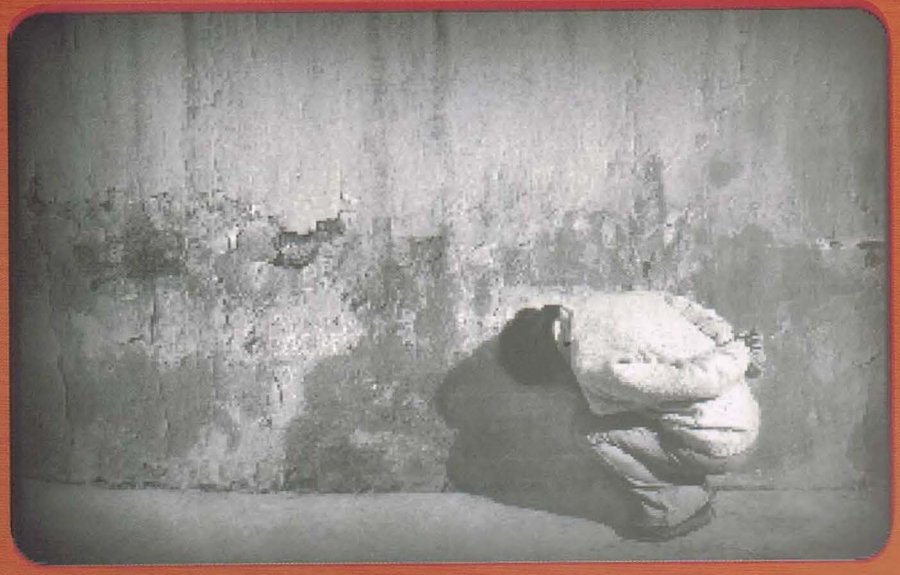
BERAT GÜNÇIKAN

DEVLETİN ŞİDDET TARİHİ

BERAT GÜNÇIKAN

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN AKP İKTİDARINA

DEVLETİN ŞİDDET TARİHİ

agorakitaplığı

agorakitaplığı
280

BERAT GÜNÇIKAN

1959'da Balıkesir'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Eskişehir'de tamamladı. Üniversiteyi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yeni Türk Dili Bölümü'nde okudu. 1982 yılında, Eskişehir'de, yerel *Eskişehir Gazetesi*'nde gazeteciliğe başladı. Bir süre ekonomi gazetesi *Dünya*'nın Eskişehir muhabirliğini yaptı. 1987'de *Cumhuriyet* gazetesinde çalışmaya başladı, 1994-2009 arasında Cumhuriyet Pazar ekinde görev aldı, son beş yıl derginin editörlüğünü yürüttü. Röportajlarını *Haraşodan Nataşaya /Beyaz Ruslar Kızıl Ruslar, Gölgenin Kadınları, Cumartesi Anneleri* başlıkları altında kitaplaştıran Günçıkan'ın Murat Belge'yle yaptığı uzun söyleşi *Linç Kültürünün Tarihsel Kökeni/Milliyetçilik* başlığı altında Agora Kitaplığı tarafından yayımlandı.

Berat Günçıkan

Cumhuriyet'in Kuruluşundan AKP İktidarına

DEVLETİN ŞİDDET TARİHİ

Siyaset-İnceleme 53

Cumhuriyetin Kuruluşundan AKP İktidarına: Devletin Şiddet Tarihi

Berat Günçıkan

Görsel kavram: Mithat Çınar
Mizanpaj: Sibel Yurt

© 2010, Berat Günçıkan
© 2010; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Akçalı Ajans aracılığıyla Agora Kitaplığı'na aittir.

1. Basım: Haziran 2010

ISBN: 978-605-103-077-7

Baskı ve Cilt: İdil Matbaacılık
Davutpaşa Cad. No: 123, Kat: 1 (Vakıfbank üstü)
Topkapı/İstanbul
Tel: (0212) 482 36 01

AGORA KİTAPLIĞI
Kuloğlu Mah. Turnacıbaşı Cad.
No: 54, Çukurcuma-Beyoğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26 - (0212) 251 37 04 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e- posta : agora@agorakitapligi.com

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM:
ANLATILAN TKP'NİN TARİHİDİR

Zerrin Kosova: Dünyanın Bütün Zehra'ları, Birleşin! 3
İdris Erdinç: Sansaryan Han'dan Komünist Bir Şoför Geçti 13
Zihni Anadol: Stavay, Bir Gün Mutlaka 26
Fatma Hikmet İşmen: Senato'nun Sosyalist Kadını 37
Arif Damar'ın TKP'si 46

2. BÖLÜM:
TİP, YENİ BİR BAŞLANGIÇ

İşçiler Birleşti ve... 57

3. BÖLÜM:
12 MART, GENÇ ÖLÜLER ZAMANI

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan ve Diğerleri:
Genç Ölüler Mezarlığı 83
Asmaya Kararlıydılar... 95
İbrahim Kaypakkaya: Bir Devrimcinin 'Kazasız' Ölümü 101
Ali Haydar Yıldız: Abim ve Oğlum Ali Haydar 105
Biz Filistin'i Çok Sevmiştik 108
34 Yıllık Suskunluğun Öyküsü: Saffet Alp'e Sıkılan Kurşunlar ... 117

4. BÖLÜM
12 EYLÜL'E DOĞRU, TOPLU KATLİAMLAR

1 Mayıs 1977: Karanlığın Dibi 125
16 Mart Katliamı 129
7 TİP'li Genç Öldürüldü: Bahçelievler'de Katliam 136

5. BÖLÜM:
KATİLLERİ TANIYORUZ

Necdet Bulut - Neşe Erdilek: Daha Kavga Bile Etmemiştik ki! 155
Doğan Öz - Sezen Öz: Kontrgerillayı Belgeleyen Savcı 163
Abdi İpekçi - Nükhet İpekçi İzet: Babam 'Kahraman' Değildi 172
Cavit Orhan Tütengil - Deniz Tütengil:
'Her Nedense' Salıverildiler 179
Kemal Türkler - Sabahat Türkler: Terliği, Saçı ve Pijaması 184
Ümit Kaftancıoğlu - Pınar Kaftancıoğlu:
Bir Garip, Bir Aşil ve 11 Nisan 188
Bengi H. Öz - Işık Özgüner - Deniz Tütengil:
Operasyonun Adı: Unut! 197
Cevat Yurdakul - Rasim Öz - Mustafa Gökçeli:
İbrahim Çiftçi'nin Suç Defterinden 209
Ceyhun Can: TİP'li Bir Ağa Oğlu 220

6. BÖLÜM:
12 EYLÜL'DEN SONRA: VAHŞETİN MAHŞER YERİ

Ömer Yazgan - Ramazan Yukarıgöz -
Erdoğan Yazgan - Mehmet Kambur: Ve Astılar!... 225
Kadir Tandoğan ve Ahmet Soner: İnfazdan Önce ve Sonra 238
Necdet Adalı ve Erdan Eren: İki İdam, İki Avukat 243
3. Yol Davası: Silahını Geri Ver, Üniformanı da... 258
Gülizar Tay: Babam Çıkınca Hep Gezeceğiz 267
Tutuklunun Adı: Liseli N. A. 270
Vietnam Sendromu: Savaştan Önce, Savaştan Sonra 273
Baba Ocak - Vezir Alınçak: İki Adam, İki Baba: Ölüme İnat Barış .277

7. BÖLÜM:
KAYIPLAR VE ÖLÜM ORUÇLARI

Hücre: Ruh da Üşür, Beden de 287
Nefes Al, Nefes Ver... 298
Gökhan ve Osman... 309
Cezaevinde Ölüyorlar 317
Leyla Büyük: Leyla'nın Gözlerinde Özgürlük 321

Ulucanlar Cezaevi'nde Katliam: Asla Affetmeyeceğim 329
Alp Ata Akçayöz: 19 Aralık, Katliam Günü 335
Eşber Yağmurdereli: Inadına İnat... 343
Sağmalcılara Hoş Geldiniz! 356
Ümit Kanlı ve Barış Yıldırım: Tutuklu Aileleri: Onlar da Ana 365
İsmail Gökçe'nin Annesi Saadet Gökçe: Çocuğumu İstiyorum 373
Barış Anneleri: Ne Çok 'Barış' Adlı Çocuk Var 379

8. BÖLÜM:
GÖZALTINDA ÖLÜMLER VE FAİLİ MEÇHULLER

Serkan Eroğlu: Gözü Yıldızlardaydı... 387
Süleyman Yeter: Sendikacının İşkencede Ölümü 394
Musa-Hale Anter: Faili Meçhul Diye Bir Şey Yoktur! 402
Rahşan Anter Yorozlu: Babamı Kimin İçin Öldürdün? 415
Metin Göktepe: Ne Haber Halkımız... 420
Gurbetelli Ersöz: Yazı İşleri Müdürlüğünden Dağa... 425
Ahmet-Uğur Kaymaz: Baba ve Oğul... 431
Hrant Dink: Demokrat Olmaya Çalışıyorum 436
Ayşe Zarakolu: Resmi Tarihe İnat 442
Deniz-Sinan Zarakolu: Can Yoldaşımız, Ayşe 453
Ragıp Zarakolu: Evet, Ben Anadolu'yum... 461
Emil Galip Sandalcı: Bağımsız, Cesur ve Zarif... 472
Fatih Borucu: Hepinize Mutluluklar... 478
Nihal Duruca: Vuran Hep İnsan Eliydi 485
Özgür Tüzün: O da Bir Çocuktu! 497
Metin Altıok: Sivas Sanıkları Affedilemez... 503
Pınar Selek: Barışmadık! 511
Rojbin Tugan: Suskunluğu Affedemiyorum 517
Annem Havva, Darbe ve Ben 520
Zerrin Tümay: Sessiz ve Sitemsiz 525
Bu Kadını Öldürecekler... 530
Eğer İHD Olmasaydı!.. 535
Erken Büyüyen Çocuklar 541

SUNUŞ

Ortaokul birde olmalıydım, mesleğimi seçtim, ilk adımımı da belirledim. Gazeteci olacak, cezaevine girip kadın mahkûmlarla röportaj yapacaktım. Hayat tersten işledi, önce cezaevine girdim, sonra gazeteci oldum. Öyle lafı edilecek kadar uzun boylu sürmedi tutukluluğum, birkaç kerede toplam bir yılda cezaevinin alfabesini öğrendim.

Onyıllar sonra, Sağmalcılar Cezaevi boşaltıldığında aynı süreci farklı komünlerde geçiren dört 'siyasi' kadın ziyarete açılan koğuşa girdik. Tesadüf, açılan yer, avlusunda volta attığımız, güneşlendiğimiz, marşlar ve türküler söylediğimiz, yeni gelenleri ağırladığımız, gidenleri uğurladığımız kadınlar koğuşuydu. Bu yeniden giri-

şin nedeni röportajdı; gazeteciliğim, sonunda gelip beni içinden geçtiğim yerde yakaladı. Kederli miydik? Hayır. İçimizde 12 Eylül sonrasını da cezaevinde geçirenler, darbenin şiddetiyle yüz yüze gelenler de vardı, ama bu koğuşta darbenin arifesini yaşamıştık, daha çok gülümseten anılarımızı ve arkadaşlarımızı hatırladık...

Ziyaretçiler arasında yolu cezaevinden geçen, duvarlarda, avluda, ranzalarda kendilerinden izler arayan başkaları da vardı. Volta atan iki küçük bedeni, iki küçük kadını ele veren sert adımları ve yüzlerindeki acı oldu. Duvara yaklaştıklarında dönüşleri volta raconunu bildiklerini gösteriyordu. Konuştuk. Tedirgin ve öfkeliydiler. Çünkü bu koğuşta 19 Aralık operasyonunu yaşamış olmak eğlenceli anıları belleğin dibine itelemiş, geriye kurşun sesleri, gaz kokusu ve üzerlerine sıkılan su kalmıştı. Onların acılı yüzü, bizim gülen gözlerimize takılıp kaldı. Bir kez daha öğrenmiştik, bu ülkede nereye gidersek gidelim, ya kendisi ya yakınları devletin şiddetini yaşamış birileri karşımıza çıkıyordu. Ne yaparsak yapalım bundan kurtuluş yoktu...

Hadi burası cezaeviydi, karşılaşmak kaçınılmazdı, ama gündelik hayatın her anında, eğer gözler ve kulaklar açıksa, dört bir yandan şiddet yağıyordu. Kitapta okuyacağınız röportajların bir bölümünün fotoğraflarını çeken Erzade Ertem'le Beyoğlu'nda bir yemekte, hemen yan masamızda dönen konuşma neredeyse kanımızı dondurmuştu. Askerden izinli gelen genç bir adam, masadaki yaklaşık on adama yaşadıklarını anlatıyordu. Askerliğini bir sınır karakolunda yapıyordu; bir gün bir astsubay, tarlada çalışan köylüyü terörist ilan edip karakola çektirmiş, dövmüş, başına silahını dayamıştı. Bir asteğmen, yan odadan telefonla bölük komutanını aramış, komutanın emriyle astsubay silahı indirmişti. Genç adam astsubayın karşısında tir tir titreyen köylünün korkudan pantolonuna işediğini söylediğinde o da masadaki diğer adamlar da kahkahalarla güldüler. Erzade'yle bakıştık, yapacak bir şey bulamadık ve mekânı terk ettik.

Bir başka tarihte, ayda yılda bir birbirimize değdiğimiz, az çok dertlerimizi paylaştığımız, bana göre hiçbir politik damarı olmayan, hayatı eğlenceden ibaret gören bir arkadaşımla, biraz daha fazla vakit geçirdik. Nasıl oldu hatırlamıyorum, söz Kürt mesele-

sine geldi. Bana babasının Kürt olduğunu, çocukluğunda sürgünle Afyon'a geldiğini, orada bir Türk olan annesiyle evlendiğini, babasını hiç Kürtçe konuşurken duymadığını söyledi. Babası 12 Eylül'den önce başarılı, ödüllü bir hakimdi, darbeden sonra Kürtlüğü nedeniyle hakkında soruşturma açılmış, sürülmüş, bedeni bu şiddete dayanamayınca erken yaşta ölmüştü.

Gazetecilik sürecinde tanık olduğum, haber ya da röportaj yaptığım kişiler ve olaylara bir de bu tür karşılaşmalar eklenince, tarihe ve toplumsal belleğe bir kayıt da ben düşmek istedim. Bu kitap işte böyle bir düşünce ve duyguyla hazırlandı.

Okuyacağınız röportajlar ve haberler hemen hemen yirmi beş yıla yayılıyor. Röportajların yapıldığı değil de olayların tarihleri yan yana getirildiğinde Türkiye'de hem solun tarihi, hem de devletin sola uyguladığı şiddetin bir haritası çıkıyor. Bu haritada TKP'liler de var, 12 Mart ve 12 Eylül darbesinin hayatlarını altüst ettiği insanlar da, öyle ya da böyle Kürt hareketine katılanlar ile yakınları da. Çoğu röportaj şiddet yaşanan süreçlerin dışında bütün bir hayatı da kapsıyor. Bu da devletin muhalifler kadar bütün toplumu sindirme, bunun için de sürekli bir düşman yaratma arzusunu belgeliyor. Hayat öykülerinden çoğu kez yoksulluk, baskı, inat ve elbette direniş sızıyor.

Uzun yılların çalışmasını derleyen kitap uzun bir teşekkür listesini de gerektiriyor. Teşekkürlerde önceliğim, gazeteci olma isteğimi bilip işsizlikten bezdiğim bir dönemde, 1982'de, beni *Eskişehir Gazetesi*'nin eşiğinden atlatan Hurşit Büyüklü'ye. 1987'nin Eylül'ünde girdiğim *Cumhuriyet*'teki ilk 'patron'um Celal Başlangıç'tan gazeteciliğe, haber yazmaya ve röportaj yapmaya dair çok şey öğrendim. *Cumhuriyet Pazar Dergi*'de on yıl birlikte çalıştığımız, genel yayın yönetmenimiz İpek Çalışlar'a da gazetecilik ve hayat bilgisine dair çok şey borçluyum. Derginin görsel yönetmeni Aynur Çolak'la on beş yıl birlikte çalıştık. Galiba ikimiz de hayatımızın bu sürecinde bütün yakınlarımızdan çok birbirimizi gördük, gülerek ve dayanışarak çalıştık. Çalışma arkadaşlarım zaman zaman değişti, gelip gidenler oldu, ama Özlem Altunok, Esra Açıkgöz, Ali Deniz Uslu, Deniz Ülkütekin, Deniz Yavaşoğulları'yla birbirimize çok şeyler öğrettik ve paylaştık.

Bu kitaba emeği geçen Arşiv Servisi'nin de kalbimde ayrı bir

yeri var: Edibe Buğra, Gülsev Toksöz, Ayan Eraslan, Mustafa Doğan, Gülnaz Kuruçay, Mahmut Gündüz ve Şenay Baran'a minnettarım. Erzade'nin dışındaki foto muhabiri arkadaşlarım, Erdoğan Köseoğlu, Garbis Özatay, Kaan Sağanak, Vedat Arık ile Uğur Demir'e de teşekkür borçluyum.

Teşekkürlerin arkası kesilmeyecek gibi görünüyor. Başta röportajlarımın çoğunun deşifresini üstlenen, röportajlarımın ilk okuyucusu Nihal Boyacıoğlu, bütün dostlarımı, sürekli beni kışkırtan, destekleyen yayıncım Osman Akınhay'ı da göz ardı etmemeliyim.

Ve oğlum Güney Günçıkan... Varlığı bana ikinci bir hayat sunmakla kalmadı, eşitsizliğe, haksızlığa, şiddete karşı daha uyanık ve diri kıldı. Durmaksızın bana geçmişim kadar o ve diğer çocuklar için de diklenmem gerektiğini, unutanın geleceği de olmayacağını anlattı.

Bu kitap onun için...

Unutmayalım diye!

Berat Günçıkan
Mayıs 2010

DEVLETİN ŞİDDET TARİHİ

1. BÖLÜM

ANLATILAN TKP'NİN TARİHİDİR...

ZEHRA KOSOVA:
DÜNYANIN BÜTÜN ZEHRA'LARI, BİRLEŞİN!

Soluğunu, Dolapdere sırtlarında, arnavut kaldırımı bir yokuş taşıyordu. Ne, tam da onun penceresinin önüne oturup güneşlenen bir avuç kadın, ne işsizlikten rengi solmuş erkekler, ne de köşedeki kasap veya bir sokak aşağıdaki yorgancı yakalayabiliyordu soluğu. Tütün yaprağı, Komintern, tramvay grevi, Reşat Fuat Baraner, Türkiye Komünist Partisi, 51 tevkifatı, Şefik Hüsnü, işkenceler, sürgünler, işçi sınıfı, tütüncüler sendikası çoktandır yenik kentin belleğindeydi, ama o, o yokuşta kaybolup gitmişti işte...

Yokuş için o artık yaşlı, kendi halinde Zehra Teyze'ydi. Kendileri gibi konuşmayan, giyinmeyen, üstüne üstlük tek göz odasına yığınla kitap sığdıran bir kadındı. Muhtarlık kayıtlarındaydı soyadı, bir de elektrik, su faturalarında: Kosova. Silgiye hiç gerek

Zehra Kosova.

duyulmamış bir hayatı yaşamış, hep aynı cümleyi mırıldanmıştı: "Dünyanın bütün işçileri, birleşin!" Ta ki, 18 Ağustos 2001'de doksan bir yaşında ölene kadar...

Biz şimdi zamanı geri saralım ve Zehra Kosova'nın hayat öyküsünün başına dönelim...

Meşrutiyet birinci yılını yeni doldurmuştu ki Düriye Hanım, kocasına üçüncü çocuklarına hamile olduğu haberini verdi. Saliha ve Hasan daha okul çağındaydılar, yine de gözü korkmadı bu haberden Hasan Galip Bey'in. Savaş eşikteydi ve yoksulluk yıllarıydı, tütün işçiliğinden kazanılanın bunca boğazı besleyemeyeceği de gün gibi ortadaydı. Kavala'nın ara sokaklarından birinde küçük bir berber dükkânı açtı. Fabrikadan çıkar çıkmaz dükkânına koşuyor, gece yarılarına kadar çalışıyordu.

Düriye Hanım'ın sancıları tuttuğunda tarihler 1 Temmuz'u gösteriyordu. Yıl 1910'du. "Kız," dedi ebe, adı Zehra kondu. Düriye Hanım oldukça tutucu bir kadındı, ama bu tutuculuğu ne kocasının ne de elleri iş tutmaya başlayınca babaları gibi tütüne soyunan çocuklarının Kırmızı Kulüp'e girmelerini engelleyebildi. Daha az çalışma süresi, daha çok maaş, çalışma koşullarının iyileştirilmesi... İşte bunları istiyordu Kırmızı Kulüp. Bunlar için mücadele gerekiyordu ve zafer kuzeyde, Bolşevik Devrimi'yle ışıklarını yakmıştı.

Zehra'nın çocuk aklı olup biteni pek anlamasa da bir şeylerin değişmekte olduğunu görüyordu. İstanbul'daki padişah gitmişti, Ankara'da yeni bir devletin adımları atılmıştı. Asıl değişikliği on dördüne girdiğinde yaşayacaktı.

Aynı meslekten, bir tütün işçisiyle evlenen ablası Saliha ile abisi Hasan, eşleri ve çocuklarıyla İstanbul'a göçtüler. 1924'te sıra onlara geldi. Mübadelede ona, annesi, babası ve on yaşındaki kardeşi Şerife'ye Tokat düştü. Yeni devlet toprak ve ev verdi, ama Hasan Galip Bey nereden bilsin toprakla uğraşmayı? Toprağı icara verip, beş yıllık 'mübadeleyle gelenler yer değiştiremez' emrine uydu. Zehra, yeni yazıyı burada, Kapan ilk kız ilkokulunda, biri Anadolulu diğeri İstanbullu iki öğretmenden öğrendi.

Süre dolduğunda Zehra ve ailesi İstanbul'da aldılar soluğu. İstanbul, o yıllarda tütün ticaretinin merkeziydi. Amerikalılar, İsviçreliler, Danimarkalılar, Yahudiler, Yunanlılarla birlikte tütün ticaretini elinde tutuyor, Anadolu'dan getirilen tütün Beşiktaş'ta Avusturya Limited Şirketi'nde, Fındıklı'da Nazım Bey'in, Boğazkesen'de Nuri Bey'in, Felemenk Şirketi'nin fabrikalarında işlenip, ihraç ediliyordu. Kısacası, İstanbul tütün kokuyordu.

Hasan Galip Bey Ortaköy'de, kızı Saliha'ya yakın bir ev tuttu. Yine tütüne gidip gelecekti. Üstelik hem Nazım hem de Nuri Bey, Selanik mübadili tütün tüccarlarıydı. Ancak daha şöyle bir soluklanıp, nerede çalışacağına karar veremeden hastalandı. Kente gelişinin yirmi yedinci günüydü ki öldü. Artık bütün sorumluluk Zehra'daydı. Yirmi iki yaşında genç bir kadındı o. Çalışıp annesine ve Şerife'ye bakacaktı.

Beşiktaş'ta, kaymakamlığın karşısında, Avusturya Limited Şirketi'nde buldu ilk işini. İşçilerin çoğu kendisi gibi mübadildi ve Kırmızı Kulübün havasını solumuştu. 1928 tramvay grevinin tütün işçilerine de faydası olmuş, yevmiyeleri biraz artmıştı. Bunun henüz yolun başı olduğunun farkındaydılar. Örgütlenmeli ve bir sendika kurmalıydı artık. Önlerindeki yol açıktı; iş, sınıf bilincini öğrenebilmekteydi...

Ama tüccarlar boş durur mu? Onlara ucuz iş gücü gerekiyordu ki daha çok kazanabilsinler. O güne kadar çalışma sistemi, köyden gelen tütün demetlerinin cinslerine, renklerine göre ayrılıp sandığa dizilmesiydi. Bir kişiye otuz-kırk kiloluk bir denk düşüyordu. Bu da iyi bir yevmiye demekti. Amerikalılar ucuz iş gücüne giden çözümü işte bu sistemin değişikliğinde gördüler. Artık tütün sadece yaprak yaprak ayrılacaktı. Yani erkekler işsiz kalacaklar, kadınlar daha fazla çalışacaktı. Çünkü kadınlara verilen ücret oldukça düşüktü.

Sendika kurma çabaları daha da hızlandırıldı. Bazen yeraltında, bazen açık sürdürülüyordu çalışmalar. Türkiye Komünist Partisi de sendikayı destekliyor, bildirileri bastırıyor, Zehra ve arkadaşları dağıtıyordu. Neler vardı bu bildirilerde? Çalışma saatleri, çalışma koşulları, ücretlerin arttırılması, kadın işçilerin çocuk-

ları için kreş açılması... Avusturya Limited Şirketi'nin sekiz salonu vardı ve bir salonda en az 100 işçi çalışıyordu. Bu da 800 işçi demekti. Yani, örgütlenmemek mümkün değildi.

Zehra sık sık iş değiştiriyordu artık. Parti, "Gidin, örgütleyin," diyordu. O, Avusturya şirketine Hasan Gaco (Uysal), Beysim Hoşses, İbiş Aydınlatan'la birlikte gidiyor ve örgütlüyordu. İlk işyeri temsilciliğiniyse Felemenk Şirketi'nde üstlendi. İşçilere, "Türkiye'nin geleceği tütünde ve bizde. Bizi ezmelerine izin vermeyelim, örgütlenelim," diyordu. Farkındaydı, polis peşinden ayrılmıyordu...

İlk başkaldırı zam talebiyle başladı, patrondan kadın işçilerin 70 kuruş olan yevmiyelerinin 80 kuruşa çıkarılması istendi. Ramazan Bayramı arifesinde Kenan Paşa dedikleri, ordudan bir müdür getirildi şirketin başına. Yemekhanede Mümin Kolçak isimli işçiye bir tokat attı paşa müdür, Kolçak da dayanamayıp müdüre saldırdı. Aradan bir saat geçmedi, polisler fabrikayı bastı, erkekler tezgâhlarından kaldırılıp götürüldü. Önce olaya karışınama kararı alan kadınlar, polislerin Kolçak'ı yerde sürüklediğini görünce dayanamadılar. Ortak bir anda karıştı, silahlar patladı, çok sayıda kadın ve erkek işçi tutuklandı.

Mücadele iyiydi de hayat koşulları takat bırakmıyordu. Tütün onlarsız olmuyordu, onlar da tütünsüz yapamıyordu. Tekel yılda olsa olsa 15 işçiye kadro açıyordu. Özel şirketlerdeyse sadece yaz sezonunda iş vardı. Kışları bütün işçiler Düzce'ye, Bursa'ya gidip karın tokluğuna çalışıyorlardı. Yabancı şirketlerse milliyet farkı gözetiyordu; çalışmak için ya Yahudi olunmalıydı ya Rum, ya da Ermeni.

İşte tam bu cangılın ortasında parti, Zehra'nın dört yıllığına Sovyetler Birliği'ne gitmesi kararını aldı. Geride bıraktığı annesi ve kardeşi için buruk, yine de gitti Zehra. Yolculuk pek de kolay geçmedi. Bakü'de on beş gün Troçkistler tarafından gözaltına alındı, casus olmasından şüphelenildi, "Neden geldin, nereye gidiyorsun?" sorularının ardı arkası kesilmedi. Genç, eczacı bir kadınla aynı hücreyi paylaştı. Kadına, "Sen neden buradasın?" diye sorduğunda aldığı cevap, Sovyetler'in kalkınma adına halktan bü-

tün altınları toplandığı, kendisinin bilezikleri ve alyansını verdiği, ama babasının hatırası altın kaplama saati alıkoyduğu ve yakalandığı için bir haftadır gözaltında tutulduğu şeklinde oldu. Kadın salıverildikten sonra da bir başına bırakmadı Zehra'yı, evinde ne pişirdiyse her gün cezaevine taşıdı.

Salıverildikten sonra Moskova'ya geçen Zehra, bütün geri kalmış ülkelerden gelen, ama bunun yanı sıra Fransız, İngiliz, İtalyan olan komünist adaylarıyla aynı okulu paylaştı. Herkes kendi dilinde yapıyordu eğitimini. Zehra'nın ve diğer 50 Türk'ün öğretmenleri Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat Baraner ile Mustafa Suphi'den geriye kalanlar, İsmail Hakkı ve Kadir'di...

Yugoslavya göçmeni, tebasını değiştirmeyen, Bostancı Fevzi'nin aracılığıyla on altı yaşında siyasete atılan İskender Mustafa Kosova'yla burada tanıştı. Evlilik teklifine pek istekli bakmadı önceleri. O Moskova'ya evlenmek için değil, eğitim görmek için gitmişti... Yine de fazla direnemedi; 1935'te, okulda düzenlenen bir Stalin gecesinde evlendi. Soyadı artık Kosova'ydı.

Müzik kursuna gidip mandolin çalmayı öğrendi Zehra. İki yıl okuldan sonra fabrikalarda sınadı örgütleme bilgisini. Reşat Fuat Baraner, "Gel kara kız," diyor, birlikte neredeyse bütün fabrikaları birlikte dolaşıyorlardı. Bir süre sonra hamile olduğunu fark etti. Okul müdürü Fahri Bey haberi duyunca şaşkına döndü, "Çocuk okumana engel olur. İstersen aldır," dedi, Zehra ve İskender ise doğurmaktan yanaydılar.

Grasgova'ya, hamileler dinlenme evine gönderildi Zehra. Hamilelik ve doğum üzerine bilgilendirildi. Bir buçuk aylık eğitimden sonra okula döndüğünde de doktor gözetimindeydi. Bir başka dinlenme evine, İvanovna'ya gönderildiğinde, bir yılbaşı eğlencesinin ortasında tuttu sancısı. Kızakla Grasgova'ya taşındı. Kucağına verilen altı kilo ağırlığındaki kızına Aytül adını verse de, komündekiler için o Luna bebekti...

Üç günlük lohusalığın ardından Moskova'ya, okula döndüğünde, yanında kızı ve kızının bakıcısı vardı. Kendilerine ayrılan ev, okul ile Aytül arasında zamanın nasıl geçtiğine akıl erdiremedi. Dünyadaki gelişmeler, Avrupa'da faşizmin yayılması, yeni bir

savaşın sezgisi tedirgin ediciydi. Aytül altı aylıkken Komintern, "Herkes kendi ülkesine dönsün ve bilgisini orada değerlendirsin," kararını açıkladı. Zehra, Aytül'ü Komintern'in nezaretinde, Erternasyonal Okulu'na bırakıp İstanbul'a döndü. Kızından ayrılmak canını yakmıştı ama yakında Türkiye'de de devrimin olacağından, ya kızının İstanbul'a geleceğinden ya da kendisinin Moskova'ya gideceğinden o kadar emindi ki... İçini serinleten, kızına iyi bakıldığını, bakılacağını bilmesiydi.

Gittiği gibi gizlice döndü İstanbul'a.

O aralar Saliha, Balat'ta oturuyordu. Onun, kocasının ve dört çocuğunun yanına yerleştiler. Sirkeci'de, Kantarcılar'da bir iş buldu Zehra, yakalanma korkusuyla yürüyerek gidip geliyordu işe. Bir kez daha hamile kaldı. Bu çocuğun, ona Aytül'ün hasretini unutturacağından emin, doğurma kararı aldı, yine kızı oldu, adını Gülten koydu. Lohusa dönemini atlatır atlatmaz yeniden çalışmaya başladı, aklı kızındaydı hep... Korktuğu başına geldi, bakıcısının içirdiği çiğ süt nedeniyle bağırsak enfeksiyonu geçiren Gülten sekiz aylıkken öldü.

Acısına bırakmadı kendini Zehra, tütüne, örgütlenmeye döndürdü yüzünü. Polis kendisinden vazgeçmiş, hâlâ Türk vatandaşlığına geçmeyen İskender Kosova'nın peşine düşmüştü. Olur olmadık zamanlarda, yerlerde, karakola götürülüp falakaya yatırılıyor, İskender'in nerede olduğu soruluyordu. Ya susuyor ya da artık görüşmediklerini söylüyordu. Bir gün Çolak Hamdi'nin karşısına çıkarıldı. O Çolak Hamdi ki işçiler, komünistler arasında adını bilmeyen yoktu. "Ben seni afet bir kadın sanırdım adını duydukça," dedi siyasi şube amiri Hamdi, "oysa çok zayıfmışsın". Moskova'ya gidip geldiğini, evlendiğini, bir çocuğu olduğunu her şeyi biliyordu, ama elinden gelen bir şey yoktu, çünkü haklarında açılan dava çoktan düşmüştü.

Tarihler 1942'yi gösterdiğinde Kasımpaşa'da kendine ait ilk evi tuttu Zehra Kosova. Üstelik şimdi bir kızı daha vardı, onun da adı Gülten'di. Kızı iki yaşına bastığında yeniden Avusturya Limited Şirketi'nde işe girdi. Sendikalaşma için çalışmalara başlaması uzun sürmedi, ilk bildiriyi Neriman Hikmet kaleme aldı, Zehra'ya

da bunları dağıtmak düştü. Bir süre sonra bildiriler yakın kentlere de ulaştırıldı. Bursa ve İzmit'te yakalanan işçiler, bildirileri kimden aldıkları sorusuna cevap vermemek için önce direndiler, sonra ağızlarından Zehra Kosova ismi döküldü. Zehra gözaltına alındı, on üç gün Sansaryan Han'da hücrede kaldı, falakaya yatırıldı, çıkarıldığı mahkemede ilk duruşmada tahliye edildi.

Bu arada İskender Kosova da ele geçirilmiş ve askere gönderilmişti. Kızı Gülten ise on üç gün boyunca Nâzım Hikmet'in ablası Saniye Yaltırım'ın yanında kalmıştı. Gülten'in kendisi Türkiye İşçi Partisi'nden Belediye Meclisi'ne girene kadar annesini 'ilgisizlik'le suçlamasının altında belki de bu anneden uzak geçirilen günlerin sızısı vardı. Zehra'nın daha sonraki gözaltılarında, tutuklanmalarında, hüküm giymelerinde ya bir akrabanın ya da tütün işçilerinin yanında kalacaktı kız...

Ev, iş, sendika, Gülten, gözaltı arasında bütün sorunları tek başına üstlendi Zehra. Üstelik, Moskova'daki evlilik burada geçerli değildi. Gülten'i kendi nüfusunda taşıyordu. İskender Kosova, beşinci aylık askerken izinli geldiğinde bu soruna bir çözüm arandı, kaymakamla görüşüldü. Nikâhları izninin bitmesine üç gün kala, kaymakamın odasında kıyıldı, Zehra'nın soyadı artık yasalar önünde de Kosova'ydı. Beş yıl sürdü İskender'in askerliği.

İskender'in terhisine az bir süre kalan Zehra, evinde saklanan Boz Mehmet'e kocasının döneceğini söyledi. Boz Mehmet karşı çıktı, İskender'in eve dönmesi komşuların dikkatini çekebilir, bu da yeni gözaltılarına ve tutuklamalara yol açabilirdi. İskender geldiğinde Zehra daha ne yapacağına karar vermemişti, artık düşünmek için zamanı da yoktu. Alyansını ve saatini İskender'e verdi, birlikte askerlik şubesine gidip son asker maaşı, otuz lirayı aldılar. "Sen," dedi kocasına Zehra, "bunları al ve İzmir'e ablanın yanına git". Sesini çıkarmadı İskender. Yapılması gereken yapılıyordu çünkü, dava ne gerektiriyorsa öyle yaşanmalıydı.

İzmir'de marangozluk işine soyundu İskender. Elbette, esas işi marangozları örgütlemekti. Ara sıra İstanbul'a geliyor, karısı ve kızıyla görüşüyordu. Bu geliş gidişlerde, bir arkadaşının evinde tanıştı Hikmet'le. Birlikte yaşamaya başladılar, iki de çocukları oldu.

Bu durum Zehra ile İskender'in ilişkilerine pek yansımadı; önceleri yine görüşüyor, yine ilişkilerini sürdürüyorlardı. Ta ki, büyük oğul, "Senin baban yok mu, neden annenin soyadını taşıyorsun?" sorusuna dayanamayıp Zehra'nın kapısına dayanana kadar. Çocuk Zehra'ya, "Bize soyadımızı vermeyecek misin?" dedi.

O güne kadar aklından bile geçmeyen bir sorundu bu Zehra için. Hemen avukata gidip boşanma davası açtı. İskender'in karşı çıkmalarına, "Yapma," demelerine aldırmadı. Yine de Hikmet'le evlenmedi İskender, çocukları nüfusuna geçirmekle yetindi. 1966'da kan kanserinden ölene dek Zehra'nın dostu olarak kaldı.

Şimdi geriye, Tütüncüler Sendikası'nın kuruluşuna dönmeli. İkinci kez 1944 yılında gözaltına alındı Zehra. Bu kez İzmitli bir gemi işçisi ihbarda bulundu, "Zehra Kosova ve Mustafa Özçelik komünizm propagandası yapıyorlar," dedi. Yine Sansaryan Han'ı, yine gözaltıyı ve işkenceyi yaşadı. Gülten bu kez tütün işçilerinin yanındaydı.

1946, Türkiye için tarihi bir dönüm noktasıydı. Çok partili sisteme geçilirken Türkiye Komünist Partisi de çok kısa süreliğine de olsa legalleşti. Tütüncüler Sendikası da işte bu ortamdan yararlanıp kuruldu, başkanlığına Zehra Kosova getirildi. Hiç de küçümsenmemeli, 35 bin üyesi vardı sendikanın. Altı ay hem parti hem sendikada bilinmenin, gizlisiz saklısız çalışmanın tadını yaşadı. Altı ay sonra hükümet partiyi kapatmakla kalmadı, büyük bir komünist avına çıktı. 1951 tevkifatında Zehra da gözaltına alınıp önce Sansaryan Han'a, sonra da Harbiye'ye götürüldü. On dört ay tutuklu kaldı. Çıktığında ne evi vardı, ne eşyaları, hepsi dağılıp dökülmüştü.

On dört ayı bir yakınının yanında geçiren kızıyla birlikte sokaktaydılar. Daha kötüsü, iş yoktu. Yabancı şirketler Türk tütününden vazgeçmişler, Tekel adına uygun çalışır olmuş, Türk patronlarsa başka işlere sermaye atmışlardı.

Yeraltındaki Komünist Partisi'nde çalışmaktansa Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın kurduğu Vatan Partisi'ne girdi Zehra. 1954'ten partinin kapatıldığı 1957'ye kadar çalıştı. Partinin kapanma kararını tutuklamalar izledi, Zehra Harbiye zindanlarında bir ay tutulduk-

tan sonra Sultanahmet'e gönderildi. Mahkemeye on yedi ay sonra çıkarıldı, salıverildi.

Tek tük bulabildiği tütün işçiliği karın doyurmaktan uzaktı. Üstelik Gülten genç kızlığın kapısını aşındırmaya başlamıştı. Talimhane'nin altında, Almanlar'a ait Güher Dantel Fabrikası'nda işbaşı yaptı. Sendikacılık, örgütlenme kanına bulaşmıştı, orada da boş durmadı. Bir yıl içinde bütün işçiler Tekstil Sendikası'na üye oldular, Zehra'nın payına düşense yine işsizlikti. Bir süre sonra bir İran Yahudisi'ne ait dantel fabrikasında iş buldu. Sendika için çalışmaktan vazgeçmese de emekli olduğu 1970'e kadar fabrikada kalmayı becerdi.

Sonraki yılları bir izleyici olarak geçirdi Zehra Kosova. Türkiye'yi, dünyayı, gelişmeleri ıskalamadı. Gülten evlendi, dört çocuğu oldu. Luna'dan bir daha hiç haber alamadı. Kalbi tekledi, ama hastalığıyla birlikte uzun zaman yaşamayı başardı. Ta ki 18 Ağustos 2001'de yaşlılık nedeniyle ölene kadar.

Öldüğünde herhangi biri değil, dünün ve bugünün sosyalistlerini birleştiren bir köprüydü...

İDRİS ERDİNÇ: SANSARYAN HAN'DAN KOMÜNİST BİR ŞOFÖR GEÇTİ

Eğer her insan tarihin bir sayfasına aitse, o sayfada hiç boşluk bırakmamalı ve her şeyi ta başından anlatmalı. Biz de öyle yapalım ve Nevrakop'lu Ali'den başlayarak yazalım:

Makedonya'nın Nevrakop'undan bir işçinin oğlu olan Ali, babası ölünce yeni bir ülke aradı kendisine. Yüzyılın ilk savaşının soluk alıp vermeye başladığı yıllara denk düştü bu arayış. Bulgar çeteler Yunan çiftliklerini basıyor, ellerine ne geçerse talan ediyorlardı. Şerif Bey, yanına çoban olarak aldığı Ali'ye, "Aman," dedi. "Kızımla evlen ve onu buradan götür."

Ali, Hatice'yi alıp Drama'ya götürdü. Evlendi de. Bir oğlu olmuş, adını Şerif Bey'in isteğine uyup 'İdris' koymuştu ki askere çağrıldı. Önce Selimiye Kışlası, ardından Yemen, Bağdat, Basra...

İdris Erdinç.

Ne askerlik ne de savaş bitiyordu. Sıra Çanakkale'deydi. Bir şarapnel parçası ağzını parçaladı Onbaşı Ali'nin. Sağına soluna bakındı, bölüğünden bir o kalmıştı. Düşen çenesini yerine yapıştırdı ama adım bile atamıyordu.

Kendine geldiğinde İngilizlere ait bir hastanedeydi. Künyesine baktı, yoktu. O demir plaka çoktan Drama'ya gönderilmişti; kocasının öldüğünü öğrenen Hatice, bir yaşını yeni doldurmuş İdris'i komşusu Saliye'ye bırakıp Kavala'ya gitmişti. Bir iş bulacaktı, büyük ihtimal, iş tütündeydi.

Saliye üç çocuğuyla birlikte İdris'e de baktı. Az değil, altı yıl ne bir haber gönderdi Hatice, ne de kendisi geldi. Bir gün saçı sakalı birbirine karışmış bir adam dolaşmaya başladı Drama sokaklarında. Konuşamıyordu. Zorlukla da olsa birkaç tanıyan çıktı; bu, Nevrakop'lu Ali'ydi. Saliye Hanım'a haber verildi. İdris kahveye getirildi ve baba oğul buluşturuldu.

Ali'yle İdris ayakları onları nereye sürüklerse o yola koyuldular. Yürüdüler, gemiye bindiler, indiler, yine yürüdüler. Bir Aydın'da soluklandılar, bir de Muğla'da. Dikili'ye ulaştıklarında yorgundular, bir o kadar da aç. Ali'nin Çanakkale gazisi olduğunu, Nevrakop'luları aradığını öğrenen Dikililer, baba oğulu sahiplen-

diler. Ali'ye yemeni (bir çeşit ayakkabı) dikmeyi öğrettiler. Ama, onlar Hatice'nin peşindeydiler, kalmadılar. Dikililer bir kâğıda, "Bu Nevrakoplu Ali'dir," yazıp onun koynuna sokup uğurladılar.

Baba oğul, yollarda köylüler ne verirse yiyip, istenen yemeniyi dikip bir yıl yürüdükten sonra ulaştılar Bursa'ya. Yaylacık isimli bir köydü ilk durakları. Köy muhtarı Koca Tahir, eline uzatılan kâğıdı okudu önce. Sonra da İdris'in anlattığı öyküyü dinledi. Ali'yi kocası Çanakkale'de ölmüş, bir çocuklu Aşire'yle evlendirdi, ki bir nüfusları olsun, İdris de nüfusa anne hanesinde Aşire yazılı geçirilsin. Bir evle tarla da verdi Ali'ye Koca Tahir. İdris'e ise yarım saat uzaklıktaki Çalıköyü'nde bir iş buldu. Kızıloğlu Hacı Ahmet'in çobanı olacaktı. Hacı Ahmet, İdris'i çobandan çok bir oğul gibi sahiplendi. Selelerle altını gizlemedi ondan. Neredeyse beş yıl sonra Ali çıkageldi çiftliğe. Ali'ye, "Annen yaşıyormuş oğlum," dedi. "İstanbul'daymış".

Hacı Ahmet'in yalvarmalarını dinlemedi İdris. Babasıyla İstanbul'a gidip annesini bulacaktı. Üzerine kilitlenen kapılar da fayda etmedi. Kaçtı. Bu kez altı ay sürdü yolculuk. Üsküdar Camii'nin dibinde konakladılar üç gün üç gece. Sandalla Eminönü'ne geçtiler. Unkapanı'ndaki ahşap ve viran Karakol Han'a ulaştıklarında hissediyorlardı ki, Hatice yanı başlarında. Handa Rumelili tütün işçileriyle tanıştılar. Evet. Hatice'yi tanıyordu işçiler ama, o birkaç ay önce Muğlalı biriyle evlenmiş, adamın memleketine göç etmişti.

Hatice'ye haber ulaştırılması, onun Gülcemal vapuruyla İstanbul'a gelmesi de bir altı ay sürdü. Bu süre içinde Ali yine yemeni dikti, İdris de ona yardım etti.

Handaki odada dört yatak vardı. Güve yeniği battaniyeler, yatak altına sokuşturulmuş giysiler, kırık pencerelerden içeriye süzülen soğuk... Ali bir köşesindeydi odanın, Hatice diğer köşesinde. Birbirlerinin yüzüne bakmadılar. İdris, Hatice'nin göğsüne kapanmıştı. Rumelili işçiler, han sahibi, odanın aralık kapısından bakıp yıllar sonra biraraya gelmiş üç insan için ağladılar. Önce Ali kalktı ayağa. Olmayacaktı artık. İkisi de başkalarıyla evlenmişlerdi. "Ben," dedi, "arkadaşlarımla beraberim". Sonra da yürüyüp gitti. Hatice ve Ali bir daha birbirlerini görmediler. Ali, Aşire'ye

de dönmedi. Sonraları bir başka kadınla, Trakyalı Ayşe'yle evlendi, Fatih'te yaşadı ve orada öldü.

Ertesi gün İdris'i yıkayıp paklayıp, daha önceden çalıştığı Eminönü'ndeki büyük tütün deposu Tabaköz'e götürdü Hatice. 2 bin işçi vardı depoda. İkisini de işe aldılar. Ana oğul Kurtuluş'ta bir ev tuttular. Bir süre sonra Hatice'nin Muğla'daki kocası Kara Ahmet de İstanbul'a geldi ve birlikte yaşamaya başladılar.

Ustabaşı Çalımlı Hasan, kendisine laf atıldığında, "Ne diyon gı," diyen İdris'e takılmaktan hoşlanıyordu. Ama sarışın ufak tefek kendi yaşlarında bir kız vardı ki, en çok onun kaş göz işaretlerini görmezden gelmek yoruyordu İdris'i. Ne zaman konuşmaya kalksa parmaklarıyla işaret gönderip 'sus' diyordu kız. Üstüne oturdukları tahta kasalara, orak şekli çiziyor, "Bu ne?" diye soran İdris'i, "Ekin biçiyoruz ya, işte o," diye cevaplıyordu. İkisi de en çok bu oyuna gülüyordu. Uzun sürmedi arkadaş olmaları. Kızın adı Emine'ydi. Kayseri'nin Develi ilçesinden kuyucu Ali Efendi'nin kızıydı. Ailece İstanbul'a göçmüşlerdi. Ali Efendi, nüfusu taş çatlasa 600 bin olan bu kentte muslukçuluk yapmaya başlamıştı. Emine'nin ablası İksane'yle eniştesi Çakıcı Mehmet de tütün işindeydi. Kardeşlerinin İdris'e yakınlaşmasını izliyor, kaçamak gülüşlerle onu destekliyorlardı.

O tahta kasanın üzerine çizilen orağın gerçek anlamını çok geçmeden öğrendi İdris. Hakkı, kârı, artı değeri de. Öğretmeni Emine'ydi. Ortaköy'deki tütün depolarına gidiyor, Sovyetler Birliği'ne ait gemilerin Boğaz'dan geçişini izliyorlardı. Eğer ustabaşılar ortalıkta yoksa, sol yumruklarını havaya kaldırıp selamlıyorlardı, gemiyi ve içindekileri.

Yıl 1929'du. Ocak ayının ya yirmi yedisiydi, ya da yirmi sekizi. Rumelihisarı'nda toplandı bütün tütün işçileri. Emine, İdris, İksane, Çakıcı Mehmet ve Mehmet Emin Ruşen de oradaydılar. Bir ağacın dibinde sabahladılar. O gün Mustafa Suphiler'in ölüm yıldönümüydü. Bu kez onları selamladılar. İki, beş ya da on kişi, ne zaman biraraya gelseler hep bu selamlamayı yineliyorlardı. 1 Mayıs'larda, ölüm yıldönümlerinde. Bu, herkes için özgür bir dünya istendiğini dile getirmenin bir yoluydu.

İdris hakkı öğrenmişti ya, şimdi onu aramanın peşindeydi. Gerekiyorsa yürüyüş, gerekiyorsa grev... İki yıl sonra yani 1931'de, tramvay, Haliç, tütün, tren işçileri Taksim Anıtı'nın önünde toplandığında o da aralarındaydı. Ellerinde birer mumlu fener vardı. Akşam yedide, İstiklal Caddesi'ne doğru yürüyüşe başladılar. Sloganları cadde boyunca sürdü:

"Yaşasın Fethi Bey (Okyar). Kursun partisini, biz de kuralım amele partisini."

"Yaşasın bizim kuracağımız amele partisi."

Emine, İdris'in kolundaydı. 500 kişiydiler. Galatasaray'a geldiklerinde palaskalı polislerle karşılaştılar. Tepebaşı'ndan gelen yollar da kesilmişti. Tünel'de çevrildiler. Kaçanlar kaçtı. Emine'yle İdris yakalananlar arasındaydı. Yüksekkaldırım'ın başındaki karakolun üç beş odasına kilitlendiler. Ayaktaydılar. Tenleri birbirine yapışmış, idrara bulanmış beklediler, iki gün iki gece. Komiserin karşısına birlikte çıkarıldılar. Suçları masada açık duran deftere kırmızı kalemle eski Türkçe yazılmıştı: "Komünistlik istiyorlar."

Emine, Kasımpaşa'da Nalıncı yokuşundaki evine götürüldü. Yolda öğütle karışık gözdağı verildi. "Bir daha buraya düşersen ölün çıkar." İdris'i de Kurtuluş Karakolu'na yolladılar. Öğütler de aynıydı, gözdağı da... Yeniden tütündeki işlerine döndüler ama, içlerinde kaynayan şey bırakmıyordu ki çalışsınlar. İşe iki dakika geç gelen işçinin poposuna vurula vurula kapının önüne bırakılması, yevmiyelerden yerli yersiz yapılan kesintiler... ne dil dayanıyordu ne yürek. Bu kaynamaydı onları eyleme, oradan da karakola sürükleyen. Orada da iki üç tokat yiyor, salıveriliyorlardı.

Önce söylentiler yayıldı, sonra 'af'fın kendisi geldi. Laz İsmail, Seyit Atılan, İbiş Aydınlatıcı, Tellal Emin, Conga Ali salınanlar arasındaydı. İçerde bir Nâzım kalmıştı. İdris hem Türkiye Komünist Partisi'ni hem de bu isimleri öğrenmiş, öğrenmekle de kalmayıp sahiplenmişti. O sıralar Karaköy'de deniz kıyısındaki tütün deposunda çalışıyordu, karısı Emine'yle birlikte. Çalımlı Hüseyin Usta'ya haber uçuruldu: "Bu arkadaşlar yeni içerden çıktı. Onları işe alacaksın". İstek ikiletilmedi ama, iki hafta

sonra yeni alınanların yerine yirmi işçi atıldı. Yeni alınanlar huzursuzdu. İdris ustabaşına, "Sen bu akşam kuş olup da buradan gidesin," dedi, "Yoksa seni feci halde döveceğiz". Kimse sesini çıkarmadı.

Akşam vardiya çıkışı Urbalı Ahmet, Dursun'un Mümin ve İdris depo karşısındaki yerlerini almış bekliyorlardı. İşçiler dağılmaya başladı. İşçilere, "Aman," dediler, "Bu kavgaya siz karışmayın." Az sonra Çalımlı Hüseyin'le etrafını saran istifçiler göründü. Yanlarından geçerken önce Dursun'un Mümin atıldı üzerlerine, sonra İdris. Usta yerdeydi.

Bu olayla İdris ilk kaçağına çıktı. Mehmet Emin Ruşen haber yollamış, iki-üç ay ortalıkta dolaşmamasını istemişti. İzmir'e gitti. Emine'yle dönüşte evlendiler. Nikâhlarına iki üç dostları katıldı, o kadar. İksane'yle Çakıcı Mehmet o gün açıkladılar ki, Moskova'ya gidecekler. Mustafa Çelik, Zehra Kosova da yol arkadaşları olacak. Emine'yle İdris'e de Bursa'nın yolu gözüküyordu. Bursa'da tütün işçileri ağır koşullarda çalıştırılıyorlardı, biraz ses çıkaran olsa tütün kuyularına sokuluyordu.

Bir arife günüydü. Değirmendere'deki tütün depolarına gidip ustabaşıların karşısına dikildiler. Emine, adamları İdris'in üzerine saldırmak için bir kaş işaretini bekleyen ustabaşına bağırdı: "Burada siz bizi döversiniz. Erkekseniz eğer, Tuzpazarı'na gelin."

Ertesi sabah ağalar, ustabaşları ve adamları Tuzpazarı'ndaydı. Bir taraftan alışveriş yapıyor, bir yandan da İdris'le Emine'yi arıyorlardı. Karşılaştılar. İdris bir nara atıp saldırdı üzerlerine. Birkaç kişi hastanelik oldu. Kaçıp Kızıl Halil'in gönderdiği handa saklandılar. Gece odayı basan polislerin karşısına don gömlek çıktı İdris. Soruya bile gerek yoktu, karısıyla birlikte kasabaya alışverişe gelen köylüydü, o kadar...

Nâzım Hikmet, Bursa'da hastanedeydi aynı tarihte. Ziyarete gittiler ama, arandıklarını hatırlayıp kapıdan geri döndüler. Yük arabasıyla İzmir'e ulaşmaları iki günü buldu. Tütünden ayrılıp kocasıyla birlikte Torbalı'ya yerleşen Hatice Hanım'ın yanında kaldılar bir süre. İstanbul'a döndüklerinde yıl 1935'e devrilmişti. Üstelik, Emine hamileydi.

Yeniden tütün işine girdiler. Bu seferki patronları Nemlizadeler'di. TKP'nin yayın organlarında bu aile 'Derebeyi sistemini yaşatmaya çalışanlar' olarak geçiyordu. Örgütlenmeleri uzun sürmedi. İşverenden ilk talepleriyse zam oldu. İlk eylemleri patronun üzerlerine beslemeleriyle yüzlerce polisi göndermesi üzerine çatışmayla son buldu. Mavra İstanbul, Atiye'nin Ahmet, İbiş'in Nemciye, Troçki Mehmet, Baba Haydar tartaklananlar arasındaydı. Tabii Emine de. İkinci gün eylemlerini sürdürdükleri Sultanahmet'te 4 bin kişiydiler. Emine ön saflardaydı. Bağırdı, "Hadi, kadın arkadaşlar yürüyün!"... Sonunda istediklerinden fazla, yani on yerine on beş zam aldılar.

O yılın Eylül ayında partinin İstanbul il sekreteri Conga Ali, İdris'ten Beyoğlu, Pangaltı ya da Kurtuluş'ta bir ev tutmasını istedi. Görünüşte bu evde İdris'le Emine, Topal Yunus'la Ayşe oturacaktı ama, asıl amaç partinin toplanabileceği bir mekân yaratmaktı. Pangaltı'da birisi toplantılar için ayrılan üç odalı bir ev bulundu. On beş günde bir parti yöneticileri bu odada toplanıyorlardı, ama dördü de gelenlerin kim olduğunu bilmiyordu. Bu arada Emine doğurmuş, Hatice Hanım yeniden İstanbul'a dönüp torunu Yüksel'in bakımını üstlenmişti. Ama, başka bir evde...

Bir akşam, dördü oturmuş konuşuyorlardı. Topal Yunus konuşmasının tam ortasında, "Topal bir kişi," dedi "bütün bir sürüyü bozar". İdris kızdı, "Sen topalsın, demek ki sürüyü bozacaksın". Çıkan tartışma kısa sürede kavgaya dönüştü. Sobanın yanındaki tahta parçasını Yunus'un eline verip, kendini yere attı İdris. Ayaklarını da havaya kaldırıp, "Vur," dedi. "Hadi vur!" Yirmi dakika boyunca vurdu Yunus. İdris, çevreden duyulmasın diye sesini çıkarmadı, Emine'yle Ayşe de. Vicdan azabına dayanamayan Yunus, olanları Ali Conga'ya anlattı, o da İsmail Bilen'e. Bir sonraki toplantıda Bilen, dördünün kaldığı odaya girip Yunus'a küfür etti. Bilen'in dışında kimler mi geliyordu o eve? Laz Zeki, Şefik Hüsnü ve diğer parti yöneticileri...

Ev pek uzun süre dayanamadı parti toplantılarına. Yakalananlar olup, isimleri verilince, bu kez Pangaltı'da başka bir ev

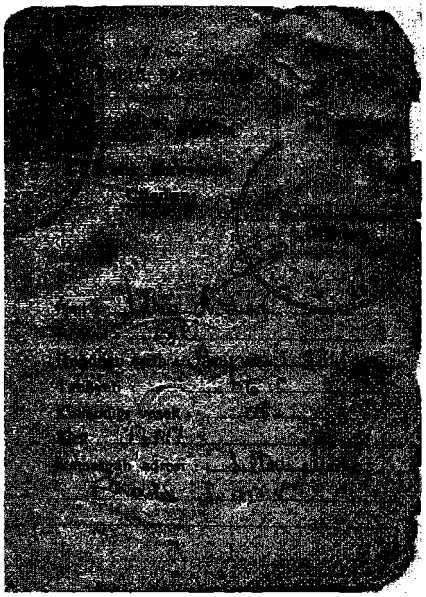
tutuldu. Emine yine mesajlar getirip götürdü ama, tutuklanmanın eşiğindeydiler artık. Sonunda onların da ismi verildi. Türk Avusturya Şirketi'nin tütün deposunda çalışıyorlardı. Kendilerini hazırladılar. Çok beklemediler, bir sabah, birinci şube polisleri Kara Kemal, Emrullah ve Şükrü geldi depoya. Ustabaşı İdris'in omzuna dokundu, "Hadi hazırlan". Sansaryan Han'a götürüldü İdris. Emine de evden alınmış, Sansaryan Han'a getirilmişti. Bildik, duyduk bütün işkenceler uygulandı İdris'e, konuşmadı. Bir akşamüstü hücresinin kapısı açıldı. Emine polislerin kollarında kapının önündeydi. O da işkenceye uğramış, yüzü gözü şişmiş, elbisesi bedenine yapışmıştı. İkisi de diğerinin öleceğinden korktu, ama bu, konuşmamış olmanın sevincini örtmedi.

O akşam hücrenin penceresine bağladığı bel kuşağıyla intihara kalkıştı İdris. Acıya dayanamayacaktı artık. Şekerci Mustafa cam kırmış, parçalarıyla da kendisini doğramıştı. Emine'nin durumunu görmüştü, daha fazlasına tahammülü yoktu. Aklına Sabiha Sertel'in *Çitra Roy ile Babası* kitabı geldi. Romandaki kadın da uğradığı işkenceler yüzünden intihara kalkışıyor ama son anda karar değiştiriyor, "Her şeye rağmen direneceğim ve yaşayacağım, diyordu.

Savcılığa gönderildiklerinde henüz yaraları kapanmamıştı. Topal Yunus, Emine, Ayşe ve İdris salıverildi. Nevrakop'lu Ali'yle, Hatice Hanım da alınmıştı Sansaryan Han'a. Hatice Hanım, oğlunun ve gelininin uğradığı işkencelerden haberli, torunu Yüksel'i avutmaya çalışıyordu. Hanın merdivenlerinde altını değiştiriyor, kundaklıyordu.

Salıverildikten kısa bir süre sonra oturdukları evin kapısı çalındı. Gelen yaşlı bir adamdı ve sürekli ağlıyordu. "Ben Abbas'ın babasıyım," dedi, "sizinle birlikte yakalanmış, işkence görmüştü ya, şimdi de Bakırköy'de. Delirdi. Sürekli, 'İdris'i getir bana' diyor. Ne olur gel de gör oğlumu. Belki seni görünce iyileşir".

Ne yapacağını bilemedi İdris. Reşat Fuat Baraner'le görüşüp olanları anlattı. Baraner, ellerin iki yana açıp, "Ne yapalım," gibisinden bir mesaj gönderdi. Eve dönüp bu mesajı Emine'ye

Şoför İdris'in soförlük belgesi.

iletti. Karar aldılar, hastaneye gitmeyeceklerdi. Bir süre sonra Abbas'ın ölüm haberi geldi. Hastanede ölmüştü. Arkasından Emine, sonra da yine tütün işçilerinden Naciye hastalandı. Emine'nin ciğerleri iflas etmişti. 1937 yılının sonlarında, Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde öldü. İdris bir başına götürüp Karacaahmet Mezarlığı'na gömdü karısını. Polis tarafından aranıyordu. İzmit'e kaçtı. Çok sürmedi, parti arkadaşları on dört yaşında, kendi halindeki Hatice'yle evlendirdiler İdris'i. Yüksel ise babaannesiyle İzmir'e döndü.

Hatice'den bir kızı, Birsen'i oldu İdris'in. Askerlik zamanıydı, kendi elleriyle aldı beş tayını. Üçünü Hatice'ye bırakıp Sırakamış'a doğru yola çıktı. 1941 Haziran'ın onunda trendeydi. Okuduğu gazete, Hitler'in Rusya'ya doğru ilerlediğini yazıyordu, "Deli mi oldu bu insan?" diye söylendi. Askerde arabadan anlayan tek kişi İdris'ti. Partili Halil, daha on dördündeyken araba kullanmayı, bir de dövüşmeyi öğretmişti ona. Devrim için öğrenilmeliydi bunlar. Gerçi trafik sistemi yoktu, Sultanahmet'te bir doktor muayene eder, sonra ehliyeti verirdi, işte şimdi o ehliyet iş görecekti.

Üç yıl sürdü askerliği. Komutanları komünist olduğunu biliyorlar ama dokunmuyorlardı. Bir aracı söküp, toplayabilen tek kişiydi ve ona ihtiyaçları vardı. Dönüşte eline bir belge tutuşturup 6. Kolordu Komutanlığı'na başvurmasını istediler. Komutan İdris'in 85 lira, yüzbaşı maaşıyla orduda kalmasında ısrarlıydı. Bir lojman verildi emrine, bir de araç. *Cumhuriyet*, *Tan* okuyordu, partinin gizli neşriyatı Yanık'a ulaşıyor, o da bu neşriyatı Kocaeli'ndeki sendikalara ve partililere iletiyordu. Yıl 1946'ya gelmişti.

Bir gün Şefik Hüsnü'nün kendisiyle görüşmek istediğini bildirdiler. Verilen adrese gitti. Fırıncı Ahmet'in eviydi. Merdivenlerden inen Şefik Hüsnü, "Otur bakalım, küçük yoldaşım," dedi. "Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni kurduk. Şimdi de Kocaeli İşçi Birliği'ni oluşturmalıyız. Bu iş senin sorumluluğunda. Şurayı imzalamalısın." İdris itiraz etti, asker kimliği vardı, belki bir başka arkadaş... Şefik Hüsnü kararlıydı. İdris, Yanık'a döndü ve istifasını verdi. Hatice üç çocukları olduğunu, biraz rahat yüzü gördüklerini söyleyip karşı çıktı. Dinlemedi İdris, Hatice'yi ve çocukları kayınpederinin evine bırakıp örgütlemenin peşine düştü.

Köylü pazarına astığı partiyi anlatan afişlere önce müdahale eden olmadı. O yıllarda Demokrat Parti de iktidara oynuyordu. Parayı kim bastırırsa o kazanacaktı. Partinin ömrü uzun sürmedi. İdris, bonservisleri ve ehliyetiyle Selüloz Sanayi Fabrikası'na başvurdu. Saat ücreti 78-88 kuruştu. İstanbul'la irtibatı sürüyor, bütün neşriyatı izleyebiliyordu. İşbaşında kaza geçirenlerin peşine düştü. Birkaç arkadaşıyla birlikte kolunu, ayağını ya da hayatını yitirenleri görüntülediler. Bu görüntüler partinin yayın organında yayınlanınca kıyametler koptu. Üç vardiyada da işçiler ayaklandı. İdris, işçilere seslendi: "Hadi arkadaşlar, sendikamızı kuralım."

Patronun çağırdığı polisler geldiğinde İdris hâlâ sendika için işçileri ikna etmeye çalışıyordu. Gözaltına alındı, üç gün Kocaeli emniyetinde tutuldu. İşçiler onun kadar kararlı değillerdi, sendika kurulamadı. İdris gözaltındayken para toplamışlardı, o günün parasıyla 5 lira. Salıverildiğinde bu parayı işçilere geri verdi, "Bununla," dedi, "selüloz sanayi işçileri sendikasını kurun".

Ortalık kaynıyordu yine. Tutuklamalar, işkence haberleri ulaşıyordu kulağına. İstanbul'la irtibatı da sürüyordu. 1946 yılının 30 Ağustos'unda tulumları, çelenkleri ve bayraklarıyla çıktılar meydana. Bütün fabrikaların işçileri oradaydı. İşçi korteji öğrencilerin arkasına yerleşti. Yürüyüş sırasında İzmit, sloganlarla çınlanıyordu: "Yaşasın işçiler, yaşasın sosyalistler..."

Bu yürüyüşten yirmi gün sonra parti kapatıldı ve tutuklamalar başladı. Tutuklananlar Sultanahmet Cezaevi'ne götürülüyordu.

Bir süre İzmit'in Değirmendere'sinde saklandı İdris. İstanbul'a geldiğinde önce sokaklarda yaşadı. Bulduğu kuru ekmekleri ıslatıp yiyor, çanta taşıyıp para kazanıyordu. Karacaahmet'te ya da Şişli dağlarında sabahlıyordu.

Mehmet Emin Ruşen'in evini biliyordu bir tek. Ona ulaştı.

Zeki Baştımar'ın kendisini aradığını söyledi. Ruşen, ilk emri de iletti: "İstanbul il örgütünü kur. Sana Neriman Hikmet'i göndereceğiz. Onu kimseye teslim etme." Bir ev tutup Hatice ve çocukları da yanına getirdi. Neriman Hikmet de onlarla kalıyordu. İşçi muhitine girmeye başladı İdris. Ali Conga'yı ve Nihat Balyoz'u teşkilat sorumluları olarak atadı. Zehra Kosova, Neriman Hikmet ve Risto Prodomis neşriyat dağıtımıyla yükümlüydü. İstanbul yetmedi, Anadolu'ya da açıldılar. Kocaeli, Bursa, Samsun... Matbaa işini başlattılar. Baştımar, Sadun Aren'i İdris'in yanına gönderdi. Bir anda 70 liraları olmuştu. Makine alıp, Beşiktaş'taki Risto'nun evine götürdüler. Sonra Kasımpaşa'ya taşındılar. Kosova, Hikmet ve İdris bir odada yaşıyorlardı. İdris taksilerde çalışıp para kazanıyor, arta kalan bütün vaktini partiye ve örgütlenmeye ayırıyordu.

Yıllar geçti. 1946 tevkifatı sanıkları salverildi. Yeniden illegal bir merkez kuruldu. İdris'ten de hücrelerden birisine girmesi istendi, sesini çıkarmadı. O zaten örgütlenmeyi sürdürüyordu. Kendisine doğrudan bir emir gelmedikçe de bu böyle olacaktı. 1948'de parti içine sızan provokatörler olduğu belirlendi. Parti çökmek üzereydi. 51 tevkifatı başladığında, örgütlenme sırasında kendisine eşlik eden bir çocuk annesi Rukiye'yi İzmir'e, Neriman Hikmet'i de Suat Derviş'e teslim etti. İzmir polisi, İdris'i annesi Hatice'nin evinde arıyordu. Oğlu Yüksel, polislerin de telkiniyle Karabağlar'da bağlar arasında yaşayan babasını buldu. İdris kızdı. Yüksel, polisleri atlatmıştı ama, yine de izi sürülüyordu işte. Öğle paydosunda annesinin çalıştığı tütün deposuna gitmek istedi. Dar bir sokakta karşılaştılar. Hatice Hanım polisin jipindeydi. Yan yana geçtiler, biraz buruk, biraz tutuk. Hatice Hanım da İzmir polisinin uygulamalarına yakından tanıklık etmiş, o acıyı yaşamıştı.

İdris önlem aldı, Rukiye'yi bulup, kaçak vapura bindiler. Polis, Sirkeci limanında bekliyordu, yakalandılar. Sansaryan Han'a götürülüp işkenceye alındılar. Konuşmadı. Yıllar önce Emine'yle bir ant içmişti, o anda uydu. On gün sonra Harbiye'ye sevk edildi. Vücudu titriyor, gıdasızlık, halsizlik ve zayıflık peşini bırakmıyordu. Arkadaşları yemeklerini İdris'e getiriyor, bir an önce iyileşsin istiyorlardı. Nâzım Hikmet'in şiirlerini, ihtilalci şarkıları söyleyerek dayanıyorlardı baskıya. Koğuşu dağıtmaya kalkmıştılar. Mihri Belli, Zeki Baştımar ve Boz Mehmet taş odalardaydı, Dr. Şefik Hüsnü ise onlarla beraber. Koğuşu dağıtma kararının arkasında yeniden şubeye götürüp sorguya alma isteği vardı, İdris açlık grevine başladı.

Bir sabah askerler koğuşları bastı, İdris Haydarpaşa Askeri Hastanesi'ne götürüldü. Açlık grevini burada da sürdürdü. Ama, istediğini elde etmiş, hiçbir tutuklu hastaneden Sansaryan Han'a götürülmemişti.

Harbiye Askeri Cezaevi'nde bir buçuk yıl kaldı . Salıverildikten yedi-sekiz ay sonra yeniden cezaevine alındı. Çünkü beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. Aynı tarihlerde Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat Baraner, Mihri Belli, Vecdi Özgüner, Şevki Akşit, Fadıl Baykan, Arif Nanalı, Halil Yalçınkaya, Cazım Aktimur ve Kemal Engin de Yıldız Köşk'te tutukluydu.

İdris'i salıvermek için 5 yıllık ceza süresinin dolmasını beklemediler. Eyüp'e kayınpederinin evine sığındı. Gecekondu mahallesiydi. Yolunun yapılması, suyunun gelmesi için çabaladı. Kısa zamanda mahallede yaşayanlarının sevgi ve saygısını kazandı. Polisin muhbirlik yapmalarını istediği komşuları gelip olanları İdris'e anlatıyorlardı.

Bir süre sonra yeniden tutuklandı. Artık çocukları ve karısı yatak yorgan denklerini hazırlamayı öğrenmişlerdi. Bir kontraplak fabrikasında şofördü. İşyerinden alınıp Sansaryan Han'a götürüldü. Bunu diğerleri izledi. İmralı Adası'na sürüldü. Kazma kürek sallıyor, Volga esir şarkılarını, işçi marşlarını söyleyerek direniyordu. Cezasını doldurunca İstanbul'a döndü ve Şişli Koleji'ne şoför olarak girdi. Burada üç yıl çalışabildi. 6. Filo İstanbul'a gel-

miş, gençlik protesto eylemleri hazırlamıştı. Deniz Gezmiş'in grubuna girdi. 51 Tevkifatı'ndan bir grup, protestoyu sürdürebilmek için İzmir'e kadar gittiler. Eğer iki üç gün önce gidebilmiş olsaydı İzmir'e, annesinin cenazesine de yetişebilecekti. Yetişemedi. Oğlu Yüksel'i ve gelinini suçladı, "Annemi siz öldürdünüz," dedi. Elinde tabanca vardı, oğlunu vuracaktı, vurmadı.

12 Mart geldiğinde, Halıfleks fabrikasının şoförüydü. İşinden oldu. Babasından kalan arsaları satıp İstanbul'da, Bağlarbaşı'nda bir daire aldı.

12 Eylül'de evi basılanlardandı. Karakola götürülmedi ama polislerin ayakkabılarını çıkarmadan eve girmelerine de izin vermedi. Barış Derneği'ne, İşçi Partisi'ne girdi. Cilt 5, ada 8, sahife 64 kaydıyla Karacaahmet'te Emine'nin mezarını yaptırdı. Öldüğünde, aynı mezara gömüldü.

ZİHNİ ANADOL:
STAVAY, BİR GÜN MUTLAKA

Zeki Ün piyanonun başındaydı. Musiki Muallim Mektebi'nin yatılı öğrencilerini ders arasında toplamış, çalıştırıyordu. Dokunduğu tuşlardan çıkan ses, büyümeye durmuş bir avuç gencin ağzından dökülen sözcükle birleşti:

"Stavay..." (*Uyan artık uykudan uyan/uyan esirler dünyası/zulme karşı hıncımız volkan/kavgamız...*)

Sözcükler çoğalıp bir ezgiye dönüştü.

Birkaç gün sonra, 29 Ekim 1933'te, o bir avuç genç, yeni gömlekleri ve armalı şapkalarıyla kendilerini izleyen kalabalığın önünden geçtiler. Tam kürsünün önüne gelmişlerdi ki, Riyaseti Cumhur Bandosu çalmaya başladı. Kürsüde bulunanlar ayağa kalktılar. Musiki Muallim Mektebi öğrencilerinin sesi coşkuluydu:

Zihni Anadol.

"Stavay..."

O gün, kürsüde bulunanlardan biri, az önce yaptığı konuşmanın kalabalıkta yarattığı heyecanı izleyen Atatürk'tü. Yanındakiler Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği savunma bakanı Voroşilof ile genelkurmay başkanı Budienni, Muallim Mektebi öğrencilerinin söyledikleri marş ise "Enternasyonal"di.

Zihni Anadol da o gün, o yürüyüşe katılan gençlerden biriydi. Doğduğu Devrek'te ilkokulu bitirmiş, okuma isteğiyle kendisini Ankara'ya atmıştı. Yatılı bir okul arıyordu. Sesine güvenip Musiki okuluna niyetlendi ama sadece istemek kapıları açmaya yetmeyecekti. Kolunun altında *Ulus* gazetesi, bir süredir yazılarını kaçırmadığı, şiirlerini ezberlediği Aka Gündüz'ün kapısını çaldı.

"Okula girmek istiyorum. İyi giyimli, babaları zengin çocukların içinde kazanma şansımın pek az olduğunu sezdim. Bu bakımdan sizin yardımcı olmanızı ricaya geldim..."

Elinde Aka Gündüz'ün mektubu Zeki Ün'ün karşısına dikildi, zarf açıldı, okundu. "Tamam," dedi Ün, "gerekeni yapacağım..." Bir hafta sonra okulun kapısına asılan kazananlar listesinde adını gördü. Yemeklerini, ikisi kız dört kişilik masalarda, Saksonya işi

çiçekli porselenlerde, gramofondan yükselen Beethoven'ın, Wagner'in, Bach'ın müziği eşliğinde yemeğe alıştı... Obuayı bırakıp flütü aldı eline, trombonu bırakıp kemanı...

Zihni Anadol, Musiki Mektebi'nde öğrenciyken, Cumhuriyet'in 10. yılında Atatürk'ün önünden "Enternasyonal"i söyleyerek geçti. On bir yıl sonra komünistlikten tutuklandı. Sendika kurdu, parti yönetimine katıldı, yazdı. Sosyalizm için savaşmaktan vazgeçmedi...

Onuncu Yıl'da radyoda Onuncu Yıl Marşı'nı ilk kez okuyanlar arasında yer aldı. Aynı yıl, Türkiye'yi ziyaret eden İran Şahı'na İran ulusal marşını okudu:

Özdüşmene budi perişan
Kaz pehlevi molke İran...

İkinci yılın sonuydu, enstrüman değil kitap ağır bastı. Kütüphaneden çıkmıyor, müzik derslerine ilgisini giderek yitiriyordu. Soluğu Kütahya Lisesi'nde aldı, yatılı. Edebiyat öğretmeni Eflatun Cem, okuma isteğini çoğalttı, dönemin bütün edebiyat dergilerine okuyucu yazıldı, kent kitaplığında, *Yeni Adam, Ayda Bir, Kültür Haftası*... Günlük gazetesi *Tan*'dı. Gerici basında başlatılan "Dayak okulda gereklidir" tartışmasına bir arkadaşıyla birlikte *Tan*'a gönderdiği yazıyla katıldı. Yazı yayınlanınca ortalık karıştı, gülerek bakan yüzlerin üstüne çatık kaşlar düştü:

"Bizler garip kişileriz, böyle politik işlerle ilgilenmemeliyiz..."

Gecikmedi, müfettiş geldi okula. Bozulan disiplin parasız yatılıların dağıtılmasıyla düzeltildi. Anadol'a İstanbul, Marmara'ya yaslanmış yüksek kubbeleriyle Haydarpaşa Lisesi gözüktü. Hafta sonları, Kadıköy ve Üsküdar'la başlayan gezmeler, denizi aşıp Karaköy'e, Beyazıt'a, Sahaflar'a, nihayetinde Babıali'ye uzandı...

Matbaacı Mihran'ı bulup kendisine ve arkadaşlarına, baskısını üstlendiği Viktor Hugo'nun *Sefiller*'ini okuma imkânı sağladığı için teşekkür etti. Mihran, *Sefiller*'in iki cildiyle, üzerine Zihni Anadol yazdığı defteri armağan edip uğurladı:

"...Diğer arkadaşlarına da okut. Yazacağın kitap için muhakkak beni bul..."

Kaçamak zamanlarda Çamlıca'da, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun konağındaydı. *Yeni Adam*'ın paketlenmesine, postalanmasına, hatta tashihine yardım ediyor, tarih ekine de yazıyordu. Bu arada dünyanın soluğu yaklaşan savaşın korkusuyla kesiliyor, Franco Madrid'e yürüyor, İspanya'da halk cephesinin gücü tüketiliyordu. *Yeni Adam,* iç sayfasında baştan sona yazdı:

"No Pasaran!"

Hitler hayranı Fransızca hocası sordu: "Siz hangi tarafın kazanmasını istersiniz"

Anadol cevapladı: "Biz Atatürk çocuklarıyız. Yurdumuz emperyalizmden daha yeni kurtuldu. Doğal olarak seçimle gelmiş genç İspanyol Cumhuriyetini isterim..."

Yatılılar bir gece düzenlediler, sazlı sözlü. Eğlencenin ardından sıra günün siyasal olaylarını değerlendirmeye geldi. Anadol ve arkadaşları, faşizmin perdesini kaldırdılar sözleriyle, dünya halklarına sömürgeci amaçlarla nasıl kan kusturulduğunu anlattılar. Müdür yardımcısının cevabı, on beş gün okuldan uzaklaştırma oldu.

Hatay'ın Türkiye sınırlarına katılmasının tartışıldığı günlerdi; Taksim'de yapılan mitinge katıldı, 1938'de. "İskenderun-Antakya" sloganlarının yeri göğü inlettiği yürüyüşü yöneten Hasan Basri Alp'ti. Tanıştılar. Hangi gazeteleri, hangi kitapları okuduğunu soran Alp, Anadol'u Küllük Kahvesi'ne davet etti... Küllük, Anadol'un yolculuğunu renklendirecekti, Necip Fazıl'ı görecek, Sait Faik'le tanışacak, "Bence sanat bir ifrazattır," diyen Arif Dino ve Abidin Dino'yla laflayacak, Suat Derviş'le dost olacaktı... Hasan Basri, TKP 1944 tevkifatında konuşmayıp intihar edecekti...

Haydarpaşa ile Küllük arasında liseyi bitirdi Anadol. Safranbolu'ya, kaymakam ağabeyinin yanına gitti. Çalışacak, birkaç kuruş biriktirecek, sonra üniversite sınavlarına girecekti. Unutulmamalı, bir de yolunu bekleyen iki kapkara göz vardı, bir tatil ziyaretinde tanışılıp, sevilmiş...

Karabük Demir Çelik'te, 80 lira aylıkla bir iş bulundu. Yeni personel memuruydu Anadol, İngiliz yapımı memur evlerinden birine kuruldu. Memurla işçi arasındaki ayrıma, memurlar işe

Sovyet yapımı Zis marka perdeli otobüslerle gidip gelirken işçilerin ellerinde sefertasları, kilometrelerce yolun üzerinde karıncalar gibi dizilmesine öfkelendi. Çözüm ortadaydı: sandıka...

Naciye'yle evlenen, bir de oğlu, Kemal'i olan, üç yıllık memur Anadol, dillerinin 'sendika'ya dönmesi için daha uzun yıllar gereken işçilerle konuştu: Örgütlenmeliyiz... Oysa aklı hâlâ üniversitedeydi, izin alıp sınavlara girmek üzere Kütahya'ya gitti. Eski öğretmenlerinin yerini kafatasçılar almıştı, ne olduğunu anlayamadan hâkim karşısında buldu kendini; 142'den 6 aya mahkûmdu.

Döndüğünde işsizdi. Fabrikadaki arkadaşları sendika kurmak için ilk adımları atmışlar, fabrikadaki yolsuzlukları da ortaya çıkarınca aralarına sızdırılan ajanları görememişlerdi. Anadol uyardı ama iş işten geçmişti. On beş işçiyle birlikte o da tutuklandı. Naciye üzgündü. On sekizinde evlenmiş, hapisliklerin ortasında buluvermişti kendini. İki gündür ortalıkta görünmeyen kocasını aramaya çıktı, bir işçinin karısı koluna girip, "Seninle bir yere kadar gideceğiz," dedi.

"Nereye?"

"Müdüriyete..."

"Ne yapacağız müdüriyette?"

Naciye sonraları, denk hazırlamayı, çamaşırları kaynatmayı, çocuklarına 'komünist piçleri' dendiğinde verilecek cevabı öğrendi. İki mahkûmluk arasında kocasının önerdiği kitapları okudu: *Gazap Üzümleri, Partizan* ve diğerlerini... Kocası duruşmaya çıkarıldığında, oğlu Kemal'le birlikte Safranbolu Adliyesi'ndeydi. Hâkim düşünülen 'icap'ı açıkladı: Salıverilmelerine... Sevinç kısa sürdü, ellerine yeniden geçirildi kelepçeler ve uzunca bir yolculuktan sonra Ankara Soğukkuyu Cezaevi'nde buldular kendilerini. Tarih, 23 Nisan 1944'tü.

Truva Atı adını verdiler koğuşlarına. Komşu koğuşta kalanlar, yemekleri Karpiç'ten gelen Beşinci Kolcular'dı, yani Hitler'in casusları. Kırım hanedanı varisi M. Kırım, İtalyan asıllı fabrikatör İspampinati, arkeolog Hengelman, Çar'ın süvari alayında yüzbaşı Sarafonof... Hepsi de idamlıktı ve yüzlerine vur-

muştu ipin korkusu. İtalyan Dandriya cezaevi müdürünün "Haydi, gözün aydın. Cezan müebbete çevrildi, hazırlan, sivil cezaevine gideceksin," sözleriyle alındı koğuştan. İnanmadı önce, direndi. Arkadaşları gelecekteki affın düşleriyle beslediler, kandı. Ertesi gün gazeteler şöyle yazdı: "Dandriya adındaki İtalyan uyruklu bir casus, Refah gemimizin Akdeniz'deki seyrini mensup olduğu yere haber vererek batmasına sebep olmuş, uzun duruşmalardan sonra verilen idam kararı yargıtay ve meclisçe onaylanarak bu sabaha karşı Samanpazarı'nda cezası asılarak yerine getirilmiştir..."

Pencereden avluyu gözleyip cezaevinde başka kimlerin bulunduğunu anlamaya çalıştılar. İlk gördükleri yeraltındaki Türkiye Komünist Partisi (TKP) yöneticilerinden Reşat Fuat Baraner'di. Sonra Hasan İzzettin Dinamo göründü, gökyüzüne hayretle bakan, avludaki cılız ağacı usulca okşayan... Bir sorgu dönüşü bir başka koğuşa götürüldü Anadol. Yeni arkadaşı uzun boylu, kırmızı sivri burunlu bir adamdı, Tolstoy'un *Harp ve Sulh*'unun ikinci cildini çeviriyordu. Tanıştılar, adam Zeki Baştımar'dı.

Bir sabah, "Serbestsiniz," dedi gardiyan, ortalık çığlığa kesildi, oysa serbestlik hücreden avluya kadardı. Hemen komün kuruldu, 65 komünist, yemekte ve tütünde ortaktı şimdi. Yirmi dört saate beş sigara düşünce, tiryaki eller masum oyunlar kurmaya kalkıştılar, ta ki yakalanana kadar. Kulaklar bir evlerden bir cepheden gelen haberlere dikkat kesildi. Almanlar yenildi yenilecekti...

Duruşmalar 1944 Ekim'inde başladı. Anadol, TKP'nin Karabük teşkilatını kurmakla suçlandı. Beraber tutuklandığı 15 işçiden 8'i beraat etti, diğerlerine 13 ile 6 ay arasında hapis cezası verildi. Mart 1945'te Anadol'a biçilen hüküm, 3 yıl 6 aydı. İlk ziyaretçisi ağabeyi Celal oldu, peşinde bir başka kardeşlerinin ölümün eşiğinde haberini taşıyarak geldi görüşe. Ölüm haberiyse voltada ulaştı, yüzünü yatağına gömdü Anadol. Yargıtay cezasını onaylamakta gecikmedi. Ağustos 1945'te arkadaşlarından ayırılıp Cebeci Cezaevi'ne götürüldü. Karantinada tanıdı Musa Dayı'yı. Ceplerinde iğneden ipliğe ne ararsan bulunanlardandı, zarf, kâğıt, posta ve damga pulu, sigara... Suçu, 'dönme' karısını öldür-

mekti. Müslüman geleneklerine uymuyor diye defalarca dövmüş, bir gece sevişme sonrasında 'yıkan-yıkanmam' tartışmasında çekip vurmuştu.

"Geçmiş olsun, suçun ne?"

Cezaevine düştün mü, ilk soru buydu işte. Kısa zamanda bir 'politik' suçlunun Cebeci'ye geldiği duyuldu. Reşat Fuat'ın "Orada lazım olur" diye eline tutuşturduğu usul kanunuyla kimin ne kadar yatacağını hesapladı, hâkim "bir diyeceğin var mı?" diye sorduğunda ne söylenmesi gerektiğini kestirdi. Söz dinleyen bir tutuklu ilk duruşmada salıverilince ünlendi. Dilekçe yazıp para kazanmaya başladı. Ya dışardakiler? Eşi, oğlu... Kemal, üç yaşına basmıştı, Bulgar ressam Minçef'e bir ressam yaptırmıştı ama düşlemek zordu yine de. Yoksulluğun iki kardeşin arasına bir ayva ağacını sokmasından, ağabeyini yaralamaktan mahkûm Ayvacı İsmail yetişti imdadına. Bir görüş gününde, Kemal'le aynı yaşlardaki oğlunu görebilsin diye görüşmeci yazdırdı. Görüş günü kahverengilerini çekti, tıraş oldu Anadol. Kucağına verilen Kerem'i, Kemal diye okşadı.

Altı ay sonra buluşabildi cezası kesilen arkadaşlarıyla. Reşat Fuat, Hikmet Elin, Mustafa Birtem, Ali Tokuç, Sebati Selimoğlu... Komün kuruldu yine, şiirlere sarınıldı en kederli zamanlarda:

> Bir eski Acem şair:
> "Ölüm adildir," diyor.
> Aynı haşmetle vurur şahı fakiri."
> Neden şaşırıyorsunuz?
> Hiç duymadınız mıydı kardeşim
> herhangi bir şahın bir gemi ambarında
> bir kömür küfesiyle öldüğünü?...

Sovyet kuvvetleri Berlin'e girmişti ve savaşın sonuna gelinmişti. San Francisco Konferansı'na katılan Türkiye devlet politikasının barış, güvenlik, hak ve adalet ilkelerine dayandırılacağını vaat ediyordu. Ancak verilen sözlerde durulmadı. *Tan* gazetesinde Sabiha Sertel, "Özgür insanlar topluluğunun en büyük şiarı, geniş halk kitlelerinin çıkarı için, gerekirse çıkarını feda etmektir,"

diye yazıyordu. 4 Aralık 1945 sabahı *Tan* gazetesi basıldı, yakılıp yıkıldı. Bir yıl sonra, sınıf esası üzerine parti kurulmasına izin verildi, Dr. Şefik Hüsnü başkanlığında Türkiye Sosyalist İşçi Köylü Partisi kuruldu. Sendikal örgütlenme hızlanıyor, 737 sendika TKP yörüngesinde gelişiyordu. Dışarda bunlar oluyordu işte. 'Burjuva puştluğuna' inanmak istemeyenler yok değildi içerdekilerin içinde, ama 'yalan da olsa hoş'tu. Yeni parti meclise girecek, kendi çıkarları doğrultusunda yasalar çıkarabilecekti. Altı ay sürecekti bu düş. Altı ay sonra hem parti, hem sendikalar kapatılacak, yöneticileri tutuklanacaktı...

Mahpusluk yeni dostlar da taşırdı mahkûma. Zihni Anadol, Ankara Radyosu konuşmacılarından, *Şen Olasın Halep Şehri* şiir kitabının yazarı Fahri Erdinç'e yakın durdu. Erdinç, kafayı iyice çektiği bir akşam, biraz da Karpiç'te içmek istemiş ama kapıda durdurulmuştu. İçerde boş masalar bulunmasına rağmen müşteriliğinin kabul edilmemesine alınmış, veryansın etmişti, "Sizin de, vezirinin de, vükelasının da anasını..." Yakalanmış, 142. maddeden yargılanmış, tutuklanmıştı. Salıverildiğinde oturmuş, Anadol'u konu aldığı bir öykü yazmıştı şiir tadında...

Öyle ya da böyle geçti üç buçuk yıl. Salıverildi Anadol, ama elleri kelepçeliydi hâlâ ve memleketine, Askerlik Şubesi'ne götürülüyordu. Şubenin bahçesinde güneşe bıraktı bedenini, sonra annesinin kollarına.

Şimdi yeniden İstanbul'daydı, Muğla'da sürgün kıtasındaki askerlik bitmiş, yeniden iş peşine düşme zamanı gelmişti. Üstelik şimdi iki çocuğu daha vardı: Azade ve Müşfika. Onları Aşiyan izleyecekti... Naciye, babaevinde beklemişti üç buçuk yıl. Dikiş dikip büyütmüştü çocuklarını. Babası, kocası ve arkadaşlarının idamla yargılandığına dair haberi veren *Cumhuriyet* gazetesini gizlemiş, Naciye görmek için ısrar edince uzatmıştı. Fotoğrafta saçları sakalları birbirine karışmış erkekler arasında kocasını tanıyamaya çalışırken babası, "On beş, yirmi sene de verseler bekleyeceksin," demişti "Benim yüzümü öne eğdirmeyeceksin..."

Eski arkadaşlarını buldu Anadol. İkinci Dünya Savaşı sırasında, anti-faşistleri bünyesinde toplayan *Ses* dergisini çıkaran Yusuf

Ahıskalı'nın Vilayet'in karşısında, İzzettin Han'ın bir odasındaki tek makineli matbaasında çalışmaya başladı. İstanbul Yüksek Tahsil Gençliği'nin Nihat Sargın'ın sorumlu müdürlüğünde çıkardığı, aylık siyasi *Hür Gençlik* dergisinin basımında, dağıtımında görev aldı. Ayrıca, İnşaat İşçileri Sendikası'nın yeniden oluşturulması çalışmalarına katıldı. Ancak Ahıskalı'nın geliri ikisini de yaşatmaya yeterli değildi. Anadol, ağırlığı sendika faaliyetlerine verdi. İnşaatlarda çalışmaya, duvar örmeye başladı ama, bünyesi bu ağır işçiliği taşıyamıyordu. Yeni tanıştığı Süleyman İlkadım'la birlikte mobilya tamiratına başladı. İş sonrası Laleli'de Acemin Kahvesi'nde soluklanıyor, işçiler ve üniversite öğrencileriyle söyleşiyordu. 44 Tevkifatı'nın diğer işsizlerinin biraraya gelip mobilya atölyesi kurmasına ön ayak olmakla kalmamış, atölyeye bir de isim vermişti: "Owen". Esin kaynağı İngiliz iktisatçı Robert Owen'di.

Ahıskalı düşünü gerçekleştirmiş, *Ses* dergisini yeniden çıkarabilmek için bütün hazırlıkları tamamlamış, Valilik'ten izin belgesini almıştı. Ve *Ses,* okuyucuya ulaştı. Ahıskalı'nın eleştiri yazıları sivri dilli ve ağırdı. Beklenen oldu, birkaç sayı sonra tutuklandılar. Anadol "Şafakta" şiirinde kırmızı gül ve kasket sözcüklerinde 'bir sınıfın diğer bir sınıfa tahakkümü'nü barındırmakla suçlandı. Salıverilmeleri ayları buldu. Yine işsizdi. 'Komünist ve tehlikelidir' diye kimse iş vermeye yanaşmıyordu. Bir ayakkabı atölyesinin üst katına sığındı önce, sonra bir han odasına. Sırada yeniden İnşaat İşçileri Sendikası'nı kurmak vardı. Kaleme alınan ilk bildiride istenenler sıralandı; bütün işçilerin sigortaya bağlanması, işsizlik sigortası uygulanması, grev hakkının tanınması, 1 Mayıs'ın işçi bayramı olarak kutlanması, işverenin işçileri insan pazarından değil, sendikadan sağlaması... İlk grev, Hilton Oteli'nin inşaatında gerçekleştirildi, işçiler kazandı. İşveren, sendikadan habersiz işçi almamayı ve çıkarmamayı, işçi ücretlerini işçi temsilcilerinin belirlemesini, belirlenen iş saatlerine uymayı kabul etti.

Sendikaya üye sayısı arta dursun, ülkede Demokrat Parti, CHP'den aldığı mirası sürdürmüş, 'komünizmi tel'in mitingleri' yoğunlaştırılmıştı. Komünizmin ne olduğunu bilmeyen binlerce

insan anti-komünist kesilmiş, saldırganlaşmıştı. İzmir'de yayınlanan *İzmir Hürriyet* gazetesi basılıp yağmalanmış, Adana İplik Dokuma İşçileri Sendikası'na üye yüzlerce işçi bir miting düzenleyip Marko Paşa'ya lanetler yağdırmıştı.

1953 sonbaharında bir akşam, eşi, polisin bıraktığı bir kâğıdı tutuşturdu eline; bir soruşturma için emniyete çağrılıyordu. Sansaryan Han'ın salonunda karşılaştı arkadaşlarıyla, kimse ne olduğunu anlamıyor, soramıyordu da. Çünkü konuşmak ve sağa sola bakmak yasaktı. Dayaklı, küfürlü sorguda soruldu:

"Siz inşaat sendikasısınız. İşleriniz hep demirdendir. Bu demirlerle kendinize tabanca, tüfek, kasatura yapmışsınız. Bu silahlar nerede?" Sultanahmet Cezaevi'nde soluklandılar sonra. Aileleri çalmadık kapı bırakmıyor, neler olduğunu anlamaya çalışıyorlardı. Anadol eşini avukat Esat Adil'e gönderdi: "Davamızı üstlen." Oysa hiçbirinde avukatın ücretini karşılayacak para yoktu. Durumu kendilerini görmeye gelen Adil'e anlattı, sıkıla sıkıla. Adil, "Çıkınca," dedi "Çalışır, ödersiniz..." Mahkemede yaptığı savunmada tutuklamaları hükümetin bir 'tertibi' olarak tanımlayan Adil tertibin altında neler yattığını da anlattı: "Geri bıraktırılmış uluslardan biri, ABD'den yardım istemiş. Amerika da sormuş, senin memleketinde komünist sorunu var mı? O ulusun yöneticisi saf saf 'yok' demiş. ABD 'öyleyse ben de sana yardım yapamam' demiş. Fukara ne yapsın, yardıma çok ihtiyacı var, gitmiş Fransa'dan ödünç komünist istemiş de ancak yardımı bu sayede alabilmiş. Şimdi bizim durumumuz da aynen bu acıklı duruma döndü..."

Mahkemenin kararı tahliye oldu. Mobilya işine devam etti Anadol, işleri yavaş yavaş açılmaya, ekonomik durumu düzelmeye başlıyordu. 1954'te açılan Adalet Sarayı'nın doğrama işlerini aldı, işsiz olan parti arkadaşlarını etrafında topladı. Bir gün, bir arkadaşı Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın kendisini görmek istediği haberini verdi. Vatan Partisi'ni kurmaya soyunan Kıvılcımlı, Anadol'u yanında görmek istiyordu. Anadol, bu teklifi geri çevirmedi, partinin Merkez Yönetim Kurulu'na seçildi. Milletvekili adayı olduğunu ise gazetedeki haberlerden öğrendi. Kazlıçeşme'de ya-

pılan seçim mitinginde az sayıda insan vardı. Kürsüye çıkan Esat Adil, "Neredesiniz be arkadaşlar, neredesiniz? İstanbul'un en kalabalık sanayiinin bulunduğu bu iş merkezinde hepiniz bu kadar mısınız?" diye azarlayarak konuşurken hem ağlıyor, hem ağlatıyordu. Vatan Partisi seçimleri İstanbul'da 526 oyla kapattı...

Bir gece sabaha karşı götürüldü Anadol, Sansaryan Han'ın on yedi numaralı hücresine. Duyduğu çığlıklara kendi sesi katıldı sorguda. Harbiye Askeri Cezaevi'nde buluştu Vatan Partililer. Avukatlıklarını yine Esat Adil üstlendi, ama iktidar onu da rahat bırakmadı. Akıl hastası eşinin üzerinden komplo kuruldu. Adil, daha duruşmalar sürerken evinin banyosunda ölü bulundu, beyin kanaması geçirmişti... Yeni avukatları Mehmet Ali Aybar'dı. Yirmi iki aylık tutukluluktan sonra çıkarıldılar mahkemeye. İşkencenin soldurduğu Zehra Kosova kendini tutamıyor, ağlıyordu: "Bana yapılan bu kanunsuz hareketin sahiplerini protesto ediyorum..."

Tahliye edildiler... Niğde-Aksaray'da kısa süreli bir sinemacılık girişiminde bulunduktan sonra İstanbul'a döndü Anadol. Sekiz yıldan fazla hapis yatmasına rağmen siyasal mücadelesinden vazgeçmedi. Anılarını da içeren yedi kitabı yayınlandı. "Ben," dedi, "sınıfımı yazdım..." Dokuz torunu oldu, biri kendi adını taşıyan...

Zihni Anadol 18 Nisan 1999 seçimlerine Emek Partisi'nden milletvekili adayı olarak katıldı. 11 Mayıs 1999'da öldüğünde, seçim kürsüsündeki son sözleri henüz kulaklardan silinmemişti: "Neredeyse yüz elli yıl oluyor, Marx yalanlanmadı. Küba'yı yıkamadılar. Sosyalizmden başka gelecek yoktur ve o muhakkak gelecek..."

FATMA HİKMET İŞMEN: SENATO'NUN SOSYALİST KADINI

Birinci Dünya Savaşı yıllarıydı. Bütün şehirler yorgundu. Atina, Sofya, Selanik, Belgrad, Varna... Yollar sınır tanımıyordu, sınırlar da insan. Yüzyılın insandan yana ilk düş kırıklığıydı bu. Ölümle hayat arasında acıyla, yerle bir oluşlarla, sürgünlerle örülmüş ilk çizgi. Yanyalı Hüseyin Hüsnü Bey için bu çizginin sonu İstanbul'du. Harp Okulu'nu bitirdi önce. Yanya'ya dönüp komşu kızı Raziye Hanım'la evlendi. Ama artık onun için soluklanabilecek tek kent vardı: İstanbul.

Beşiktaş'ta küçük bir ev tuttular. Hüseyin Hüsnü Bey, Enver Paşa'nın emrinde Kafkasya cephesine gönderildiğinde Raziye Hanım hamileydi. Döndüğünde şöyle bir kucaklayabildi kızı Fitnat'ı. Bu kez ki cephe Sarıkamış'tı. Bir süre sonra tedavi için Sıvas Hastanesi'ne gönderildiğinde bedeninin kimi yerleri donmuştu...

Fatma Hikmet İşmen.

İznik Gölü'nün arkalarında, Katırcı dağlarındaki cephedeydi iki yıl sonra. Tarihe 'Yunanlıları denize döktük' diye geçecek olan günden 48 saat sonraydı. İzmir'deki zafer çığlıklarından habersiz Yunanlı askerleri kovalıyordu birliğiyle. Ama savaş bitmişti artık. Bir kızı daha olmuştu: Hikmet. Son kızı Fikret ise barışın armağanıydı Hüseyin Hüsnü Bey'e. Raziye Hanım zor geçen bu son doğumun izlerini atamamış, ölmüştü.

İstiklal Mahkemeleri'ne üyeydi Hüseyin Hüsnü Bey. Bu yüzden Tokat'a yerleşmişlerdi. Ama kızlarının eğitim görmesinden yanaydı. Dolayısıyla, yeniden İstanbul'a göç ettiler. Artık bir de soyadları vardı: İşmen.

Kızları büyüdü, ilk ve orta eğitimlerini tamamladı. Hüseyin Hüsnü Bey, daha fazlasını bekliyordu. Hikmet'se fakülte için iki isteği vardı, biri kimya diğeri felsefe. Beyaz Rus Olgert'le Beyaz Meydanı'nda o günlerde karşılaştı. "Madem kendine bir fakülte arıyorsun," dedi Olgert, "Ziraat fakültesine gel. Bahçelerde yeşillikler içinde çalışırsın. Mektep parasız. Yol parası, hatta tayyör, çanta, iç çamaşırı veriyorlar." Hüseyin Hüsnü Bey, Raziye Hanım'ın ölümünden sonra evlenmemişti. Evin en kötü odasında kalıyor, en iyi odaları kızlarına veriyordu, salt daha iyi çalışabilsinler diye. Babası para vermek istediğinde, çoğu kez ihtiyacı olmadığını söyleyen Hikmet açısından bu bulunmaz bir fırsattı, üzerinden bir yük kalkacaktı. Ama bunları söylemedi Hüseyin

Hüsnü Bey'e."Baba ben Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne gitmek istiyorum," dedi. Hiç işitmediğini söyledi babası. "Aaa, baba bütün Türkiye'nin kadınları ziraatçı," diye devam etti Hikmet: "Toprakta çalışıyorlar. Ben okumuş ziraatçı olacağım."

Öğrenciliği sırasında Elmadağ'da kayak yapmayı öğrendi. Yıl 1936'ydı. Kayakta küçümsenmeyecek başarılar sağlıyordu. Olimpiyatlara göndermek istedi fakülte. Ancak, gönderilmedi. Gerekçe hazırdı: "Bir Türk kızı ailesinin dışında yalnız başına yurt dışına gidemez." Ama 1943 yılında İstanbul adına katıldığı yarışmada birinci oldu.

Hüseyin Hüsnü Bey, kızlarını çok rahat yetiştirmişti. Kız erkek ayrımı bilmiyordu. Fakülteye gitmeden önce de erkek arkadaşları vardı, eve gelip giderlerdi, ama flört geçmiyordu aklından. O formel hesapların peşindeydi. Fakülteye ilk girdiği yıl 29 Ekim için düzenlenen baloya gitti. 20 kız, 280 erkektiler. Herkes gençti, herkes birbirine âşık olmaya hazırdı. Sovyetler Birliği'nin meşhur kalecisi Kada'ya benzetilen Mehmet, yanına gelip Hikmet'i dansa davet etti. Kabul etmedi. Çünkü gömleğinin üzerine süveter giymişti Türk Kada. Yani formel değildi. Oysa Hikmet'in üzerinde balo elbisesi, ayakkabıları vardı. Sonra askerlerle dans etti...

Kızların az, erkeklerin çok olduğu yerlerde erken evlenmeler kaçınılmazdı. Ceplerine mektuplar atılıyordu, "Benimle konuşmuyorsun, neden yüzüme bakmıyorsun. Seni seviyorum..." Babasının bir arkadaşı uyarmıştı, Hüsnü Bey de, "Benim kızlarım ne yapacaklarını bilirler," diyerek bu uyarıya kulak asmamıştı. Kızlarına müziği, okumayı sevdirmişti, özgürlüğü de... Belki de bu yüzden Hikmet kendini, sevmemeye programlamıştı. Köşelerde duracak, gizli yerlere gidecek, özgürlüğünü kaybedecekti bir ilişkiyi girerse. Ata ya da bisiklete binerken, kayak yaparken erkeklerle birlikteydi, ama kimselere vurulmadı.

Mezun olur olmaz Tarım Bakanlığı'ndan bir yazı geldi: "Erkekler askere gitsin. Kızlarsa beklesin, onları tayin edeceğiz." İş istiyordu, "Bekleyin," dediler. Üç gün, beş gün, sabrı taştı. Bir an önce İstanbul'a gitmek, Pendik'te tatil yapan kardeşlerine katılmak

istiyordu. Bakanlığa, genel müdüre gitti. Üzerinde bir döpiyes, başında beyaz şapka vardı, herkes onu İngiliz sanıyordu. Odacı, genel müdür Abidin Ege'nin kendisini beklediğini söyledi. "Efendim," diye başladı söze Hikmet, "On sekiz dersin imtihanını verdim ve mezun oldum. Bize okulda beklememiz söylendi. On gündür bekliyorum ama ben tatil yapmaya alışkınım. Biz gitsek, tayin kararlarımız adreslerimize gelse." Karşı çıktı Ege. Teşkilat kanunu çıkmak üzereydi. Onlara düşense, beklemekti. Daha üst makam kimse ona çıkmaya karar verdi Hikmet. Odacı, üst makamın müsteşar olduğunu söyledi. Bu kez onunla görüştü. Kendisini tanıttı, hikâyesini anlattı. Onun da tavrı aynıydı. Öfkeyle çıktı odasından. Tam giderken kendisini bakan Şakir Kesebir'in odasının önünde buldu. Odaya gidip kendisini tanıttı, "Sizce ne zaman çıkar teşkilat kanunu?" diye sordu: "Biz tatile gitsek. Burada kalmamız doğru mu?" Bakan, genel müdürü çağırıp kararı bildirdi, "Gitmek isteyenler adreslerini bırakıp gitsinler. Mektuplar oraya gönderilsin". Teşekkür edip çıktı bakanın yanından...

Çalışmaya Bornova Zirai Mücadele Enstitüsü'nde başladı. Enstitü müdürü Nihat İriboz, Almanya'dan gelen bir uzmanla, Prof. Bremer'le çalışacak Almanca bilen bir asistan arıyordu. Hikmet'i önerdiler. Fasulyeden çam ağacına bitkilerdeki hastalıkları tespit ediyordu. Bir yıl sonra özel bir araştırmaya başladı, Menderes havzasındaki incirlerin kök ve meyve çürüklerini saptayacaktı. Germencik'teki geçici istasyonda kaldı. Akşamları köy kahvesine radyo dinlemeye gidiyordu. Bir akşam Ali Dede anlattı. Bilmem kaç yıl evvel Amerikalılar California'da yetiştirmek üzere incirin hangi şartlarda yetiştirildiğini öğrenmeye gelmişlerdi. Toprağa kadar her şeyden birer örnek almışlardı. "Ama yine de yetiştiremeyecekler," dedi Hikmet'e, Ali Dede. "Havayı götürmediler ki..."

İzmir'in havası dokunuyordu, ikinci yılın sonunda Ankara'ya tayin istedi Hikmet. Bu kez de elma ve armut üzerine çalışmaya başladı. Deve dikeninin bir türüyle çam türlerinde iki mantar türünü saptadı. Bunlar dünya literatürüne kendi ismiyle geçti. Adana ve Adapazarı'daki Zirai Mücadele Enstitüleri'nde çalıştıktan sonra İstanbul'a geldi ve tütün hastalıklarını saptamak üzere Te-

kel'de çalışmaya başladı. Ancak istediklerini gerçekleştirebilmek için donanımlı bir laboratuvar yoktu, dört yıl sonra yeniden Tarım Bakanlığı'na döndü. Bir yıl sonra İngiliz Kültür Heyeti'nin çağrısıyla araştırma yapmak üzere Rothamstand Experimental Station isimli araştırma merkezine gitti. Burada bitki virüs hastalıklarının araştırılmasında kullanılan metotları öğrendi. Kanada'nın dünyaca ünlü tarım aletleri üreten firmasının müsteşarıyla burada tanıştı. Onun davetiyle Kanada'ya gittiğinde yıl 1956'ydı.

Ontario Ziraat Koleji'nin botanik laboratuvarında domates virüsleri üzerine master yaptı. Burada da yeni bir virüs tespit edip, bir kez daha dünya literatürüne geçti. Üçüncü yılın sonunda İstanbul'a döndüğünde babası yataktaydı. İki yıl önce felç geçirmiş, ablasıysa eğitimi yarım kalmasın diye Hikmet'e haber vermemişti. İki ay sonra da öldü. Hikmet, Zirai Mücadele Enstitüsü'nde virüs laboratuvarı şefi olarak işe başladı. Beş yıl bu kurumda kaldı ama sıkıntılıydı. Araştırma yapamıyordu, çünkü sera yoktu. Bütün isteği Türkiye'deki bitki virüslerini tespit etmek ve önemine göre projelendirip çalışmaktı. Olmadı.

Bütün bu akademik çalışmalarının yanı sıra Türkiye İşçi Partisi'nin de gizli üyesiydi. Aidatını ödüyor, toplantılara dinleyici olarak katılıyor, bazen de arabasıyla partiye ait öteberiyi taşıyordu.1965 yılının ekiminde TİP seçimlere katılmaya karar verdi. Adaya ihtiyaçları vardı. Hikmet İşmen isteksizdi ama bir şartla kabul etti, "Çıkmayacak bir yerden olsun." Bolu'da karar kıldılar. Propaganda yapması gerekiyordu. Eline partinin programıyla, "TİP'i Tanıyalım" kitapçığını tutuşturdular. Açık açık, "Bu sosyalist bir parti," denilemeyen, korkulan yıllardı.

Hikmet İşmen, ilk konuşmasını Üsküdü köyünde yaptı. Köyün pazarının kurulduğu gündü. Bir köşe başını seçip pazardan ayrılan köylülere laf atmaya başladı. "Uğurlar olsun arkadaş. Sen hangi köydensin?" Kısa sürede iki yüze yakın köylü toplandı etrafına. Onlara tütünü nasıl ektiklerini sordu, buğdayı nasıl sattıklarını. Bilgilerini aktardı, yanlışlarını gösterdi önce. Sonunda da sorunlarının yöneticilerin yanlışlarından kaynaklandığını söyleyip çözümü gösterdi: TİP. Konuşmasının sonlarına doğru, yanla-

rından geçen bir ayağı aksak adam, köylülere, "Arkadaşlar, komünist kadını dinlemeyin," diye seslendi. Ön sıralarda duran Nallıhanlılar kıpkırmızı kesilip, gözleri Hikmet İşmen'in üzerinde, "Estağfurullah," dediler. "Neden" diye sordu İşmen, "Siz komünistleri ne zannediyorsunuz?" Demirel'in "Komünistler şapkalarını kapıya asarlar, çünkü..." şeklindeki anlatımları kulaklardaydı hâlâ. İşmen onlara kömünizmin ne olduğunu anlatıyordu ki, aynı adam geri dönüp, sözlerini yineledi. "Komünist kadını dinlemeyin." Arkadaki köylüler kovdular adamı.

Konuşmasını kaldığı yerden sürdürdü İşmen. Bu arada bir kamyonet karşı köşeye park etti. Şoför arabadan inip tenteyi kaldırdı ve bağırdı: "Hadi arkadaşlar, çoraplar geldi." İşmen'in etrafı bir anda boşaldı. Köylüler kamyonetten dağıtılan Adalet Partisi'nin seçim armağanı çorapları paylaştılar.

Seçimleri kazanamadı İşmen. 1966 yılının Ağustos ayında Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde de aday gösterildiğinde bu kez karşı çıkmadı, nasıl olsa kazanamayacaktı. Kocaeli'nden aday gösterildi. Seçim günü Tekirdağ'da, araştırma istasyonundaydı. Radyo haberlerinde senatör seçildiğini öğrenince ağlamaya başladı. O virüslerini istiyordu, senatoyu değil. Kutlamaya gelen arkadaşları gözyaşlarına şaşırdılar. Biri uyardı: "Böyle ağlama. Seni ajan zannedecekler." Ankara'ya gitti. Yeni bir araba için biriktirdiği 45 bin lirayla daire aldı kendine. Yemin töreninden bir hafta sonra da kürsüde ilk konuşmasını yaptı. Bu konuşma, senatör olduğu için duyduğu üzüntüyü silip attı.

Konuşmasının konusu, Muğla'nın Ortaca ilçesinde hamile bir kadının bıçaklanarak öldürülmesiydi. Kadın Aleviydi, öldürenlerse Sünni. Konu adliyeye sevk edilmişti, bu yüzden de Millet Meclisi'nde milletvekillerinin bir değerlendirme yapmasına imkân kalmamıştı. İşmen, elindeki metni okumaya başladı. Salondan laf atıyor, bağırıyorlardı. Durmadı. Diğer senatörleri çileden çıkaran, "Amerika'nın etkisinde kalan memleket..." sözleriydi. Senato başkan vekili Sırrı Atalay, biraz durmasını ve itirazlara kulak asmasını istedi. "Herhalde," dedi İşmen, "ifadeyi yanlış anlıyorlar." Atalay, söz konusu yeri tekrar okumasını istedi. Okudu. Yine bağır-

dılar, laf attılar. Bu kez Atalay itiraz etti: "Arkadaşlar, meseleler ne kadar acı olursa olsun, gerçekleri konuşmak gerek."

İşmen, bir kez daha senatör seçildiği için üzülmemesi gerektiğini anladı. Söylediklerine, diğerleri 'yalan' diyorlardı. Orada, birlerinin doğruyu söylemesi gerekiyordu. O sevinçle, berbere gidip saçlarını kestirdi. Senato'daki konuşmaları dışında işi il ve ilçelerde parti tabelalarının asılması törenlerine katılmaktı. Adalet Partililer, TİP'in tabelalarını söküp atıyorlardı, milletvekilleriyle İşmen'e de onları yeniden yerine asmak düşüyordu. Sabahlara kadar okuyor, bilmediği şey kalmasın istiyordu. 1967 yılının bütçe görüşmelerinde önemli bütün alanlarda konuştu, tarım, eğitim, çalışma...

Korkmuyordu artık. Saldırıları da göğüslüyordu. Bir yıl sonra 2 Nisan'da yapılan Fatsa kongresine katıldı. Yanında TİP milletvekillerinden Adil Kurtel, Şaban Erik ve Nihat Sargın da vardı. Bir de şoför Tümay. Ama kongre yapılamadı. Çünkü Adalet Partililer, Fatsalıları kendilerine karşı kışkırtmışlardı. Kongrenin yapılacağı sinemanın önünde binlerce kişi toplanmıştı. Önce kaymakam, ardından da vali ve bölge komutanı gelip, kendilerini Ünye üzerinden Ordu'ya götürmeyi önerdiler, kalabalığın ne yapacağı belli olmazdı. Kabul etmediler. Sargın, "Biz yolları biliyoruz," dedi. "Gidilecekse de kendimiz gideriz. Burası bizim vatanımız." Ama kalabalık dağılmıyordu. Sonunda kabul ettiler. Askerlerin açtığı koridordan geçip arabanın yanına ulaştıklarında kırmızıya boyanmış olduğunu gördüler. Önde kaymakamlığa ait araba, yola koyuldular. Askeri cipler de onları izliyordu. Arabalarına taşlar atılıyordu, ama dik gelmediği için camı çizip geçiyordu. Elli metre ilerlemişlerdi ki yol daraldı. Öndeki araba durdu. Şoför Tümay, bir anlık kararla direksiyonu kırıp kalabalığın üzerine sürdü arabayı. İşmen ve Sargın, "Devam et, Tümay," dediler, "Bütün suçu biz üstleniyoruz." O hızla on beş kilometre gittiler. Yoldan geçen arabalar onlara bakıyordu. Havanın karardığını, meraklı bakışların bir kazaya yol açabileceğini düşünüp önlerine çıkan iki kişinin çağrısıyla yol kenarındaki çiftliğe girdiler. Birer ayran içtiler. Herkes bir tarafa dağıldı. İş-

men, bahçede yürüyüşe çıktığında Şadi Pehlivanoğlu'nu gördü. Sonraki yıllarda, bu karşılaşmayı şöyle değerlendirecekti:

"Her şey onun başının altından çıktı. İnsanları o kışkırtmıştı. Faruk Sükan içişleri bakanıydı ve o da olacağı biliyordu."

12 Mart dönemi, Senato'da öfkeli tartışmalara yol açtı. Sıkıyönetimin ilan edilip edilmemesiydi konu. Tek TİP Senatörü İşmen, karşı çıkıyor, Süleyman Demirel'in "Sokaklar yürümekle aşınmaz, banka soygunları bize vız gelir," sözlerini hatırlatıp, şimdi niye sıkıyönetim istediğini soruyordu. O gün yine söz istedi. Üstelik sabahın köründe listeye ismini yazdırıp. Çünkü ilk sıraya ismini yazdırmazsa kâğıdın boşluklarından yararlanıp önüne isim ekliyorlardı çoğu kez. Grup ya da bağımsız, yedi kişiden başkasına söz hakkı düşmüyor, sıra çarçabuk yeterlilik önergelerine geliyordu. O gün sıra yine dolmuştu. Yeterlilik önergesi okunurken, "Aleyhte, aleyhte," diye bağırarak söz hakkını aldı. Kürsüye çağrıldığında heyecanlıydı. Güven Partililer ile CHP'liler arasında kalan koridordan geçerken Turhan Feyzioğlu'nun, "Kaltak karı," dediğini duydu. Daha önce de Behice Boran'a, "Orospu," denmiş, CHP'liler dahil kimse ses çıkarmamıştı. İşmen de sesini çıkarmadı. Feyzioğlu'nun sözlerini kürsüde söyleyip özür dilemesini istese ortalık karışacak, sıkıyönetime karşı düşüncelerini aktaramayacaktı.

Ama yine de sıkıyönetim ilan edildi. TİP'liler tutuklandı, parti kapatıldı. 22 Mayıs'ta merkez yönetim kurulu toplantısını Düzce'de yaptı TİP. O günün gece yarısı Osman Sakalsız karar defterini getirip İşmen'e teslim etti: "Bunu iyi saklayın. Kaybolmasın, yanarız."

Heyecanlandı. Defteri yastığının altına sakladı ve sabah avukatıyla birlikte Anayasa Mahkemesi'ne teslim etti. Parti'nin genel sekreteri de o gece gözaltına alınmıştı. Sıra Behice Boran'daydı. İşmen ve Boran, 28 Mayıs gecesi birlikteydiler. Almaya gelmelerini bekliyorlardı. Yemeklerini yediler. Birden ayak sesleri duyuldu, sert ve ritmik. Kapıyı İşmen açtı. Siyahlar giyinmiş iki kişi fırlayıp yatak odalarını aradılar. Kitapların tümü yemek masası üzerinde toplanıp yasaklılar-yasaksızlar ayrıldı! Merkez komutanına, yasaklıya ayrılan kitapların tümünün pi-

yasada satıldığını söyledi İşmen. Komutan sesini çıkarmadı. O gece Behice Boran'ın tabancası da kayboldu.

Giderken evinin anahtarlarını İşmen'e teslim etti Boran. O da her hafta gidiyor, yatak çarşaflarını alıyor, yıkayıp, ütüleyip geri götürüyordu. Bir akşam geç kaldı. İki arkadaşından yardım istedi, birlikte gittiler. Komutan, İşmen'in senatörlüğünü umursamıyor, kapıdaki görevliyle, "Buralarda görülmesin," diye haber yolluyordu... Bu yüzden eşyaları kendisiyle birlikte gelenlerden birine verip içeriye gönderdi. Giden, bir türlü dışarı çıkmak bilmiyordu. Aradan saatler geçti. Onun da yakalandığını düşünüp evlerine döndüler. İşmen'in canı sıkkındı. Gece yarısına kadar haber bekledi. Olup biteni ertesi sabah öğrenebildi. Eşyaları götüren Yıldırım Bölge'ye rahatlıkla girmiş, tam erkekler koğuşunun önünden geçerken tanıdıklarıyla karşılaşmıştı. "Aaa, sen mi geldin"li soruların cazibesine dayanamayıp sohbete başlamış, televizyondaki maçı da birlikte izlemişti. Artık yapılacak bir şey yoktu. Geceyi de orada geçirmesi gerekiyordu. Ancak sayımda ortalık karışmıştı. Nöbetçi subay üç kez saymıştı koğuşu, yine de bir kişi fazlaydı. Sonunda fazlalığın sebebi bulunmuştu, "Sen burada ne arıyorsun?" diye bağırmıştı subay öfkeyle, "Defol, çık dışarı". O da çıkmış, gece yarısı evine gelmiş ama arkadaşlarını aramayı akıl etmemişti.

Senatörlük süresi 1975'te sona erdi İşmen'in. İstanbul'a taşındı ama alışamadı emekliliğe. Hep bir suçluluk duygusu, yapması gereken bir şeyleri yapmadığı endişesi içindeydi. İki yıl sonra Barış Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı. On yıl sonra bu kez Demokrasi Kurultayı'ndaydı. Bu kurultayı Kuruçeşme toplantıları izledi. Sosyalist Birlik Partisi kurulduğunda genel yönetim kurulu üyeliğine seçildi. Sonraları Birleşik Sosyalist Parti'de görev aldı, ÖDP'nin kurucuları arasına katıldı. Geriye dönüp baktığı zamanlarda pişmanlık duymadı hiç, "Eğer sosyalist hayatın içine girmeseydim," dedi "O zaman pişman olacağım şeyler çıkardı karşıma"...

Bütün malvarlığını Tarih Vakfı'na bağışlayan İşmen, 8 Mayıs 2006'da İstanbul'da öldü.

ARİF DAMAR'IN TKP'Sİ...

Tek bir dosyaya toplanmış 184 isim... Kadın, erkek, işçi, memur, şair, işportacı, öğrenci, yazar... Sansaryan Han'dan geçildi, Harbiye'de voltaya duruldu. İşin şakası yoktu, bir tarih yazılıyordu. Yıl 1951'di, dosya adıysa Türkiye Komünist Partisi İddianamesi'ydi...

O isimlerden biri Arif Damar, nam-ı diğer Arif Barikat'tı. Şairdi. O da, illegalde, açıkta ve hapiste TKP tarihinin bir parçasıydı. Türkiye'de elektriğin işkence nesnesi olarak kullanılmasının ilk mağduru oldu. İlk itirafçılık yasasını, işkenceyi, şiirle partinin yan yana gelip gelmeyeceğini, sanıklığı bir yaşam biçimi haline getirmesini, uzlaşmamayı, uzlaşmamayı annesinden çekinmesine bağlamasını ve bunun gereklerini yerine getirmeye adanmış yıllarını anlattı Damar, eğrisi ve doğrusuyla...

* * *

Arif Damar.

İddianamede yazılanların ne kadarı doğru?"

Vedat Türkali burada yazılanlar için, "Yarısı bizim yalanlarımız, yarısı polisin," diyor; hayır, hepsi doğru. İfadeleriyle, ajanlarıyla, itirafçılarıyla hepsi doğru, özellikle gerekçeli kararda...

Siz ne kadar tutuklu kaldınız?

Tahkikat sonuna kadar, iki yıl.

İtirafçılardan söz ediyorsunuz, kimler onlar, neden?

O zaman da pişmanlık yasası vardı, TBMM'de gizli oturum yapılmış ve 141/142'ye 7. fıkra eklenerek sorgulamada konuşmayan komünistlerin çözülmesi düşünülmüştü. Hatta, Halide Edib'le Rize mebusu Osman Kavrakoğlu karşı çıkmışlardı, "Bu maddeyi koyarsak çok ahlaksız bir zümre ortaya çıkacaktır," diyorlardı.

Fıkra eklendi, kaç kişi yararlandı?

Evet, eklendi ve 1951-52 tevkifatında bundan çok yararlandılar. Sonradan yalanlamasına rağmen Zeki Baştımar'ın çok geniş açıklamaları var, Ankara Vilayet Komitesi sekreteri Ömer Lütfü'nün, İstanbul il sekreteri Tevfik Dilmen'in de... Benim hakkımda tek ifade de Tevfik Dilmen'in ifadesidir. Nedense beni pek sevmiyordu.

Yasadan yararlanan sanatçılar da var...

Faşist ülkelerde sanatçıların illegal partiye girmesini yanlış buluyorum, hatta legal partiye de. Ruhi Su'nun partiye alınmasına ne gerek vardı? Ulvi Uraz, çok iyi bir aktördü, karısı Selçuk iyi bir piyanistti. Onlar hapishaneyi göze alamadılar, bilhassa karısı çağrılmadan gidip polise bilgi verdi. Neymiş piyanistmiş, hapse girerse parmakları bozulurmuş.

Sanatçılar mı partiye zarar verdi, parti mi sanatçılara?

Sanatçının sanatına zarar veriyor, partiye de bir faydası yok. Enver Gökçe ağır işkence gördü, sağlığı bozuldu. Onurlu bir insandı, konuştuğu için kendine küstü. Sonraki yaşamı mutsuzluktu, şiire de dönemedi. Ahmed Arif de içine kapandı, en son şiirini 1955'te yazdı. Gökçe ve Arif'i etkileyen büyük bir şair vardı, Niyazi Akıncıoğlu. Sözde tek başına örgüt kurmuş, hiç ilgisi olmamasına rağmen iki yıl hapis yattı. O da yazamadı, sustu ve kendini içkiye verdi...

Kaybeden şiir oldu yani...

Biz tanınmış şairlerdik, hapishaneden sonra şair olmadık. Ben, Arif Barikat olarak tanınırdım. Yaşananlardan, hücrede kalmaktan benim de sağlığım bozuldu. Bana da elektro şok uygulandı...

İşkencede elektrik verilmesini ileriki yılların uygulaması diye biliyoruz...

Gözaltına alındığımda önce yukarıda, güzel bir hücreye koymuşlardı beni, Galata Köprüsü'nü görüyordum. Bu arada Birinci Şube müdürü Ahmet Topaloğlu, *Yeryüzü* dergisinde çıkan "Daya-

nılmaz" şiirimi okumuş ve bu şiire çok içerlemiş. Beni "Şiirini daha iyi okuman için," deyip tabutluğa götürdüler, yanımdaki tabutlukta da Vecdi (Özgüner) varmış. Bir gün de beni alıp Topaloğlu'nun odasına götürdüler. "Ben şairleri sanatçıları çok severim, seninle bir resim çektirelim," dedi, ben de, "Sen benim arkadaşım değilsin, bir şeyim değilsin," diye karşı çıktım. Endişem, resmi gösterip, "Arif işbirliği yaptı," demeleriydi. Dışarı çıkmak istedim, bir polis, "Adım atarsan vururum, puşt," dedi, "Erkeksen vur," dedim. Başımı döndürdüm, Ahmet Bey'in yüzü bir tuhaftı, yan odadan Hamdi Bey (Parmaksız) geldi, "Bırakın, bir başka zaman," dedi...

Ne için başka zaman?

Ben de bilmiyordum. Bir başka gün yine Ahmet Bey'in, bu kez bir başka odasına götürüldüm. Kafama kadınların kuaförlerde kafalarına geçirilen mizampili makinası gibi bir şey geçirdiler. Biri, "Kolu çevir," dedi; çevirdiler, üç metre sıçradım...

Siz, elektriğin işkencede kullanıldığını hiç duymuş muydunuz?

Hayır, hiç duymamıştım.

Nasıl bir etki bıraktı sizde?

Bu işlemden sonra hücreye götürdüler, müthiş bir sıkıntı duydum. "Bana bir şey yaptınız," diyordum, "Ben böyle olacak adam değildim". Sonra halüsinasyonlar görmeye başladım, beton zemin, cam gibi geliyordu bana, "Bir casusluk meselesi var," diyordum. Bu arada, Birinci Şube müdürü Topaloğlu benim milli mücadeleye katılmış, Adana milletvekili Damar Atıkoğlu'yla yakınlığım olup olmadığını sormuştu; ben de, "Hayır," demiştim. Bana inanmayıp yazılarından tanıdığı Yaşar Kemal'i şubeye çağırtıp sormuş. Ben Yaşar'ı şubede görmedim, olanları çıkınca anlattı. Makinayı da başıma bundan emin olduktan sonra taktılar. Halüsinasyonlarım artınca Bakırköy'e götürdüler. Orada Şevki Akşit'le karşılaştım, aklımı başıma o getirdi, "Sen casusluk yaptın mı?" diye sordu. "Hayır," dedim, "O zaman böyle saçma sapan konuşma," diye uyardı.

Hastaneden şubeye mi döndünüz?

Evet. Ahmet Bey, "Sen burada çok hırçınlıklar yaptın," dedi, hatırlamadığımı söyledim, beni nereye koyacaklarını sordum. "Hücreye veya odaya," dediler, "Ben yine hastalanırım," dedim. Bunun üzerine Harbiye'ye gönderdiler.

Mahkemede size elektrik verildiğini açıkladınız mı?

Hayır, Demokrat Parti demokrasiyi kuracağız diye iktidara gelmiş, aradan bir sene geçmemiş, elektrik verdiniz desem, öldüreceklermiş gibi geldi, söylemedim. Hem yeni uygulamalar da vardı, cezaevinden alıp şubeye götürebiliyorlardı...

Elektrik verilmesinin etkisini sonraları da hissettiniz mi?

Bu işkence olayı değildi, benim şiir yeteneğimi yok etmek için gerçekleştirilmişti. Amaçlarına ne oranda ulaştılar, bilemiyorum, ama yeteneğimin az da olsa köreldiğini sanıyorum. Attilâ İlhan, Cemal Süreya'ya şiirimde beklenen gelişmeyi gösteremediğimi söylemiş...

Size de pişmanlık yasasından yararlanmanız önerilmedi mi?

Gözaltına alındıktan iki gün sonra, haber vermişler, askerliğini üstteğmen olarak yapan ağabeyim geldi. Hamdi Bey, ona, "Türk polisiyle Türk ordusu bu vatan hainlerine karşı beraber olmalı," dedi. Bana da bir öneride bulundu: Sana bir gazetede iş bulalım, sen yine arkadaşlarının arasında mücadelene devam et, ama üç ayda bir bana telefon aç... Provokatör olmayacaksın, sadece telefon edeceksin... "Bana bu teklif edilemez," dedim ve hücreme döndüm...

Pişmanlık yasasından yararlananların sonraki çöküşlerinden söz ediyorsunuz. Suçlamak, dışlamak gibi tavırlarda sizin de bir payınız var mı?

Hayır, kızmadım, kızmıyorum. Tutuklanan iki tıp öğrencisi vardı, Selçuk Şener ve Nevzat Yavuz Yıldırım. Bu çocuklar parti-

ye kimse konuşmaz diye giriyorlar, ama şubede partinin Ankara sorumlusu, "Boşu boşuna kendinizi ezdirmeyin, her şeyi biliyorlar," diyor, çocuklar yıkılıyor. Onları suçlamıyordum, zaten kendilerine saygılarını kaybediyorlardı. O dönemde eğer demokratik bir ortam, sosyal demokrat, sosyalist, hatta liberal partiler olsaydı, pek çok isim bu partilerde yer alırdı. Metin Eloğlu, "Ya komünist olacaksın," derdi "Ya da polis sempatizanı"...

Mihri Belli, 1950-51 tevkifatında Amerikalıların da parmağı bulunduğunu ve sorguya katıldıklarını söylüyor...

Gözaltına alındığımda Birinci Şube müdürü Topaloğlu, "Sen buradan çıkamazsın, 24 saat hikâyesi falan da bitti," dedi. "Ya Erem Eser ortaya çıkar ya da sen burada kalırsın." Odada müdürden başka kelli felli adamlar da vardı, MİT'ten olabilirdi. Ben görmedim ama Erdoğan Berktay görmüş, sorguda Amerikalılar da varmış...

Amerikalıların etkisi cezaevinde de sürdü mü?

Bu yıllar ABD'de McCarthy dönemiydi ve Rosenberg'ler casuslukla suçlanıyorlardı. Bizde de Yüzbaşı Sabahattin Evdem vardı, TKP'liydi, casuslukla suçlanıyordu ve koğuşlardan ayrı, taş bir hücrede tutuluyordu. Bir yıl önce de Yunanistan'da Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin gerillalarından Nikos Beloyannis'in kurşuna dizildiğini düşünecek olursak, ben sezgilerimle tahkikatın hiçbir sebep yokken aylarca dondurulmasını, TKP sanıklarından da en azından birkaçını kurşuna dizmeyi düşünmelerine bağladım. Bu konu TKP'liler arasında hiç gündeme gelmedi, ama Bilal Şen'le yaptığım bir görüşmede bunu onunla tartıştım, onun da benim yorumuma katıldığını gördüm.

Siz neden, nasıl tutuklanmıştınız?

Biz beş arkadaş, İlhan Berktay, Sevinç Özgüner, Nuran Bozer, Vecdi Özgüner ve ben gözaltına alındık. 1950'de Halim Spatar ve Erem Esen Varşova'da Barış Festivali'ne katılmışlardı, Sevim Tarı da Paris'ten gelip onlara eşlik etmişti. Polis, Spatar'ı hastahanede

yatarken tutuklandı ve Esen'in peşine düşüldü. Beni Süleymaniye'de Şevki Akşit'le oturduğumuz Yüksek Tahsil Gençliği Derneği'nin üzerindeki evimizden aldılar. O zaman biz polise arama emrini sorardık, polisi de razı etmiştik, emir olmadan gelmezlerdi.

Parti ve şiir... Peki, günlük ihtiyaçlarınızı nasıl, neyle karşılıyordunuz?

Tutuklanmadan önce işportacılık yapıyordum. Askerden dönmüş ve iş bulamamıştım. Ağabeyim yüz lira sermaye vermiş, onunla tezgâh açmıştım. Neler yoktu ki tezgâhta, İngiliz servis kaşıkları, dörtlü cezveler, bakır hamam tasları, daha sonra alüminyum tencereler, hepsini "ne alırsan yüz kuruş" diye satıyordum. Sonra Şevki Akşit de işsiz kaldı ve beraber çalışmaya başladık. Parti malı denen mallar da vardı, tüccarın elinde kalmış çocuk pantolonu, yazlık kadın ayakkabısı ya da atlet. Böyle şeyleri toptan alıp satıyordum. Bir arkadaşım vardı, Mustafa Arhavi, Türkçe'yi iyi konuşamazdı, sonraları hapishanede bana bağırıyordu: "Bu, Mahmutpaşa'da parti malı bunlar, parti malı bunlar diye satış yapıyordu." Benim Komünist Partisi'nin mallarını sattığımı düşünüyormuş. En son yeni çıkan renk renk plastik mandalları satıyorduk ve bir hayli para kazanmıştık, ama siyasi polis hiçbir zaman bunu ekmek parası için yaptığımıza inanmadı, irtibat kurmak için kullandığımızı sandı...

Orhan Kemal'i kızdırıyorsunuz, tezgâhınızda ona da yer açmayarak...

O sıralar Orhan Kemal Adana'dan gelmişti, parası yoktu. Evinde konukladığı kişi de Nâzım Hikmet hapisten kaçınca korkup Kemal'i evden atmıştı. Bizim çok para kazandığımızı duyunca, "Ben de bu işi yapmak istiyorum," dedi. Bir gün İkbal Kahvesi'nde Şevki'yle ben oturuyoruz, "Beni aranıza almadınız," diye sitem etti. Biz de, "Fena mı," dedik, "Ünlü romancı oldun..."

Sansaryan Han'dan Harbiye Cezaevi'ne götürülüyorsunuz ve açlık grevi başlıyor, üstelik kadınlar koğuşunda...

Evet, cezaevine yeni bir müdür atanmıştı, Yüzbaşı Nihat. Yeni yönetmeliği yürürlüğe koydu, üç ayrı koğuşta yatan sanıklar aynı anda havalandırmaya çıkamayacaklar, koğuşlar arasında gidip gelmeler olamayacak, müdür koğuşa girdiğinde herkes ayağa kalkacaktı... Sanıklardan birkaç kişinin yeniden ifadesi alınmak üzere sorguya götürülmesi, İTÜ'lü sevilen öğrenci Abuzer Özdemir'in dövülmesi, bardağı taşıran son damlalar oldu. Önce kızlar açlık grevine yattılar, Sevinç Özgüner, Mübeccel Kıray, Nuran Ertan, Solmaz, Güler Görkem, Muzaffer Eren, Nuran Bozer, Zehra Kosova. Konu erkekler arasında üç gün tartışıldı. Başta Saim Altineş olmak üzere az sayıda aydın bu greve karşı çıktı.

Erkekler neye karar verdi?

Önce oya konmasında anlaşma sağlandı. Gizli oylamada çoğunluğu tütün işçilerinden oluşan 130'u aşkın insan greve gidilmesine karşı çıktı, kırk kişiyse çoğunluğun kararına uymayıp greve başladı. On üç gün sonra Yzb. Nihat Gümüşsuyu Hastanesi'ne atandı, eski düzen yeniden kuruldu. Bu arada şunu belirteyim: Dr. Şefik Hüsnü, R. Fuat Baraner, Mihri Belli, Şevki Akşit, Enver Gökçe, Zeki Baştımar gibi parti yöneticisi olmakla suçlananlar Sansaryan Han'daydılar. Bir Ahmet Fırıncı Harbiye'deydi, yaşlı olduğu için greve yatmadı ama destek verdi...

TKP arşivi açıldı, ama öncesinde bu tarihi dile getiren romanlar var...

Evet. Bunlardan biri Vedat Türkali. Kendisi çözüldü ve bunun verdiği kompleksle *Tek Kişilik Ölüm*'de TKP tarihini yapay olarak anlattı; herkese, Şefik Hüsnü'ye, Reşat Fuat'a, Mihri Belli'ye bir kulp taktı. *Güven*'de onlara saygılı, tavrını değiştirmiş, demek ki kompleksten kurtulmuş.

Şiire dönecek olursak, reel siyasetle şiiri yan yana getirmiyorsunuz, neden?

Politikada mantık var, sanat mantığıysa mantık dışıdır, ikisi örtüşemez. Picasso, Komünist Parti'ye girdikten sonra da aynı

resmi yapmaya devam etti, eleştirilere de şöyle cevap verdi: "Ben size ekonomi öğretiyor muyum?" Sürrealizm çok devrimci bir hareket, Türkiye'deyse sapma olarak algılandı.

1950'li yıllar daha ziyade sosyalist gerçekçilik akımının etkisindeydi...

Sosyalist gerçekçilik akımı, Rusya'da edebiyatın gelişmesine bir katkıda bulunmadığı gibi, geriletti de. Ben sosyalistim, gerçekçiyim, ama sosyalist gerçekçi değilim. Tamam, şiir halk için yazılır, ama halkın anlayacağı dilde yazılacak diye bir şey yok, halk acımasız bir şekilde cahil bırakılmışsa biz ne yapalım? Ben yine toplumcu mesajlar veriyorum ama kendimi yazıyorum...

2. BÖLÜM

TİP, YENİ BİR BAŞLANGIÇ

İŞÇİLER BİRLEŞTİ VE...

İşçi Partisi Genel Başkanlığı'na,

Selamlar temenni ederim. Göndermiş olduğunuz 16 parça kitapları aldım, çok derecesiz memnun oldum, köyümüz tarafından okundu, köylü kardeşlerimiz hep can kulağıyla dinlediler. O ben evime götüreyim okuyayım diyor, o ben okuyayım diyor, şimdi ben köyümüzde bir oda kiralayıp orda kitapları okuyup köylüye anlatacağım ve de yakın köylere gideceğim. Şimdiyse bütün köylüler diyor ki senin her dediğin olur diyorlar, şu camimize az ve çok onlardan yardım istiyiver diyorlar. Bana biraz Adalet Partililer siz kumunizsiniz dediler, camiye filan yardım yapmazsınız diyorlar, ne yapayım, elimde biraz para olacak onların ağzını tutacağım, ama elimde yok, köyde iki gün yevmiyeye giderim, ailemle de dört gün yeriz, 4 baş nüfusum, tarlam ebedi yok, amelelikle geçim temin ederim.

Boran, TİP Kongresi'nde konuşurken.

Saygı ve selamlar. İşçi Partisi'ni candan kutlar, eyi şanslar ve işlerinde başarılar dilerim.

Koru Alan Köyü H. Hüseyin Altaş, Hadim/Konya

Yukarıdaki mektup adresine ulaşmakla kalmadı, TİP Haberleri Bülteni'nde de yerini aldı. Bu ve benzeri mektuplar gösteriyordu ki, parti doğru yerde doğru zamanda doğru hedeflerle doğru umutları kucaklayabilmişti. Dönemin iktidarları iki kutuplu dünyada, Soğuk Savaş'ta, tarafını ABD'den yana seçmişti ve kendilerine tehdit oluşturan bu kucaklaşmaya küçümsenmeyecek bir bedel ödetecekti...

Ancak bir tarih yazılmaya başlanmıştı ve dönüşü yoktu. 27 Mayıs darbesinden bir ay sonra, on sendikanın başkanı İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nden istifa ettiler. İstifaların sebebi, İİSB başkanının Demokrat Partili oluşuydu. İstifacı grup, İİSB'nin 11 Eylül'de yapılan seçimlerinde Avni Erakalın 'ı destekledi ve kazandı...

Bu arada, 27 Mayıs darbesi kendi anayasasını oluşturmuş, yer yer demokrasinin önünü açacak maddelere yer verirken, yer yer de 'gerçek' demokrasiyi daha doğmadan öldürecek maddeler anayasaya sızmıştı. İşçi hakları, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü önündeki barikatlar hâlâ yüksekti, ama yine de bu barikatları yık-

maya kalkışanlara yeşil ışık yakıyordu, en azından Anayasa Mahkemesi kurulmuştu...

Barikatları yıkmaya soyunanlarsa işte bu 'Onlar Grubu' diye adlandırılan ve destekledikleri adayla İİSB'nin yönetimini ele geçiren sendikacılar oldu. 13 Şubat 1961'de on iki sendikanın başkanı biraraya geldiler. Bunlar, Maden-İş'ten Kemal Türkler, Sendikalar Birliği'nden Avni Erakalın, Tekstil-İş'ten Şaban Yıldız, Basın-İş'ten Salih Özkarabay, İbrahim Güzelce ve Adnan Arkın, Tek Gıda-İş'ten İbrahim Denizcier, Birleşik Gıda-İş'ten Ahmet Muşlu, Kimya-İş'ten Saffet Göksüzoğlu ve Yaprak-Tütün İşçileri Sendikası'ndan Hüseyin Uslubaş, Lastik-İş'ten Rıza Kuas, Toğ-İş'ten Kemal Nebioğlu'ydu.

Parti kuruluşunu tamamlamış, ama örgütlenmesini bir genel seçime katılabilecek kadar genişletememişti. Partinin kendisinden beklenen hareketi göstermemesine, üstelik genel başkan Erakalın'ın seçimlere Yeni Türkiye Partisi'nden aday olarak katılmasına tepki gösteren bir grup, bir başka partinin hazırlığına girişti.

Türk-İş'in desteklediği bu yeni partinin adı Türkiye İşçi Partisi"ydi. TİP, ayrılanlara rağmen ayakta kalmaya çalışıyordu. Türkiye'de bir sol rüzgârı esmeye başlamıştı, *Yön* dergisi yayın hayatına başlamış, 20 Aralık'ta İstanbul'da 100 bin kişilik bir işçi mitingi yapılmış, yedi ilde parti tabelası asılmış, Kocaeli'nde İşçi Haklarını Koruma Derneği oluşturulmuş, aydınlar Minnetullah Haydaroğlu'nun kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi'nin etrafında toplanmıştı. Anlaşılan, sadece işçilerin kurduğu bir parti ne işçilere ne de aydınlara güven verebiliyordu...

TİP yöneticileri sonunda bir karara vardılar; içinde aydın olmayan bir sol partiye Türkiye siyaset perdesinde yer yoktu. Aynı isim üzerinde uzlaşıldı: Mehmet Ali Aybar. Bir anlatıya göre, kararın alındığı tarih 1-2 Şubat 1962'ydi, saat ise gece yarısıydı ve bu karar hemen Aybar'a iletilmeliydi. Bir grup yola çıktı, ancak ellerindeki adresi bir türlü bulamadılar, sonunda onlara yardımcı olan bir polisti. Teklifi kabul eden Aybar, 9 Şubat'ta TİP'in genel başkanlığına getirildi.

Bu karar kamuoyuna şu sözlerle açıklandı: "Muhterem basın mensupları aracılığı ile umumi efkâra açıklamaktan zevk duydu-

ğumuz mühim konulardan biri de bir yıldan beri kıymetli desteğini gördüğümüz, sosyal meselelere vukufu ve bu uğurda karşılaştığı zorluklara mertçe göğüs germeyi bir vatan borcu bilen gerçek bir aydın olarak tanınan hukuk doktoru Doçent Avukat Sayın Mehmet Ali Aybar'ın ana nizamnamemizin verdiği yetkiye dayanarak partimiz genel başkanlığına getirilmesi hususunda aldığımız karardır. Sayın Mehmet Ali Aybar'ın bu hizmeti seve seve kabul edeceğine inanıyoruz."

Aybar'ın başkanlığındaki TİP, Türk solundan onay almakta gecikmedi; Türkiye Sosyalist Partisi, 12 Mayıs 1962'de örgütü ve mal varlığıyla TİP'e dahil oldu.

Yeni yönetim belirlenmişti, Rüştü Güneri ve Orhan Arsal genel sekreterliğe getirildi. 2 Nisan 1962'de Türkiye'de ilk kez bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştu ve anayasayla ilgili sorunlar bu mahkemede çözülebilecekti. Parti ilk kampanyasını başlattı: Anayasaya aykırı kanunlar kaldırılsın... Bu kampanya, Beyazıt'taki Beyaz Saray'da çok sayıda aydının katılımıyla başlatıldı; ancak 11 Kasım 1962, TİP'e yönelik ilk saldırının da tarihi oldu.

TİP bu kampanyayı başlatmıştı ama önünde iki engel vardı; ilki, bir partinin Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilmesi için TBMM'de en az 1 milletvekiliyle temsil edilmesi gerekiyordu. İkincisi, Anayasa Mahkemesi'ne kuruluşundan önceki kanunlar için dava açabilme tarihi 28 Şubat 1963'le dondurulmuştu... Ve zaman bitmek üzereydi...

10 Şubat 1963'te Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Ankara senatörü, eski sosyalistlerden Niyazi Ağırnaslı , tarihsel bir sorumluluğu üstlendi ve TİP'e geçti. Demokrasinin önündeki kanunları kaldırabilmek, en azından deneyebilmek için on sekiz gün vardı ve TİP, Anayasa Mahkemesi'nde ardı ardına iptal davaları açtı.

TİP'in itiraz etmeyi öngördüğü yaklaşık 80 kanun vardı, ama bu kez uygulama sıkıntıları baş gösterdi. Anayasa Mahkemesi, ara bir kararla her madde için ayrı bir dava açılmasını karara bağlamıştı... Bu yüzden bir ayrım yapmak gerekiyordu... Yapıldı.

TİP'in anayasaya aykırı bulduğu maddeler arasında ilk sırayı TCK'nin 141, 142 ve 312. maddeleri aldı. Diğer maddeler arasında idamı öngören 11. maddesi, Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanu-

nu, Pasaport Kanunu, Basın Kanunu, Milletvekili Seçim Kanunu, Sendikalar Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu vardı.

Tarık Ziya Ekinci , açılan davaları ve sonuçları şöyle özetliyordu: "TİP'in 1963-1971 yılları arasında açtığı davalardan sadece 41'i rüyet edilmiştir. Bu 41 davadan 20'si 1963'te, ikisi 1964'te, biri 1965'te, beşi 1967'de, ikisi 1968'de, dördü 1969'da, altısı 1970'te, biri de 1971'de açılmıştır. Davaların on yedisi esastan, ikisi yetki yönünden, ikisi süre aşımından, biri konusu kalmadığından, biri de görevsizlik nedeniyle olmak üzere, toplam 23'ü reddedilmiş, 18 davada ise kanun maddeleri kısmen ya da tamamen oy çokluğuyla iptal edilmiştir."

Tarihler 17 Kasım 1965'i gösterdiğinde TİP, beş yıllık örgütlenmenin karşılığını alacaktı. Seçim komitesi, genel sekreterler Rıza Kuas ile Cemal Hakkı Selek 'in yönetimindeydi. Mehmet Ali Aybar seçmenlere radyodan şöyle seslendi: "Emek sahibi yurttaş! Dar gelirli yoksul kardeş! Atatürkçü, toplumcu aydın! TİP yüzde yüz aşağıdan yukarı kurulmuş, ilk partidir. Senin biricik öz partindir... Şurasını asla unutmamak lazımdır ki içinde bulunduğumuz demokrasi buhranı, ancak Türkiye İşçi Partisi'nin varlığı ile ve onun halk kitlelerini uyarması, bilince kavuşturması ve teşkilatlandırması ile çözümlenebilir. Çünkü, demokratik anayasa rejiminin gerçek koruyucusu, uyanmış halk kitlelerinin kendisidir."

TİP adına radyodan konuşma yapanlar arasında Orhan Arsal, Niyazi Ağırnaslı, Şekibe Çelenk, İbrahim Çetkin, Yaşar Kemal de vardı. Seçmen verdiği oylarla TİP'i 15 milletvekilliğiyle TBMM'ye taşıdı... Seçimi kazanan Adalet Partisi'ydi, başbakansa Süleyman Demirel ... TİP'in TBMM'deki varlığı her ne kadar Yeni Türkiye Partisi genel başkanı Ekrem Alican tarafından, "Meclis çalışmalarına seviye kazandırmıştır," diye tanımlanmışsa da hem iktidarı hem de diğer muhalefet partilerini rahatsız etmişti. Çünkü TİP iktidara, demir ve çimentonun fabrika satış fiyatları ile piyasa satış fiyatları arasındaki büyük farkın nereye gittiğini soruyor, Kıbrıs sorununda 'bağımsız, federetif bir Kıbrıs devleti' ni çözüm olarak görüyor, Vietnam'a askeri heyet gönderilmemesini ve NATO'dan çıkmayı savunuyor, Sovyetler Birliği semalarında keşif uçuşları yapan U2 ve benzeri casus uçaklarının Türkiye'deki ABD üslerinden kalkmasını, hüküme-

tin gösterdiği duyarsızlık olarak tanımlıyor, paralı eğitime karşı çıkıyor, çarşı ve mahalle bekçilerinin sendika kurabileceğini anlatıyor, toprak reformu, işsizlik sigortası, lokavt hakkının kendisinin, grev hakkının ise üzerindeki kısıntıların kaldırılmasını istiyordu.

TİP'e karşı çıkan sadece sağ partiler değildi, CHP de TİP'e karşı politika geliştirmiş, 'ortanın solu' tanımıyla sol seçmene yakınlaşmanın arayışına girmişti. TİP'e yönelik saldırıların merkezine 'komünistler' sıfatı oturtulmuş, Meclis'ten cuma hutbesine, hep aynı söylemlerle TİP'e yönelik saldırılar meşrulaştırılmıştı: Komünistlerin başı ezilmeliydi. Seçmen yine de TİP'ten elini çekmedi, 1966 ara seçimlerinde Fatma Hikmet İşmen 'i Cumhuriyet Senatosu'na getirdi. Saldırıların ardı arkası kesilmiyordu; Akhisar, Osmaniye, Zonguldak, Kırıkkale, Konya, Turgutlu, Mersin, Bursa'da mitingler, kongreler basıldı, TİP'liler saldırıya uğradılar. 1968, 2 Nisanı'nda Fatsa kongresine katılan Nihat Sargın, Şaban Erik, Fatma Hikmet İşmen ve Adil Kurtel'e saldırıldı. İki TİP'li 16 Şubat 1969 Kanlı Pazar'ında, Amasya il başkanı Şerafettin Atalay 27 Ocak 1971'de kurşunlanarak öldürüldü.

Milletvekili Çetin Altan TBMM'de saldırıya uğramakla kalmadı, dokunulmazlığı kaldırıldı, itiraz üzerine geri alındı: "Bir an sıraların arasında bir tabancanın üstüme doğrultulduğunu gördüm. Bir saniyenin binde biri kadar yıldırım düşüncesiyle: 'Demek artık her şey burada bitiyor,' dedim..."

Yazar Çetin Altan 19 Şubat 1968 gecesi Meclis çatısı altında uğradıkları linç girişiminin bir anını bu sözlerle anlatıyordu. Altan, 1965 genel seçimlerinde bağımsız aday olarak gösterildiği TİP listesinden Meclis'e girdi. Kendi ifadesiyle politikacı değil, yazardı. Ve doğal olarak davranışlarını yazar refleksleri belirledi, sözünü sakınmadı. Bu yüzden de saldırıların öncelikli hedefi oldu, fiili saldırılara uğradı ve milletvekili dokunulmazlığı kaldırıldı. TİP'in kuruluşunun 40. yılı nedeniyle yaptığı değerlendirmede, "TİP Meclis'te kalsaydı," dedi, "Türkiye bugün, Avrupa Birliği üyesi, gelir dağılımı düzgün bir ülke olurdu; yaşam kalitesi açısından Yunanistan'ın 65 basamak altında olmazdı".'

Altan, TİP'in 1965 seçimleri sonrasında Meclis'e girmesine yeşil ışık yakılmasında, ABD başkanı Johnson'ın Kıbrıs harekâtı ne-

denliyle başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği tehdit mektubuna İsmet Paşa'nın verdiği, "Yeni bir dünya kurulur, Türkiye orada yeri alır," cevabının şekillendirdiği atmosferin rolü bulunduğunu düşünüyordu. "Ama," diyordu, "sonra bizim karşımıza camiyi koydular". Linç girişiminin planlı olduğunu ve arkadaşı Yunus Koçak'ın üstüne kapanmasıyla kurtulduğunu anlatan Altan, *Ben Milletvekili İken* adlı kitabında olayı Meclis tutanaklarını da anımsatarak şöyle aktarıyordu:

İçişleri Bakanı Faruk Sükan: "Çetin Altan, siz Türk mahkemelerinin mahkûm ettiği..."

Çetin Altan (İstanbul): "Evet..."

İçişleri Bakanı Sükan: "Nâzım Hikmet'i milli şair, vatan şairi olarak gösterdiniz mi?"

Çetin Altan (İstanbul): "En büyük şair idi Nâzım Hikmet."

(AP sıralarında bağrışmalar ve TİP sıralarına doğru koşuşmalar.)

Başkan: "Arkadaşlar rica ederim, kavga çıkarmak için bahane arıyorlar." (TİP sıraları önünde dövüşmeler, yumruklaşmalar, bağırmalar ve karışıklık...)

Başkan: "Celseyi tatil ediyorum."

Aslında tam bir linç olayıydı. İçişleri Bakanlığı bütçesi görüşülmekte olduğu için bütün emniyet örgütünün yüksek kademeleri, jandarma yüksek rütbeli komutanları Meclis'teydiler. Ve onların gözleri önünde 150 kişi üstüme geliyordu. Emniyet Genel Müdür Muavini kalp krizi geçirdi. Gözlerinin önünde linç edilmemi seyretmeye dayanamamıştı. Balkonlarda dinleyiciler ayağa fırlamışlardı. Şimdi kim olduğunu hatırlamıyorum. Biri kulağıma eğilip: "Sakın dışarı çıkma, dayan," demiş ve kaybolmuştu. Oysa kapı üç beş adım ötemdeydi. Ve AP'liler sıraların üstüden atlaya, kenarlarından fırlaya, çığlık çığlık, küme küme geliyorlardı üstüme... Ayaktaydım. İlk geleni ittim. İkinci geleni de... Biri arkamdan çekti; o anda sıraların arasına düştüm. Tostoparlak olmuştum, başımı sıraların altına saklamıştım. Bir an sıraların arasında bir tabancanın üstüme doğrultulduğunu gördüm. Bir saniyenin binde biri kadar yıldırım düşüncesiyle, "Demek artık her şey burada bitiyor," dedim.

O an Yunus Koçak üstüme kapandı. Hamido tabancasının kabzasıyla onun başına vuruyordu. Ortalık kan içindeydi. Nermin Neftçi bir çığlık attı: "Adam öldürüyorlar."

Bu çığlık ve Yunus'un başından akan kanlar, AP'lileri biraz ayıltı. Kamil Kırıkoğlu koluma girmiş, beni kaldırıyordu. Nereye gidecektim, bütün kapılarda AP'liler kümelenmişlerdi. Kulise açılan kapıların dibindeki karanlık odalardan birine daldım. Kırıkoğlu yanımdaydı. Gözlüğüm kırılmıştı. Kravatım dışarı fırlamış; gömleğim, ceketim tekme izlerinden siyah siyah olmuştu Ertesi sabah kürsüye İnönü çıktı. İnönü ilk kez Meclis'teki bir dövüş konusunda konuşuyordu: "... İktidar partisi hükümet ne kadar kışkırtmanın başındadır, ne kadar teşvikçidir, ne kadar yatıştırmak istemiştir? Burası meçhuldür... Yalnız bizim bildiğimiz Hükümet temsilcisi olan bütçe sahibi Bakan, tahrik etmek için, itham etmek için her delilden istifade etmiştir. Bundan daha hazin olan tarafı, Riyaset Divanı'nın, vaziyete hâkim olması vazifesi icabı olan Riyaset Divanı'nın, bu itham tasavvurlarını tahrik ederek, hedef tutulan insan üstünde taarruzlarını toplamak için ayrıca gayret göstermesidir."

TİP 1965 seçimlerine girerken dönemin içişleri bakanı Faruk Sükan, "Bunlardan bir kişi bile Meclis'e girerse Meclis çalışmaz," demişti. Oysa onlar, TBMM'nin hem düzeyini yükselttiler hem de demokrasinin önündeki bütün engellere diklendiler. Sonunda, yine dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in, "Bu anayasayla memleketi idare etmek mümkün değildir," sözleri, askeri darbeyle onaylandı. 12 Mart 1971'de parti kapatıldı, yöneticileri tutuklandı...

Behice Boran 12 Mart'ta cezaevlerinde 29 ay kaldı. CHP'nin başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi'nin af kapsamını genişletmesinin ardından 12 Temmuz 1974 gecesi Sakarya Cezaevi'nden tahliye edildi. Aynı gece değişik illerdeki TİP sanıklarının çoğu da salıverildi. Cezaevi kapısı önünde Boran'a duyguları ve geleceğe ilişkin planları soruldu. Boran, hukuki durumunun belirsizliği nedeniyle siyasi geleceğiyle ilgili bir şey söyleyecek durumda olmadığını söyledi ve ekledi: "...Sosyalist hareket bana nerede yer verir, bilemiyorum. Politik görevim olmazsa hiçbir yere bağlı olmaksızın yazmak istiyorum. Esasen yaptığımız hiçbir iş, siyasetten bağımsız değildir."

Boran'ın cezaevi kapısından özgürlüğe doğru attığı ilk adım, TİP'in ikinci kez kuruluşuna doğru da atılmış ilk adımdı... Ancak, Mehmet Ali Aybar ve Boran'ın yolları ayrılmıştı. TİP hareketi artık iki ayrı parti olarak yoluna devam edecekti.

'Sosyalist hareket' Boran'a, liderliğe devam görevi verdi. TİP, 50 kurucu üyeyle 1 Mayıs 1975'te yeniden kuruldu. Can Açıkgöz, Nermin Aksın, Yalçın Cerit, Dinçer Doğu, Müşfik Erem, Şaban Erik, Turgut Gökdere, Özcan Kesgeç, Alp Selek, Şaban Yıldız, Çetin Gözaçtı, Zeki Kılıç, Nurdan Orpen, Erol Özkök, Osman Sakalsız, Selahattin Uyar, Yavuz Ünal, Bekir Yenigün, Mehdi Zana, Yusuf Ziya Bahadınlı gibi isimlerin yer aldığı Kurucular Kurulu, Boran'ı genel başkan, Nihat Sargın 'ı genel sekreterliğe getirdi. Ve İkinci TİP dönemi başladı.

CHP'nin oy patlaması yaptığı 1970'li yılların ikinci yarısında sosyalist sol, bir yandan büyüyüp kitleselleşirken bir yandan da bölünüyordu. Tırmanan faşist terör, bütün ilerici demokrat kişi ve kuruluşlar gibi TİP'i de hedef almıştı. Yıllar sonra Susurluk çetesi olarak karşımıza çıkan çetenin üyeleri Abdullah Çatlı ve Haluk Kırcı 'nın başını çektiği faşistler, Ankara Bahçelievler'de 7 TİP'li genci evlerinden alarak katlettiler. İl başkanları Avukat Ceyhun Can ve Ejder İme, faşist kurşunlarla can veren TİP'liler arasındaydı. Faşist saldırılarda çok sayıda partili arkadaşını yitiren, parti binaları bombalanan Behice Boran, silahlı eylemlerin sadece darbe hazırlayıcılarına hizmet ettiğini savundu ve silahlı sol eylemcileri 'goşist' olarak niteledi. Türkiye, 1977 genel seçimlerine politik çalışmaların, silahların gölgesinde yapıldığı, solun bölük pörçük olduğu bir ortamda gitti. CHP' nin oy patlaması yaptığı seçimlerde TİP 1970 öncesi başarısını tekrarlayamadı.

1976 yılından itibaren her yıl yüz binlerce kişinin katılımıyla kutlanan 1 Mayıs, 1979 yılında sokağa çıkma yasağıyla engellendi. TİP yönetimi Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bu yasağına rağmen, 1 Mayıs'ı sokaklara çıkarak kutlama kararı aldı ve 1 Mayıs sabahı başlarında genel başkan Boran'ın olduğu TİP'liler Merter'de sokağa çıktılar. Hepsi yere yatırılarak gözaltına alındı, aralarında Boran'ın da bulunduğu partililer tutuklandı. Dönemin başbakanı Bülent Ecevit, bir süre sonra Avrupa Konseyi'nin toplantısına katılacaktı. Askerlere, "Boran'ın tutukluluk gerekçesini Avrupa'da açıklamanın güçlüğü"nü anlattı ve serbest bırakılmasını 'rica' etti, fakat talebi kabul görmedi.

12 Eylül cuntacıları, 1980'de bütün partiler gibi TİP'i de kapattılar. Boran ilk günlerde gözaltına alındı, sonra serbest bırakıldı. Kısa süre sonra da yurtdışına çıktı ve hayatını Belçika'da siyasi mülteci olarak sürdürmeye çalıştı. Tıpkı Nâzım ve aslında her siyasi mülteci gibi Boran'ı da sürgünde yurt hasreti sarmıştı. 1986 Mayısı'nın son günlerinde Uğur Mumcu'yla Düsseldorf'ta buluştular; ormanlık alanda saatlerce yürüyüp konuştular. Yurt hasretine dair şunları söyledi Mumcu'ya: "İstanbul'u öyle özlüyorum ki ama biliyorum, ömrüm yetmeyecek dönmeye..."

Marksizmle, 1930'lu yılların başında sosyoloji doktorası yaptığı Michigan Üniversitesi'nde bir hocasının oğlunun, "Marksizmi okumalısın," tavsiyesiyle tanışan, o saatten sonra da hayatını bilimsel sosyalizme adayan Boran'ın son siyasal eylemi, partisini TKP'yle birleştirmek oldu. Birleşme tartışmaları 1984'te şekillenmeye başladı ve 7 Ekim 1987 günü Brüksel'de düzenlenen toplantıda, Boran ve TKP genel sekreteri Haydar Kutlu (Nabi Yağcı), Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) adıyla birleştiklerini açıkladılar. Boran hastaydı, konuşmasının başında toplantının sonuna kadar kalamayabileceğini söyledi. Soruları cevaplarken yıllardır karşı çıktığı ABD üsleri için, "Üslerin kalkmayacağını biliyoruz, ama hiç olmazsa modernizasyon adı altında yeni nükleer silah sokmasınlar," dedi. O tarihte Avrupa Topluluğu olarak adlandırılan AB için, eşit koşullarda sağlanmayacağı açık olan üyelik yerine ikili anlaşmalar yapılmasını önerdi. Bu sözler Boran'ın son siyasal mesajları oldu. Üç gün sonra öğle vakti, Brüksel'deki evinde geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını yitirdi. Uğur Mumcu'ya söylediği gibi yedi yıl önce terk ettiği ülkesine ancak cenazesi dönebildi.

Behice Boran 'ın eski milletvekili olması nedeniyle TBMM önünde resmi tören düzenlendi. Törene SHP genel başkanı Erdal İnönü ile DSP genel başkanı Bülent Ecevit de katıldı. Aynı gün İstanbul'a götürülen Boran, on binlerin katıldığı görkemli cenaze töreniyle Zincirlikuyu mezarlığında toprağa verildi. Boran'ın 1970'te bayrağını teslim aldığı TİP artık iki sosyalist partinin birleşik hareketi olarak yoluna devam edecekti. Birleşik Komünist Parti, bir anlamda Boran'ın yerine getirilmesi zorunlu vasiyeti gibiydi. Birleşme protokolünde öngörüldüğü şekilde TKP genel

sekreteri Haydar Kutlu ve TİP genel sekreteri Nihat Sargın, yasallaşma sürecini başlatmak üzere 16 Kasım 1987 günü uçakla Ankara'ya hareket ettiler. Hareketlerinden önce yaptıkları açıklamada, "Hükümet, ya bizi soğuk savaş yöntemleriyle karşılayacak ya da liberalleşme yönünde yaptığı açıklamalar doğrultusunda uygar bir tutum alacak," dediler.

Soğuk Savaş yöntemleriyle karşılandılar. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, "Bunun altında mutlaka kötü niyetleri saklı, bunlar bir merkezden direktif alarak gelmişler," başbakan Turgut Özal ise, "Biraz maksatlı, provokasyon için geliyorlar," dedi. Kutlu ve Sargın, aralarında çok sayıda Avrupalı parlamenterin de bulunduğu bir heyet eşliğinde gelmişlerdi. Uçağın merdivenlerinden iner inmez apar topar gözaltına alındılar, 22 gün Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde sorgulandıktan sonra DGM tarafından tutuklandılar. Sargın ve Kutlu 2.5 yıl sonra tahliye edildiler, 4 Haziran 1990 günüyse yarım kalmış işlerini tamamlayarak TBKP'nin kuruluş dosyasını İçişleri Bakanlığı'na verdiler. TBKP beklendiği gibi Anayasa Mahkemesi'nce kapatıldı. Türkiye ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde iki kez mahkûm oldu; partiyi kapattığı ve Kutlu ile Sargın'a gözaltında işkence yapıldığı için...

Muhalifler ve TİP'liler Anlatıyor...

Ferruh Bozbeyli:

TİP'in 15 miletvekiliyle temsil edildiği dönemde TBMM başkanı, sağ siyasetin önemli isimlerinden Ferruh Bozbeyli'ydi. Bozbeyli, Meclis'te ilk kez sergilenen sosyalist muhalefetin en yakın tanığı ve görevi gereği en dikkatli izleyicisiydi. TİP'le ilgili sorularımızı şöyle cevapladı:

Bir sosyalist partinin ilk kez Meclis'e girmesi siyaseti nasıl etkiledi?

1965 seçimleri sonunda TİP'in 15 milletvekiliyle Meclis'e girmesi, demokratik siyasal hayatımız bakımından bir yenilik, bir değişikliktir. Bu durum sağ siyaseti benimseyen partiler, özellikle Adalet Partisi açısından kaygı verici bir gelişme olarak değer-

lendirildi. CHP ise kendisine bir destek, bir yandaş bulduğu 'zannı' içinde görünüyordu. Aralarında zaman zaman dayanışma vardı. TİP'in sol muhalefet olarak CHP'den farklı ve kendine özgü bir üslûbu vardı. Özetle, birkaç istisna dışında, TİP'li milletvekilleri kürsüye daima iyi hazırlanmış olarak çıkarlardı. Önemli saydıkları bazı hususları her konuşmalarında tekrak tekrar söyler, vurgularlardı. Sağ partileri, özellikle Adalet Partilileri tepkiye sevk edecek ve Meclis'te olaylara yol açacak çarpıcı ifadeler kullanırlardı. NATO tesislerini kastederek 35 dönüm yerine, "3 milyon 500 bin desimetre toprak işgal altında," derlerdi.

TİP'in Sovyetler'den bağımsız bir çizgi izlemesine ve pek çok konuda millici yaklaşımlar içinde olmasına karşın, dönemin milliyetçi ağırlıklı Meclis'i tarafından sindirilmedi. Bu çelişkinin sebebi ne olabilir?

TİP'in 'Sovyetler Birliği'nden bağımsız bir çizgiyi savunduğu' düşüncesi Adalet Partisi içinde itibar görmezdi. Adalet Partililer onları daima Sovyetler Birliği'yle uyumlu görürlerdi. Sayın Aybar'ın 'güleryüzlü sosyalizm' sözü, TİP çevresinde fırtına yaratmıştı. Sovyetler'in asık suratlı gösterilmesine tahammül edememişlerdi. TİP ne 'milliciyim' ne de 'milliyetçiyim' dedi. Ben hatırlamıyorum.

Şaban Erik:

Bugün TİP'in 40. kuruluş yıldönümü. Eğer kapatılmasaydı, parti bugün 40 yaşında olacaktı. Ve herhalde siyaset sahnesinde etkin roller oynar hale gelecekti. Çünkü TİP dinamik bir partiydi. Akla, fikre, bilgiye dayanıyordu. Toplumsal sorumluluk duygusuyla hareket ediyor, demokrasiye anlam kazandırıyordu. Haksızlıklara, adaletsizliklere karşı çıkıyor, sefaleti ve cehaleti yenmeye çalışıyordu. Ülke kalkınmasını her şeyin önünde görüyordu. Zira insanlarımızı insanca yaşatmanın, giderek çağdaş uygarlığa erişmenin yolu kalkınma davasının halledilmesine bağlıydı. Kalkınma davasını halletmek için de çağdaş kafalar takınmayı öngörüyordu. Çağdaş kafalar takınmadan çağdaş uygarlığa erişilemezdi. Bu, her türlü gericilikten sıyrılıp aklın ve bilginin kudretine sıkı sıkıya

bağlanmak demekti. O nedenle bütün gücüyle sosyal uyanış sağlamaya, yurttaşların ufkunu açmaya gayret ediyordu.

Parti militanları bilinçli, inançlı, coşkulu ve özveriliydiler. Ve de dayanıklıydılar; güçlüklerle baş edebiliyorlardı. Hangi amaç uğruna mücadele ettiklerini, neleri hedef seçtiklerini biliyorlardı. Parti bu yapısı, bu tutumuyla ülkede çok başka havalar estirebilir, Türkiye'nin böylesine acınacak hallere düşmesini önleyebilirdi. TİP varlığını sürdürebilseydi, en azından, bugün bizi dünya âlem karşısında milletçe utanca boğan çeşitli irtikap olayları kolay kolay cereyan etmez; hırsızlıklar, yolsuzluklar, vurgunlar, soygunlar, yalanlar dolanlar, duman duman yurdun dört bir yanından tütmezdi. Çünkü TİP böylesine rezilliklerin karşısına amansızca dikilmesini bilirdi. Bilirdi, çünkü kişisel çıkarların peşinde koşan insanların değil, toplumsal çıkarları kollayan insanların partisiydi. Şu hususun bilinmesinde yarar vardır; insanlar nelere değer verirlerse, hayatta ona göre hareket ederler.

Bugün bizde kişisel menfaat güdüsü, bütün dürtülerin üstüne çıkmış, her şeyi alt etmişse, bu tamamıyla kör çıkar hırsına kapılmış kimselerin, insanca duyup düşünmekten yoksun, ülkenin yararını görüp gözetmekten uzak, ardan hayadan nasibini almamış kimselerin toplum hayatında hâkim pozisyonlara geçmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Durum buna göre düşünülmelidir.

Evet, TİP varlığını sürdürebilseydi, hiç kuşkusuz Türkiye'nin hali daha başka olurdu. Fikir üretici, uyarıcı, yol gösterici, denetleyici, görüş belirleyici çabalarıyla ülkeye hayli yararlar sağlardı. Bunun sonucu olarak da ortaya çok başka bir durum çıkardı. Hele bir de bazı ilerici ve devrimciler kestirme yollardan iktidara ulaşma heveslerine kapılmayıp partiye arka çıksaydılar, dolayısıyla 12 Mart'çıların ellerine koz vermeseydiler, ortaya gerçekten çok başka bir durum çıkardı.

Ne yazık ki bu olmadı; parti kapatıldı. Bizde ciddi bir demokrasi anlayışı olmadığı için ciddi bir partileşmeye imkân verilmedi. Özellikle sol bir partinin oluşmasına imkân verilmedi. Meydan sadece beylerin, bezirgânların havalarını çalıp oynayan partilere açık tutuldu. Onlardan ne hayır geldiği de ortadadır.

TİP, daha kendini göstermeye başladığı günden itibaren marazi bir sol düşmanlığıyla karşılaştı. Her adımında kösteklendi. Örgütlenme gayretleri mütemadiyen baltalandı. Toplantıları basıldı. Üyeleri çeşitli baskılara, çeşitli saldırılara uğradı. Öyle ki zaman zaman iş, can pazarlarına kadar döküldü. Bütün bunlar sökmeyince, sonunda partinin defteri açıkça dürüldü.

Oysa sol partisiz bir demokrasi anlayışının gerçek bir demokrasiyle hiç ilgisi yoktur. Bugün sol geçinen sözümona bazı sosyal demokrat partilerin varlığı kimseyi aldatmasın sakın; onları sol partiden saymak katiyen caiz değildir. Sol partiler, öyle hayatı cehenneme çeviren cennetlik partiler olmazlar; hayatı cennete çeviren dünyalık partiler olurlar. Ülke hesabına sahiden iş görecek bir partinin ateş parçası gibi olması gerekir. Sorunları gören, sorunları ölçüp tartan, ne yaptığını bilen, toplumu doğru şekilde yönlendiren, insanlarımızın hamurunu sağlam mayalarla yoğuran, yapısına öz cevherler katan, onların akıllarını harekete getiren, ruhlarını uyandıran, onlara ilerleme şevki ve hırsı aşılayan, büyük işler yapma becerisi kazandıran bir parti...

Bugün Meclis'te olan partilere bir bakın hele; hemen hepsi cansız, ruhsuz, şevksiz, heyecansız, hareketsiz, verimsiz partiler... Ayakta uyuyan, ne yapacağını bilmeyen, işleri çarşaflara dolaştıran partiler... Milletin içini karartan, ruhunu körelten partiler... Çağdışı kafalar taşıyan, karanlık kafalar taşıyan; toplumu ırksal özentilerle yönlendirmeye çalışan, din istismarcılıklarıyla karanlık yollara sürüklemeye çalışan partiler... Allah selamet versin, öyle garip bir partileşme olgusu ki bu, bazılarından hayır beklemek şöyle dursun, şerrinden korunmak için ne yapacağımızı şaşırmış durumdayız. Ve bu yüzden çeşitli konularda, milletçe mütemadiyen abesle iştigal eder hallere düştük. Bilindiği üzere TİP, Kürt meselesine parmak basmaktan ötürü, 12 Mart döneminde kapatıldı ve yöneticileri yargılanıp ağır cezalara çarptırıldı.

Tarık Ziya Ekinci:

Kürt sorunu ilk defa TİP tarafından genel başkan Mehmet Ali Aybar'ın 1963'te Gaziantep'te yapılan genel yönetim kurulundaki açış konuşmasıyla Türkiye'nin gündemine getirilmiştir. Bu ko-

nuşmada, Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olarak sunulan Kürt sorununun etnik, kültürel ve ekonomik yönlerinin bulunduğu açıklanmış ve soruna acil bir çözüm getirilmesi gerektiği vurgulanarak konu tartışmaya açılmıştır.

1964 tarihli TİP'in ilk büyük kongresinde kabul edilen parti programında da Kürt sorunu, 'Doğu Kalkınması' başlığı altında bütün yönleriyle değerlendirilmiştir. Konunun salt ekonomik bir sorun olmadığı vurgulandıktan sonra programda özet olarak şu düşüncelere yer verilmiştir: "... Bölgenin ekonomik geriliğine paralel olarak buradaki vatandaşlar sosyal ve kültürel bakımdan geri durumdadırlar. Üstelik bu vatandaşlarımızdan Kürtçe ve Arapça konuşanlar veya Alevi mezhebinden olanlar bu durumları sebebiyle ayrıma uğramaktadırlar... Hak ettikleri yurttaşlık nimetlerinden tam olarak yararlandırılamamışlardır... Türkiye İşçi Partisi bu yurttaşlarımıza tam bir yurttaş muamelesi yapacaktır... Anayasamızın din, dil, ırk, sınıf ve zümre ayrımı yapılamayacağını öngören emri harfi harfine yerine getirilecektir."

TİP Meclis'e girdikten sonra da sorun gündemde tutulmuş, özellikle İkinci Beş Yıllık Plan görüşmelerinde Doğu'nun geri kalış sebepleri irdelenmiş ve bölgenin kalkınması için izlenmesi ge-

reken ekonomik, sosyal ve kültürel politikaların esasları açıklanmıştır. İkinci Beş Yıllık Plan'da bu dönüşümlerin sağlanması için özel önlemler alınması istenmiş ve yapılması gereken değişiklikler için grup adına kapsamlı önergeler verilmiştir.

Bölge illerindeki TİP yöneticilerinin öncülük ettikleri ve TİP milletvekillerinin katıldıkları seri halde sürdürülen Doğu mitingleri yapılmıştır. 1966 yılı boyunca çeşitli il ve ilçelerde yapılan bu mitinglerde Kürtlerin demokratik, sosyal ve kültürel hakları dile getirilmiş ve anayasanın öngördüğü eşit haklı vatandaşlık kavramının hayata geçirilmesi istenmiştir. Kürt sorunu ve çözümü konusunda TİP'in geliştirdiği düşünce ve öneriler bir bütün olarak partinin 1970 tarihli 4. Büyük Kongresi'nde alınan kararla somutlaştırılmıştır. Bu karar 12 Mart döneminde partinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına gerekçe olarak gösterilmiştir...

Rasim Öz:

Cumhuriyet'ten sonra işçi sınıfına dayalı olarak kurulan ilk legal parti TİP'tir. Kemal Türkler yalnızca TİP kurucusu ve yöneticisi olmakla kalmamış, bir başka 13 Şubat'ta, 1967 yılında dört sendika başkanıyla birlikte DİSK'i kurmuştu. Üye sayısı kısa zamanda 600 binlerin üzerine çıkan DİSK, TİP'in oy oranının artmasında da önemli bir etken olmuştu. Kemal Türkler, TİP içindeki çekişmelerde taraf olmaktan ziyade, işçi sınıfının parti içinde de güç kazanmasına çalışmış, işçi sınıfının doğal müttefikleri olan sosyalist aydınların ve gençlerin de partide yer almaları için çaba göstermişti. Süreç içinde gelişen bölünmelerden sonra 12 Mart 1971 faşizmi TİP'i kapatma yoluna gitmiş, DİSK'in kapatılması için de girişimlerde bulunulmuştu. Acak DİSK yine de işçi sınıfının bugüne kadar aşılamayan 15-16 Haziran 1970 eylemlerine öncülük etmişti. Kemal Türkler 2. TİP'te yer almamış, ancak daima Türkiye işçi sınıfının siyasal partisinin izinde olarak mücadele etmiş, 22 Temmuz 1980'de faşistlerce katledilmişti.

Mehmet Ali Aybar:

TİP içinde Sovyetler Birliği'nin 1968'de Çekoslovakya'yı işgaliyle başlayan görüş ayrılığı iki yıl sonra partiyi bölünmeye götür-

dü. 'Aidatlarını ödemediği' gerekçesiyle Disiplin Kurulu'na sevk edilen partinin eski genel başkanı Mehmet Ali Aybar istifa etti. Bu tarihten sonra 'TİP çınarı' iki ana koldan yürüdü.

Behice Boran ve arkadaşlarınca 13 Şubat 1975 günü, TİP ikinci kez kurulduktan 2.5 ay sonra Mehmet Ali Aybar'ın da aralarında bulunduğu 50 kurucu üye, 30 Mayıs 1975'te Sosyalist Parti'yi kurdular. Parti, daha sonra Sosyalist Devrim Partisi (SDP) adını aldı. Aybar'ın SDP'yi, TSİP, TEP ve TİP'in kuruluşundan sonra kurması dikkat çekicidir. Yakın çevresi, bu gecikmeyi Aybar'ın son ana kadar sosyalist birliği sağlamak istemesine bağlar. Aybar'ın sol birlik için bilinen çabası bu savı doğruluyor.

SDP'nin genel başkanlığına Mehmet Ali Aybar, genel sekreterliğe DİSK'e bağlı ASİS genel başkanı Cenan Bıçakçı, genel saymanlığa İlerici Yapı-İş Sendikası genel başkanı Uğur Cankoçak getirildi. Partinin merkez yönetim kurulu üyeliklerine ise kendi ifadeleriyle 'kafa emekçileri' Erdoğan Özen, Metin Sallahoğlu, Kemal Nebioğlu, İsmet Erdemoğlu ile 'kol emekçileri' Zeki Keskin, Refik Özbar, Vural Acar, Mahmut Demiray, Mustafa Öz, Süleyman Ceydeliler ve Savlet Dağlar seçildiler.

SDP, çok doğal olarak Aybar'ın 'güleryüzlü sosyalizm' olarak da bilinen görüşleri doğrultusunda şekillendi. Aybar'ın Türkiye'ye özgü sosyalizm anlayışının iki temel ayağından biri tam bağımsızlık, bir diğeri Leninist parti modelinin şiddetli eleştirisi ve reddidir. Aybar, ulusal bağımsızlıkla ilgili olarak şunları söyler: "...Ulusal Kurtuluş Savaşımızın anti-emperyalist, anti-kapitalist, halkçılık kavramı ile Kurtuluş Savaşımızın esas kazanımlarının birer birer yitirilerek Amerika'nın bir ileri karakolu durumuna düşürülmemiz, ulusal bağımsızlığı, sosyalizmimizmin vazgeçilmez öğesi haline getirmiştir..."

Sosyalizmin yaşadığı temel sorunun en önemli sebebinin Leninist parti modeli olduğunu ve bu modelin emekçi yığınlarını sistemli olarak iktidardan uzak tutan bir bürokrasinin doğmasına yol açtığını savunan Aybar, *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Uğur Mumcu'yla yaptığı söyleşide de Leninst modeli şöyle eleştiriyordu: "... Leninist parti modeli öncülerin modelidir. Öncüler feda-

Mehmet Ali Aybar.

kârdır, namusludur, dürüsttür, ama halkın kendisi değildir. Sovyetler Birliği'nde de halk devrimden dışlandı."

Aybar'ın, Türkiye'ye özgü sosyalizm anlayışı doğal olarak SDP'nin tüzüğüne de yansıdı. Tüzüğün dikkat çeken bazı maddeleri satır başlarıyla şöyleydi:

- SDP sosyalist bir sınıf partisidir. Ama yabancı modellere hayranlık duyan, taklitçi bir parti değildir.
- SDP tabanın egemen olduğu, katı merkezciliği, tepeden inme disiplini reddeden bir partidir. İşçi sınıfına dışardan bilinç götürmeyi reddeder.
- SDP demokrasiyle yönetilir. Türkiye'ye özgü sosyalizmi savunan, anti-bürokratik bir örgüttür.
- Doğruyu yanlıştan nesnel gerçeklik ayırır. Doğrunun tek ölçütü, dışımızdaki nesnel gerçekliktir.
- Sosyalist hareketin en amansız düşmanı, bürokrasidir.
- İnsanlar sosyalizm için değil, sosyalizm insanlar içindir.
- Parti organlarında, olanak varsa üçte iki çoğunluk kol emekçilerinden seçilir.

SDP 1977 genel seçimlerine katılamadı. Hedef, 14 Ekim 1979'da yapılacak ara seçimlerdi; 24 ilde Senato üçte bir yenileme, bir ilde Senato ara seçimi, beş ildeyse milletvekeli ara seçimleri vardı. Aybar, 'genel başkanın en fazla bir dönem için seçilebileceği'ni öngören tüzük maddesi gereği görevini Cenan Bıçakçı'ya bırakmıştı. Kütahya ve Muş dışındaki illerde seçime katılan SDP, ilk kez görüşlerini TRT'den yurttaşlara duyurma fırsatı buldu; sosyalizm söylemleri kadar konuşmacıların kimlikleri de farklıydı. SDP'nin çoğu sendikacı ve işçi olan konuşmacılarının anlattıkları, yurttaşlar arasında geniş sempati topladı ve kısmen oya yansıdı. CHP'nin oylarının yüzde 40.7'den yüzde 29'a düştüğü ve üç sosyalist partinin yanı sıra çok sayıda bağımsız sosyalist adayın da yarıştığı seçimleri değerlendiren genel başkan Bıçakçı, seçimlere ilk kez giren partisinin bütün imkânsızlıklara karşın CHP'nin solundaki partilerin en kazançlısı olarak çıktığını söyledi. İki ilde seçime katılmamasına karşın TİP'ten 524 oy fazla aldıklarına dikkat çeken Bıçakçı, TSİP'nin kendilerinden fazla oy almasını da diğer kendi görüşüne yakın sol gruplarla yaptığı ittifaka bağladı.

SDP, 12 Eylül cuntası tarafından diğer partilerle birlikte kapatıldı. Cuntanın çekilmesinden sonra, Aybar demokratik sosyalist solun birleşmesi için çağrıda bulundu. 1986'da Marmara Etap Oteli'nde yapılan toplantı bu yönde umut verdiyse de beklenen birlik sağlanamadı. Partilerin yeniden açılmasına izin verilmesinden sonra SDP yeniden faaliyetine başladı. Daha sonra kendisini feshederek ÖDP'ye katıldı.

Uğur Cankoçak.– Bir Eleştiri:

Cumhuriyet gazetesinin "TİP'in Öyküsü" yazı dizisi, üzülerek belirtmek isterim ki kafa karıştırmıştır. Bu nedenle bazı konulara açıklık getirmek istedim. Gazetede yayınlanan dizinin gerçek adı "TİP'in Gerçek Öyküsü" olmalıydı. Bunu ben söylemiyorum. TİP içindeki muhalefetin lideri ve daha sonra ikinci TİP'in kurucusu ve yöneticisi olan Dr. Nihat Sargın şöyle ifade ediyor: "...60'lı yıllardan sonra karşımıza çıktı TİP-TKP ayrılığı... O yıllarda yaşayanlar bilirler, bütün komünistler âdeta ikinci bir kimlik edinmiş durumday-

dı. Kendimize başka bir kimlik edinmiş gibi konuşmak, davranmak, her şeyi, ağzımızdan çıkan her sözü, her davranışımızı, kılı kırk yararcasına hesap etmek zorundaydık. O yılları düşünün.. gerçek kimliğimizle bilinmeme durumunda olmanın sıkıntısını düşünün..." (*TBKP Büyük Kongresi Tutanakları*, yayına hazırlayan: Dr. Nihat Sargın, s. 28). TİP içinde gerçek kimliğini saklayanlar zamanı geldiğinde işe müdahale etmişlerdir. Bu müdahale TİP'in kapanmasına sebep olmuştur. Daha sonra 1975'te kurulan TİP adındaki parti, Dr. Nihat Sargın ve Behice Boran'ın eseridir. Tabii TBKP de... 13 Şubat 1961'de 12 sendikacı tarafından kurulan TİP, Anayasa Mahkemesi kararıyla 20 Temmuz 1971'de kapatılmıştır. Yani, TİP'in ömrü 9.5 yıldır. Bunun yaklaşık 7.5 yılında partinin genel başkanı Mehmet Ali Aybar 'dır. Ve TİP'in felsefesi, programı, yetkili organların kararları bir öncü partiyi iktidara getirmek değil, emekçileri iktidara getirmeyi amaçlamıştır. Ve asıl bu dönem, Türkiye siyasal tarihinde TİP'in damgasının vurulduğu dönemdir. Aradan dört yıl geçtikten sonra 30 Nisan 1975'te TİP adıyla kurulan parti TİP'in devamı mıdır? Soruna böyle bakmak gerekir. Bunu irdeleyebilmek için TİP'in karakterini ortaya koymak gerekir.

Türkiye İşçi Partisi'nin karakterini belirleyen, bütün diğer partiler gibi, önce tüzüğü, sonra programıdır. İsterseniz programa öncelik tanıyan görüşü benimseyebilirsiniz. Ama TİP'in kimliğini oluşturan bu görüşler ve daha sonra yöneticilerin partiyi bağlayan söylemleri ve parti kongresinin aldığı kararlarla pekişir. Neden bunun üzerinde duruyoruz? Çünkü TİP'in 1962 yılında tüzüğü ve programının ana maddelerini yazan Mehmet Ali Aybar ve parti kurucuları için bunun özel bir anlamı vardır.

Elbette parti kurucu sendikacıları ilgilendiren, bilmedikleri sosyalist çizgiyi kendileriyle birlikte götürecek ve ama işçilerin gemisini karaya oturtmayacak birisini bulabilmek ve onunla, onun çevresiyle işbirliği yapabilmekti. Aybar'ı cezbeden de işçilerin ilk kez aydınlar dahil olmaksızın, deyim yerindeyse el yordamı ve kendiliğinden oluşturdukları partide bu kendiliğindencilikle sosyalizmin bilimsel teorisini biraraya getirebilmekti. Ve de daha sonraki gelişmelerden ve bugüne varan belgelerden anladığımız odur ki, Ay-

bar'ın özenle üzerinde durduğu, teoriyle işçilerin bu kendiliğinden hareketini ülkenin kendine özgü koşulları altında birleştirmekti. Bakın, burada üç belirleyici etken vardır. İlki işçilerin ekonomik bir bilinçle iktidar istemlerini ortaya koymaları, ikincisi uzun yıllar süren aydın hareketinin içinde bulunduğu uluslararası ve onun ulusal düzeydeki izdüşümü ve ülkenin özel koşulları. Bunların değerlendirmesini yapan TİP'in ne kimliği çizilebilir ne de görece de kabul etseniz eriştiği başarı çizgisi açıklanabilir.

TİP'e karakterini veren Aybar, düşünen birisidir. Marksizmi tamamlanmış, bitmiş bir dogma olarak almamakta, üstelik reel sosyalizmleri hiç de 'reel' bulmamaktadır. TİP içinde 1968'de başlayan yönetim kademesindeki muhalefetin karakteri, kendilerini başka türlü ifade etme çabalarına karşı temelde reel sosyalizme bağlılıklarıdır. Bu muhalefet 1970 yılında TİP yönetimine geldikten sonra, TİP'in karakteri ve niteliği değişmiştir. Hele aradan dört yıl geçtikten sonra TİP adıyla kurulan partinin ve daha sonraki TBKP'nin TİP'le hiçbir ilgisi yoktur.

Peki, bu kimlik değişimi '2. TİP'in değerini, Türkiye sosyalist hareketine katkılarını, getirdiği teorik mücadelesini, anti-faşist yiğit karakterini azaltır mı? Elbette hayır. Anti-faşist, anti-kapitalist mücadelenin tam ortasında yiğitçe yer almış bu insanların değerini yadsımak değil bunları yazmaktaki amacımız. Her birinin sosyalist harekete gerek eylemleri gerekse teorik olarak büyük katkıları mutlaka olmuştur. Sadece söylemek istediğimiz, neden bu kimliğe TİP, illaki TİP karıştırılır da '2. TİP'in esas kuruluşu olan 30 Nisan'lar bu değişimin en geniş şekilde tartışılacağı platformlar olarak hepimize açılmaz ve tartışılmaz?

TİP'in küllerinden doğan partinin adı Sosyalist Devrim Partisi'dir. Ve Sosyalist Devrim Partisi, programından anlaşılacağı gibi TİP'in devamıdır. TİP'in felsefesini değişen dünya koşulları doğrultusunda daha da ileri götürmüş, netleştirmiştir.

SDP, doğruların ancak bilimsel yöntemle bulunacağını, doğrunun tek ölçütünün, dışımızdaki nesnel gerçek olduğunu bilir. Gözlem ve deney, gerçeği kavramanın biricik yollarıdır. Gerçek ise hareket halindedir, bir süreçtir. Bundan dolayı SDP, dogmalardan, ta-

mamlanmış, noktalanmış sözde bilimlerden sakınır. Dogmatizmin tutsağı olmamak için, teorilerin eleştiriye açık tutulmasını, bunların somut gerçeğin ölçütünde doğrulanmasını ister. SDP genellemeleri, soyutlamaları, hele sosyal konularda ihtiyatla karşılar. Bunların bilim açısından gerekli olup olmadıklarını araştırır. SDP, 'İşçi sınıfı bilimi ışığında yürür ve işçi sınıfı partisi, bilime dayalı bir politika izler' biçimindeki yargıların, sosyalizm bilimi, bilim olma imkânı bulduğu, yani politikacıların tekelinde bir dogmaya dönüştürülmediği zaman, bir anlam taşıyacağına inanır.

SDP sosyalizm ile demokrasinin, madalyonun iki yüzü gibi birbirinden ayrılmaz kavramlar olduğu gerçeğinden hareket eder. Gerçek anlamda devrim, "Koskoca çoğunluğun, koskoca çoğunluk yararına kendiliğinden hareketidir". Yeni ve ileri bir toplum düzeninin kurulması ancak böylesine bir sosyal hareketle sağlanır. Yığınlar sosyalizme örgütlü biçimde bilinçli sahipli çıkmalıdırlar ki, burjuva egemenliği son bulsun ve sosyalizm yozlaştırılmadan uygulansın. Bir 'öncü' (!) partinin devleti ele geçirmesi ve üretim araçlarını devletleştirmesiyle, sosyalizmin kurulmadığını tarih gözler önüne sermiştir. Toplumun içten dönüşümünü gerçekleştiren bir sosyal güce gerek vardır. Bu güç, işçi sınıfı ve emekçi yığınlardır. SDP halkın, halk tarafından, halk için yönetimi demek olan demokrasi, emekçilerin günlük yaşamlarında uygulanan bir sistem haline getirilmedikçe, sosyalizme geçilemeyeceği görüşünü savunur. Şimdiden, fabrikalarda, köylerde, yerleşim merkezlerinde, mahallelerde, emekçiler söz ve karar sahibi olmalıdır. Emekçiler insan haklarına sahip çıkmalı, bunların genişletilmesi için mücadele etmelidir. Sosyalizm, insanların yüzyıllardır savaşarak elde ettikleri kazanımları, bir kenara bırakmak değil, bu kazanımlara dayanarak onları aşmak, yeni kazanımlar elde etmektir. Burjuva demokrasisi, emekçiler tarafından fethedilerek aşılacak, sosyalist demokrasiye ulaşılacaktır.

Sosyalizm, kapitalizmden sonraki aşamanın adı olarak bir tanedir. Marx'ın bilimsel öğretisini ve hümanizmasını anlatan bir kavram olarak da sosyalizm bir tanedir. Sosyalizm, belirli bir üretim tarzıdır, genel olarak esasları bellidir. Ama bütün bunlar, sos-

yalizmin her yerde aynı biçimde uygulanacağı anlamına gelmez. Toplumların sosyo-ekonomik yapıları, gelişme düzeyleri farklıdır. Gelenekleri de farklıdır. Toplumların karşılaştıkları rastlantılar da farklıdır. Bundan dolayı sosyalizme geçiş yolları ve sosyalizmin uygulanış biçimleri birbirinden farklıdır, çeşitlidir. Gerçekten de sosyalizmin çeşitli biçimlerde uygulandığı, çeşitli modelleri olduğu görülüyor: Sovyet modeli gibi, Çin modeli gibi, Yugoslav modeli gibi... Üstelik bu uygulamalara yakından bakıldığında, bunların sosyalizm etiketli bürokratik rejimler olduğu, işçilerin, köylülerin bu ülkelerde söz ve karar sahibi olmadığı ortaya çıkıyor. Demek ki sosyalizme geçiş biçimlerinde olsun, sosyalizmin uygulanış biçimlerinde olsun, ne gibi yanlışların bürokratik sapmalara neden olduğunu da bilmemiz gerekiyor. Herhalde 'sosyalizm bir tanedir; Sovyet modelidir, ya da Çin modelidir', 'Sosyalizm silah zoruyla kurulur' gibi saplantılar yanlıştır ve bu gibi saplantılarla sosyalizmi kurmak, devrim yapmak kesinlikle imkânsızdır. Bu çocukça iddiaları sosyalizm bilimi reddeder.

Bir kez daha altını çizerek belirtelim: Sosyalizme geçiş yolları da sosyalizmin uygulanış biçimleri de ülkeden ülkeye değişir, çeşitlidir. Bunları nesnel koşullar belirler. İşter zor kullanarak ister demokratik yollardan olsun sosyalist devrimi ancak işçi sınıfı yapar. Emekçi yığınlar örgütlenerek bilinçle sosyalizme sahip çıkmadıkça, ne silahlı ne silahsız devrim olur. Kendilerini işçi sınıfının 'öncü'sü olarak ilan eden bir avuç burjuva ya da küçük burjuva kökenli kişilerin başını çektiği hareketlerle, sosyalist devrim gerçekleştirilemez. Sosyalizm, yığınların davasıdır. Devrim hareketi, bir dip dalgasıdır ve yığınların hareketi olduğu için de demokratik bir harekettir. Tepeden inme bir hareketle sosyalizm kurulamaz. 'Öncü'lerin bürokratik iktidarı, tarihin kanıtladığı gibi, sosyalizmi mutlaka yolundan saptırır, sosyalizm etiketi altında bürokratik, totaliter bir dikta rejimi kurulur.

Sosyalist etiketli dünyada, güçlü devletin, kendinden güçsüz olan devleti, hegemonyası altına almaya çalıştığına, onu silah zoruyla dize getirdiğine tanık oluyoruz. Dünyamız bugün böyle bir dünya. Halklar ulusal bağımsızlıklarını koruyabilmek için, hem

emperyalizme hem hegemonyacılığa karşı ödün vermeden, kararlı bir mücadele sürdürmek zorundadırlar. Dolayısıyla, proletarya enternasyonalizmi kavramının da bu koşullar içinde yeniden değerlendirilmesi zorunlu hale geliyor. Güçlü olan sosyalist etiketli devletin, güçsüz olan sosyalist etiketli devlete, dünya sosyalizmine hizmet adı altında, kendi politikasını dayatmaya kalkışması, herhalde proletarya enternasyonalizminin bir gereği sayılamaz. Proletarya enternasyonalizmi, dünya işçilerinin karşılık beklemeden yardımlaşması, dayanışması, işbirliği etmeleri anlamına gelen bir kavramdır; hiçbir sosyalist ya da komünist parti ya da sosyalist etiketli devletin tekeline verilemez. İçinde yaşadığımız ortamda her ulusun proletaryası enternasyonal dayanışma, yardımlaşma ve işbirliğinin somut koşullarını, her biri sosyalizm hareketinin, eşit ve özgür öğeler olarak ortaklaşa saptarlar. Bu sosyalizm ile demokrasinin, bir madalyonun iki yüzü gibi birbirine bağlı oluşundan ileri gelmektedir.

Demokrasiye ters düşen davranışlar, sosyalizme de ters düşer.Ulusal kurtuluş hareketleri çağında, ulusal bağımsızlık da sosyalizmin vazgeçilmez bir öğesidir. Ulusal bağımsızlığa ters düşen davranışlar, sosyalizme de ters düşer. Bütün bunlardan dolayı, Türkiye'nin ve emekçi halkımızın birbirine bağlı olan kurtuluşlarını ulusal bağımsızlık dışında düşünmek imkânsızdır. Emperyalizme karşı olduğu kadar, hegemonyacılığa da karşı olan yığınların, bağımsız sosyalist hareketiyledir ki, Türkiye'de sömürüye son verecek yeni düzenin ilk adımları atılacaktır.

Görüldüğü gibi, TİP'in külleri arasından yeni bir parti doğmuştur. Bunun adı da Sosyalist Devrim Partisi'dir. Kurucu Genel Başkanı da Mehmet Ali Aybar'dır.

(Not: Bu röportajlar gazeteci Ali Er'le birlikte yapılmıştır.)

3. BÖLÜM

12 MART: GENÇ ÖLÜLER ZAMANI

DENİZ GEZMİŞ, YUSUF ASLAN, HÜSEYİN İNAN VE DİĞERLERİ: GENÇ ÖLÜLER MEZARLIĞI

Tarih, 24 Nisan 1972. Pazartesi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşunun 52. yıldönümünün hemen ertesi günü. Bugün, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu üyesi üç gencin, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan 'ın asılması oylanacak. İçler rahat. Düşünceler, üzerinde bir saniye bile düşünülemeyecek kadar net, sözler keskin... Önerge üstüne önerge veriliyor; istenen, konunun ivedilikle görüşülüp sonuca bağlanması... On-on beş yıl sonra bu aceleciliğin nasıl bir hataya yol açtığı görülebilir ya da siyasal dengeler adına böyle bir cümle kurulabilir... Olsun, nasıl olsa, "Dün dündür, bugün bugündür". Bülent Ecevit söz isteyip bu aceleciliğe itiraz ediyor: "Hemen hemen aynı mahiyette suçlar için, zaman geçtikçe, yeni değerlendirmeler yapıldıkça değişik

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan.

yargılara varılmasının mümkün olduğu, son zamanlardaki bazı askeri mahkeme kararlarından da açıkça ortaya çıkmaktadır."... Söz, bağımsız milletvekili Celal Kargılı 'da: "İdam cezalarının öncelikle görülmesinde Türkiye'nin sosyal geleceği bakımından hiçbir yarar görmemekteyim. ... kanun tasarısının öncelikle görüşülmesi karşısında oy kullanmanızı..."

İtirazlar sonuçsuz kalıyor; TBMM, idamların acilen yerine getirilmesinden yana. Bu öyle bir acelecilik ki, bütün konuşmalar oyçokluğuyla sınırlanıyor. Grup sözcüleri teker teker konuşuyor:

Mustafa Kubilay İmer (Demokratik Parti): ...Vatan ve milletin bölünmezliği, devletin bütünlüğü yolunda uğrunda bütün milli siyasi kuruluşları, komünizme karşı mücadelede tek cephe halinde harekete davetimizi de hatırlatarak bu açıdan infazların lehine rey vereceğimizi beyan eyler...

İsmet İnönü (Cumhuriyet Halk Partisi): ...Biz bu fikirlerle idamın yapılmamasını isteriz. Bunun için, yapılsın veya yapılmasın diye idam gibi bir meselede arkadaşlarımız arasında bağlayıcı karar almadık. Tamamıyla vicdani meseledir, farklı fikirler ve reyler görürseniz bunu bizim zaafımıza vermeyiniz...

Vefa Tanır: (Milli Güven Partisi): ...Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, mahkemelerce verilen ölüm cezasının yerine getirilmesini yaşama hakkının ihlali olarak kabul etmemektedir...

Mehmet Ali Aybar (Bağımsız İstanbul Milletvekili): ...Bu müdahaleniz ve Meclis'ten gelen müdahalelerle pek açık olarak görülmektedir. Bunun kestirme yolu, "İdam cezaları aleyhinde bu kürsüde söz söyletmeyeceğiz," demektir.

İlhan Egemen Darendelioğlu (Adalet Partisi): ...Bugün burada karara bağlayacağımız konu, elini kana bulamış, hıyaneti ve mutasavver cinayeti tespit edilmiş üç komünist anarşist hakkındaki idam cezasının uygulanması, bir formalitenin yerine getirilmesidir...

TBMM'de çoğunluğun tahammülü yok; oylamaya, Darendelioğlu'nun düşüncesine göre 'formalite'ye geliyor. 450 üyeden 323'ü oy veriyor, 275'i idamları kabul ediyor, 48'i reddediyor. Görüşmenin yapıldığı saatlerde, Mamak Cezaevi'nde tutuklu ve hükümlüler ölüm orucunun altıncı günündeler.

Eylemin gerekçesini şöyle açıklıyorlar: "Son zamlar ve hayat pahalılığı, 1961'de tanınan hakların tamamen ortadan kaldırılması amacıyla anayasa değişikliğine gidilmesi, 'anarşist' tanımıyla devrimcilerin katledilmesi, Mamak'ta bulunan tutukluların 'mahkemeye gidiyoruz' denerek MİT'te işkenceye alınması, basına sansür konulması..."

Avukat Halit Çelenk, ölüm orucunun on ikinci gününde görüşüyor müvekkilleriyle. Yüzlerini 'sarı-yeşil' renkte tanımlıyor; anılarında Gezmiş'in yürümekte zorluk çektiğini, diz çökerek kendisiyle konuştuğunu, İnan'ın bitkinliğini, Aslan'ın daha dayanıklı göründüğünü yazıyor. Müvekkillerine infazların engellenmesi için dışarıda mücadelenin sürdüğünü anımsatıyor, başarılı olamaz da infazlar gerçekleştirilirse... Koğuşla sehpa arasındaki bitkinliklerinin kamuoyuna nasıl 'korku' olarak sunulacağını anlatıyor, böyle bir propaganda için nasıl beklendiğini. Üçü de hak veriyor Çelenk'e ve eylem sona erdiriliyor.

Beş gün sonra sehpaya giderken başları dik duruyor; sesleri gür, tıpkı veda mektuplarını yazarken olduğu gibi: "...Annemi te-

selli etmek sana düşüyor; kitaplarımı küçük kardeşime bırakıyorum... Onun bilim adamı olmasını istiyorum... Unutmasın ki bilimle uğraşmak da bir yerde insanlığa hizmettir; son anda yaptıklarımdan en ufak pişmanlık duymadığımı belirtir, seni, annemi, abimi ve kardeşimi devrimciliğimin olanca ateşi ile kucaklarım. Oğlun Deniz Gezmiş."

Deniz'in doğduğu yer Ankara Ayaş; yıl 1947. Babası öğretmen, annesi de. Babası Cemil Gezmiş'in anlatımıyla, "toraman, okul birincisi, üstün zekâlı, yaşlılara yardım eden, çocukları seven bir çocuk". İlk ve ortaokulu Sivas'la ilçelerinde tamamlıyor; 1962'de de İstanbul'da Haydarpaşa Lisesi'ne yazılıyor. İkinci okul Özel Bilir Koleji. Aynı yıllarda olmalı, anneannesinin emekli maaşını mahallenin yoksullarına dağıtıyor, üstelik ayağında anneannesinin ayakkabılarıyla... Gezmiş'in siyasal yolculuğunu başlatan, Türkiye İşçi Partisi Üsküdar ilçe teşkilatı. Henüz lise ikide. Üsküdar örgütünün 35 No'lu üyesi olarak geçiyor kayıtlara. 1966'da girdiği üniversite sınavlarında 41 bin öğrenci arasında, tercihini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden yana kullanıyor.

Kişiliği ve siyasal kimliğiyle kısa sürede ismini duyuruyor. Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) imzalı eylemlere katılıyor. Ege Bölgesi'nde zeytinyağı skandalını köylülere anlatırken, Kıbrıs Mitingi'nde kalabalıklar arasında görülüyor. Mitingin Karaköy durağında, bir motora asılı Amerikan bayrağını alıyor, bayrak Taksim Meydanı'nda yakılıyor. Gezmiş gözaltına alınıyor. 30 Ocak 1968'te "Devrimci Hukukçular Örgütü" kurucuları arasında görülüyor. Örgütün kuruluş gerekçesi gazetelere şöyle yansıyor: Türkiye'nin, emperyalizmin ve kapitalizmin tahakkümünden kurtulması için verilen savaşa yardımcı olmak... Çağrı metnindeyse şöyle deniyor: Bir yanda emperyalizm komprador-ağa- mütegallibe üçlüsü, diğer yanda anti-emperyalist, anti-feodal millici güçler. Bu şartlarda tarih mademki seni 20. yüzyılın ikinci yarısında geri kalmış bir ülkenin insanı olarak yaşamak zorunda bıraktı, sen bu mücadeleye istesen de istemesen de girmek zorundasın...

Gezmiş bu tarihlerde Mihri Belli'yle tanışıyor. Belli, anılarında Gezmiş'in 'fraksiyon adamı olmaması'na dikkat çekiyor; bir eylem söz konusu olduğunda hemen hemen herkesin "Bu işte Deniz varsa, ben de varım" dediğini. Belli, Gezmiş'in Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB) üyesi arkadaşlarıyla konuşmasına tanık oluyor, bir gün. "Onlarla laf yarışmasına girerseniz kaybedersiniz," diyor Gezmiş, "Tartışmayın; ağızlarını açtılar mı, yapıştırın tokadı." Ağzına tokat yapıştırılması gerekenlerden kastedilen TİP'liler... İhtimal, bu konuşmanın olduğu günlerde Gezmiş'in TİP'le bağı sürüyor, Üsküdar Örgütü'ne gidip geliyor. Yaşanan toplumsal hareketliliği sadece TİP ya da öğrenci olayları yaratmıyor. 1963'ten başlayarak grevler, işçi hareketleri birbirini izliyor. Yasal grevlerde bile sendika yöneticileri tutuklanıyor, 1965'te Zonguldak' ta, Kömür İşletmeleri'ndeki hak arama mücadelesi 2 işçinin ölümüyle sonuçlanıyor.

Türk-İş, bir çözüm olmaktan uzaklaştıkça, yeni bir sendikalaşma hareketinin yolu açılıyor ve 13 Şubat 1967'de DİSK kuruluyor. 1968'de pek çok sektörde grevler, işgaller, yürüyüşler gözleniyor. İşçi ve öğrenci hareketinin aynı noktada buluşmalarının ilk tanığı Derby Lastik Fabrikası. Çeşitli öğrenci örgütlerinden yaklaşık 60 öğrenci, fabrikayı işgal eden 1,700 işçiyi ziyaret ediyor. Deniz Gezmiş de 60 öğrenci arasında yer alıyor. İşçi hareketi, 15-16 Haziran 1970'te en yüksek noktasına ulaşıyor. Türkiye genelinde 168 işyerinden on binlerce işçi sokağa çıkıyor, hem güvenlik güçlerinin hem de hükümet yanlılarının saldırıları sonucu, 5 işçi hayatını yitiriyor, onlarcası yaralanıyor. Sıkıyönetim ilan ediliyor; DİSK 'komünist' olmakla suçlanıyor, sendikacılar tutuklanıyor.

1960'lı yıllar sadece Türkiye'de değil, dünyada 'düzen'in perdesinin düştüğü yıllar. Fransa'da da işçi hareketleriyle öğrenci hareketleri paralel bir seyir izliyor... Vietnam'ı işgal ve karşı direnişi bastırma yöntemi tepkileri Amerika aleyhine yoğunlaştırıyor. İstanbul'da 15 Temmuz 1968'de, Amerikan 6. Filosu bu gösterilerden payına düşeni alıyor, gece saatleri İstiklal Caddesi'nde yürüyen Amerikalı askerlerin üzerlerine boya atılıyor, ertesi gün de

mürekkep ve çata pat... Polis, eylemcilerin bir bölümünü gözaltına almakla yetinmiyor, sabaha karşı Gümüşsuyu'nda bulunan İTÜ Öğrenci Yurdu'nu basıyor. Hukuk Fakültesi 2. sınıf öğrencisi Vedat Demircioğlu camdan atılıyor ve ağır yaralanıyor. O sabah öğrenciler bir miting düzenliyorlar, Deniz Gezmiş konuşma yapıyor ve Dolmabahçe'ye koşan 500 öğrenci Amerikalıları dövüp denize atıyor. 20 Temmuz günü de Fikir Kulüpleri Federasyonu "Barış İçin Amerikan Emperyalizmine Karşı Savaş" mitingini düzenliyor. Demircioğlu hastanede ölüme on gün direnebiliyor; haberi alan öğrenciler protesto eylemlerini başlatıyorlar, sayısız öğrenci gözaltına alınıyor.

Fakültelerin iç işleyişlerine, sınav yönetmeliğine dair ilk başkaldırılar, 1968'de yerini 'üniversite ve eğitimde devrim' talebine bırakıyor. Öğrencilerin en can alıcı ve isimlerini kamuoyuna duyuran eylemlerinden ilki 7 Mart 1968'de yaşanıyor. İktisat ve Ticari İlim Yapan Öğrenciler Birliği'nin (AIESEC) 20. Genel Kurulu açılış törenine başbakan Süleyman Demirel adına katılan devlet bakanı Seyfi Öztürk, öğrenciler tarafından yuhalanıyor ve konuşması "Dağ başını duman almış" marşıyla engelleniyor. Öztürk, "Yankee Go Home", "Morrison Süleyman", "Faşistler" sloganları arasında zorlukla konuşmasını tamamlıyor.

Dört öğrenci, toplantı sırasında çekilen fotoğraflara dayanılarak gözaltına alınıyor, altı öğrenci için de arama emri çıkarılıyor. Gezmiş de arananlar arasında yerini alıyor. İlk işgal olayıysa Ankara'da Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde yaşanıyor. Kısa sürede İstanbul'a, öncelikle de Hukuk Fakültesi'ne sıçrıyor. Deniz Gezmiş, Enver Nalbant, Bozkurt Nuhoğlu ve Binali Erdoğan 12 Haziran 1968'te amfi amfi dolaşıp yaptıkları konuşmalarla işgali başlatıyorlar. Sınav sonuçlarının asıldığı tahtada şimdi şu sözler yazıyor: "Üniversite hocaları/severler paraları/Biz size sormaya geldik/Bir devrim yapmaya geldik"... Öğrenciler soruyor, İstanbul Üniversitesi rektörü Prof. Ekrem Şerif Egeli cevaplıyor: "Genç arkadaşlarım, bir düzensizlikten bahsediyorsunuz, fakat düzeltme imkânı vermiyorsunuz." Rektörün konuşması havayı yumuşatmayı amaçlıyor. Öğrenciler iki yıldır taleplerinin yerine getiril-

mediğini unutuyorlar, tam rektöre inanacaklar ki bir sopa masanın üzerine iniyor, camı parçalıyor. Sopanın sahibi Deniz Gezmiş. Parçalanan cam amaca ulaştırıyor, rektöre inanma eğilimi tuzla buz oluyor ve öğrenciler rektörün istifasını istiyorlar.

İşgal on beş gün sürüyor, sorunların çözümü için öğretim üyeleri ile öğrencilerden oluşan bir komisyon kuruluyor. Kısacası, bağımsız üniversiteye doğru önemli bir adım atılıyor. DÖB, yani Devrimci Öğrenci Birliği, işte bu döneme denk düşüyor. Birliğin en önemli eylemi 30 Ekim ile 10 Kasım tarihleri arasında Samsun'dan Ankara'ya yapılan "Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü". Yürüyüşün amacı şöyle vurgulanıyor: "... Biz, Mustafa Kemal gençliği olarak saptırılan devrimi rayına oturtmaya azimliyiz, kararlıyız..."

Öğrenciler, bu yürüyüşten birkaç gün sonra, göreve yeni atanan ABD'nin Ankara büyükelçisi Robert Commer'ı havaalanında, çürük yumurta ve taş yağmuruyla karşılıyorlar. Aralarında Gezmiş'in de bulunduğu 18 öğrenci tutuklanıyor. Commer'a duyulan tepkinin şiddetini arttıran, Vietnam'da görev yapmış olması. Öğrenciler, ODTÜ ziyareti sırasında Commer'ın zırhlı aracını Sinan Cemgil'in atkısıyla tutuşturuyorlar. 30 öğrenci gözaltına alınıyor, açılan davada 168 avukat öğrencilerin vekâletini üstleniyor. Bir sonraki öğretim döneminde sosyoloji asistanı Oya Sencer'in (Baydar) doktora tezi Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu'nca reddediliyor, Sencer istifa ediyor. Rektör Egeli, öğrencilerin protestosu karşısında, okulu kapatma ve protestonun polis gücüyle engellenmesi kararını alıyor. Gezmiş kaçmayı başarıyor ancak rektörlük, üniversiteden ihracına karar veriyor...

Öğrenciler yine ayaklanıyorlar, çünkü hepsi Gezmiş'in okuldan ihracının, devrimci mücadelenin önüne duvar örmeyi amaçladığını biliyor. Gezmiş aranmasına rağmen dekan Prof. Orhan Aldıkaçtı'yla görüşmek üzere üniversiteye geliyor. Aldıkaçtı, Gezmiş'i polise teslim ediyor. Salıverildiğinde, Danıştay'a başvuruyor ve 12. Daire'den öğrencilik hakkını geri alıyor...

Boykotların ardı arkası kesilmeyince öğrencilerin karşısına "Tanrı Türkü korusun" sloganı ve silahlarıyla faşistler çıkarılı-

yor. 19 Şubat 1969'da Taksim'de bir miting yapılıyor, yaklaşık 15 bin kişi, kalabalığa muşta, bıçak ve zincirlerle saldırıyor. 2 kişi, Duran Erdoğan ve Ali Turgut Aytaç ölüyor. Olay, tarihe 'Kanlı Pazar' olarak geçiyor. Hükümetle ordu arasında sıkıştırılan ve faşist güçlerle boğuşan gençlik, başka bir hareket yaratıyor. Bu hareketlerden biri Gezmiş, İnan ve Aslan'ın da içinde yer aldığı Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO). Öğrencilerin 'ölmemek için' silahlı eyleme yöneldikleri tarih 25 Mayıs 1970. Karar ve durum, bu tarihte İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen forumda duyuruluyor.

Kanlı Pazar olayları ve iki ay sonra *Tercüman* gazetesinde yayınlanan bir başyazı, 23 Eylül 1969'da Taylan Özgür'ün öldürülmesi, gençler açısından, 'ölmemek için' mücadeleye silahla devam etmeyi zorunlu kılıyor. *Tercüman*'ın başyazısında ise şöyle deniyor: "Savaş günlerinde, tavizsiz, çıkarsız ve tam imanla silah başına koşar gibi bütün vatandaşların, partilerin, üniversiteler ve diğer kuruluşların mesuliyet başına koşacakları günler gelmiştir. Ciddi olunuz, sağlam durunuz devletliler, liderler, rektörler, profesörler ve gençler! İç savaş başlamıştır..."

Sağın sözcüsü gazetede çıkan bu silahlanma çağrısı, bir anlamda THKO'nun kuruluşunu çabuklaştırıyor. Ordunun kuruluş ve yol alışında en büyük çabayı gösterenler Hüseyin İnan, Yusuf Aslan ile Sinan Cemgil... Sıra silah kullanmayı öğrenmeye geliyor; Hüseyin İnan, Filistin'i öneriyor, gidiliyor. THKO, ilk eylemini 29 Aralık 1970'te yapıyor.

ABD Büyükelçiliği önünde nöbet bekleyen iki polis, vuruluyor. İkinci eylemleriyse bir banka soygunu. 11 Ocak 1971'de İş Bankası'nın Emek Şubesi soyuluyor, kasadaki 124 bin lira alınıyor...Özellikle ikinci eylem kamuoyunda geniş yankı uyandırıyor... Soygunla birlikte kamuoyu Deniz Gezmiş kadar Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ı da tanıyor. Yusuf Aslan'ın babası Milli Savunma Bakanlığı'ndan emekli Beşir Aslan, "Çocukluğu oldukça parlak geçti," diye başlıyor söze; anlatılan yer ise Yozgat'ın Kuşsaray köyü. Yaşından önce, babasının sırtında gidiyor ilkokula. Ortaokulu birincilikle bitiriyor, liseyi de. ODTÜ'yü kazanıyor...

İlk eylemini 1968'de Kızılay'daki mitinge katılarak gerçekleştiriyor. Yakalanıyor, sonraki bütün eylemlerde de aynı sonla karşılaşıyor, ulaşıyor, gözaltına alınıyor, işkence görüyor...

Bir aya kalmadan bir banka daha soyuluyor, Ziraat Bankası'nın Küçükesat Şubesi. Alınan miktar 48 bin 660 lira. Eylemler birbirini izliyor. 13 Şubat 1971'de Ankara-Balgat'taki Amerikan üssünde görevli çavuş Jimmy Ray Finley kaçırılıyor, on yedi saat sonra, cebine taksi parası konarak salıveriliyor. Finley, poliste verdiği ifadede, "Beni kaçıran çocuklar hiç de fena insanlar değilmiş, gözlerimi bağladıkları halde, bana rahat hareket etme imkânı sağladılar," diyor.

4 Mart'ta bu kez Gölbaşı'ndaki Amerikan üssünden 4 Amerikalı asker kaçırılıyor ve 400 bin dolar fidye isteniyor. Eylemcilerden Amerikalıları öldürmemelerini isteyen Türk Hukuk Kurumu başkanı Prof. Muammer Aksoy, eylemcilerin kendisinden ABD elçisi nezdinde arabuluculuk yapmasını istediklerini açıklıyor. Aynı gece 4 Amerikalı salıveriliyor. Bu arada ordu, son hamleyi yapıyor, 12 Mart 1971 Cuma günü muhtıra veriyor; bunun üzerine Demirel hükümeti istifa ediyor. Darbeden üç gün sonra, yani 15 Mart'ta, THKO gelişmelerden memnun olduğunu, güvenlik önlemlerinin kaldırılması halinde teslim olacaklarını açıklayan bir bildiri yayımlıyor. Aynı günün akşamı Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan, 06 EY 943 plakalı çalıntı bir motosikletle, güvenlik çemberini yarıp Yozgat yoluna çıkıyorlar. 16 Mart'ta Yusuf Aslan Şarkışla'da kasığından vurularak, Deniz Gezmiş ise Gemerek'te çatışma sonucu yaralanmadan yakalanıyor.

Hüseyin İnan, Gezmiş ve Aslan'dan birkaç gün sonra ayrılıyor Ankara'dan. Hüseyin İnan, Kayseri Sarızlılı. Babası Hıdır İnan'ın anlattığına göre uyumlu, çalışkan, kuş besleme meraklısı bir çocuk. En çok ailesinin yoksulluğuna üzülüyor, "Ben ölmez yaşarsam ileride bir bilim adamı olacağım," diyor. "Sizi en büyük şehre götürüp bu sıkıntıdan kurtaracağım." Liseyi Pınarbaşı'nda dedesinin yanında okuyor, sonra da üniversite sınavlarında ODTÜ'ye girmek istiyor, babasına, "Eğer beni okutabileceksen"le başlayan cümleler kurup onay istiyor. İnan arkadaş-

ları arasında 'dede' olarak tanınıyor, bu lakabın sırrı, Hüseyin'in bilgeliği, kararlılığı ve otoritesi, özellikle de Deniz Gezmiş'i zaptedebilme özelliği.. Her eyleme katılıyor, ama kimse bilmiyor. Çünkü konuşmuyor...

Hüseyin İnan, Pınarbaşı'nda alıyor soluğu, dayısının evine yerleşiyor. O gece ev basılıyor, Hüseyin yakalanıyor. Üç yol arkadaşı Mamak Cezaevi'ne konuyor. Geride kalan THKO'lular arkadaşlarını kurtarmanın peşine düşüyorlar. Eylem belli; Kürecik'teki Amerikan üssü basılacak, ancak Nurhak'ta etrafları çevriliyor, Sinan Cemgil, Alpaslan Özdoğan ve Kadir Manga çatışmada ölüyor. Mahir Çayan ve arkadaşları 16 Mayıs 1971'de İsrail'in İstanbul başkonsolosu Ephraim Elrom'u kaçırıyorlar. Elrom'un cesedi altı gün sonra şakağında üç kurşunla bulunuyor. Darbeciler solcu avının sınırlarını genişletiyor; sonunda İstanbul Maltepe'de bir evde Mahir Çayan ile Hüseyin Cevahir'in etrafı sarılıyor. Sonuçta Cevahir ölüyor, Çayan yaralanıyor... Tarih 31 Mayıs 1971.

Gezmiş, İnan ve Aslan'ın yargılanmalarına başlanıyor, suçlar ortada; polise yaralamayla sonuçlanan silahlı saldırı, iki banka soygunu, Amerikalıların kaçırılması ve Marksist-Leninist ideolojiyi savunma...Askeri hâkimler, bu suçların ceza yasasının hangi maddelerine dahil edileceği konusunda ikiye ayrılıyorlar. Ancak hüküm Genelkurmay Başkanlığı ile Milli Savunma Bakanlığı'ndan geliyor: 146/1 uygulanacak. Hâkim daha sonra Süleyman Demirel'in izinde aynı partide politikaya soyunacak olan Ali Elverdi. Genelkurmay'ın emrini hukukun yolu izlemişçesine pervasız açıklıyor: idam.

Daha yakalandığı günün ertesinde, "Öyle anlaşılıyor ki, bu düzen yaşatmayacak bizi. Yaşama iznimiz yok, bu düzende," diyen Gezmiş 17 Temmuz 1971 günlü duruşmada, bu düşüncesini, "Bu iddianame kelle istemek için hazırlanmış," cümlesiyle pekiştiriyor. Hüküm, Askeri Yargıtay 2. Dairesi'nin 10 Ocak 1972'de kararı onaylamasıyla kesinleşiyor. Kararın uygulanmaması için hummalı bir çalışma başlatılıyor. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'ndan başlayıp Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya uzanan bir halkada sa-

natçılar, gazeteciler, öğretim üyeleri, çeşitli meslek kuruluşu temsilcileri, idamlara karşı kampanyaya imza veriyorlar. Öğrenciler derslere girmiyor, cezaevlerindekiler açlık grevleri başlatıyor... Uluslararası Demokrat Hukukçular Birliği, Uluslararası Af Örgütü, İngiliz Komünist Partisi ya af ya da ölüm cezalarının kaldırılması talebinde bulunuyor.

Dosya TBMM'ye geliyor... 10 Mart 1972'de yapılan ilk görüşmede tartışmalar sona erip de oylamaya geçildiğinde, 450 milletvekilinden 245'i idamı onaylıyor, 63 'ü reddediyor. 124 milletvekili ise oylamaya katılmıyor. Cumhuriyet Senatosu'ndaysa 183 senatörden 141'i oy kullanıyor; 105'i onaylıyor, 36'sı reddediyor. Dışarıda soluklarını tutmuş, TBMM'nin kararını bekleyenler arasında Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Ömer Ayna da var... Çayan'ın Maltepe Askeri Cezaevi'nden Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz, Cihan Alptekin ve Ömer Ayna'yla birlikte tünel kazarak kaçmasının üzerinden dört ay geçmiş. 19 Şubat'ta Ziya Yılmaz yakalanmış, Ulaş Bardakçı öldürülmüş. TBMM'nin kararı üzerine Çayan ve arkadaşları Ünye'deki Amerikan Üssü'nde görevli bir Kanadalı ile iki İngilizi kaçırıyor ve Kızıldere'ye götürüyorlar. Amaç, üç görevliye karşılık Gezmiş, İnan ve Aslan'ın hayatı....

Hükümet takasa yanaşmıyor; 30 Mart günü sabaha karşı Kızıldere'deki ev sarılıyor, Kanadalı ve iki İngilizle birlikte, Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Ömer Ayna, Sinan Kazım Özüdoğru, Saffet Alp, Sabahattin Kurt, Hüdai Arıkan, Nihat Yılmaz, Ahmet Atasoy ve Ertan Saruhan öldürülüyor. Çatışmadan bir kişi sağ kurtulabiliyor: Ertuğrul Kürkçü. CHP, Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak TBMM ile Senato'nun kararlarının iptalini istiyor. Mahkeme 6 Nisan'da kararı usul yönünden bozuyor... Bütün gözler yeniden CHP'ye çevriliyor, içerik yönünden itiraz yapılacak mı, yapılmayacak mı? Yapılmıyor; CHP susuyor. İdamları engellemek gençlere düşüyor yine, eylemler birbirini izliyor. 3 Mayıs 1972'de, Türk Hava Yolları'nın uçağı 'Boğaziçi' Bulgaristan'a kaçırılıyor. Bir gün sonra Jandarma Genel Komutanı Kemalettin Eken kaçırılmak isteniyor, gerçekleştirilemiyor; çıkan çatışmada, Asım Yıldızhan öldürülüyor.

Gezmiş, İnan ve Aslan 5 Mayıs'ta bütün koğuşları dolaşıp arkadaşlarıyla sohbet ediyorlar. Hem ziyaretçiler hem de ziyaret edilenler biliyorlar ki, bu bir veda... O gece cezaevindeki hareketlilik vaktin geldiğini gösteriyor, kapılar açılıp kapanıyor, tek bir cümle: "Hoşçakalın!"... Sonrası sessizlik. Gün Zileli, "Sanki sesimizi kaybetmiştik," diyor, kitabında... Merkez Cezaevi'nde kurulan darağacına üçü de kendi sesleriyle gidiyorlar, ses, tarihe hiç silinmeyecek bir tarih düşürüyor:

Yusuf Aslan: Bizi idama götürenler, şerefsizce Amerika'ya hizmet ediyorlar, yaşasın işçiler, köylüler... Kahrolsun faşizm...

Hüseyin İnan: Ben, şahsi hiçbir çıkar gözetmeden, halkımın bağımsızlığı ve mutluluğu için mücadele ettim...

Deniz Gezmiş: Yaşasın tam bağımsız Türkiye... Yaşasın Marksizm ve Leninizmin yüce ideolojisi, kahrolsun emperya...

ASMAYA KARARLIYDILAR...

1972'nin Ocak ayıydı.

Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan 9 Ekim 1971'de, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 No'lu Askeri Mahkeme'de ölüm cezasına çarptırılmışlardı. Mahkeme, bu kararını, anayasayı zor kullanarak ortadan kaldırmaya kalkışmayı içeren Türk Ceza Kanunu'nun 146/1 maddesine dayandırmıştı... Oysa yaşananlar bu suçun oluşmadığını gösteriyordu... 12 Mart'ta darbe yapan Genelkurmay, bütün sıkıyönetim mahkemelerini Gezmiş'lerin ve eylemlerinin benzerlerini uygulayanların TCK'nin 146. maddesinden yargılanmaları konusunda uyarmıştı... Yani, hüküm duruşmalardan çok önce belirlenmişti... Daha sonra idamı destekleyenlerin başında gelen Adalet Partisi'nden milletvekili seçilecek

Cumhuriyet
İDAM EDİLDİLER
Silâhlı tecavüz olayı yurt çapında tel'in ediliyor
Sunay, Komutanlarla 2,5 saat görüştü
Kıbrıs konferansı Kasım'a ertelendi

olan mahkeme başkanı Ali Elverdi'nin seçim konuşmaları da bu hukuk dışı kararı belgeleyecekti. Elverdi, oy toplarken, "Komünistleri ben astırdım," demekte bir sakınca görmemişti.

Onlarca imza işte daha 12 Mart günü, en azından generallerin düşüncesinde kurulmuş bu idam sehpalarının ortadan kaldırılması için toplanmıştı. Karar 10 Mart 1972'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşüldü, 450 milletvekilinden 318'i oy verdi, 245 milletvekili idamların kabulü, 63'ü reddi yönünde oy kullandı. 16 Mart'ta da Cumhuriyet Senatosu'nun 183 üyesinden 141'nin katıldığı oylamada, 105 senatör idama kabul, 36'sı da ret diyecekti. Bu kararlar, 23 Mart tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak kanunlaştırıldı. Cumhuriyet Halk Partisi, kanunun iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Mahkeme, kanunu usül yönünden değerlendirdi ve uygulamanın durdurulmasına karar verdi.

Dosya, 19 Nisan'da bir kez daha Adalet Bakanlığı Komisyonu'na iletildi. Komisyon ilk kararına bağlı kaldı. 24 Nisan'da TBMM'de, uzun tartışmalar sonunda oylamaya geçildi. CHP adına konuşan İsmet İnönü, idama karşı olduğunu söylerken, parti olarak bağlayıcı karar almadıklarını, konunun 'vicdani bir mesele' olduğunu söyledi. Bu konuşma oylamaya yansıyacak, bir önceki oylamanın 63 retçisi, 48'e düşecekti. Cumhuriyet Senatosu'ndaki oylamadaysa 2 senatörün daha idamdan yana olduğu görülecekti.

Gezmiş, Aslan ve İnan'ın aileleri, arkadaşları, aydınlar CHP'nin bir kez daha, ama bu kez esas yönünden Anayasa Mahkemesi'ne başvurmasını bekliyorlardı. CHP ise parti içi tartış-

malara gömülmüştü. Herkes, bu gömülmenin altında 12 Mart yönetiminin sessiz ültimatomlarının yattığını biliyordu. 'Ortanın solu' tartışmaları hızlandırılmış, İnönü-Ecevit arasında bir iktidar yarışına dönüştürülen kurultay ülke gündemine oturtulmuştu... Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'dı, başbakansa önce Nihat Erim, sonra Ferit Melen. Gündemi işgal eden diğer konu Cumhurbaşkanı'nın notası, partilerin tepkileri ve Erim'in davranışlarıydı...

THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu) ve THKPC (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi) üyeleri eylemlerle, aydınlar imza kampanyalarıyla idamları önlemeye çalışıyordu. Gezmiş, Aslan ve İnan cezaevinde, yoldaşları yurtdışında düzenlenen kampanyalarda açlık grevleri yapıyordu. Ancak idamlar önlenemeyecek, 6 Mayıs'ta infaz uygulanacaktı...

Televizyonsuz dönemdi. Olup bitenlerle kamuoyu arasındaki tek bağ, gazetelerdi... Peki, gazeteler, Gezmiş, Aslan ve İnan'ın idamlarına dair nasıl bir tutum izlemişlerdi? Bu sorunun cevabını 1 Nisan 1972-31 Mayıs 1972 tarihleri arasındaki *Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Tercüman* ve *Son Havadis* gazetelerinde aradık. Gazeteler, haberlerinde gelişmeleri birinci sayfalarından 'son derece yansız' vermeye çalışıyor, idama karşı tutumlar ya köşe yazılarında ya da "Başyazı"larda ortaya dökülüyordu. *Tercüman* ve *Son Havadis* dışında gazetelerin ortak noktası, Kızıldere, Sofya Uçağı'nın kaçırılması, Jandarma Genel Komutanı Kemalettin Eken'in vurulması dışındaki olaylara ve idamları önlemeye yönelik çabalara haber olarak yer vermemeleri, köşe yazarlarınınsa sessiz kalmasıydı. *Tercüman* ve *Son Havadis*, yani idamdan yana olan gazetelerin köşe yazılarında Gezmiş, İnan ve Aslan'ın adları 'şakiler' olarak sıkça geçiyordu...

Hasan Pulur: 1941'lere dönüp İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun *Türke Doğru* kitabından "ORDU'YA İNAN" yazısının son bölümünü altını çizerek tekrar yazalım: "Türk! İnsanlığı seversin ve bütün insanların kardeş ve eşit olmasını istersin. Fakat apayrı bir şey. Bütün insanların birbirini sevdiklerine inanırsan yanılırsın.

Barışı seversin, fakat barışın âlem yasası olduğunu kabul ettiğin gün, kendini kaybetmiş olursun. Bilirsin ki savaş bir gerçekliktir, korkunç bir gerçek! Savaşı acıklı bir zaruret olarak al! Seni vurmak isteyeni açıkgözlülük edip daha önce vur! Türk! Orduya inan!" (6 Mayıs)

Manşet: Gezmiş, Aslan ve İnan idam edildi/Ankara Merkez Cezaevi'nde infazdan sonra idam mahkûmları Yenimahalle'ye gömüldü. (7 Mayıs)

Abdi İpekçi: İnsanlar öldü. 38'i yüksek öğretim çağında, 2'si vatani görevini yapan er. Biri zavallı bir odacı, diğeri masum bir veznedar... ve ülkemizde konuk olarak bulunan dört yabancı... Bombalar patladı. ... Üniversiteler kapattırıldı... Güvenlik kuvvetleri sürekli seferber hale getirildi. İnsanlar birbirlerine düşman edildi. Yıllarca dinmeyecek kin duygularının tohumu atıldı... Ulusal ekonomiyi ve eğitimi zaman zaman felce uğratan, demokratik sistemdeki olumlu gelişmeleri tersine döndüren durumlar yaratıldı... Yüzlerce kişinin tutuklanmasına, önemli bir bölümünün mahkûm olmasına ve nihayet üçünün idamına yol açıldı... Bütün bunlar niçin yapıldı ve ne sonuç alındı? Ülkemiz huzursuzdu da huzurlu mu oldu? Ulusumuz mutsuzdu da mutlu mu olduk? Rejimimiz demokratik değildi de demokratik mi oldu? Sorunlarımızı çözmek için şiddete başvurmaktan başka çare kalmamıştı da bu yolun haklılığı ve yararlılığı mı ispatlandı? Şimdi önümüzdeki bilanço bu soruları korkunç bir şekilde cevaplandırmaktadır. Onu daha da korkunç hale getirecek girişimlere, kışkırtmalara artık son veremezsek önümüzdeki kuşaklara çok kötü bir miras devredeceğiz. (7 Mayıs)

Refik Erduran: ... Evet, hepinizin böyle uyumanız çok güzel. Gecelerin tadını rahatça çıkarabildiğinize, gündüzlerde ağzınızdan kendinize toz konduracak hiçbir söz işitilmediğine göre, içinizden tekinin bile vicdanında en küçük bir gölgenin bir gölgesi yok demek. Ya da bize öyle geliyor. Günahsızlığın bu kadarı ne güzel şey! Ne mutlu size, meleklerden daha melek yurtdaşlarım! Keşke ben de sizin kadar günahsız olup böyle rahat uyuyabilseydim... (9 Mayıs)

Rauf Tamer: İş böyle başladı. Devrim dediler. İlericilik dediler. Daha başka isimler de kullandılar. Ayıptır söylemesi, bizdeki tuvalet kelimesinin gelişimini pek andırıyor. Önceleri ayak yoluydu. Sonra kenef oldu. Sonra abdesthane. Sonra hela. Sonra yüznumara. Şimdi de tuvalet. Bilmem anlatabildim mi? (2 Nisan)

Rauf Tamer: İdam edilirler veya edilmezler. Edilirlerse ne olur?... ...Edilmezlerse ne olur? Çare? Çaresi şu: Birinci şıkta onların ölülerini bile totemleştirmeye hazır meçhul kuvveti ezip yok etmek. İkinci şıkta ise, onları cezaevinden kaçırabilecek muhtemel güçleri tespit edip çıkarmak. Bir 'kök kazıma' lafıdır gidiyor. Lafla olmaz. 'Kök kazıma' ameliyesi budur işte. Şayet ameliye yapılabilse, o zaman bırakınız tartışmayı. İster idam edilsinler, ister edilmesinler. Mühim olan huzur ve sükûndur. (13 Nisan)

Ergun Göze: Türk milleti Yunanlıların camilere doldurup yaktıkları vatandaşlarının yanık kokusunu bir gün genzinden çıkarabilir. Ermeni komitacıların karınlarını deştikleri hamilelerin feci ıstırabının intibaından bir gün hafızasını kurtarabilir. Ama bunlarınkini, kıyamete kadar unutsun... Zannetmiyorum. (5 Mayıs)

Manşet: Gezmiş, Aslan ve İnan/ASILDILAR./Anarşist hakkındaki karar bu sabaha karşı infaz edildi. (6 Mayıs / 2. Baskı)

Rauf Tamer: ... Defolup gittiler. Keşke öbürlerini de bir otobüse doldurup Bulgaristan'a göndersek. Sürgün gibi falan değil. Turist gibi... Misafir gibi. Bakalım kaç gün sonra Türkiye'ye iltica hakkı isteyecekler? Bu bir... Düşünün, Cumhuriyetimize karşı bir savaş açmışlar... Savaşı kazanmak için her türlü silaha başvuracaklar, Cumhuriyet ise kendini savunmak, kısacası, yaşamak için hiçbir silaha başvurmayacak. İnsan haklarının hangi kitabında yazar böyle şey? Lütfen söyler misiniz? (6 Mayıs)

Birinci Sayfa: 3 infaz iki saat içinde yapıldı./İdamdan önce dini telkin istemediler./Anarşistler infaz sırasında "Yaşasın Marksizm, Leninizm, kahrolsun faşizm" dediler. (7 Mayıs)

Rauf Tamer: İnfazlardan önce dini telkine gelen hocayı kabul etmemişler... Öyleyse bu çocuklar hakikaten vatan haini değil

azizim. Vatan haini olmak için önce vatandaş olmak gerekir... (8 Mayıs)

Manşet: İdam edildiler./Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nı tağyir, tevdil ve ilga, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni silahla cebren, iskat ve komünist bir rejim kurmak suçları sabit görülerek ölüm cezasına mahkûm edilen Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan hakkındaki hüküm, bu sabah 02.00-03.40 arasında infaz edilmiştir. (yıldırım baskı/6 Mayıs)

Orhan Seyfi Orhon: .. Üniversiteler istila edilmiş. Marksistlerin, anarşistlerin elinden o müesseseleri kurtararak gerçek aydınları meydana çıkaracaksınız. Çok şükür, bu memleket yeter derecede her türlü değere sahiptir. Bu milli toprak hâlâ içinde dünyaya sahip olduğu mutlu günlerin feyzini taşıyor! Bir köy çocuğundan, bir çoban Sülü'sünden bir başbakan çıkarıp veriyor. (3 Nisan)

Tekin Erer: ... Bugünlere işte böyle, CHP'nin aşırı solculara aşırı himayeleri ve kanat germeleriyle geldik... İstiyoruz ki, bir daha böyle himayeler tekerrür etmesin. Herkes bugünlere gelişimizdeki kabahatini ve suçunu bilsin... (24 Nisan)

Yorum: Anarşi ile mücadelede kesin tavır şarttır. Bugüne kadar alınan neticede zafer payı doğrudan doğruya Sıkıyönetim'e aittir. (4 Mayıs / Gazetenin başyazısı)

Manşet: Gezmiş, Aslan ve İnan idam edildiler. (2. Baskı, 6 Mayıs)

Manşet: Dini telkini reddettiler./Sehpaya çıkarken çok korkan şakiler bitkin görünüyorlardı. (7 Mayıs)

Yorum: Cezaların uygulanmasında önemli bir unsur vardır: ibreti müessire. Herkesin ve özellikle genç kuşakların bilmesi ve bütün hayatları boyunca unutmaması gereken husus şudur: Devlet herkesten güçlüdür. (7 Mayıs)

İBRAHİM KAYPAKKAYA: BİR DEVRİMCİNİN 'KAZASIZ' ÖLÜMÜ

Artık bir köyü yok Ali Kaypakkaya'nın, şimdiki resmi soyadıyla, Ali Karakaya'nın. Köyünü ve soyadını elinden alan, büyük oğlu ile küçük oğlu arasında saklı... İkisinin de adı İbrahim. Büyük olanı 18 Mayıs 1973'te Diyarbakır Cezaevi'nde işkenceyle öldürüldü, yaşasaydı bugün (2008) elli dokuz yaşında olacaktı. Küçük olanı yirmi sekiz yaşında, petrol mühendisi, şimdi Kazakistan'da çalışıyor. Ali Karakaya ise seksen yaşında, bir zamanların gecekondu mahallesi, bugün bir şehir büyüklüğündeki Mamak'ta yaşıyor. Yani hayat kimseyi, hiçbir şeyi durduğu yerde bırakmıyor, ölüler dışında. Bir tek Türkiye hep yeni kazılmış toprak kokuyor, genç ölülerden dün de bugün de utanmıyor.

İbrahim Kaypakkaya.

İbrahim Kaypakkaya 1949, Çorum, Karakaya köyü doğumlu. Hasanoğlu Öğretmen Okulu'ndan sonra Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'nda okudu. Fikir Kulübü'nün kurucuları arasında yer aldı ve başkanı oldu. İşçi ve sol hareketin birlikte güçlendiği zamanlardı; TİP, TBMM'ye girmeyi başarmıştı. Kaypakkaya'nın mimlenmesine yol açan ilk yazısı da Çetin Altan'ın AP'li milletvekilleri tarafından Meclis'te dövülmesi oldu. 6. Filo'ya karşı yürüyüşe katıldı, Kanlı Pazar'da önlerde yürüdü. Trakya'daki Değirmenköy köylüleri ağalarına karşı ayaklanınca yanlarındaydı. 15-16 Haziran'da işçilerin arasındaydı. Önceleri Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi saflarındaydı, ama işçi hareketi içinde deneyim ve bilgisini arttırınca kendine yeni bir rota çizdi, Türkiye Komünist Partisi, Marksist-Leninist'i kurdu. Babasıyla biraraya geldiklerinde sık sık tartışıyorlardı; babası hangi güçlüklerle büyüttüğünü, okuttuğunu anlatıyordu oğluna, oğlu okul kantinindeki zengin öğrencileri gösterip yaşadıkları

eşitsizliği anlatıyordu; onun işi eşitliği sağlamaktı, herkes okuyabilmeliydi, hem de özgürce...

12 Mart darbesinden sonra tümüyle sık sık gidip geldiği köylere çekildi İbrahim Kaypakkaya, Malatya, Tunceli bölgelerinde mevzilendi, siyasal tahliller yapıp yazmaya, bunu köylülerle paylaşmaya başladı. O da arananlar listesindeydi, Sinan Cemgil ve iki arkadaşının çatışmada öldürülmesine yol açan ihbarcıyı tespit edip öldürdüğü iddia edilince aramalar daha da sıklaştırıldı. 1973 yılının 24 Ocak günü kaldıkları köy, asker tarafından çevrildi. Yoldaşı Ali Haydar Yıldız öldürüldü, Kaypakkaya yaralı yakalandı. Karda yürütülerek, derelerden geçirilerek kasabaya götürüldüğü için donan ayakları kesildi ve Diyarbakır Cezaevi'ne gönderildi.

Ali Karakaya radyo haberlerinden öğrendi oğlunun akıbetini ve peşine düştü. Diyarbakır'a iki kez gitse de soruşturması sürdüğü gerekçesiyle görüştürülmedi. İkinci gidişinde bir mektup yazmasına izin verilince, "Oğlum," diye yazdı, "Zamanında bir hayli tartıştık, ama sen inandığın yolda devam ettin. Şimdi moralini bozma, metin ol". Görevliler, "Bu olmaz, cesaret veriyorsun," diye mektubu İbrahim'e iletmediler. Kısa bir not yazdı, cevap askerle geldi, iyiydi, yaraları iyileşiyordu, yürümeye çalışıyordu... Baba Kaypakkaya her cezaevine gidişte aşağılandı, tutuklanma ve ölümle tehdit edildi, ama oğlunun peşini bırakmadı. Mayıs ayında bir mektup aldı, İbrahim soruşturmasının bittiğini, artık görüşebileceklerini, ziyaretine İstanbul'daki avukatıyla görüştükten sonra gelmesini yazıyordu, çünkü savunmasını yapmak için detaylı bilgiye ihtiyacı vardı. Karakaya cezaevine vardığında, yöneticilerdeki tedirginliği fark etmekte gecikmedi, oda kapıları açılıp kapandı, sonunda bir tuğgeneral oğlunun iki gün önce, yani 18 Mayıs'ta öldüğünü söyledi. "Oğlumu öldürdünüz," diye bağırdı. Öfkesi, acısı ve ısrarı karşısında cenazeyi vermek zorunda kaldılar, işkenceye uğramış, kurşunlanmış ve başı gövdesinden ayrılmıştı. Yöneticiler 'otopsi' deseler de baba Karakaya gerçeğin farkındaydı. 350 liraya tabut yaptırdı, 60 liraya kefen aldı ve oğlunu önce Ankara'ya, sonra köye taşıdı.

İbrahim ölse de baskılar eksilmedi üzerlerinden. Köye operasyonlar düzenlendi, 3 çoban öldürüldü, bunun üzerine köylüler Karakaya ailesini suçlamaya başladılar, akrabaları da sırt çevirince, köysüz kaldılar. Başlarda anmalar için mezarına gelenlerin sayısı çoktu, zamana göre sayıları azaldı ya da arttı. Ancak örgüt de parçalanmıştı, kimi İbrahim'in düşüncelerinin izini sürüyor, kimi küfrediyordu. Baba Kaypakkaya daha fazla dayanamadı ve köyle bağını tümüyle kesti.

Mamak'taki evleri de sık sık basıldı, arandı. Bir oğlu ve kızı da tutuklandı Ali Kaypakkaya'nın, aylarca cezaevinde tutuldu. İbrahim teyzesinin kızıyla olan ilk evliliğindendi, boşanmışlardı, ama oğlu yanında kalmıştı. İkinci evliliğinden bir kızı olmuş, karısı erken yaşta kalp krizinden ölünce üçüncü evliliğini yapmıştı. Ondan da beş çocuğu olmuş, İbrahim ara sıra annesiyle görüşse de okumak için köyden ayrılana kadar babasının yanında yaşamıştı. Baskınlardan birinde polisin küfürlerine ve hakaretlerine dayanamayan karısı kalp krizi geçirdi, öldüğünde yıl 1978'di. Dördüncü kez evlendi, bir oğlu oldu, adını İbrahim koydu. Okula başlayana kadar bir sorun yoktu, ama okulda ismi öğretmenlerinin de arkadaşlarının da dikkatini çekti, o bir anarşistin kardeşiydi. Lisede üzerindeki baskılar artınca bir öğretmeninin önerisiyle soyadını değiştirdiler, onlar artık Karakaya ailesiydi. İbrahim soyadının değiştirilmesine çok üzüldü, günlerce ağladı, ama ailesinin desteğiyle okumasını sürdürdü ve petrol mühendisi oldu. Bir süre Diyarbakır'da Petrol Ofisi'nde çalıştı, ama kentin ölüm kokan ağırlığına dayanamadı ve Kazakistan'a gitti.

Geriye kalan çocuklarının her biri bir yere dağıldı Ali Kaypakkaya'nın; kimi Fransa'ya gitti, kimi Avustralya'ya. İbrahim Kaypakkaya ise ayrı annelerden olsa da bütün kardeşlerinin 'abisi' olarak kaldı hep...

ALİ HAYDAR YILDIZ: ABİM VE OĞLUM ALİ HAYDAR

Ali Haydar ilkokula yeni başlamıştı. Birkaç gün sonra koşarak geldi babasının yanına, "Amcamın arkadaşı yaşıyor," dedi, "hem de bizim sınıfta". Şaşırdı Cafer Yıldız. Sonra işin aslı ortaya çıktı, TKP/ML'nin kurucularından Ali Haydar Yıldız'ın yeğeni Ali Haydar'ın bahsettiği sınıf arkadaşı, aynı örgütün lideri İbrahim Kaypakkaya'nın küçük kardeşi İbrahim'di. Bu tesadüf Cafer Yıldız'ın canını acıttı, ama bu ne ilkti, ne de son olacaktı...

Ali Haydar Yıldız 1938'de Tunceli'den sürülen Haydaran aşiretindendi. Üç kız, üç erkek kardeştiler; Ali Haydar erkeklerin en büyüğüydü. İlk, orta ve lise öğrenimini Elazığ'da tamamlayıp İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'ne yazıldığında 1969-1970 öğrenim yılının başlangıcıydı. Çok geçmeden İbrahim Kaypakkaya'yla

Ali Haydar Yıldız.

tanıştı. Okuldan atıldığını, solculara karıştığını, hatta TKP/ML'nin kurucusu olduğunu, tutuklandığını, aylarca hapis yattığını kardeşleri bildi de, anne ve babasından gizledi. Ta ki 12 Mart'a kadar. Ailesi Ali Haydar'ın Tunceli'de görüldüğünü öğrenince kafaları netleşti, idam edilen Denizler'e, Kızıldere'de öldürülen Mahirler'e benzer bir son bekliyordu oğullarını... O, Kaypakkaya ve Muzaffer Oruçoğlu Tunceli-Elazığ arasında gidip geliyorlardı... Cafer Yıldız okul dışı zamanlarda simit, lahmacun satıyor, evin bütçesine katkı sağlıyordu. Sürekli garajda duruyordu ki abisini görebilsin. Eğer denk gelirlerse o gün kazandığı ne varsa ona veriyordu Cafer, bazen sermayesini de. Birkaç kez de evlerine İbrahim'le gelmişti abisi, kendisine, "Oku," diyen bu yabancıya biraz kızıp, "Siz niye okumuyorsunuz?" diye sormuştu "Şimdi okulda olmanız gerekmiyor mu?" Abisine arkadaşının kim olduğunu sorunca uzak bir akrabanın oğlu olduğunu söylemişti. Tesadüf bu ya, ertesi gün akrabasıyla karşılaşıp da, "Akşam oğlun bizdeydi," deyince adamın yüzündeki şaşkınlıktan yabancının akraba olmadığını anlamıştı... Daha o günlerde ölmeye bu kadar yazgılı olmaları ürkütmüştü Cafer Yıldız'ı, kendilerini yeterince korumamaları, uluorta yaşayışları sonun yakın olduğunu gösteriyordu. Oysa devrimcinin asıl işi yaşamaktı, devrim yapabilmek için yaşamak gerekiyordu, ama bunu söyleyemeyecek kadar küçüktü...

Annesi de tedirgindi, başına bir iş gelmeden onlar bulmalıydı Ali Haydar'ı, kocasına sürekli, "Git, oğlanı al gel," diyordu. Baba Yıldız ise her karşılaştıklarında, "Okulunu bitir önce, biz seni ilerde bize bakasın diye okutup büyüttük," diye tartıştığı, kendisini haksızlık-

ları ortadan kaldırmak için uğraştığını söyleyerek savunan oğlunu nerede bulacağını bilmiyordu. Sonunda haberi geldi, Ali Haydar Tunceli'nin Vartinik mezrasının Mirik yerleşiminde öldürülmüştü. Ali Haydar o gün yiyecek almak için köye, amcasının evine gitmiş, dönüşte evin kuşatıldığını görünce, kaçmak yerine, kuşatmadan sızıp evdekilere haber vermişti. Hep birlikte kuşatmayı yarıp kaçmaya çalışırken asker ateş açmış, Yıldız ölmüş, İbrahim Kaypakkaya yaralı yakalanmış, Muzaffer Oruçoğlu ise kaçıp kurtulmuştu. "Belki devlet burayı bilmez, bizi bulamaz diye Mirik'e gittiler," diyor Cafer Yıldız, "Yiğitliği, arkadaşlarını uyandırarak kaçırması, bunlar güzel, gurur verici şeyler, ama o tür akıllı adamların, o çağda bu cesareti gösteren insanların yaşamaları lazımdı. Onlar yaşasaydı bugün devrimci hareketi başka türlü olurdu. Kalanlar onların kahramanlıklarını övdüler, ama elde ciddi bir potansiyel yok. 68 hareketi Ecevit'i bile devrimcileştirmişti, ama ondan sonraki kuşak onların isimlerini sömürdüler, mirasını yediler ve bölündüler".

Ali Haydar'ın öldürülmesiyle birlikte Yıldız ailesi de neşesini yitirdi. Anne Yıldız, oğlunu sağ getirmedi diye kocasına küstü ve bir daha, birlikte geçirdikleri on altı yıl boyunca karı koca ilişkisi yaşamadı. Sürekli ağladı, her gelende oğlunun kokusunu aradı. Baba Yıldız akciğer kanserinden öldü. Cafer Yıldız, felç olan annesini belki iyileşir umuduyla Tunceli'ye, Düzgün Baba'ya götürürken trafik kazası geçirdi. Kendisi yaralandı, annesi öldü. İki abla ve kız kardeşleri hayattan zevk almayı kendilerine yasakladılar. "Ben de 35 yıldır şevkle kahkaha atamadım," diyor Cafer Yıldız, "Evlendim, çocuklarım oldu, eşimi çok seviyorum, ama hep aklımda keşke abim de bunları yaşasaydı düşüncesi var. Bu yetmiyormuş gibi sürekli gözetim altındasın, takip ediliyorsun, mahalle muhtarına, ona buna seni soruyorlar. Devletin amacı bir kişiyi ortadan kaldırmak değil, o onunla hareket eden herkesi, o zihniyeti yok etmek istiyor. Bize de yaptığı buydu".

Cafer Yıldız'ın iki oğlu oldu, birinin adını Ali Haydar, diğerinin adını İrfan Özkan koydu. Ali Haydar'a babaannesi dahil herkes 'abi' diye hitap etti, bu yüzden erken büyüdü. Ali Haydar şimdi asker, Cafer Yıldız emekli ve bugün de devrime inanıyor...

BİZ FİLİSTİN'İ ÇOK SEVMİŞTİK!

FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) ve Arafat, sadece Filistinliler için değil, dünyanın pek çok ülkesindeki muhalifler için de önemli ve öncelikliydi. Pek çok insana göre Batı'da Castro, Doğu'da Arafat küreselleşmeye, emperyalizme direnmenin simgesiydi. Arafat birileri için bir simgeden daha fazlasını ifade ediyordu, çünkü onların hayatlarının bir bölümü Filistin topraklarından geçmişti... 1970'li ve 1980'li yıllarda FKÖ kamplarına gitmiş, Filistinlilerle birlikte savaşmış, yaralanmış, ölmüş, Filistinlilerle aynı karavanadan yemiş, aynı atış talimine katılmış, Arafat'la tanışmış bir avuç insandan söz ediyoruz... Kim mi onlar? Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Hacı Tonak, Bora Gözen (Filistin'de öldürüldü), Melek Ulagay Taylan, Teslim Töre,

68 kuşağı için Yaser Arafat önemli bir figürdü.

Ergun Aydınoğlu, Mustafa Yalçıner, Hasan Ataol, Tuncer Sümer, Ahmet Özdemir...

Bu isimlerden Hasan Ataol, Tuncer Sümer, Mustafa Yalçıner ve İsmet G.'yle konuştuk. İsmet G. isminin açık açık yazılmasını, fotoğrafının olduğu gibi yayınlanmasını istemedi, çünkü şartlı tahliye olmuştu... İşte yaşananlar ve anlatılanlar:

İsmet G.: "Şatila'da Ölümü Gördüm"

THKP/C Acilciler Örgütü üyesiydim. 12 Eylül'den sonra "Türkiye'de barınamayanlar buraya gelsin" denince Filistin'e gitmeye karar verdim. Biz üç kişi sınıra, oradan da Lazkiye'ye gittik. Bu bölge Hafız Esad'ın kardeşi Cemil Esad'dan soruluyordu, bize üzerinde Arapça "Acilciler"e dahil olduğumuzu gösteren kimlikler verildi. O dönemde Müslüman Kardeşler örgütünün eylemlerinden dolayı Türkiye'den gelenlere sorun çıkarıyorlardı. Bu kimlikler bizi koruyordu.

Suriye ordusunun yardımıyla Güney Lübnan'a geçtik. Kamplarda Latin Amerikalılar, hatta İtalyanlar da vardı. FKÖ içindeki grupların, El Fetih'in, Kurtuluş Cephesi'nin, Demokratik Cephe'nin çadırları kuruluydu. İhtiyaçları, hangi örgüte bağlıysanız, o karşılıyordu. Biz Kurtuluş Cephesi'ne dahil olduk. Çünkü Arafat'ın liderliğini yaptığı El Fetih gibi bazı yapılar gerici ve tutucuydu. Pakistan, Afganistan, Hindistan gibi yoksul ülkelerden gelen paralı askerlerden oluşuyordu. Neredeyse yüzde 80'i paralı askerdi.

Kimse kimsenin içişlerine karışmıyordu. Biz 100 kişi kadardık. Sabah kalkıyor, spordan sonra hem askeri hem siyasal eğitim yapıyorduk. Bazuka atışında 20 Filistinli arasında ben birinci oldum, bunun üzerine çok pahalı olduğu için atış yaptırmadıkları bu silahları istediğimiz zaman, istediğimiz kadar kullanmamıza izin verildi. Filistinliler küçük silahları kullanamıyorlardı; ya kendilerini, ya arkadaşlarını vuruyorlardı.

Birkaç ay sonra Sabra, Şatila kampları İsrail uçakları tarafından bombalanmaya başladı. Biz tam eğitim yapıyorduk, baktık her taraf bombalanıyor, kamplar, sivil alanlar... Merkez Komitemiz bu savaşta Amerikan emperyalizmine ve İsrail siyonizmine karşı, Filistinlilerin yanında savaşma kararı aldı. Üç ay süren çok şiddetli bir savaştı. Vietnam Savaşı'nı görmüş Küba ve Hollandalı gazeteciler, bu savaşın daha beter olduğunu söylüyorlardı. Ailelerimizle irtibatımız yoktu, arkadaşlarımıza gazeteciler aracılığıyla mektup gönderiyorduk.

El Fetih'in paralı askerleri savaş başlayınca silahlarını bırakıp kaçtılar. Uçaksavarların başına biz geçtik. Hiç kesilmeden sürdü savaş. İnanılmaz bir ses vardı. Kampta PKK'liler de kalıyordu, 30-40 kadarı öldürüldü. Bizim de 3-5 arkadaşımız kayboldu, akıbetlerini öğrenemedik, ama Lübnanlı Falanjistlerin öldürdüğünü düşündük. El Fetih'in esir aldığı İsrailliler de vardı, onlar da gece mezarlığa götürüp kurşuna diziyorlardı. Az ve kısa süreli olsa da ateşkes uygulandığı oluyordu, Arafat bu dönemlerde moral için kamplara geliyor, bizlerle tokalaşıp gidiyordu. Biz daha sonra Birleşmiş Milletler'in açtığı 'yeşil hat'a geçtik ve orada nöbet tutmaya başladık.

Sonra FKÖ geri çekilme kararı aldı. Biz de Sovyet ve Çin konsoloslukların bulunduğu bölgeye geçtik. Bir süre sonra da BM gözetiminde gemilerle Tartus'a, oradan da Şam'a gittik. Gemilere bindiğimizde bizi öylesine uğurladılar ki, hiçbir cumhurbaşkanına böyle bir tören yapılmamıştır. Şam'da, kent dışında tutulduk bir süre. Kimlik kontrolümüz yapıldı ve dağıldık. Kimi, özellikle de yaralılar Avrupa'ya gitti, kimi orada kaldı, kimi de Türkiye'ye döndü.

Ben Filistin'de bir yıl kaldım, Türkiye'ye dönünce de tutuklandım. Pasaport yasasına muhalefetten, yurtdışında Türkiye'yi küçük düşürücü propaganda yapmaktan yargılandım ama beraat ettim. Ayrıca 168/1'den (örgüt yöneticisi olmak) yargılandım, 168/2'den (örgüt üyesi olmak) 6 yıl 8 ay hapis cezasına çarptırıldım. Alçaktan uçan uçakların, çatışmaların sesi, bombardımanın yarattığı uğultu uzun süre kulaklarımdan gitmedi. Bu yaşadıklarımı da birkaç yakınım dışında kimseye anlatmadım.

Tuncer Sümer: 'Arafat'ı Yaratan Kasaba: Karame

Sanıyorum 1969 yılı Aralık ayı içindeydi. Ürdün'ün ünlü Gor Çukurluğu'ndaki bir El Fetih kampında bulunuyorduk. Arapların 'kaide' dedikleri kampımız, o zamanki Ürdün Kralı Hüseyin'in yazlık sarayının bulunduğu Suhne kasabasındaydı. 3 kilometre kuzeybatı yönündeyse, yıkık ve harabe halindeki Karame kasabası bulunuyordu. Bir gece sabaha doğru, bulunduğumuz kaidenin Filistinli komutanı bizi topladı. Biz, Türkiye'den gelen 8-10 kişiyle beraber, yaklaşık 20 kişi kadardık. Aramızda Yusuf Aslan, Alpaslan Özdoğan, Hüseyin İnan gibi, şimdi aramızda olamayan arkadaşlarımız da vardı. Komutanımızın rehberliğinde Karame kasabasına geldik.

Karame kasabası, Ürdün'ün Salt kasabasının üzerinde bulunduğu çorak tepelerin Gor Çukurluğu'na inen eteğinde kurulmuş, Lut Gölü'nü ve Kudüs'ün bir kısmını gören, halkı Filistin ve Ürdünlü Araplardan oluşan bir küçük kasabaydı. Ortalık aydınlanmadan, Karame içinde gündüz İsrail topraklarından görünmeyeceğimiz yerlere yerleştik. Sabah olduğunda şaşkınlıkla etrafımıza bakınmaya başladık. Kasabadaki bütün binalar yıkılmış ve hara-

be bir durumdaydı. Hiç sağlam bina görünmüyordu. Sanki, hayaletler geziniyormuş gibi, bizden başka hiçbir canlı yoktu. Yer yer parçalanmış araba enkazları, bazı evlerin yıkılan duvarları arasında toz toprak içinde kalmış uçuşan eşya parçaları göze çarpıyordu. Ağaçlar bile paramparçaydı.

Bu manzara karşısında hayretle sorduk: Bu kasaba neden böyle? Anlattılar. Karame huzurlu, sevimli, küçük bir kasabaymış. 1967 savaşında hiçbir saldırıya uğramamış. İsrail ordusu 2- 2.5 kilometre yakınındaki Batı Şeria kıyılarını işgal etmiş, orada durmuş. Savaştan sonra Karame'de yaşayanlar Filistinlilere kucak açmışlar ve kasaba çok sayıda Filistinli göçmenle dolmuş. 1967 savaşından önce kurulmuş, ama bir varlık gösterememiş El Fetih örgütünün, kendilerinin 'fedai' dedikleri savaşçılarının bir kısmı da Karame'ye yerleşmişler. Her gece Şeria'yı geçip İsrail mevzilerine baskınlar düzenliyorlarmış. İsrail 1968'de bir sabah erkenden Karame'yi bombalamaya başlamış. Karameliler kendilerini savunmaya geçmişler. Direnişin başında Yaser Arafat ve efsane lider Ebu Cihad da varmış.

Öğleye doğru İsrail birlikleri Karame'ye girmişler, Karameliler de kendilerini savunmuşlar. Karame savaşının kaç gün sürdüğünü hatırlamıyorum. Ancak bu saldırı sonunda İsrail, ilk ve ağır yenilgisini almış ve geldiği gibi geri çekilmiş. Arafat'ın adı da bütün Filistin ve Arap ülkelerinde bir efsane gibi dolaşmaya başlamış.

Biz 1969 Eylül ile 1970 Şubat ayları arasında kampta kaldık. Zaman zaman Şeria'nın öbür tarafına geçip İsrail mevzilerine baskın düzenledik. Biz, "Gitmeyin," dedik, ama bizden sonra da gidenler oldu. Gitmeyin dedik, çünkü Vietnam ya da Latin Amerika tarzı mücadelelerin etkisi altındaydık, oysa Filistin'de başka türlü mücadele vardı ve açıkçası bize bir şey öğretmiyordu.

Mustafa Yalçıner: "Deniz, Alpaslan, Hüseyin, Yusuf..."

Filistin'e ilk gidiş 1969 Ekim tarihlidir. Deniz Gezmiş, birkaç arkadaşıyla birlikte Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi'ne, sonradan Deniz'in İstanbul grubuyla birleşerek THKO'yu oluşturan Ankara grubu ise, Antepli bazı gençlerle birlikte El-Fetih'e katıl-

dılar. İkinci grupta Hüseyin İnan, Yusuf Aslan, Nurhak çatışmasında öldürülen Alpaslan Özdoğan gibi isimler vardı. Hüseyin ve Yusuf, sonradan dönüp Türkiye'den iki grup daha getirmişlerdi ve El-Fetih'teki Türkiyeli fedailerin sayısı 30'u geçmişti. Deniz'le arkadaşları nispeten çabuk döndüler. İkinci grup daha uzun kaldı, daha kalıcı ilişkiler kurdu ve bu ilişkiler sürdü.

Mustafa Yalçıner.

Gençler, önce Filistinliler ve Arap ülkelerinden gelenlerle birlikte eğitim kamplarında eğitim gördüler. Sonra yalnızca Türkiyelilerden oluşan ikinci bir kampta eğitim ilerledi. Ardından Türkiyeli, Filistinli ve diğer Arap ülkelerinden fedailerin toplandığı, Ürdün-İsrail sınırını oluşturan Şeria nehrine yakın üste doğrudan savaş içinde yaşama geçildi. Üs, El-Fetih'in üzerinden örgütlendiği, İsrail kuvvetleriyle Filistinliler arasında ilk ciddi çatışmanın patladığı El-Karame yakınlarındaydı.

O dönemde bütün Filistin örgütlerinin asıl etkinliği, Ürdün ve Lübnan sınırları içinde kalan Filistin topraklarındaki varlığına dayanıyordu. İsrail işgali altındaki topraklarda faaliyetler sınırlı ve gizliydi. Kurtuluş örgütlerinin başlıca taktiği, işgal altındaki topraklara sızan küçük fedai (gerilla) birliklerinin İsrail sınır karakollarına yönelik baskınlarına dayalıydı. Roketatar, havan ve Kalaşnikoflarla silahlanmış fedailer, 11 kişilik manga düzeniyle, gündüz keşfini yaptıkları İsrail karakol ve koruganlarına gece baskın düzenliyorlardı. İsrail ağır silahlarla karşılık veriyordu. Türkiyelilerin ülkelerine dönüşlerine yakın, baskınlar, 80-100 kişilik birleşik fedai gruplarıyla yapılıyordu.

Bu çatışmalara Türkiye'den özellikle ilk gidenlerden katılım oldu ve zayiat verilmedi. Filistinli fedai ve yöneticiler, katılımı

hep övdüler; pilot ve füze eğitimi almak için Vietnam'a göndermek istedikleri biri Alpaslan Özdoğan, iki kişiye teğmen rütbesiyle El-Fetih'te kalmayı önerdiler.

Filistin yönetiminin Türkiyelilere yaklaşımı son derece sıcak ve ilerleticiydi; El-Fetih'in 'beyni' olarak bilinen, sonradan İsrail'in suikastla öldürdüğü Ebu Cihad'la sık sık ve uzun uzun gerek Filistin, gerek Türkiye ve dünya devriminin sorunları üzerine fikir alışverişinde bulunuldu. İki kez de, Yaser Arafat'la biraraya gelip tartışılmıştı.

Hasan Ataol:
"Ekmeğini Yediğim İnsana Laf Söylemem"

Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan'ın idam edilmesini önlemek için 4 Mayıs 1972'de Jandarma Genel Komutanı Kemalettin Eken'i kaçırmaya kalkıştı. Olay gazetelere suikast olarak yansıdı, ama Ataol ve arkadaşlarının amacı Eken'i evinde rehin almak ve Deniz Gezmiş ile arkadaşlarına karşılık takas yapmaktı. Ataol, çıkan çatışmada yaralandı. Aynı olayda Niyazi Yıldızhan da öldürüldü. Ataol'un yarası arkadaşları tarafından tedavi edildi. Sürekli ev değiştirilerek yirmi gün Ankara'da tutuldu, ancak kimliği teşhis edilmiş, aranmaya başlanmıştı. Hatay üzerinden Suriye'ye geçti, önce Halep'e, sonra Şam'a gitti. El Fetih grubuna katıldı. Kampta Türkiye'den 10 kişilerdi. Ataol'dan başka, Teslim Töre, Ergun Adaklı, Ergun Aydınoğlu, Hasan Kırtepe, Sevinç Aktaş, Nurettin Öztürk, Mustafa Karakurt da vardı. Araplara aralarından çok ajan çıktığı için güvenmiyor, kendi nöbetlerini tutuyorlardı. Gönüllüler arasında Güney Afrikalılar, Japonlar da vardı, ama çoğunluk kendi ülkesinde aranan Araplardı. Kampta günlük hayat, tartışmalar, atış talimleriyle geçiyordu. Ataol'un yaralı ayağına da fizik tedavi uygulandı. "El Fetih'in bizim SSK hastanelerine benzeyen bir hastanesi vardı, saatlerce kuyrukta beklemek gerekiyordu, ama beni en iyi doktorlarına götürdüler. Bu doktorlar Avrupa'da okumuş, oralarda çalışan ama yılın birkaç ayında destek amacıyla Filistin'e gelip hasta bakan doktorlardı. Filistinlilerin misafirperverliğine hayrandım. Onların davası-

Hasan Ataol.

na destek verdiğimiz için bize çok ilgi ve saygı gösteriyorlardı," diyor Ataol.

FKÖ'nün Avrupa'da sivil örgütlerden büyük destek gördüğü yıllardı. Yiyecek ve içecek sıkıntısı çekilmiyordu. Yemek karavanaydı, ayrıca Avrupa'dan gönderilen konserve yiyeceklerle destekleniyorlardı. Sigaraları da ya Pall Mall'du ya da Kent.

Ataol'a 'Omar Bin Velid' adına, El Fetih üyesi olduğunu gösteren bir kimlik düzenlendi. Daha çok Ebu Cihad'la temas halindeydiler, çünkü o örgütlenme lideriydi. Siyasi lider olan Arafat ise ara sıra kampa geliyordu. Ataol, kamptan çabuk ayrılmak zorunda kaldı. Sonradan öğrendiğine göre, Türkiye ve Suriye hükümetleri arasında bir kültür anlaşması imzalanmış, görüşmeler sırasında Türkiyeli yetkili, Ataol'un El Fetih'teki kimliğinin bir kopyasını göstermiş, belki de dolaylı ya da doğrudan iadesini istemişti. Ataol, Şam'ın Ulus mahallesinde bir eve yerleştirildi. Sonraları hep evlerde, değişik kentlerde kalacaktı.

1973 savaşına da denk geldi. Şiddeti de gördü, insanı gülmekten alıkoyamayan olayları da. Örneğin, Filistinliler yedi ya da sekiz İsrail uçağını düşürmüşlerdi. Paraşütle kurtulmaya çalışan pi-

lotu linç etmek üzere bekliyorlardı, ama hiçbir zaman pilot onların beklediği yere düşmüyordu. İndiği anda da belli ki ajanları sayesinde ortadan kaybediliyordu. Savaş nedeniyle karartma uygulanıyordu, Ataol ve İranlı arkadaşı Yakub bir kahveye gittiler. Türkçe konuşuyorlardı, kahvedekiler kuşkulandı. Haber vermiş olacaklar ki, bir süre sonra polis kahveyi bastı. Yakub, Arapça İsrail ajanı olmadıklarını söyledi, ama inanmadılar. Ataol kimliğini göstermek istemiyordu, çünkü polisler de ikiye ayrılmıştı, El Fetih karşıtı birine denk gelmesi başını belaya sokacaktı. Sonunda El Fetih bürosundan birisi geldi, büyük tesadüfle adam Ataol'u tanıyordu ve kurtuldu.

Bir başka gün, şehirlerarası otobüste şivesi dikkat çekti. Kim olduğunu sordular, yine aynı gerekçelerle kimliğini gizledi. İngilizce bilen bir Filistinli nereli olduğunu sorunca 'İngiliz' diye cevapladı. Oysa İngiltere Filistin davasına karşıydı. Etrafı iriyarı Filistinlilerle çevrilince El Fetih kimliğini gösterdi. Otobüstekiler Ataol'u alkışlamaya başladılar.

İki yıl sonra Türkiye'ye dönen Ataol yakalandı. 10 yıl hapis yattı. Filistin davasına ve Arafat'a duyduğu ilgiyi hiç eksiltmedi. Sahibi bulunduğu çeviri bürosuna birkaç ay önce bir yazı getirildi. Yazı Arafat'ı eleştiriyordu. Ataol, "Çeviririm, ama benim adımı kullanmayın," dedi. Peki, Arafat'ın politikalarında eleştireceği hiçbir şey yok mu? "Bana imkân sağlamış, kampında kalmışım, ekmeğini yemişim," diye cevaplıyor. "Lenin'in bir lafı vardır, ezilen ulusların, insanların yanlış yapma, şımarma hakları vardır, der. Yanlış yapmadı demiyorum ama bu kadar mücadele vermiş bir adam hakkında kolay kolay laf edemem," diyor.

34 YILLIK SUSKUNLUĞUN ÖYKÜSÜ: SAFFET ALP'E SIKILAN KURŞUNLAR

Bu röportajı okuyan 11, 21 ve 31 yaşlarındaki üç genç, bildik bileli annelerinin yüzünün neden gülmediğini anlayacaklar. Bu, Türkiye'nin ilk yargısız infazlarından biri olduğu kadar, bir ailenin 34 yıllık suskunluğunun, sadece kendisini yıkan acısının öyküsü. Bugün o suskunluk bozuluyor, 34 yıl önce işlenen katliam hakkında İçişleri Bakanlığı'na, bilgi edinme hakkı gereği yapılan başvuru, yeniden hayat bulmanın da kapısını aralıyor. En azından Fikret Karacan ve çocukları için...

30 Mart 1972. Tokat'ın Niksar ilçesine bağlı Kızıldere köyü. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamlarını durdurmak amacıyla NATO'da görevli üç İngiliz'i rehin alan Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Ertuğrul Kürkçü, Ömer Ayna, Sabahattin Kurt, Nihat Yıl-

Saffet Alp.

maz, Sinan Kazım Özüdoğru, Hüdai Arıkan, Ertan Saruhan, Ahmet Atasoy ve Saffet Alp'in saklandıkları evin etrafı çevrildi. Saatlerce süren çatışmadan sadece Ertuğrul Kürkçü sağ kurtuldu. Hem Kürkçü'nün mahkemede verdiği ifade hem de bazı köylülerin tanıklıkları, çatışmadan başka militanların da sağ kurtulduğunu, sonradan öldürüldüğünü işaret ediyordu. Ancak darbe koşulları bu iddiaların üzerine gitmeye engel oldu. Araya yıllar girdi, Kızıldere unutulmadı, sonraki kuşaklar marşlarla her 30 Mart'ta Çayan ve arkadaşlarını andılar. Daha şiddetli siyasal süreçler, faili meçhuller, yargısız infazlar yaşandı, ama Kızıldere hep bir 'ağıt' olarak kaldı. Ta ki, dönemin başbakanı Nihat Erim 'in anıları yayımlanana kadar. Erim, şöyle diyordu: "Akşam saat 18.00'de Tağmaç telefon etti. Hepsi ölü olarak ele geçmiş. Saat 16.30'da nasihatin etkisi olmadığını ve devamlı bomba ve silah attıklarını görünce, jandarma da ateş açmış. Eve sokulup girmişler, İngilizleri ölü bulmuşlar, ötekilerden sağ kalanları öldürmüşler..."

Bu anıyı okuyanlardan biri de Saffet Alp'in kız kardeşi Fikret Karacan'dı. Satırları okurken gözünün önünde ağabeyinin cesedi canlandı; alnının ortasında, saçlarının arasında bir kurşun vardı ve vücudunun sol tarafı elek gibiydi, kimi 80, kimi 90, kimi 100 kurşun saymıştı. Hem o, hem kardeşleri, hem anne ve babası Saffet'in çatışmada ölmediğini, öldürüldüğünü düşünmüşlerdi, ama hiçbiri bu düşüncesini diğerleriyle paylaşmamıştı. Alp, ailenin yaşadığı yerde, Kayseri'nin Karaözü köyünde toprağa verildi. Alp'ler, 1893 harbinde Erzurum'dan Kayseri'ye göç eden onlarca aileden biriydi. Köy Enstitüsü mezunu Hamit Alp demokrat dü-

şünceliydi, oğullarını da kızlarını da okuttu. Çoğu öğretmenliği seçti, Saffet mühendisliği de kazandı ama babası Hava Harp Okulu'na gitmesini istedi. Çünkü eşinin annesi ve kendisinin babası da dahil dokuz nüfusun geçimini sağlamak zordu, askeri okulsa masrafsızdı. Saffet pilot olmayı seçti

Oğulları ne zaman THKP-C'ye katıldı, bilemediler. Fikret, öğretmen okulunda yatılıydı. Bir gün DEV-GENÇ'li olmakla suçlanıp gözaltına alındı, soruşturma bittiğinde babasına haber verdiler. Komiser, baba Alp'e sordu: "Neden senin çocukların böyle dökülüyor?" Baba-kızın şaşkınlıklarını gören komiser geçiştirdi: "Kızını kastediyorum." ... Bir hafta sonra evleri arandı... Arama bitip de tutanak hazırlandığında, görevlinin omuzlarının üzerinden şu cümleyi okudu Fikret: "Aranan şahıs adreste bulunamamıştır..." O zaman anladı ağabeyinin de devrimcilerin arasında yer aldığını, ailesinden üzülmesin, meraklanmasınlar diye bunu gizlediğini. Okula dereceyle giren Saffet'in 'Hava Kuvvetleri Proleter Devrimci Örgütü'nü kurduğunu, eylemlerini ve pilotluk hakkının elinden alındığınıysa sonraları öğrenecekti... Şimdilik sadece arandığını biliyordu ve bu tam on bir ay sürecekti.

Öğretmen çıktı, Kayseri'nin bir köyüne atandı Fikret. Yalnızdı. Her akşam Saffet'in geleceğini umuyor, uyumuyor, bekliyordu. "İki cam arasında sıkışıp kalmış bir kelebek gibiydim," diye anlatıyor o günleri... "Çırpına çırpına ağabeyimi bekliyordum. Belki benim yanıma gelir, bende saklanırdı." Gelmedi Saffet. Bir gün radyo dinliyordu, spiker Kızıldere'deki çatışmayı ve ölenlerin isimlerini sıraladı, "Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Saffet..."

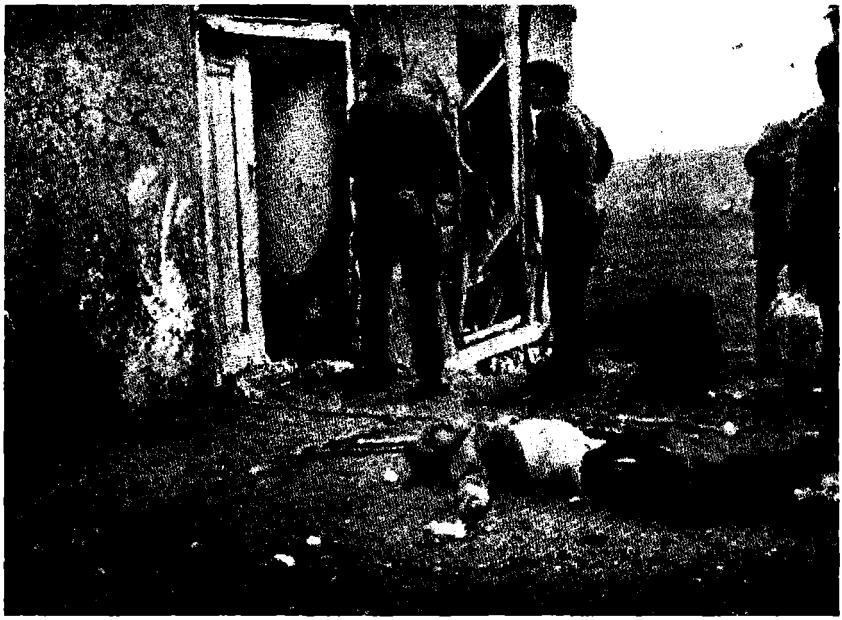
Kızıldere'den iki yıl sonra Kayseri'nin Bünyan ilçesinde bir erin çıldırdığını duymuşlardı, çatışmada bulunduğunu, Alp'in öldürüldüğünü itiraf etmişti. Askerin peşine düştüler, ama kimse konuşmaya yanaşmadı. Çatışmadan sağ kurtulan Kürkçü'ye de ancak yıllar sonra sorabildi Fikret Karacan. Kürkçü, yakasını tutan bir jandarma başçavuşun, "Adımı iyi öğren, Saffet'i öldüren benim, bu ödülü ben alacağım," dediğini söyledi. Kimdi o başça-

vuş; hem araya giren yıllar, hem yaşadıkları, adı Kürkçü'nün belleğinden silmişti.

Sonra bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmadı. Babası bir türlü teşhis konamayan hastalıklarla boğuştu ve sustu. Ağzını açtığı ender zamanlarda, "Ben öğrencilerimi aldatmışım," diye hayıflandı... "Onlara, siz geleceğin başbakanı, cumhurbaşkanısınız diyordum; oysa başbakanlar, cumhurbaşkanları başka yerlerde hazırlanıyormuş, yerleri varmış, belliymiş"... Anne Alp hep delirmenin eşiklerinde durdu, kocası ve çocukları ne zaman o eşiği aşmak üzere olduğunu fark etseler, bir iş koydular önüne. Çalışkan bir kadındı, çalıştıkça, bir şeylerle uğraştıkça teselli buluyordu. Sırf bu yüzden Fikret, 'Saffet' adını koyduğu oğlunu memeden kesip büyütsün diye annesine verdi.

Bütün çocuklar yanlış evlilikler yapmıştı, bütün çocuklar çocuklarını kendi acılarından uzak tutmaya çalışmıştı, ama Karacan daha bir ağır yaşadı kederini, çünkü ağabeyiyle aynı dünyanın düşünü kuruyordu, onu diğerlerinden daha çok seviyordu. Yüzünden gülmeyi esirgedi. Çocuklarına bunun sebebini de anlatmaya yanaşmadı. Ne zaman Saffet dayılarının nasıl öldüğünü sorsalar, doğruyu söyleyemedi. Şimdi, "Nasıl anlatabilirdim ki?" diye soruyor. "O zaman bu ülkeden nefret edeceklerdi, buralardan gitmek isteyeceklerdi." Ne zaman, "İnsan nedir ki?" diye sorsa, ağabeyinin ölümü aklına geliyor, yüze yakın kurşun sıkanların nasıl biri olabileceğini hesaplamaya çalışıyordu, insanı sevdiği kadar korkmasını da öğrenmişti. Ağabeyinin yakalandığı ve öldürüldüğü zaman için aklından neler geçirmiş olabileceğini düşünüyordu, bu yaşananlar saklı kalmayacak sayemde mi demişti, ne yaşamıştı? 12 Eylül'e de tanıklık etti Karacan. Eşi iki yıl kaçak yaşadı, ne zaman ki 141-142 dava konusu olmaktan çıktı, evine döndü. Ama ağabeyine olan sevgisi eşiyle ilişkisini bozdu. "Ağabeyimi çok sevdiğim, hep ona hasret olduğum için dışındakileri sevemedim. Üç çocuğumun da boynu bükük, çünkü hep ağlayan bir anneleri oldu..."

Elli üç yaşında Fikret Karacan. Kendisini Marksist olarak tanımlıyor. Öğretmenliği boyunca politikadan uzak durmamış...

Kızıldere, 1970.

Erim'in anılarıyla ortaya çıkan gerçeği diyalektikle yorumluyor. Bakanlıktan gelecek cevabı bekliyor ve dava açmaya hazırlanıyor. Yeni tanıkların ortaya çıkacağını umuyor, "O güne tanık askerlerin, subayların hepsi ölmedi ya, çıkıp gerçeği anlatsalar ya," diyor... Türkiye'de demokrasinin önünü tıkayan ilk düğümün Kızıldere olduğunu söylüyor. O çözülünce, belki demokrasinin de önü açılacak... O da gülmeyi deneyecek, öğrenmek için çabalayacak, kendisi ve çocukları için... "Bugün," diyor, "çocuklarıma şu, şu gazeteleri alın diyeceğim, okuyacaklar ve beni anlayacaklar, bu beni çok mutlu edecek."

4. BÖLÜM

12 EYLÜL'E DOĞRU, TOPLU KATLİAMLAR

1 MAYIS 1977: KARANLIĞIN DİBİ

Birbirlerine birkaç metre uzaktılar. Birbirlerini tanımıyorlardı. Biri otuz sekiz yaşındaydı, diğeri yirmi bir. Biri sendikacıydı, diğeri öğrenci lideri. Birinin ayaklarının dibine düştü kurşun, diğeri ateş açanları gördü. Birbirlerine değmeden taşıdılar ölü ve yaralıları hastaneye. Sonra yıllar girdi araya, bir de darbe. Yirmi dokuz yıl sonra ilk kez yüz yüze geldiler. Birlikte o gün yaşanan, 34 kişinin ölümüyle sonuçlanan katliamın sorumlularının ortaya çıkarılmasını istiyorlar. O gün, 1 Mayıs 1977. Sendikacı, Kemal Türkler in yakın arkadaşı ve avukatı Rasim Öz; öğrenci lideriyse o yılların İstanbul Dev-Genç sorumlusu, bugünün 78'liler Girişimi sözcüsü Celalettin Can.

O gün herkes tedirgindi, öğrenciler de sendikacılar da. Çünkü günler öncesinden bir olay çıkabileceği haberi yayılmış, hatta

1 Mayıs 1977'de 34 kişi yaşamını yitirdi.

olay çıkarıcılar da mimlenmişti. Öz, Saraçhane'de, sendikaların hemen arkasında yer alan, olay çıkarması muhtemel görülen gruplardan sorumluydu. Can ise Yıldız'da toplanan 50 bin Dev-Genç'liyi bir an önce meydana çıkarma derdindeydi, güzergâh değiştirilip, yol kısaltılıp alana yerleşildi. Öz de grupla birlikte alana girdi ve kürsüde bulunan DİSK genel başkanı Kemal Türkler'e rapor verdi, alana girerken Sular İdaresi'nin üzerinde gördüğü uzun namlulu silahlı, resmi giysili polisleri de raporuna ekledi. Alanda 500 bin kişi vardı, DİSK 20 bin kişiyle güvenlik sağlamıştı, ama tedirginlik sürüyordu. Can'ın hatırladığı, herkesin bir

an önce kutlamanın bitip olay çıkmadan dağılmayı istediği. Türkler konuşmaya başladı, ama son paragrafta konuşmasını kesip, kalabalığı ölen devrimciler için saygı duruşuna çağırdı. Rasim Öz, Tarlabaşı-Elmadağ arasındaki bir noktadan gelen silah sesini duydu. Celalettin Can ise ateşin önce Sular İdaresi üzerinden ateş edildiğini gördü. Yanında duran, şimdi bir işadamı olduğu için ismini vermek istemediği arkadaşı, "Vuruldum Celalettin," dedi. Kurşun ayağına isabet etmişti, onu kenara çektiler ki, üç kurşun ayaklarının dibine düştü. Onlar da üç kişiydi: Can, Sinan Kukul ve İbrahim Erdoğan. Alan on yerden taranmaya başlandı, Sular İdaresi'nin üstü, Intercontinental Otel, Pamuk Eczanesi... Öz'e göre ateş rastgele, karışıklık yaratmak için açılmıştı, ama Can ve arkadaşlarının önüne düşen üç kurşun, üçünün de öğrenci lideri oldukları düşünüldüğünde hiç de tesadüf değildi! Öz, Kemal Türkler'i kürsünün altına indirerek korumaya çalışırken Can ve arkadaşları direniş gösterdiler. Çünkü panzerler kalabalığın içine girmişti, ses bombası atılıyor, ateş ediliyordu.

Can daha sonra Sular İdaresi'nin arka sokağına gitti, yukarıda ateş edenler şimdi aşağıdaydı ve önlerinde 1. Şube müdürü Mete Altan vardı. Altan sokağa kimseyi sokmuyordu. 20 kişilik grubu kollayan ve gözler önünden uzaklaştıran ise üsteğmen Abdullah Erim'di. O 20 kişi, iddianamede sorumlu tutulmalarına rağmen asla mahkemeye çıkarılmadılar.

Rasim Öz, bir beyaz Renault'nun İstiklal Caddesi'nden çıkıp Gümüşsuyu'na doğru ilerlediğini, bu arada kalabalığın üzerine ateş açtığını gördü. İçinde emekli askerler vardı. Aynı aracı Can da gördü. Çatışma sürerken gruplara ayrılmış, nokta atışları yapanların peşine düşmüşlerdi. Bir grup Intercontinental Otel'e girmeye çalıştı, ama içeride bir barikat kurulmuştu. Otele arka kapısından girmeye çalışırken bir aracın otoparktan çıkıp Sıraselviler'e doğru gittiğini gördüler. O araç caddeye çıkınca yönünü meydana çevirmiş, alandan geçerken kalabalığın üzerine ateş açmıştı. Öz, Kemal Türkler'i alandan çıkardı. Katliamın sorumluluğunun üzerlerine yıkılacağını biliyorlardı, o gece kimse evine gitmedi. Tahmin ettikleri gibi de oldu, haklarında yakalama emri çı-

karıldı. Türkler ve diğerleri ertesi gün bir basın toplantısı düzenledikten sonra, teslim oldular ve salıverildiler.

Beş toplum suçları savcısı 29 günde iddianameyi hazırladı. İddianamede yazılanlar yaşananları anlatıyor ve şu tespit yapılıyordu: "Bu büyük ve kanlı facianın tertipçisi, uygulayıcısı yurt ve insanlık düşmanı olan bu asli failler er geç tesbit edilecek ve tarihin ve şaşmaz adaletin önüne çıkarılıp hüküm giyeceklerdir." Ancak sorumlu tutulanların hiçbiri,. dönemin genelkurmay başkanı Semih Sancar'ın sekreteri Orhan Kilercioğlu, MİT sorumlusu Hamza Görgüç, Emniyet Müdürü Oktay Ergin, Intercontinental Oteli sorumlusu Mehmet Akzambak sorgulanmadı. Sonraları Talat Turhan da yazdı, olayın asıl sorumlusu Namık Kemal Ersun'du. Kara Kuvvetleri Komutanı'ydı ve bir darbe hazırlığı içindeydi. Celalettin Can'a göre darbe yapabilmek için şok bir ortama ihtiyaçları vardı ve 1 Mayıs bunun için biçilmiş kaftandı. Hedeflenen 300 kişinin ölümüydü, böyle bir şok karşısında yükselen toplumsal muhalefetin ve işçi hareketinin de önü kesilebilecekti. Olayın içinde ünlü MİT'çiler de vardı: Hiram Abbas, Nuri Gündeş, Mehmet Eymür... Bir yıl sonra Namık Kemal Ersun'un emekliye sevk edilmesiyse ordu içinde başka başka darbe beklentilerinin olduğunu gösteriyordu, ama bunun için üç yıl daha beklenecekti.

7 Mart 1978:

Dönemin emniyet müdür yardımcısı Şükrü Balcı imzasıyla birinci ve ikinci şubeyle ilgili diğer müdürlüklere birer yazı gönderilerek sekiz-on gün içinde sol görüşlü öğrencilere dinamit atılacağı bildirildi. Sağ görüşlü öğrencilerin liderinin ismi verilerek (Özgün Koç) gerekli önlemlerin alınması istendi. Peki, emniyet bu bilgiden nasıl haberdar olmuştu? Bu soruya cevap yirmi iki yıl sonra verilebilecekti. Polisin sağ görüşlü öğrenciler arasına yerleştirdiği hukuk fakültesi birinci sınıf öğrencisi sivil istihbarat memuru o gün telefonla emniyeti aramış, saldırı kararını polis memuru Halil Topraktepe'ye iletmiş, o da 1. Şube komiseri Vedat Cem'e bildirmiş, sonunda not "7.3.1978 tarih, 1.D.2.12780" koduyla emniyet arşivi kayıtlarına geçmişti...

16 Mart katliamında 7 kişi öldü, onlarca öğrenci yaralandı.

Ama katliam önlenmedi, aksine saldırganların işini kolaylaştırmak adına güvenlik önlemleri azaltıldı. Daha önce faşist saldırılardan korumak amacıyla 50-60 toplum polisi tarafından merkez binadan çıkarılan sol görüşlü öğrencilere o gün 11 polis eşlik etti. Çıkışta başlarında Mehmet Gül'ün (21. Dönem, 1999/2002, MHP Yozgat milletvekili) bulunduğu faşist grup "Komünistler Moskova'ya" diye bağırmaya başladı. Polisler Gül'le konuşup uzaklaşmalarını istedi. Ses tam bu sırada duyuldu: bomba...

Patlamayı otomatik silahlarla ateş açılması izledi. Polisler, öğrenciler, seyyar satıcılar herkes yere kapaklandı... Ortalık biraz durulduğunda polis Yahya Gergin ve arkadaşları saldırganların peşine düştüler. Arkalarından biri, "Koşmayın," diye emir verdi. Bu, dönemin Kumkapı toplum polisi Reşat Altay'dı. (Altay'ın adı, Susurluk'ta adı Abdullah Çatlı'yla beş kez görüşen emniyet müdürü olarak geçti. Gaziantep ve Bursa'da emniyet müdürlüğü yaptı. Hrant Dink öldürüldüğünde, Trabzon Emniyet Müdürü'ydü ve müdürlüğün cinayetten önceden haberdar olduğu kayıtlarda yer aldı.) Polis Gergin, emri dinlemedi koştu, döndüğünde elinde katillerin yere attığı iki silah vardı.

Yaralılar, ölüler birbirine karışmıştı meydanda. Birkaç saat sonra ölenlerin isimleri açıklandı: Hatice Özen, Baki Ekiz, A.Turan Ören, Abdullah Şimşek, Hamit Akıl, Murat Kurt. İktisat fakültesi öğrencisi Cemil Sönmez de bir hafta sonra hastanede hayatını yitirdi. Yaralıların sayısı 50 olarak açıklandı. Nilüfer Eruz ağır yaralılar arasındaydı. Hastanede de peşini bırakmamıştı saldırganlar, ama kurtulmuştu. Elli gün sonra taburcu edildiğinde hâkim olan duygusu, öfkeydi. Davanın bugün de takipçisi olan avukat Hilmi Hanta'nın eşi Emine Hanta da bacağına isabet eden kurşun ve şarapnel parçalarıyla yaralanmıştı. Ateş edenleri görmüştü, ifade verdi, katliamı o gün orada bulunan faşistlerin planlamadığını söyledi...

Zaman Emine Hanta'yı doğrulayacaktı. Emniyet müdür yardımcısı Şükrü Balcı ve diğer görevliler İzmit Asliye Ceza'da görevi ihmalden yargılandılar, ancak delil yetersizliğinden serbest bırakıldılar.

Katliamdan on beş gün sonra İstanbul Valiliği'ne Hülya Aksoy imzasıyla bir ihbar mektubu ulaştı. Aksoy, katliamı Mehmet Gül başkanlığında Sıddık Polat, Ekrem Güvercin ve Erganili Ahmet'in gerçekleştirdiğini yazıyordu. Bu arada Muharrem Karakoç isimli bir tanık çıktı ortaya, Sıddık Polat'ın hemşerisi olduğunu, olay sırasında onu elinde silahla kaçarken gördüğünü söylüyordu. Mahkemede ifadesini reddetmiş, yalancı tanıklıktan içeriye girmiş, cezaevinden yaptığı başvurulardaysa ilk söylediklerinin doğruluğu konusunda ısrar etmişti. Bu gelgitin sebebi tehdit edilmesiydi. Tehdit eden Eskişehir Ülkü Ocakları başkanı Recai Delibaş'tı. İsimler ve ihbarlar artıyor, emniyet tıpkı Hülya Aksoy'a davrandığı gibi adres tespitine bile gitmiyordu. Dahası, cumhuriyet savcısının istediği bilgiler de verilmiyordu.

12 Eylül, davada bir arpa boyu yol alınmamışken yaşandı. Mayıs 1980'de mahkeme Sıddık Polat dışındaki bütün sanıkların beraatına karar vermişti. 1982'de Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi MHP davasına dahil etmek üzere İstanbul Sıkıyönetim Savcılı-

ğı'ndan bilgi istedi. Darbenin tozu dumanı arasında dava unutuldu, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 No'lu Askeri mahkemesi kararını verdiğinde tarihler 8 Ağustos 1984'ü gösteriyordu. On yıl hapis cezası alan Polat da beraat etti.

Mezun oldular ve...

Suskunluğu bozanlar, davanın peşine düşenler 16 Mart'ta hukuk fakültesi öğrencisi olan, mezun olup cüppelerini giyen avukatlardı. Cem Alptekin, Hilmi Hanta ve diğerleri, o günün tanıklarını bildiklerini, gördüklerini paylaşmaya çağırdılar. Yeni bilgiler, tanıklar dosyanın yeniden açılmasını sağlayabilirdi. 1992'de İsot ailesi bir açıklamayla çıktı ortaya, "Oğlumuz Zülküf İsot 16 Mart'ın katillerinden birisidir". Ailesinin anlattıklarına göre, başta baba İsot'un arkadaşının oğlu polis Mustafa Doğan olmak üzere evlerine gelen gidenin arttığı, biraz kulak kabarttıklarında söylenenleri duydukları hareketliliğin sonucunda gerçekleşmişti eylem. 15 Mart'ta yine İsot'ların evinde buluşulmuş, hazır oldukları, eylemin toplu halde yapılacağı konuşulmuştu. Hatta polisler kendi aralarında eylemi üniversitenin ön mü arka kapısında mı yapacaklarını da tartışmışlardı. Belki korkudan, belki de 'kahramanlık' baş dönmesiyle ailesinden yaşadıklarını gizlemiyordu Zülküf İsot. Solcu bir öğrenciye cop sokarak işkence yapmış, sonra da öldürmüştü, bunu da ablasına anlatmıştı. Ablası Kars'ta yaşıyordu, eylemden bir süre önce yanına gitmiş, bir arkadaşının çağrısıyla da İstanbul'a dönmüştü. Dönerken de, "Gitmeliyim," demişti "Yoksa beni öldürürler. Başbuğ Türkeş'in emri bu, çok acele gitmek zorundayım". Eylemden sonra da Kars'a dönmüş, ablası Remziye Akyol'a, "Vahşetti abla," demişti... Yine ablasına eylemi kimlerle yaptıklarını anlatmıştı: Mustafa Doğan, Latif Aktı, Sıddık Polat... Katliamın soruşturması başladığında askerdeydi Zülküf İsot, sonra kaçtı... 1978 Temmuz'unda Elazığ'da bir kahvehanede şakağına sıkılan tek kurşunla öldürüldü. Tetiği çeken Latif Aktı'ydı, savunmasında, "Kazaydı," diyecekti!

Dava Yeniden Açıldı

Yeniden dava açıldı. Avukatlar dönemin başbakanı Bülent Ecevit, içişleri bakanı İrfan Özaydınlı dahil pek çok kişinin tanık olarak dinlenmesini, katliamdan haberdar olan emniyet görevlileri hakkında 'Türkiye ahalisini birbiri aleyhine silahlandırarak çatışmaya teşvik' suçundan dava açılmasını istediler. Beşinci duruşmada polis Mustafa Doğan hakkında tutuklama kararı alındı. Yaptığı itiraflarla Tevfik Ağansoy'un da adı karıştı davaya, Ali Yurtaslan'ın anıları, Susurluk'ta ortaya çıkan faşist Abdullah Çatlı, milletvekili Sedat Bucak ve emniyet müdürü Hüseyin Kocadağ arasındaki karanlık ilişkiler davanın seyrine yeni bir yön verdi...

Ancak, geçmişteki ve bugünkü pek çok karanlık olayı, katliamı, faili meçhul cinayetleri gün ışığına çıkaracak bu yeni yönde yol alınamadı. Savcılığın defalarca kez yinelediği taleplerine karşılık polisten istenen bilgiler gelmedi. Polis Mustafa Doğan'a dair sürekli kafa karıştırıcı bilgiler aktarıldı, sonunda Almanya'ya yerleştiği ve Türk vatandaşlığından çıktığı öne sürüldü... Dahası Doğan'ın tetikçilerin 'eğitildiği' Baybora kampında kaldığı, Ağansoy ve Alaattin Çakıcı'nın da yollarının bu kamptan geçtiği, Celal Adan'ın (DYP eski İstanbul il başkanı) da kamptan haberdar olduğu ortaya çıktı...

Yakın tarihin katliamlarından biriydi bu, polisin ve yargının bütün çabalarına rağmen unutulmadı... Katliamda öldürülenlerinin yakınlarının hayatları hep eksik kalacaktı...

Cemil Sönmez: Mart'da Ölmek de Zor

Köy Enstitülü öğretmen Hüseyin Sönmez Kırşehirliydi. Memleketlisi Kadriye'yle evlendi. Önce Türker doğdu sonra Cemil. Onları Gazanfer'le Zafer izledi. Zafer öğretmen çocuğu olmanın evde yarattığı sonucu, "Yurtsever, devrimci ruhla büyüdük," diye özetleyecekti... Türker baba mesleğini seçti. Cemil ise okuldaki başarısına tiyatroyu, gazeteciliği ekledi. *Aydınlık* gazetesinde çıktı yazıları. İstanbul Halk Oyuncuları'nın kuruculuğuna soyundu. Necdet Güneş'in öldürülmesini anlatan bir oyunu sahneledi. Devrim-

Cemil Sönmez.

ciliğini, sanatçılığını hümanizmle birleştirdi... Öldürüldüğünde İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi üçüncü sınıf öğrencisiydi.

Ağabeyinin öldürüldüğünü, televizyon haberlerinde öğrendi Zafer Sönmez. Babası ve Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okuyan Gazanfer İstanbul'a, hastanede yatan Cemil'in yanına koştular. Bir hafta dayanabildi Cemil. O bir hafta boyunca babası oradan oraya koştururken, Gazanfer suskun, donmuş gibi, başucunda oturdu kardeşinin.

Cenaze töreninde farkındaydı Zafer, bu ölüm onların hayatlarında bir dönüm noktası olacaktı. Oldu da. Bir kez gözaltına alınan ve işkence gören Gazanfer depresyona girdi. Okulu bırakmak zorunda kaldı. Hastalık bir daha bırakmadı yakasını, teşhis şizofreniydi. Uzun süre tedavi gördü. Sonraki yıllarda bir kez daha girdi üniversite sınavlarına, bu kez Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazandı. İkinci sınıfa geçtiğinde hastalığı yineledi. Doktorların uyarısıyla bir kez daha bırakmak zorunda aldı öğrenimini. Kırşehir'e annesinin yanına döndü.

Kadriye Sönmez inançlı bir kadındı. Yine de oğlunun ölümünü sığdıramadı inançlarına. Psikolojik tedavi gördü. Gazanfer'in hastalığı kendi duygularının peşinden gitmekten alıkoydu onu. Oğluna bakmalı, sahip çıkmalıydı. Hüseyin Sönmez ise bir oğlunun öldürülmesine, diğerinin akli dengesini yitirmesine dayanamadı. Bir süre sonra kansere yakalandı ve öldü. Kadriye Hanım yeniden inançlarına sarıldı. "Annemi ayakta tutanın inancı olduğunu düşünüyorum," diyecekti Zafer "Tevekkülle davranması acısını rahatlattı..."

Zafer Sönmez, ağabeyinin öldürüldüğü yıl liseyi bitirdi. ODTÜ'yü kazandı üniversite sınavlarında. İki yıl yoğun siyasal ortamın içinde bedenini korumak için çaba harcadı. O günleri düşündüğünde, "Bir yandan yaralı bir ailenin çocuğu olmak, bir de o kaosun içinde nerede yer alacağımı bilememek beni sıkıntıya düşürdü," diyecekti: "Eğitimimi sürdüreyim mi bırakayım mı bilemedim. Üstüne ekonomik sıkıntılar da eklenince çok zorlandım."

Sönmez ailesi yeni yeni kendini toparlayama başlıyordu ki, 12 Eylül öncesinde cinayet işleyenler birer işadamı, birer politikacı olarak çıktılar ortaya. İtirafları bir yana itilip, "Devlet adına ölümsüzleştiler," başlıklarıyla kahraman ilan edildi. Zafer Sönmez şaşırmadı. "Olayı içimize sindiremedik. Faillerin belli olduğunu, belli merkezlerden kaynaklandığını biliyorduk. Ama elimizin kolumuzun bağlı olmasının sıkıntısını yaşadık," diye özetlediği o ilk günlere bir kez daha döndü: "O dönemde Cemil'in arkadaşlarından aldığımız bilgiler, kardeşimi ve diğer gençleri öldüren bombaların, silahların sadece polislerde ve askerlerde bulunabileceğini gösteriyordu. Bu silahlar başka türlü elde edilemezdi. Hatta NATO kaynaklıydılar. Hiçbir zaman sivillerin yaptığına inanmadık. Bu tür şeyleri siviller başaramazdı. 12 Eylül öncesinde ve sonrasında bu işin içinde polisin parmağının bulunduğunu biliyorduk."

Gazanfer'in otuz sekiz yaşında neredeyse 'pasif intihar'ı yaşaması, altmış dört yaşındaki annesinin onu ayakta tutmaya çalışması, Cemil'in ölümünün kapanmayan yarası... Zafer Sönmez, bütün bunların arasında büyütmeye çalıştığı iki buçuk yaşındaki kızı için de korkuyor. Bir gün o büyüdüğünde... Ama yine de umutsuz değil, Türkiye'de yeni bir dönemin başladığına inanıyor. Eğer olayların akışı doğru yönlendirilebilirse, devlet temizlenebilecek.

O zaman acıların üstü örtülemese bile, kızının sevgiyle büyüdüğünü görebilecek...

7 TİP'Lİ GENÇ ÖLDÜRÜLDÜ: BAHÇELİEVLER'DE KATLİAM...

9 Ekim 1978. Akşam 22.00 sularında Bahçelievler 15'inci Sokak'taki 56 numaralı apartmanın iki numaralı dairesinin kapısı çalındı. Ev sahipleri Devlet İstatistik Kurumu'nda çalışan Faruk Fersan ve Salih Gevence'ydi. İkisi de Türkiye İşçi Partisi (TİP) üyesiydi. O sırada onlar dışarıdaydı, kendileri gibi TİP'li beş arkadaşları evde televizyon izliyordu. Kapıyı açtıklarında karşılarında elleri silahlı dört faşisti buldular. Zorla içeriye giren saldırganlardan biri, "Silahlar nerede?" diye sordu. "Yok," cevabını alınca, "Ne biçim devrimcisiniz siz?" diye söylendi. Hürcan Gürses, Efraim Ezgin, Osman Nuri Uzunlar, Serdar Alten ve Latif Can yere yatırıldı. Evde iki, en fazla üç kişi bulacaklarını düşünen Haluk Kırcı, Ercüment Gedikli, Kürşat Poyraz ve Mahmut

Korkmaz ne yapacaklarına karar veremediler. Kırcı evin önünde arabada bekleyen Ülkü Ocakları ikinci başkanı Abdullah Çatlı'nın yanına gitti. Döndüğünde yanında eter ve pamuk vardı. Beş genç eterle bayıltıldı. Tam o sırada Fersan ve Gevence eve döndüler. Kırcı ve arkadaşları yine Çatlı'nın talimatıyla iki genci aşağıya sürüklediler, arabaya bindirip Eskişehir yoluna götürdüler. Erzan ve Gevence başlarından birer kurşunla öldürüldü. Eve döndüklerinde diğer beş genci önce telle boğdular, sonra ateş ettiler. Polisler eve geldiğinde Serdar Alten yaşıyordu. Hastanedeki ifadesinde katillerinin eşgallerini verdi. Katillerin de, katliamın düzenleyicilerinin de kimlikleri saptandı. Haluk Kırcı, Ünal Osmanoğlu, Bünyamin Adanalı yedişer kez ölüm cezasına çarptırıldı. İbrahim Çiftçi beraat etti, Abdullah Çatlı o sıralar bulunamadı. Dava uzun sürdü, dosya kezlerce kez kapanıp açıldı... Öldürülen gençlerin ailelerinin ve arkadaşlarının yarasıysa hep kanadı... İşte onların yaşadıkları ve anlattıkları...

Oğlum Osman Nuri Uzunlar:

Demir ayaklı, en ucuzundan naylon kaplı sandalyeyi kucaklayıp odaya getiriyor yaşlı adam. Gözbebeklerinde, çok eski zamanlardan kalma kızarıklıklar, artık gözyaşı tutmuyor. Ama sesi o örtülmeyen acıyı ele veriyor:

"Bu sandalye ondan yadigâr: O öldü bunlar kaldı, tam altı tane."

Sandalye hiç ten değmemişcesine yeni. Çünkü onda Osman Nuri'nin emeği var, sevgisi. İbrahim Uzunlar anlatıyor:

"Üniversitede hazırlığı bitirip İngilizce öğrenince, yaz tatilinde burada çocuklara ders verdi. Biraz para biriktirmiş. Tutturdu, 'Baba, eve bir şey alacağım'. Kendisine saklamasını istedim, ihtiyacımız olmadığını söyledim. Dinlemedi. Gitti, bu sandalyeleri alıp, getirdi."

Uzunlar'ın Bursa Yenişehir'deki evinin salonunda oturanların hepsinin başı öne eğiliyor. Üvey annenin, teyze oğlunun, onun karısının, ablanın kocasının, okul arkadaşı Orhan'ın... Yalnız babası değil, onlar da anlatacaklar Osman Nuri'yi. Onca yıla rağmen örselenmemiş anılarını...

Osman Nuri Uzunlar.

Uzunlar'ın Yenişehir'e yerleştikleri tarih sorulduğunda, 1893 mübadelesi düşüyor notlara. Bulgaristan göçmenlerinden birinin oğlu İbrahim. Babası sağcı, o da. Askerliğini İstanbul'da yaptığı 1946 yılı eylemciliğinin de tanığı. O günlerde Ömerli'de Halk Partisi'nin afişlerini indirip yerine Demokrat Parti'nin afişlerini asmalarını unutamıyor. Partinin kuruluşunda da gönüllü ve aktif. Ama yıllar sonra Vatan Cephesi ve diğer siyasal kirlilikler onu sağdan alıp Ecevit'e sürüklüyor. O artık bir sosyal-demokrat. Askere gitmeden önce başlıyor kundura tamirciliğine. Yaşı yirmiye geldiğinde akrabalar giriyor devreye. "Sana bir kız bulduk, Huriye"... Nikâhta görüyor kızı, kız da onu. Nikâh bitip de konuklar dağıldığında fark ediyor karısının yanında olmadığını, o masada kendinden geçmiş, öylece oturuyor. Önce Ali doğuyor, sonra da Fatma. 1958'de de Osman Nuri. O sıralar hastalanıyor, İbrahim Uzunlar'ın bugün üçüncü eşinin yanında bile, "Yenişehir'de onun üstüne bir tane bile çıkmaz. Öyle dürüst, insanları seven, bir karıncayı bile incitmeyen bir kadındı ki," dediği Huriye. Teşhis, mide kanseri.

Osman Nuri akıllı, heyecanlı. Ablasının peşine takılıp okula gitme meraklısı. Bu yüzden daha beş yaşındayken başlıyor kitap defter taşımaya. Okul dönüşü, kapıyı annesinden başkasının açmasına dayanamıyor. İstiyor ki o giydirsin önlüğünü, o yedirsin yemeğini. Neden hasta anlayamıyor. Yıl ortasında ölüyor annesi, alışamıyor. Bir iki yıl sonra yeniden evleniyor babası, üveylik yapmıyor Sabahat Hanım, yüreğini de açıyor, kucağını da.

Yıllar sonra bile, babasına anlatamadıklarını onunla paylaşıyor Osman Nuri. O ilk senenin sonunda yaşına rağmen karne alınca bir daha soluklanmıyor; İlkokul, ortaokul, teşekkürle takdirle ödüllendiriliyor.

Derslerle yetinmiyor. Okul çıkışında kitaplarını bir yana atıp dükkâna gidiyor. Kunduracılığı da öğreniyor. Babasının itirazlarını, "Sen ders yap," demelerini dinlemiyor. Yenişehir küçük yer, akşam üzerleri arkadaşları Orhan, Abdürrahim ve Hüsnü'yle o tek caddede piyasa yapıyor. Konuşuyor, tartışıyorlar, "Selamet Partisi'nin Mitinginde". Bazen sinemaya gidiyorlar ama Osman Nuri tam bir kitap kurdu. Klasikleri birbiri üzerine deviriyor, yaşıtlarıyla kitap değiş tokuşuna önderlik ediyor. Akşamları yatağının altında topluyor bütün gazeteleri. Onları okumadan uyumak yok. Babası, "Bırak artık," diye söyleniyor, "uyu, dinlen". Gülüyor, "Okumalıyım," diyor," ileride başbakan olmayacağım nereden belli?"

Lisede de başarılı bir öğrenci. Ama tiyatroymuş, folklormuş, müzikmiş, uğraşları yok. İlkokuldan üniversiteye arkadaşlıkları hiç kesilmeyen Orhan Şenyüz, "Biz yoksul ailelerin çocuklarıydık," diyor: "Okuldan sonra çalışırdık, tatil bile bilmezdik. Bir çemberin içindeydik ve o çemberi kırmamızın tek yolu vardı, okuyup adam olmak. Başka alternatifimiz yoktu." Liseyi Orhan ikincilikle, Osman Nuri üçüncülükle bitiriyor. Artık o hiç dile getirilmeyen çekişmeler, "Vay sen tarihten 9 aldın ha," demeler kalmıyor. Kontenjandan Hacettepe Üniversitesi'ne kayıt yaptırıyorlar; Osman Nuri istatistik bölümüne, Orhan biyolojiye.

İlk kez üniversite sınavları sırasında Bursa'yı ve yıllarca düşüncelerinde büyüttükleri on katlı evleri gören Orhan ve Osman Nuri için Ankara büyük mü büyük şehir. Hele okul... Kız öğrenci sayısı erkeklerden çok. Lisede kızlardan ya açacak ya kalem isteyen, bunun dışında bir şey istemeye kalktılar mı yüzleri kızaran erkekler şimdi tavla oynuyorlar onlarla, çay içip sohbet ediyorlar. Arkadaş grupları ya Yenişehirliler ya da sosyal-demokratlar. Osman Nuri, "Sosyal adalet," diyor, "tabana, yani herkese yayılmalı..." Şimdi TİP'e yakınlık duyuyor ama üye olmuyor. Çünkü ön-

ce okul bitmeli... Lokantaya gidememek, gitse parasızlıktan istediği yemeği yiyememek, her sabah Bahçelievler'den Hacettepe'ye yürümek ağrına gitmiyorsa bu yüzden...

Yurdun karşısında hemşire okulu. Osman Nuri'nin, Orhan'ın ve diğer arkadaşlarının tek eğlencesi camdan cama kızlarla sözleşmek... Cama parmaklarıyla yazıyorlar: "Akşam saat beşte..." Hukuk fakültesinin üstündeki tepelikte buluşuluyor birkaç kez, çaylar içiliyor, sohbetler... Hepsi o kadar. Bir ara Bursa'ya geldiğinde 'Şule'den söz ediyor. Artık bir açılsa, ondan hoşlandığını söylese...Vakti kalmıyor...

Hacettepe'deki yurtta olaylar artınca Bahçelievler'deki Bursa Öğrenci Yurdu'na taşınıyor. Onu, "Dürüst, aklı başında, ailesine düşkün, bu konuda ölene kadar hiçbir yanlışı olmayan, az konuşan bir dost," olarak tanımlayan Orhan da başka bir yurda geçiyor. Kalın gözlüklü Metin'le çayına kâğıt oynamalar da azalıyor artık. Hani biraz da eli sıkı Metin'in, o burnuna kâğıtları dayamış, hangisini atacağını düşünürken, Osman Nuri'yle Orhan kâğıtları değiştiriveriyor ve kazanıyorlar ya o günler... Sonra anlatıyorlar Metin'e onu nasıl yendiklerini. O öfkeyle bağırırken gülüyor, gülüyorlar... Derslerden fırsat buldukça Yenişehir'de soluklanıyor. Babasının dükkânına uğruyor önce. Valizini kapının arkasına koyup önlüğü takıyor. Babasının, "Oğlum, git dinlen, bir banyo yap, arkadaşlarını gör," demelerini dinlemiyor. "Yolda uyudum baba," diyor. "Arkadaşlarımı da sonra görürüm." Kimseler onun üniversitede okuduğunu düşünemiyor tezgâhın başında görünce. Ayakkabılar kirliymiş, çivi parmağına batıyormuş, önemsemiyor. Salı günleri Yenişehir pazarına çıkıp ne bulursa satıyor. İbrahim Uzunlar, "O bize yük olmamak için zorlanıyordu," diyor, "Biz de onu okutabilmek için..."

Okul bitmek üzere artık, tek dersi kalmış. Ankara'ya gidiyor Osman Nuri. Baba Nuri Uzunlar, göğsünü gere gere yürüyor yollarda şimdi, istediği oldu. İlk ikisini okutamadı ama bu oğlu ailenin üniversiteli ilki olacak, adam olacak... Ablası Fatma'nın oğlunun ismini Özgür koyduklarına nasıl sevindi... Sadece Özgür'e değil, diğer kuzenlerine de ne kadar şefkatli?

İndirmiyor onları kucağından... Şu son dersi de verdi mi geri dönecek ve... Ankara'da o cumartesi, teyze oğlu gazeteci Ali Bilgiç'le sözleşiyorlar, akşam yemeğini birlikte yiyecekler. Ama olmuyor. Uzun sürüyor Ali'nin işi, ertesi gün de Yenişehir'e dönüyor. Pazartesi günü öğleye doğru çalıyor telefonu. Arayan, *Hürriyet*'in Bursa muhabiri. Ankara'da bir olay olduğunu, Yenişehirli üç gencin öldürüldüğünü söylüyor. Acaba Ali, onların fotoğrafını bulabilir mi? Birinci isim Efraim, ikincisi Latif, üçüncüsü Osman Nuri. Ali'nin elinden düşüyor telefon. Kendisine geldiğinde İbrahim Uzunlar'ın dükkânına gidiyor. İlk gidişinde söyleyemiyor, ikincisinde de. Öğle yemeğine eve gelip 13 ajansını dinliyor. Haber yok. O sırada Ankara'dan Osman Nuri'nin arkadaşları geliyor, İbrahim Uzunlar'a, "Başınız sağ olsun," diyorlar, inanmıyor.

Ankara'ya gidiyolar. Morgda baba oğlunu tanıyamıyor. Teşhisi yapan, teyze oğlu Ali. Onlar kentlerinde tören istiyor. Üç gencin cenazesini alıp Yenişehir'e dönüyorlar. Binlerce insan yollarda bekliyor onları. Kalabalık gergin, suskun...O güne kadar hem küçüklüğünden, hem herkesin birbirini tanımasından olacak, onlarca olaya rağmen kan görmeyen Yenişehir şimdi tabutların arkasında yürüyor.

Tam on sekiz yıl var ki, yatışmıyor bu acı. İbrahim Uzunlar, elinden alınan oğluna mı yansın, emeklerine mi, bilemiyor. Abla Fatma'nın bir oğlu daha oluyor, adını 'Nuri' koyuyor. Teyze oğlu Ali'nin oğlu üniversite çağına geliyor, okutmaya korkuyor, göndermiyor. Nuri'nin fotoğrafı baş köşeye asılıyor... Kunduracı dükkânı başka bir yere taşınıyor. Geçim hâlâ zor, yetmiş dört yaşına geliyor İbrahim Uzunlar, ama yine çalışıyor. Tam biriyle birlikte yaşamaya alışmışken ikinci ölüm yapışıyor aileye. On dokuzundaki Özgür bir trafik kazasında ölüyor. Nuri'nin fotoğrafının yanına onunki asılıyor.

"Neden bu dava bu kadar uzadı?" diye soruyorlar birbirlerine. "Neden bir türlü yakalamıyorlar? Ölenin kemikleri kayboldu, bunlar habire karar bozuyorlar..." Henüz bu soruların cevaplarını bulamamışken küllenen yaraları bu kez daha deşiliyor. Susur-

luk'ta bir trafik kazası oluyor, Osman Nuri ve diğer altı gencin katili oldukları gerekçeli hükümle de kesinleşen Abdullah Çatlı ölüyor. Üstelik yanında bir emniyet müdürü ve bir milletvekili. Üstelik katile 'kahramanlık' yaftası yapıştırılıyor... İbrahim Uzunlar, "O günden daha fazla ıstırap çekiyoruz," diyor, "Demek ki bu ülkede katiller daha makbul ki sahip çıkıyorlar. Masum insanlar katlediliyor hunharca. Onların hakkı aranmıyor, dava on sekiz yıl sürüyor..." De ki, katiller cezalarını çekti, acı azalmayacak. Çünkü o babasının ciğerparesi, o geri gelmeyecek, ama bir teselli olacak suçun cezasız kalmaması...

"Sizin evladınız var mı?" diye soruyor İbrahim Uzunlar: "Allah bağışlasın. Bu katillere sahip çıkanların bir tanesi evlat acısını tattı mı? Bizi yaktılar, dürüst insanları yaktılar. Adalet de katilleri yaktı, ama birileri onları ateşten kurtardı. Şimdi onlar da yanmalı..."

Oğlum Latif Can...

Her şey tahta bavulun içinde. Nüfus kâğıdı, ilkokul, ortaokul karnesi, mektupları, gazete kupürleri... Latif Can'ın yirmi yıllık hayatını bu tahta bavulda saklıyor tam on sekiz yıldır Contacı İhsan Can, mektupları uzatıyor, istiyor ki kendisi değil, yazdıkları anlatsın oğlunu:

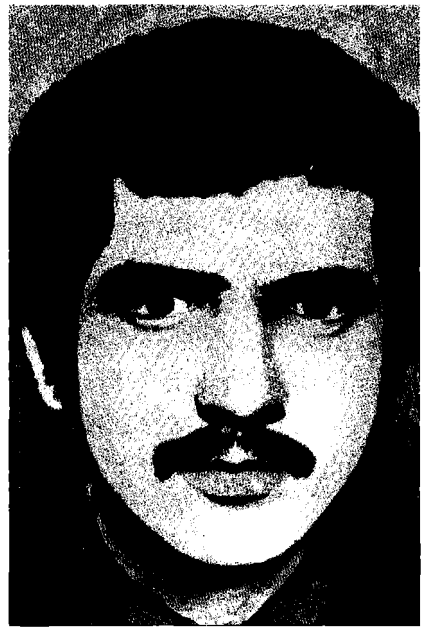
> Kıymetli babacığım,
>
> Göndermiş olduğun kutlama mektubunu aldım. Ne kadar üzüldüğümü bilemezsiniz. Nedeni ise hâlâ beni anlamak istemeyişinizdir. Ben ilk zamanlar hariç, hiçbir zaman şan, şeref ve şöhret peşinde koşan bir maceracı, anarşist olmadım, olmayacağım da.

Gazete kupürleri çıkarılmıyor bavuldan. Ne İhsan ne de Meryem Can'ın oğullarının kurşunla parçalanmış bedenini görmeye tahammülü var. Hele yaraları böyle yeniden kanatılıyorken.

Kolay mı büyütülmüştü o oğul? Koca sülalenin üniversite bitirmiş tek çocuğu olacaktı. Öyle cana yakın, öyle mütevazı, öyle akıllıydı ki...

Evlenmelerinin üzerinden bir yıl geçmemişti, Latif'i doğurduğunda Meryem. Tarih 1 Şubat 1958'di. Latif'i üçer yıl arayla Saciide ve Tahsin izledi. Kuran kursuna gitti önce, Kuran'ı ezberleme-

si birkaç ayı geçmedi. İhsan kararlıydı, Latif okuyacaktı. İlkokuldaki başarısıyla gurur duydu oğlunun, ortaokulda daha da arttı gururu. Çalışkandı. Ufak tefek olmasına rağmen futbol, basketbol oynuyordu ve sporda da başarılıydı. Ortaokulu bitirdiğinde Kuleli Askeri Lisesi'ne göz dikti. Mülakatı kazandı. Aynı tarihlerde Heybeliada'daki sınavlara da girdi, mülakatta yine başarılıydı, ama o hangisine gideceğine karar veremedi.

Latif Can.

Sıra üniversiteye geldiğinde sınav sonuç kâğıdında Bursa Eğitim Enstitüsü Matematik Bölümü yazıyordu. Daha lisede sol düşünceden yanaydı Latif, insandan eşitlikten ve barıştan...Yenişehir Kültür Derneği'ne katıldı. Üniversitede de Türkiye İşçi Partisi'nden yana tavır aldı. İlçe başkanı seçildi. Genç Öncü'ye katıldı. Bir yılı vardı, bitirse matematik öğretmeni olacaktı, okulu bıraktı. Babasına, "Ben," dedi, "bir daha gireceğim üniversite sınavına..." Korktu İhsan, kazanmak kolay mıydı, ama kazandı Latif. Bu kez Ankara'da okuyacaktı. Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümü'nde.

Daha ortaokuldaydı, çalışmaya başladı. İnşaatlar, tarlada çapada, nerede bulursa orada...Hiç iş bulamadı mı, bahçelerdeki sebzeyi toplar, top sahasının önünde satardı. Kadastro Lisesi'nin sınavlarına gireceğinde bile, yol parası için amcasının ayçiçeği tarlasında çalışmıştı yevmiye karşılığında... Enstitüde okuduğu yıldı, Tat Konserve Fabrikası'nda işe girdi. Bir ay sonraydı, personel müdürü İhsan Can'a gelip, "Oğlunu işten çıkaracağım," dedi. İrkildi. Kadın işçi çoktu, "Bir sarkıntılık mı yaptı?" diye sordu, "Karşı mı geldi, çalışmadı mı?" Hiçbiri değildi.

"İşçiyi örgütlemiş," dedi müdür. "Beni dinlemiyorlar artık. Latif ne derse onu yapıyorlar."

Anlaşılan ikna yeteneği güçlü biriydi. İhsan Can korkuyordu, bu kadar önlerde yer alması? Ona mı kalmıştı ülkeyi kurtarmak, şu okulu bitirse önce... Partililerle konuşuyordu: "Hepiniz birer meslek sahibi olmuşsunuz, siz geçin başa, oğlum önayak olmasın artık."... Onların da yapabileceği bir şey yoktu, arkadaşları Latif'i istiyordu. Sadece parti çalışmaları değildi insanları ona yaklaştıran. Ah o insan sevgisi yok muydu onda? Bitişik komşuları vardı Ulviye Hanım, duldu, kimsesizdi. Her gün ona uğrar, "Ekmeğin var mı?" diye sorardı, yoksa alırdı...

Çalışsa da Ankara'da okumak kolay mı? İhsan Bey sonradan otobüse ortak olsa da yetmiyordu para. Annesi Meryem, çapaya gidiyor, yevmiyesini Latif'e gönderilmek üzere kocasına veriyordu. O zamanlar yollar bozuk, Austin marka otobüste ikide bir arıza çıkıyor, para tamire gidiyordu. Yine de parasız bırakmıyorlardı oğullarını gurbet elde. Öyle ya, sülalede tekti, o güldürecekti yüzlerini... Son gelişindeydi, babasına, "Ben nişanlanacağım," dedi. "Neyle?" diye sordu İhsan: "Biliyorsun zor geçiniyoruz." Güldü Latif, öyle para falan gerekmiyordu, yüzükleri takacaklardı o kadar, tören mören istemezdi. Ama o yüzük de takılamadı...

Sık sık mektuplaşıyorlardı baba-oğul. Uyarıyordu oğlunu, "Ortalık karışık, aman dikkat et.." Cevap sakinleştiriciydi, "Korkma baba..." Ama yine de...O gün, yani 9 Ekim sabahı, Meryem yine çapaya gitti, aklında iki gün önceki sıkıntı. Ramazan'dı, tebarekede fenalaşmış, eve dönünce, "Oğlumuzun başına bir şey gelirse," demişti kocasına, "Gider Ecevit'i, Demirel'i tartaklarız..." İhsan Bey, terzi arkadaşının dükkânındaydı, o güne kadar eline silah almamıştı, ama arkadaşındaki kırma tabanca ilgisini çekti. "Ortalık karışık," diye söylendi. "Biz de alsak otobüse."... O sırada dükkâna giren oğlunun arkadaşlarını görünce şaşırdı. Biri koluna girip, "Şöyle bir yürüyelim," dedi. Oğluna bir şey olup olmadığını sordu. Cevabı beklemedi, yüzleri ne olduğunu anlatıyordu. Meryem, kayınpederini motorla tarlanın içinde görünce bir çığlık attı. "Latif," diyebildi. "Oğluma ne oldu?" İh-

san Ankara'ya gitti. Partinin, "Burada bir tören düzenleyelim," isteğine rağmen o Yenişehir'de gömülmesinden yanaydı. Eve gidip baktı, sonra da Bahçelievler Karakolu'na, iki mi, üç mü pırpırlı, şimdi hatırlayamadığı komiser sorularını cevapladı. Partililer olanları anlatmıştı, biliyordu, bu yüzden komiser, "Onlar kız yüzünden kavga etmiş, birbirlerini vurmuşlar," dediğinde kızamadı bile. Oğlunun yıkanmış, kefenlenmiş bedeniyle döndü Yenişehir'e. Meryem kendinde değildi. Bir gece evinde yatmasını istedi yine de oğlunun. Latif büyük odada yerde yatarken, cinayeti soruşturmakla yükümlü dört kişi evi arıyordu. Kitaplar tek tek karıştırılıyor ne var, ne yok bakılıyordu.

O görevlilerden biri, yıllar sonra Polatlı'da karşılaştığı bir şoförle İhsan'a selam gönderecekti: "Araştırmalarımız bize çocukların pankart asma dışında bir eyleme katılmadıklarını gösterdi. Hiçbir suçları yoktu. Katillerin bir kısmını yakaladık, ama Milliyetçi Cephe hükümeti bizi dağıttı. Çünkü bu olayın çok daha yukarılara gittiğini fark ettik. Ben de kahrettim, istifa ettim..."

Cenaze töreni, başsağlığı dilekleri arasında geçti ilk günler. Bu acı dayanılır gibi değildi. Sacide, ağlamayı unutacaktı. Tahsin ne olup ne bittiğini anlamaya çalışacaktı. Meryem, yine çapaya gidiyordu. Bir kız vardı el içine karışacak, ona çeyiz hazırlanmalıydı. Bütün avuntuları, Latif'in ölümünden bir ay sonra doğan eltisinin oğluydu. Ona da Latif adını vermişlerdi. Ama yine de yetmiyordu. Sarılacak, sığınılacak başka bir şey olmalıydı. Meryem kırkındaydı, ama bile isteye hamile kaldı. Doğum vakti geldiğinde, doktorlar rahminin büyüdüğünü, kente gitmesi gerektiğini söylediler. Doğumhaneye alındıktan iki saat sonra haber geldi İhsan'a, "Bir oğlunuz oldu..." Bursa Devlet Hastanesi'nde karısının yattığı odaya girdi. Onu görünce bağırdı Meryem, "Latif'im geldi, Latif geri döndü..."

El bebek gül bebek büyüdü Latif. "Beni özel yaptınız," diyordu annesiyle babasına, "Özel okutacaksınız..." Bir gün, kuzenleriyle ders çalışırken halası, "Ah keşke Latif olsaydı, o çalıştırırdı sizi," demişti. Latif de mırıldanmıştı, "O yaşasaydı ben doğmazdım." Meryem ağlasın mı gülsün mü bilememişti. İhsan otobüsü

sattı. Oğlu aklına geldiğinde kafası karışıyor, korkuyordu. "Allah korusun," diyordu. "Kırk kişi taşıyorum ya, bir kaza yaparsam dalgınlıkla..." Yeğeniyle birlikte bir conta atölyesi açtı. Meryem yüreğinde sakladığı acıları on yıldan sonra çıkardı. Tansiyonu yirmiye çıktı, bedenini kontrol edemiyor, sürekli çırpınıyordu.

12 Eylül öncesinde CHP il meclisi yönetiminde yer alan İhsan, siyaseti bıraktı, acım kararlarımı etkiler diye korktu. Arkadaşlarının, "Boşa düşersin, sıkılırsın," uyarılarına rağmen yönetimden ayrıldı. Ne sağa güveni vardı artık, ne de sola. Bir gazetede okumuştu, "Halkın yüzde doksanı parlamentoya güvenmiyor," diye, o da yüzde doksanın içindeydi. Oğlunun katilleri dışarıdaydı, neler olduğunu iyi bilenler -ki bunlardan biri Ecevit'ti- susuyordu. Hele şimdi... Katiller kahraman kesilmişken... Meryem evden çıkmıyordu, İhsan neler olup bittiğini anlayamıyordu... İlk bir hafta televizyonlarda yeniden oğullarının ölüsünü görmek, yaralarını kanatmıştı. Şimdi devlet elden gidiyor diye hayıflanıyorlardı. Hele Çiller'in Bahçelievler katliamıyla ilgili sorular sorulduğunda lafı döndürüp dolaştırması, en çok bu kızdırıyordu Meryem'i. Beyni uyuşuyordu. Torunlar birbirine soruyordu, "Amcamı kim öldürmüş, neden?" Dedelerinin televizyon karşısında ağlamalarını bir türlü kavrayamıyorlardı. Neden? Nasıl? İşin kötüsü İhsan da ne anlatacak bilemiyordu... Ya küçük Latif? O büyüyor; aklının bir yerinde hiç tanımadığı, ölü bir ağabeyin izlerini saklı tutarak...

Oğlum Efraim Ezgin:

Sıkıyönetim Komutanlığı, 1 Numaralı Askeri Mahkemesi'nin 19 Aralık 1985 tarihli Gerekçeli Hüküm'ün onuncu sayfasında yer alan "Yazılı Belgeler" bölümünün üçüncü maddesi şöyle diyordu: "K1, 1, Dç. 29-30 da yer alan Efraim Ezgin'e ait otopsi tutanağında, maktulün ateşli silahla yaralanması sonucu kafa kemiği kırığı, beyin harabiyeti, beyin zarı kanaması, kanama şoku ve yaralanma şoku sonucu öldüğünün, maktule dört adet kurşun isabet etmiş olduğunun belirtildiği..."

Tam on bir yıldır, divan altına sıkıştırılmış bir kutuda duruyordu bu otuz üç sayfalık karar... Suçlular yakalanmış, kararlar

verilmişti, birkaç firari vardı ama, devlet bu, yakalardı... Ezgin ailesinin tek tesellisi buydu, "Adalet tecelli etti..." Sonra televizyonda başta pek yadırgamadıkları o kaza haberini duydular; Mercedes, üç ölü, bir yaralı, silahlar, susturucular... Haberin üzerine, belleklerden bir türlü gitmeyen görüntüler eklenince irkildiler. Elleri arkadan bağlı, bedenlerinde kurşun izleri bedenler arasındaydı oğulları. Ne zaman birinin öldüğünü duysa, ne zaman bir ölü görse, gözyaşlarına yol veren Şükriye Ezgin anlayamadı ne olduğunu. Vedasız giden oğlu, Efraim'inin şimdi, şu ışıklı kutuda ne işi vardı? Sordu, anlatamadılar. Sustu, küçük br oğul yerleştirdi düşüncelerine, henüz kana bulanmamış, henüz bir ten, dil ve yürek olan bir oğul...

Efraim Ezgin.

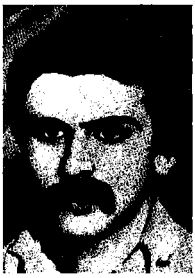
İlk karısı, Hüseyin'le İsmail'in annesi ölünce yeniden evlenmelere soyundu Ali Ezgin. Yirmisine yeni basmış, köylüsü Şükriye'yi getirdi gelin diye. İki kızı, iki oğlu olsa da üveylik nedir bilmedi Şükriye. Yenişehir'in Çeltikçi köyü şahidiydi ki ne dövdü oları ne de aç bıraktı. Efraim'i doğurduğunda daha üç yıllık gelindi. Eteğini beline takıp tarlaya koştu, suya, ocağa... Toprak bereketli, bir patlıcan topladı, bir şeftali, bir domates... Altı çocuk, bir koca, bir de kayınvalide, yetiştiremedi yine de. Okumuşluğu da yok ya, istedi ki hiç olmazsa oğulları okusun. Efraim'i ilkokula yazdırdığında, o ilk gün önlüğünü giydirdiğinde pır pır etti yüreği. Ardından da İbrahim'i yolladı aynı öğretmene. Efraim acar mı acar bir çocuk, ama İbrahim... İlk günün sonunda öğretmen gelip sordu, "Bu dilsiz mi? Hiç konuşmuyor, sorulara da cevap vermiyor?" Gülüverdi Şükriye, bir elin beş parmağı bir mi ki oğulları benze-

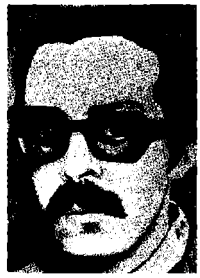
sin birbirine? İlkokulu bitirdiğinde, "Ben okuyacağım," diye dikildi Efraim, Ali'yle Şükriye'nin karşısına. Yenişehir'de devlet parasız yatılıya yazdırdılar. Efraim konuşkandı, delişmendi, hiç yalnızlık çekmedi. Yenişehir-Çeltikçi arası on kilometre, ama o yıllarda ne yol vardı ne araba, hafta sonundan hafta sonuna görebildiler oğullarını. İkinci yılındaydı Efraim, köye çağırdılar acil, telaşlı. Vardığında babası ölmüştü. "Kalp krizi," dedi annesi... Korktu Efraim, ya okuldan alırlarsa şimdi? Büyük abi Hüseyin, babalığa soyundu. "Oku," dedi "Biz sana destek oluruz." Ortaokulu dereceyle bitirdi Efraim, liseyi de, kendisine gönderilen parayı hak edebilmek için hafta sonları köye gidip tarlada çalıştı. Abisi Hüseyin'e göre, "Çok saygılı, arpa ardınca kelime konuşmayan, taşa salsan taşa giden," bir çocuktu, aile içinde onun gibisi yoktu. Bu laflar ölüye saygıdan falan değildi, gerçekten öyleydi.

Daha lisedeyken Yenişehir Kültür Derneği'ne üye oldu Efraim. Eline ne geçerse okumasından olacak, hem köyün hem de arkadaşlarının ayaklı kütüphanesiydi. Kim ne sorsa, verilecek bir cevabı olurdu mutlaka. Üniversite sınavlarında Bursa Yabancı Diller Okulu'nu kazanınca sevindi. Bir yandan okul, bir yandan Türkiye İşçi Partisi'nin Yenişehir'deki kuruluş çalışmaları, köye gitmeye zaman bulamaz oldu. Hüseyin zaman zaman kulağını çekiyordu, "Anarşik olaylara karışayım deme. Ben memurum, başıma bir şey gelir, ordan oraya atarlar sonra." Anarşist olmadığını anlatıyordu abisine, o sosyalizme inanıyordu ve bu yoldan ayrılmayacaktı... TİP'te merkez ilçe yöneticiliğine atanınca daha da az görür oldu ailesini. Gittiğinde annesinin sızlanmalarını, özlemle ağlamalarını, "Az daha sabret," diye avuttu, "Şu okul bitsin, bir iş bulayım, seni de yanıma alacağım". İkinci yılın başlarında okul kapanınca yeniden sınavlara girdi... Bu kez Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Basın Yayın Yüksek Okulu'nu kazandı. Artık Ankara'da yaşayacaktı ama parti çalışmaları ayağını hep Bursa'ya doğru çekti. Partili arkadaşlarına göre, "Yaşamını adadığı bilimsel sosyalizm yolunda doğru bildiği yoldan şaşmadan, yükümlü kılındığı her görevin altından en başarılı biçimde çıkan, yaşamının her alanında, yirmi dört saat durmadan mücadele ve-

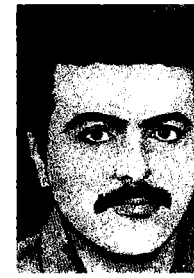
ren" biriydi. 1977 seçimleriydi. Seçim afişlerini asan parti üyeleri gözaltına alındı, afişlerle birlikte. Salıverilmelerini sağlayınca yeniden sürdürdüler çalışmayı, ama ellerinde afiş tükendi. Efraim karakola gidip el konan afişleri geri aldı. Bütün Bursa TİP afişleriyle donatılırken herkes birbirine karakoldan nasıl alındığının öyküsünü anlatıyordu. Okulda ilk yılının sonuydu, iki dersi vardı verilecek. O cumartesi, Çeltikçi'ye geldi annesini görmeye. Şükriye kirlilerini yıkadı, ütüledi. "İki gün kalıp döneceğim," dedi Efraim, "Sınavlardan sonra Ankara'da işim yok..." Hüseyin uyardı: "Olaylar iyice arttı. Bir otele git, sokağa çıkma. Aman başına bir şey gelmesin. Kendini de, bizi de yakma..." O çantasını alıp evden çıkarken yüreği burkuldu Şükriye'nin. Hüseyin'e dönüp, "Dönünce hayvancılık yapmak istiyorum," dedi Efraim "Şu Ziraat Bankası'nın ne kadar kredi verdiğini öğrensen..." Başını salladı Hüseyin. Pazartesi günü gitti, müdürle konuştu. Tam bankadan çıkıyordu ki Osman Nuri Uzunlar'ın teyzesinin oğlu, gazeteci Ali Bilgiç girdi koluna. Hatırını sordu, neler yaptığını, birkaç cümlede anlattı. Bilgiç derin bir soluk alıp, "Ankara'da yine anarşik olaylar olmuş," dedi. "Yenişehirli üç genci öldürmüşler, senin kardeşin nerede?" "Ankara'da," dedi, olayın evde olduğunu öğrenince, aklına bile getirmedi üç gençten birinin Efraim olabileceğini. O otelde kalacaktı, sınava girecek ve dönecekti... Birkaç adım attılar birlikte. Bilgiç başını öne eğip, "Başın sağolsun," diye mırıldandı "Öldürülenlerden biri Efraim."

Kendine geldiğinde kolonyanın keskin kokusunu duydu Hüseyin. Aynı saatlerde, Efraim'in iki arkadaşı Şükriye'nin kapısını çaldılar, "Seni Yenişehir'e götüreceğiz, Hüseyin abi çağırdı." Kızdı Şükriye, eğer istiyorsa o gelsindi, bir şey söyleyecekse tel çeksindi... İki genç sırtını dönüp giderken düştü ateş yüreğine, bağırdı, "Efraim'e bir şey mi oldu?" Gençler durdular ama dönüp bakmadılar yüzüne. Şükriye ayakları çıplak, başı açık kendini yollara attı. Acı yerleşti gözbebeklerine, bir daha da çıkmadı. Efraim'i görmediler bir daha. Ne yüzüne bakabildiler gömmeden önce, ne de dört kurşun yemiş bedenine. Arkadaşlarının getirdiği çerçevelenmiş büyük fotoğrafını astılar duvara. Sonradan öğrendi Hüse-

Faruk Fersan

Salih Gevenci

Hürcan Gürses

Serdar Alten

yin, o gün Kabakçılar Kooperatifi'nin başkanı ve Latif Can'la karşılaşmış Efraim. Latif bırakmamış, "İlle bize gideceğiz," demiş "Sen yeni geldin Yenişehir'den, sende haber çoktur. Hem birlikte yemek yeriz." Birlikte gitmişler eve. Kapıda, kooperatif başkanı içeriye girmekten vazgeçmiş, "Madem yarın Efraim'in sınavı var," demiş "Ben kalıp lafa tutmayayım sizi. Başka zaman görüşürüz." O gün o da evde olsaymış, öldürülecekmiş...

Acıyla baş etmek zordu, adaletin peşine düşmek de. Hele de köylük yerde. TİP'in avukatlarına vekalet verdiler. Ondan sonra mahkemeden gelen kâğıtlara kaldı haber almak, ne oluyor ne bitiyor diye. Zaman zaman arkadaşları geldiğinde onlarda Efraim'i görüyordu Şükriye. Acısı bileniyor, onların çocuklarına Efraim adını verdiğini duydukça yüreği serinliyordu. Kızlarını evlendirdi önce, sonra da İbrahim'i. Oğlu, gelini ve kocası Ali'nin ismini verdiği torunuyla oturmayı sürdürdü. Efraim hep yanındaydı, ama konuşulmuyordu artık. Yara içerde kanıyordu. Ta ki televizyondaki görüntülere kadar. Oğlunu öldürenler kahramansa, Efraim kimdi, anlamıyordu. Kime ne zararı dokunmuştu oğlunun, kimin kanını götürmüştü yanında? Hüseyin, "Öldürün," emrini veren Çatlı'nın 'kahraman' olabileceğine nasıl inanırdı? İbrahim'den kim isteyebilirdi artık devlete güvenmesini? Onların çektiği acıyı ne dağlar taşırdı ne de taşlar...Onlar, katilleri 'kahraman' gösterenler bir de bunu görmeliydi, Efraim'in kanının hâlâ aktığını...

5. BÖLÜM

KATİLLERİ TANIYORUZ

Bu röportajlar, 3 Kasım 1996'da Susurluk'ta yaşanan trafik kazasından sonra yaşanan gelişmeler üzerine yapıldı. Hatırlanılacağı üzere, kazada arabada bulunan Hüseyin Kocadağ, Mehmet Özbay ve sevgilisi Gonca Us ölmüş, DYP Şanlıurfa milletvekili Sedat Bucak yaralanmıştı. Mehmet Özbay, 12 Eylül öncesi pek çok katliamı yönlendiren Abdullah Çatlı'dan başkası değildi. Kaza devlet içindeki çeteleşmenin boyutlarını gözler önüne sermişti ancak bu Çatlı'yı aklama çabalarını engellemedi. Çatlı, dönemin başbakanı Tansu Çiller dahil pek çok kesimce 'kahraman' ilan edildi. Bu, 12 Eylül öncesini yaşayanlar, katliamların üzerinin kapatılmasının sıkıntısını taşıyanlar için kabul edilmez bir durumdu. Bu röpor-

tajlar da işte bunun için, Çatlı'nın ve ekibinin gerçekte kim olduğunu, hangi cinayetlere karıştığını göstermek için yapıldı.

Not: Ergenekon davası, geçmişe yönelik olarak da işlemeye başlayınca bu cinayetler tekrar gündeme geldi. Bu arada bir gizli tanık, Ergenekon savcısı Zekeriya Öz'e, kazanın uzaktan kumandayla gerçekleştirildiğini, Abdullah Çatlı ile Gonca Us'un yaralı olarak kurtulduğunu, ama kazaya ilk müdahale edenler tarafından (!) boyunları kırılarak öldürüldüğünü söyledi...

NECDET BULUT-NEŞE ERDİLEK: DAHA KAVGA BİLE ETMEMİŞTİK Kİ!

İşte, bu o diyebilmek, ayrı yollarda yürüyüp bilgide ve duyguda denk düşebilmek... İstemek, beklemek ve yakalamak... O uzun soluklu yürüyüşte, dayanmak değil, onu yanında görebilmek... Bulutların üzerine çıkabilmek, ne zamana, nereye kadarsa uçabilmek...

Tam da bunları yaşarken, ağız dolusu gülüşleri sonsuzluğa uzatırken, bir namludan çıkan alevleri, onun acıyla kıvrandığını görmek... Ölüme direnişini izlemek, sonra da düşüvermek bulutlardan... Daha bir kez bile kavga etme zamanı bulamamışken 'öldü' demeleri, kabullenmek... Yaşamak ama hep severek, o sevgiyi koruyarak yaşamak...

Necdet Bulut ve Neşe Erdilek.

Bu ayrı yollardan birinde Necdet Bulut var. Jeoloji mühendisliği okumuş adam. Askerde bilgisayarla ilgilenecek, bir süre IBM'de çalışacak, bir burs bulup Amerika'da doktora yapacak. Bilgisayar konusunda doktora yapmış ilk insan olacak Türkiye'de. Ama yabancı bir ülkede yaşayabilecek, mutlu olabilecek biri değil o. Bu yüzden geri dönecek, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde bilgisayar merkezini kuracak. Dönerken yanında oğlu olacak, çünkü Yiğit'in ilkokula Türkiye'de başlamasını isteyecek. Karısı o ülkede, Amerika'da kalmayı seçecek...

Kadının, Neşe Erdilek'in yürüyüşü Necdet Bulut'tan tam on iki yıl sonra başlayacak. Doktor babası politikayla ilgilense, uçak kaçırma olayından sona Bulgar hükümetine verilen söze rağmen Türkiye hükümeti Yusuf Aslan, Deniz Gezmiş ve Hüseyin İnan'ı asınca kalbi dayanamasa da serde 'burjuva kültürü'nü taşımak var. Neşe yazları kamplara gidecek, dans edecek. ODTÜ'nün sosyoloji bölümüne girip de Sosyalist Fikir Kulübü'ne yazılınca önce yakasındaki kürkü çıkaracak, annesinin diktiği ama giyilmeyen elbiseler için çıldıracak, asık suratla dolaşacak, üzerinde bir parka, bir postal. Sert duracak, küçük bir Daşa gibi...

Necdet Bulut, akademik çalışmalarla yetinmeyecek, bilgisayarın Türkiye'de yaygınlaşması için Bilişim Derneği'ni kuracak. Politikadan da kopmayacak, Tüm Öğretim Üyeleri Derneği'nin kuruluşuna katılacak, daha pek çok üniversite kökenli dernekte etkili olacak, yönetim kurullarında yer alacak. TİP'i destekleyecek, üye olamayacak ama militan bir partili gibi çalışacak. Öğrencileriyle de dostluklar kuracak; onlara hem bilim adamı hem de arkadaş gibi davranacak.

Neşe Erdilek, fakültenin üçüncü sınıfında katılacak TİP'e. Ama 12 Mart gelecek ve parti kapatılacak. Yeniden açıldığında, 1975'te Ankara il yönetiminin kurucuları arasında geçecek adı. Daha yirmi beş yaşında, karar vermeyi, uygulamayı üstlenecek. Hâlâ o sert görünüşünü koruyacak. Hiç dans etmediği, burjuva kültürü diye birlikte tiyatroya, operaya gitmediği eşinden ayrılacak.

Yolları, 1977 yılında TİP'in Ankara il binasında çakışacak. İlk kez orada görecekler birbirlerini. Bir yıl sonra, Necdet Bulut, o sert görünüşe aldanıp 'duygularımı söylesem, beri tersler mi acaba' korkusunu yenecek. Bir akşam arkadaşlarıyla birlikte sinemaya gidecekler. Çıkışta, Bulut evine davet edecek. Yiğit'in Amerika'dan getirdiği Boney M.'in plağını koyacak pikaba. Neşe Erdilek şaşıracak, "Bu adam dans ediyor," diyecek "bu adam son derece inanmış bir sosyalist, son derece militan ama keyifli ve mutlu, yaşamı seviyor ve gözlerinin içi gülüyor". İnsanın hem sosyalist olup hem de dans edebildiğini görecek. O gece saatlerce dans edecek...

Sonra?

Evlenmeye karar verdiklerinde İstanbul'a gelip bu kentte yaşayan annelerine bildirdiler önce. Sıra, *Yürüyüş* dergisinin bürosuna gidip partideki arkadaşlara söylemekteydi. Ulus'a gidip, bir kuyumcudan yüzüklerini aldılar. Yüzüklerin içinin yazılmasını beklerken dolaşmaya çıktılar. Bir dükkâna girip, biri mavi, biri pembe iki bornoz aldılar. Haftada bir gün Trabzon'da, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde ders veriyordu Bulut. Üniversitelerin özerkliği mücadelesinde ilk kez seçimle gelen rektör olan Erdal Aksoy, kendi üniversitesinde de bilgi işlem merkezinin kurulmasını istedi. Bulut teklifi kabul edip, ODTÜ'den bir yıl izin aldı.

Birlikte gittiler Trabzon'a. O iki bornoz da eşyalarının arasındaydı. Lojman için beklemeleri gerekiyordu, üniversite, Rize yolundaki sahil tesislerine iki oda verdi. Bir odada Yiğit kaldı, diğerinde onlar. Eşyaları, kütüphanenin deposundaydı. Bulut, bilgi işlem merkezi olarak kullanılacak mekânı düzenledi. Programcılarla görüşmeler yaptı, diğer elemanlarla anlaştı. Bilgisayarları ısmarladı. Neşe Erdilek de çalışmak istedi. Özel Trabzon Köşk Lisesi'nde sosyoloji, psikoloji, mantık, felsefe dersleri vermeye başladı. Yiğit de öğrencisiydi. Onun hem 'üvey' annesi, hem öğretmeni, hem de dostuydu.

Çalışmaktan arta kalan zamanlarda Türkiye İşçi Partisi'nin Trabzon'daki il örgütünü kurdular. İlçe ilçe dolaşıp örgütü oluşturacak insanlara ulaştılar. Kitle örgütleriyle görüştüler. Hoşgörülü bir insandı Necdet Bulut, herkesle dost olmayı başarıyordu. Sadece partinin yapılanmasında çalışmakla kalmadı, kurulmuş ama faaliyet göstermekten uzak oluşumları canlandırdı. Trabzon'un içinde 06 plakalı nar çiçeği bir Renault, bir oraya gidiyordu, bir buraya... Göze batacak, bazılarını ürkütecek kadar hareketliydi.

Bulut, o nar çiçeği otomobiline 'anarşik olaylara karşı' sigorta yaptırdı. Bombalama, kurşunlanma olaylarının arkası kesilmiyordu. Kendisine daha ODTÜ'deyken başlayan tehditler, burada da sürüyordu. Eve mi, arabaya mı bomba atarlar diye düşünüyorlardı da, sahil tesislerinde bir saldırı akıllarına gelmiyordu. O pazar akşamı, 26 Kasım 1978'de, eczacı hanıma, akşam yemeğine davetliydiler Yiğit, Necdet ve Neşe Bulut. Saat on bir buçukta eve dönmek üzere yola çıktılar. Sahil tesislerine ayrılan sapağa yaklaştıklarında, yol ayrımında yedi-sekiz kişinin durduğunu gördüler. Neşe Bulut, tesislerde kalan diğer öğretim üyelerinden birinin konuklarını uğurladığını düşündü. Yanaştıklarında araba yavaşladı...

Grup ikiye ayrılmıştı. Araba ortalarından geçerken, başına bere takmış, atkıyla yüzünü örtmüş birini aydınlattı far. Yüzü sırıtıyor gibiydi. Bir şey çıkardığını gördü, ne olduğunu anlamaya çalışırken Necdet'in tarafından ilk kurşun geldi. Neşe, namludan çı-

kan alevleri fark etti, ön cam tuzbuz oldu. "Yere yatın," diye bağırdı. Bir kurşun Yiğit'in topuğuna geldi, diğeri Neşe'nin kalçasına. Yaralıydı ama saldırganlar kapıya dokunamadan gaza bastı Bulut. Bir kilometrelik bir yanı uçurum ve deniz, diğer yanı dağ yolu aştı. Neşe 'ya bayılırsa, uçabiliriz' diye düşünüyordu.

Arabayı tesislerin önünde durdurdu. Neşe, arabadan inmeye çalışırken durdurdu kocasını. Tampon yapmaya çalıştı, başaramadı. Kapıları yumruklayarak birilerin uyandırdı. Hastaneye gittiler. Bulut ameliyata alındı. Neşe saldırıyı araştırmak üzere gelen polislerle birlikte olay yerine gitti. İzmaritlerden belliydi, saldırganlar beklerden sigara içmişlerdi. Pol-Bir'li polisler izmaritleri alıp yırtıp attılar, "bunlardan bir şey çıkmaz" diye. Oysa parmak izleri üzerindeydi... Neşe nereyi gösterirse, tam tersi yönde yaptılar aramalarını... Emniyet Müdürlüğü'nde önüne koydukları fotoğraflardan bereli saldırganı tanıdı, o Mithat Şimşek'ti.

Kocası ameliyattan çıktığında derin bir soluk aldı Neşe. Necdet atlatabilirdi bunu. Ancak ertesi sabah peritonit başladı. Anında müdahele edilmesi gerekiyordu. Ankara'dan askeri uçak ve üç profesör geldi. Akşam üzeri havalandılar. Seviniyordu Neşe, burada hastanenin donanımı güçlüydü, Necdet'i kurtaracaklardı. Ancak, o hemen ameliyata alın dedikçe, tansiyonu, kan tahlilleri deyip geçiştiriyorlardı. Ameliyata bir gün sonra alındı. Peritonit bütün bedenine yayılmıştı artık. Diyaliz makinesine bağlandı Bulut, saldırıda bir böbreği parçalanmıştı, diğeri de çalışmıyordu. Mide kanaması başladı. Bir gece sabaha karşı solunumu durdu, boğazını deldiler. Neşe her gün geliyordu hastaneye. Bedeninin yavaş yavaş iflas ettiğini ama beyninin hâlâ cin gibi çalıştığını görüyordu. On ikinci günde artık yapılacak bir şey kalmamıştı...

Necdet... Onsuz yaşaması çok zordu. Daha dört aylık evliydiler ve daha kavga bile etmemişlerdi. Üstelik bir insan olarak, bir partili olarak, yapacakları vardı daha. Ne uyku ilacı aldı ne içki. İşledi beynine, "Necdet'i düşünmeyeceksin, Necdet'i düşünmeyeceksin..." Sonu yoktu çünkü... Çünkü o kadar mutlu ve bulutlar üzerindeydi ki... Şimdi bu düşüşü alt etmeli, ayakta durmalıydı.

Eşyalarını alıp Ankara'ya döndü. O iki bornozu satın aldıktan sonra ilk kez, yeni tuttuğu evde eşyalarını açarken gördü. Yiğit'e birlikte oturmak istediğini söyledi. O da 'Neşe Abla'sıyla yaşamayı istiyordu. Bir buçuk yıl aynı evi paylaştılar. Önceleri ona nasıl davranacağını bilemedi Neşe, yetişkin bir insan gibi mi davranmalıydı, yoksa... Okulda Yiğit'in Necdet Bulut'un oğlu olduğu öğrenilinceye kadar her şey yolundaydı. Bir gün ağzı burnu dağılmış halde geldi eve. Ülkücüler dövmüştü. Saldırıların, tehditlerin arkası kesilmedi. Neşe nasıl koruyacağını bilemiyordu. Yiğit korkuyordu, hastalandı. Gastrit teşhisi kondu. Dayanamadı, annesinin yanına, Amerika'ya gitti. Ama dostlukları hep sürdü. Liseden arkadaşıyla evlenmeye karar verdiğinde, Neşe'yle eşi Mete Tunçay gittiler istemeye. Tam karısı ve çocuğuyla Türkiye'ye dönmeye hazırlanıyordu ki Yiğit, testis kanserine yakalandı. Bu, Neşe'yi perişan etti. Tedavisini, iyileşmesini adım adım izledi.

Necdet'i yitirmek hayata bakışını da değiştirdi. Belki biraz katılaştı ama, günü yaşamanın gerekliliğinin farkındaydı artık. Bu anda bir mutluluğu buluyorsa yaşamalıydı insan. Ertelememeliydi, bir şey kurmamalıydı, o mutluluğun değerini bilmeliydi. İnsanların çok basit şeyleri büyütüp vıdı vıdı etmelerinden rahatsızlık duyuyordu. Söylemeye çalışıyordu: "Yaşadığınız şeyin değerini bilin, ufak şeyleri problem etmeyin, hiçbir şeyin garantisi yok, bu trafik kazası da olabilir ama..."

Bunu bir hayat felsefesi haline getirmekten yanaydı Neşe, ama parti... Ona, Necdet Bulut'un dul eşi misyonunu yüklemeye çalışmışlardı. Şuraya git konuş, burada anlat Necdet'i... Necdet'i anlatmanın bir görev olduğunun farkındaydı ama birtakım insanların yarar sağlamak adına kocasının adını kullandıklarını da görmüyor değildi. "Ben," dedi, "bu rolü kabul etmiyorum. Bu Necdet'e hakaret. Benim de politik bir kimliğim var ve bu kimliğimle davranacağım..."

Bu tutumu, parti içinde muhalif sayılmasına yetti. Bir süre sonra partiden atıldı. 12 Eylül darbesi de tam bu günlerde rastladı. Neşe sendikada çalışıyordu o sıralar, kayyum geldi. İlk işten çıkartılan oydu. Diğerlerine bir sene daha maaş verildi. Yıllarca

birlikte mücadele ettikleri arkadaşları şimdi başlarını çeviriyorlardı onu görünce. Bu tutumlarını asla bağışlamadı. Onu yeniden çağırdıklarında gitmedi...

Davanın peşini de bırakmadı. Mithat Şimşek tam değil, taammüden adam öldürmekten yargılandı. Çünkü avukatları Necdet Bulut'un ameliyattan sonra peritonit olduğu ve doktor hatası nedeniyle öldüğüne dair bir rapor sundular mahkemeye. Sanıklar, dört-beş yıl yattılar en fazla...

Mithat Şimşek yakalanmıştı ama onu yönlendirenlere ulaşılamamıştı. "KTÜ'deki profesörler hedef gösterdi," diyecekti Neşe, "katillerin bir kısmı kurt gibiydi ama Mithat bir meczuptu. Ama yargının da bir özgürlüğü yok. Devletle o kadar bağlı ki adalet mekanizması... Necdet'in davası gelip gelip bir yerlerde tıkanıyor. Çok güzel ara mekanizmalar kurulmuş, kontrgerilla geliştirilmiş, MİT'in içinde yığınla grup var... Hepsi birbirinin ayağını kaydırıyor, biz aradaki piyonlar oluyoruz..."

Bütün bu yaşananlardan Ecevit'i de suçluyordu. O da en az saldırganlar kadar suçluydu. KTÜ rektörü Erdem Aksoy, kendisine Trabzon'da yaşananları, valinin taraf tuttuğunu, emniyet müdürünün Pol-Bir'li olduğunu bildirmişti. Buna rağmen vali de emniyet müdürü de görevlerinde kalmışlardı. Necdet Bulut bu yüzden öldürülmüştü, diğer gençler de. Bulut daha hastanedeyken Trabzon Pol-Der başkanı, TİP il başkanıyla konuşmak istemişti. Randevulaşmışlardı ama verilen saatte gelmemişti başkan. Sonradan saldırıya uğradığını öğrenmişler, hastaneye gittiklerinde görüştürülmemişlerdi...

12 Eylül öncesinde işkence yapan, gençleri döven polisler şimdi ya emniyet müdürüydü, ya milletvekili ya da bakan. Bunu görmek, katillerin kahraman ilan edildiğine tanık olmak acıyı daha da arttırıyordu. "Biz niye mücadele verdik?" diyordu Neşe Erdilek, "Türkiye'nin birkaç adım daha ilerlemesi için. Şimdi bakıyorsunuz ki çok daha gerilerdeyiz. Katillerin durdukları yere bakınca ben nasıl güvenirim, neye güvenirim?.."

O zaman umut vardı, gençtiler, geleceğe neşeyle bakıyorlardı. Evet, bir şeyler yolunda gitmiyordu ama değiştirebilirlerdi. Ama

gördü ki, bazı şeyler kolay kolay değişmiyordu. Artık kendi hayat sürecinde bu pisliklerin kolay kolay arındırılamayacağını görüyordu. Mücadele etmekten yanaydı. Yine de, "Ne mutlu ki," dedi, "Necdet, o coşkuyla yaşadı ve öldüğü zaman mutluydu..."

Neşe Erdilek'in evinde bugün de duruyor Necdet Bulut'un fotoğrafı... "O her zaman benim kocam," diyor "çünkü biz hiç ayrılmadık onunla. Mete'yle evlendim ama onunla evliyken de Necdet benim kocamdı. Hep sevdim onu..."

DOĞAN ÖZ - SEZEN ÖZ: KONTRGERİLLAYI BELGELEYEN SAVCI

Ankara'da, 24 Mart 1978'de bir savcı öldürüldü. Adı, Doğan Öz'dü. Arabasındaydı. Altı kurşundan birkaçı beynine isabet etmişti. Katillerini saptamak uzun sürmeyecekti. Dahası, Doğan Öz bu katilleri tanıyordu. Bugünün başbakanı Bülent Ecevit'e de ulaştırılan, öldürülmeden önce hazırladığı iki sayfalık raporunda, katillerini tarif etmişti: "... şiddet olayları 'anarşik eylemler' olarak nitelenecek kadar basit değildir... Ülkemizde tek seçenek olarak 'Ecevit hükümeti ve onun, demokrasiye bütün gerekleriyle işlerlik kazandırılacağı umutları' kitlelerde, Türkiye halkında yok etmek ve onun yerine faşist düzeni gündeme getirmek ve bütün unsurlarıyla yürürlüğe koymaktır. Böylece ABD ve çokuluslu ortaklıklar Ortadoğu sorununu büyük ölçüde çözmek amacını gütmektedir.

... Bütün bu çalışmalar içinde askeri ve sivil güvenlik güçleri vardır. Kontr-gerilla Genel Kurmay Harp Dairesi'ne bağlıdır..."

Ancak ne rapor ne de yedi yıl süren mahkemenin 'suçu sabit görmesi' katillerin beraat etmesini önleyebildi.

Savcı Doğan Öz, mesleğe başladığı ilk yıllardan itibaren, demokrasinin önünde dikilen, hukukla çelişen bütün mekanizmaları ortadan kaldırmaya çalışmıştı, Konya'da Komünizmle Mücadele Dernekleri'ni kapattı, İnebolu'da Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kapatılması için imza topladı. Pek çok savcının göze alamadığı kararlarda duraksamadı. Tetikçi İbrahim Çiftçi mahkemede, öldürme sebebini bu olaya bağlayacaktı.

Davanın en önemli tanığı aynı cadde üzerindeki bir apartmanın kapıcısıydı. Hayati Erdoğan giyiminden bıyığına, çıkık elmacık kemiğinden pantolonunun belden kesimine kadar çok ayrıntılı bir eşgal çizdirmişti. Solcu bir genç aleyhine tanıklık yaparken, bir ihbar üzerine yakalanan İbrahim Çiftçi işlediği suçu kabul edip, cinayet gününü anlatırken kapıcı Erdoğan'ı doğruladı. Evet, o gün üzerinde mavi bir kot pantolon, gri ceket vardı. Evinde yapılan aramalarda bu pantolon ve ceketle birlikte 7 TİP'li gencin öldürüldüğü Bahçelievler katliamında kullanılan

eterin lekelerini taşıyan giysiler de bulunacaktı.

Çiftçi yakalanıp suçunu itiraf ettikten sonra, bir gece yarısı Sezen Öz, emniyet müdürlüğüne çağrıldı, yüzleştirilme yapılacaktı. Çiftçi, pişman olduğunu söyledi Öz'e. İfadesindeyse suç ortaklarını açıkladı: Eski Ankara Ülkü Ocakları ikinci başkanı Hüseyin Demirel ve Muzaffer Üstünel'i öldürmek suçundan hakkında gıyabi tutuklama kararı bulunan Hüseyin Kocabaş. Çiftçi talimatı bu iki kişiden almıştı, cinayette kullandığı 14'lüyü ise Hüseyin Demirel vermişti. Silah, Zafer Üstünel isimli bir öğrencinin öldürülmesinde de kullanılmıştı ve Hüseyin Kocabaş bu cinayetten hüküm giymişti. 1 No'lu Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi Çiftçi için idam hükmü verdi, ancak bu hüküm tam dört kez bir üst mahkeme tarafından bozuldu.

Sezen Öz.

Son kararda İbrahim Çiftçi için dördüncü kez idam, Hüseyin Kocabaş içinse 12 yıl hapis cezası verildi. Silahı sağlayan Hüseyin Demirel ise hiç yakalanamamıştı. Bugün de bu kişinin kim olduğu saptanamadı... Dördüncü karardan sonra tuhaf bir değişiklik yaşandı; daha önce hep idam isteminde ısrarlı olan başsavcılık, bu kez dosyanın ceza genel kuruluna gönderilmesini sağladı. Ceza genel kurulu, usul açısından bozma isteğiyle önüne gelen dosyayı hukuk dışı bir tavırla, esas açısından bozup sanığın tahliyesine karar verdi. Sıkıyönetim Mahkemesi daha fazla direnemedi, nihai karar dosyaya şöyle işlendi: "Sanık Çiftçi'nin Doğan Öz'ü taammüden öldürdüğü mahkememizce sabit görülmüştür. Ancak Askeri Yargıtay Ceza Daireler Kurulu kararına direnilemeyeceğinden, sanığın beraatine..."

Tahliye kararını duyan Çiftçi de şaşkına dönmüştü, "Hayır," diye bağırıyordu, "Beni öldüreceksiniz, çıkmıyorum," İbrahim Çiftçi 9 Ocak 1985'te serbest bırakıldı. Daha cezaevinden çıkar

çıkmaz ödüllendirilmiş, İLKSAN'a müdür olarak atanmıştı. Devletten ihaleler alan bir işadamına dönüştü sonra. Susurluk olaylarıyla ilgili kendisiyle bir söyleşi yapılan Çiftçi, "Bizi kullandılar," demişti.

Doğan Öz cinayetinin hukuka uygun bir sona ulaşmaması Öz ailesini bir karar almaya yöneltti. Artık anma düzenlenmeyecekti, kendilerine rağmen yapılan anmalara katılmayacaklar, tek bir güne sığdırılan vicdan aklamalarına ortaklık etmeyeceklerdi. Sezen Öz, eşinin öldürülmesinin ardından yaşananlara dair sorularıysa şöyle cevaplayacaktı:

* * *

24 Mart 1978'de, yani eşiniz Doğan Öz işine giderken öldürüldüğü gün hayatınızda neler değişti?

Eşim Doğan Öz öldürüldüğünde, serbest avukat olarak çalışıyordum. Olaydan sonra çalışma hayatıma ara vermek zorunda kaldım. Bir süre sonra hakimlik mesleğine geçtim. Bu acı ve çocuklarımın durumu mesleğimi olumsuz yönde etkilemişti, fakat çalışmak zorundaydım.

Ölmekle 'öldürülmek' arasında acı da farklılaşıyor mu?

Ölüm zaten başlı başına aileyi yıkan, insanı tüketen bir şey, ama bu... Bir insan eceliyle ölebilir. Evet, bu da bir yangındır. O da büyük acı verir. Doğan'dan sonra beşinci günde, çok genç olan kız kardeşimi kaybettim. Hepsi üst üste geldi. Kısa bir süre sonra bunu kabullendim. Ama bunu kabullenemiyorsun. Bir garip bir şey. Bir başkası gelip senin hayatını bitiriyor o noktada. Bu hiç kolay değil. Ancak böyle olayları yaşayanların kavrayabileceğini düşünüyorum. Kaldıramıyorsunuz, kabullenemiyorsunuz, hep canlı kalıyor.

Çocuklarınıza anlatabildiniz mi ölümü?

Doğan katledildiğinde Bengi beş yaşındaydı. Olayı kavrayamadı. Nasıl kavrayabilir ki? Kendinin bile anlayamadığın bir

şey beş yaşındaki bir çocuğa nasıl anlatabilirsin ki? Çok çok iyiydi babasıyla ilişkileri. "Neden? Neden?" diyordu. Beni çeker götürürdü arka odaya, "Anne, lütfen anlat. Neden? Babam neden öldürüldü anne? Kim öldürdü?"

Bu hiç kolay değil... Sonra, "Babamı görmek istiyorum," dedi ve ben ona, "İşte, onun mezarını ziyaret edeceğiz," demek zorunda kaldım. O başka şeyler anlamış. Mezara ilk götürdüğüm zaman, "Bu muydu!" dedi bana, "Bu muydu bana söylediğin?" Çok üzüldü o zaman. "Ben yüzünü görmek istiyorum, burada toprak var. Burada babam yok," dedi. Olay o kadar çarpıcı orada. Daha sonra, "Gel gidelim babana," dedikçe de, çünkü özlüyordu, "Bana babamı anlat," dediğinde de oturur anlatırdık.

Sonra, "Mezara gitmeyelim anne," dedi. "Neden?" dedim, "çünkü ben onu görmüyorum orada," dedi. "Orada babam yok, sadece toprak var."

Siz ölümü tanımlayabildiniz mi?

"Ve biz hiçbir şeyden yılmayalım ve biz hiçbir şeyden utanmayalım, hatalarımızı kolaylıkla kabul edelim, başarılarımıza hiç korkmadan yürüyelim, biz yeni bir tür iyi insan, iyi insan, iyi insan, yaratıcı insan olmaya yürüyelim." Doğan'ın bize bıraktığı miras buydu. Böyle bir insanın onu hiç tanımayan insanlar tarafından öldürülmesi... Hiç tanımadığı bir insanın kendisine tabancayı yöneltip takır takır üstüne boşaltmasını bir türlü kavrayamadım. Devlet... Devletin de bu konuda ne yapıp neleri yapmadığını, neleri görüp, neleri görmezden geldiği belli...

Sebebinin peşine düştünüz mü?

Doğan, dönemin başbakanı Ecevit'e bir rapor vermişti. Bu raporda belirttiği pisliklerin üstüne gitmeye hazırlanıyordu. MHP ve kontr-gerilla hakkında dava açmaya hazırlanıyordu. Buna zaman bulamadan katledildi. Bugün süper savcı isteyenlere duyurulur. Eğer başarabilseydi, ne devlet bugünkü gibi çamura batardı, ne de 12 Eylül yapılabilirdi.

Eşinizin öldürülmesi devlete bakışınızı etkiledi mi?

Devlete karşı güveninizi bütünüyle yitiriyorsunuz. İnsana karşı da güveniniz azalıyor. Hep iyi insan, örnek insan olmak üzerine hayatını kurmuşsun, hep çevrene iyilik etmek ve yararlı olmak üzere hayatını geliştirmişsin. İnsan eliyle hayatına son verildiği zaman bunu kabullenmek son derece zor oluyor. Güven duygunuzu sarsıyor. Hayata karşı da etkileniyorsunuz. Bütün değer yargılarınız alt üst oluyor. Hiçbir şekilde kolay kabullenilecek bir şey değil.

Eşinizin katiliyle karşılaştınız mı hiç?

Bizim olayın görgü tanığı olan bir adam vardı, "Nerede olursa olsun ben o adamı tanırım," diyordu. İbrahim Çiftçi'yi yakaladıklarında bu adam onu hemen tespit etmiş. Arkasından emniyete beni de sanığı teşhis edebilir misiniz diye çağırdılar. Gittiğimde, sanığın ifadesi alınmaktaydı. Ve olayı dosyada bulunan ifade tutanağında görebileceği gibi en ince detayına kadar yanımda anlattı. Emniyete, lise sonda bulunan oğlumla birlikte gitmiştik. Sanık, cinayeti işlediği için bizden özür diledi.

Davanın gelişimini sürekli izleyebildiniz mi?

Bizimle Çiftçi'nin yüzleştirmesini yapan polisler de tanık olarak dinlendi. Akabinde, üç savcı yardımcısının önünde de olayı ikrar etti. Doğan'ın öldürülmesinde kullanılan tabanca ile Zafer Üstünel olayında kullanılan tabancanın aynı silah olduğu balistik incelemeyle sabit oldu. Bu olayın sanığı ise Hüseyin Kocabaş'tı. Yalnızca bu deliller bile normal bir hukuk sisteminde sanığın mahkûmiyeti için yeter de artardı bile.

O şimdi bir işadamı. Televizyona çıkıyor, gazetelere... Nasıl etkileniyorsunuz?

Her şey bu kadar açıkken sanığın yine de salıverilmesi, sonradan karşımıza haysiyetli, vatansever bir işadamı olarak çıkması beni derinden sarstı. İnsana olan güvenim sarsıldı tabii.

Bu sarsılmayı giderenler olmadı mı?

Olaydan sonra birçok dostumuz bizi yalnız bırakmadı. Bizimle birlikte tehdit altında yıllarca hiçbir maddi çıkarları olmadığı halde uğraşıp didindiler. Acımı paylaştılar. Bunca şeyden sonra, insan kılığındaki diğer yaratıklara o gözle bakmıyorum artık. Yani, bu çok farklı. İnsan olan her zaman mutlaka senin yanında yer alıyor, paylaşıyor. Ve onların var olduğunu düşündüğüm sürece güven duyabiliyorum.

Hayata yeniden tutunmayı nasıl başardınız?

Yaşamalı mıyım, yaşamamalı mıyım biçiminde düşünmedim hiç. Çünkü benim mutlaka yaşatmam gerekiyordu. Yani, üç evladımı yaşatmalıydım. Bu olayları takip etmem gerekiyordu. Başınızın ağrımasına bile hakkınız yoktu. "Hiç senin başın ağrımaz mı?" Başım ağrımamalıydı. Böyle bir süreçti o. Görevler vardır o anda, gerisi silinir. Bugünden bakınca çok mekanik yaşadığımı görüyorum o dönemde. Her zaman sorumlu duydum kendimi. Bu ülkeyi bunlara bırakmamak gerek, bu insanlar öldü, öldürüldüler diye. Ama gücün yok, yani bir şey yapamıyorsun. Bunca emek ve acıyla takip ettiğimiz davadan hakkımızı bile alamadık. Adaletin bir nebze olsun tecelli ettiğini göremedik. Bir hukuk devletinde yaşadığımızı hissedemedik. Bize bunu bile çok gördüler. Üstelik daha sonraki olaylarda, bizden dilleri yanınca, zanlıları karakolların arka kapılarından kaçırıp, usulen bile olsa yargı önüne çıkarmadılar.

Soruşturma süresince neler yaşadınız?

Baskılar oldu. Oğlumu gözaltına aldılar. On gün Mamak'ta yattı. Ağır işkence gördü. O sırada sıkıyönetim komutanı bizzat kendisi tokat atıyor ve "Babanı niye öldürdüler, biliyor musun? Devrimci olduğu için," falan diyor. Sen kocanın acısını üzerinden atamamışsın, oğlunun peşine düşüyorsun. Onu da elinden parçalayıp alırlar diye korkuyorsun. Bir yandan da davayı sonuna ka-

dar götürmek zorundasın. Onurunu korumalısın. Şimdi unutuldu bu 'onur' sözcüğü. İnsanlar için bir anlam ifade etmiyor. Korkunç günlerdi yani, üzerimize çok geldiler.

Şimdi, mafya-devlet-ülkücü işbirliği ortaya çıktı. Bu sizi nasıl etkiliyor?

O zamanlarda emniyette yaygın bir görüş vardı; "Ah bu Abdullah Çatlı bir yakalansa -reis diye anılıyordu o zaman- bütün örgütü sökeceğiz," diye. Tabii bu olayı duyduktan sonra helal olsun dedim trafik canavarına. Ve Türkiye'de de böyle bir gündem açılmış oldu. Ondan beri de televizyon ve basını izliyorum. Tekrar geçmişe dönmenin acılarını yaşıyorum. Duygulanıyorum. Abdullah Çatlı'nın 'vatanperver' olduğu bir ülkede insan yaşamak istemiyorum. Bunlar ekrana çıkıyorlar ve birbirlerine iltifatlar yağdırıyorlar. Devletin en sevgili evlatlarıymış gibi lanse ediliyorlar. Ve düşünüyorsun, bu katillerin öldürdükleri neydi o zaman? Bunlar çok onurlu, devletin vatanperver evlatlarıysa, bunların öldürdükleri yani bizim insanlarımız, onlar neydi acaba?

Katillerin yakalanması, yargılanıp cezalandırılması acınızı hafifletir miydi?

Bizim cinayetimizin tetikçisi belli. Yani, biz yeni bir adam aramıyoruz. Aksine, biz şunu da söyledik dava sürecinde: "Kan davası takip etmiyoruz, adalet istiyoruz." Sorumlular getirilsin ve burada yasal uygulama yapılsın. Bir hukuk sistemi işlesin. Yoksa idam falan istemedik. 12 Eylül'ü sol düşüncelileri, ilerici fikirlere sahip olanları içeriye tıkmak, işkence yaptırmak, bastırmak, bir kısmını öldürmek, öldürtmek, faillerini de kurtarmak için yaptılar diye düşünüyorum. Öyle bir niyetle, öyle bir gençliği de yok edip oturdular. Kurtardıkları katillerden de 'vatanperver'ler yarattılar. Yıllar sonra da kalkıp, "Aaa meğerse devletimiz işgal altındaymış," diyorlar.

Bu sizin için sadece bir hatırlatma olmalı...

Biz baştan gördük bunu. Söylediğimiz olay buydu. Herkes kös kös dinledi. Her aileye acı bir şeyler yaşattılar. Onun sonucu da zaten toplum da çürüdü; 'bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın' deyip, çıktı işin içinden. İşte bu katiller böyle devlet örgütüyle içli dışlı ahbap oldular. Sömürdüler, devlet ihaleleri aldılar, zengin oldular, işadamları oldular. Zaman zaman bu katille, salındıktan sonra sokakta karşılaştığım oldu. İnsan o andaki duygularından ürküyor. Birilerinin mahkûmiyeti bize Doğan'ı geri getirmez ama karşımızda böyle güvensiz, kokuşmuş, çürümüş bir ortam değil de, bilakis mücadelesini yaptığımız hukuk devletinin yerleştiği, bizlere layık olan bir devlet isteriz. Onun da yolu yargıdan geçer. Hukuka uygun bir yargı olursa elbette acılarımız hafifler.

ABDİ İPEKÇİ - NÜKHET İPEKÇİ İZET: BABAM 'KAHRAMAN' DEĞİLDİ

Nükhet İpekçi İzet. 1 Şubat 1979'da öldürülen Abdi İpekçi'nin kızı. Konuşmak istemiyor önce, fotoğraf çektirmiyor. İstediği, gerçeklerin ortaya çıkarılması. "Eğer babam devlet uğruna öldürüldüyse," diyor, "Türk milletinin bunda ne gibi bir çıkarı olduğunu bilmek istiyorum".

* * *

Bir aydır gözümüzü katillerle açıyor, katillerle kapatıyoruz? Siz kendinizi, düşüncelerinizi nasıl koruyorsunuz?

O zamanlar şimdiki gibi televizyon programları olsa, örneğin 32. Gün'ü, babamla birlikte izliyor olsaydık, bir katilin çektiği çile-

ye birlikte hüzünlenebilirdik. Duygulara ve hissedilenlere ne çok değer verirdi. Ben de katillerin çektiği çileyi hissedip, onlar adına üzülebiliyorum. Kendimi onların yerine koyabiliyorum. Yaşama hakkı elinden alınan kişinin yakını olarak karşı duruşumu, öldürene, öldürülmeye karşı duruşumu böyle serinkanlı sürdürmem, olayların hâlâ her şeye rağmen hukuk çerçevesi içinde değerlendirilmesini beklemem de bundan kaynaklanıyor.

Gazeteci Abdi İpekçi.

Bu beklentinizin gerçekleşeceğine inanıyor musunuz?

Nefret ve kin biriktirmiyorum. Bunun bizim gibi birçok kişi için de geçerli olduğunu sanıyorum. Çünkü babam ve onun gibiler, o katledilenler, sevgi, hoşgörü ve anlayışla büyütmüşlerdi bizleri. Babam hoşgörülüydü, uzlaşmacıydı, ama o hoşgörürken, uzlaşırken bağlı olduğu temel değerlerden hiç de uzaklaşmamıştı. Yaşama hakkı da bu tür değerlerden biri. Bunu hep savunmalıyım.

Değerlerinize saldırılması, savunduğunuz düşünceye zarar vermedi mi?

Bu cinayetlerin aydınlatılmamış yönleri kaldıkça ömür boyu yerine getiremediğim bir görevin ağırlığını taşıyacağım üstümde. Davalar açıldığında sanıkların şu ya da bu biçimde cezalandırılmalarını değil, gerçeklerin açığa çıkmasını beklemiştim hep. Babam kesin kurallar, sert yasaklar koymadan belli ilkeler edinmemize çalıştı. Hiçbir zaman tek yönlü değildi. Türlü ihtimalleri sıraladıktan sonra kendi düşüncesini de söyler, birçok konuda seçimi bize bırakırdı. Ama bir başıboşluğa da meydan vermezdi. Onun yok edili-

şinden sonra olayın örtbas edilmesi çabaları rahatça sürdürüldü... Bu başıboşluğa kimse, hiçbirimiz dur diyemedik.

Onun o ünlü ölçü ve denge kaygısını da hep taşıyorum içimde. İşte şu an şimdi, onun adına, onunla bizimle ilgili bir olaydan söz ederken ölçüyü kaçırmamak, eksik bırakmamak, yanlış anlaşılmamak, tam olarak yansıtabilmek... Ne çok kaygım var şu anda, bilemezsiniz.

Babanızın ölümü hayata ve insana bakışınızı nasıl etkiledi?

Somut gerçekler ortaya çıkarılmadıkça kimse suçlu değil, herkes suçluydu. Olayın sebepleri ve failleri somut olarak ortaya çıkmadıkça, bütün halkalar birbirine bağlanmadıkça, öne sürülen her düşüncenin peşinden gitmek, ona inanmak çok kolaydı. Üstüme yapışmış bir düşünce vardı: Hayatta her an herkes, her yerde hayatını en vahşi biçimde kaybedebilir. Yazgısı öyle olduğu için değil, birileri öyle karar verdiği için. (Bu düşünce aslında daha sonra artan cinayetlerle daha çok yer etti.) Hayatıma, hayatımıza kastetmiş insanların her an çevremizde olabilecekleri, bizleri yok edilmesi gereken düşmanlar olarak görebilecekleri hislerine kapıldım sık sık. Bunun ruhsal bir bozukluk olarak içime yerleşmemesi için özen gösterdim. Topluluk içindeyken kimi kişilerin yüzlerinde geçmişte işledikleri veya her an işlemeye hazır oldukları cinayetlerden izler, işaretler aradım zaman zaman. Bazen kendi oyunumdan kendim ürktüm, vazgeçtim.

Ya insanlar?

İnsanları katiller ve katil olmayanlar olarak ikiye ayırıyorum artık. Katil olmayı hazırlayan koşullar olduğunu da gözardı etmiyorum elbet. Yoksulluk ve çeşitli yoksunluklar içindeki çocukları gördüğümde yeni katiller, katil yardımcıları ve katle azmettiriciler yetişmesin diye içim titriyor. Kimsesiz çocuklar için, sokak çocukları için yapılan çalışmaları gönülden destekliyorum. Daha etkin bir rol alamadığım, somut katkılarda bulunamadığım için kahroluyorum. Hayata ve insanlara bakışımın dışında televizyona, gazeteye bakışım da değişti.

Nasıl bir değişim bu?

Nükhet İpekçi İzet.

Babam en medyatik faili meçhullerden biri durumunda. Bunun çeşitli sebepleri var. Kişiliğinin yanı sıra, çok sayıdaki ismin olaya bir biçimde karışmış olması. Katil sanığının sık sık değişen söylemleri, katil sanığıyla ilgili olaylara medyanın bakışı, hani gazetecilik deyimiyle olayın hiç bayatlamaması... Halkaların bazen birleşmesi, bazen yön değiştirmesi, bazen hiç beklenmedik, şaşırtıcı bir olayın gerçekleşmesi...

Bu medyatik olma durumu bende bütün faili meçhullerle birleşme, bunun bir sonucu olarak da anti-medyatik olma durumu yarattı. Medyatik olmayan, bu yüzden neredeyse yok sayılan, gereğince yansıtılmayan, çoğu zaman sadece sayılarla ifade edilen, gazete sayfalarında santimetrekarelerle ölçülen öldürülmelere birçok kişiden daha duyarlı oldum. Yaşanan çelişkiler daha derinden etkilemeye başladı. Gazetecileri eleştiririm hep içimden. Kefenin ağır basan yanında olmaktan rahatsızlık duydum. Babam olsa aynı duyguya kapılacaktı, eminim.

Konuşmamayı bir tutum, bir ilke olarak yansıtmanız, bu rahatsızlığın sonucu mu?

Bir aile kararı olarak medyatik olmaktan, gazetecilerin kamuya yansıtacakları bir malzeme kimliği taşımaktan kaçındık hep... Bazı görüntülerin gerçeklerden uzaklaştırılmamasını diledik. Ödül törenlerinde bulunmayı, ışıltılı parıltılı ortamlarda selamlar vermeyi reddettik. Babamın bir barış sembolü olarak görülmesi onur vericiydi, ama onun öldürülmesinin ardındaki güçlerin or-

taya çıkarılması için somut çalışmalar yapılana kadar onu sembolik olarak anımsatan törenlere katılmak istemedik.

Bu bir tür 'babamı kim ve neden öldürdü' çağrısı mı?

Biz, Abdi İpekçi adının ilk çağrıştırdığı, sebepleri ve suçluları bu kadar yıl geçtiği halde henüz ortaya çıkarılmamış bir cinayet olmamalıdır diye düşünüyorduk, bunun vurgulanmasını bekliyorduk... Babamın anılarından söz etmek istemedim, kimseyle de paylaşmak istemedim bir süre.

Biz olarak gördüğüm bir topluluk, bir grup var. Biz suikasta uğrayanların aileleri çoğaldık. Kayıplarımızın ne uğruna olduğunu bilme hakkını savunabilecek bir platform oluşmasını diliyorum. Bu kişilerin savaşta olmadıklarını, çoğunun evlerine giderken ya da evlerinden çıkarken suikastçılara hedef olduklarının daha sık vurgulanmasını bekliyorum. Bundan böyle kimsenin bu biçimde can vermemesi için çalışmalar yapılmasını istemek hakkımız olmalı. Öncelikle bunu dile getirmeliyiz.

Babanızın ve diğer insanların katilleri şimdi kahraman ilan ediliyorlar. Bu şaşırtmıyor mu sizi?

Hiç şaşırmıyorum. On sekiz yıldır, azıcık sezdirilmiş, bir iki kez dile gelmiş ama tam olarak çerçevesi çizilmemiş dünya kadar bilgi, şu bir ay içinde ekranlardan, gazetelerden evimizin içine daldı girdi... Çok bilginin yanında, çok duygu, çok düşünce, çok tavır ve çok şiddet vardı.

Zaten bunun böyle olduğunu biliyor hissediyordum, yaşamış duymuştum. Katiller katil olmak için işlememişlerdi cinayetlerini, temizlik yapmak için, bir şeyleri kurtarmak için eylemlerini gerçekleştirmişlerdi. Sırtları öyle sıvazlanmış, o yüce duygu ve inançlarla donatılmışlardı. Bu konuyla çok haşır neşir olduğunuzda, öldürülen ailesinden olduğunuzda, hele bir iki duruşmayı duruşma salonundan izlediğinizde, o salondan sanık yakınlarıyla birlikte çıktığınızda bunu hissetmemek mümkün değildi ki zaten.

Katillerin, katil yardımcılarının veya katletmekle görevlendirilmiş olanların, aslında bir bakıma kendileri de bir tür kurban

olanların, 'değerlendiriliyorsunuz' diye pohpohlanarak kullanılan insanların kendilerini kahraman gibi gördüklerini, buna samiyetle inandıklarını ilk defa görmüyorum.

Ama şiddet devlet eliyle meşrulaştırılıyor...

Farklı olan bu olgunun ilk defa daha geniş bir sahneye yansıması.

Bir zamanlar şiddet lafta da kalsa bol bol kınanırdı, fevkalade ayıp bulanlar, üzülenler bile çıkardı. Şimdilerde umursanmıyor gibi. Hatta hoşgörülüyor... diye düşünüyordum iki-üç yıl önce. Bir yere böyle bir notlar almışım. Şimdi ekler yapmam gerek: Şiddet alkışlanıyor, selamlanıyor. Ama çok yol katettik. Hepimiz birden 200 kilometre hızla yol aldık. Bir çırpıda herkes kimliğini savunmak, yandaşlarına sahip çıkmak adına kendini dışavurdu. Beylik sözlerin, klişelerin yerini daha içten, gerçeklere daha oturan duygu ve düşünceler aldı ve bütün bunlar ekrandan bir resmi geçit halinde akıp akıp gitti. Keşke ölenler olmasaydı. Bunu bütün samimiyetimle söylüyorum.

Ya o resmigeçitin 'kahraman'ları...

Kahramanların ne kahramanlık yaptıkları pek söylenmedi. Katil değillerse katletmediler mi? Kahramansalar kurtarmak adına mı bertaraf ettiler? Durduk yerde kahraman olmayacaklarına göre, katilliği reddettiklerine göre kahramanlık adına ne yaptılar? Yok etme eylemi her iki durumda da var. Savaş saflarında mı oldu bu kahramanlıklar, pusularda mı? Hiçbir ölüye saygısızlık etmeden biraz daha açığa çıksa olaylar. Bir de ne kadar kalabalık var. Ne çok isim geçiyor. Genel olarak konuşuyorum, suikastları düzenleyenler, o planları kuranlar, vur emirlerini verenler, tetikçiler, onlara yardımcı olanlar, destek olanlar ve bu kişilerin aileleri, onlar ne düşünür diye hep merak ederim, bayraklı tabutları seyrederken neler geçer akıllarından? Bir temizlik yapıldı duygusunu kolayca yaşarlar mı? Filmlerde söylendiği kadar kolay sözlerle ifade ederler mi ölmeyi öldürmeyi?

Ya sizin babanız? Onu bir kahraman olarak gördünüz mü hiç?

Çok şükür ki babam kelimenin bugünlerde kullanıldığı anlamda bir kahraman değildi. Ne o kendini ne de biz onu öyle görüyorduk. Kahraman değildi, çünkü kahramanlık yapmasını gerektirecek düşmanı yoktu. Kahraman değildi, çünkü birilerini yok edilmesi gerekli düşmanlar olarak görmüyordu. Savaş yapmadığı, yok edip kurtarmadığı için kahraman değildi.

Bütün bu yaşananlar size, babanıza ve hayata saygısızlık değil mi?

Geçmiş yıllarda bireysel ve toplumsal onurumun zedelenmekte olduğunu söyler dururdum. Şimdiyse hiçe sayıldığımı düşünüyorum. Ailemin hiçe sayıldığını, geçmişte hiçe sayıldığımızı ve kavram kargaşasına düşmeden hukuk çerçevesinden ayrılmadan elde edilecek yeni gelişmeler olamazsa, bütün bir geleceğimin hiçe sayılmış olacağını düşünüyorum.

Eğer babam devlet uğruna öldürüldüyse Türk milletinin bunda ne gibi bir çıkarı olduğunu bilmek istiyorum.

CAVİT ORHAN TÜTENGİL - DENİZ TÜTENGİL: 'HER NEDENSE' SALIVERİLDİLER...

Oğlu iki buçuk, üç yaşlarındaydı. Bir gün oyuncak silah almasını istedi kendisinden. Karşı çıktı. Vazgeçirmeye çalıştı, başaramadı. Sonunda bir gün karşısına alıp, "Bak," dedi oğluna "Senin deden öldürüldü, bu yüzden tabancayla oynamanı istemiyorum."

Bu konuşmadan sonra yıllarca, 'Acaba' diye düşündü Deniz Tütengil Mazlum, 'Yanlış mı yaptım. Çocuk psikolojisinden bihaber mi davrandım?' Sadece bu değildi. Yıllarca, babasının katillerinin hesap vermesi için üzerine düşen görevi yapıp yapmadığı da takılı kaldı düşüncelerine. Bu bir tür suçluluk duygusuydu ve Tütengil'lerin peşini bırakmadı: "Acaba aklımıza gelmeyen bir formül, bir yol olabilir mi? Bunu ihmal ettik mi?" Bu yılın (1996) Şubat'ında ölen Şükriye Tütengil de son zamanlarına kadar bu duygu içindeydi: "Acaba babanı sahipsiz mi bıraktık?"

Cavit Orhan Tütengil.

Onca yıl beyninde saklı tuttuğu bu düşüncelerinden şimdi kurtuldu Deniz. Yaşasaydı büyük ihtimal Şükriye Tütengil de kurtulacaktı. Çünkü, hem katillerin hem de onları koruyanların devletin içinde olduğu açıkça ortaya çıktı. Bir otomobil kazası; aşiret reisi milletvekilinin, bir emniyet müdürünün, bir de katil zanlısının 'kendi bekaaları' için biraraya geldiklerini gösterdi. Bunca kan, bunca faili meçhul!, işkence bu 'bekaa' içindi...

Tütengil ailesinin eline 1982 yılında geçen bir belge de bunun kanıtıydı. Daha elli sekiz yaşında, emekli olamadan öldürülmüştü Cavit Orhan Tütengil. Şükriye Tütengil emeklilik işlemlerini başlatmıştı, ancak Emekli Sandığı davanın hangi aşamada olduğuna ilişkin belge istemişti. Bu bilgiyi almak uzun sürdü. Süreç inciticiydi de. Tütengil'in dosyası kaybolmuştu. Bir gün Selimiye'den bir telefon geldi, dosya oradaydı. Ses, dosyanın kaybolması ve bulunması mutlulukmuş gibi verdi haberi... Şükriye Tütengil Selimiye'ye gitti. Dosyayı uzattılar eline. Üzerinde kocasının ismi yazıyordu ama içinde başka insanlara ait evraklar vardı. Deniz Tütengil, "Sanki alay ediyorlardı," diyecekti, "Sadistçe bir alay..."

Sonunda İstanbul Emniyet ve Merkez Komutanlığı Birinci Şube'den İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı, Askeri Savcılığı'na yazılmış bir belge geçti ellerine. Belgede, Ülkü Ocakları Derneği başkanı Yılma Durak'ın anlattıklarına yer veriliyordu. Durak, ÜGD ocak başkanı Recep Öztürk'ün üniversiteden bir öğretim üyesini öldürmeyi planladığını söylediğini, kendisinin de bunu onayladığını anlatmıştı. Ertesi gün de Tütengil öldürülmüştü; Durak, katilin Recep Öztürk olduğunu düşünmüş, kendisine de sormuştu. "Evet," demişti Öztürk, "Ben öldürdüm".

Deniz Tütengil.

Şube'nin raporunda, Öztürk'ün başka birçok öldürme ve yaralama olayına karıştığının da anlaşıldığı, bu yüzden Sıkıyönetim Komutanlığı'na sevk edildiği, ancak 'her nedense' salıverildiği de yazıyordu. Öztürk daha sonra yurt dışına çıkmıştı, bu yüzden sorgusu yapılamamıştı... Belgedeki ibare 'her nedense' pek çok şeyi anlatıyordu. Tıpkı, Tütengil'in ölümünün hemen ardından bir savcının söyledikleri gibi... Şükriye Tütengil ve çocukları, Cumhuriyet savcılarıyla sürekli konuşurlarsa konunun gündemden düşmeyeceğini, katillerin yakalanmasını hızlandıracağını sanmışlardı. Bu yüzden sık sık adliyeye gitmeye başladılar. Bir gün bir savcı, belki de boşuna çabaladıklarını düşündüğünden, "Bu işlerin kökleri o kadar derinlere uzanıyor ki," dedi, "Çok kısa vadede sonuçlanacağını ummayın. Adaletin er geç tecelli edeceğine inanın, ama hemen sonuçlanacağı gibi bir beklentiniz olmasın..."

Babası Cavit Orhan Tütengil 7 Aralık 1979'da öldürüldüğünde Deniz Tütengil yirmi üç yaşındaydı. O, Mimarlık Fakültesi öğrencisiydi, ağabeyi ise Almanya'da öğrenim görüyordu. Siyasal açıdan kötü bir dönemdi, cinayetler, çatışmalar, tehditler... Böyle bir tehlikenin kendi yakınlarından geçebileceğini düşünüp tedirgin oluyorlardı ama...

Babasının öldürüldüğünü duyduğunda, hayatlarının bir döneminin kapanmış olduğunu, duygusal açıdan bir dönüm noktasında bulunduklarını gördü. Daha o gün fark etti ki, bu acıyı hayatı boyunca yenemeyecekti. 'Bu' diye düşündü, 'asla kabuk tutmayacak olan bir yara'. Nefes almak, karnını doyurmak gibi sadece yaşamaya ilişkin zorunlulukların da sekteye uğrayacağını düşündü önce. Bu yüzden ertesi gün kapıya gelen sütçüye, "Biz artık süt almayacağız," dedi.

Demokrat, hilafsız demokrat bir babanın kızı olmaktan duyduğu gurur, onunla kurduğu hiçbir sahteliği olmayan ilişki erken olgunlaştırmıştı Deniz Tütengil'i. "Ruhen sakatlandım," diyecek ama yenilmeyecekti. En büyük desteği annesi; bir film karesindeymişçesine bir anda on yaş birden yaşlanıveren ama dimdik ayakta durmaya çalışan Şükriye Tütengil'di. Felsefe öğretmeniydi veya eşinin öldürülmesinden bir yıl önce emekli olmuştu. Tütengiller'in hayatında pek çok şey değişmişti ama yine de en baskın olan o çok büyük acıydı. Bazen paylaştıklarını sanıyorlardı birileriyle ama o kendi yaşadıklarına benzemiyordu. Kendisini oldukça insansever biri olarak tanımlayabilirdi Deniz Tütengil ama artık biraz daha seçiciydi. Her insanın sevilmeyi hak etmediğini öğrenmişti... Bazen de salt babasının kızı olduğu için insanların kendisine hak etmediği kadar ilgi ve sevgi gösterdiğini düşünüyordu. On yedi yıl boyunca, artık eskisi kadar sık göremese de o insanları, aile dostlarını potansiyel bir dayanak olarak hissedecekti...

Sonraki yıllarda, Abdi İpekçi'nin kızı Nükhet İpekçi'nin girişimleriyle hayatını kaybetmiş kişilerin yakınları olarak biraraya geldiler. Birlikte davranırlarsa, daha çabuk sonuç alınabileceğini, gerçeklerin daha çabuk aydınlanabileceğini düşünüyorlardı. So-

nuçsuz kaldı. Deniz Tütengil, babasının öldürülmesini hiçbir zaman faili meçhul bir olay saymamıştı. Hele katillerin salıverildiğini öğrenince...

Şimdi katiller, birbiri ardına ortaya çıkarken haklılığını ve doğruyerde durduğunu görüyordu Deniz. Mehmet Ali Ağca'nın isminin her geçişinde, 'acaba' diye düşünüyordu, 'babamın katillerinden ya da azmettiricilerinden biri de bu olabilir mi?' İpekçi cinayetinin işlendiği tarihi ve ardından olanları getiriyordu aklına, Ağca'nın İktisat Fakültesi'nde öğrenci olduğunu... Bu yüzden olayların didiklenmesini, gerçeklerin kamuoyuna duyurulmasını en çok o istiyordu. Katiller hesap verir miydi, bilmiyordu.

Verseler de acı azalmayacaktı. Belki tersine... Ama, 'Ne yapalım, oldu işte, böyle çeteler de varmış. Zaten bunu az çok biliyorduk. Olan oldu, geçmişi unutalım' diyemezdi. Hiçbir zaman ilkel bir intikam duygusu taşımamıştı. Ama son gelişmeler karşısında, hele katillerin 'şerefli', 'saygıdeğer' ilan edilmesi karşısında büyük bir öfke, büyük bir isyan duyuyordu. Bir gün bir gazeteci annesine sormuştu: "Eşinizin katilleri yakalansa ve idam cezası verilse, ister misiniz?" "Hayır," demişti Şükriye Tütengil, "Ben eğer prensip olarak idam cezasına karşıysam böyle bir çifte standart düşünemem. Hayır, ben cana can, kana kan düşüncesinde bir insan değilim, istemem."

Deniz Tütengil, babası öldürüldüğünde nişanlıydı. Bir süre sonra evlendi ve bir oğlu oldu. Bir süre değişik işlerde çalıştıktan sonra Mimarlık Fakültesi'nde akademik alana yöneldi. Yarasının asla kabuk tutmayacağını bilerek yaşamayı seçti. Bugün de babasına ait, onun kokusunu taşıyan o evde oturuyor. Babasının eşyaları, kitapları arasında... "Her zaman," diyor, "Babamla birlikteyiz..." Bu seçimi, bir televizyon programında gurura dönüşüyor: "Ağca'nın annesi ve kardeşiyle konuşuluyordu televizyonda. Ağca için af dileniyorlardı utanç içinde. Ben bu büyük acıyı çekmiş olmakla birlikte bu tarafta yer almaktan gurur duydum açıkçası. Onlar utanç içinde, af dilenerek yaşasınlar. Bizim başımız hep dik kaldı.."

KEMAL TÜRKLER - SABAHAT TÜRKLER: TERLİĞİ, SAÇI VE PİJAMASI...

Sabah, her zamanki gibi yedi buçukta uyandı Sabahat Türkler. Kahvaltıya oturduklarında, tedirginliğini fark etti kocası, "Neyin var, Balkan Komitesi," diye sordu. Sesini çıkarmadı. Kahvaltı bitip de evden çıkarken, bir yere gidip gitmeyeceğini sordu bu kez. Gidecekti, Maden-İş Sendikası'nın genel grevi vardı o sıralar, onları ziyaret edecekti. "Çok selamlarımı söyle," dedi kocası, "En kısa zamanda çözeceğiz."

Kapıyı arkasından kapatıp her zamanki gibi balkona çıktı Sabahat Türkler. Baktı, ağacın arkasında kalıyor otomobili, yatak odasının camına koştu. Her zamanki gibi kocası arabayı çalıştıracak, el sallayacak, öyle gidecekti. Kapıyı açtığını gördü. Birden ateş saçtığını duydu silahların. Aşağıya koştu, on altı yıl sonra bi-

le hatırlayamayacaktı merdivenlerden mi indiğini, yoksa asansörü mü kullandığını?

Bağırıp yardım istedi. Yol çok kalabalıktı ama kimse gelmedi yardımına. Bir minibüs yanaştı, arkası yük dolu. Şoför, Kemal Türkler'i tanıyordu belki de, çünkü kucaklayıp aracına götürürken ağlıyordu. Arabada göğsü üzerindeydi, karısının elleri kan içinde. "Yolları açın," diye bağırıyordu Sabahat Türkler camları vururken. Sonra kocasına dönüp, "Başkan, işçi sınıfına ne diyeceğim," diye soruyordu "İşçilere nasıl anlatacağım? Bir şey söyle bana."

DİSK genel başkanı Kemal Türkler.

Hastaneye ulaştıklarında ameliyata alacaklarını söyleyip götürdüler kocasını. Bir süre sonra birileri gelip, "Başınız sağolsun," dedi "İşçi sınıfının başı sağolsun."

Yirmi iki yıl, altı ay önce, bir arkadaşının babası için verilecek ilaçları almaya gitiğinde tanıştığı kocasından işte böyle ayrıldı Sabahat Türkler. O karşılaşma, bir görüşte aşk dediklerinden olmalıydı; çünkü bir hafta içinde nişanlanmış, bir buçuk ay içinde de evlenmişlerdi. On ay altı gün sonra ilk kızı Yasemin'i doğurmuştu, üç yıl sonra da Nilgün'ü. Kocasını tanımlarken, "İyi bir eş. İyi bir baba, iyi bir insandı," diyecekti hep, "Kadın hakları denince tuhafıma gidiyor şimdi. Çünkü biz her kararı birlikte alırdık. Kadınlara değer verirdi. Öğretici, paylaşıcı bir insandı. Yüreği insan sevgisiyle doluydu..."

Kocasıyla birlikte sendikadan sendikaya, grevden greve koşmuştu Sabahat Türkler. Ev kadınlığı yapmamış, fabrikalarda, direnişlerde geçirmişti hayatını. DİSK kurulduğunda danışmanlık yapması istenmiş ama reddetmişti, "Ben paralı çalışmam," demiş-

Sabahat Türkler.

ti. Kemal Türkler de on bir yıl genel başkanlık yapmış ama tek kuruş almamıştı. İki kızı büyüyüp de üniversiteye gitme zamanları geldiğinde korkmuştu ilk kez. Sınavlarda biri yabancı diller fakültesini, diğeri kimyayı kazanmıştı, ama tehditler peşlerini bırakmıyordu. Önce Yasemin evlendi. Kemal Türkler öldürüldüğünde torunu bir buçuk yaşındaydı. Bir süre sonra da Nilgün evlenip evden ayrıldı.

Türkler'in öldürülmesini bütün sendikalar şalter çekerek protesto ettiler. Büyük bir cenaze töreni düzenlendi. Elli iki gün sonra darbe yapıldı. DİSK kapatıldı, yöneticiler tutuklandı. Türkler'in evini tespit edenler, öldürün emrini verenler, tetiği çekenler de ortaya çıkarıldı. İdamla yargılandılar. Ayrı ayrı zamanlarda ve yerlerde alınan sekiz sanığın ifadeleri birbirini doğruladı. Sabahat Türkler, "Alpaslan Türkeş'in azmettirdiği, Celal Adan'ın silahları temin ettiğini Yılmaz Durak ibraz etti," diyecekti: "Ama poliste yüzleştirme yapmadılar. Ne benim ne kızlarımın ifadesini aldılar."

Acıya bırakmadı kendini Sabahat Türkler. DİSK hakkında açılan duruşmalara katıldı. Sendikacıları, işçileri görmek istiyordu. Oysa cunta ortamı iki insanın biraraya gelmesine engeldi. Kendisini görünce insanların ürktüğü, başlarını çevirdiğini gördü, yılmadı. Evlerine gitti tek tek, "Darılmanın değil, sarılmanın zamanı," dedi. Dostları vardı onları yalnız bırakmayan. Onlar yine 1 Mayıs'larda, 16 Haziran'larda, DİSK'in kuruluşu olan 13 Şubat'larda biraraya geldiler. "İşçi sınıfı olmasaydı ben yaşayamazdım," dedi sonraları: "Bütün yaşam gücümü onlardan aldım."

Bugün Merter'de Kemal Türkler üstgeçidi varsa, Sarıgazi'de Kemal Türkler Mahallesi, biraz da onun kocasının savaşını sürdürmesindendi. Bu yılın başlarında Kemal Türkler Eğitim ve Kültür Vakfı kurulduysa onun savaşı sahiplenmesindendi. DİSK şimdi Kemal Türkler Mahallesi'ne bir ilkokul yaptıracaktı...

Yüreği hâlâ onunla ve acıyla doluydu. "Hâlâ yanımda olmasını istiyorum," diyordu "Evini hiç dağıtmadım, eşyalarını, hiçbir şeyini vermedim ben başkanımın. Terliğinden tutun, taraktaki son taradığı saçları bile durur. Pijaması durur, her şeyi durur..." Sıkıldığı zamanlar, mezarına gidip kocasıyla konuşuyordu. Dertlerini ona anlatıyordu, sevinçlerini de. Yanlış bir şey yapmaya kalksa kocası yanındaymış duygusunu hissediyor, vazgeçiyordu. Bir zaman çocukları için tedirgindi, şimdi torunlarını korumak için çabalıyordu. Üstelik bugün, şimdi katiller de ortalıktaydı...

Onlarla ilk kez müdahil olarak girdiği ilk duruşmada karşılaşmıştı. O ve küçük kızı ağlıyordu. Aynı katillerin öldürdüğü diğer insanların yakınları da ağlıyorlardı. Bir an başını kaldırdığında o katilerin gözyaşlarına karşılık zafer işareti yaptıklarını görmüştü. O zamanlar biliyordu bu katliamların CIA tarafından organize edildiğini, kontrgerilla olarak bilinen devletin içinde gizli örgüt tarafından gerçekleştirildiğini. Daha o zamanlar defalarca söylemişlerdi ama kimse dinlememiş ya da duymazlıktan gelmişti.

"Biz karanlık güçler var diyorduk," diyerek hatırlatıyordu o günleri, "Kimse bizi dikkate almadı, ama bu Susurluk olayı hepsini ortaya çıkardı". Devlete güvenmiyordu artık, bundan sonra güvenebileceğini de sanmıyordu. Katil zanlılarından biri yine Meclis'teydi, yine parti başkanıydı, bir diğeri bir partinin il başkanı olmuştu. Üstelik devlet, katilleri 'kahraman' ilan ediyor, kalkıp bunu televizyonda söyleyip öğünebiliyordu. Şimdi bir kez daha acısının kanatıldığını düşünüyordu Sabahat Türkler, "O, Çiller'in kahramanı," diyordu, "Benim içinse bir katil".

ÜMİT KAFTANCIOĞLU - PINAR KAFTANCIOĞLU: BİR GARİP, BİR AŞİL VE 11 NİSAN...

11 Nisan (1997), yazar ve derlemeci Ümit Kaftancıoğlu'nun öldürülüşünün on yedinci yılıydı. Kırk altısındaydı öldürüldüğünde. Bir 'Garip' olarak başlamıştı yaşamaya, açlığın ve yoksulluğun ortasında. Sonra da dünyayı değiştirmeye kalkışmış, ağzında hâlâ o ilk yediği portakalın tadıyla bakmıştı katillerinin yüzüne...

Gerçekten allak bullaktı o gün İstanbul. Bitirilmiş öykülerini dosyalamıştı, bir de kaset vardı geride kalanlara bırakılmış... Öldürülecekti, biliyordu, ama hayat vardı her şeye rağmen süren; kuşlar vardı, çiçekler, bir çiğ tanesi, bir türkü, bir masa, henüz gidilmemiş yollar, büyümemiş çocuklar...

"Sen Ümit Kaftancıoğlu musun?"

Cevapladı:

"Evet, ne vardı?"

Söz bitti. Pencereden uzanan başlar, perde arkalarına saklandı. Gelip geçenlerin korkuyu kanıksamış gözleri şöyle bir değdi bedeninden sızan kana. Duraktaki kalabalık hafifçe dalgalandı, nerede kaldı şu 134 numara... Sütçü, her zamanki saatinde dokundu kapı zillerine. Şüphesiz ambulansta kimse saymadı ama bedeninde on altı kurşun vardı, "Pınar," diye sayıklamıştı hep, "Pınar nerede?"

Ümit Kaftancıoğlu.

Birisinin yüzünde derin yara izi olan iki erkek, iki tabanca, kendi etrafında şöyle bir dönen adam yani babası, dün gece gördüğü rüyadan kalan gözyaşları... Şimdi annesinin kollarındaydı Pınar, "Birisini vurdular ama," diyordu "babamı değil..."

Bu, ne ilk ölümdü sokak ortasında yakalanılan ne de son... Katilleri, bir başka cinayet için çekileceklerdi kuytularına. Sonraki yıllarda da 'insan' kanıyla beslineceklerdi; savaşta, gözaltında kayıplarda, faili meçhul cinayetlerde, yakılan köylerde, işkencelerde, tecavüzlerde parmak izleri kalacaktı...

Ümit Kaftancıoğlu ise yine 'Garip', yine 'bir tuhaf' sızacaktı yakın tarihimize. Bilecektik, onun katilleri bulunmadan kalkmayacaktı karanlık üzerimizden, yenilen 'biz' olacaktık... Unutmalara izin verdikçe uzak düşecektik kendimizden. İşte sırf bu yüzden şimdi yeniden hatırlanmalıydı...

Kimdi Ümit Kaftancıoğlu?

Nerede doğduğu belliydi de hangi yıl olduğu hep kafa karıştıracaktı. Sonradan alınan nüfus kâğıdında 1934 yazıyordu ama annesi Güllü ısrarla yineleyecekti: "Öyle bir kıtlık vardı ki o mev-

Pınar Kaltancıoğlu.

sim, çocuklarıma verebildiğim bir kuru ekmek parçasıydı..." Biraz kurcalansa, kıtlığın 1935'in güzünde vurduğu görülecekti Kars'ı. Samkara (Koyunpınar) köyüne kuma geldiğinde on üçündeydi Güllü, kocasıysa kırk beşinde. Hep kız doğuran ilk eşe inattı kumalığı, ama dört oğlan da kurtaramadı onu dayaktan. Kıtlığın içinde doğan Garip de o dört oğlandan biriydi işte. Başka bir isim ne mevsime uygun düşerdi ne de yaşananlara, bu yüzden Garip denip geçildi.

Daha dört buçuk yaşındaydı, ağabeylerinin ilkokul defterlerinden, kitaplarından çözdü okumayı yazmayı Garip. Köy Odası'nda Samkaralılara Dostoyevski'nin *Karamazof Kardeşleri*'ni okuduğundaysa altısındaydı. Köylüler, "Garip gelsin," diyor, o gidiyordu. Yoksulluğa rağmen 'okumak' para ediyor olmalı ki, eve döndüğünde üç beş kuruş oluyordu cebinde, *Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*'tan, *Suç ve Ceza*'dan küçük bir armağan...

İlkokulu bitirdiği yıldı, Samkara muhtarı, "Sen," dedi "İlla da okumalısın. Cılavuz'a git..." Yaşları dokuzla on bir arasında değişen dört çocuk, yanlarında annelerinin hazırladığı azık, yola koyuldular. Yol üzerindeki neredeyse bütün köylerde birer tokat indi yüzlerine, "Türkmen garipleri, okumak sizin neyinize?" Yayan, yirmi gün sürecekti Cılavuz'a ulaşmak, ama bir tek Garip kabul edilecekti okula. Diğer çocuklar yeniden yola düşeceklerdi, birisi daha köye ulaşamadan ölecekti...

Üstbaş, ayakkabı neyse de ilk kez Cılavuz'da portakalın tadına varacaktı Garip. Durmadan okuyacak, okuyacaktı... "On yedi yaşıma kadar iki bin-iki bin beş yüz kitap okumuşumdur," diyecek-

ti sonraları. Enstitü bittiğinde Mardin'in Derik'inde öğretmenlik yaptı üç yıl. Okulda yazmaya başladığı öykülerin konusu, şeyhlerin, şıhların köylüleri nasıl sömürdüğü, "Allah'a emanet" deyip el koydukları küçük kız çocuklarına nasıl kıydıklarıydı şimdi... Öğrencilerinden Ahmet Türk milletvekili olacak, ama ilk sosyalleşme, aydınlanma tohumlarını Garip hocasından aldığını söyleyecekti hep... Sırada Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nde okumak, İstanbul'a gitmek, Hukuk Fakültesi'ne yazılmak, TRT'ye girmek, bir de evlenmek vardı...

Bir arkadaşı tanıştırmıştı artık Ümit Kaftancıoğlu olarak bilinen Garip'le hakim kızı, edebiyat öğretmeni Behiye Nurcan Tanrıverdi'yi. Bir hafta sonra evlendiler. İki çocukları oldu, Ali Naki ve Pınar. Bu evlilik Kaftancıoğlu öldürülünceye dek sürecekti ama kızları Pınar'ın anlatımıyla 'kırık ve buruk' yaşanacaktı: "Annem Sünni, babam Aleviydi. Annem aristokrat, zengin, aydın ama muhafazakâr bir ailenin kızıydı ve birtakım değerlere sahipti. Babamsa her türlü toplumsal değeri yıkmaktan yanaydı, yenisini yapamasa bile yıkmalıydı. Annem her şeye doyduğu için artık, ekonomi yapmak gerektiğini düşünüyordu. Babamsa yoksulluk içinde büyüdüğü için son derece açtı, rahat yaşamayı ve lüksü seviyor, halkının da lüks yaşamasını istiyordu. Annemin günlük dilinde olan 'Allah Allah' sözcüğünü babamın yanında kullandığımızda bir tartışmadır başlıyordu, niye 'Allah Allah diyorsun, böyle bir deyim mi olur?' Var mı, yok mu derken tartışma uzuyordu da uzuyordu..."

Sancılı ama vazgeçilmeyen bir beraberliğin içinde TRT'de birbiri üstüne programlar yapıyordu Kaftancıoğlu, "Dilden Dile", "Dönemeç"... Teybi omzunda Anadolu'yu geziyor; türküler, hikâyeler, öyküler, masallar derliyordu. Çoğunluğunu annesinden dinlediği masalları kitaplaştırıyordu. "Hiçbir gerçek," diyordu "masal kadar gerçek değildir..." Çocukluğunu, Anadolu'yu, Anadolu'nun insanını, sonraları kenti, kent insanını anlatan romanlar yazıyordu durmaksızın... "Daktilo sesiyle uyurduk," diyordu kızı Pınar Kaftancıoğlu: "Akşam on ikide başlardı yazmaya, sabah yediye kadar sürerdi. Çok hızlı yazardı, dö-

nüp iki sayfa öncesinde ne yazdığına hiç bakmazdı. Asla karışmayan, tuhaf bir hafızası vardı. Birinci sayfada çay içeni, yüz altmış dokuzuncu sayfada hatırlıyor, çayı bıraktığı yerden devam ettiriyordu. Kitabın son noktasını koyup öyle kalkıyordu yazının başından..."

İlk öykü kitabı *Dönemeç* 1970 yılında TRT Büyük Ödülü'nü kazanacak, onu başka ödüller izleyecekti. Kimsenin cesaret edemediği bir dönemde 'Alevilik'i araştıracak, kitaplaştıracaktı. "Evreşe yolları dar", "Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar" Kaftancıoğlu'nun derlediği türküler olarak yerini alacaktı, halk müziğinde. Ruhi Su ve Zülfü Livaneli onun türkülerini seslendireceklerdi, bunlardan biri "Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz" dı...

Yazılar, derlemeler bir yana, çocukları onu hep, "Bize âşık bir babaydı," diye hatırlayacaktı. Kaftancıoğlu'na göre şımartılmalıydı çocuklar... Bu yüzden kafasına çekiçle çivi çaktıklarında bile sesini çıkarmaz, akan kanı görmezden gelirdi... Okula gidip öğretmenlerine, "Benim çocuklarım üçüncü derse girecekler," diyordu, "çünkü uyanamıyorlar". Kural yoktu, şart da. Eve bir çırpıda yirmi kilo muzun alındığını anlatacaktı Pınar Kaftancıoğlu, bir de 'bir tuhaf' büyütüldüğünü: "Bir çocuk gibi değil, genç bir kadın gibi büyüdüm. Topuklu ayakkabılarım, bazen rujum, bazen de yapılmış saçlarımla biraz tuhaftım. Babam, özellikle benim her şeyim olsun diye çırpınırdı. On iki yaşındaydım, beni ayakkabı giydirmeden dört beş saat gezmeye götürdü, çünkü ayağım hiç yere değmezdi, kucağında taşırdı..."

Kucaktan on yaşında inecekti Pınar Kaftancıoğlu, bir daha da kimse onu öyle taşımayacaktı... O sabah 11 Nisan 1980'de, Ümit, Nurcan ve Pınar Kaftancıoğlu biraz gergindiler. Çünkü üçü de aynı rüyada buluşmuşlardı o gece, ölümün soğukluğunda. Yersiz, zamansız bir rüya da değildi bu üstelik. Uzunca bir süredir tehdit telefonları birbirini izliyordu. Kimi günler on beş kez arandıkları oluyordu. Çocuklara yasaktı ya telefon, dinlerken anne ve babalarının yüzünden okuyorlardı sözcükleri bir bir, "Yaşatmayacağız" , "Sen öldün"... Ölümlerin birbirini izle-

diği, faşistlerin komünist kanı üzerinden 'bayram' ettikleri o yıl, daha beş ay önce Cavit Orhan Tütengil'in cenaze töreninde dipçiklenmiş, bir böbreğini yitirmişti. Birkaç ay önce de elinde Kaftancıoğlu'nun kitabı *Altın Ekin,* televizyonda bir açıklama yapmıştı MHP başkanı Alpaslan Türkeş, "Böyle komünizm propagandası yapan insanlar hâlâ aramızda..." Bu konuşma, hedef göstermekten başka bir şey değildi. Evlerinin bulunduğu Mecidiyeköy ise cehennemin ta kendisiydi...

Önce Ümit Kaftancıoğlu anlattı sabaha kadar kendisini uyutmayan rüyasını... O yana dönmüş kurşunlanmıştı, öbür yana dönmüş yine... Pınar, "Ben de senin iki kişi tarafından öldürüldüğünü gördüm," dedi, "Lütfen, bugün işe gitme..." Nurcan Kaftancıoğlu'nun rüyasında da aynı ölüm vardı. Ama dinletemediler, "Rüyalara bakarsak," dedi "Bir gün bile işe gitmememiz lazım. Hadi giyin hazırlan, seni de okula bırakacağım." Önce, beyaz Renault otomobillerini ısıtmak için Ümit Kaftancıoğlu çıktı evden, birkaç dakika sonra da Pınar ve arkadaşı...

Babasına yaklaştığında bir adamın, "Sen Ümit Kaftancıoğlu musun?" diye sorduğunu duydu, "Evet, ne vardı?" cevabını da. Sonra adamın ceketinin cebinden tabanca çıkardığını, öbür yandan gelen adamın tabancasının da ateş aldığını, babasının şöyle bir döndüğünü gördü... Eve koşup, annesine sarıldı. Annesi hep bilerek böyle davrandığını düşünecekti ama Pınar şokun ona bunları söylettiğine inanacaktı:

"Birilerini vurdular ama babam değil..."

Annesi neler olduğunu anlamaya çalışadursun, neredeyse kırk beş dakika bekledi Ümit Kaftancıoğlu'nun on altı kurşun yemiş bedeni yerde: Başlar camdan sarkıyordu, pencere aralarından gözetliyordu, yanından geçip gidiliyordu ama kimse ilgilenmiyordu. Ambulans geldiğinde yaşadığı söylendi sonraları, yolda sürekli, "Pınar nerede?" diye sorduğu. Ama hastaneye getirildiğinde her şey bitmiş, Kaftancıoğlu ölmüştü... Gazeteciler, cenaze töreni, yüzleştirme... Pınar ve arkadaşı, kendilerine gösterilen faşistler arasında yüzünde derin yara izi olan katili teşhis ettiler. Sonrası, mahkemede neler oldu, kimler tutuklandı, neye göre ce-

zalandırıldı, ne kadar hapis yattı, öğrenemediler.

Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. O yıl sekiz zayıf getirdi Pınar. Ali Naki daha bir içine kapandı. Nurcan Kaftancıoğlu ise bir daha ne saçını boyattı, ne makyaj yaptı. Ali Naki doktor oldu, Pınar turizmci, Nurcan Kaftancıoğlu ise emekli. Ama her şeyin üstünde biri vardı onları birleştiren: Ümit Kaftancıoğlu. Pınar her şeyin konuşulduğu, hatta merak etmediklerinin bile anlatıldığı o evin 'Tanrı' sını şöyle anlatacaktı: "Babamla ortak yanımız Yunan mitolojisine olan hayranlığımızdı. Heredot tarihini okurduk karşılıklı, Truva hikâyelerini... Babamın en büyük kahramanı Aşil'di. İnsan gibi yaşayan tanrıları severdi. Evet, babam da benim tanrımdı... Görünmez ışıklar saçıyordu, konuşamayacağı, yaklaşamayacağı, güldüremeyeceği, etkileyemeyeceği hiç kimse yoktu herhalde..."

Peki, katillere ne oldu?

Ümit Kaftancıoğlu'nun katillerinin yargılamasını ve mahkeme sonucunu *Vatan yahut Susurluk* kitabında İnci Hekimoğlu anlatıyor:

> ...12 Eylül Darbesi'nden sonra Kaftancıoğlu'nun katillerinden Ahmet Mustafa Kıvılcım ve Bayram Çimen yakalandı. Kıvılcım polis ifadesinde 'Ülkücü Gençlik Derneği üyesi olduğunu, eylem emrini İstanbul ÜGD başkanı Hasan Küçük'ten aldıklarını ve İrfan Çakıca ile Yusuf Teke'nin de kendisiyele birlikte eyleme katıldığı'nı söylüyordu. Olayda kullanılan silahlar da gömüldükleri yerden çıkarılmış ve Kaftancıoğlu'nu öldüren kurşunların ait olduğu silah bulunmuştu...
>
> ...Olaydan altı yıl sonra görülen davada Askeri Mahkeme Bayram Çimen'in delil yetersizliğinden beraatına, Mustafa Kıvılcım'ın ise taammüden adam öldürmek suçundan idamına karar verdi. Ancak Askeri Yargıtay kararı bozdu. Bozmaya uyan mahkeme Kıvılcım'ın 'cürüm işlemek için oluşturulan silahlı teşekküle girdiği'ni sabit görse de bu suçtan açılan davanın zaman aşımı nedeniyle düşmesine, Kaftancıoğlu'nun öldürülmesine yardım etmekten 8 yıl 4 ay ağır hapis cezasına çarptırılmasına karar verdi. Mustafa Kıvılcım bu cezaya göre 4 yıl yattı. Mahkemeye göre, diğer sanıkların kimlikleri tespit edilemedi.
>
> ...Ama Kaftancıoğlu'nun ölümünden yaklaşık 15 gün sonra gaze-

telere konuşan bazı görgü tanıklarının verdiği eşgal, Piyangotepe katliamı ve Ümit Doğanay'ın öldürülmesine de adı karışan Ali Bülent Orkan'a uyuyordu.

...Orkan daha sonra Abdullah Çatlı'nın kararıyla hazırlanan sahte evrakla tahliye edildi...

Selam Olsun Hepinize...

Ümit Kaftancıoğlu, öldürülmeden önce bir bant doldurmuş ve düşlerini, umutlarını, ölümüne rağmen 'hayatı' anlatmıştı:

Gökyüzüne doğaya gözümü kapamadım. Karıncadan file uzanan bir çizgide bütün varlıklarla dost olduğumu sanıyorum. Ne var ki tüm varlıkların özünde insanı görürüm. Dünyanın ekseni, gökyüzünün rengi, denizin derinliği, doğanın anlamı insan. Dövüşmüş, küsmüş, barışmış, arkadaş olmuş bütün kişiler benim için insandır ve aynı çizgidedir. Yalnız bana göre değil bu yargı. İnsanı kutsayan bir yargı sanıyorum hepimizin ortak yargısı.

Dostluklardan çok düşmanlıklar, yakınlaşmalardan çok sürtüşmeler, barıştan çok savaş, zenginlikten çok yoksulluk, mutluluktan çok mutsuzluk, sütliman bir ortamdan çok dalgalı ve karmaşalı bir ortam bana yaşamın tadını, çobanın varolmanın tadını vermiştir ve tanıklığını yapmıştır. Yaşama sevincini ben bu özde aradım. Gözlerimi yumsam da, açsam da dünyanın çevresini kuşatabiliyorum. Sular akıyor, çiçekler açıyor, kuşlar uçuyor, fırtına, deniz, yağmur, kar... Kar altında, çadır içinde, inde, kovukta, beş bin yıllık Eti evlerinde insanlar...Ve öte yanda köşkler, saraylar, saraylar içinde insanlar. Acılılar, açlar, neşeliler ve toklar... Bütün bunların arasında çağlayan gibi insanı gene duyuyorum. Dünyanın atmosferi, kabuğu, mağması, ekvatoru insan bana göre. İnsan yığınları, toplum, topluluk... İnsansız, ıssız bir lokantada yemek yiyemedim. Üç beş kişiyle sinema seyredemedim. Üstünde ağzına kadar dolu belediye otobüsü, korsan bir minibüs bana yaşamı vurgulamıştır. Şunca yaşamın içinde ölü için, ölen için gözyaşı döktüğümü anımsamıyorum. Bir evin en önemli kişisi, en yakınım ölünce de duygum değişmemiştir. Yaşamın içinde olup da ölü için gözyaşı dökenler için çok üzüldüğümü söyleyebilirdim. Ölümümde eşim, çocuklarım, en yakınlarım bile tek bir damla gözyaşı dökmesin istiyorum. Benim için caddele-

ri dolaşsınlar, bir gazete alsınlar, bir kitap karıştırsın, kalabalık bir sinemaya gitsinler, bir konferans, bir konser dinlesinler. Ölüm hiç önemli değil. Yaşam var dağ gibi... Yaşam ve gökyüzü, deniz. O insana şaşarım binbir meyve yüklü ağacın altında yere düşen sararmış bir yaprağa üzülsün. O insana acırım binbir kurbağa viyaklamalarını duymaz, gününü ömrünü bitiren bir sineğe üzülür. Yaşam, var olmak, anlam, varlık ve dinamizimdir. Ölüm yokluktur, karanlıktır... Sıfır. Sıfırla hangi rakamı çarparsanız çarpın sonuç bir başka değer, sonuç artı ve sonuç varlıktır. Kötülükler iyiliklerin değerini, çirkinlikler güzelliklerin niteliğini, yokluklar varlıkların anlamını, yoksulluklar zenginliklerin kalesini oluşturur. Kıraç, yanık, susuz çöller ovaların, ormanların yağmurun, denizin anasıdır, yaratıcısıdır. Deniz, ırmak, varlık, orman, yeşil, güzellik, sıkıntı yaşam tablosunda karşıtlarından daha kutsal değil. Daha güzel ve daha anlamlı değil. Yokluğa, yoksulluğa, çirkinliğe, kötülüğe daha çok saygı duydum. Bir fabrikanın varlığı sermayesi mi, makinesi mi, patronun kasası mı? Elbette hayır. Bir fabrikanın varlığı işçisi. Arılar gibi bal yapan, üreten yaşamı sürdüren işçiler. İşçilerin sesi, eli, ayağı, evi, yolu, ekmeği, tulumları, çocukları, semti, gecekondusu, fırını, bakkalı, kasabı, yol parası, gelişi, gidişi, grevi, tutumu, sigorta, güvence savaşımı... Yaşamı oluşturan zincir budur.

Ey Truva surları önündeki kılıç sesleri! Tanrılar! Patroklos! Aşil! Priamos! Hektor! Yaşam için günlerce kılıç sallayan Hektor! Ey yaşam için demir eriten, eriyen işçi! Ey yaşam için yüzü güleç, geri dönmeyen varlık! Selam olsun hepinize, herkese, yaşama, yaşam sevincine bin selam!

BENGİ H. ÖZ - IŞIL ÖZGÜNER - DENİZ TÜTENGİL: OPERASYONUN ADI: UNUT!

Üç kadın. Deniz Tütengil, babası öğretim üyesi Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil 7 Aralık 1979'da öldürüldüğünde yirmi üç yaşındaydı. Bengi Öz, babası savcı Doğan Öz 24 Mart 1978'de öldürüldüğünde beş yaşındaydı. Işıl Özgüner, annesi diş doktoru Sevinç Özgüner 23 Mayıs 1980'de öldürüldüğünde on beş yaşındaydı. Onlar bugün Türkiye'nin geleceği üzerine kurulan düşlerin önüne dikiliyorlar, hesapsız ve art niyetsiz. Onlar, geçmişin hesaplaşması yapılmadan, geçmiş aklanmadan yeni bir gelecek kurulamayacağını simgeliyorlar, hem kendileri hem bizler adına... Onlar yirmi küsur yılda hayatını yitiren, resmi tarihin görmezden geldiği, sivil tarihin belleğine bir türlü yerleştiremediği binlerce insandan sadece üçünün yakını. Onlar 'umut'tan söz etmiyorlar henüz,

Bengi H. Öz

Işıl Özgüner

Deniz Tütengil

önce gerçeğin üzerindeki o karanlık örtünün kaldırılmasını istiyorlar... Tütengil, Öz ve Özgüner'le giderek daha karmaşık hale gelen bir operasyon ve umuttan söz edebilmek için kaçınılmaz olanlar üzerine konuştuk:

* * *

Umut operasyonunu, Mumcu, Üçok, Kışlalı cinayetlerine dair 'fail'li açıklamaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tütengil: Aslında adı umut konulan bir şey yaşanıyor. Bu pek çok çevrede belki gerçekten bir umudun adımı olarak görüldü ve öyle algılandı, ama ben son gelişmeleri Türkiye için olumlu bir adım olmaktan çok, önemli bir tezgâhın parçası olarak görüyorum. Bizim yakınlarımızı kaybettiğimiz dönemde katillerin adresi belliydi, bu konuda bir tereddüt yoktu. Katillerin hesap vermemesi, onları azmettirenlerin ortaya çıkarılmaması gibi bir problem vardı. Bu son yapılanları geçmiş katillerin ve o kesimin aklanmasını amaçlayan bir operasyonun parçası olarak görüyorum. Bugün ise bütün bu cinayetler Türkiye'de bir din devleti kurmak isteyen kesimin işiymiş gibi bir hava yaratılıyor. Olay giderek bugün iktidar ortağı da olan MHP'nin aklanmasına, o cinayetlerde hiç payı olmadığının iması gibi bir şeye dönüşüyor, ben böyle algılıyorum. Açıkçası adının 'Umut' operasyonu konması bile benim sinirlerimi bozuyor, çünkü bizlere reva görülenin adı 'unut' operasyonuydu.

Neredeyse yirmi beş yıllık, bitmeyen bir operasyon...

Tütengil: Meclis kurulurken, katilliği tescilli bazı milletvekilleri yemin ederlerken bizden hep o geçmişi unutmamız, üzerine sünger çekmemiz beklendi. Bugün unutulmuş geçmişin üzerine sahte bir umut kurulmaya çalışılıyor. Birkaç gündür sokaklarda kocaman bez pankartlar görüyorum, bu da düşüncemi pekiştiriyor aslında, şöyle yazıyor: Uğur Mumcu'ya kıyan teröristleri yakalayan polisimize şükranlarımızı sunarız, imza İstanbullular...

Öz: Ben bunu dava etmeyi düşünüyorum, ben bu kentte yaşayan biri olarak bunu kabul etmiyorum...

Tütengil: Bence bu pankartlar da çok ilginç bir şeyi ele veriyor, 'Ameliyatımı başarıyla yapan doktora teşekkürlerimi sunarım' ilanları gibi... Oysa biz yirmi yıldır, yakınlarımızın her ölüm yıldönümünde tam tersi mesajlar verdik: Katiller hâlâ hesap vermedi, hâlâ azmettirenler ortada yok, biz bunu lanetliyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nde, biz hiçbir makamı bu anlamda böyle bir teşekküre layık bulmadık.

Operasyona dair bugüne kadar yapılan açıklamalarda azmettirenler için bir 'dış güçler' senaryosu yaratılıyor...

Tütengil: Ben bu olaya yabancı bir devletin adının karıştırılmasını bile bu tezgâhın bir parçası gibi görüyorum. Belki son yıllardaki siyasal cinayetlerde İran'ın parmağı olmuş olabilir, dinci grupları onlar manipüle etmiş olabilir, gerçekten katil olarak o kesimler kullanılmış olabilir, ama bu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu konulardaki suçluluğunu ve sorumluluğunu hiçbir şekilde ortadan kaldırmaz. Belki bir zamanlar kullanılan katiller çehre değiştirdi, onları bir yana koydular ve unutmamızı bekliyorlar. Yeni bir katil grubu oluşturuldu, onlar kullanılıyor. Onun için, kendi hesabıma 'Bu sefer belki bir umut var, biz umutluyuz, bir şeyler olacak' denmesini bir naiflik ve safdillik olarak görüyorum ve inanmıyorum.

Naiflikler küçümsenmeyecek kadar çok...

Tütengil: Belki tekil bir iki olayda kullanılmış katilleri açığa çıkararak ve o deşifre edilmiş insanlara işlemedikleri kadar suç yükleyerek Türkiye'de bir demokrasi havası ve geçmişiyle hesaplaşmış uygar bir ülke havası yaratacaklar ama... Kaldı ki Türkiye'de siyasal cinayetlerde hayatlarını yitirenler yalnızca gazetelerde adı duyulan kişiler değil, binlerce adı bilinmedik, tırnak içinde sıradan insan diye anılan insanlar var, onlar insan değil mi, öyle bir sahtekârlık yapılıyor...

Operasyonu tezgâhın bir parçası olarak tanımlıyorsunuz, bu neyin tezgâhı?

Tütengil: Bugün hükümet ortağı olan MHP'nin geçmişini aklamak gibi bir ihtiyaç var. Bu gidişle yarın öbür gün tek başına iktidar olmayacağı ne malum? Türkiye'deki gelişme bunu gösteriyor, sadece bıyık kesmekle, beyaz çorap giymemekle uygarlık olmaz tabii ki, önce onların katil imajını ortadan kaldırmak gerekiyor. Dikkat ederseniz, bir süredir siyasal cinayet dendiğinde akla şeriatçı, İran bağlantılı insanlar geliyor. Katillerin MHP'li geçmişleri büyük bir kesime unutturuldu, ama biz unutmuyoruz. Onun için de ben belki de biraz haksız olarak, bu son gelişmeler konusunda aşırı bir şekilde inançsızım.

Öz: Benim babam, hiçbir şekilde İslami güçler tarafından öldürülmedi. CIA, kontrgerilla ve ülkücü mafya işbirliğini ortaya çıkardığı için öldürüldü. Ben nasıl İslami kuvvetler diyebilirim? Bir de şu var, bu operasyonda 1990 öncesi yaşananlar yer almıyor, ama bu 'umut operasyonu' hepimize mal edilip, bütün bir tarih aklanmış sayılacak.

Özgüner: O zamanlar bir karabasanları vardı: komünist toplum. Bugün bundan çıkıldı. Şimdi karşılarına düşman olarak neyi alacaklar? Hemen yeni bir güç çıkardılar: yeşil güç.

Bugün yaşanan ve ortaya çıkarılan her olay, Savcı Öz'ün raporunda ortaya koyduğu ilişkiler ağında zamansal bir kesiklik olmadığını göstermiyor mu?

Öz: Kesinlikle...

Özgüner: Aynı şey biçim değiştirerek devam ediyor, her zaman devletin içine çöreklenmiş bir çete var, sadece biçim değiştirmiş... Belki on yıl sonra, karşımıza bambaşka tipler çıkacak...

Öz: Bence olanları iyi niyetle değerlendirmeye çalışmak doğru değil. Her şey kötü niyetli. Bir kere bu operasyon kamuoyunu aydınlatmaya değil, aldatmaya yönelik, herhangi bir demokratik alan açma çabası, 'Temiz Eller Operasyonu' değil, onun gibi gösterilmeye çalışılıyor, ama bu yalan, tamamıyla bir maske. Bundan menfaatları ne olabilir, diye düşündüğüm zaman, bir taşla iki kuş vurduklarını görüyorum. O nedir? İslami güçleri aradan çıkarıp MHP'yi aklayıp, 'Demokrasiyi elde ettik, artık biz mükemmel bir ülkeyiz' demek, bu arada özelleştirmeleri tamamıyla yürürlüğe sokmak. Artık, 'Biz demokratik bir ülkeyiz ve Amerikan mandası altında iyi uşaklarız' noktasına geldik. Hiçbir şeyin iyiye gittiği yok, her seferinde daha kötüye gidiyor. Çünkü gerçeklerin üzeri hep kaplanıyor ve kazımak her seferinde daha da zorlaşıyor...

Olayların üzerini açıyormuş gibi yaparken daha kalın bir örtü mü örtülüyor?

Öz: Kesinlikle öyle. İran'da tetikçilerin yetiştirildiği her zaman bilinen bir şeydi ama bundan bize ne ki? İran ne hadle, niye böyle bir şeye karar versin? Nasıl böyle bir güç elde edebiliyor ki?

Özgüner: Burada herhangi bir güç ve destek sağlamadan böyle bir şey yapmalarına imkân yok...

Öz: Geçen gün televizyonda bir program vardı, KGB'li bir yetkili ile Mehmet Eymür katıldı. KGB'li, "Türkiye'den hiç ajan kullandınız mı?" sorusuna, "Kesinlikle hayır," dedi, "Bizim adamlarımız vardı, onlarla çalıştık". Söz sırası Eymür'e geldiğinde ağzından yine şu sözler çıktı: "Biz o dönemde komünizmle savaştık." Nasıl savaştınız? Benim babam komünistti, demek onu sizler öldürdünüz...

Üçünüz de bu 'Umut Operasyonu'ndan umutsuzsunuz...

Özgüner: Ben de kesinlikle umutlu değilim. Kaldı ki ben o dönemleri yaşarken on beş yaşında bir çocuktum. Çok yakınınızdaki insanlar öldürülüyordu, bunu o kadar doğal bir süreçmiş gibi yaşıyorsunuz ki, sanki bir savaştasınız, çok doğal, olmaması anormal gibi... Travma, tek kelimeyle, on beş yaşındaki çocuğun yaşadığı travma. Sokakta insanları görüyorsunuz, 'Bunların da başına geliyordur, öbür türlüsü olamaz' diyorsunuz... Sürekli düşmansınız, sizin anneniz, babalarınız öldürülüyor ve soruşturulan sizlersiniz, bir evden bir eve taşınırken polisler sizin peşinizde. O küçücük çocuk yaşımda soruyordum, ne oluyor, biz suçlu muyuz? Suçluyuz herhalde, çünkü devlet bize karşı.

Hâlâ da aynı şeyi düşünüyorum. Yirmi yıl geçmiş, hiç kimse yakalanmamış. Deniz Abla'nın dediği gibi sadece herkesin tanıdığı insanlar da değildi. Annemle aynı gün, hemen yanındaki mezara gencecik bir oğlanı da gömdük, üniversite öğrencisiydi, gözleri kaşıkla oyulmuş, bir tarafa atılmıştı. Bunlar da vardı, bunları da yaşadık, resmen sıcak bir savaş yaşadık ve karşımızdaki devletti...

Bu karanlık geçmişin hesabı görülmeden kurulacak bir Türkiye'yi nasıl tasarlıyorsunuz?

Öz: Benim bir tek cümlem var, devletin kendisi, sistemdeki bu insanlar kalkıp, bizden, bütün öldürülen insanların ailelerinden herkesin önünde sözlü ve yazılı özür dilesin, hata ama biz bunu yaptık desin...

Özgüner: Artık açık olacağız, bir daha olmayacak deseler...

Öz: O zaman gerçekten gelecekten umutlanabiliriz. Biz kin güden insanlar değiliz. Belki o zaman, temize çıkma şansını bulabiliriz...

Özgüner: En azından paranoyalarımız azalır...

Tütengil: İtiraf edildi de, özür dilenmedi. Devlet resmi ağızdan itiraf etti...

Öz: Evet, bunu iğrenç, bizim için daha korkunç hale getirerek ve bizi hasta ederek söylediler...

Özgüner: Devlet için kurşun sıkan da kahramandır dediler, sonuçta yine kendileri kahraman oldular...

Tütengil: Böyle bir özürden sonra belki yaşananları çocuklarımıza biraz da olsa açıklayabiliriz...

Özgüner: Evet, bir de çocuklarımızın durumu var...

Yaşananları çocuklarınıza nasıl aktarıyorsunuz?

Özgüner: Ölüm küçücük yaşta öğrendikleri bir şey, çünkü onların arkadaşları gibi büyükanneleri ve büyükbabaları yok. Sonra neden öldü sorularıyla karşılaşıyorsunuz, yavaş yavaş söylüyorsunuz, "öldürüldü". O şoku görüyorsunuz. Neden öldürüldü: düşünceleri yüzünden... Çocuk bunu kendi kendine tartıyor, insan neden, niçin düşünceleri yüzünden öldürülür? Bir müddet sonra yine size soruyor: Ne düşünüyordu, ne istiyordu? "Herkes eşit olsun, özgür olsun, insanlar istediklerini söyleyebilsinler." Çocuk yine soruyor: "Bunun için insan öldürülür mü?" Cevap veremiyorsunuz, ondan sonra bir mitinge gittiğiniz zaman, sekiz yaşındaki çocuk, "Anne ne olur gitme, sen de anneannem gibi olma," diyor, "anne sus". Çocuk sürekli susma üzerine yetişiyor ve ben travma yaşıyorum zannederken bir bakıyorum çocuğum travma yaşıyor. Eve gelen, gece bizde yatan arkadaşları korkuyorlar, "Anneannen bu evde mi öldürüldü, geceleri biz bu evde tıkırtılar duyuyoruz," diyorlar. Çocuk... İster istemez korkuyor... Böylece yaşananlar nesilden nesile aktarılıyor...

Tütengil: Geçmişinde böyle bir olay olup da bunun hesabını soramamış insanlar olarak çocuğunuza yasa nedir, hukuk devleti nedir, yasalara saygı nedir, bunun mesajını bile vermeniz zor. Oğlum bir süre öncesine kadar ehliyetsiz otomobil kullanmak istediğinde, "Yapma, yasalara aykırı," dediğimde, "Anne, sen ne yasasından bahsediyorsun, dedem bu ülkede öldürülmüş, onun bi-

le hesabı verilmiyor," diyebiliyor ve ben bir şey söyleyemiyorum... Yaşananlar onların da inançsız olmalarına yol açıyor, çünkü çocuk aile ortamına gözünü açtığı günden itibaren önce hissediyor, sonra açıkça görüyor: Evde bir mesele var, çözülmemiş, bütün aile fertlerini yakından ilgilendiriyor, herkes çaresiz, kimsenin elinden bir şey gelmiyor...

Özgüner: Her yeni cinayet aynı şekilde, daha beter acılarla çıkıyor bende. Her yeni cinayette, her yeni olayda daha katlanıyor, sanki tekrar o günleri yaşıyorum, daha acı ve daha bilinçli olarak...

Biz kin gütmüyoruz diyorsunuz...

Öz: Baştan beri söylediğimiz o; kin gütmüyoruz, sadece doğruların ortaya çıkmasını istiyoruz. Kin gütmeyiş sebeplerimden biri, babamın varoluş biçimi; o idama karşı çıkan, insancıl, çocuklarına insanları sevme mirasını bırakan bir adamdı. Bu, bizim onunla birlikte varoluşumuzda öğrendiğimiz bir yaşam biçimi... Biz öç almak istemiyoruz, çünkü insanın doğasında canilik yok ki. Bu katillerin de katil doğduğunu düşünmüyorum, katil olmak öğretilen bir şey, gencecik, küçücük çocuklar bunlar...

Özgüner: Annemin cinayetiyle suçlanan çocuklar on sekiz, yirmi yaşındaydılar, o çocuklar için de acı duyuyorum. Annemle oturup konuşsalardı, annem onların saçını bir okşasaydı, ne olacaktı acaba? O zaman her şey siliniyor, yani insanca değil, böyle bir şey olamaz... Hiçbir zaman, bu çocuklar yakalansın, idam edilsin diye düşünmedim, benim onlarla derdim yok, benim sistemle derdim var... İnanıyorum, onların da sorunları kişisel olarak Sevinç Özgüner'le, Doğan Öz'le değildi, tanımıyorlardı...

Yakınlarınızın ölümü topyekûn bir değişikliğin, bugünkü Türkiye'nin siyasal, ekonomik, kültürel haritasını çizmenin adımı değil miydi?

Öz: İnsanlarımızın çehresini, yapıyı değiştirdiler... Aslında iyilik de kötülük de bulaşıcıdır, insanlara iyi, doğru, dürüst yakla-

şırsan o insanlar da sana onu gönderirler. Oysa Türkiye'de sürekli haksızlık, sürekli rüşvet, sürekli cinayet, sürekli işkence yaşandı, dolayısıyla herkes cani haline gelmeye başladı. Artık ben, bütün dünyayı benim düşmanım gibi görmeye başladım, nereye gideceğimi, hangi kapıyı çalacağımı bilemiyorum, her yerde, her koşulda şüpheciyim. Bulaşıyor, kendi fanusumda yaşayamam ki, neyi nasıl temizleyeceğiz? Her on yılda bir sistematik şekilde bütün iyileri, bütün doğruları, bütün bireysel çıkışları, demokrasi adına yapılan bütün hareketleri yok ettiler, başını kestiler, buradan nasıl iyilik doğabilir ki? Ben bu ülkenin sonunu patlama, savaş, ateş, kıyamet gibi görüyorum.

Sevinç Özgüner.

Özgüner: Yok, ülkenin geleceği yok... Bir şekilde patlayacak ve yerine belki yeni filizler çıkacak...

Söylediklerinizden demokrasiye, hukuk devletine inancınızın olmadığı görünüyor...

Özgüner: Kesinlikle.

Öz: Yok...

Tütengil: Ben de son derece umutsuzum...

Özür dilemek... Nasıl bir özürden bahsediyoruz?

Öz: Resmi anlamda kayıtlara ve tarihe geçmesinden söz ediyorum... Çünkü hâlâ bu olayın gelecekte ders alınacak bir noktaya

geldiğini düşünmüyorum. Gelecekte, insanlar tarihin sayfalarını karıştırdığında, 'aa bir karışıklık olmuş, bu neden acaba' diye soracaklar. O kadar bulamaç haline getirdiler ki, oysa bunun temeli bu devlet, bu sistem, sistemi yöneten başka bir büyük sistem. Bütün bunların hepsi bu karmaşayı oluşturmuş. İnsanların yüzyıl sonra geriye baktığında, yüzyıl sonra hâlâ Türkiye varsa tabii, olup biteni görmesi lazım... Bu toplumsal görevimiz, gelecek kuşaklara bırakacağımız tek miras...

Özgüner: Özür dilemeyi bir milat gibi görüyoruz, bu özür dileme devlet içindeki açıklığı, dürüst toplumu getirecektir diye düşünüyorum.

Tütengil: 'Özür dilemek' deyişi, bu anlamda belki de çok yerinde olmuyor, bir adabı muaşeret beklentisi içindeymişiz gibi anlaşılmasından korkarım. Özür dilemekten kastedilen hesap vermek. Yani, sorumluların kim olduğunu aydınlatıp, önce bizlere, sonra bütün topluma, 'Türkiye neden böyle bir dönemden geçti'nin açıklamasının yapılması. Yoksa hiçbir özür, özür olamaz. Bugün pek çok şeyi bildiğini ima eden ve tırnak içinde devlet adamı olan kişiler var, onların konuşmasını bekliyoruz, nedir, ne oldu? Bu olayların birinci tanıkları onlar ve ölümsüz değiller. Arşivlerde bir şey var mı, yok mu, onu da bilmiyoruz, birinci elden tanıkları da ölüp gittiğinde ne olacak? Bengi'nin söylediği gibi, Türkiye'nin resmi tarihi içinde belki hiçbir zaman bu dönem yer almayacak, biz bunun resmi tarihe girmesini istiyoruz.

Sizin gözünüzde devlet kadar toplum da suçlanmayı hak etmiyor mu?

Öz: Benim öfkem aydınlardan, hukukçu, milletvekili olduğunu iddia eden insanlardan öteye gidemez. Çünkü onlar görevlerini yerine getirmiyorlar. Eğitimsiz halk ne yapsın? Adam hastaneye gidemiyor, çocuklarına ekmek yediremiyor...

Özgüner: Yaşayamıyor...

Tütengil: Halkı suçlamak tabii ki haksızlık olur, çünkü biz bu bedeli öderken, nihai hedef belki halkı ürkek, korkak, çaresiz, yoksul bir duruma getirmekti. O kadar çok insan öldürüldü ki, onların toplumdan yok edilmesiyle ülkenin belli bir karanlığa sürükleneceği umuldu ve başarılı olundu. Bence Türkiye kaybettiği insanlarla çok daha aydınlık bir noktada olabilirdi, dolayısıyla buna mahkûm edilmiş bir halktan bir dirayet bekleyemezsiniz...

Davalar zamanaşımına uğradı, şimdi ne yapılabilir?

Özgüner: Sanıyorum devlete yirmi yıl süre tanınır katili yakalaması için, yirmi yıl sonucunda katili yakalamamışsa o zaman ben hesap sorma noktasına gelirim. Bilmiyorum, bunu yapabilir miyim, arkamda kim olur, kim destekler? Çünkü zorlu bir şey, büyük bir savaşı gerektiriyor.

Tütengil: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gidilip, Türkiye bu konuya sahip çıkmadı, aradan bizim yasalarımıza göre zamanaşımını gerektirecek kadar bir süre geçti, sizden bir medet umabilir miyiz, denebilir. Ayrıca bir kez daha hatırlatmak istiyorum, katillerin adının konması ya da onların hapishanelere konması bir şey değiştirmez, yani tetikçilerin kim olduğu pek de umrumuzda değil bizim. Asıl önemli olan, onları kimin kullandığının açıkça bilinmesi.

Özgüner: Bizim karşımızda devlet var...

Tütengil: Önemli olan bu cinayetleri bir devlet politikası haline getiren güç ne, o katilleri kimler buldu, kimler görevlendirdi? Asıl sorulması gereken soru bu, Ülkü Ocakları çevresine hasbelkader girmiş, on sekiz yaşında eline silah verilmiş adamı yakalayıp hapse koymak, idam etmek sorunu çözmüyor.

Öz: Bu konuda biz garip bir paradoks içindeyiz, annemin yıllarca verdiği demeç şuydu: Biz hukuk devletine, Türkiye Cumhuriyeti hukukunun işler hale geleceğine inandık. Paradoks şu, eğer Türkiye'nin tam bağımsız bir ülke olması ve demokratikleşmesi

sürecine inanıyorsanız, o zaman bu ülkenin hukukuyla hareket etmek durumundasınız, dışarıya çıktığınız an sistemin bir üst kademesindeki insanlara başvurmuş oluyorsunuz, ki zaten öldürtenler onlar... Onlar ne yapar, senin katilin gerçekten bu devlettir, hata yapmıştır, tazminat ödesin, der. Bunun Türkiye'nin demokratikleşmesine ya da hukuk devleti haline gelmesine ne katkısı var? Hiçbir katkısı yok... Sadece sen biraz egonu tatmin etmiş oluyorsun, ha ben haklıydım diyorsun, yani birazcık onay alıyorsun...

Özgüner: Ama çok kalabalık olduğumuz zaman bu değişebilir mi? Çok kalabalığız çünkü...

Tütengil: Burada hiçbir sözünüz suç duyurusu sayılmıyor, ben defalarca, "Babamın faillerinden biri bugün Meclis'tedir," dedim. Hiç kimse bu sözleri dikkate almadı. Bütün sözler boşa gidiyor, önü açık bir yol değil bu. Mesela, Mehmet Ağar'ın pek çok şey bildiğini, bu işlerde sorumlu bir konumda olduğunu hemen herkes hissediyor, hatta biliyor. Neden bildiklerini paylaşması sağlanmıyor? Bu çok derinlere gittiği söylenen mekanizmanın sırrını çözmeye bizlerin gücü yetmez, toplumun gücü de yetmiyor. Herkes yaptığıyla yaşıyor, bir vicdani sorumluluk duymadığı gibi yasal olarak da ona hiçbir kimse 'dur bakalım, bak hakkında böyle iddialar var, ne diyorsun' demiyor.

Öz: Artık susmak daha iyi diye düşünüyorum, çünkü bağırdıkça çığırtkan gibi görülüyorsunuz. Biz artık anma düzenlemiyoruz, çünkü her seferinde bizim yüreğimiz acıyor, bizim kanımız akıyor... Anmaların da içini boşaltıyorlar.

Özgüner: Bir hafta önceden başlıyor, 23 Mayıs'a bir hafta kala aynı travmayı yaşıyorum ve bir hafta kendime gelemiyorum; anma düzenlememek belki en iyi karar. Uzun sözün kısası, umutsuzuz.

CEVAT YURDAKUL - RASİM ÖZ - MUSTAFA GÖKÇELİ: İBRAHİM ÇİFTÇİ'NİN SUÇ DEFTERİNDEN...

2002 yılı seçimlerinde MHP, listelerde değişiklik yaptı, bilinen ve adları pek çok dava dosyasında yer alan isimleri listesinden çıkardı. Bunlardan biri de Savcı Doğan Öz ile yedi TİP'li genci; Serdar Alten, Efraim Ezgin, Latif Can, Hürcan Gürses, Osman Nuri Uzunlar, Faruk Ersan, Salih Gevenci'yi öldürmekle suçlanan İbrahim Çiftçi'ydi. Adaylığına gösterilen tepkilere, "Biz, 12 Eylül öncesinde siyasi bir mücadeleden geçtik," diye cevap veriyordu. 8.5 yıl cezaevinde yatan Çiftçi eski dosyaların karıştırılmasının Marksistlerin işi olduğunu söylüyor ve beraat kararlarını tarih tarih verip ekliyordu: "Ülkücüyüm, aktif olarak Türk milliyetçi hareketinin içinde bulunmuş, bundan hiç gocunmayıp şeref duymuş Türk milliyetçisiyim ve MHP'liyim..."

Çiftçi'nin bu sözleri öldürmekle suçlandığı insanların yakınlarının canlarını yakıyordu, daha çok da bir suçlunun aday olarak ortaya çıkması ve toplumun buna sessizliği... İşte o canı yananların anlattıkları:

Nihat Yurdakul: Soyadımızı Unutmadılar

Belediye-İş Sendikası genel başkanı Nihat Yurdakul, Adana Emniyet Müdürü iken öldürülen Cevat Yurdakul'un kardeşi. Cinayetin yirmi üç yıllık etkisini anlatıyor:

12 Eylül öncesinde adları arasında ağabeyiniz Cevat Yurdakul'un da bulunduğu insanların öldürülmesi olayına karışan MHP'lilerin milletvekili adayı olmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

12 Eylül öncesi toplumumuz büyük acılar yaşadı. Ülkemizin yetişmiş önderleri, aydınları, bilim adamları, namuslu bürokratları ve binlerce vatandaşımız karanlık güçler tarafından katledildi. Cevat Yurdakul, görevini namusuyla yerine getiren kamu görevlilerinden biriydi. Emniyet müdürü olmasına rağmen üzerinde silah taşımayan, yanında koruma dolaştırmayan, terörün sokaklara egemen olduğu o günlerde halkla iç içe olmayı yaşam felsefesi edinmiş bir insandı. Polis okulunda öğrencilerine, "Özgürlük ve barış önce halkımın, sonra benim olsun," diyen bir anlayışla ders anlatırdı. Şimdi bu sözler onun mezar taşında, ben inanıyorum ki o günlerde katledilen bütün aydınlar Cevat Yurdakul'un felsefesine sahip olduğu için hedef seçildiler.

12 Eylül öncesinin bu kanlı senaryosunda bilerek ya da bilmeyerek rol üstlenmiş olanların, demokrasinin en kutsal kurumu olan Meclis'te halkı temsil etme görevi üstlenmeleri kamu vicdanının kabul edeceği bir şey olamaz. Çünkü milletvekilleri halka örnek olması gereken kişilerdir. TBMM hırsızların, katillerin ve kendi menfaatından başka hiçbir şey düşünmeyenlerin işgal edeceği bir kurum değildir. Bu çerçevede düşündüğümüzde, yasalar önünde aklanmış olsa bile, kamu vicdanında aklanması mümkün olmayan kişilerin bu kutsal makamı işgal etmemesi gerekir.

Ağabeyinizin öldürülmesinin Yurdakul ailesinin üzerindeki etkileri ne oldu?

Cevat Yurdakul.

Ölüm, her insanda onarılamaz yaralara neden oluyor. Bu ölüm normal yolların dışında olduğunda acı ve yarattığı tahribatı benim sözcüklerle tarif edebilmem mümkün değil. 12 Eylül öncesinden her söz edilişi size bu acıyı tekrar yaşatan bir durum. Ama bunlar kadar, belki bundan daha da acı olan, sadece soyadımız nedeniyle yaşadıklarımız. Soyadı Yurdakul olduğu için kamu görevlisi olan aile fertleri, hak ettikleri halde çalıştıkları kurumda önleri kesildi. Yükselmeleri engellendi. En çok bu tür durumlar insanı yaralıyor, acımızı artırıyor. Ama bu tür durumlar bizim hâlâ doğru yolda olduğumuzun da bir göstergesi.

Şaibeli isimlerin politika yapması, bir hukuk devleti olma savaşı verilen Türkiye'yi sizce nasıl etkiler?

Milletvekilleri topluma örnek olması gereken kişilerdir. Bu nedenle hukuk devletine inandığını ifade eden siyasal partilerin, toplumun vicdanında aklanmamış şaibeli kişilere karşı gerekli hassasiyeti göstermeleri gerekir. Aksi takdirde ülkemiz kaybeder, halkımız kaybeder.

Bu ve buna benzer girişimler, ülkemizi hukuk devleti olmaktan biraz daha uzaklaştırır. Hiçbir siyasal partinin böyle bir girişimde bulunmaya hakkı yoktur.

Unutmak ve hoşgörü. Bu iki kavramın sizdeki karşılığı nedir?

Bana yapılan haksızlıklara karşı hem unutkanlığım, hem de hoşgörüm vardır. Beni yakından tanıyanlar bu yaklaşımımı iyi bilirler. Ancak, topluma yapılan haksızlıklara karşı ne hoşgörü gösteririm, ne de yapılan haksızlıkları unuturum. Bugün, yürüttüğüm görev bunun en iyi kanıtıdır. Unutmak toplumlar için tehlikelidir. Ben toplumsal hafızanın diri olması gerektiğine inanıyorum. Hoşgörünün toplum hayatı için ne kadar gerekli olduğunu biliyorum. Ancak geçmişteki acı olayları unutmamak ve onlardan ders çıkarmak şartıyla.

Nükhet İzet İpekçi: Niye Şaşırıyoruz?

Son otuz yılda ülkemizde ne kadar çok katil yetişmiş olduğunu fark edemedik mi daha?

Elbette, onlar da sonunda belli bir zümre olarak Meclis'te kendilerini temsil etmek ihtiyacını duyacaklardı. Bence şu andaki adayların sayısı az bile.

Bu kadar çok katil, zamanaşımından yararlanırken bir yandan da yaşını başını aldı, kahramanlık yaşlarını da aştılar. Artık pekâlâ böyle bir alana geçiş yapabilirler.

Yoksa neye yarayacaktı onca beraat, af, aklanma, ağartılma... boşuna mıydı? O kadar birlik, sistem, 'teşkilat', o kadar bütünlük, sağlamlık, o paralar ne işe yarayacaktı? Gidip de psikoloji, sosyoloji, felsefe mi okuyacaklardı?

Onlar çok müthiş, çok başarılı, çok azimliler. Davalarını sonuna kadar savunmuş, sapasağlam adamlar. Hiçbir şeyleri kimselere bırakmazlar. En milliyetçi, en dindar onlar. 'Tarih yazmış' adamlar. Vatanı pisliklerden, düşmanlardan kurtarmışlar. Bir milletvekilliğini mi çok göreceğiz onlara? Bu kadar birlik, bu kadar beraberlik, bu kadar bütünlük varken onlarda, onlar değil de biz mi olacaktık aday?

Biz, bir davayı bile sonuçlandırmaktan aciz kişileriz.

Ne adamlarımız var, ne de öyle güçlü teşkilatımız. Birçoğumuz dava dosyalarımızı, kaybolmaktan, yok olmaktan bile koruyamayacak kadar aciziz, beceriksiziz. Onlar değil de biz mi temsilcilik edeceğiz? Kanıtlar, sanıklar uçup gitmişler, sadece seyretmişiz.

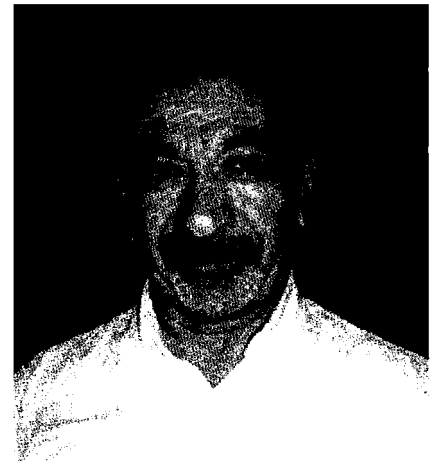
Birçok cinayetin sebebini, ardındaki ilişkilerini net olarak açıklamayı bile bilememişiz. Bunu resmi kayıtlara geçirememişiz. Biz mi resmen milleti idare etmeye aday olacağız? Ama onlar, kendilerini iki kelimeyle ifade ediyorlar: "Tarih yazdık," diyorlar. Henüz hiçbir adalet kurumu bu sözlerin aksini kanıtlayamadı. Resmen onların dediği geçerli. Onlar değil de biz mi olacaktık aday?

Sözün kısası, adaylara hiç şaşmıyorum. Hem galiba bu durumun pek farkında olan kimseler yok. Belki bir avuç kişi vardır hayret edecek. Onlar da böyle bir haberi okur geçerler, azıcık hayıflanarak. Orada da kalırlar. Herkesin işi başından aşkın. Hem biz toplum olarak özürlü kişileriz. Öldürülenlerin niceliğini değil niteliğini görüyoruz, adı anılmayanlar unutulmuş çoktan. Bir avuç haberli, bilgili kişi bile toplumsal, örgütsel biçimde değil, kişisel vah vahlarla gazetelerdeki anma günlerinden duygulanım izi sürüyorlar. Onlar da orada kalıyorlar. Asıl 'teşkilat' bu adaylarda var.

Kamu vicdanında mahkûm edildiler...

Rasim Öz, Kemal Türkler'in avukatı. Onlarca yıl katillerin yakalanması ve hukuka uygun yargılanması için çaba harcadı. O süreci şöyle özetliyor:

- 12 Eylül öncesinde faşizm adım adım tırmanıyor, Kemal Türkler ve arkadaşları ise 'Faşizme Geçit Yok' sloganlarıyla bütün ülkede 'Demokrasi Mitingleri' düzenliyordu.
- Faşizmi getirmek isteyenler kendilerini devlet olarak görüyorlardı MHP ve ülkücü kuruluşlar da kendilerini devletin yan kuruluşu olarak gösteriyorlardı. Bütün cinayetlerini devlet adına işliyor, işletiyor ve bir kısmı devlet yetkililerince korunuyorlardı. Örneğin, devletin değişmezi Demirel, 600'ü aşkın solcunun MHP'li ülkücüler tarafından katledilmesine rağmen, "Bana sağcılar suç işlemiştir dedirtemezsiniz," diyordu.
- Cuntacılar ise kararlarını bir yıl evvel vermişlerdi, sıkıyönetim koşullarında insanları birbirine daha çok kırdırdıktan sonra, kendilerince daha haklı olan gerekçelerle iktidara gelmek istiyorlardı.

Rasim Öz.

• Kemal Türkler büyük bir sendikal önder olduğunu 15-16 Haziran 1970 eylemleri, DGM direnişleri, sendikal ve demokratik hak mücadeleleriyle yüzlerce kez göstermişti. Bir çağrısıyla yüz binler alanları dolduruyor, hayatı durduruyordu. 51 yıllık yasağı kırarak Taksim Alanı'nın adını fiilen '1 Mayıs Alanı' olarak değiştirebiliyordu. Bu nedenlerdendir ki faşizm, önündeki en büyük engellerden biri olarak Kemal Türkler'i görüyordu.

- Başbuğ, Doğunun Başbuğu ve Çiller'in milletvekiline, "Komünizmin kaynağı DİSK ve onun başı Kemal Türkler'dir," diyerek eliyle ot biçer gibi emir vererek, "Yok edin," diyor, MHP üyesi ülkücüler Abdulsamet Karakuş, Aydın Eryılmaz, Ünal Osman Ağaoğlu ve Yunus Koçak da tetikçi olarak görevi üstleniyorlardı. 12 Eylül faşizminden 51 gün önce, eşi ve çocuklarının gözü önünde 22 Temmuz 1980 günü Kemal Türkler'i katlediyorlardı.
- Ben o tarihte de Kemal Türkler'in başkanı olduğu T. Maden İş Sendikası'nın Hukuk Dairesi Müdürü'ydüm. Bu cinayetin araştırılması için bir komisyon kurduk. Bütün veriler MHP'yi ve ülkücüleri gösteriyordu. Bu veriler güvenilir resmi görevlilere de verildi.
- Faşizm gelmişti ve yan kuruluşlara, yardımcılarına ihtiyaç kalmamıştı. Bir kısım onurlu askerlerin de baskısıyla, 600 kişinin katli dahil yüzlerce suç belge ve delili karşısında MHP ve ülkücü kuruluşlar hakkında dava açılması zorunlu hale geliyordu.
- Bu davaya başkanım, dostum Kemal Türkler'in katli nedeni ile ailesinin adına müdahil avukatı olarak katılmak, bir savaşı kazanmak kadar zorlukla başarılıyordu.

- Türkeş'in Kemal Türkler'in katlini azmettiren olarak yargılanması sırasında kendisine yönelttiğim ilk sorudan itibaren ayağa kalkarak beni ölümle tehdit etme, susturulmam, aksi halde kendilerinin susturacağı çığlığına bütün duruşma salonu katılıyordu.
- Bu davada azmettirenler delil yetersizliğinden şeklen aklansalar bile, tetikçilerinden Abdulsamet Karakuş ve Aydın Eryılmaz mahkûm oluyor ve Yargıtay'ca bu cezaları onaylanarak kesinleşirken, MHP ve Türkeş'in çete oluşturma mahkûmiyeti Askeri Yargıtay'da süre aşımına uğratılıyor ve dava düşürülüyordu.
- O davada Kemal Türkler'i katleden Celal Adan'ın kayınbiraderi Ünal Osman Ağaoğlu gıyabi tutuklu firariydi. Ağaoğlu, Türkler'in katlinden başka TİP'li yedi genci Kırcı ve Çatlı'yla birlikte katletmekten aranmasına rağmen bulunamıyordu! Hakkında dava açılması için her yıl bütün yetkili makamlara başvurmam yetmiyor, yakalanmıyordu. Sonunda, süre aşımının dolmasına az bir zaman kala, 1996 yılında Bakırköy 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde dava açılacaktı.
- Ancak sanık yine de yakalanmıyordu. İsviçre ve Almanya'da uyuşturucu kaçakçılığından mahkûm olmuş ve cezasının infazından sonra, 1991'de Türkiye'ye iade edilmişti. Bakırköy Adliyesi'nde, üzerine suların döküldüğü, farelerin kemirdiği bir dosya üzerinden sorgulanmış ve bırakılmıştı. Sonra yapılan bütün aramalarda, çeşitli yerlerde görülüyor, ama yakalanamıyordu. 18 Nisan 1999 seçimlerinden önce Abdullah Öcalan'ın iktidara teslim edilmesinden sonra, bir *Cumhuriyet* gazetesi muhabirinin bize verdiği bilgileri ilgililere ilettik. Kemal Türkler'in katlinden sorumlu Ünal Osman Ağaoğlu, Kuşadası Emniyet Müdürlüğü'nün inşaatına bağış yapmış ve Devlet Çiftliği'nin işletilmesini almıştı. Seçimlerden bir hafta önce, iktidara soyunanlar, bunu da oya dönüştürmek için, "Kemal Türkler'in katilini de yakaladık," diyerek poliste hiçbir ifade almadan Ünal Osman Ağaoğlu'nu mahkeme önüne çıkarıyorlardı...

- Öte yandan, MHP ve ülkücü kuruluşlar davasının Kemal Türkler'in katliyle ilgili dava dosyası 6 yıl boyunca, 425 km. ötedeki Ankara'dan İstanbul'a getirilemiyordu.
- Otuz altı yıllık meslek hayatımda öyle olaylarla karşılaştım ki... Pek çok müvekkilim, yüzde yüz beraat etmesi gerekirken mahkûm oldu. 1982'de 'Anayasa'ya Hayır' dediği için 30 müvekkilim üçer yıla ceza aldılar. Bu ceza sicillerine geçti, ama onlar kamu vicdanında aklandılar, onurlandırıldılar. Ama öyle beraatler de gördüm ki, yüzde yüz mahkûm olmaları gerekirken, çeşitli baskılar, delil karartmalarla şeklen aklandılar ama kamu vicdanında mahkûm edildiler... Bugün sabıkalı kadrodan çalıştırılması gereken insanlar, kanundaki boşluktan yararlanıp Parlamento'ya giriyor ve halkın katilleri halkın yöneticileri oluyorlar...

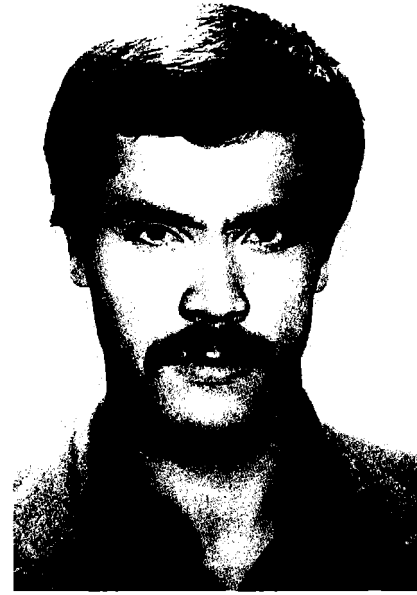
Örnektepeli İşçi Mustafa Gökçeli...

O sabah evden erken çıktı Mustafa Gökçeli. Söylenenlere bakılırsa, aynı mahallede oturan sevgilisini Şişli'deki işyerine bırakacaktı. Mahallenin adı Örnektepe'ydi. Gökçeli'nin ağabeyi olayı akşam radyo haberlerinden öğrendi. Şişli Camii'nin yanında Hürriyet Pasajı vardı, üst katında da MHP lokali. Zeminin poligon olarak kullanıldığı söyleniyordu. Pasajdan sağa dönüldüğünde köşede, birahaneyi geçince Palazoğlu Sokağı başlıyordu. Mustafa, işte o köşede ensesine sıkılan bir kurşunla öldürülmüştü. Kız arkadaşı yanında mıydı, öğrenilemedi.

Mustafa'nın ağabeyi Nazmi Gökçeli, hep o konuşsun diye bekledi, ama o ne dün konuştu, ne de bugün konuşmaya yanaşıyor.

12 Eylül öncesinde binlerce gencin öldürülmüş olmasını, artık kimse hatırlamıyorken, hatırlamak istemiyorken, Mustafa'nın ailesi ve arkadaşları için her şey aynı saflarda duruyor. Ağabey Gökçeli olayların sergileniş tarihini 1978 olarak hatırlıyor. Gecekondulaşmanın yoğun yaşandığı Örnektepe'de solcular Örnektepe Mahallesi Kültür ve Yardımlaşma Derneği çatısı altında toplanıyorlar. Mustafa'nın da kurucuları arasında yer aldığı dernek, kanalizasyon ve su sorunlarını çözümleyince mahallelinin desteğini alıyor.

Gökçeli Ailesi'nin İstanbul öyküsü, Sinop'tan 1968'te göçle başlıyor. Baba Gökçeli, aynı zamanda koyu bir dindar. Geçmişin öğrenci olaylarını örnek gösterip, "Okuyanlar işte böyle oluyor," diyor. Mustafa bir tekstil firmasında çalışmaya başlıyor. Ağabey Gökçeli ise bir kamu kuruluşuna memur yazılıyor, çeşitli memur derneklerinin etkinliklerine katılıyor. Mustafa mahalledeki çalışmalardan ve ağabeyinin düşüncelerinden etkileniyor. Evde baba ve oğullar arasında uzayan tartışmalar, baba Gökçeli'nin yurtdışına gitmesiyle son buluyor.

Mustafa Gökçeli.

Örnektepe'de dernek üyeleri, solcular ve mahalleli arasındaki dayanışma ete kemiğe bürünürken MHP de mahalle merkezinde parti lokali açıyor. İlk kutuplaşma da o gün başlıyor. İlk yaranın tarihiyse 19 Eylül 1978. Mahalle ilkokulu öğretmeni Mustafa Yaşar. Bütün mahallelinin dilinde cinayete azmettirenin MHP lokal binasının sahibinin oğlu Ferhat Tüysüz olduğu var. Ertesi gün cenaze törenine büyük bir kalabalık katılıyor. Cinayetin protesto edilmesi sırasında çıkan olaylarda Namık Kemal Apak'ın öldürülmesi mahalledeki saflaşmayı ve şiddetin dozunu arttıyor. Bu cinayetlerin misillemesi MHP ilçe binasının basılması, cam ve çerçevelerinin kırılması. Faşistler, ortaokul öğrencisi ve Ferhat'ın da okul arkadaşı Osman Karaca'yı öldürüyor, cam ve çerçevenin bedelini can alarak ödetiyorlar...

Örnektepe'de hayat giderek sertleşiyor. Solcular MHP lokalini bombalıyorlar. Faşistler buna, solcu gençlerin ve mahalle sakinlerinin gittiği kahveyi 20 Kasım1978'de çapraz ateşle taraya-

rak karşılık veriyorlar. Bu olayda Yadigar Eke ve Ramazan Üstün öldürülüyor. Olayların gelişmesiyle işçi sınıfının elde ettiği haklar ve örgütlü çalışmaya inanan Mustafa Gökçeli, onlarca yıldır çalıştığı işyerinden ayrılarak Belediye'nin Yedikule Kömür Deposu'nda işe başlıyor. Böylece sendikal hayatın da içine atılıyor. Ağabeyinin deyimiyle, "Daha işçiliği öğrenmeden sendikacılığa," soyunuyor.Günlerinin büyük kısmını sendika-dernek arasında geçiriyor. Ve o günlerin modasına uyup, devrimcilerin giydikleri parkalardan edinip yakasına kürk taktırıyor. Ağabeyi, "Kocaman bıyıkları görünümünü tamamlıyordu," diyor. 4 Şubat 1980'de öldürülmesinden sonra arkadaşlarının gazetelere verdiği yas ilanlarında da o kocaman bıyıklarıyla bakıyor Mustafa. Ölüm aileyi savuruyor, yurtdışından kesin dönüş yapan baba, karısını ve diğer çocuklarını alıp Sinop'a dönüyor. Ağabey Gökçeli olayda suçlandığı için aileyle ilişkiler bozuluyor ve uzun yıllar görüşmüyorlar.

Nazmi Gökçeli cinayetten yedi ay sonra gelen darbenin yarattığı sessizlik ortamında ne duruşmaları izleyebiliyor, ne şikâyette bulunabiliyor. Bunda kardeşinin cenaze töreninde gözaltına alınması ve törende 'devrim andı' içtikleri için hakkında açılan davada beş yıl yargılanması da var... 'Teşhir edilmek' istemiyor. Cinayetin işlendiği sokağa olaydan ancak bir yıl sonra gidebiliyor. "Tam sokağa giriyordum, arkamdan birisi gelip sarıldı ve üzerimi aradı," diyor.

Çareyi, bugün bir roman-belge niteliğinde bir kitaba dönüştürmeye çalıştığı gazete kupürlerinden bir arşiv kurmakta buluyor... Kardeşinin vurulmasına tanık polis Hüseyin Şahin'in, katil zanlısı olarak çatışmaya girdiği İbrahim Uğurbaşçı'yı mahkemede teşhis ettiğini hep gazetelerden öğreniyor. İtirafçı olan Uğurbaşçı, itiraflarında MHP'lilerin kendisine, "Adam vur, sevap kazan," diye teşvik ettiklerini iddia ediyor ve ekliyor: "Adam vurduktan sonra da Allah için yaptığımız düşüncesiyle aptes alıyorduk." Mecidiyeköy, Gültepe, Sanayi Sitesi, Fulya Mahallesi ve Okmeydanı'ndaki bütün ülkücü eylemlerin Şişli MHP binasında Osman Sönmez tarafından yönetildiğini de itiraf eden Uğurbaşçı, Alaat-

tin Çakıcı'nın isteği üzerine de Durmuş Onuk'u vurduğunu, bu sırada bir kadının da öldüğünü söylüyor.

İstanbul MHP-Ülkücü davası 1986'nın Temmuz ayında sonuçlanıyor. İbrahim Uğurbaşçı ömür boyu hapis cezasına mahkûm oluyor. Kardeşinin öldürülmesini ve yaşananları arşivlerken, 1978'de Örnektepe'de öldürülen gençlerin ailelerine de ulaşan Gökçeli, kendileri de dahil hiçbir ailenin dava açmadığını öğrenince şaşırıyor, "Sanki," diyor "biz olup biteni savaş kabul etmişiz ve ölen ölür, kalan sağlar bizimdir demişiz. 12Eylül'den sonra hepimiz ortada kalmıştık. Kamu davalarının açılmasıyla yetinmiştik".

Bugün, MHP'nin yüzlerce gencin ölümünden sorumlu tutulup suçlanan, yargılananların milletvekili adayı listesine alınmasını 'normal' karşıladığını söyleyen Gökçeli, "Bu zaten böyle planlanmıştı. Devrimciler uzun yıllar yasaklı olmalarına sebep olacakları maddelerden yargılanıp hüküm yediler, MHP'liler ise adi suçlardan. ÖDP'nin üçte biri siyasi yasaklı. Ve bütün bunlar tezgâhlanmış olaylar, adamların önü açık, hiçbir engelleri yok," diyor.

O bir ağa oğluydu. On dokuz yaşındaydı ve Türkiye İşçi Partisi'nin Adana il başkanlığını yeni bırakmıştı. Şimdi belediye başkanlığına adaydı. O günün, yani 7 Eylül 1979'un sabahında, saat dokuz gibi geldiler Adliye'nin arkasındaki avukatlık yazıhanesine. Kardeşi Enver Can haber aldığında her şey bitmişti. Ceyhun Can öldürülmüştü...

Dönemin emniyet müdürü Cevat Yurdakul geldi olay yerine. Deliller toplandı, tanık arandı. Enver Can, "Önemli olan abimi vuranları bulmak değil," dedi Yurdakul'a, "İki çocuk geliyor, niye yaptığını bilmeden öldürüyor." O niye yaptığı bilmeyenler yirmi bir gün sonra bu kez Cevat Yurdakul'u öldüreceklerdi. Bir kadın ve bir çocukta daha yara açılacaktı. Ülker Yurdakul, daha

uzun yıllar Emniyet Müdürlüğü'nde çalışacaktı, çünkü o da bir polisti. Çünkü hayat, maktullerle zanlılar arasında kalsa da, katillerin ellerini kollarını sallaya sallaya dolaşmalarını görmek çok can acıtsa da devam ediyordu...

Evet, Ceyhun Can bir ağa oğluydu ama... Çeltikçiydi babası Mustafa Can. Oğlu karşısına, "İşçiye daha fazla vermelisin," diye çıktığında şaşırdı. Tartışma, Ceyhun'un sözleriyle son bulurdu: "Bugün varlıklı olabilirsin ama çoğunluk açsa, bir gün onlar seni boğar."

Kozanlıydılar. Biri kız, yedi kardeşin büyüğüydü Ceyhun Can. Okulda başarılı bir öğrenciydi. Bu başarısını İstanbul Hukuk Fakültesi'nde de sürdürdü. Türkiye İşçi Partisi'yle o yıllarda tanıştı. Hukukçuluğuyla particiliği tek görüşte birleşti, 'sosyal adalet'.

İnsanlar kadar doğayı da sevdi. Şiir yazdı, fotoğraf çekmelerin peşine düştü. Bir de çocuklar vardı tutkusu. Bu tutkusunu, kendisinden yedi yaş küçük kardeşi Enver'in çocuklarına akıttı. Enver, "Vazgeç bu siyasetten, evlen, kendi çocukların olsun," dedikçe güldü: "Zamanı var, zamanı..." Onu, hem çok hüzünlü, hem çok neşeli hatırladı Enver hep. Ben zengin çocuğuyum demeyip mütevazı bir hayat sürdürmesini, bütün parasını kitaplara yatırmasını unutmadı.

Ölümü, alışılır gibi değildi. Enver ve babası, katillerin bulunmasının takipçiliğini üstlendiler. Bırakmadılar peşini ama çabaları sonuçsuzdu. Geçen yıl ölen anneleri, on yedi yıl boyunca ağıtlar yaktı. Son sözü yine, "Ceyhun'um," oldu...

Enver Can, ağabeyinin öldürülmek için 'seçilmiş' insan olduğunu düşünmedi pek. Misillemeydi bu. Hep aydınları, düşünen insanları seçen bir misilleme. Ecevit'i suçladı katiller bulunmadığında, bir daha da bağışlamadı. Şimdi de hiçbir şeyin değişmediğini düşünüyor Enver Can. Onlar yine Meclis'teler çünkü. Oysa katiller bulunsa, acı azalacak bir nebze olsun. 'Hukuk devleti' diyebilecek yeniden, huzuru duyacak, rahatlayacak.

Oysa katillere neredeyse nişan takılıyor şimdi. Ya 'öldürün' emrini verenler, onlar nerede? Bu sorunun cevabını istiyor.

6. BÖLÜM

12 EYLÜL'DEN SONRA: VAHŞETİN MAHŞER YERİ

ÖMER YAZGAN - RAMAZAN YUKARIGÖZ - ERDOĞAN YAZGAN - MEHMET KAMBUR: VE ASTILAR...

12 Eylül'den sonra 49 kişi idam edildi. Yargılama süreci, bugün de süren bir tartışma başlattı. 29 yıl sonra bile bir suç olarak, darbe yapmak yargılanamadı.

O gece yarısı, hemen hemen aynı saatlerde Ankara'da bir, İstanbul'da üç evin kapısı çalındı. Kapıyı açanlara aynı cümleler kuruldu: Oğlunuz infaz edildi, cenazelerini alacak mısınız?

Tarih 29 Ocak 1983'tü.

Cenazeler aynı günün bitim saatlerinde ailelerine verildi. Yeni güne başlanan saatlerde dört ayrı mezarlıkta, dört mezar kazıldı. Askeri battaniyeler içindeki dört genç beden en yakınlarının gözyaşları içinde mezara bırakıldı. Yakınlardan iki kadın gözaltına alınıp sorguya götürüldü; biri anne, diğeri kız kardeş-

Ömer Yazgan.

ti. Suç, acının içinden çıkan ama gerçeği bütün çıplaklığıyla sunan sözcüklerdeydi: "Katiller."

Anne on dört gün, kız kardeş bir buçuk yıl hapis yattı.

Hem idamlar, hem idam edilenlerin yakınlarının hapisliği 12 Eylül darbesinin aynasıydı. Dört gencin, Ömer Yazgan, Ramazan Yukarıgöz, Erdoğan Yazgan ve Mehmet Kambur'un da aralarında bulunduğu 49 kişi idam edilmişti. Kalemin kırıldığı duruşmaların tümü hukuka uygunluğu yönünden tartışmalıydı. Erdal Eren'in boynuna ilmek, yakınlarının, avukatlarının 'on sekiz yaşından küçük' çığlıklarına kulak kapatılarak geçirilmişti. Tartışmalar, aradan geçen yirmi yıla rağmen akıl ve vicdanları rahatlatan bir sona ulaşmayacaktı.

Aralarında sadece soyadı benzerliği bulunan iki Yazgan ile Yukarıgöz ve Kambur'u idama götüren süreç 17 Ocak 1981'de başladı. Darbenin olanca ağırlığına, binlerce insanın gözaltına alınmasına, işkence görmesine, işkencede hayatını yitirmesine ve tutuklanmasına rağmen bir avuç genç biraraya gelip eylem kararı aldılar. Siyasal düşünceleri değişik örgütlerde biçimlenmiş, sonunda daha çok askeri okullarda kendisine yandaş bulan 'Sanayi Dev Genç'de karar kılınmıştı. Bu isim daha sonraları Nikaragua'dan esinlenerek, Dev-Sol, Dev-Yol ayrımına bir eleştiri anlamında 'Üçüncü Yol' olarak mimlenecekti.

Eylemin ismi konmuştu, Akyazı'da iki kuyumcu soyulacaktı. Elde edilen altın ve para silah alınmasında ve hâlâ ayakta olduklarını gösterecek yeni eylemlerin hazırlıklarında kullanılacaktı.

Yedi kişiydiler. İki gruba ayrılıp, aynı anda iki kuyumcuya girdiler. Bir grup sorunsuz çıktı altınlarla dışarı, diğerindeyse kuyumcu direndi; üst katta oturan oğlu, seslerden olup biteni kavrayıp polise telefon ettikten sonra silahına sarıldı. Kuyumcunun önündeki arabada bekleyen ve içlerinde otomobil kullanmasını bilen tek kişi olan Ali Aktürk'e ateş etti. Bir kurşun da kuyumculardan Hasan Kahveci'ye isabet etti. Aktürk ve Kahveci öldü. Çatışma saatler sürdü. Metin Adil Toraman vuruldu. Arkadaşları bir süre kollarında taşıdılar, ama yapılacak bir şey yoktu, o da ölmüştü. Mehmet Kambur kalçasından vurulmuş, çevresi sarılmıştı. Erdoğan Yazgan da uzun süre kaçamadı. Ramazan Yukarıgöz ile İsmail Gökalp, yaralı olan Teğmen Ömer Yazgan'ı da beraberlerinde sürükleyerek izlerini kaybettirdiler. Bir köyün girişindeki inşaata sığındılar, ama sabaha karşı çevreleri kuşatılmıştı. Bu çatışmadaysa polis Mustafa Kılıç hayatını yitirdi, Ramazan ağır yaralandı.

Askeri hastanede kısa süreli tedaviden sonra Gayrettepe'ye götürüldüler. Yaraları henüz kapanmamıştı, bir ay işkencede tutuldular. Selimiye'de tutuklandılar, Gölcük Askeri Cezaevi'ne kondular. 30 Mart'ta iddianame hazırlandı, 20 Nisan'da karar açıklandı: idam. İsmail Gökalp'in cezası yaşının küçüklüğü sebebiyle yirmi yıl ağır hapse çevrildi. 25 Kasım günü Askeri Yargıtay kararı onayladı. Bu arada idam kararını veren hâkim yine bir siyasal davada rüşvet alırken suçüstü yakalanacaktı; buna rağmen dört arkadaşın avukatlarının davanın yeniden görülmesi talebi kabul edilmeyecekti. 3 Mayıs'ta Danışma Meclisi de Askeri Yargıtay'ın onayına katıldı. Asılacaklardı.

Yanlarında ne kadar para varsa diğer koğuşlara ziyafet verildi, vedalaşıldı. Vasiyetler yazıldı, organlar Organ Nakli Kurumu'na bağışlandı. Her gece gün ışıyana kadar biri nöbet tuttu. Geldiklerinde diğerlerini uyandıracaktı. Gelmediler. Her şey normal seyrine dönmüş gibiydi, ölüm giderek uzaklaşan bir ihtimaldi. 28 Ocak, Ömer Yazgan'ın doğum günüydü. Gardiyanlarla voleybol maçı yaptılar, yorgun düştüler. Nöbetten de vazgeçilmişti artık ama Mehmet'in mide ağrısı tutmuş, koğuşta volta atıyordu.

Geldiler.

İzmit Kapalı Cezaevi'nde yapılan infaz, ne yakınlarına haber verildi ne de avukatlarına.

Gömüldüler.

Hem yakınlarının hem de toplumun vicdanında başka bir süreç başlamıştı. Yakınları işte o süreci ve öncesini anlattılar...

* * *

Mehmet Kambur:

Karakolda geri hizmete alınmıştı bekçi Mehmet. Sürekli izlendiğinin farkındaydı... Yine de hiç aksatmadı işini, sabah dokuz, akşam beş karakoldaydı. Ta ki 17 Ocak 1981'e kadar... Çatışmada kalçasından yaralanmış, yakalanmıştı...

Aynı günün akşamı Sarıyer Dağevleri'ndeki ev polis ve asker tarafından sarıldı. Karısı Zeynep, evde bulunan üç kişinin kaçması için kapıyı açmakta oyalandı. Ortalığı silah sesleri sardı. Ortalık durulduğunda Zeynep, Mehmet'in kardeşi Şahin, kız kardeşi İnsaf, kocası, ekip araçlarına bindirildi. Sekiz yaşlarındaki Murat karanlıkta bir o yana bir bu yana koşturup ağlıyordu. Ona da polis aracında yer açıldı, hâlâ küfrediyordu.

İşkence, yüzleştirme, aralıksız sorgu... Sonunda Zeynep dışında hepsi salıverildi. Mahkemeye götürülürken Zeynep'le Mehmet aynı kelepçede birleştiler. Mehmet karısına tecavüze uğrayıp uğramadığını sordu, cevap 'hayır'dı. Mehmet, 'Utançtan ya da benim üzülmemden çekinip söyleyememiş olabilir' diye düşünüp, kendince karısını korudu, dışarıya haber sızdırdı:

"Zeynep hamile..."

Sivas'ın Divriği ilçesindendi Kambur ailesi. Mehmet, yedi kardeşin, büyüklerden üçüncüsüydü. Gaziantep'te parasız yatılı okumuş, son yılda Zeynep'i kaçırıp evlenince diplomasız kalmıştı. Askerlik dönüşü büyük abla ve ağabeylerinin izinde İstanbul'a gelip, bir gecekondu kiralamıştı. İçişleri Bakanlığı'nın açtığı sınava katılmış, bekçi kadrosundan işe alınmıştı. Şimdi ilkokulu bitiren Şahin de yanlarındaydı: "Zeynep yengem, büyük abim, büyük

yengem ve büyük ablam okuma yazma kurslarına gidiyorlardı. Mehmet abimdeyse politik düşünceler gelişmeye başlamıştı..."

Mehmet Kambur.

Şahin'in anılarında daha Avşar istasyonunda iken, babasının demiryolcu paltosunu kuşanıp beline taktığı Lagant tabancasıyla köylünün korumasını üstlenen Mehmet vardı. O da babası gibi silahı seviyordu.

Sarıyer Dağevleri siyasal hareketliliğin yoğun olduğu, 10-15 bin kişinin yaşadığı mahalleydi. Mehmet semt örgütlenmesinde yerini aldı, okumayı-yazmayı yeni yeni söken Zeynep de. İkisi de hem insanlarla kurdukları ilişkilerle, hem de kararlılıklarıyla kısa sürede sivrildiler... Mehmet, mesleğinde oldukça başarılı görülmüş olmalı ki, özel alanlarda da görevlendirildi: "1979-1980 yıllarıydı, abim Vali Nevzat Ayaz'ın ya evinin ya da kendisinin korunmasıyla görevlendirildi. 12 Eylül'e kadar da bu görevde kaldı..."

Mehmet önceleri Dev-Yol içinde yer almış, sonra Üçüncü Yol'a geçmişti. Bunda ordu içindeki örgütlenmeden çok siviller arasına karışmayı yeğleyen Teğmen Ömer Yazgan'ın da etkisi vardı. Polatlılı Yazgan, dört çocuklu bir ailenin tek oğluydu. Harp Okulu'nda Dev-Genç'le bağlantı kurmuş, sonraları yaşanan ayrışmalarda fraksiyonculuğun yanlışlığından dem vurmuş ve Üçüncü Yol'da durmuştu. Bir pavyon baskınında gözaltına alınmış, ordudan atılmıştı. 12 Eylül'ün şiddeti pek de öyle sert hissedilmedi Dağevleri'nde: "Eylemler sürüyordu, hatta bir gün kadınlar karakolu basmışlardı, sanırım gözaltına alınan birinin salıverilmesini istiyorlardı... Bir gün çok sayıda gözaltına alma oldu, Mehmet Abim de aralarındaydı."

Kırk gün sonra salıverildi Mehmet. İşine geri döndü ama artık şüpheliler arasındaydı. Birkaç ay sonra Akyazı'da yakalandı: "Görüşlerde abim Murat'ı içeri, yanına almaya çalışıyordu. Alıyordu da. Hukuksal süreci izliyor, dışarıya haber yolluyorlardı, kamuoyunu harekete geçirin diyorlardı. Çünkü haklarındaki kararın kesin olduğunun farkındaydılar, darbeciler üç-beş kişinin, üstelik darbeden sonra ortaya çıkıp kendilerine kafa tutmasını 'kötü örnek oluşturur' korkusuyla kabul edemezlerdi."

O gün, 29 Ocak 1983'te Şahin, Avşar İstasyonu'ndaydı: "Eve yaklaştığımda kalabalığı gördüm, tanıdığım, tanımadığım bir sürü insan. Annem-babam ağlaşıyordu. O zaman öğrendim, abim asılmıştı."

O gece İstanbul'da İnsaf'ın kapısı çalınmış, haber verilmiş, onlara da cenazeleri alıp almayacakları sorulmuştu. Ertesi akşam Çaybaşı Mezarlığı'nda İnsaf, mezarın çevresini saran polis ve askerlere, daha çok da idam kararını aldıranlara, "Faşistler," diye bağırdı. Bu çığlığın cezası Sağmalcılar, Kastamonu ve İzmit cezaevlerinde geçirilen bir buçuk yıl olacaktı. Şahin okulu bırakıp abisinin izinden gitmeyi düşündü önce: "Okul ya da iş hayatıyla mücadele birarada yürümüyordu. Sonra Divriği'ne gittim. Okulda zeki olduğum söylenirdi ama artık durgunlaşmış, içime kapanmıştım. Yine de liseyi bitirdim..."

Zeynep acısını, babasının ölümünden sonra ailenin diğer bireyleri gibi içine kapanan Murat'ın yanında dindirmeye çalıştı. İki yıl sonra ana-oğul Fransa'ya iltica ettiler. Bir iş buldu, oğlunu büyüttü ve evlendirdi: "Yengemi en son geçen yıl, düğün için geldiğinde gördüm. Belki çok iyi gizliyor ama henüz o izleri attığını düşünmüyorum. Murat en büyük tesellisi, onda abimi yaşıyor. Murat da hem mizaç hem de davranış olarak abimin özelliklerini yansıtıyor."

Şahin, İstanbul'a dönüp tarih okudu. Üçüncü yılda okulu bıraktı. Siyasal dergilerde yazı işleri müdürlüğü yaptı. Bir gün bir arama sırasında çantasında dergiler bulununca gözaltına alındı, dosyasında asker kaçağı olduğu yazılıydı. Birliğine gönderildi, 14. ayda firar etti; sebebi askerlik öncesi evlendiği eşi Nilgün'e

duyduğu özlemdi. Bir buçuk yıl sonra evinde yakalandı, dört ay cezaevinde kaldı...

Mehmet'in fotoğrafı evlerinin duvarında asılıydı, birkaç yıl önce indirildi:

"Çünkü annem ve babam sürekli bakıp üzülüyorlardı..."

Oğlumuz Ramazan Yukarıgöz:

"Adım Şükrü Yukarıgöz. Altmış yaşındayım. Kalorifer tesisatçısıyım. Sivaslıyım, İstanbul'a 1950'de geldim."

"Adım Aysel. 1959'da Şükrü'yle evlendim, bir yıl sonra Ramazan doğdu, sonra Yılmaz, Yüksel ve Tarık."

"Adım Tarık. Yirmi sekiz yaşındayım. Abim asıldığında ilkokulda öğrenciydim. Dört yıl önce bir trafik kazası geçirdim, şimdi ayaklarımı kullanamıyorum."

Gültepe'de tek katlı, iki odalı bir ev. İki kanapeli oturma odasının duvarında 29 Ocak 1983'te idam edilen Ramazan Yukarıgöz'ün fotoğrafı, Deniz Gezmiş ile Nâzım Hikmet'in fotoğraflarının arasında asılı.

Baba Yukarıgöz anlatıyor: "Ramazan çalışkan bir çocuktu. Ortaokul ve lisede, hep teşekkür getirirdi."

Ramazan'ın lise yılları yetmişlerin ortasına denk düştü. Bir gün baba okula çağrıldı: "Bana 'oğlunun takdirnamesini al, git başka okula yazdır' dediler. Sebebini sordum. Bir arkadaşını vurmuşlar, Ramazan da alıp hastaneye götürmüş... Ben de müdüre 'yok' dedim, 'başka okula sen git'. Öyle bir idare vardı ki, okulu karargâh haline getirmişler. Ramazan'ı orada tutmamakta kararlıydılar."

Çözüm Ramazan'ın kaydının Mecidiyeköy Lisesi'ne alınmasında bulundu. Aynı sorunlarla karşılaşıldı, bu kez Tunceli'ye gönderildi, diplomasında bu lisenin mührü vardı. İstanbul'a döndüğünde babası sordu: "Ne yapacaksın, okul mu, iş mi?"

Ertesi sabah uyandığında Ramazan konuşmaya hazırdı: "Senin işinde çalışacağım."

Daha ilk gün kaynak makinesini eline aldı. Babası arkasından yaklaşıp seyretti oğlunu, seyredildiğinin farkına varınca, yüzü kızardı. Birkaç haftada bütün yükü sırtlandı. Tahsilat da onun üze-

Ramazan Yukarıgöz.

rindeydi. Annesinin bileklerine birkaç altın bilezik taktı: "Aldığı bütün parayı bana getiriyordu. Kimi zaman bir bilezik takardı koluma... Bana çok düşkündü... Sonraları, evden ayrıldıktan birkaç ay sonra hiç tanımadığım biri geldi eve. 'Ramazan sizden bir bilezik istiyor,' dedi. 'Sen kimsin oğlum,' dedim, 'seni tanımıyorum ki'. Sonra bir mektup verdi, Ramazan'ın yazısıydı, iki bileziği çıkarıp verdim."

Ramazan evden ayrıldı, çünkü iki kez saldırıya uğramıştı. Birinde bakkala gitmek için çıktığı evlerinin köşesinde, diğerinde çırakla birlikte minibüsten inerken. Babası korkmuş, oğlu bir an önce askere gidip ölümden uzaklaşsın diye mahkemeye başvurup yaşını büyütmüştü.

Geç kalınmıştı. Ramazan, aralarında MHP Gültepe ilçe başkanını öldürmenin de yer aldığı dokuz ayrı suçtan yargılanıp idama mahkûm oldu. 24 Nisan 1980 günü İstanbul Adliye'sine giden cezaevi arabasından atlayıp kalabalığa karışan 22 kişi arasındaydı. Neredeyse bir yıl, nereden geldiği pek belli olmayan, "İyiyim," haberleriyle yetindiler. 18 Ocak 1981 tarihli gazetelerde Akyazı'daki kuyumcu soygunu haberlerini okudu Aysel Yukarıgöz. Yakalananlar arasında adı geçen Cemal'in oğlu Ramazan olduğunu bir hafta sonra öğrendi. Önce hastaneleri, sonra emniyet şubelerini dolaştı, oğlu yoktu. Sonunda Gölcük Askeri Cezaevi'nde ulaştı oğluna. Ramazan, "Ağlayacaksan, bir daha gelme," dedi "Senin gözyaşlarına dayanamıyorum".

Bir gün cezaevi müdürü, anne ve baba Yukarıgöz'ü çağırıp, "Bu buraya nasıl düştü?" diye sordu, "Ramazan'dan iyi bir hariciyeci ya da mühendis olurdu. Öylesine zeki ve akıllı ki..." Cevdet

Başçavuş iki çocuğunu koğuşa gönderdi, Ramazan'dan onlara ders vermesini istedi.

O gece kapıyı Şükrü Yukarıgöz açtı. Sayısız asker ve polis vardı, biri, "Karar infaz edildi," dedi, "Cenazeyi alacak mısınız?"

"Oğlumun bedenini size bırakmam dedim. Gittik. Ancak hava iyice kararıktan sonra verdiler çocuklarımızı... Veda mektubu vardı, gözümüzün önünde yırtıp attılar..."

Anne Yukarıgöz, su çıkıyor diye Gültepe mezarlığına gömülmesini istemedi Ramazan'ın. Sayısız polis arabası ve askeri cemse arasında vardılar Hasdal Mezarlığı'na. Bedeni askeri battaniyeye sarılıydı, bütün dini işlemlerin yapıldığını söylediler, geriye mezara koymak kalmıştı. Anne, "Oğlumu göreceğim," dedi, izin vermediler. O da toprağın içine atıp kendini, oğlunun bedenine ulaştı, ayaklarında çorapları vardı, üstünde külotu. Bağırmaya başladı...

"Omzuma bir el dokundu, polis. Sen bizimle geleceksin dediler. Tutuklandım. Metris'e koydular. On dört gün sonra tutuksuz yargılanmak üzere bıraktılar..."

Baba Yukarıgöz hayatla ilgili her türlü bağını askıya aldı: "Beş yıl bir çivi çakmadım. Üç beş kuruş vardı, onlar bitti. Bir sürü borçlandım ama yine çalışmıyordum. Alkole vermiştim kendimi, evdekiler aç mı, tok mu, düşünmüyordum, mantığım kalmamıştı. Bir gece eve geldim, bir çatırtı, baktım yan taraftaki inşaat nedeniyle bizim ev de hasar görmüş, yıkıldı yıkılacak. Evdekileri dışarı çıkardığım an duvarlar çöktü. O gece alkolü bıraktım, yeniden çalışmaya başladım, evi yaptım..."

Anne Yukarıgöz deri işledi evde, büyük oğlan Yılmaz bir doktorun yanında iş buldu. Ortanca oğul Yüksel içine kapandı... Ramazan asıldığında Tarık sekiz-dokuz yaşlarındaydı. Cenazeyle birlikte eşyalarını da aldıkları o akşam, İstanbul'a dönerken elinde ağabeyinin mendili, durmaksızın ağlamıştı... Yılmaz ve Yüksel'in kendilerine biçtikleri yolda karşılarına hep Ramazan üzerinden konan yasaklar çıktı. Sonunda 'iyi hal kâğıdı'nın istenmediği işlere yazıldılar. Evlendiler. Yılmaz'ın iki, Yüksel'in üç çocuğu oldu. Tarık ortaokula kadar sürdürdü öğ-

renimini, sonra bıraktı: "Önce olur olmaz insanlarla arkadaşlık yaptım, sonra bizim burada bir dernek açıldı, oraya gittim. Bazı olaylardan yakalandım. Şubede Ramazan'ın kardeşi olduğum ortaya çıkınca daha fazla dayak yedim. Askere gittim, beni ağabeyimin infaz edildiği yere gönderdiler. Bence kasıtlı yaptılar bunu..."

Tarık her hafta sonu çarşı izninde isminin yanına kırmızı işaret konmasına itiraz edecek oldu, dinlemediler. O da kaçtı. Kaçakta bir kaza geçirdi: "Geceyarısıydı. Farları yanmayan bir araba altına aldı beni. Arkadaşlarım kaldırmış hastaneye, omuriliğim zarar görmüş. Üç- dört ameliyat geçirdim ama iyileşemedim."

Şükrü Yukarıgöz: "Türkiye'nin bir hukuk devleti olduğuna inanmıyorum. Artık hiç bir partiye güvenmiyorum, hepsi birbirinin aynı."

Aysel Yukarıgöz: "Bütün oğullarımı seviyorum ama Ramazan'ım bir başkaydı. Bir gün, 'Kendini hazırla,' dedi bana, 'O kadar üstüme düşme, bana bir şey olur da beni özlersen, Tarık'ı al karşına.'"

Tarık Yukarıgöz: "Kitap okuyorum, saz çalıyorum, bilgisayar oyunları oynuyorum. Arkadaşlarım da beni yalnız bırakmıyor... Vakit öyle geçiyor..."

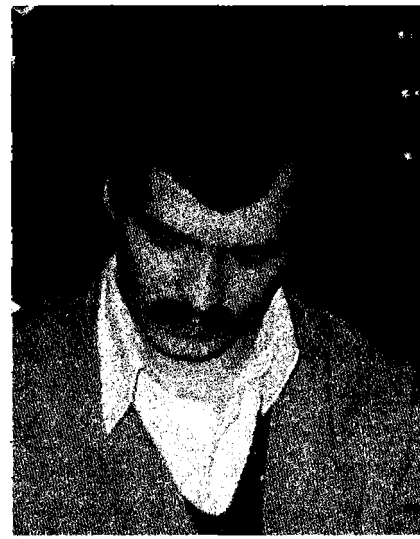
Kardeşim Erdoğan Yazgan:

Hürriyet Yazgan, on yedi yıl sonra açtı, içinde ağabeyinin fotoğraflarıyla, mektuplarının olduğu paketi. 29 Ocak 1983'ten bu yana dokunmamıştı hiçbirine, eğer bu röportaj yapılmasaydı, daha uzunca bir süre dokunmayacaktı... Evinde bir vesikalığı vardı Erdoğan'ın, hepsi o kadardı... Önce mektupları okudu:

> Babam ve anneme,
>
> Satırlarıma başlarken selam eder, ellerinizden öperim. Türkiye'nin bu şartlarında iyi olmanızı temenni ederim. Benden soracak olursanız iyiyim. Bu işlere başlarken baştan kabullendiğim için hapiste olmak bana pek zor gelmiyor. Babam görüşte aileyi mahvettin demişti, ben pek üzüleceğinizi ama mahvolacağınızı zannetmiyorum...
>
> ...Sizlerin bu durumdan birbirinizi sorumlu tutarak birbirinizi yıpratmanıza ise üzülürüm. Bu durumun sorumlusu bu düzendir. Ben bu

şartlarda nerde yaşarsam yaşasaydım hayatın beni yine aynı yere getireceğine inanıyorum. Yani Sanayi Mahallesi'nde oturmamızdan dolayı devrimci olmadım, beni hayat devrimci yaptı...

...Ahmet'in sıhhati nasıl, dersleri pek iyi değilmiş, derslerine çalışsın. Sabire, Hatice, Güldoğan, babamı ve annemi fazla sinirlendirmeyin. Sizler genç, daha enerjik ve dirençlisiniz, sizler hayatı ve hayatın şartlarını kavramışsınızdır. Dirençli ve sabırlı olmasını bilin, annem ve babamı kişisel sorunlarınızdan dolayı sinirlendirmeyin. Bana sorarsanız, ben kendim için pek sinirlendirmemeye çalıştım, ama yığınların mutluluğu ve ülkemiz için üzmüş olabilirim, ama başka seçeneğim yoktu...

Erdoğan Yazgan.

...Oğlunuz Erdoğan Yazgan

Kız kardeş Yazgan'ın 'Hürriyet' adının temelinde 1960 yılı yatıyor, 27 Mayıs ve 1961 Anayasası... Mekân: Trabzon. Öğretmen baba Vehbi Yazgan, 1959 doğumlu ilk çocuğuna Erdoğan adını veriyor. Sonra Hürriyet, Sabire, Hatice, Güldoğan ve Ahmet... Anne, ev kadını... Yazganlar, otuz beş yıl önce İstanbul'a göçüyor. Yerleşilen ilk semt: Sanayi Mahallesi... Erdoğan'ın lise yılları sol muhalefetin güçlendiği, buna karşılık sağın devlet eliyle desteklendiği 1970'li yılların ortasına denk düşüyor... Hürriyet Yazgan, ağabeyi Erdoğan'ın mektubunda yazdıklarını pekiştiriyor: "Sanayi Mahallesi'nde değil de başka bir semtte olsa, belki Dev-Yolcu, belki de Kurtuluşçu olacaktı, o kadar..."

Hürriyet Yazgan kendisinden on sekiz ay küçük Erdoğan'ı şöyle tanımlıyor: "Hiperaktif bir yapısı vardı. Bence, fazla zekiydi. Futbol oynardı, yumuşak ve insancıl bir kişiliğe sahipti..."

Akyazı'da kuyumcu soygununa katılıncaya kadar sadece bir kez gözaltına alınıyor Erdoğan, on iki saat sonra da salıveriliyor. Oğlunun çatışmaya girmesi ve idamla yargılanması baba Yazgan'ın bütün düşlerini parçalıyor: "Babamın çocuklarından beklediği, yüksek öğrenim görmeleri ve onun düşlerini gerçekleştirmeleriydi. Ben, babamın mutlu olması için dört yıl aradan sonra yüksek okula gittim, sonra da küçük kız kardeşim okudu..."

Daha cezaevi ziyaretleri sırasında anne ve baba Yazgan'da sağlık sorunları başlıyor. Babanın şekeri yükseliyor, annenin kalbi büyüyor... Baba Yazgan, hastalıklarını peşinden sürükleyip oğlunu idamdan kurtarmak için çalmadık kapı bırakmıyor. Oğlunun alnında çocukluğundan kalma yaraya dayanarak ruhsal yapısının bozuk olduğunu söylüyor, ama Adli Tıp kendisini yalanlıyor. Milli Güvenlik Konseyi üyelerine ve Danışma Meclisi başkanı Sadi Irmak'a dilekçeler yazıyor: "...Ben 12 Eylül öncesindeki anarşik ortamın çocuklarını suça ittiği mutsuz babalardan biriyim. Askeri Yargıtay'ca idamı onaylanan Erdoğan Yazgan'ın, yaşamının baharında ölümle karşı karşıya bulunmasından duyduğum tarifi olanaksız büyük üzüntümün yüksek vicdanlarınızda takdir bulacağına yürekten inanmaktayım. Gerçekte, idam cezasıyla suçlunun hayatına son vermekle cezalandırılan, suçludan çok onun annesi, babası ve tüm yakınları olmaktadır..."

Baba Yazgan'ın dilekçeleri cevapsız kalıyor, son çare olarak Erdoğan'ın dosyasını davadan ayırmak, tek başına yargılanmasını sağlamak deneniyor. Bu kez Erdoğan itiraz ediyor... Yazgan ve arkadaşları hakkında idam kararı veren hâkimin rüşvet alırken suçüstü yakalanmasından sonra bir kez daha umutlanılıyor, iade-i muhakeme isteniyor.

29 Ocak 1983 günü sabaha karşı evlerinin etrafı sarılıyor. Hürriyet de, ailenin diğer bireyleri de olup biteni kavrıyorlar. O günden sonra Yazganlar'ın hayatında başka bir süreç başlıyor... Baba Yazgan, iki kez beyin kanaması geçiriyor, annenin kalp hastalığı ilerliyor. Hürriyet yirmi üç yaşında kanser teşhisiyle ameliyata alınıyor, bugüne kadar tamamlanmayan bir tedavi süreci başlıyor. Ailenin Erdoğan'dan sonraki tek oğlu Ahmet, hem anne-ba-

ba hem de kardeşleri tarafından abartılı bir korumaya alınıyor... Hatice, Erdoğan'ın yolunu izliyor, yedi yıl önce bir çatışmada kocası ölüyor, beş yıl önce de kendisi bir başka çatışmada, yaralı yakalanıyor, bir ayağı sakat kalıyor... Çanakkale Cezaevi'nde on iki yıl yatıyor... En küçük kız kardeş de bir süre de olsa siyasal hareketlerin içinde buluyor kendini. Hürriyet, Erdoğan'ın idam edilmesiyle iki kız kardeşinin siyasal hareketlere katılması arasındaki bağlantıyı göz ardı etmiyor...

Yargılamanın hukuka aykırılığı, bir ay içinde hem iddianamenin hazırlanması hem de idam kararının alınması, kararda imzası bulunan hâkimin rüşvet alırken yakalanması bugün de canını yakıyor Hürriyet'in... Bir de iade-i muhakeme isteğinin sonucu beklenirken, kendilerinden ve avukatlarından habersiz infazın gerçekleştirilmesi... Ama hâlâ acı baskın çıkıyor:

"Bizim evde bu konu yıllardır hiç konuşulmaz... Belki bundan sonra..."

KADİR TANDOĞAN VE AHMET SONER: İNFAZDAN ÖNCE VE SONRA

Ali Rıza Dizdar, iki Amerikalıyı öldürmekten yargılanan Kadir Tandoğan ile Ahmet Soner'in avukatıydı. Ona göre müvekkillerinin idamı için Amerika talimat vermişti. İade-i muhakeme istemiş, ancak reddedilmişti. Dizdar infazı da izlemişti.

Fındıklı, Setüstü. 16 Nisan 1980. Üç genç adam, Kadir Tandoğan, Ahmet Soner, Hakkı Kolgu'nun gözlerini diktikleri evin kapısı açılıyor, üç Amerikalı dışarı çıkıyor. Silahlar ateşleniyor, üç Amerikalı yere kapaklanıyor, ikisi ölüyor. Gençler motosikletlerine binip kaçıyorlar, polis peşlerinde. Hakkı vuruluyor önce, sonra Kadir. Yakalanıyorlar. Hakkı hastanede ölüyor, Kadir ve Ahmet'e idam cezası veriliyor. İnfaz 25 Haziran 1981'in ilk saatlerinde uygulanıyor. Toptaşı Cezaevi'nin avlusunda iki avukat,

Nebi Barlas ve Ali Rıza Dizdar, infazı izliyorlar... Avukat Dizdar'la, Tandoğan ve Soner'in yargılanmaları ve infazları hakkında konuştuk:

* * *

12 Eylül hukuku, Tandoğan ve Soner'i nasıl yargıladı?

Bu çocuklar Amerikalılar öldü diye örgüt ana davasından ayrılıp çok süratli bir şekilde yargılandılar ve Yargıtay'a gittiler. Karar Yargıtay'da hafifletici sebeple müebbete çevrilmesine rağmen, mahkeme koridorunda, "Kahrolsun siyonist İsrail devletinin Filistinlilere yaptıkları" sloganı attıkları iddiasıyla bozuldu. Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanını (Nihat Erim) öldürdüğü için yargılananlara da idam verildi, onlarda infaza gidilmedi, ama Amerikalı iki CIA ajanı öldürüldü diye bu çocuklar asıldı, yani Amerika talimat vermişti, kan yerde kalmayacaktı.

Slogan atmaları, müebbeti yeniden idama çevirdi diyorsunuz...

Evet, koridorda atılan bir slogan ama eğer koridorda bağırmış olmasalardı da, saçını taramamışsın deyip cezayı uygulayacaklardı.

Öldürülenler CIA ajanı oldukları için...

Olayın peşine bizzat Şükrü Balcı düşmüştü. Tilki operasyonu dediler. Hakkı Kolgu yaralı ele geçti. Hastanede ziyaret ettim. GATA'da bodruma atmışlardı, bakımsız, iğrenç bir yerde tedavi ediyorlardı. Çocuk ölürken bile eliyle zafer işareti yaptı.

Savunmada ve sonrasında kendinizi eliniz kolunuz bağlı hissettiniz mi?

İade-i muhakeme talep ediyorsunuz, diyorlar ki infazı durduramayız. Niye diyorsunuz, yeni kanun çıktı diyorlar. Ne söylerseniz söyleyin, ilahlar bir kere karar vermişler... En büyük çaresizlik Yargıtay'da yaşandı, mahkemenin hafifletici sebeplerine Ge-

nelkurmay'ın isteğiyle askeri savcı itiraz etti. Aynı Yargıtay, Savcı Doğan Öz'ü öldüren İbrahim Çiftçi'nin mahkûmiyetini 'beraat etmesi gerekir' diyerek bozdu.

Siz ve Nebi Barlas, infaza da katıldınız...

O gün infazın yapılacağını öğrenip cezaevine gittik. Görüştük, infaza katılabilmek için de dini itikatlarım olduğunu, infazdan önce kendilerine Kuran getireceğimi söyledim. Önce karşı çıktılar, sonra kabul ettiler...

Ahmet Soner'le neler konuştunuz?

Biz gittiğimizde aileler görüşüyordu, onlar ağlayarak çıktılar. Sonra biz girdik görüşmeye. Önce Ahmet geldi. "Galiba bizim bilet kesildi," dedi, "Tren bu akşam mı kalkıyor?" "Evet," dedim. Nebi'ye döndü, "Çok üzülüyorsun abi, lütfen," dedi... Ne yapması gerektiğini sordu. "Onlar bir şeyi bekleyecekler: Nasıldılar? Başınız dik, gökyüzüne bakın," dedim. "Arkadaşlara söyleyin de," dedi Ahmet, "Geç kalmasınlar"...

Kadir Tandoğan?..

Ona da aynı şeyleri söyledim.

İnfaz...

Paşakapısı Cezaevi'ne girer girmez üzerimiz arandı, Kuran'ı bile kontrol ettiler. Bütün hâkim ve savcıların infaza inmesini istedim, çünkü kaçıyorlardı. Görüşmek istediğimi söyledim. Orada inanılmaz bir şey oldu, Kuran'dan bir sayfa açtım, şöyle yazıyordu: "Sizi ebediyete gönderenler, zannetmesinler ki ebedi kalacaklar..." Kadir'le görüştüğümde, imamla konuşuyordu. Kuran'ı uzatıp o bölümü okumasını söyledim, okudu. Kadir güldü. Mektuplarını yazdığını söyledi, bir de arkadaşlarına selam...

Ahmet...

Ahmet imamı kabul etmedi.

Sehpada...

Önce Ahmet geldi. Sarımtırak, yapılı, tipik bir Akçabatlı. Gerilla marşını okudu. "Bir söyleyeceğin var mı?" diye sordular. "Bizi burada asanlar, asıl onlar asılacaklardır. Yok, yok, tek tek gebertileceklerdir," dedi. Sakin bir şekilde merdivenleri çıktı. İpte bir sorun oldu, Ahmet, "Dikkat etsene, bir yerini sakatlayacaksın," dedi. Astsubaylar arkalarını döndüler, hüngür hüngür ağlıyorlardı, yüzbaşılar da. Ahmet döndü, bizimle göz göze geldi, sandalyeye bir tekme vurdu. Şiddetli bir şekilde sallandı, 17 saniyede kıkırdak kemiği kırılıyormuş, 17 dakikada da beyin fonksiyonları duruyormuş. Sonra aşağı indirildi, Nebi gitti, başını okşadı...

Kadir...

Efendi, kibar bir çocuktu. Ona da son bir söyleyeceği olup olmadığını sordular. "Ülkemizde anayasalar emekçi sınıf için, halk yığınları için yapılmasına rağmen (sanırım 1961'i kastediyordu) belli bir zümrenin emrinde kullanıyorlar. İnanıyorum ki, işçinin, emekçinin, yoksul halk kitlelerinin de anayasası olacaktır," dedi. Cellat bu kez de ipi takamıyordu. Kadir döndü, "Benim acelem yok, biraz sakin ol," dedi. "Katil oligarşi," diye bağırmaya başladı. Komutanlar, "Sandalyeyi çekin," diye haykırdılar. Kadir beş kez bağırdıktan sonra sandalyeye tekme attı.

Size ve Nebi Barlas'a ne oldu?

İki insanımızı kaybetmiştik. İşlemler yapıldı sonra, ben de bir espri yaptım, dedim ki, "Bir şirketin iflasında da, bir insanın hayatı son bulurken de beş kâğıt imzalatıyorlar". Komutan elindeki çay bardağını düşürdü...

İnfaza tanıklık, idama dair düşüncelerinize ne ekledi?

İnfazlar hiçbir şeyi engellemiyor, hele siyasal davalarda kesinlikle caydırıcı değil. Siyasal mücadeleye giren insanlar zaten ölü-

mü göze almışlardır. Devlet, beş yaşındaki bir çocuğu öldürüp ırzına geçen birinin işlediği cinayete cinayetle karşılık verirse onu bu hayattan kurtarır. O cezayı hak etmeyen biri idam edilirse, geriye dönüşü olmayan bir yola girilir. Bizim gibi idam cezalarının siyasi suçlulara yıkıldığı ülkelerde ip yerine uzun süreli hapis cezaları getirilmeli.

Bugün?

Sivilleşecek ve demokratikleşeceğiz. Süleyman Bey'le Ecevit, 12 Eylül'ün kalıntılarını TC'nin üzerinden atacağız diye protokol imzalamışlar ve bu Resmi Gazete'de yayınlanmıştı. Geçici madde kaldırılmadığı sürece düzeltilecek bir şey yok...

NECDET ADALI VE ERDAL EREN: İKİ İDAM, İKİ AVUKAT

Bir evin boyası en azından dört beş kez yenilenir, sayısız kitap okunur, film izlenir, otuz küsur çift ayakkabı eskitilir, saç dört beş kez renk değiştirir, çocuk doğurulur, büyütülür, evlendirilir, hatta onların çocuklarının saçları okşanır, onlarca bayram geçer, onlarca seçim yapılır, onlarca hükümet kurulur bozulur, yeni paralar basılır, peynir ekmeğin fiyatı yüzlerce kez değişir... Yirmi sekiz yılda fazlasıyla, eksiğiyle işte bunlar yaşanır... Sadece ölüler, öldüğü yaşta kalır... Öldüren bir de darbeyse, öldürürken hukuku, hayatı çiğnemişse zaman orada durur... Bir de yirmi sekiz yıla rağmen darbeyi yapanlar yargılanamamışsa, toplum bu şiddetle yüzleşmektense unutmayı yeğlemişse, belleğin tozunu attırmak gerekir. Çünkü kirli bir bellek, kirli bir gelecek demektir... İşte bu yüzden, 12 Eylül 1980 darbesinin hemen ardından idam edilen Necdet Adalı ile Er-

Necdet Adalı.

Mehdi Bektaş.

dal Eren'in avukatlarıyla konuştuk. Adalı'nın avukatı Mehdi Bektaş, Eren'in avukatıysa İsmail Sami Çakmak... İkisi de bu dosyaların toz tutmasına izin vermiyorlar, çünkü hem dava sürecindeki usulsüzlükler, hem de infaza tanıklık etmek belleklerinde diri duruyor. Bektaş Yozgat Sorgun, Çakmak ise Niğde Ulukışla doğumlu. İkisi de 1970'li yılların ilk yarısında Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun oldular. İkisinin de hukuku seçme sebebi, okulun kendilerine hem çalışıp hem okuyabilme fırsatı sağlaması. Bektaş inşaatlarda çalışmış, mobilyalara desen çizmiş, Çakmak ise Anadolu'nun çeşitli ilçelerinde öğretmenlik yapmış. Okulla birlikte hayata bakışları ve beklentileri de değişmiş, solu hem kendi hem de toplumun yaşadığı eşitsizliğin, adaletsizliğin çözümü olarak görmüşler... Mesleğe atılınca da 'anarşistlerin' avukatı 'anarşistler' olarak mimlenmişler. Tehdit edilmişler, cezalandırılmışlar, hatta ölümden dönmüşler. Pişmanlık mı? Asla. Ne avukatlıktan ne de müvekkillerinden bir sitemleri var, beklentileriyse 12 Eylül darbesini yapanların yargılanması... İşte anlattıkları...

* * *

Necdet Adalı'nın Avukatı Mehdi Bektaş:

İlk girdiğiniz dava neydi?

İlk ciddi davam eşini öldürmekten yargılanan amcamı savunmaktı. Gençtir, bu işin içinden kalkamaz diye emekli bir savcıyı da tutmuşlardı.

İlk siyasal davanız hangisiydi?

O günlerin davaları öğrenci eylemlerinde silah yakalamak gibi konulardı, siyasal denecek dava yoktu. Okullarda çatışmalar oluyor, genellikle solcu gençlere dava açılıyordu. 12 Eylül döneminde girdiğimizde en kapsamlı davaysa Necdet Adalı'nın davasıydı. Adalı 1977'de iki kişinin öldüğü bir kahve taranmasından dolayı suçlanıyordu, 12 Eylül geldiğinde de cezası zaten kesilmişti.

Kararın gerekçeleri yerinde miydi?

Bizim açımızdan değildi, zaten karar da doğru değildi. Genelde delil olarak getirilen şeyler emniyet ifadeleriydi. Bu ifadelerin de baskıyla, zorla alındığı sabitti. Söylediğimiz şuydu, emniyetin sorgulama, yargılama yetkisi yoktur, o delilleri toplar, yargının önüne getirir. Oysa uygulamada sorgulamayı bugün de emniyet yapıyor. Bir nevi yargılamanın alt aşamasını oluşturuyor, bu da yargıyı etkiliyor.

Dava sırasında dinlenmeyen, göz ardı edilen tanıklarınız oldu mu?

Bu tür davalarda tanık bulmak zor, çoğu karanlıkta, gece yarısı yaşanmış olaylar. Mesele, elde edilen delillerin hukuki açıdan kabul edilebilir mi edilemez mi olduğuydu. Ben elimden geleni yaptım ama bir kanaat oluşmuşsa bunu değiştirmek çok zor bir şey.

İnfazı durdurmak mümkün değil miydi?

Yasalara göre infaz ancak TBMM'nin kararıyla gerçekleşebilirdi. 12 Eylül'ün üzerinden bir ay geçmeden, Milli Güvenlik Konseyi biraz da topluma 'gereğini yaparız' mesajını vermek için infaza karar verdi. Biz Konsey'in yasama görevini, kanun çıkarma

yetkisini üzerine aldığını ancak infazlara karar verilince öğrendik. İnfaz günü yeni bir anayasa yapılana, yeni bir parlamento oluşana kadar bunun ertelenmesi talebinde bulunduk. Gayri-resmi olarak bize, siz haklısınız, çünkü idam kararının yerine getirilmesi için parlamentonun kanun çıkarması gerekir, dendi. Biz de konsey geçici olduğunu ilan ettiğine göre infaz ertelenmeli, diye talebimizi yineledik. Akşama kadar bu tartışma oldu, talebimiz reddedildi. Aynı gün infaz gerçekleşti. Yasa 7 Ekim'de çıktı, infaz 8 Ekim'de yapıldı.

İnfaza katıldınız mı?

O zamanlar sokağa çıkma yasağı da vardı. Birkaç arkadaş savcıya dilekçe verdik, infazda hazır olacağımızı bildirdik. Gece birden sonra gelip bizi aldılar, kapalı cezaevine götürdüler. Müdürün odasına çıkarıp aramaya tabii tuttular. Uzun zamandır ülkede infaz yapılmıyordu, bu ilkiydi, onlar da şaşkındılar.

İdam kararını verenler infaza katıldı mı?

Aynı gece asılan Mustafa Pehlivanoğlu'nun idam kararını veren heyetten biri vardı, ama Necdet için karar alan heyetten kimse yoktu. Kısa bir tartışma yaşandı, bana göre heyetten birinin orada olması, verdiği kararın sonucunun ne olduğunu da yaşaması gerekiyordu.

İnfazların yapılacağını bekliyor muydunuz?

Beklemiyorduk. O güne kadar ne karar çıktığını da bilmiyordum. Karar kesinleşmiş, Yargıtay'dan onaylanmıştı. Necdet ve Mustafa Pehlivanoğlu daha önce dosyaları tamamlanmış olduğu için Konsey için infaza uygun kişilerdi. Bir sağdan bir soldan infazla, topluma verdikleri mesajı güçlendirmek istediler.

Necdet Adalı infaza nasıl hazırlandı?

Dini telkin istemedi. Gömleği giydirdiklerinde ailesine mektup yazmak istedi. "Biraz çabuk ol," dediler. O da, "Tabii," dedi. İnsanın son isteğine böyle cevap verilmesi çirkindi, adamın

sabaha kadar mektup yazacak hali yoktu ki. Mektubu bitirdikten sonra üzerine suçu ve kararı yazan bir yafta asıldı. Çelik masa, masanın üzerinde de bir sandalye koymuşlardı. Yürüdü. Kendi kendini infaz etti.

Ailesine haber verildi mi?

Bütün bunlar kısa bir zaman içerisinde oldu. Genelde aileye teslim ediyorlar ama o saatte aile nerede olur, cenazeyi alır mı almaz mı bilmiyorduk. Sokağa çıkma yasağı da bir engeldi. Sonra götürüp kendileri gömdüler.

Adalı'nın ailesiyle bağınız sürdü mü?

Dava bize aile kanalıyla gelmemişti. O yüzden aileler bu işte soğuktular, çok sıkı bir ilişkimiz de olmadı. Çoğu fakir ailelerdi, avukat tutmaları biraz zordu. Biz karşılıksız hukuksal yardımda bulunuyorduk. Bir davayı üstlendikten sonra yarı yolda bırakmak olmazdı. İnfazda bulunmamız da bir mesleki zorunluluk gereğiydi. Kimse bize gidin, orada bulunun demedi ama biz gittik.

Müvekkilleriniz arasında başka idam edilen oldu mu, siyasal davalara girmeyi sürdürdünüz mü?

Başka asılan olmadı. Tabii ki sonra da görevimi sürdürdüm, aileler geldiler ve çocuklarının davalarını üstlenmemi istediler. Pek çok örgütün davasına girdim.

Savunma sürecinde nasıl engellerle karşılaştınız?

Davayı incelemek, duruşmalara girmek, dosyaları incelemek, hepsi bir sorundu. İdamla yargılanan müvekkilinizle görüşme süreniz üç dakikaydı. Aramalar çileden çıkarıcıydı, ben de kendimce bir çözüm bulup üstten açılan kapanan çanta kullanmaya başladım. Bugün de hâlâ bu alışkanlığı sürdürürüm.

Siz baskı gördünüz mü, örneğin gözaltına alındınız mı?

Bir kez kanunlara küfür etmekten tutuklandım ama bugüne kadar kimse bana bu davaları alma, bu davalara girme diye baskı

yapmadı. Avukatların davalara girmemesi için bir baskı olmadı, tam tersine, bizim orada olmamız arzu edilmişti. Ama bu şundan da kaynaklanıyordu; darbe de yapsanız sonuçta hukuka bağlı olmak zorundasınız. Sonuçta biz orada göstermelik olarak vardık.

Bu sizde çelişki yaratmadı mı?

Bunu çok tartıştık. İçerideki insanların dünyayla tek bağlantısı aileleri ve avukatları. Onların da bu yönde talepleri vardı, gelin gidin dışarıda ne olup bitiyor bildirin... Ben bu tür davaları almam diyenler de oldu, onlar parasal işlere gidiyorlardı. 12 Eylül'den sonra korkunç bir avukat patlaması oldu. İçeri düşen herkesin ailesi daha kolay tahliye olacağını düşündüğü için asker kökenli avukat tutma peşine düştü. Onlar da umduklarının üzerinde ücretler aldılar.

Hukuk adına hukuka uygun bir mücadele verdiğinizi düşünüyor musunuz?

Evet. Çağdaş Hukukçular olarak iyi mücadele verdik, zaten o dayanışma olmasa bu mücadele yürütülmezdi. Eşim de avukattı. Onlar siyasal adamlar, başka davaya bakmazlar diye bir yargı vardı. Bu da bizi ekonomik açıdan çok sıkıntıya soktu.

İnfazı izlemiş olmanız hayatınıza nasıl yansıdı?

Bu bir hayat mücadelesi. Üzülecek bir olay ama bunu izleyen bir insan hayattan elini eteğini çekecek diye bir koşul yok. O tür sıkıntıya giren, Ankara'dan bürosunu taşıyan arkadaşlarımız da oldu. Ama bana göre hayattan kaçmak hiçbir şeyi çözmüyor.

Bugünden 12 Eylül dönemine baktığınızda neler düşünüyorsunuz?

12 Eylül'e gelmeden önce herkes askeri darbe olacağını biliyordu. Karmaşayı böyle bir radikal müdahalenin dışında hiçbir şeyin önleyemeyeceğine dair bir kanaat vardı. Çünkü günde yaklaşık 40 kişi ölüyordu. Bu, uzun yıllar süren toplumsal mücadelenin bir sonucu olarak bekleniyordu. 12 Eylül'e hem toplumsal

mücadele hem onlar zemin hazırladı. Darbeden sonra yaptıklarının affedilecek hiçbir yanı yok. Neyi söylediler, neyi yaptılar? Bugünkü emperyalizme bağımlı hale gelmenin, muhafazakârlaşmanın, milliyetçiliklerin zemini oradan kaynaklandı. Darbeciler yargılanacaksa 12 Eylül darbesini niye yaptın diye değil, bu darbeden sonra neler yaptın diye yargılanmalılar.

* * *

Erdal Eren'in Avukatı İsmail Sami Çakmak:

Erdal Eren, 12 Eylül'den sonra infaz edilen 50 kişi arasında öne çıkan, idamlar tartışıldığında ilk akla gelen isim.

Erdal'ın yargılanmasına 13 Şubat 1980'de, asker Zekeriya Önge'yi öldürdüğü iddiasıyla başlandı. Olay 2 Şubat 1980 tarihinde oldu, Erdal iki gün sonra tutuklandı. Beş gün sonra askeri savcı idam talebiyle dava açtı. 19 Mart 1980 tarihinde ölüm cezasıyla cezalandırıldı. Yargılanması sadece bir ay altı gün sürdü.

O dönemde bugünde karanlıkta kalan pek çok olay varken bu hız öldürülen bir asker olduğu için mi?

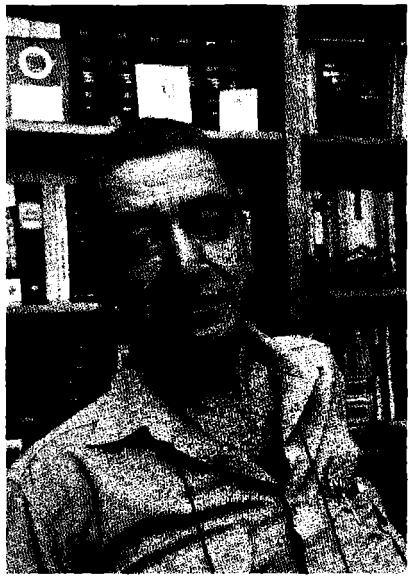
Bu bir gözdağıydı. İdamların hepsi gözdağıydı. Ölen asker olunca, yargılama da çabuk tamamlandı. Yargıtay aşamasında Erdal'ı avukat Niyazi Ağırnaslı, Nihat Toktay, ben, İbrahim Tezan, Tuğrul Çakın, avukat Zeki Tavşancı, İstanbul Barosu'ndan Sadık Akıncılar, Halil Ereltuğ, Mehmet Ali Özpolat, Fahrettin Elmas ve Yusuf Demir savunduk. Bu savunmasından ötürü Nihat Toktay altı ay hapis cezasına mahkûm edildi.

Askeri Eren'in vurduğuna ilişkin yeterli delil var mıydı?

Yargıtay Üçüncü Dairesi kararı son derece yasal ve hukuka uygun gerekçelerle bozdu. Bu gerekçeler otopsinin usul ve yasaya aykırı yapıldığı, raporun açık çelişkiler içerdiği, ölenin vücudundan çıkan kurşunun Erdal'ın tabancasından çıkıp çıkmadığının açıklığa kavuşturulmadığı, ölüme yol açan atışın uzak atış mı yakın atış mı olduğu konusunda gerekli araştırmanın ve olay yerinde keşif

Erdal Eren.

İsmail Sami Çakmak.

yapılmadığı, tanıkların dinlenmediği yolundaydı. Erdal'ın yaşının on sekizden küçük olup olmadığının araştırılmaması ve takdir hakkının kötüye kullanılmış olması da bozmaya gerekçe olarak gösterildi. Gerçek de buydu. Ama Başsavcılık hemen harekete geçti, bozma kararına itiraz etti. Daireler Kurulu dosyayı yeniden incelenmek üzere ilgili daireye iade etti. Askeri Yargıtay Üçüncü Dairesi bu kez takdir hakkının kullanılmasında objektif ve somut verilere dayanılmadığı, hata ve zaafa düşüldüğü gerekçesiyle, idam kararını bozdu. Başsavcılık bu karara da itiraz etti, bunun üzerine Askeri Yargıtay Daireler Kurulu idam kararını onayladı.

Siz bu süreçte savunma hakkınızı kullanabildiniz mi?

Hayır, başsavcılığın itirazlarının görüşülmesi aşamasında savunma olarak bizi dışladılar, savunma hakkını kullandırmadılar. Sanıyorum ilk bozma kararıyla dava yeniden mahkemeye gönderilse, noksanlıklar tamamlansaydı mahkeme istese dahi idam kararı veremezdi. "Asmayalım da besleyelim mi" gibi demeçler kararın mahkeme salonu dışında verildiğini kanıtlasa, biz avukatlar

için yapılacak pek bir şey kalmasa da biz kararın düzeltilmesi yolunda Yargıtay'a bir başvuru daha yaptık. Bu da reddedildi.

İnfazda bulunmayı siz mi istediniz, Erdal Eren mi?

Erdal istedi, Nihat Toktay'la ben de savcılığa bir dilekçe vererek infaza katılacağımızı bildirdik. 12 Aralık 1980'de, 'dilekçenizde belirttiğiniz adresten ayrılmayın' diye bir tebligat yapıldı. Bunun üzerine şaşırdık, birbirimize bakakaldık, bir şey konuşamadık. Kısa bir şaşkınlıktan sonra yeniden infazın durdurulması için dilekçe hazırlamaya koyulduk. Avukat Mehdi Bektaş da bizimle birlikte bekledi, gelip almalarını...

Nasıl bir bekleyiştir bu, insan yine de infazın yapılmayacağını, durdurulabileceğini umut eder mi?

Bir arkadaş çay içelim diye ocak, çay, şeker, demlik falan getirmişti, ama çay içecek halimiz yoktu. Getirdikleri arasında işimizi kolaylaştıran bir karton sigara oldu. Bir kulağımız telefonda, bir kulağımız yazıhanenin bulunduğu binanın dış kapısındaydı, açıldı açılacak diye bekliyorduk. Necdet Adalı'nın infazında bulunan Mehdi bir şeyler anlatıyordu, ama bizim anlayacak halimiz yoktu. Gece 02:00 sıralarında sivil polisler geldi, onların arabalara binerek Ankara Kapalı Cezaevi'ne gittik. Pis ve soğuk bir havaydı. Cezaevine girişte üzerimiz defalarca arandı, sonra da darağacının kurulduğu avludan geçirilerek müdürün odasına alındık. Sonra Erdal'ı getirdiler. "Avukatlarımla yalnız görüşmek istiyorum," diye bir isteği oldu, reddettiler. Utanarak arkasını dönüp apış arasından bir mektup çıkardı, avukatlarına vermek istediğini söyledi. İnfaz savcısı, "Biz ailene veririz," diyerek aldı. Babasına hitaben yazılmış bir mektuptu. Bu sigara istedi, verdim, yaktım. Son derece rahat ve sakin, bir mektup yazmak istediğini söyledi, izin verdiler. Oturdu, sigarası bitinceye kadar bir mektup daha yazdı. Yetkililer onu ve daha sonra ailesine teslim edilecek özel eşyalarını, paralarını da aldılar, biz veririz diye. Erdal son derece güvensiz, "Gerçekten verir misiniz?" diye sordu. Sonra formaliteler başladı, karar özeti okundu, idam gömleği giydirildi,

karar göğsüne asıldı. Elleri bağlanacağı sırada, "Bağlamayın, bana, vücuduma değmeyin," şeklinde bir şey söyledi. Doktor ellerinin bağlanmaması halinde çok acı çekeceğini anlattı. Ellerinin bağlanmasının zorunlu olduğunu söyledim, karşı çıkmaktan vazgeçti. Sehpaya yürüdü, "Faşizme ölüm, halka hürriyet" diye bir slogan atıp, kolay geçsin diye boynunu ipe kendi uzattı, aynı anda bastığı tabureyi tekmeledi. Biraz önce slogan atan vücut boş bir torba gibi sallanmaya başladı.

İzleyebildiniz mi, idam kararını alan heyetten hakim infaz sırasında soğukkanlılığını korudu mu?

O sırada Nihat Toktaş, "Hakim nerede?" diye bağırdı. Bir kenarda, başını iki elinin arasına almış, sözümona düşünüyordu. Sürüklercesine getirdik, "Bak," dedim, "aldığın kararın sonucu bu". İp Erdal'ın boynuna saat üçe yedi kala geçti, biz saat üçü on geçe aynı taksiyle geri döndük. Orada, merdivenin altında ağlayan bir yüzbaşıyı unutamıyorum, hem ağlıyor hem de, "Bunun hesabı nasıl verilecek," diye söyleniyordu.

Erdal Eren'in idamı konu edildiğinde ilk akla gelen on sekiz yaşından küçük olması...

Evet, bizim itirazlarımızdan biri de yaşının küçüklüğüydü. Kemik incelenmesi yapılmasını istedik, çok basit bir olaydı, ama yapılmadı. TÖB-DER nedeniyle bütün öğretmenlere suçlu gözüyle bakan, 1402'den cezalandıran mahkeme heyeti, Erdal'ın yaşı söz konusu olduğunda, babasının öğretmen olduğunu, oğlunun yaşını nüfusa tarihi tarihine yazdırmış olacağını kendine gerekçe yaptı.

İnfazı izlemek sizi nasıl etkiledi?

Altı ay kadar başka müvekkillerim de olmasına rağmen sivil cezaevine ziyarete bile gidemedim. Çünkü mahkûm görüşüne gidebilmek için o koridordan, darağacının oradan geçmek gerekiyordu...

Başka hangi davalara baktınız?

Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde işkenceyle öldürülen, işkence yapılarak ifadesi alınan birçok kişinin müdahil müvekkilliğini yaptım. Aydınlık ve TKP dışındaki bütün sol örgütlerin davalarında yargılananların avukatlıklarını üstlendim.

12 Eylül hukukun ve yasaların hiçe sayıldığı bir dönemdi, siz bunlara da tanıklık ettiniz...

Bir kere yargılama yapan mahkemelerin kendisi anayasaya, evrensel hukuk ilkelerine, uluslararası antlaşmalara, hukuk devletine aykırıydı. Hukukun en genel ilkeleri hiçe sayıldı. İşkenceyle imzalatılmış ifadeler esas alındı. "Kısa kesin, işimiz var," gibi terslemelerle savunma hakkı hiçe sayıldı. Avukatların her sözü kanunlara sövmek, konseye hakaret, savcıya, güvenlik görevlilerine hakaret olarak görüldü, davalar açıldı.

Siz neden yargılandınız?

Ben birkaç ayrı davada yargılandım. Bir savunmamdan ötürü devletin emniyete, mahkemeye ve savcıya hakaret gibi suçlarla tutuklanmam istendi. Tutuklanmadım ama senelerce yargılandım.

Tehdit edildiniz mi?

Polisler aleyhine davalara girdiğim ve işkenceden şikayetçi olduğum için evimden alındım, dövüldüm, öldü diye boş bir araziye bırakıldım. Polisler hakkında dava açıldı, ama yetersizlik kararı verildi. O dönemde hocamız, aynı zamanda Ankara Baro Başkanımız olan Muammer Aksoy gerek işkenceye karşı çıkışı, gerek işkenceye karşı mücadelede avukatlardan yana tutum alarak bizi yüceltti, bizim gibi emek verdi.

Siz işkence gördünüz mü?

Kaba dayak ve manevi işkence çok gördüm. İki defa bürom yakıldı. Büroma gelip gidenlere, "Bunlara dava vermeyin, bunlara dava verirseniz şu olur, bu olur," diye gözdağı verildi. Adana'da bir müvekkilim emniyete alınıp aleyhime ifadem alındı. Girdiğim

duruşmaları izleyen Adana Emniyet Müdürü, Ankara Emniyeti'ne bir yazıyla, "Yakalayamıyoruz," diye bildirdi... Adana-Ankara arasında sekiz saatlik yol, bu götürme sırasında ne olacağını kim bilebilirdi ki!

Karanlık bir dönemde bu davaları üstlenmek, işkencenin üstüne gitmek delilik mi, cesaret mi, ideoloji mi?

Bu mesleki bir görev. Avukatlığa başlarken bir yemin ederiz, işkenceye karşı çıkmak da o yeminin gereğidir.

* * *

Erkan Eren: Kardeşim Erdal...

Yitirişimizin üzerinden onca yıl geçmiş olmasına rağmen, Erdal hakkında konuşmak veya yazmak hâlâ zor geliyor. Erdal'a ve ailemize yapılan o büyük haksızlığı kabullenemiyor ve isyan ediyorum. Özellikle, o dönemin darbecilerinin politikaya atılarak ülkeyi yönetmeye kalktıkları şu dönemde, ilkgençlik yıllarının heyecanıyla, saf ve temiz yurtseverlik duygularıyla dolu olarak, hiçbir çıkar gözetmeksizin, yalnızca halkının mutluluğu için özveriyle mücadele eden, bunun için ölümü dahi göze alan Erdal ve diğer gençleri düşündükçe, bir taraftan içim gururla doluyor, diğer taraftan yüreğim kanıyor.

10 bin nüfuslu bir ilçede yaşayan, beş çocuklu bir memur ailesiydik. Babam ilkokul öğretmeni, annem ev hanımıydı. Biz, beş kardeşin çocukluğu ve ilk gençlik yılları Şebinkarahisar'da, dar bir çevrede geçti. Erdal'ı kardeşler içerisinde daha aktif, daha yaramaz ve şakacı, daha yardımsever ve özverili bir çocuk olarak hatırlıyorum. Bu yapısı, gençlik yıllarında da devam ederek, geldiği çizgide önemli bir rol oynadı.

Erdal'ın ortaokulu bitirdiği 1975 yılına kadar Şebinkarahisar'da, henüz siyasal bir ortam oluşmamıştı. Ortaokuldan sonra Beşevler'deki Yapı Meslek Lisesi'ni kazanınca, aileden ayrılarak Ankara'ya geldi ve teyzemizin yanında kalarak okula devam ett. İşte o yılların Ankara'sındaki hepimizin bildiği siyasal ortamda, ilkgenç-

liğin verdiği heyecanla, yurtsever devrimci harekete ilgi duydu ve katıldı. Ezilen, sömürülen insanlara duyarlı, yardımsever ve mücadeleci bir kişilik yapısı gösterdi. Kültürel ve sanatsal etkinliklere oldukça ilgiliydi, özellikle de siyasal yapısına uygun olanlara...

Hayatını 1977'ye kadar, okul döneminde Ankara'da, yaz aylarında Şebinkarahisar'da sürdürdü. Babamızın emekli olmasıyla birlikte, Erdal'ın ve diğer çocukların eğitimlerini daha rahat sürdürebilmeleri amacıyla 1977 yılı sonbaharında Ankara'ya göçtük. Erdal, bu tarihten, 2 Şubat 1980'de tutuklanıncaya kadar geçen sürede bizimleydi. 2 Şubat 1980'de, bir arkadaşlarının öldürülmesini protesto amacıyla yapılan izinsiz bir gösteri sırasında gözaltına alındı. İzinsiz gösteriye katılmak dışında, gösteri sırasında vurulan bir jandarma erini öldürmekle suçlanarak tutuklandı. Ardından, sıkıyönetim döneminin eşi benzeri olmayan, çok hızlı, hukuk dışı, devletin yürürlükte olan yasalarına dahi uyulmayan, kararı önceden verilmiş olan bir yargılama dönemi başladı ve çabucak sonuçlandı. Karar: idam!

Ailemiz derinden sarsıldı ama hiç kimse, o dönemde, bu sürecin infazla sonuçlanacağını beklemiyordu. Eri Erdal'ın vurmadığına, izinsiz gösteriye katılmak ve ruhsatsız tabanca taşımak dışında bir suçu olmadığına ve kısa süreli bir mahkûmiyetten sonra aramıza döneceğine inanıyorduk. Yargılama sürecinde ortaya çıkan, fakat sıkıyönetim mahkemesinin dikkate almadığı bazı kanıtlar da bu inancımızı destekliyordu. Mahkeme söz konusu kanıtları göz ardı ettiği gibi, savunmanın gösterdiği tanıkları bile dinlemeye gerek duymuyordu. Hatta olay anında Erdal'ın on sekiz yaşını doldurup doldurmadığı konusunda tereddütler varken, kemik grafisi bile çekilmedi ve sadece nüfus müdürlüğünün verdiği bilgiye dayanarak on sekiz yaşını doldurduğu sonucuna varıldı. Sanki o dönemde, Anadolu'da bütün çocuklar doğar doğmaz nüfusa kaydedilirmiş gibi...

Askeri Yargıtay, beklendiği gibi kararı önce usulden, mahkemenin kararında direnmesi üzerine ikinci kez ve bu defa esasen bozdu. Kararın Yargıtay'dan ikinci kez döndüğü dönemde, herkes durumdan oldukça umutluydu ve haksızlığın düzeltileceğine

inanılıyordu. Bu arada gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında, idamı önlemeye yönelik kampanyalar ve eylemler sürüyordu.

Erdal gerek gözaltı, gerekse mahkeme sürecinde, ağır işkence ve dayağa maruz bırakılmasına rağmen, cezaevi dönemini dayanılabilir hale getirebilmek ve bulunduğu ortamı yaşanabilir kılmak için mücadele etti, hayata dört elle sarıldı. Bizden kitaplar, çiçekler, saksılar istedi, bulunduğu ortamı güzelleştirmeye çalıştı ve bol bol okudu.

Ağustos 1980'e kadar cezaevi koşulları göreceli olarak daha rahattı, ancak cezaevi yönetiminin değişmesiyle birlikte baskı ve dayak arttı. Bu baskı ve dayak, özellikle 'asker katili' olarak görülen Erdal'ın üzerinde yoğunlaştı. O dönemlerde nadiren gerçekleşen görüşlerde baskı ve dayağın izleri fark edilebiliyordu. Bitkin, ayakta güçlükle duracak haldeydi ve neredeyse ruh sağlığını yitirme noktasına yaklaşmıştı, ama kendisini bırakmıyor ve mücadelesini sürdürüyordu.

Ardından 12 Eylül süreci başladı. Cezaevinde baskılar arttı. Askeri Yargıtay tarafından iki kez bozulmuş olan idam kararı, aynı Yargıtay'ın Daireler Kurulu'nda tekrar incelendi ve askeri yönetimin baskılarıyla onaylandı. Hepimizin umutları yerle bir olmuştu. Babamız çaresizlik içinde, son bir umutla 12 Eylül yönetiminin liderine bir mektup yazarak, oğlunun suçsuz olduğunu belirtti ve affedilmesini istedi.

İnfaz 13 Aralık 1980'de gerçekleşti. Erdal'ın yargılanması ve idam edilmesi, hukuk tarihine geçecek, haksızlığı ve hukuk dışı oluşu herkesçe açık olarak görülebilen bir süreçti. Erdal olağanüstü bir dönemin kurbanıydı ve toplumsal mücadeleye gözdağı vermek amacıyla idam edilmişti.

İdam ailemizi derinden sarstı, yaraladı. Babamız bu acıya yaklaşık üç buçuk yıl dayanabildi. Eylül 1984'te, altmış bir yaşında, ağır bir kalp krizi sonucu hayatını yitirdi. Annemizin zaten iyi olmayan sağlığı daha da bozuldu. Bir gün, evimizin yakınındaki caddede karşıdan karşıya geçmek isterken bir askeri araç çarptı ve kafa travması sonucu dört gün komada kaldı. Kafatasında oluşan çatlak sebebiyle oluşan ağrılar ve kafasındaki uyuşukluk hayatını güçleştir-

di, giderek azalmasına rağmen halen etkisini sürdürüyor. Annemiz o yılları ve yaşananları, değil konuşmaya, düşünmeye bile dayanamıyor. Onun yanında Erdal'dan söz etmeye, yarasını deşmeye çekiniyoruz. Yaşananlar, 1980 yılında yaşları on beş ile yirmi üç arasında değişen biz dört kardeşin hayatlarını da derinden etkiledi. Çeşitli dönemlerde değişik sorunlarla ve engellerle karşılaştık. Bütün bunlara rağmen, Erdal gibi dürüst, onurlu ve yiğit bir evlada ve kardeşe sahip olmanın gururunu hep taşıdık.

Erdal'ın durumu, idam cezasının ne kadar büyük, haksız ve geri dönülmesi imkânsız hatalara sebep olabileceğinin ve mutlaka kaldırılması gerektiğinin en büyük kanıtıdır. Ülkede uygun koşullar oluşması ve adli bir yargılama yapılması halinde, Erdal'ın idamla sonuçlanan suçtan aklanacağı konusunda hiçbir kuşkumuz yok. Bugün bırakın 12 Eylül dönemini, 12 Mart döneminin sorumluları bile henüz yargı önüne çıkarılabilmiş değil. Ancak, bugün, geniş toplum kesimlerinin vicdanlarında, 12 Mart ve 12 Eylül yönetimlerinin mahkûm olduğu, haksız yere ve hukuk dışı bir şekilde idam edilen gençlerinse aklandığı düşüncesindeyim. Bu mahkümiyet ve aklanmaların, en kısa sürede, hukuken de gerçekleşmesini yürekten diliyorum.

3. YOL DAVASI: SİLAHINI GERİ VER, ÜNİFORMANI DA...

Silahını geri ver, üniformanı da...

Yaklaşık 3 bin kişiydiler. 12 Eylül darbesiyle gözaltına alınan 1 milyon 650 kişinin arasında, onlar kadar işkence gördüler, onlar kadar insanlık dışı uygulamalara maruz kaldılar ama, yine de farklıydılar. Çünkü onlar askerdiler, üsteğmen, teğmen, astsubay ya da askeri okul öğrencisiydiler... 1200'ü, gözaltına alınmalarını izleyen ilk günlerde 'res'en emekli' adı altında ordudan atıldı, ama en fazla iki yıla varan tutukluluktan sonra beraat ettiler. Biri, Ömer Yazgan idam edildi. Bir diğeri, Ahmet Erdoğdu pek çoğunun aklından geçeni gerçekleştirdi ve kendisini ranzasına astı. Mustafa Aytaç ise -ki 1981 devre birincisiydi- çıldırdı...

3. Yol'dan yargılananlar mahkemede tek tip uygulamasını protesto ederken.

Salıverilenler 12 Eylül sonrasının ilk hak arama mücadelelerinden birinin içine girdiler. 1990'ların başında Eylül Emeklileri Derneği/Eylül-Der'i kurdular. Ordudan atılmalarından sorgulama yöntemlerine, uğradıkları sosyal ve ekonomik zararlardan manevi kayıplarına haklarının peşine düştüler... 200-300 eski subayın katıldığı genel kurullar yaptılar ama arkası gelmedi. Çünkü bu, tek bir dernekle verilebilecek bir mücadele değildi, bütün bir toplumun 12 Eylül'ü sorgulamaya ve bununla yüzleşmeye hazır olması gerekiyordu. Olmadı. Dernek kapandı. AB'ye uyum yasaları çerçevesinde 15. maddede yapılan değişikliğe dayanarak bir girişimde daha bulundular... 15. madde, 12 Eylül cuntasının çıkardığı kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin, karar ve tasarrufların anayasaya aykırılığının iddia edilemeyeceğini öngörüyordu. Yasadaki değişiklik önlerini açmıştı, onlar da re'sen emeklilikle yitirdikleri özlük haklarının iadesini istediler. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Daireler Kurulu ret kararı verdi. Gerekçe şaşırtıcıydı: Dava açma süreniz doldu. Yasaya göre söz konusu maddeye ancak TBMM'nin açıldığı ve divanının oluştuğu 7 Aralık 1983'ten sonra, 60 gün içinde itiraz etme hakları vardı. Dava zamanaşımına uğramıştı... Oysa bu tarihlerde çoğu ya gözaltında iş-

kencede ya da cezaevindeydi... Dışarıda ise hâlâ göz gözü görmüyordu. Cuntanın kuralları geçerliydi. Eski subaylar iç hukuk yolları tükenince AHİM'ye başvurdular, ama...

Tuna Atalay ile Mehmet Kamil Önügör de üzerlerinde üsteğmen üniformalarıyla gözaltına alındılar. Yıl 1983'tü. Darbeciler dışarıdaki muhalefeti yok ettikten sonra, içeriye dönmüş ve tasfiyeye başlamışlardı. THKP -C Üçüncü Yol üyesi olmakla suçlandılar. Gözaltı, işkence, tutukluluk hali, salıverilme, sivil hayata tutunma uğraşısı, hak arama mücadelesi, 12 Eylül'ü unutturmama ve hesaplaşma isteğiyle geçirdiler yıllarını... Sadece kendileri için değil, bütün toplum adına, Kenan Evren'in 'Marmaris'te yaşayan bir kötü ressam' olarak tanınmasına itirazları vardı. Atalay ve Önügör'le hem asker hem sivil hayatını ve 12 Eylül'ü konuştuk.

12 Eylül öncesi de olsa ordu içinde solculuk yapmak çok cesaret istiyor olmalı. Siz neler yaptınız da öfkeyi üzerinize çektiniz?

Tuna Atalay: Hangi kurumda olursanız olun, toplumsal hareket hangi doğrultuda yükseliyorsa, orada da o doğrultuda bir hareketlenme yaşanıyor. Biz 71'lerde askeri liseye, 74-75'lerde Harp Okulu'na girdik. 77-78'lerde de okuldaydık. Türkiye'de sol muhalefetin yükseldiği yıllardı ve ordu içersinde de solcular ağırlıktaydı. 80'le birlikte birbirine selam veren, ortak kitap okumuş insanlar bile tasfiye edildi. İlerici, demokrat, daha da ileri gidersek sağcı olmayan bütün kesimlerin kazındığı bir tasfiye hareketi yaşandı.

Ne tür eylemler yaptınız da komutanlarınızın dikkatlerini çektiniz?

T. Atalay: Bizim Harp Okulu'na girdiğimiz 1974'te eğitim süresi üç yıldan dört yıla çıkarıldı. Biz de, "Bir an önce teğmen olmak ve hayata atılmak istiyoruz," diye dava açtık. 500 kişiydik, 400 küsur kişi dilekçe verdi. Avukatımız da Emin Değer'di. Davayla birlikte Harp Okulu'nda muhalefet oluşmaya başladı.

Kamil Önügör: Biz bir önceki dönemdik, üç yıl okuduk. Teğmen olduktan sonra bizde de şöyle bir uygulama yaptılar: Nor-

malde subaylar üniversite sınavlarına girebilirler ve devam zorunluluğu olmayan okullarda okuyabilirler, ama o yıl bizim üniversite sınavlarına girmemiz engellendi. Biz de 50 kişi, gecenin bir yarısı elbiselerimizi giyip nizamiyeye yürüdük, ya sınava gireceğiz, ya firar edeceğiz dedik... O dönem bütün mesele şu idi: Biz ülkenin sorunlarına duyarlı insanlardık ve sosyalisttik. Devletin kendi ideolojik doğrultusu dışında hiçbir fikre müsaade etmemesi sonucu tasfiye edildik.

Dava açmanızla yönetimin size karşı tavrı farklılaşmadı mı?

T. Atalay: Tabii bir sertleşme yaşandı. Sudan sebeplerle disiplin cezaları verilmeye, son sınıf öğrencileri okuldan atılmaya başlandı. Ama belli bir sınırın üzerine geçmedi, çünkü karşılarında devrenin yüzde doksanı, neredeyse tamamı vardı. 1978'de o dönem Kara Kuvvetleri Komutanı olan Kenan Evren bizim sinema salonunda bir konuşma yaptı. Bu toplantıdan sonra bizim devre olarak okuldan atılacağımız söylenmeye başlandı, ama atılmadık.

Sizi nasıl tanımlıyorlardı, okuldan atma tehdidine neyi gerekçe gösteriyorlardı?

T. Atalay: Disiplinsiz, ordunun hiyerarşisini, işleyişini bozan, kurallara uymayan insanlar olduğumuzu söylüyorlardı. Açıkçası, bizim de siyasal kimliğimizi ortaya döken bir tavrımız yoktu. Meşru bir zeminde demokratik haklarımızı talep ediyorduk. Mesela, Harp Okulu kampında bir arkadaşımızın elinde bomba patladı ve öldü; buna, yeteri kadar önlem alınmadığı için karşı çıktık, protestoda bulunduk.

K. Önügör: Bizim farklılıklarımız davranışlarımızdaydı. Askere gelmiş çocuğa çok değer verir, onun sağlam, aklı başında bir şekilde terhis olması için çaba harcardık. Orduevleri'nde, yani herkese açık yerlerde yaptığımız konuşmalarda, Türkiye'nin NATO üyesi olmasına karşı çıktığımızı söyler, Kurtuluş Savaşı'nın antiemperyalist yönünü vurgulardık. Somut, insani olmayan durumlara tepki gösteriyorduk.

Disiplin...

K. Önügör: Evet, biz farklıydık, ama ordunun iç yasalarına son derece uygun hareket ediyorduk. Askeri Ceza Kanunu'na göre görevle ilgili hiçbir disiplinsizlik cezası, vs. almadık. Hepimizin sicili son derece iyiydi. Aramızda dereceye girmiş öğrenciler, hatta okul birincileri, mezun olduktan sonra da askeri başarılara imza atmış olanlar vardı. Görev yaptığımız yerler de bunu gösteriyor. Mesela Tuna, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'na tayin edilmişti... Bu görev belli süzgeçleri gerektirir, başarılı, yetenekli, birikimli ve sicilinin çok temiz ve iyi olması şarttır. Ben de o dönemde Van'da Jandarma Tugayı'nda görevliydim. Kurmay başkanı izne gitmişti. 100 subayın arasında üsteğmen rütbesiyle yerine ben imza atıyordum. Sıkıyönetim Harekat Şube Müdürü de oldum. Bu görevler rasgele verilmez.

Disiplinli, birikimli, sicili temiz... Sizi kendi kafalarındaki Türkiye için mi tasfiye ettiler?

K. Önügör: Türkiye'nin en organize, en düzenli kurumu ordudur. Dışarıdan bakan biri, bu bin küsur subayın mutlaka bir şeyleri vardır, ya başarısızdırlar ya da ordunun yapısına uymamışlardır diyecektir, ama öyle bir şey yok. Devlet kendisiyle çelişkiye düşmüştü.

T. Atalay: Bizim gibi insanlar orduda kalmış olsaydı, bugün ordu ABD'nin yedeğinde bu kadar rahat Irak'ı işgal hesapları yapamazdı. Nasıl ki toplumsal muhalefet olmadığı için hükümetler bunların hesabını kolaylıkla yapabiliyorsa ordu da yapıyor.

K. Önügör: Bugün generaller emekli olur olmaz konuşmaya başladılar, "Galiçya'ya Yemen'e gittik de ne oldu?" diye soruyor, ordunun Amerika'nın yedeğinde Irak'a girmesine karşı çıkıyorlar. Şimdi onlara sormak lazım, aklınız neredeydi? Biz onların bugün söylediğini o gün söylediğimiz için tasfiye edildik.

İkiniz de 12 Eylül'den yaklaşık iki yıl sonra tutuklanmışsınız. Bu arada operasyonlar oluyordu, tutuklamalar, işkenceler, hatta idamlar... Siz de artık subaydınız. Nasıl etkilendiniz?

T. Atalay: Biliyorsunuz, 12 Eylül'den önce sıkıyönetim vardı. Ben de Özel Kuvvetler Komutanlığı'nda görevliydim. Fakat 12 Eylül'e bir hafta kala beni o görevden aldılar ve başka hiçbir görevlendirmede bulunmadılar. 12 Eylül'de de apar topar çağırdılar ve sıkıyönetim karargâhında kontrol altında tuttular. Sonra da tali görevlere verdiler.

Tali görevler nedir?

T. Atalay: Çevre güvenliği, vs. Operasyonlara MİT ya da polisle gidiyorduk, biz çevre güvenliği yapıyorduk. 24 saat çalışıp 24 saat istirahat ediyorduk. Ben istirahattan döndüğümde diğer üsteğmenler gittikleri operasyonları anlatırlardı. Ben görevliyken hiç operasyon yapılmadı.

Bu tanıklıklar psikolojinizi bozmadı mı?

T. Atalay: Operasyonlar daha çok solculara yönelik olduğu için çok büyük bir çelişki yaşıyorsunuz tabii. Ama bu siz de gözaltına alınana kadar sürüyor, sonra çelişki bitiyor, siz de öbür tarafa geçiyorsunuz.

K. Önügör: Ben Davutpaşa Kışlası'nda görevliydim, iki sene sonra bizim gireceğimiz yerdi. İnsanlar geliyordu, biz de çevre güvenliğini alıyorduk.

Siz 'öbür taraf'a geçince neler oldu?

T. Atalay: Kızılay civarında bir askeri birliğe götürüldüm, fakat orada beni gözaltında tutacakları bir yer yoktu. Daha önce kömürlük olan bir yeri boşaltıp alelacele badana yapmışlar. İçeri girer girmez yoğun bir badana kokusu genzimi yaktı. Subayı çağırdım, "Burası çok kötü, nasıl kalacağım?" diye sordum. "Senin gibi hainleri beş yıldızlı otele mi koyacağız? Tabii ki burada kalacaksın," diye karşılık vermesini hiç unutamıyorum. Çok dokunmuştu bana.

K. Önügör: Ben önce Askeri Dil ve İstihbarat Okulu'nda kaldım, sonra İstanbul 1. Şube'ye götürüldüm.

Dil ve İstihbarat Okulu'nda sizi asker mi, polis mi sorguladı?

K. Önügör: Görmüyorduk, ama bizim tahminimiz kontrgerilla denen ekip vardı. Ses tonundan ve konuşma üslûbundan, biz onun Susurluk'tan sonra cezaevine giren Özel Tim Daire Başkanı yarbay (Korkut Eken) olduğunu tahmin ediyoruz.

Sorgulama üslûpları nasıldı?

T. Atalay: Çok ağır işkence yoktu, ama hakaret, küfür ve tokat atma vardı. Daha çok onur kırmaya yönelik tavırlardı, örneğin yüze, ağza tükürüyorlardı. Bu yüzden birisine 'lama' adını takmıştık. Burada bir de şöyle bir yasadışı durum var, askerleri ancak askeri mahkemeler yargılayabilir. Bizi polise teslim ettiler. Bu, darbecilerin kendi yasalarına da uymadıklarını gösteriyor.

Cezaevinde asker olduğunuz için bir ayrıcalık yaşadınız mı?

K. Önügör: Biz Metris'te iki koğuşa konduk, aynı binadaydık ama diğer koğuşlarla herhangi bir bağımız yoktu. İki ay içinde cezaevi yönetiminin uygulamalarına sivil siyasal tutuklular gibi tepki gösterince bizim de onlardan bir farkımızın olmadığını anladılar ve bizi ikişer, üçer koğuşlara dağıttılar. Tam tek tip elbise uygulamasının başladığı zamandı. Tutuklular 'giymeyeceğiz' kararı almıştı ve tesadüf bu bizim mahkemeye çıkacağımız haftaya denk geldi. İlk kez bize giydirdiler, hâkimler gelince hepimiz giysilerimizi yırttık, çıkardık...

Bu tavrınız yönetimi daha da kızdırmış olmalı...

T. Atalay: Evet, "Siz de eskiden askerdiniz, nasıl böyle davranırsınız, vatan hainisiniz, siz ordunun ekmeğini yediniz, Harp Okulu'nda okudunuz, sizi besleyen, büyüten devlete ihanet ediyorsunuz" gibi tavırlarla karşılaşıyorduk.

Ne kadar yattınız?

T. Atalay: 30 ay.

K. Önügör: 15 ay.

Ne zaman tasfiye edildiniz?

K. Önügör: Dil Okulu'nun kapısından girdiğimizde anladım ki onlar kararlarını çoktan vermişlerdi. Askeri giysilerimle bir odaya alındım. Onların isteğiyle yanımda bir takım da sivil giysi vardı. Odadaki onbaşı sivillerimi giymemi söyledi. Üniformamı çıkardım. Alışkanlık işte, asacak yer, terlik aradım. Yoktu. Yerler de taştı. Ben bakınırken asker, "Yere at," dedi, "Üstüne bas. Nasıl olsa bir daha giymeyeceksin".

Tahliye edildiniz. 1987'de de beraat ettiniz. Bu süreler içinde hayata nasıl tutundunuz?

T. Atalay: Bir travma süreci yaşandı. Bizi toplumun içine koydular. Bizim mesleğimiz askerlikti, şimdi ne yapacaktık? Lejyoner mi olacaktık?

K. Önügör: Hepimiz on dört yaşından itibaren askeri kurumların içindeydik. Başka bir şey bilmiyorduk ki.

T. Atalay: Kimimiz köftecilik yaptı, kimimiz kendine iş kurdu. Ben bir tesadüf, reklamcılık yapmaya başladım.

K. Önügör: Bir şirkette çalışıyorum, bu dört ya da beşinci işim. Hepimiz hayatta kalabilmeyi denedik. Mücadele ettik. Bir çoğumuz başardık.

Dağılanlar, tutunamayanlar...

T. Atalay: Onlar da var, ama azınlıktalar.

1980'lerin sonunda içinizden 17 kişi devlet hakkında 125 milyon liralık maddi ve manevi tazminat davası açtı. Kazandınız; özlük haklarınıza ilişkin dava ret edilince AHİM'ye gittiniz. Kazanacağınıza ve 12 Eylül hukukuyla 12 Eylülcülerin yargılanabileceğine dair umutlu musunuz?

K. Önügör: AHİM'den ret kararları gelmeye başladı.. Orduyla ilgili durumları o ülkenin iç ve özel meselesi sayıyorlar. 12 Eylül

dönemine ilişkin birtakım çekinceleri de olabilir. Netice olarak bizim sorunumuzun çözümü Türkiye'nin tam demokratikleşmesiyle ilgili.

T. Atalay: Dünyanın her yerinde darbe süreci demokratikleşmeyle, darbeyi yapanların yargılanması ve toplumun kendini eleştirmesiyle aşıldı. Bunun yapılmadığı tek ülke, Türkiye. Türkiye'de 12 Eylül rejiminin ve sorumlularının yargılanması uzun bir mücadeleyi gerektiriyor. Ancak en azından kamu vicdanında bu mahkûmiyetin sağlanması kaçınılmaz. 78'liler Vakfı Girişimi'nin başlattığı "Yurttaşlık Haklarımızı İstiyoruz" mücadelesi çok önemliydi.

K. Önügör: Genç insanlar 12 Eylül'ü hiç bilmiyorlar. Kenan Evren dediğimiz zaman, 'Marmaris'te oturan kötü bir ressam' diyorlar. Oysa onlar en azından tam demokrasi için bu tarihi, yaşananları öğrenmeli ve sahiplenmeliler...

GÜLİZAR TAY:
BABAM ÇIKINCA HEP GEZECEĞİZ

Kocaman gözlerini hiç kırpmadan bakıyor insanın yüzüne. Bakışlarında ne bir korku ne bir hüzün ne de ne olacağını bilememenin kaygısı var. Gülizar gözleriyle şarkı söylüyor.

Gülizar henüz sekiz yaşında. Babası Şehmuz, o annesinin karnında beş aylık olduğundan bu yana cezaevinde. Babasıyla bütün tanışıklığı cezaevinde başlıyor, cezaevinde bitiyor. Çocuklar babalarıyla neyi yaşarsa, nasıl paylaşırsa o hep ya demir parmaklıklar arkasında ya da avlunun bir köşesinde soluk soluğa yaşıyor, paylaşıyor.

Şehmuz Tay, Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde otuz iki gündür açlık grevinde. Ölümün eşiğine gelinen günlerin sancısı Şehmuz'dan karısı Zekiye'ye, Zekiye'den Gülizar'a geçiyor. Şeh-

muz'la birlikte grevde olanların yakınları da açlık grevine başlıyorlar bu arada. Gülizar da annesiyle onlara katılıyor.

İnsan Hakları Derneği Adana Şubesi'nin koridorunda bir köşeye çekiliyor Gülizar önce. Herkes bir ağızdan konuşuyor, sözcükler beyninde dönüp dolanıyor. Hiçbir şey anlamıyor, çünkü Türkçe bilmiyor. Kendi dilinden Kürtçe, "Oğlum ülser, dayanamaz," ağıtını duyuyor, ağlıyor. Herkesten önce o uzatıyor 'zafer' işaretli parmaklarını. "Baban neden cezaevinde?" sorusuna çat pat Türkçe bilen annesinin ağzıyla cevap veriyor Gülizar: "Siyasetten." Zekiye onun yıllar önce, "Babam neden gelmiyor?", "Babam neden cezaevinde?", Babam ne zaman gelecek?" sorularına karşılık vermekten yorgun düşmüş. Gülizar da soru sormakta vazgeçmiş artık. Sadece kendisine sorulana cevap veriyor:

* * *

Başka çocukların babaları her akşam eve dönerken sen babana kızıyor musun cezaevinde diye?

Kızmam, babam doğru şeyler yapar benim.

Sen neden açlık grevine katılıyorsun?

Babam ve arkadaşları için.

Kaç gün yemek yemeyeceksin?

Bütün arkadaşlarıma bağlıyım. Onlar kaç gün yemezse ben de o kadar yemeyeceğim.

Baban da açlık grevinde, onun için korkuyor musun?

Korkmuyorum.

* * *

Şehmuz, ölüm cezasına hükümlü. Onun yaptığı kolyeleri, bilezikleri takıyor Gülizar. Okula gitmiyor, gitmek de istemiyor. Ama babası çıkarsa, babası isterse okuyacak. O dışarı çıktığında neler yaşayacaklarını anlatıyor.

"Babamla hep gezeceğiz, ne istersem onu alacak bana babam."

TUTUKLUNUN ADI: LİSELİ N.A.

Pendik'te orta halliden biraz iyice bir ev. Birinci Dünya Savaşı'na tanıklık etmiş babaanne Saadet Alkan televizyon karşısında haberleri izliyor. İlk haber Körfez krizi, "ABD askerleri Suudi Arabistan'da... Yurtdışına asker gönderme izni..." İç geçiriyor babaanne, "Yine birileri yanacak. Yine birileri benim çocukluğumda yaptığım gibi hayvan dışkısından arpa ayıklayacak." Baba Hüseyin Alkan, annesinin söylediklerine ekleme yapıyor, İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastlayan çocukluk anılarıyla: "Kişi başına dörtte bir ekmek alabiliyorduk karne karşılığı. Şeker de karne karşılığıydı pirinç de. Ne çabuk unutuluyor bunlar."

On altı yaşındaki N. Alkan bir yandan televizyon izliyor, bir yandan da babaannesiyle babasının anlattıklarını dinliyor sessiz.

Bir süre sonra da Pendik Lisesi'nin duvarına yansıtıyor düşüncelerini. Bir kâğıda kendi el yazısıyla "Savaşa hayır" yazıyor ve okulun duvarına asıyor. Okulun 'sağduyulu' müdürü Süleyman Yolcu, durumu polise bildiriyor: "Okuluma pankart astılar." Ne olup bittiğini anlamadan gözaltına alınıyor N. A. Aynı gün disiplin kurulunca okuldan atılıyor. Üç günü açlık greviyle geçen dokuz günlük gözaltından sonra DGM'de tutuklanıyor.

Geçen eğitim yılı sonunda yapılan veli toplantısında bütün öğretmenlerince tek kelimeyle 'örnek öğrenci' diye tanımlanan N. A şimdi 24 yıl hapis istemiyle yargılanacak. Suçu, "Yasadışı örgüt üyesi olma ve okul duvarına pankart asmak". Okuldan atılma gerekçesiyse sadece, "Yasadışı afiş asmak". Ablası Suzan Alkan, N. A'nın yazdığı "Savaşa hayır"ın yasadışılığının henüz kanıtlanmadığını hatırlatıyor. "Bu erken teşhiş, okul yönetiminin başarısı."

Suçlamalarda hep N. A'nın bildirilerinden özellikle 'örgüt'ten etkilendiği söyleniyor. Baba Alkan ise asıl etkileyicinin annesiyle birlikte kendisi olduğunu savunuyor, 'savaş yılları anıları'nı N. A'ya anlatarak.

N. A aktif, canlı, sevecen, hırslı, özgürlüğünden yana ödünsüz. Bir akşam ablasına, "Hiç dostum yok, yalnızım," diye ağlayacak kadar yaşlı, bir sabah teybe koyduğu horon havasında babasını, babaannesini coşturacak kadar genç. İlkokul, ortaokul ve lisede her yıl teşekkür, takdir getirecek kadar başarılı. Mahalle bakkalı Mehmet Varol'a göre iyi bir insan, saygılı, sıcak. Komşu Hamdiye Özer içinse, "Sizden iyi olmasın, N. A. iyi bir kız, ailesi de öyle."

Altı kızı, altı torunuyla hem de yıllarca Almanya'da çalıştıktan sonra ilk kez cezaevini, o cezaevinde iki cam arkasında en küçük kızını görüyor anne Şükriye Alkan. Cezaevine hangi yollardan geçerek geldiğinin, koridorların, mazgalların farkında değil. N. A.'nın, "İyiyim anne," demesi aklında kalan. Hiç de inandırıcı olmayan, "Neler olacak?" diye soran bir, "İyiyim," sözü. Okuldan atılmasına üzgün, "Suçsuzum," diyor N. A. Annesine: "O yazıyı yazdım, ama bana zorla imzalattırdıkları suçlamaları kabul etmem."

Baba Alkan polislerin kendisine, "Kızın geceleri eve gelmez miydi?" sorusuna, "Hayır" cevabı vermesine karşın, N. A.'ya, "Bak, geceleri evine de gitmiyormuşsun, baban söylüyor," gibi ağız yoklamalarına da kızgın, duygularını sadece 'acı'yla özetliyor. Biraz dikbaşlı, asi ve sadece on altı yaşındaki küçük kızı için 'yasadışı örgüt üyesi' suçlamalarında da tek kelimeyle cevap veriyor: "Asla."

Alkan ailesi şimdi bölge idare mahkemesine başvurarak N. A.'nın okuldan atılması kararına itiraz etmeye hazırlanıyor. Suçlamalarsa yargıya bağlı, ama yazıyı görüp de okul müdürüne ileten öğrenci de disiplin kurulunda N. A.'yı okuldan atma kararı alan öğretmenler de, "Keşke," diyorlar şimdi, "keşke söylemeseydik, polise haber vermeseydik, kendi içimizde N. A.'yla konuşarak çözerdik bu işi".

(Bu yazı 1990'ların başında yazıldı)

VİETNAM SENDROMU: SAVAŞTAN ÖNCE, SAVAŞTAN SONRA...

Konuşurken, yürürken, yemek yerken, televizyon seyrederken, çocuğuyla oynarken birden başka bir dünyaya geçiyor. Cesetler beliriyor gözünün önünde, mayınlar patlıyor, bir roketatar mermisi yanındakinin ayaklarını alıp götürüyor. Yeniden kendi dünyasına döndüğündeyse yüzü sararıyor, yüreği daralıyor, elleri terliyor, vücudu titriyor. Uykuları durmaksızın kabuslarla bölünüyor.

O, Güneydoğu'nun herhangi bir kentinde, hastanesinde, bir sınır karakolunda askerlik yapmış binlerce insandan biri. Bu bölgede askerlik yapanlar tezkere almalarının üzerinden aylar, hatta yıllar da geçse, her an öldürülmenin ya da ölmek zorunda kalmanın korkusunu üzerlerinden atamıyorlar. Bu korku da onları psikolojik bozuklukların eşiğinde bırakıyor.

Doktor asteğmen olarak Güneydoğu'da görev yapan Kerem D. askerliğin başlı başına bir stresör ortam olduğuna inanıyor. Sivil hayattan uzak kalış, ast-üst ilişkileri, içtima, talim ve tatbikatlar bu stresör ortamı yaratıyor. Askerliğin Güneydoğu gibi savaşı çağrıştıran ortamda yapılması da stresi arttırıyor. Görevi süresince sıcak savaşa tanık olan Kerem D.'nin bölgeye ilişkin ilk izlenimi yöre halkının kendisine düşmanca yaklaşımı. Özellikle üzerinde üniforma varken yöre halkıyla iletişim kuramayan D., "İlan edilmemiş bir harp yaşanıyor olması daha da kötüydü," diyor.

Psikiyatrist olan Kerem D.'nin asker hastalarının pek çoğuna koyduğu teşhis, nesnelerin ya da görüntülerin kişiyi evvelce yaşadığı bir olaya döndüren, endişe, sıkıntı ve telaşa yol açan tıp dilindeki adıyla post travmatik stres bozukluğu ve depresyon. Psikiyatrik bir tanım olan Vietnam Sendromu ise Vietnam Savaşı sonrasında Amerikalı askerlerin yaşadığı psikolojik sorunlara verilen ad. Ortamın şizofreni gibi ağır vakaları ortaya çıkarıcı özelliğine de değinen D., sivil hayatta on beş günden az olmamak üzere rapor verilmesi gereken hastaların sadece ilaç verilerek birliklerine geri gönderildiğini söylüyor. Dr D. askerlik öncesi sağlık muayenesinde psikiyatrik kontrollere de önem verilmesinin gerekliliğini vurgularken, sınır karakolunda, "Şıh göründü, öldür dedi," savıyla beş arkadaşını öldüren ve şizofreni teşhisi konan askeri örnekliyor. Sadece ağır vakaların Ankara Gülhane Askeri Tıp Akademisi'ne gönderildiğini anlatan D. bölgede askerlik yapmanın kişilik üzerindeki etkilerine bir örnek veriyor: "Kendisine Marksistim diyen asteğmen bir arkadaşım vardı. Bu doğruydu da. Askerliğimiz bittikten sonra bir gün evine gittim. 10 Kasım'dı. Evinin bir duvarına Atatürk'ün fotoğrafıyla, Türk bayrağı asmıştı. Şimdi hem milliyetçi hem de Marksist olduğunu savunuyor."

Askerliğini savaş bölgesinde yapan diğer tanıklarsa yaşadıklarını şöyle özetliyorlar:

Erhan Ö.: Askerlikten yırtmak için kendini yaralayan, bu yüzden bazı organlarını kaybeden askerlere tanık olduk. Çatışma ortamından kurtulmak isteyen herkes, hastaneye gelmenin, rapor almanın yolunu arıyor, bunun için de yalan söylüyor. Kendisini

silahla yaralamaya çalışan askerler bazen kurşunun sekmesi sonucu arkadaşlarının ölümüne yol açabiliyor. Ağır vakalar Gülhane'ye yollanıyor ama sevk aracı olarak Ankara'ya kadar birkaç üsse uğrayan, soğuk kurye uçaklarının kullanılması sonucu iyileşebilecek durumda olanlar da kaybediliyor.

Birol T.: Güneydoğu'da PKK olaylarının başladığı ilk yıllarda Siirt'te askerlik yaptım. Kesin geri dönemeyeceğimizi düşünüyorduk. Kar yapıyordu ve kulağıma dayadığım transistörlü radyoda Nilüfer "başımın üstünde dönüp durmayın kar taneleri"ni söylüyordu. Döndüğümdeyse insanlara kızdım, orada savaş vardı, buradaysa herkes güllük gülistanlık içinde yaşıyordu. Bizse yirmi yaşımızı, yaşanacak çok güzel şeyler olan dönemimizi savaşın ortasında geçirmiştik.

Levent B.: Askerliğimi askeri bir hastanede ortopedist olarak tamamladım. Çok üzüldüğüm olaylarla karşılaşmama karşın tek ortopedist olmam nedeniyle kendimi duygularımdan uzak tuttum. Yirmi dört saat sürekli görev başındaydım. Bir gün yanlışlıkla mayına basarak ayakları kopan bir asteğmeni getirdiler. Karısı ve çocuğu hastaneye geldiğinde bu asteğmen görüşmek istemedi. Artık onlara yararı olmayacağını, karısına karşı kocalık görevini yerine getiremeyeceğini düşünerek sürekli ağlıyordu. İşte o an ben de duygularıma karşı koyamadım, ağladım.

Kadir C.: Askerliğimi Yüksekova'da asteğmen olarak yaptım. Fiziksel, psikolojik çok yara aldım. Nefes darlığım, uykusuzluk, heyecanlı ve telaşlı kişiliğim hep o günlerin yansımaları. Hâlâ yolda yürürken her köşe başında silahların patlayacağını, binaların üzerinden üzerime ateş açılacağını sanıyorum. Bu yüzden evde pencereler açık oturamıyorum. Neydi derseniz, bu kadar etkileyen? Öncelikle ölüm ortamı vardı. Nereye gitsen ölümden söz ediliyor, sonunda o kaosa giriyorsun. Hayatımda ilk ölüyü, bir kuzu ölüsünü orada gördüm, daha sonra da bir insanı. Görüntüler birbirine girdi, ben de ölebilirim diye düşündüm. Ölüm o kadar uzak gelmemeye başladı, korkum da kayboldu.

Saffet Ş.: Kameramanım. Askerliğim sırasında da Güneydoğu'nun hemen her kentini dolaştım, çatışmalar sonrasını görüntüledim. Hayatımı tümüyle etkileyen, yönlendiren görüntülerdi bunlar. Bir çatışma sonrasında girdiğimiz köyde, yaralı bir kadın gördüm. PKK'liydi. Çıkardığı sesler karşısında paniğe kapıldım. Ölmesini beklemek ağırıma gitti. Silahımı çıkardım, vuracaktım ama yapamadım, buna hakkım olmadığını düşünerek vazgeçtim. Askerlik dönüşü bu olay ve tanık olduğum diğerleri peşimi bırakmadı. Yüzlerce kez rüyama girdiler. Kişiliğim de değişti, daha alıngan biri oldum, insanlardan daha fazla duyarlılık beklemeye başladım. Şiddetle çarpan bir kapı dahil, yüksek çıkan herhangi bir sesten korkar oldum.

Zafer Ö.: Makine mühendisiyim. Askerliğimi asteğmen olarak yaptım. Kızıltepe'ye giderken hiçbir önyargım yoktu ama yöre halkının düşmanca davranışlarını görünce benim de dostluk duygum kırıldı.

Ve bir uzman... Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi başhekim yardımcısı Uzman Dr. Nezih Eralan, bugüne kadar Güneydoğu'da askerlik yapanların sorunlarına ilişkin bir araştırma yapılmamasını eksiklik olarak değerlendiriyor. Bölgede görev yapanların ölüm tehdidi altında, panik halinde ve tedirgin olduğunu belirten Dr. Eralan anksiyete bozukluklarının varlığına değiniyor. Bu bozukluklar da kendisini sıkıntı, ölüm korkusu, delirme ya da kontrolünü yitirme korkusu, terleme, çarpıntı, titreme, baş dönmesi, bulantı, sık sık idrara çıkma olarak kişiyi etki altına alıyor. Dr. Eralan'a göre aşırı kuşkuculuk, şüphecilik özelliklerine sahip kişilerde her an vurulabilecek olmanın stresiyle psikomatik hastalıkların ortaya çıkması kaçınılmaz.

(Bu röportajlar 1990 yılında yapıldı, ancak kullanılmadı. 1991'de dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'in Gülhane Tıp Fakültesi'ndeki yaralı askerleri ziyaretinde söylediği, "Böyle şeyler Vietnam'da da olmuştu," sözleri üzerine, bu görüşme haberiyle birlikte 30 Ağustos 1991'de yayınlandı.)

BABA OCAK - VEZİR ALINÇAK:
İKİ ADAM, İKİ BABA: ÖLÜME İNAT BARIŞ

İki adamdılar.

Farkında değillerdi ama hep yanı başlarındaydı şiddet. Dokuz kardeşin aynı defterle kalemi paylaşması bir şiddetti, onun o defterle kalemin parasını kazanmak için günde on iki saat çalışması da... Öbür adama oğlunun öğretmeni, "Bu çocuk, çok akıllı, onu okutun," demişti, ilkokulu bitirdiğinde. O okutamamıştı. Şimdi utanıyor, babalık görevini yapamadığını düşünüyordu oğlunun mezarının başında. Oğlunu okutamaması bir şiddetti, duyduğu utanç da. Bilmiyordu...

Aslolan baba olmaları, görevleriydi; yedireceksin, içireceksin, giydireceksin, okutacaksın... Otoriteyi eksik etmeyecekler, sevgiyi içlerine hapsedeceklerdi. 'Aman şımarır' diye kucaklarına al-

Vezir Alınçak (solda), Baba Ocak (sağda).

mayacaklardı çocuklarını, gözlerindeki şefkati gölgeleyeceklerdi. Bu da şiddetti. Anlamayacaklardı...

Bir gün üç buçuk metrekarelik toprak parçası anlatacaktı onlara şiddeti. Birbirinden habersiz, bir yıl arayla öldürülecekti oğulları. Birinin oğlu gözaltına alınıp kaybedilecek, cesedi kimsesizler mezarlığında bulunacaktı. Diğerinin oğlu, alkışlarla gönderildiği askerliğin sekizinci ayında, taraf olmadığı bir savaşın ortasında 'Ne için' diye sormaya zaman bulamadan, öldürülecekti. Birbirini tanımayan, birbirinden farklı hayatlar düşleyen iki adam aynı dilde seslenecekti şimdi:

"Yeter artık, bu kanı durdurun..."

Bu sesleniş bir uzlaşma değildi, sonra ikisi de kendi yollarına yürüyüp gideceklerdi. Ama ölüm oradaydı işte, kan ve şiddet de. Şimdi hayattan yana olunmalıydı, ölüm tacirlerine inat barış istenmeliydi. Oğullarını ellerinden alan şiddetin tek bir güçten kaynaklandığını anlayıp, asker annelerinin acıdan doğan öfkelerini "Cuma Anneleri" diye etiketleyip, oğulları kızları gözaltında kaybedilen "Cumartesi Anneleri"ne doğrultanlara inat, istenmeliydi barış. İstediler:

"Yeter artık, başka anneler, başka babalar ağlamasın..."

İki adamdan birisi Vezir Alınçak'tı. Kars'ın Digor'undandı, on dokuz yıl önce geldiği bu kentte, İstanbul'da yapabileceği tek işi bulmuştu: amelelik. Karısı da gündeliğe gitmiş, yine de ikisi kız beş çocukları ilkokuldan ötesini okuyamamıştı. Digor'un kışından, dört ay çalışıp yedi ay yemelerinden kaçmış yangın yerinin ortasın düşmüştü. Oğulların eli erken iş tuttu. Ortanca oğul Muhittin konfeksiyonda işçiydi.

Diğer adam Baba Ocak'tı. Tunceli'den Elazığ'a göçmüş, oradan da İstanbul'a gelmişti on yıl kadar önce. İşçi emeklisiydi. Bir karış toprağı yoktu, dokuz çocuğun beşini üniversitede okutmuştu tek aylıkla, dördünü de lise mezunu etmişti. Çocuklar okumuşlardı ya, tek kalem vardı ellerinde bir tek de defter. Bir biri ders çalışırdı, bir diğeri. On bir yıl bir hafta gece, bir hafta gündüz, günde on iki saat mesai yapmıştı Baba Ocak ama iyi kötü bir kardeşi vardı. Mali durumu iyiydi, onun katkısı olmuştu... Oğullarından biri, Hasan okuyup öğretmen çıkmıştı.

Vezir Alınçak bir tokat atmamıştı çocuklarına, Muhittin'e de. Kente geldiklerinde iki yatak vardı yanlarında, üçe çıkarmak için gece gündüz çalışmış, bir kazma bir küreğin ucuyla büyütmüştü çocuklarını. Yine de yorulmamıştı. Muhittin üç yaşlarındaydı, karısı çocukları alıp memlekete gitmişti. Dayanamamıştı yokluklarına, bir tel çekip geri çağırmıştı. Geleceklerinin haberini alınca Haydarpaşa Garı'na koşmuş, karşılayıcı durmuştu. Trenden inen Muhittin baba çığlıklarıyla koşmuştu kollarına. Muhittin dendi mi, aklına hep bu ses gelecekti, bu koşuş.

Baba Ocak da bir fiske bile vurmamıştı çocuklarına, ama kucağına alıp öpmemişti de. Hepsine birer 'yuva' yapıp önlerine koymuş, "Benden bu kadar," demişti: "Nasıl çalışırsanız çalışın, nasıl kazanırsanız kazanın. Ben sizden hesap sormam..." Hasan da öğretmenliği bırakmış, amcasına ait çay ocağını işletmeye koyulmuştu. O Hasan ki ta üniversiteye gidene kadar köydeki kuzuların içinde yatmıştı. 1979'un Kurban Bayramı'nda kuzulardan birini kesmişlerdi, Hasan yememişti. Ölene kadar da ağzına giren bir tek balık eti olacaktı.

Vezir Alınçak'ın oğlu Muhittin'le ilişkisi 'her baba oğul gibi'ydi. Muhittin işine bağlıydı. Vezir de oğluna... O üzerine düşen babalık görevini yapmaya çalışıyordu, Muhittin de evlatlık... Ama beceremeyişti işte, şimdi mezarlığa her gidişinde, gözünün önüne oğlunun öğretmeni beliriyordu. İlkokulu bitirdiğinde çağırıp, "Bu çocuk akıllı ve başarılı. Bunu okutmalısın," demişti öğretmen. Doğruydu, başarılıydı, bir 'orta'sı bile olmamıştı karnesinde ama okutamamıştı. Mezarın başında, "Ben babalık görevini yapamadım," diye ağlıyordu şimdi "Gücüm yetmedi, seni okutamadım."

Baba Ocak'ın rahattı içi, 'iyi bir baba' olabildiğini düşünüyordu. Çocukları için uğraşmış, başarmıştı da. Kahve yüzü bilmezdi hiç biri, Hasan da. Kumar oynamazdı, bir işyeri vardı, vergisini verirdi, askerliğini de yapmıştı... İçki desen... Yok, asla dışarıda içmezdi. İçilecekse, evde hep beraber kaldırılırdı kadehler şerefe. Masaya oturmazdı Baba Ocak, ayakta durur, onların yemek yiyişini seyrederdi, çatalı kaşığı ağızlarına götürüşlerini... Hayatta zevk diye bir şey varsa, o da buydu işte...

Vezir Alınçak'a, "Oğlunu anlat," deseler "Çok sakin, kendi halinde bir kimseydi," diye başlardı söze. Bir toplum içinde olursa belki sesi bile duyulmazdı. Bir köşeye çekilir, gazetelerini dergilerini okurdu. Ancak bir soru sorulursa kendisine, konuşurdu. Kimsenin kalbini kırmazdı, kardeşleriyle kavga etmezdi. O konfeksiyonda çalışmaya başladı başlayalı biraz soluk alır olmuştu. Gece yarılarına kadar çalışmak zorunda değildi artık...

Baba Ocak başladı mı Hasan'ı anlatmaya, o üzerine yürüyüşü gelirdi önce gözlerinin önüne. Amcası Almanya'da ya, onun mülklerinin işletmesi de Baba'ya düşmüştü. Kirayı arttırma zamanı geldi mi, belliydi oran, onu yazardı kontratın üzerine. O gün de yazmış, Hasan'a okumuştu. Üzerine yürümüştü oğlu, "Baba, ne yapıyorsun," diye sormuştu "Bakalım bu adam kirayı ödeyebilecek mi, ne kadarını kazanabiliyor?" O da oğluna bırakmıştı bu işi. Bugün de gidip baksanız görürdünüz, 40 milyonluk evlerde 10 milyon kirayla oturulduğunu. Bir de o radyasyonlu çaylar Türkiye'ye geldiğinde, haberlerde, "İşte ben de çay içiyorum, radyasyon yok," diyen bakanı izlemiş, sonra da

çay bardağını fırlatıp atmıştı Hasan. Bir daha da çay sokmamıştı ağzına, çay ocağı işlettiği halde...

Vezir Alınçak, hep bir utançla yaşamıştı. Herkes gibi o da çocuğu daha iyi yaşasın, istediği gibi yedirsin, içirsin, giydirsin istiyordu ama imkânları yoktu, yapamadı. 'Falan çocuğunu okuttu, ben okutamadım' diye içi içini yiyordu. 'O çocuğunu yedirdi, ben yediremedim...' Ne yaparsa yapsın bu vardı aklında, söz de hep bu noktada gelip tıkanıyordu işte.

İki oğlunu askere gönderirken de peşini bırakmadı bu sıkıntı. Büyük oğul Metin, Urfa'da askerdi Muhittin'in sırası geldiğinde. Annesi, "Gitme," dedi "Kaçağa çık... Abin gelsin öyle gidersin." Dinlemedi Muhittin, nasıl olsa gidecekti, ha bir yıl önce, ha bir yıl sonra... İki oğul da gidince bütün iş üzerine kalacaktı ama, Vezir de, "Ben ölmeden askerliklerini yapıp bitirsinler," diyordu. Arkadaşlarıyla birlikte törenle uğurladılar Muhittin'i. Arkadaşları bağırıyordu, "En büyük asker, bizim asker..."

Baba Ocak, bir kelimeyle tanımlıyordu oğlunu: 'demokrat'. Bu yüzden birer yıl arayla iki kez gözaltına alınmış, işkence görmüş, işkence izleri kaybolunca salıverilmişti. O gün, 21 Mart 1995'te tam da kız kardeşinin doğum gününde, Beyazıt'ta gözaltına alınmıştı, görenler vardı, tanık olanlar. Ama polis, "Yok," diyordu, savcılık ve diğerleri de... Baba Ocak bağırıyor, pankartlar açıyordu: "Oğlumu sağ aldınız, sağ verin..." Neredeyse bütün televizyonlar ondan ve oğlunun kayboluşundan söz ediyordu, gazeteler de... Dövülüyordu, gözaltına alınıyor, tutuklanıyordu ama vazgeçmiyordu, oğlunu sağ istiyordu...

Vezir Alınçak çok kişiyi uğurlamıştı askere, yeğenlerini, kardeşlerini... Altı aydan altı aya akıllarına gelmişti her biri, "Acaba paraları yetti mi?" Ama şimdi huzursuzdu. Yorgunluğuna, ertesi sabah erken kalkacağına aldırmadan gece haberlerinin sonuna kadar televizyonun başındaydı. Muhittin Isparta'daydı acemi birliğinde, kurada Mardin çıkmıştı. Çatışmalar, ölümler, cenaze törenleri... Korkuyordu, ya bir şey olursa... O akşam telefon etmişti Muhittin, "Baba," demişti," Ben Cizre'ye operasyona gidiyorum..." Eli ayağı titredi Vezir'in, korku bütün yüreğini sardı...

Baba Ocak, kimbilir kaçıncı kez Adli Tıp'taydı o gün, 15 Mayıs'ta bir zarf geçti eline. Üzerinde, "Yirmi beş-otuz yaşlarında, bir yetmiş beş-bir seksen boyunda, altmış beş-yetmiş kilo ağırlığında," yazıyordu. Zarfı açtı. Fotoğraftaki Hasan'dı. Telle boğulmuş, yüzünün sol tarafı parçalanmıştı. Oğlunun cesedinin 26 Mart'ta Beykoz Korusu'nda bulunduğunu öğrenmişti sonra, fotoğrafının çekildiğini, yirmi dokuz gün morgda bekletildikten sonra kimsesizler mezarlığına gömüldüğünü. Mezarı görmek istemiş, ona bir tarla göstermişlerdi. Sonunda mezarlık müdürünün odasının camına tutunmuş, bağırmıştı: "Mezar numarasını ver, yoksa intihar edeceğim..." Müdür numarayı vermiş, mezarı bulmuşlar, açıp yeniden kendi törelerince gömmüşlerdi...

Vezir Alınçak uyuyamamıştı Muhittin'in telefonundan sonra. Ertesi gün, 7 Nisan 1996'da gece haberlerinde spiker vermişti haberi "Lice'de çatışma, 27 asker öldü..." İsimleri söylemiyordu spiker, telefon edip sordu: "Kimler ölenler?" Daha kesin bilgi yoktu ellerinde, belki gece haberlerinde verirlerdi. Yorgundu, hastaydı dayanamadı, uyudu. Telefon çaldığında gece üçtü saat. Arayanın polis olduğunu duyunca ahize elinden düştü, "Lanet olsun şeytana," dedi, "lanet olsun". Polisler evi aramış ama bulamamışlardı, yakından bir yerden telefon ediyorlardı. Karısını alıp yanına, polislerin beklediği yere gitti. Polis. "Karakola gitmeliyiz." dedi Vezir sordu. "Söyleyin, yalvarırım söyleyin, hangi oğlum vurulmuş?" Karakolda bir subay bekliyordu onları, sordu: "Oğlunun adı ne?" "Metin," dedi, sonra da "Muhit..." Komutan kesti konuşmasını, başı sağ olsundu. Kendini kaybetti, karısı da. Eve döndüklerinde, hastanede verilen sakinleştiricinin etkisi üzerilerindeydi hâlâ.

Baba Ocak her cumartesi Galatasaray Lisesi'nin önündeydi. Oğlunu sağ alıp ölü verenlere öfkeli, susmadı. Başka çocuklar kaybedilmesindi, buydu isteği... Dedesinin Kurtuluş Savaşı'nda ölmesinden olacak, her 30 Ağustos'ta Karatepe'ye giderdi önceleri, ama şimdi, duvarın dibindeydi. Hasan ölmüş ama polis peşlerini bırakmamıştı. İşyerini kapattı. Bir komşusunun telefonundan haber aldı, Kartal Rahmanlar'da oturan oğlu Ali'nin evinde polis karakol kurmuştu. Eve gidip polisle tartıştı. "Vur," dedi polise,

"Çek, vur beni..." Kimliğini aldı sonra polisin. Kartal Emniyet Müdürlüğü'ne gitti, komiser, "Olur mu böyle şey?" diye bağırdı, "Polis, nasıl vatandaşın evinde karakol kurar, o örgüttür..." Kimliğini gösterdi Baba Ocak, komiser sustu...

Vezir Alınçak, duymuştu ismini hem Baba Ocak'ın hem de oğlu Hasan'ın. Televizyonda haberlerde görmüştü yüzünü, gazetelerde okumuştu. Üzülmüştü o zaman. Muhittin yanı başındaydı henüz. Bir yıl sonra kendi oğlu öldürüldüğünde acının renginin olmadığını gördü. "Ben hiç olmazsa haftada bir oğlumun mezarını görüyorum," diyordu "Onların bir mezarı bile yoktur, onlara evladımdan daha çok acıyorum."

Baba Ocak elinde çiçeği, bir bidon suyla gitmişti Edirnekapı Şehitliği'ne. "Siz şanslısınız," demişti oradaki anne ve babalara, "Çocuğunuzun burada yeri vardır, gelip çiçek koyarsınız. Polis göstersin mezarlarını, biz de koyalım çiçeğimizi... Yoksa her cumartesi günü niye Galatasaray'a gidelim? Ne işimiz var bizim oralarda?"

Vezir Alınçak özlüyordu oğlunu. Her Cuma gidiyordu mezarına. Özleme dayanamadığı zamanlar da başka günlerde de oradaydı. Düşünüyordu. "Ben gördüm, başkaları görmesin bu acıyı..." Doğduğu, yaşadığı Digor'dan en az on kişi dağdaydı. "Ne malum benim oğlumu onların vurmadığı?" diye soruyordu, "ama dağda olanlar da benim evladımdır, kardeşlerimdir. Onların anne babaları da anne babadır. Onlar da bizim gibi acı içindedir. Televizyonu izliyorum, falan yerde dört asker vuruldu diyor, ben gene aynı acıyı duyuyorum. Niye? Onlar da bizim gibi vatanımızın, toprağımızın insanıdır."

Baba Ocak duydu mu bir askerin öldürüldüğünü, "Bu halkın çocuğudur, benim çocuğumdur," diye ağlıyordu. Öldürülen bir polisse yine, "Bu halkın çocuğudur," diyordu "Benim çocuğumdur..." Kandırılmış ya da kendi isteğiyle gitmiş dağda vurulan PKK'lının ölümü de aynı acıları yüklüyordu ona. Her ölüm haberi Hasan'ın yokluğunu, sebeplerini hatırlatıyordu. Acı aynıydı...

Vezir Alınçak, "Yeter," diye bağırıyordu. "Yeter, bu kanı durdursunlar. Kan dökülmesin artık. Gençlerimiz gitmesin, ölmesin..." De ki dağdaki kandırılmış, kendiliğinden gitmiş ya da baş-

ka devletlerin oyunu... De ki, Vezir'in çocuğu evden kaçmış. İlla silah mı çekecek arkasından? Hayır, çağıracak. "Yavrum hele gel," diyecek. "Derdin nedir senin, sen neden evden kaçıyorsun?"

Söyleyecek çok şeyi vardı Vezir'in, ama karısı Yeter Alnıçak bağırmasa, ağlamasa... Elinde oğlunun fotoğrafı, "Siz ne biçim konuşuyorsunuz?" diye bölecekti konuşmayı, "Evleri yıkılıyormuş, hiç umurumda değil. Benim evladım vatanı korumaya gitmişti..." Yine de sözünü sürdürüyordu Vezir: "Ben evvela oğlumu ikna etmeye çalışacağım. Silah zoruyla onu ikna edemem ki... Değil mi? Aç mısın, susuz musun derdin nedir diye soracağım..."

Bütün Türkiye, bütün devlet adamları duysun istiyordu sesini, çare bulunsundu artık. "Hep kardeşiz. Kardeş gibi yaşayalım, birbirimizi kırmayalım," diyordu. "Bizim suçumuz, günahımız nedir? Biz ne zorluklarla büyüttük onları, kaybettiler..."

Baba Ocak'ın da en büyük isteği savaşın, gözaltında kayıpların sona ermesiydi. Yetkililer kanı durdurmalı, barışı getirmeliydi. "Bu düzen böyle giderse," diyordu, "Bu memleket başkasının olur. Devlet ekonomisini kaybediyor, toprağını kaybediyor, toprağını kaybediyor. Oysa bu ülke hepimizin..."

İki adamdılar, iki baba.

Baba Ocak kalp hastasıydı, ağrıları yeniden başladı oğlunun öldürülmesiyle. Vezir Alnıçak oğlunun öldürülmesinden hemen sonra geçirdi ilk kalp krizini. Bir daha çalışamadı. Ne kazma alabildi eline ne de kürek.

O sinsi şiddet; yoksulluğun, çocuklarını kucaklarına alıp sevememenin, onlara 'babalık görevi' yapamamanın utancı şimdi üç buçuk metrekarelik mezarlarla dikilmişti ya karşılarına, susmayacaklardı. Utanç da olmamalıydı artık. Onlara iyi baba olmakla sevmenin ayrı ayrı şeyler olduğunu buyuranlarla ölüm tacirlerinin aynı güç olduğunu bilmek silecekti utancı...

Bu yüzden bozulmalıydı ölüm tacirlerinin oyunları... Bu yüzden istenmeliydi barış... Her yıl 10 milyon doların savaş için harcandığını, bu yüzden yoksulluğun arttığı, binlerce insanın öldüğü, yaralandığı, bugün görmezlikten gelinen kanın bir gün bizi boğacağı bilinmeliydi. Bu yüzden barış istenmeliydi, üstelik hemen şimdi...

7. BÖLÜM

KAYIPLAR VE ÖLÜM ORUÇLARI

Yalnız bırakılmanın heyecanlar ve sosyal davranış üzerindeki etkisini araştıran bir çalışmada kullanılan denekler yavru maymunlardı ve üç gruba ayrılmışlardı. Bir grup anneleriyle birlikte yetiştirilmiş ve diğer yavrularla oynamalarına izin verilmişti. Diğer gruplardan biri doğduktan sonra annelerinden alınmış, diğer yavruları görebilecekleri ve işitebilecekleri ancak onlarla oyun oynayamayacakları kafeslere tek başlarına yerleştirilmişlerdi. Üçüncü gruptaki maymun yavrularıysa ne diğer maymunları görebilecek ne de dinleyebileceklerdi.

Araştırma sonucunda yalnız bırakılan her iki grupta da sosyal, heyecansal ve cinsel davranımlarda dikkat çekecek kadar anormallikler görüldü. Cinsel dürtüleri normal gözüktüğü halde may-

Gerçek bu kadar steril değildi, tecritin kaldırıldığı kısa anlardan.

munlara özgü flört kurallarından habersizdiler ve çok az sayıda dişi hamile kalabildi. Dengeli sosyal basamaklar ve güçlülük dizisi de geliştirememişlerdi. Diğer türdeşleri gibi canlı ve kendi yaşlarına uygun oyunlar oynamamışlardı. Ayrıca, tamamen yalnız bırakılmış maymunlar, tehdit edici durumlarda boyun eğme ve korkma eğilimindeydiler.

Harlow'un yalnız bırakılmanın sosyal davranışa etkisi üzerine 1962'de yaptığı bu araştırma, aslında gecikmiş bir çalışmaydı. Daha 1940'lı yıllarda, Almanya'da, Hitler'in psikolog ve sosyologları toplama kamplarını ve hücreleri keşfetmişti. Bu yalnızlaştırma laboratuvarında itaat ve korku maymunlara değil, insanlara öğretiliyordu. Laboratuvarlar teknolojinin de desteğiyle daha da geliştirilecek ve Federal Almanya'da, İngiltere'de, Latin Amerika'da, ABD'de, Kore'de, Vietnam'da kullanılacaktı. Almanya'da Stammheim Cezaevi'nde, İngiltere'de Özel Güvenlik Üniteleri'nde, ABD'de H Blokları'nda, Güney Amerika'da kaplan kafeslerinde... Sonuç tutuklu ve hükümlülerin beden ve ruh sağlıklarında ciddi, kimi zaman geri dönülmez hasarlardı.

Türkiye de hemen hemen aynı yıllarda cezaevlerinde benzer uygulamaları denedi. Şimdi de bugün için diğer ülkelerde 'olağanüstü' sayılabilecek bu uygulamayı yasa, genelge ve tüzüklerle meşru kılmaya ve sistemleştirmeye çalışıyor. Projesi on yıl önceye dayanan bu sistemin adı: F tipi cezaevi. Aynı kurumun resmi bir adı daha var: yüksek güvenlikli cezaevi. Ancak, ülke genelinde cezaevlerinde, sadece son beş yılda yaşananlara bakıldığında bile bu ad insanı şaşırtıyor. Çünkü son beş yılda, jandarma ve polisin müdahalesi sonucunda 45 tutuklu ve hükümlü hayatını yitirdi. Otopsi raporları bütün bu olaylarda ölüm sebebinin sert cisimlerle vurulması sonucu beyin kanaması ve iç kanama ile kafatası kemiklerinin kırılması olduğunu gösterdi.

F tipi cezaevlerinin ilk ve bugün için tek örneği Kartal -Soğanlık'tan dışarıya sızan haberler de bu cezaevlerinin kurulmasına gerekçe oluşturan 'yüksek güvenlik'in anlamsızlığını kanıtlıyor. Ağırlıklı olarak çete şeflerinin ve elemanlarının kaldığı bu cezaevlerinde cep telefonunun bolluğu ve tutukluların cezaevi idaresi tarafından yerine getirilen istekleri F tipi cezaevlerinin kuruluş amacıyla çelişiyor. Aynı cezaevinde kalan siyasal tutukluların dışarıya yansıyan şikâyetleri ise tecridin, yani yalnızlaştırmanın yol açtığı fiziksel ve psikolojik bütün bulgulara uyuyor. Bundan da hücre tipi cezaevlerinin kurulmasındaki asıl amacın siyasal tutuklu ve hükümlüleri bir kez daha cezalandırmak olduğu anlaşılıyor.

Oysa Adalet Bakanlığı'nın 29 Eylül 1997 tarihli Cumhuriyet Savcılıkları'na gönderdiği yazıda kalabalık koğuşlarda kalmalarında sağlık ve güvenlik açısından sakınca görülenler arasında siyasal tutuklu ve hükümlülere yer verilmiyor. Yazı, homoseksüellerin, çift cinsiyetlilerin, can güvenliği olmayanların, yalnız kalmak isteyenlerin, sarılık, verem AIDS gibi bulaşıcı hastalık taşıyanların, koğuşlarda diğer mahkûmlarca istenmeyenlerin, psikopat akıl hastalarının, koğuş ağalarının ve mafya, tetikçi ile liderlerinin tecritini öngörüyor. Anlaşılan kamuoyunun endişesinin üzeri örtülüyor...

F tipi cezaevleriyle ilgili tartışmalar mevcut koğuş sisteminin sakıncaları, uluslararası standartlara uygun olup olmamaları ile

hücre mi, oda mı ikilemi etrafında dönüyor. Adalet bakanı Hikmet Sami Türk ile Sulhi Sönmezer gibi hukukçular yeni sistemi oda tanımı içinde değerlendirirken, eleştiriler 'F tipi cezaevleri hücredir' görüşünde birleşiyor.

Türkiye, hücre stratejisini ilk kez Nazi Almanya'sıyla aynı dönemde deniyor. 1944 yılında Sansaryan Han'ın üst katında tabutluklar ve hücreler inşa ediliyor, ardından da komünist tevkifatı başlatılıyor. Bu tabutluklarda tutulanlardan biri Mihri Belli. Dokuz numaralı hücreyi şöyle anlatıyor: "Tavan öylesine alçaktı ki, ayakta duramıyor, dizlerimi ranzaya dayayarak dikilebiliyordum, en zoru da buydu."

1944-1945 yıllarında yine Sansaryan Han'da, bu kez yeraltındaki hücrelere atılan Belli'nin belleğinde kalanlar, tuvaletin tıkalı oluşu, yerde iki parmak sidiğin birikmesi... 1951-1953 yılları arasında da sırasıyla Sansaryan Han ile Sultanahmet ve Harbiye cezaevlerinin hücrelerinde tutulan Belli, "Çok sağlamdım, sağlıklıyım," diyor. "Sonra bir sırt ürpermesi geldi, ardından halsizlik, ayağa kalkmakta zorlanıyordum, sonra geçti..." Ancak Belli kadar şanslı ya da sağlıklı olmayanlar da vardı, bunlardan biri Şevki Akşit, diğeriyse şair Ahmet Arif'ti. Belli, bu iki ismin de 'asap bozukluğu' nedeniyle hücreden hastaneye götürüldüklerini aktarıyor.

1960'lı yıllarda tutulduğu hücrede ruh sağlığını yitiren bir isim de Marta Tözge'ydi. Eşi Necat Tözge'yle birlikte sosyalist gerçekçiliği ilke edinen 'Yenidal Resim' grubunda yer alan Marta, Harbiye Askeri Cezaevi'nde geçmişin olumsuz izlerini hatırlamıştı. Çünkü Polonya asıllıydı, ikinci savaşta babası toplama kamplarında, kardeşi direnişte ölmüştü. Savaştan sonra resim eğitimi için Paris'e gitmiş, Necat Tözge'yle burada tanışmış ve evlenip 1952'de Türkiye'ye yerleşmişti.

Yine 1944'te Turancılar olarak bilinen aralarında Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan ve Alpaslan Türkeş'in de bulunduğu bir grup sağcı da tutuklanmış ve Tophane Askeri Cezaevi'nin tabutluklarında tutulmuştu. Dışarıya yansıyan bilgi bu kişilerin saçlarının birkaç gün içinde ağardığı yolundaydı. Birkaç yıl sonra *Demokrat* gazetesi bir haber yayınladı; başlık "İşte Tabutlukların

Belgesi"ydi. Haber Bedii Faik'e aitti ve belge, işçilerin notlarından oluşuyordu. Hangi işten ne kadar ücret aldıklarını not alan işçilerin listesinde Tophane Askeri Cezaevi'ndeki tabutlukların yıkılması da vardı.

Faik, bu haberden sonra İstanbul Emniyet Müdürü Ahmet Demir tarafından emniyete çağrıldığını ve ölümle tehdit edildiğini anlatıyordu: "Demir bana pencereyi gösterip 'şimdi seni aşağı atıp sonra da intihar etti derim' dedi. Ben de avukatlarımın gelmek üzere olduğunu, cesedimi onların toplayacağını söyledim, bir anda tavrı değişiverdi..."

Tophane Askeri Cezaevi'ndeki tabutluklar yıkılıyordı ancak yenilerini eklemekte gecikilmiyordu. Mihri Belli, 1940'lı yıllar ile 1950'li yıllar arasında gözaltında yaşanılanların farklılığını hatırlatırken, bugünkü uygulamaların sebebinin de altını çiziyor. Belli, bu farklılığa şöyle bakıyor: "Kırklı yıllarda kadınlara pantolon giydirilip öyle falakaya yatırırlardı. Polis, gözaltındaki kadının namusundan da kendisini sorumlu tutardı. O yıllarda İran'da birtakım olaylar olmuş ve gözaltındaki üç kıza tecavüz edilmişti. Biz 'bu Pehlevi'nin İran'ın da olur ama bizde olmaz' derdik. Sonra Amerika'nın yönlendirmesiyle bizde de oldu."

Schein, Kore ve CIA...

Belli haklıydı, ABD, muhalifleri cezaevlerinde tecrit ederek yalnızlaştırmak, bu yolla kişiliklerini yok ederek itaate zorlamak için seferber olmuştu. İlk büyük laboratuvar Kore'ydi ve psikiyatrist Doktor Edgar Schein burada asker psikolog olarak görev yaparken daha sonra hava kuvvetlerine ve CIA'ye aktaracağı deneyimler edinmişti. Bu deneyimler cezaevlerinde de kullanılmıştı ve Schein yirmi dört maddelik özel bir program hazırlamıştı. Bu programa göre karakter zayıflatılması için teknikler uygulanmalı, sert cezaevi yöntemleriyle arada bir düzenli olarak işkence yapılmalıydı.

Benzer uygulamalar, 1970'li yılların başında Almanya'da da yapıldı, alan olarak da cezaevleri ile bu cezaevlerinde kalan RAF üyeleri seçildi. Tabutluktaki yok ediş gecikmedi; önce Meinhof, arkasından da dava arkadaşları Baader, Ensslin ve Raspe hücre-

lerinde ölü bulundular. Otopsi raporlarına göre RAF üyeleri öldürülmüştü. RAF üyesi, on yılını sekiz metrekarelik hücrede geçiren Andreas Vorgel yaşanan tecridi ve sonuçlarını şöyle anlatıyordu: "Tecritle ilk tanıştığımızda olayın farkında değildik. İki-üç yıl sonra kendimizde değişiklikler farkettik. Tecrit bir işkencedir, şantaj üzerine kurulmuştur. Birçok kez açlık grevine gittik, iki arkadaşımız grevde öldü. Dokuz arkadaşımız ise hâlâ hücrede tutuluyor..."

Tecrit uygulaması, 1970'li yıllarda bütün dünyada yaygınlaştı, İngiltere'de IRA, Amerika'da BLA (Siyah Kurtuluş Ordusu), İtalya'da Kızıl Tugaylar üyeleri hücrelerin sessizliğine bırakıldılar. Kamuoyunda bu yalıtılmaya karşı bir kampanya başladı. BM İnsan Hakları Komisyonu, bu uygulamayı insanlık dışı, zalimane ve onur kırıcı olarak değerlendirdi.

Türkiye 1970'li yıllarda da muhalifleri, hücre cezalarıyla sindirmeye çalıştı. 12 Mart'tan bir yıl sonra, Ziverbey işkencehanesinden geçenlere Harbiye Nezarethanesi ve Selimiye'de bir yıla varan tecritler uygulandı. Koşullar ağırdı, intihara kalkışanlar, aklını yitirenler ve salıverildikten kısa bir süre sonra ölenler oldu. Son durak olan Selimiye'de 5. koğuşun yarısından fazlasının psikolojik sorunları ortaktı.

12 Eylül darbesindeyse muhalifleri daha ağır koşullar bekliyordu. Gözaltı süresi 90 güne çıkarılmıştı ve işkencenin yanı sıra hücre cezası yoğun olarak uygulanıyordu. Bu tek kişilik hücreler tepeden küçük ve dar pencerelerle aydınlanıyor, yemekler hiç açılmayan kapıların altından itiliyordu ve havalandırma yoktu. Kapılar, uzun yıllara yayılan, ölümle sonuçlanan direnişlerden sonra açılacaktı.

1988'deyse cezaevlerindeki hücrelerle yetinilmeyip hücre tipi cezaevine yönelindi. İlk uygulama Eskişehir'de oldu, sevk sırasında iki tutuklunun ölümüyle uygulamadan vazgeçildi. 1991'de 141-142 ve 163. maddeler kaldırıldı ve yerine daha ağır cezalar öngören, 141-142'yi aratan Terörle Mücadele Yasası getirildi. Yasanın 16. maddesi yaklaşık 10 bin siyasi tutuklu ve hükümlüyü tehdit eden F tipi cezaevlerine kapıyı aralıyordu. Bu cezaevlerin-

de tek ya da üç kişilik hücrelerde kalınacak, açık görüş yapılmayacaktı. Kimseyi, hatta gardiyanları da göremeyeceklerdi, çünkü yemekler de kapının altından verilecekti. Kütüphane ve spor salonu olacaktı ancak kullanım 'iyi hal'e, yani itaate bağlıydı.

Dönemin adalet bakanı Şevket Kazan.

Adalet Bakanlığı 1997 yaz aylarında F tipi cezaevlerinin inşaatı için düğmeye bastı. Mevcut cezaevlerine hücreler eklendi. Tekirdağ, İzmir, Edirne, Bolu, Kocaeli ve Ankara'da yapılması öngörülen cezaevleri ihaleye çıkarıldı. Bir KİT olan TÜSTAŞ tarafından projelendirilen inşaatları, Ekinciler Holding ile Öz Yapı İnşaat üstlendi. Her biri 2,5 trilyona mal olan ve sayıları giderek artan cezaevleri TMY'ye uygundu. Tek kişilikler 10, üçer kişilikler 25 metre kareydi. İnşaatı tamamlananlar basına ve Baro, Mimarlar Odası gibi kitle örgütlerine açıldı.

Kocaeli-Kandıra F Tipi'ni inceleyen TMMOB'nin ön raporunda şöyle deniyordu: "... Cezaevinde tanıtım sırasında sunulan sosyal tesislerin yeterli olup olmaması bir yana, tutuklu ve hükümlülerin 'iyi' haline bağlı olarak kullandırılacak olması, insanın sosyal bir değer olduğunun reddedilmesi anlamına gelmektedir... Sosyal tesisler bütün tutuklu ve hükümlülere açık olmalıdır. ... F tipi uygulaması takip edilmeli, toplumun kanayan bir yara olmasının önüne geçilmelidir."

Aynı cezaevi için İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Cezaevi Çalışma Grubu tarafından hazırlanan raporda da, F tipi cezaevleriyle tutukluların savunma hakkının kısıtlandığı, geçmişte yaşanan ve ölümle sonuçlanan olaylar gözönüne alındığında mahkûmların fiziksel güvenliğinin tehdit edildiği ve insanın insan olma değerlerini yok edecek nitelik taşıdığı vurgulandı.

Çalışma Grubu, raporunda önerilere de yer verdi, bu önerilerden biri cezaevlerinde Barolar, Tabip Odaları ve insan hakları örgütlerinin denetiminin sağlanmasıydı. Adalet bakanı Hikmet Sami Türk, bu şikâyetle öneriyi dikkate aldıklarını ifade etti. Ancak cevapları önerileri karşılamaktan uzaktı. Cezaevine girişte avukatlarla birlikte savcılar da aranacak, böylece eşitlik sağlanmış olacaktı. Denetleme hakkıysa emekli yargıç ve öğretmenlerden oluşan bir gruba verilecekti. Ve 'şimdilik' kaydıyla F tipi cezaevlerine sevkiyat yoktu... Anlaşılan anlayış çok fazla değişmemişti, ki o anlayış Cezaevi İdaresi El kitabı'nda açıkça ifade ediliyordu: "... Teröristler birbiriyle haberleşmemelidir. Çünkü terörist haberleşmediği zaman sudan çıkmış balık gibi ölür. ... Hükümlü ve tutuklularla cezaevi görevlilerinin teke tek görüşülmesi usul haline getirilmeli ve kitle psikolojisinin dışına çıkartılan suçlunun korkak, aciz ve zayıf halinden istifade edilerek onu tanımaya çalışmalı, problemleri öğrenilmeli ve daha sonra ikna ve telkin metodlarıyla suç ve suçluluktan kendisini arındırmaya gayret edilmeli..."

Hakim Yavaş, Metin Yamalak, Y.Ç, Hasan Gülen... Bu dört kişi Soğanlık F Tipi Cezaevi'nde bulunan dört tutuklu. Yaklaşık on beş gün önce dönüşümlü ve süresiz açlık grevi başlattılar. Gerekçeleri, cezaevindeki hayat koşullarının ağırlığı... Metin Yamalak'ın annesi Makbule Yamalak görüşlerden edindiği izlenimi şöyle anlatıyor: "Oğlum bir buçuk aydır, altı kişilik hücrede yalnız tutuluyor. Bir şey yemiyor, içmiyor. Yiyecek istedi, götürdük almadılar. Giysi de almıyorlar, kırmızı, yeşil giysi giymesi yasak. Sabun, diş fırçası, diş macunu, hatta tarak bile götürmemize izin vermiyorlar. İçeriye aldıkları tek şey havlu... Her gün eriyor oğlum, şimdiden sapsarı oldu..."

Makbule Yamalak, ilk görüşlerde sakin olan oğlunun giderek daha öfkeli bir hale geldiğini de anlatıyor. Y.Ç.'nin babası Reşit Ç. ise şöyle konuşuyor: "Beni buraya koyacaklarına canlı canlı mezara koysunlar daha iyi diyor. Gardiyanların nasıl olduğunu soruyorum, bana 'mezardayken mezar bekçisinin iyi olması neyi değiştirir" diye cevap veriyor. Ceza neyse, yargı ne belirlemişse o olsun, ama hücreye koymasınlar, öldürmesinler çocuklarımızı."

Soğanlık F Tipi Cezaevi tutuklularından biri de Hasan Gülen. Kardeşi Ali Gülen ağabeyinin daha önce de Ümraniye Cezaevi'nde tutuklu kaldığını vurgulayıp iki cezaevini şöyle karşılaştırıyor: "Daha önce yani Ümraniye Cezaevi'ndeyken bu kadar tepkili değildi ağabeyim. Şimdi söylediği tek şey, 'bizi buradan kurtarın'. Bir buçuk ayda bütün sakalları ağardı. Zaten hiçbir şey yemiyor, içmiyordu, şimdi de açlık grevine başladı. 'Keşke işkencede kalsaydık, burada diri diri mezardayız' diyor. Açlık greviyle yetinmeyeceğini, ölüm orucuna da başlayacağını söylüyor..."

İnsan Hakları Derneği Cezaevi Komisyonu'ndan Ümit Efe, Soğanlık F Tipi Cezaevi'nde on siyasi tutukludan haberleri olduğunu anlatıyor. Efe, kendilerine aktarılan cezaevindeki hayat koşullarına ilişkin bilgileri şöyle sıralıyor: "O denli sıkıntı içindeler ki, açlık grevinden önce kendilerine verilen yemekleri bile yiyemiyorlardı. Kendilerine ait bir hayatlarının olmamasından yakınıyorlar. 'Hayatımız elimizden alındı' gibi bir duygu içindeler. Bütün tutuklular önce 'herhalde bizden başka kimse yok' demişler. Tutuklulara cezaevine ilk geldiklerinde koydukları hücrelerde bir kobay gibi davranılıp nasıl tepki verdikleri ölçülmüş. 'Sarkık bıyıklı ve sert ifadeli' gardiyanlar içeriye girip 'ayağa kalk-otur' komutu vermişler, tutuklular bu komutlara uymadığı için bu uygulama fazla uzatılmamış ancak eğer komutlara uysalardı, belki arkasından başka fiziksel ya da psikolojik baskılara gidilebilirdi..."

* * *

Efe, hücre tipi cezaevlerindeki hayat koşullarını ve sonuçlarını belirlemek için yaptıkları çalışmalar sırasında Baader- Meinhof üyelerinin deneyimlerine de ulaştıklarını belirterek şu bilgileri veriyor: "Baader-Meinhof üyeleri kendilerine yönelik 'beyaz hücre' uygulaması sonrasında sosyal uyumsuzluk, travma ve seksüel bozuklukların ortaya çıktığını, yaşama ve görüş alanı sınırlanınca duyu organlarını kullanma yetilerini yitirdiklerini vurguluyorlar. Hücreyi şöyle tanımlıyorlar: Bu insanın her tarafının jelatinle sarılması gibi bir durum. Nereye baksanız duvar, nereye dokunsanız duvar, yani hissedebildiğiniz tek şey duvar..."

Hücre tipi uygulamanın isteğe bağlı olması gerektiğini savunan Efe, Amerika'daki bir uygulamayı ve sonucunu örnekliyor: "Amerika'da hücre cezası isteğe bağlı ve bu cezayı göğüsleyebilenlere infazda indirim de yapılıyor. Tecavüzden hükümlü bir kişi, indirimden yararlanmak için hücreyi kabullenmiş. Ancak kaldığı süre içinde kendisine yüksek volümlü, işlediği suçu da çağrıştıran müzik dinletilmiş ve salıverildiğinde intihar etmiş... İngiltere'de de tutuklular hücrede kalıyor ama belli zaman dilimlerinde arkadaşlarıyla pinpon oynayabiliyor, kütüphaneden yararlanabiliyorlar..."

* * *

Kapasitesi 500 kişilik olan, şu anda 190 kişinin kaldığı, iki, dört, altı ve sekiz kişilik hücrelerden oluşan cezaevine dair İHD'nin hazırladığı gözlem raporunda şu bilgiler de yer alıyor: "Tutuklu cezaevine ilk getirilişinde çırılçıplak soyularak aranıyor ve ilk gün iki kişilik hücreye tek kişi olarak konuyor. Bir hafta burada tutulduktan sonra dört kişilik hücreye yerleştiriliyor. Hücrelerin önünde on adım uzunluğunda havalandırmalar var. Tutuklular böylece havalandırmada dahil cezaevindeki diğer tutuklularla hiçbir şekilde görüşme imkânına sahip değiller. Görüşe çıkarken iki yerde aranıyorlar. Cezaevi kantininde satılanların dışında birşeyin görüşçüler tarafından getirilmesine izin verilmiyor. Maddi durumu iyi olmayan tutuklunun bir şey alması bu koşullarda mümkün değil."

Bütün bilimsel araştırmalar ve dünyadaki hücre tipi cezaevi uygulamalarının hücre tipinin tıbbi açıdan sakıncalı olduğunu, insanların fiziksel ve ruhsal sağlıklarında ciddi bozulmaların olabileceğini gösterdiğini belirten Dr. Yeşim İşlegen, "Bu nedenle bu tip bir tutukluluk rejiminin hücre ortamının kalitesinden bağımsız olarak sağlığa aykırı olduğu açıktır," diyor.

Dr. İşlegen görüşlerini şöyle açıklıyor: "Bireyi toplumsal ilişkiler ağından, nesneler ortamından koparark onu yalnızlaştırmak varoluşuna yönelik bir saldırıdır. Tek başına cezaevi zaten bu amaca yönelik kurgulanmıştır... Kent dışında inşa edilen, tek tip,

insanı ezen devasa labirent binalar, tek renk egemenliği, demir zincirler, tek tip kıyafetler, tek tip saç-sakal traşı, tek tip konuşma tarzı... Her şeyin ötesinde bireye onun bir hiç olduğunu hissettirmeye çalışan büyük bir bürokratik aygıt. Kişinin böyle bir istilaya karşı kendini savunabilmesinin bir yolu kendisini hâlâ toplumsal bir varlık olarak hissedebilmesidir. Hücre uygulaması ise ikincil bir tecrit oluşturur. Kişiyi mutlak bir yalnızlık, kimsesizlik duygusuna sürükler..."

Dr. Yeşim İşlegen, hücre tipi uygulamasının insanın ruh ve beden sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratması, sosyo-kültürel yapı ve geleneklerle çelişki oluşturması ve insan haklarına aykırı bir uygulama olması nedenleriyle kabul edilemez bir uygulama olduğunu da vurguluyor...

Anlaşılan F tipi cezaevlerinden vazgeçilmeyecekse, bir kez daha Adorno hatırlanacak belki de: Auschwitz'den sonra şiir yazmak barbarlıktır.

Ölüm oruçsuz, açlık grevsiz gün yok cezaevlerinde. Yetkililer, 'ölüm'ün kapısını hep açık tutuyor. Onca günden sonra kapının ardında kalanlaraysa artık yarın yok, Delil ve Cafer gibi. İnsanca yaşamanın bedelini onlar sırtlıyor...

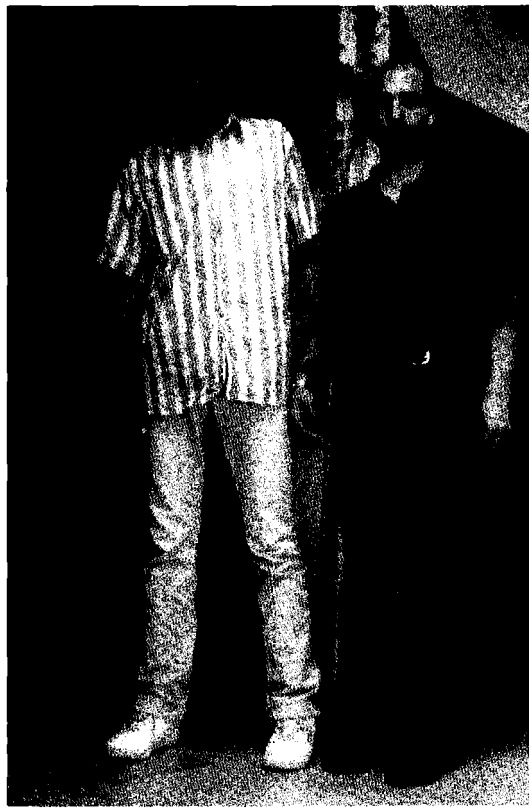
Delil konuşmuyor.

Cafer her gün kırk sayfa kitap okuyor, on dakika sonra ne okuduğunu hatırlamıyor.

Çiğdem kaşığı tutan eline güvenmiyor.

Halil İbrahim en yakın arkadaşını, voltasını kesmeye kıyamadığını tanımıyor...

Zaman yok artık onlar için. Belleklerinin kırıkları üzerinde yürüyor, görmüyoruz. Oysa sadece üç yıl önceydi... Türkiye ge-

Delil (solda) ve Cafer (sağda).

nelinde yaklaşık 2 bin tutuklu ve hükümlünün katıldığı ölüm orucu 69. gününde bittiğinde geride kalan 12 ölüydü. Derin bir soluk alınıldı, cenazeler acı ailelere ve dostlara yüklenip gömüldü. Unutmanın nemli yatağına uzanıldı...

Onlar da unuttular, Delil, Cafer, Çiğdem, Halil İbrahim ve diğerleri, üstelik bir daha hatırlamamak üzere. Çünkü ölüm orucundan sonra ellerinde bir tek nefes kaldı. Kırık bedende, kırık bellekte bir nefes: Al ver, al ver... Yarınlarına konan ipoteği bugün için ne bilim kaldırabiliyor ne de şefkat...

Şimdi de ipoteği koyanları hatırlamalı...

"Biraz can yanacak ama bu işi halledeceğim. Bizi vururlar diye hiçbir şey yapmadan oturmayız. Ben zaten hedefim. Hiçbir şeyden korkum yok. Ama önce bu işi yapacak adamları getirmem ge-

rekiyor. Cesur adamlara ihtiyacım var. (Mehmet Ağar, 6 Mart-24 Mayıs 1996 tarihleri arası adalet bakanı)

"Cezaevlerindekileri besliyoruz, bunların hepsini temizlemeliyiz, hepsinin işini bir gecede bitirebiliriz, hepsi üç kilo siyanürün başına. (Mehmet Ağar tarafından Ceza ve Tevkif Evleri genel müdürlüğüne atanan Cemal Şahin Gürsel."

"Görüşmeler bitti. Bu son çağrımdır. Ölüm orucunu bırakın, müdahale ederim. Müdahale sırasında ölüm olayları yaşanabilir ama bunu göze alacağız.(1996 Haziranı'nda göreve başlayan ve bu görevini 14 Haziran 1997'ye kadar sürdüren adalet bakanı Şevket Kazan."

26 Temmuz'du. İlk ölünün, Aygün Uğur'un cenazesinin ailesine tesliminin üzerinden beş gün geçmiş, cezaevlerindeki ölü sayısı 8'e yükselmişti. Bir gazeteci Kazan'a sordu:

"Gece başınızı yastığa koyduğunuzda vicdanen kendinizi rahat hissediyor musunuz?"

"Evet."

Her şey, Mehmet Ağar'ın adalet bakanlığı döneminde 6 Mayıs 1996'da yürürlüğe giren genelgeyle başladı. Bu genelgeye dayanarak hem tutuklular hem de kamuoyu tarafından 'tabutluk' olarak tanımlanan Eskişehir Özel Tip Cezaevi yeniden kullanıma açıldı. Oysa yedi yıl önce, 1989 Ağustosu'nda, bu cezaevinin kapatılması için açlık grevi yapılmış, Mehmet Yalçınkaya ile Hüseyin Hüsnü Eroğlu hayatlarını yitirmişti. 1991'de yine aynı cezaevinde tek kişilik hücrelerin açılması bir kez daha açlık grevlerine yol açmış, anlaşma ancak ölüm sınırında sağlanmıştı.

Anlaşılan Eskişehir Özel Tip Cezaevi, Adalet Bakanlığı'nın elindeki kırbaçtı. Ağar'ın 6 Mayıs genelgesiyle sevkler başladı. 7 Mayıs günü tutuklanan ikisi kadın dokuz kişi Bayrampaşa Cezaevi'ne kabul edilmediler. Bunun anlamı ya Eskişehir ya da Kırklareli, Sakarya, Kastamonu, İnebolu ve Sinop cezaevleriydi, yani tabutluklar... Cezaevindeki siyasi mahkümlar genelgenin iptali, itirafçılaştırma dayatmalarına ve sürgünlere son verilmesi ve başta Eskişehir olmak üzere 'tabutluk' olarak adlandırılan cezaevlerinin

kapatılması isteğiyle 20 Mayıs'ta süresiz açlık grevine başladılar. İsteklerinden biri de yakınlarına yönelik saldırılara son verilmesi ile savunma haklarının ve tedavilerinin önündeki engellerin kaldırılmasıydı. Otuz altı ilde, kırk cezaevinde, yaklaşık 2 bin tutuklu ve hükümlü açlık grevine katıldı...

Kırbaç: Eskişehir Cezaevi

Türk Tabibleri Birliği 11 Haziran'da bilimle etiği birarada harmanladığı açıklamayla çıktı kamuoyunun karşısına: "Açlık grevlerinin toplumsal sorun haline geldiği görülmektedir. Adalet bakanı Mehmet Ağar'ın uygulamalarının iptal edilmesi, açlık grevi ile sağlığı bozulan insanların ölümlerinden bizzat kendisinin sorumlu olacağının vurgulanması genel yönetim kurulu toplantısında kararlaştırılmıştır."

Ağar'ı suçlayan açıklamalar birbirini izledi. Bu arada hükümet değişti ve yeni bakan Şevket Kazan "6 Mayıs Genelgesi"nin iptal edildiğini bildirdi, bir de yeni bir genelge hazırlandığını... Tutuklu ve hükümlülere göre bu genelge Kazan'ın 'politik hile'siydi. Eskişehir Cezaevi kapatılmamıştı.

Açlık grevi bu kez ölüm orucuna dönüştü. Bu, 217 kişinin, kendilerini bekleyen ölüme yürüyüşüydü. Belirtiler başladı, kusmalar, duyularda azalma, ses, koku ve ışıktan aşırı rahatsız olma, görmede azalma ve bedenlerde şiddetli ağrı ve kasılmalar...

Ölüm orucuna rağmen içerde operasyonlar, dışarda kapı önlerinde içerden gelecek ölüm haberini bekleyen ailelerle cezaevleri, kamuoyunun vicdanını zorladı. Ölümlere sessiz tanık olmanın utancı, her kim olursa olsun insanca yaşama hakkına sahip olmalı talebiyle örtüldü. Ancak bakan Kazan iktidarın, yani otoritenin gücünü göstermekte kararlıydı: "Eylemler sürerse, genelgeler ve yönetmelikler dışında bu cezaevlerinde kalanlara fazladan tanınan hakları geri alırız. Kendilerine tanınan hakları kaybetmek istemiyorlarsa eylemlerine son versinler."

Kazan bununla da kalmadı, ölüm orucundaki tutuklu ve hükümlüleri baskı altında bu eyleme kalkışmakla ve 'huzuru boz-

mak'la suçladı. Bakan, Eskişehir Özel Tip Cezaevi'ni kapatmamakta, yani elindeki kırbacı bırakmamakta kararlıydı.

İlk ölüm haberi 21 Temmuz günü geldi. Ümraniye Cezaevi'nde kalan Aygün Uğur, ölüm orucunun 63. gününde hayatını yitirdi, iki gün sonra yani eylemin 65. gününde Bayrampaşa Cezaevi'nden Altan Berdan Kerimgiller, 66. günde yine aynı cezaevinden İlginç Özkeskin, 67. günde Ankara Merkez Cezaevi'nden Hüseyin Demircioğlu, Bursa Özel Tip Cezaevi'nden Ali Ayata, Aydın E Tipi Cezaevi'nden Müjdat Yanat öldü.

68. gün Bayrampaşa Cezaevi'nde Tahsin Yılmaz, kendilerini ziyaret eden ve sağlık kontrollerini yapan Tabipler Odası'ndan on sekiz doktorun gözleri önünde yitirdi hayatını. Bu doktorlardan biri Emel Gökmen'di: "Vücutlarında ağır yıkımlar olan insanlar göreceğimizi düşünüyorduk. Gerçekten gördük, yıkım çok ağırdı. Ve biri biz içerdeyken yaşamını kaybetti. Çok etkilenmiştik çünkü hâlâ umut yoktu. Cezaevi savcısının odasındaki televizyonda Adalet Bakanı'nın konuşmasını dinledik, 'Eylemciler yiyorlar, besleniyorlar' diyordu. Onca insan ölmüştü ve hâlâ spekülasyon yapılıyordu..."

66. günde 52 tutuklu ve hükümlünün katılımıyla ölüm orucu yapanların sayısı 260'ı aştı. Tahsin Yılmaz'la aynı gün Çanakkale E Tipi Cezaevi'nde Ayşe İdil Erkmen, bir gün sonra yani açlık grevinin 69. gününde Bursa Özel Tip Cezaevi'nde Ulaş Hicabi Küçük, Bayrampaşa Cezaevi'nde Yemliha Kaya ve Ümraniye Cezaevi'nde Osman Akgün hayatlarını yitirdiler. Yine aynı gün milletvekilleri ve aydınların, yetkililer ve tutuklularla yaptıkları görüşmeler anlaşmayla sonuçlandı. Ölüm orucu bitmişti. Bursa Özel Tip Cezaevi'nden Hayati Can içinse geri dönüş yoktu, 28 Temmuz günü, yani eylemin bitiminin ertesinde öldü.

Tiamin ya da B1

Sırada, 69 günün sonunda bedenleri tahrip olmuş onlarca kişiyi hayata döndürmek vardı. İşkence izlerini görmezlikten gelen, hatta işkenceye eşlik eden doktorlara tanık tutuklu ve hükümlü-

ler, Tabipler Odası doktorlarına güvendiler. Durumu ağır olanlar Bayrampaşa Devlet Hastanesi ile İstanbul Tıp Fakültesi Hastanesi'ne sevk edildi. Fakültenin nöroloji kliniğinin yaz nedeniyle kapalı olan bir servisi, tutuklu ve hükümlülere açıldı. Bir gün içinde servis pencerelerine demir parmaklıklar yapıldı, girişler ve çıkışlar kontrol altına alındı. Binanın içi ve dışı resmi giyimli polis ve jandarma tarafından çevrildi. On sekiz hastanın başında ellerinde silahlarıyla on sekiz er görevlendirildi... Hiçbir şey, doktorla hasta arasındaki meslek etiğinin öngördüğü 'gizlilik esası'na uygun değildi. Yaşama hakkıyla meslek etiği arasında bir tartışmaya da zaman yoktu ve tedaviye başlandı.

Ancak yaz nedeniyle personelin büyük bölümü yıllık izindeydi, hastaların durumu ağırdı ve yakın ilgi gerekiyordu. Güvenlik güçleri doktorları tehdit ediyorlar, onları tedaviyi hak etmediklerini düşündükleri tutuklulardan taraf sayıyorlardı. Dr. Emel Gökmen, "İki düşman arasında kalmış gibiydik," diyordu "Bizim açımızdan her şey çok açıktı; hastamıza en uygun tedaviyi uygulamalıydık. Öyle yaptık." Türkiye'de hastalara yakınları bakardı ama şimdi yasaktı. Sürgüleri doktorlar verdi, yatak bakımlarını doktorlar yaptı. Dr. Gökmen, "İhtiyaç vardı ve yapıldı, o şekilde bırakamazdık," diyordu...

Daha önceki deneyimler, özellikle de 1984'te Mehmet Fatih Öktülmüş, Haydar Başbağ, Hasan Telci ve Abdullah Meral'in hayatını yitirdiği ölüm orucundan ağır yıkımlarla çıkan tutukluların bulguları, B1 vitamininin eksikliğini gösteriyordu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Kliniği uzman doktorlarından Hakan Gürvit, bir kadın hastasına 'Wernicke-Korsakoff' teşhisini koydu. Bu hastalık Batılı ülkelerde alkoliklerde, İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon kamplarında tutulan İngiliz ve Hintli savaş esirlerinde, bir de Nazi toplama kamplarında görülmüştü. Dr. Gürvit'in hastasıysa 1984'te ölüm orucuna katılmış ve 68. gününde bırakmıştı. Hastaneye getiriliş gerekçeleri unutkanlık, çevreye ilgisizlik, günlük hayat faaliyetlerinde bozulma ve denge bozukluğuydu. Çevresinden ve zamandan habersizdi; kendi başına yürüyemiyor, ellerindeki tit-

reme yüzünden yemek yiyemiyordu. Bunun sebebiyse son derece basitti; ölüm orucu sırasında hastanın tiamin, yani B1 deposu kritik düzeyde azalmıştı. Son kalan tiamin ise eylem bitiminde hastaya verilen şekerli suyun metabolize edilmesinde kullanılmıştı. Evet, şekerli su verilmesi gerekiyordu, ama hastanın bu su verilmeden önce B1 vitaminine ihtiyacı vardı.

Dr. Gürvit, araştırmasını şu sözlerle bitiriyordu: "Açlık grevleri ülkemiz için hâlâ güncelliğini koruyan tıbbi sorundur. Açlık grevcilerini tedavi etme durumunda kalan hekimlerin temel görevi, onları arzularının aksine beslemeye çalışmak değil, açlık grevinin sonuçları hakkında bilgilendirmek ve grev süresince mümkünse vitamin kullanımına ikna etmek, parenteral sıvıların (şekerli ve tuzlu su) kullanımı zorunlu olduğu durumlardaysa tiamin katkısını unutmamak olmalıdır."

Dr. Gürvit'in bu kadın hastasının ismi Aysel Zehir'di. 1984'te, yirmi bir yaşında katıldığı ölüm orucunun izlerini hep taşıyacaktı Zehir. Bugün ablasının iki buçuk yaşındaki çocuğuyla ilgilenebilecek, televizyon izleyip gazete okuyabilecek kadar gelişme kaydeden Zehir'i ablası Nurten Ayaşlı şöyle anlatıyor: "Bugün espri yapabiliyor olsa da ellerindeki titreme sürüyor Aysel'in. Hâlâ yürümekte zorlanıyor, zaman ve mekân duygusunu sık sık yitiriyor. Evet, Aysel için de yarın yok..."

Türkiye'de alkolizm sorununun yüksek boyutlarda olmaması bu hastalığın bilinmemesinin sebebiydi. Dünya tıbbını ve gelişmeleri izlememekse ilgililerin ihmalkârlığı... Hangi sebep daha ağır basarsa bassın sonuç ortadaydı, söz konusu hasta bir daha asla eskisi gibi olamayacak, yarınsız kalacaktı. Aradan geçen on beş yıla karşın, bedensel ve düşünsel fonksiyonlarına kavuşamayacaktı. Her şey bu kadar basitti; önce B1, sonra şekerli su... Ancak, B1 vitamini yeterince kullanılmadı. Ortaya çıkan sonuç, yaklaşık 60 tutuklu ve hükümlüde ya Wernicke-Korsakoff ya uykuya eğilimli halden ağır zihinsel bulanıklığa kadar uzanan bilinç değişikliği ya da otururken bile gövdenin tutulamadığı, bir şeye uzanıldığında ellerin titrediği Wernicke hastalığı görülmesiydi.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Servisi'ndeki 18 hastaya B1 vitamini verildi, ancak cezaevlerinde ilk müdahale yapılmış ve şekerli su verilmişti bile... "... Bu hastalara özellikle damar yoluyla şekerli serumun verilmesi, ki ilk uygulama genellikle böyle yapılıyor, tükenmiş ya da sınıra gelmiş tiamin deposunu tümden ve hızla tüketiyor. Çünkü tiamin, yani B1 vitamini şekerin metabolizmada kullanılması için bir enzim görevi yapıyor. Ki özellikle beyin için çok önemli, çünkü beyin saf şekeri kullanabilir. Beyin hücrelerinin hayatlarını devam ettirebilmeleri için buna ihtiyaçları vardır. Şekerli su verirsek de Wernicke-Korsakoff'un ortaya çıkmasına ya da var olan durumun daha da ağırlaşmasına sebep oluyor. Hastayı beslemek için tabii ki şekerli su vermek lazım, ama önce tiaminle desteklemek gerekiyor."

Dr. Emel Gökmen'e göre, bu, Türkiye'de yeni ulaşılan bir bilgiydi. Türkiye gibi alkolik nüfusu olmayan bir ülkede tıp eğitiminde de, sonrasında da bu bilgiye ihtiyaç duyulmamıştı. 1984'te ölüm oruçlarına müdahale edildiğinde şekerli su damardan ve yüksek oranda verilmişti. 1996'daysa bu bilgileri dikkate alan bazı kentlerde, örneğin İzmir'de bu sorunlar yaşanmamıştı. Ama şekerli su, Bayrampaşa'da öngörülen oranın üzerinde kullanılmıştı: "Biz burada, acilde bekliyorduk ve anında uygulamayı sonlandırdık. Cezaevine de telefonla ulaşarak vitaminsiz şekerli su verilmesini engelledik."

Dr. Gökmen, Bayrampaşa Cezaevi'nde ölüm orucundan sağ çıkan 63 kişiyi bir yıl boyunca izledi. Açlık öncesi ve sonrası dönemleri ele aldığında, açlık grevi sırasında yüzde otuzunda kaydedilen çift görme ve denge bozukluklarının şekerli su verildiğinde yüzde altmışa çıktığını saptadı: "Hatta bir hastamız var ki, açlık grevini bitirdiği sırada bilinci yerindeydi. Açlık grevi bittikten üç gün sonra bize getirdiklerinde hafıza hasarlanması yaşıyordu. Hâlâ da öyle."

Geri dönüşü var mı?

Hayır, yok. İlk gördüğümüz anda ne kadar hızlı bir şekilde tiamin vermeye başlarsak bir geri dönüş tabii ki sağlanıyor. Bi-

linç bulanıklıkları, çift görmelerinde tam düzelme, denge bozukluklarında kısmi düzelme oluyor. Ancak hafıza hasarı kalıyor, giderilemiyor...

Hafızadaki Hasar...

Biz yine üç yıl öncesine, ölüm oruçlarının hemen ertesine dönelim. Nöroloji servisinde tedavi altına alınan on sekiz hasta birbir buçuk ay sonra cezaevlerine döndüler. Avukatları, doktor raporlarına dayanarak Adli Tıp'a başvurdu, müvekkillerinin tahliyelerini istedi. Adli Tıp, ağır durumda olan bir hasta için, "Simülasyon yapıyor," kararı verdi, yani "yalan söylüyor".

Dr. Gökmen'e göre bu kararda iki nokta dikkat çekiciydi, ya anlamaya çalışmıyorlardı ya da kasıt vardı: "Bizim için her şey çok açıktı, hastalığın tipik bulguları ortadaydı. Örneğin, ortasına geldiklerinde başını unuttukları için bir gazete haberini bile okuyamıyorlardı. Bazılarının fiziksel rehabilitasyona ihtiyacı vardı ama Wernicke-Korsakoff'lar yoğun depresyondan şizofreniye benzer tepkilere kadar uzanan psikiyatrik bozukluklar gösteriyordu. Şu anda cezaevinde bir hasta paranoid bir tabloda. Hangi cezaevinde, niçin olduklarını unutanlar var. Bunların cezaevinde bulunması ve yargılanması mantık dışı görülüyor."

Bir başka noktaysa hafızadaki hasarın yeni yaşantıları kaydetmeye yanaşmamasıydı. "Eğer cezaevlerinin amacı ehlileştirmekse," diyordu Dr. Gökmen, "O ceza hafızada kaydedilmedikçe bir önemi yok..."

Şimdi yapılması gereken hem cezaevindekilere hem de ilgililere B1 vitaminin önemini anlatmaktı: "Cezaevindekiler B1'i almanın önemini kavradılar ama şöyle bir açmaz var: Açlık grevindeyken sadece şekerli ve tuzlu su almalarına rağmen 'yiyorlar, besleniyorlar' spekülasyonları yapılıyor. Bu insanların amacı ölmek değil, haklarını almak istiyorlar. Ve ölüm oruçları haklarını almaları için bir araç. Bu yüzden 'vitamin alırsak, araç isteneni yapmayacak' diye düşünüyorlar. Bu ülkede ölüm oruçları sık sık yapılıyor ve yapılacak gibi görünüyor. Burada bize düşen onların vita-

Tutuklu yakınları da dışarıda açlık grevine yapmıştı.

min kullanmalarını sağlamak. Adalet ve sağlık bakanlıklarının ve diğer ilgililerin görevi bu, bir genelge çıkarılabilir. Tiaminin hiçbir besleyici değeri ve açlık grevini uzatmak gibi bir etkisi yok, sadece sonraki dönemde sakatlıkları engelliyor..."

Evet, açlık grevleri sürüyor. Son olarak Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nden başka bir cezaevine sevk edilmek isteyen Kemal ve Bülent Ertürk kardeşler için ölüm orucu, isteklerinin kabulü açısından bir araçtı. Anlaşma ancak 65. günde sağlanabildi. Ölüm orucunun Ertürk kardeşlerin bedenlerinde de iz bırakıp bırakmadığı önümüzdeki günlerde ortaya çıkacak. Görülüyor ki, cezaevlerinden gelen açlık grevleri haberleri hiç eksilmeyecek. Şimdi de Kartal Özel F Tipi Cezaevi'nde, 6 Ağustos'tan bu yana süresiz, dönüşümlü açlık grevi yapılıyor.

Açlık grevleri bir çözüm mü? Dr. Gökmen bu konudaki görüşlerini şöyle açıklıyor: "Yaklaşık üç yıldır açlık grevcilerini, ailelerini ve cezaevindeki arkadaşlarını yakından izlemiş bir hekim olarak açlık grevleri için söyleyebilirim ki, dört duvar arasında olan insanların bedenleri, kullanabilecekleri tek savunma aracıdır. Ülkemizde uzun yıllardır çok sık yaşanan açlık grevleri ce-

zaevi koşullarının ne kadar kötü olduğunun göstergesidir. Hatta son dönemde yapılan açlık grevlerinin çoğunluğu çeşitli adlandırmalar altında hayata geçirilmeye çalışılan hücre sistemine karşı yapılmaktadır. Toplumsal yapımıza, insan sağlığının bütünlüğüne ve insanca hayat koşullarına hiç uygun olmayan bu sistem için diretildiği sürece cezaevlerinde açlık grevleri yaşanmaya devam edecektir. Açlık grevinin bedelinin ne kadar ağır olduğunu yaşayarak bilen cezaevlerindekilerin, insani taleplerinin karşılanması için başka çarelerinin olmadığı görülmelidir. Bütün bu sorunları açık olarak gözlemleyen bir hekim olarak neredeyse bir halk sağlığı problemi olan açlık grevlerine toplumsal bir sorun olarak yaklaşılması gerektiğini belirtmek isterim. En önemlisi, taleplerin muhatabı olan devlet, cezaevi hayat koşullarını daha da ağırlaştıracak Eskişehir benzeri hücre sistemi cezevleri yerine, öncelikle var olan cezaevlerinin koşullarını daha insani hâlâ getirmeye yönelmelidir."

Cezaevlerinden durmaksızın kan sızıyor. Zaman izleri silmiyor. Açlık grevlerine katılanların yarınındaki ipotek hâlâ sürüyor ve sürecek, on yıl, yirmi yıl, otuz yıl...

GÖKHAN VE OSMAN...

Gökhan iki kez ölüm orucuna katıldı, bedenine yerleşen izler henüz saklı. Osman ise 1996'da hayatını yitirdi ve biz şimdi yine seyirciyiz. Nereye kadar?

Gökhan Gündüz. Cezaevine girdiğinde yirmi ikisindeydi, şimdi otuzunda... Daha ne kadar yatacak, belli değil, çünkü idam cezası Yargıtay'dan döndü, şimdi yeniden DGM'de yargılanıyor. Eğer DGM, Yargıtay'ın kararına uyarsa, eğer af yasasına infaz indirimi eklenirse, duvar çizgilerinin dışındaki gökyüzünü de görebilecek...

Gökhan, F Tipi Cezaevleri kullanılmasın diye 35 gün bedenini açlığa bıraktı. O ve diğerleri içlerinden 20 kişiyi ölüme yatırıp en azından şimdilik, bedenlerine yeniden toparlanma, dirilme hakkı tanıdılar. 20 kişiyse 45 gündür ölümü sınıyor...

Nereye kadar? Devlet ve toplum bir cinayet işlendiğini, bu cinayete ortak olduğunu fark edene kadar. Taleplerin insaniliğini, devletin ve toplumun yaşatmaktan sorumlu olduğunu, cezaevlerinin yani duvarların arkasının da yaşama hakkına sahip olduğunu fark edene kadar...

35 günlük açlık grevi Gökhan Gündüz'ün hayatta kalma aracını, yani bedenini kullanarak hak aramasının ilki değil. 1996'da 12 kişinin hayatını yitirdiği ölüm orucuna da 60 küsur gün katılmış. Yani, kıl payı kala yenilen ölüm olmuş...

* * *

Altmış gün Gökhan'ın bedeninde neye mal oldu?

Gökhan acılarından, yaşadıklarından söz etmiyor. O kapalı bir kutu, çıktığı zaman göreceğiz, mutlaka iz var, işkencenin izleri var, parmağına fünye bağlanıp patlatılmış ve kopmuş, ama biz şimdi bunları konuşmuyoruz, gelecek umudunu besliyoruz...

Gökhan'la aynı geleceğin umudunu besleyen Ayça Atay, gazeteci. Yolları daha on dört-on beş yıl önce kesişiyor, işin içinde uzaktan akrabalık da var. Ayça'nın anneannesi, Gökhan'ın anneannesinin halası. Gökhan, Ankara'da Ayça için bir tavuskuşu tüyünü koparıyor, tüy saklanıyor, korunuyor ama yine de bir gün bir yerlerde kayboluyor... Tüyün neden çalındığı, neden saklandığıysa hiç konuşulmuyor. Yollar on yıllığına ayrılıyor.

Gökhan, İstanbul Üniversitesi Jeofizik Mühendisliği'nde okurken, 1993'te tutuklanıyor. O yıllara ait ne kadar suç varsa, dosyasına işleniyor. DGM'de tanıksız, kanıtsız ceza kesiliyor: idam. Karar Yargıtay'da bozuluyor ve DGM'de yeniden görülmeye başlıyor.

Yolları 1996'da yeniden kesişiyor. Gökhan'ın Hollanda'da yaşayan annesi, İstanbul'da bu uzaktan akraba kızını bulup, oğlunun cezaevinde olduğunu söylüyor; hayır, koğuşta değil, cezaevi hastanesinde. Çünkü Ümraniye Cezaevi'nde meydana gelen olaylarda Gökhan da dövülüyor, yaralanıyor:

"Onu ziyarete gittim hastaneye, Metin Göktepe'nin ölümünden bir gün sonraydı, ilk ve son olarak o zaman dokunabildim za-

ten, biliyorsunuz cezaevlerinde terör suçlularına açık görüş yok... Gökhan alçılar içindeydi. Yine ziyaretine gelmemi istedi..."

Bu isteğe, "Hayır," diyor önce Ayça, "Gelemem, çünkü korkuyorum". Ayça gerçekten korkuyor: "Bir korku eşiği var, her şey onu aşmakla alakalı. Tanımadığınız, bilmediğiniz bir yere tek başınıza gidiyorsunuz... Sonra yavaş yavaş alıştım."

Mektuplaşmalar başlıyor, ilk mektuplar bir sosyal-demokratla bir sosyalistin tartışmalarına yataklık ediyor. Karşılıklı propaganda uzlaşmayla sonlanıyor: "Siyasetin dışında kocaman bir dünya olduğu noktasına vardık ve bu diğer dünyayı birbirimizde keşfetmeye başladık."

Beş-altı ay mektuplaşıyor mektuplaşmıyorlar, cezaevlerinde ölüm oruçları başlıyor. Eylemin aileler aracılığıyla kamuoyuna açıklandığı gün Ayça da görüşte: "Gökhan, neden ölüm orucu yapmak zorunda olduklarını anlatıyor, konuşurken sanki bana bakıyordu, ben de camların, demirlerin arkasından onaylamadığımı vurgularcasına başımı sallıyordum..."

Ayça ölüm orucunu onaylamıyor, evet, ama anlamaya çalışıyor: "Açlık grevleri sessiz bir çığlık, ancak hassas kulakların, hassas yüreklerin duyabileceği bir çığlık. Duvarlar üzerinize kapalı ve sesinizi duvarların ötesine duyurmak çok zor... Kendinizi ifade edebilmek için çok fazla aracınız yok, oysa ifade etmek istediğiniz çok insani talepleriniz var, temel insan hakları, can güvenliği, sosyal yaşam alanları yaratmak. Ellerinde seslerini duyurabilecekleri tek araç var bedenleri, onu kullanıyorlar. Ölüm orucu da öyle. Burada içe yönelik bir şiddet var ve bu size de dönüyor. Ailelere, 'bakın, biz gidiyoruz, bizim için ne yapabilirsiniz' deniyor, sonra bu çığlık dalga dalga toplumun duyarlı kesimlerine yayılıyor. Yani, şimdi siz benimle konuşuyorsunuz ama aslında konuştuğunuz Gökhan..."

Gökhan ölüme yatmışken Ayça dışarıda bu ölüm yataklarının toplanması için çığlıklar atıyor. O sıralar CHP üyesi, sesini parti içinde duyurmaya çalışıyor, Kadıköy Meydanı'nda bir mitinge katılıyor... "Korku vardı, endişe, insanlar ellerinizin arasından kayıp gidecekti. Gitmesinler diye çırpınıyorsunuz ama yapabileceğiniz hemen hemen hiçbir şey yok..."

Yetmişli günlere doğru ölümler başlıyor; bir, iki, beş, on, on iki... Gökhan, ölümün eşiğinden hayata doğru adımlar atıyor...

Mektuplaşmalar, görüşler sürüyor. Bir gün Ayça'ya mahkemeye çağrı kâğıdı geliyor, cezaevi yönetiminin onayı ve mahkeme kararıyla Gökhan'ın vasisi ilan ediliyor. Sebebi annenin başka bir ülkede olması, o güne kadar vasiliği yürüten babanın ilgisizliği. Gökhan gitar çalıyor cezaevinde, resim yapıyor, İngilizce'sini bir yayıneviyle anlaşıp çeviri yapabilecek kadar ilerletiyor. DGM'de davanın sonuçlanması beklenirken F tipi cezaevi tartışmaları başlıyor. Tutuklu ve hükümlülerin, ailelerinin, insan hakları kuruluşlarının ve kitle örgütlerinin 'F tipi cezaevleri insan haklarına, bireylerin beden ve ruh sağlıklarına aykırı' çığlığı yükseliyor. Çığlık susturulmaya çalışılıyor, inşaatlar tamamlanıp 'yüksek güvenlikli' bu yeni hapishaneler basına ve meraklılarına gezdiriliyor. Onayların yüksek tirajlı sesleri altında, karşı çıkanların, 'yüksek güvenlik' anlayışının, Ulucanlar'da, Diyarbakır'da, Burdur'da yol açtığı toplu katliamları da hatırlatan sesleri boğulmaya çalışılıyor... Sonunda yine genç bedenler ortaya konuyor. Açlık grevleri ve ölüm oruçlarına yatılıyor.

Ayça yine görüş kabinlerinde... Kırk beşinci günde, kabinlerin iki yakasına bakıyor: "İçerde çok güzel, gencecik, ışık saçan bir kız, başında kırmızı bir bant. Ailelerin bekleme salonunda ise kefenler. Sipariş verilmiş ve aileler alıp gelmişler. Bunlar birleşince... Bir süre toparlayamadım kendimi, yine elimizden kayıyorlar..."

Hayır, söylenenlere, savunulanlara katılmıyor Ayça, örgüt sorumluları genç bedenleri ölümün önüne atmıyor: "Görüşte karşılaştım, ikisi üniversite çağında üç çocuk. Babaları yardım ve yataklıktan cezaevinde ve iki yıl sonra çıkacak. O da ölüm oruçlarına adını yazdırmış, karısı karşı çıkınca çekilmiş. Her isteyeni ölüm orucuna almıyorlar, daha önce ölüm orucuna katılmışsa, onca ısrara rağmen geri çeviriyorlar... Bu örgüt baskısı olamaz, ancak içerideki kapalı ama kendi içinde dinamikleri olan toplumun baskısı, daha çok da insanın umutsuzluğunun bir ifadesi olabilir..."

Bu umutsuzluğu kırmak için ölüm orucundan başka yol yok mu?

"Ben taraftar değilim tabii ki, bunu Gökhan'a da söyledim. Başka bir yolu olabilir mi, başka bir şey yapılamaz mı? Bu gençler ölebilir, çünkü daha önce öldü... Bakıyorsunuz, bir yanda adli mahkûmlar, asıyor, kesiyor, şişliyor, içerde terör yaratıyorlar, diğer yanda takiyye yapılıyor, söylediklerini söylemedik, yaptıklarını yapmadık diyorlar. Öte yandan ilk gidenler genç, inançlı ve temiz ruhlu insanlar... Bu, bu genç hayatlar üzerinden bu kadar kolay olmamalı diyorsunuz ama..."

Otuz beşinci günde görüşte, zayıflamış bir Gökhan giriyor kabine: "Çok kötü hissettim kendimi, zaten zayıftı, iyice... Grevden çıktı diye seviniyorsunuz, ama başkaları ölebilir, o güzel kız gidebilir. Sadece rahatlıyorsunuz..."

F tipi cezaevleri, açlık grevi ve ölüm oruçları, çocukları ölmesin diye çığlık atan aileler ve bu sesleri şiddetle susturanlar... Bütün bunların ortasında siyasi tutuklu ve hükümlüleri kapsamayan, kapsamaması için pazarlık kızıştırılan bir affın beklentisi... "Toplumsal barış isteniyorsa, önce devletin kendisine yönelik suçları affetmesi gerekiyor."

Eğer DGM, Yargıtay'ın kararına uyarsa, afla birlikte infaz indirimi uygulanırsa Gökhan da salıverilecek... Ama ya 'eğer'ler gerçekleşmezse...

"Bu terörle mücadele şablonunda da sorun var. Ziyarette karşılaştım, on altı yaşında bir çocuk, suçu pankart asmak ve cezası 12 yıl. Bu çocuk daha ergenlik çağında ve 45 gündür açlık grevinde. Bu suça bu ceza denk değil, ceza adil değil, dolayısıyla burada adalet de söz konusu değil. Gerçekten adalet sistemimiz olsa, suç ve ceza dengesi kurulsa, gücü olan yırtmasa. Hortumlama ne demek, bu zayıflatıcı ifade, oysa tek bir anlamı var çalmak, bu adamlara af gelebiliyor. Burada bir dengesizlik var. Bu yüzden affın adil olması, toplumu inandırması gerekiyor."

Ayça, Türkiye'de 'sosyal-demokrat' çoğunluğunun bu tanıma uymadığını vurgulayarak kendisinin 'hâlâ' sosyal-demokrat olduğunu söylüyor: "Birtakım şeylerin parlamenter demokrasi içinde değişebileceğine dair inancımı koruyorum, bugüne kadar olma-

dıysa bu olmayacak demek değil. Aslında bu ülkede terörle mücadele edilmek isteniyorsa, bu sisteme olan inancımızı güçlendirmeleri gerekiyor, bu sistemin adalet dağıtabileceğine, vatandaşını aç bırakmayacağına, iş ve sigorta güvencesi vereceğine dair inancı güçlendirmek gerekiyor."

Ayça'nın şimdi yine bir tavuskuşu tüyü var. Yine Gökhan'ın armağanı: "Bir gelecek umudumuz var, çıkacak ve bir hayat kuracak. Hayat ona adil olmadı ama o hayatı affediyor..."

* * *

O gün İstanbul Adliyesi'nin önünde toplanan yaklaşık 5 bin kişi cezaevlerinden gelen haberi biraz buruk karşıladı. Tarih 27 Temmuz 1996'ydı. Cezaevlerinde 260 kişinin katıldığı ölüm orucu sona ermişti ama daha şimdiden 8 kişi hayatını yitirmişti. Haber gece yarısı geldi, o gün de 3 kişi ölmüştü ve onlardan biri Osman Akgün'dü. Ertesi gün de Bursa Özel Tip Cezaevi'nde Hayati Can ölüme yenilecekti...

O yıl, yani 1996'nın 20 Mayıs'ında, süresiz açlık grevini başlatan, dönemin adalet bakanı Mehmet Ağar'ın 6 Mayıs tarihli genelgesiydi. Bu genelgeyle, 1988'de kapatılan 'tabutluk'lar yeniden açılmak isteniyordu. Bunun üzerine otuz altı ilde, kırk cezaevinde yaklaşık 2 bin tutuklu ve hükümlü açlık grevine katıldılar. Bu arada yönetim değişmiş, adalet bakanlığını Fazilet Partili Şevket Kazan üstlenmişti ama o da Ağar'ın genelgesini iptal ederken kendi hazırladığı aynı hükümlere sahip bir başka genelgeye imza atmaktan çekinmemişti. Anlaşılan Eskişehir Özel Tip Cezaevi kapatılmayacaktı...

Ölüm oruçları 63. gününe girdiğinde ilk haber Ümraniye Cezaevi'nden geldi, Aygün Uğur hayatını yitirmişti. Ölüler birbirini izledi, anlaşma 69. günde sağlanabildi. Ama geride 12 genç ölü vardı... Yeniden hayata dönebilmeyi başaranlar içinde onlarca kişi Wernicke-Korsakoff hastalığına yakalanmıştı. B1 vitamini eksikliğinin yol açtığı bu hastalık bilinç değişikliğine, otururken bile gövdeyi ayakta tutamamaya, ellerin kullanılamamasına sebep oluyordu. Daha da önemlisi, bu hastalığın tedavisi yoktu...

Akgün ailesi Rizeliydi. Otuz beş yıl önce İstanbul'a gelmişler, Bahçelievler'e yerleşmişlerdi. Osman, ailenin en küçüğüydü. Kocasinan Lisesi'ni bitirmiş, Açık Öğretim Fakültesi'nde okumaya başlamıştı. Folklor ve tiyatroyla ilgiliydi, semtteki ilk ve ortaokul öğrencilerine kurs veriyordu...

Osman Akgün.

Ailenin solculukla teması 1970'li yılların sonunda başlamıştı; ortanca oğul Ercan Dev-Yol'a katılmış, 12 Eylül'ü cezaevinde karşılamış, bir yıl sonra salıverilince de siyasetin dışında bir hayata geçmişti. Osman ise ağabeyinin izindeydi, TİKB'le (Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği) bağlantı kurmuştu. Ağabey Ercan Akgün o günleri şöyle anlatıyordu: "O da benden aşılanmıştı. Defalarca söyledim, önce kendini geliştir, kimliğini oluştur, dedim. Bir de silahlı eylemlere katılmamasını istedim... Bunların dışında onu durdurmaya çalışmadım, zaten kimse de durduramazdı... Olayların içine ne derece girdiğinin farkında değildim, gözümüzü açtığımızda da o yakalandı..."

Osman ailesinden ayrılmış, sevgilisiyle birlikte kendine bir ev kurmuştu. 21 Şubat 1991'de Zeytinburnu'nda silahlı bir çatışmada yakalandı, kolundan ve karaciğerinden yaralıydı. Hastaneye kaldırıldı. İlk açlık grevini tedavi edilmemesini protesto için yaptı. Ailesi hastaneye sokulmadı... Ağabey Ercan, Osman'ın evine gitti, polis pusudaydı gözaltına alındı, arkasından bu kez Ercan'ı merak eden kim varsa eve geldi ve şubeye götürüldü, anne, kızkardeş, eş, çocuklar: "Sonradan öğrendim, o yaralı haliyle iki saat ekip otosunda dolaştırıp ölmesini beklemişler. O zaman emniyet genel müdürü Mehmet Ağar'dı, ayağıyla kardeşime dokunup, 'Yaşayacak bu, götürün hastaneye,' demiş..."

Osman'ın tedavisi on beş gün sürdü, DGM'ye çıkarıldı ve tutuklandı. Bayrampaşa Cezaevi'ne gönderildi. İlk açlık grevine, on-on beş gün süreyle, birkaç yıl sonra katıldı. Sevgilisiyle evlendi, bir süre sonra da boşandı. Bir süre sonra mahkeme sonuçlandı, Osman 8,5 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ama o şimdi ölüm orucundaydı: "Bu kez ölüm orucundan vazgeçmesini istedik ama dinlemeyeceğini biliyorduk. Annem ve ablam da bir şeyler söyledi ama o vazgeçmedi. Vazgeçemezdi de, o kendine göre bir sınıf savaşının içindeydi ve ona göre davranmak zorundaydı. Cezaevlerindekilerin kendilerini savunabilecekleri başka bir alternatifleri, bir silahları da yoktur ki."

Osman ve diğerleri ne istiyorlardı da, ölümü göze almışlardı?

"Ziyaretçilerine insan gibi davranılmasını, gelen yiyeceklerin içeri alınmasını istiyorlardı, yani haklı sebepleri vardı. İstedikleri verilmezse ölümü göze alacakları ta başından belliydi. Ölüme güle oynaya gittiler. Bu bir siyasal kararlılıktı, bir kere taviz verdiler mi arkasının geleceğini, baskıların artacağını biliyorlardı."

O 69 günde 12 kişinin ölmesi engellenebilir miydi? "Evet," diye cevaplıyor Ercan Akgün, "Eğer çocukların seslerini duysalardı, işçiler, memurlar, toplum ayaklansaydı ölmezlerdi. Şimdi bugünlere de gelinmezdi... Eğer yaşasaydı Osman şimdi dışarıda olacaktı, aynı davadan yargılanan arkadaşı dışarıda şimdi..."

Baba Akgün, oğlunun öldüğü gün astım bronşit krizi nedeniyle Süreyyapaşa Hastanesi'ndeydi, oğlunun ölümünü hissetmiş, sorduğunda duyduğu, "Hayır, gayet iyi," sözüne inanmamıştı. Üç ay sonra o da hayatını yitirecekti. Anne gözyaşlarına boğulacak, iki erkek kardeşinin peşi sıra görüşmeci ve hak arayan bir tutuklu yakını olmasını öğrenen abla Akgün, evine çekilecekti...

"İşte," diyor Ercan Akgün "Yine ölüm oruçları var, yine gençler ölecek, cezaevlerindeki uygulamalar değişmedikçe, cezaevlerinde insan gibi davranılmadıkça bu böyle sürecek... Anlamıyorum, bu adamlar cezaevinde ne yapıyorlar, senden ne istiyor da bu kadar baskı yapıyorsun? İnsanları tamamen kişiliksizleştirmeye çalışıyorlar, çocukları da bunun için zorluyorlar"...

Osman'ın ölümünden, Kocasinan Mezarlığı'na gömülmesinden sonrası? Ercan Akgün tek kelimeyle cevap veriyor: "Perişanlık..."

CEZAEVİNDE ÖLÜYORLAR

Beyoğlu Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin birinci katında 11 numaralı odanın eşiğinde bekliyor ölüm. Çünkü cezaevinde önce Hepatit B'ye yakalanan, buna bağlı olarak karaciğer kanseri teşhisi konan Murat Dil için artık geri dönüş yok. Yaklaşık bir ay önce tedavisi için bir yıllığına salıverilen Dil'in bilinci bir gidip bir geliyor, dışarıda olduğunun farkında bile değil... Odasının camlarından sızan polis sireni sesleriyle ya vücudu kasılıyor ya da parmaklarıyla zafer işareti yapıyor... Buza kesmiş ellerini bir annesi tutuyor, bir kardeşi, eli elsiz kalmıyor; amaç, dışarıyı hissetsin...

Doktorlar zamanın son diliminden söz ediyorlar: En fazla üç ay... Aynı doktorlar şöyle diyor: "Hastamız buraya geç getirildi. Önceden getirilmiş olsaydı yaşama şansı daha yüksek olabilirdi. Ne yazık ki bu aşamada bizim daha fazla yapabilecek bir şeyimiz yok."

Ölüm orucunda hayatını yitiren Murat Dil'in cenaze töreni.

Murat Dil 1996'da, 12 tutuklu ve hükümlünün ölümüyle sonuçlanan ölüm oruçlarına destek amacıyla yapılan eylemler sırasında gözaltına alındı. TİKB davasında yargılandı ve 21 yıl hüküm giydi. Önce Sakarya Cezaevi'nde kalan Dil, depremin ardından Gebze Cezaevi'ne nakledildi. Hepatit B teşhisi de bu cezaevinde kondu. Ulucanlar Cezaevi'nde 10 tutuklu ve hükümlünün öldürülmesini protesto için yapılan açlık grevine katılınca hastalığı daha da ilerledi. Sonunda CMUK'un 'Cezaevinde tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalananların cezalarının ertelenmesi'ni içeren 399. maddesine dayanarak tedavi için bir yıllığına tahliye edildi.

Murat Dil 'münferit' değil. Cezaevinde, rahim kanseri teşhisi konan ve uzun uğraşlar sonucu tedavi için salıverilmesi sağlanan Hanım Baran, kısa bir süre sonra hayatını yitirdi. Uğur Gündoğdu, Mehmet Canpolat, Çetin Güneş, Ümit Doğan Gönül, Kalender Kayapınar, Yunus Yaman, Salih Çelikpençe, Polat İyit ve Engin Huylu'nun da aralarında olduğu onlarca kişiyse hiçbir tedavi şansı yakalayamadan cezaevinde öldüler. On sekiz yaşında, bir çatışma sırasında mayına basması sonucu gözlerini kaybeden ve beş yıl cezaevinde böbrek yetersizliği, kansızlık ve mide sorunlarıyla bo-

ğuşan Hediye Aksoy da tedavisi için altı aylığına salıverildi. Tahliye süresinin bitimine bir buçuk ay kalan Aksoy bir ameliyat geçirdi. Başka sağlık sorunları da ortaya çıkan Aksoy, eğer süre uzatılmazsa henüz teşhis aşamasında, tedavisine başlanamadan yeniden cezaevine konacak. Sağlık sorunları sebebiyle salıverilenlerden biri de Sevgi İnce. Bir çatışmada yaralanan ve 33 gün tedavi edilmeden gözaltında tutulan İnce, kalbine yakın iki kurşun ve ayağındaki yaralarla yaşama savaşımı veriyor. Cengiz Bayır, Ramazan Yıldız, Sabri Taş, Ergun Sarıtaş, Oktay Karataş, Filiz Gülkokuer, Cemal Çakmak, Aydın Balkız, Birsen Dermanlı, Leyla Büyükdağ... Onlar ise tedavi için seslerini duyurmaya çalışıyorlar...

Türk Tabipleri Birliği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı raporlarına göre cezaevlerinde acilen tedavi altına alınması gereken 47 tutuklu ve hükümlü var.

Adli tıp uzmanlarına göre, cezaevlerinde ölümlerin hemen hemen yarısını kalp krizleri oluşturuyor. Kanser, genel adli otopsilerin yüzde 2.9'unu oluştururken bu oran cezaevi grubunda yüzde 28'e yükseliyor. 1996'da uzun süreli ölüm oruçlarının yol açtığı bir hastalık var: Wernicke Korsakof. 7 tutuklu ve hükümlü hayatlarını bu hastalığa bağlı olarak belleksiz ve yatağa bağlı sürdürüyorlar. Bu tutuklulardan Ergun Bütüner beş gün önce CMUK 399'a dayanılarak tahliye edildi.

İstanbul Tabip Odası tarafından 1996 yılı sonunda Bayrampaşa Cezaevi'nde yapılan tarama, cezaevlerindeki sağlık sorunlarının boyutlarını ortaya koyuyordu. Her dört hastadan biri en az iki farklı hastalığa sahipti ve yaklaşık yüzde 46'sının hastalıkları cezaevi koşullarında ilerlemişti. Acil tetkik ve tedavi gerektirenlerin sayısı 32'ydi ve 10'u kanser kuşkusu taşımalarına rağmen teşhis koymayı sağlayacak hiçbir tetkikten geçirilmemişti. Kalp hastalıklarının oranı yüzde 9'du ve yoğunluğu siyasal mahkûmlar oluşturuyordu.

Cezaevlerinde bugüne kadar yapılan sağlık taramaları ya da hasta yakınlarının ilettiği bilgiler, tüberküloz ve beslenme yetersizliğinin de yoğunlukla karşılaşılan sağlık sorunları olduğunu ortaya koyuyor.

Bugün içinse cezaevlerinde en yaygın hastalığın Hepatit B olduğu varsayılıyor. İstanbul Tabip Odası İnsan Hakları Komisyonu sözcüsü Dr. Yeşim İşleyen bir sağlık taraması yapılmadan bu konuda kesin konuşmanın imkânsız olduğunu söylüyor. İşleyen'e göre, Hepatit B'nin yaygınlığından söz edilmesinin sebebi, cezaevlerinde bugüne kadar siroz gibi hastalıklardan ölümlerin çokluğu. Ümraniye Cezaevi'nde tarama yapmak için Adalet Bakanlığı'ndan izin aldıklarını söyleyen Dr. İşleyen, bu taramada Hepatit B'ye dair bir çalışma yapmaktan çok umutlu değil. Çünkü Hepatit B taramasının maliyeti kişi başına 150 milyon lira. Adalet Bakanlığı'nın bu miktarı karşılayıp karşılamayacağıysa meçhul.

Şimdi her şey, cezaevinde koşulların iyileştirilmesine, sağlık taraması yapılmasına ve tedavilerin ertelenmemesine bağlı. Murat Dil'in kardeşi Niyazi Dil şöyle diyor: "Murat'ın bize posasını verdiler. Günleri sayılı. Murat gidiyor, bari diğerleri gitmesin..."

LEYLA BÜYÜKDAĞ:
LEYLA'NIN GÖZLERİNDE ÖZGÜRLÜK

Ayazda nefesin bir buhar gibi savrulmasını, sütten kesilmiş bir memeyi, bir çocuğun dizindeki yarayı, ölümün düzelttiği bir kamburu, bir tavlanın zarını, içinde çürüdüğü toprağı dize getiren menekşeyi seyretmek... Bir şeye bakmak, yani hayata gözlerle dokunmak... Kırmızının başkaldırısına, siyahın hüznüne, beyazın masumiyetine tutulmak... "Gördüm, inanmıyorum" diyebilmek ya da görülene, sadece görülmüş olduğu için, düşüncede yer açmak...

Ötesi, otuz yıl kullanılmış bir organdan, gözden, vazgeçmek, vazgeçirilmek. "Haraca Hayır" seslenişi, gözaltı, askının koltuk altlarında bıraktığı iz, kanayan mide, bir başka seferde başın duvarlara vurulması, saçını tutan elin, "Görme, görmezsen okur

run olduğunu. Ağabeyi ile yengesine söylüyor. İlk tepki şaşkınlık, sonrası öfke: Sen bizim kızımızın kusurlu olduğunu mu söylemeye çalışıyorsun? Çok sonraları anne ve babası arasındaki bir konuşmaya, gözündeki miyobun sorumlusunu aramalarına tanık olacak Leyla. Akrabalarında gözlerinden 'kusurlu' kimsenin olmadığını anlatacaklar birbirlerine. Annesi, "Hamileyken havuza düşmüştüm, acaba ondan mı?" diye soracak yine, bir doktorun 'olabilir' dediğini hatırlatacak. Bu olabilirlik yüzünden, anne Büyükdağ kendini asla bağışlamayacak...

Abla Büyükdağ ev kadınlığı rolünü üstlenirken Leyla, okuldan arta kalan zamanlarında tarlada çalışıyor, annesi ve babasıyla birlikte. Tarsus, refah düzeyi gelişkin bir ilçe ama her hasatta, Güneydoğu'dan göçen marabalalarla, yoksulluğun kokusu siniyor ovaya. Leyla evinden çaldıklarını, marabaların çocuklarına dağıtıp bu kokudan kurtulmaya çabalıyor ama gücü yetmiyor.

"Çocukları toplayıp temizliklerini yapıyordum. Hayata karşı tavrımda bunların etkisi oldu mu, bilmiyorum ama..."

Çevresinde kim varsa, hepsi devrimci. Leyla, bir an önce büyümek ve üniversiteye gidip devrimci olmak istiyor. İlk adımı, okuduğu kitap: *Kızıl Kayalar*. "...Kitaptan aklımda kalan, cezaevinde doğan ve kendisine cezaevi çiçeği anlamına gelen bir isim verilen çocuk. Ne bu kitaptan, ne de ilkgençliğimde okuduğum diğer kitaplardan asıl alınması gerekenleri aldığımı sanmıyorum..."

Ortaokulu bitirdiğinde, kaydını yaptırmak üzere ablası götürüyor Leyla'yı Ticaret Lisesi'ne. Tarih öğretmeni, "Bir kurban daha mı getirdin?" diye soruyor. Leyla şaşkın, ablasının ne cevap verdiğini duymuyor bile...

"Bir anlam verememiştim öğretmenin söylediklerine. Kurban, ağır bir sözdü. Sonraları, yaşananlara baktıkça, kavramı kullanmakta çok da haksız olmadığını gördüm..."

İmam Hatipli faşistlerin sınıfın camını kırıp geçen taşları, faşistler tarafından öldürülen Tarsus Erkek Lisesi'nden bir öğrencinin cenaze töreni ve sırtına, bacaklarına inen coplar...

"Cop yedim ama gözaltına almadılar, belki de çocuk olduğum için..."

12 Eylül'e lisede tanık oluş, 1984'te, cezaevindeki tek tip giysi uygulamasına karşı ölüm orucuna yatan dayı için duyulan endişe...

Tarsus çok kültürlü bir yer, aynı sokakta birkaç dil konuşuluyor, Türkçe, Arapça, Kürtçe, Ermenice... Ne eksilen dillerin, ne Sünni-Alevi ayrımının farkında Leyla, tıpkı emek ve sömürü tanımlarını bir türlü kitap satırlarından çıkarıp kavrayamadığı gibi... "Biz kimiz?" sorusunun cevabı hep gizli tutuluyor. Babaannesinden duyduğu birkaç Arapça sözcük, olmayan bir dünyanın düş dili gibi yerleşiyor kulağına. Sonraları Arapça'nın da yasak olduğunu öğreniyor, Arapça şarkıların tutuklandığını...

Sonraları üniversitede düşüyor kimliğinin peşine. Suriye Arabı'nın, Alevi'nin ne anlama geldiğini soruyor. Annesi irkiliyor, "Neden?" diyor "Neden soruyorsun?" Leyla vazgeçmiyor. Ailesinin, "Türkçe'leri bozulmasın, eğitimleri aksamasın," diye Arap ve Alevi olduklarını açıklamaktan korktuğunu, bu yüzden kendisinden sorulmadıkça kimliğini söylememesinin istendiğini fark ediyor.

"Tarsus'ta MHP'liler yoğundu. Bu gerçeğin farkında olan ailemiz, kimliğimize dair gerçekleri mümkün mertebe öğretmemeye çalışıp bizi korumaya çalışıyordu. Sorularından boğulan annem, 'Türkçen, şiven bozulur, ezilirsin' diye ayak diredi."

Baba Büyükdağ, 1981'de, Erzurum'da bir fakültede okumaya hak kazanan büyük kızına izin vermiyor, gerekçesi: Anarşi var. Dört yıl sonra, 1985'te, Leyla da giriyor üniversite sınavına. O hukuk okumayı istiyor ama postadan çıkan sınav sonucu, İzmir'i, 9 Eylül Üniversitesi, İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü'nü gösteriyor. Baba Büyükdağ yine karşı çıkıyor, bu kez gerekçe de yok. Leyla diretiyor...

"Açlık grevi demeyeyim ama üzüntüden üç-dört gün yemek yiyemedim. Sürekli ağladım. Araya babamın gözünde hatırlı kişileri koydum. Tam umudumu kesmiştim ki, elinde biletlerle geldi, 'kardeşinle git, kaydını yaptır' dedi..."

Hayalinde, kızına meslek olarak 'Büyükdağ Eczanesi' tabelasını çakan, bu yüzden İşletme Fakültesi'ne, hele hele İzmir gibi uzak bir kente gitmemesi için yürek koyan baba Büyükdağ'ın çok fazla direnmemesinde etkili olan belki de Leyla'nın miyop gözleri... Geleneklerin peşine saldığı 'kusurlu' acısı.

Baba Büyükdağ, ülkede yaşananların farkında; işkencenin, insanların gözaltında kaybedildiğinin, her köşe başında insan onurunun çiğnendiğinin. Ama cezaevine girdiğini öğrenince bağışlamayacak Leyla'yı. "Her ihtiyacını karşılayacağım," diye haber gönderecek, "Ama benim ziyaretime gelmesini beklemesin, çünkü sözümü dinlemedi." 1996'da, kızının gözlerinde çocukluğunun babasının hayalini bırakıp ölecek...

Büyüklüğüyle İzmir, başını döndürüyor önceleri. Kalabalığın yarattığı panikten çabuk kurtuluyor, önce bir ev kiralıyor, sonra da İnciraltı Kız Öğrenci Yurdu'na geçiyor. Üniversitede iki kantin var, birinde demokratlar, diğerindeyse faşistler ve dinciler toplanıyor. Demokrat sınıf arkadaşlarından bir grupla birlikte oluyor. Beraberlikleri Leyla okuldan atılana kadar sürüyor... "O kadar yakındık ki, şimdi görüşemememize şaşırıyorum. Belki burada olduğumu bilmiyorlar, belki de ben onlara toz kondurmak istemediğim için böyle..."

Leyla ilk kez, 1987'de, TKP davasından bir kadına gözaltında tecavüz edilmesini protesto amacıyla düzenlenen bir eylemde bindiriliyor polis aracına. 267 kişiyle birlikte gözaltına alınıyor, üç gün sonra salıveriliyor. Tutuklanan 18 kişinin tutukluluğuysa iki-üç ay sürüyor. Şimdi, *Çözüm* dergisinde çalışıyor Leyla. "... Dergideki tek kadın bendim ve bu yüzden polislerin dikkatini daha fazla çekiyordum."

Bir yıl içinde üç-dört kez gözaltına alınıyor. Üniversitelerde paralı eğitime karşı düzenlenen "Haraca Hayır" açlık grevinde, 1988 1 Mayıs'ında... Bazen on beş gün tutuluyor gözaltında, bazen üç ay tutuklu kalıyor. Kaba dayaktan öte, sistemli işkenceyle aynı yılın Kasım ayında, gözaltında tanışıyor, bedenine elektrik veriliyor, Filistin askısına alınıyor. Yoğun şiddetin sonunda mide kanaması geçiriyor... İşkencecisi, "Hamilesin, kanama bu yüzden," diyor.

"Bekârım dedim, o zaman da 'sen Meryem Ana mısın' diye sordu. Kendimi anlatma ihtiyacı duyuyordum o zaman, öfke ve utanç duyuyordum. Şimdi olsa 'sana ne' derim..."

Bir başka gözaltında, gözlerindeki lensleri çıkaramadan alınıyor işkenceye. Başı vuruluyor duvarlara. "Yapma," diyor "Gözle-

rimde sorun var." Dinlemiyor işkenceci, "Görme," diye dikleniyor: "Görmezsen okumazsın, okumazsan da bunları yapmazsın..." Sonra salıveriliyor...

"... Bombalamalar oluyordu o sıralarda. Üzerime yıkmaya çalışıyorlardı ama kabul etmiyordum. Bırakırken 'bunları senin yapmadığını biliyoruz ama...' diyorlardı..."

Dışarıda ilk işi doktora gitmek Leyla'nın. Teşhis: Retina yırtılması... "...İşkenceden bu kadar çok söz etmek istemiyorum. Başkalarının benden çok daha ağırlarını yaşadığını biliyorum. Gözaltı süreleri bitip de tutuklandıklarında, on beş, yirmi gün sonra göğüslerinden kan gelen arkadaşlarım oldu. Göğüslerine yapışan gömleklerini, sızan kanı gördüm..."

Leyla işkenceden söz etmek istemiyor, retina yırtılmasını tek cümleye sığdırıp gözlerini çekiyor gözlerimizin önünden.

İki göz altında, fırsat buldukça gittiği doktoru her muayenede miyopluğunun iki-üç derece arttığını söylüyor. Lazer tedavisi uygulanıyor, yama üzerine yama atılıyor Leyla'nın gözlerine... Fırsat buldukça diyoruz, çünkü Leyla 1988 1 Mayıs'ında aldığı bir buçuk yıl hapis cezası sebebiyle aranıyor. Doktoru, Almanya'da uygulanan bir tedaviden söz ediyor, eğer gözleri bu tedaviye uygun görülürse altı ayda sonuç alınacağından... "...Gitmeye karar verdim. Tedavim biter dönerim diyordum."

22 Haziran 1993. Kapıkule'deki görevli, çıkış yapan bir otobüsteki biri kadın iki yolcudan şüpheleniyor. Pasaportları kontrol ediliyor, kadının pasaportunun sahte olduğu ortaya çıkıyor. Edirne Emniyet Müdürlüğü'ne götürülüyorlar. Leyla'nın başı bir kez daha vuruluyor duvarlara. Birkaç gün sonra bu kez İstanbul'dalar...

"... İlk birkaç gün yine kaba dayaktı uğradığım işkence. Falakadayken, birinin kafamı tuttuğunu fark ettim, başımı kolluyorlardı güya... Dört-beş gün sonra hücreye attılar. Tam bitti artık diyordum, on gün sonra yine yukarıya taşındım ve askıya alındım. Yine başımı kolluyorlardı. Bana yükledikleri suçlamaları kabul etmiyordum, 'Bolşevik tavrı gösteriyorsun' diyorlardı. İşkence sürerken biri, 'sarsmayın' diyordu sürekli. Çok sonraları anlaşıldı, ellerinde gözlerimin durumunu gösteren bir rapor vardı..."

"Sarsmayın," diyen ses, savcılıkta Leyla'nın burnunun dibine sokulacak, "İşte o benim, tanı beni," diyecek fütursuzca... Belki de aynı ses, Leyla kendisine işkence yapanlar hakkında dava açınca, "O önünü bile görmüyor, biz ona acıdık, biz onun neyine işkence yapacağız?" diyecek.

Hastaneden aldığı 'iki gün iş göremez' raporu, birkaç derece daha ilerleyen miyopluğu ve Filistin askısından kalan boyun fıtığıyla 5 Temmuz günü tutuklanıyor Leyla. Önce Sağmalcılar Cezaevi'nde yatırılıyor, sonra Sakarya ve Gebze.

Sabah altıda açılıp akşam yedide kapanan koğuş avlusunda geçiyor altı yıl. Zaman zaman sayıları azalsa ya da artsa, birileri tahliye çığlığı atsa, yerine yenileri gelse de, diyelim otuz kadın birlikte sayım veriyorlar. Aynı masada yemek yiyor, aynı gökyüzüne gülüş bırakıyorlar... Leyla 27 Eylül 1996'da, yıllardır tanıdığı ve şimdi aynı cezaevinde kaldığı Dursun'la evleniyor. Davetliler hem kendi aileleri, hem de diğer tutukluların cezaevi yönetiminin izin verdiği sayıda yakınları... Koğuş arkadaşlarının yaptığı pasta kesiliyor, Leyla birkaç gün önce Diyarbakır Cezaevi'nde on tutuklunun öldürülmesini protesto eden bir konuşma yapıyor. Ölüm oruçlarında ölen 12 tutuklunun acısı çöküyor nikâh törenine.

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Göz Hastalıkları Anabilim Dalı tarafından verilen 'üç aylık periyodlarla kontrol edilmesi ve şikayetlerinin arttığı zamanlarda takibe alınması gerekir' yolundaki rapor elinde, ama... Cezaevi raporu tanısa da işleyiş Leyla'nın gözlerini korumaya yetmiyor. Deyin ki, akşam saati kanaması tutuyor retinanın, ne sevki gerçekleştirecek bir görevli, ne de araç bulunabiliyor...

Leyla, 16 Mart 1998'de Gebze Cumhuriyet Savcılığı'na, ekinde gözüne dair uzmanların raporlarının yer aldığı bir dilekçe veriyor, isteği CMUK'un 399/2. maddesi uyarınca cezasının ertelenmesi. Adli Tıp Kurumu durumu inceliyor. Karar: Ertelemeye gerek yok. Kararın altındaki imzalardan biri, "İşkence izlerini gizlediği" gerekçesiyle Tabip Odası tarafından altı ay süreyle meslekten men edilen ama bu karara uymayan Adli Tıp uzmanı Nur Birgen'e ait.

Leyla vazgeçmiyor. Üzerine basa basa 'özel af' istemediğini yazıyor. Çünkü kendini 'suçlu' görmüyor. Hem gözlerinin hem de ken-

disini felç tehlikesiyle karşı karşıya bırakan boyun fıtığının tedavisi için, yasal hakkı olan cezasının tecilini istiyor. "... Eğer gözlerimde lens varsa, karşımdaki insanın yüzünün hatlarını, ağzını açarsa dişlerini görebiliyorum. Artık kitap okuyamıyorum. Daha önce okuduğu bir kitap da olsa isteğime uyarak bir koğuş arkadaşım gönüllü olarak bana kitap okuyor... Görüşlerimizde de eşim alıyor eline kitabı.. Altı Nokta Körler Derneği de kaset gönderiyor..."

Leyla koğuştan gelip geçen tutuklulardan ressam olan bir arkadaşından öğrendiği teknikle, büyük fırçalarla resim yapıyor. Gitar çalmayı öğreniyor, haberleri dinliyor... Dört yıl dokuz ay sonrasını, yani tahliye edileceği günü bekliyor: "...Çıkışta beni nelerin beklediğini bilmiyorum. İnsan ilişkilerinde gün be gün geriye düşüldüğünün farkındayım. Bir haksızlık yaşanıyorsa eğer, o gün de ondan uzak duracağımı sanmıyorum, ama on yıl öncesinin fiziksel direncini yakalayamayacağımın da bilincindeyim. Yine de haksızlıklara karşı durmak gerektiğini düşünüyorum..."

ULUCANLAR CEZAEVİ'NDE KATLİAM: ASLA AFFETMEYECEĞİM...

Genç bir ölümün önünde, bütün gençliğiyle dikiliyor. Zamansız.

Oysa konuşulacak çok şey vardı daha.

Gidilecek çok yol...

Daha ilk adımdaydılar, korkusuz, çıplak ve duru...

Yükleri ağırdı: Eskitilmiş, kirletilmiş bir dünya.

Düşleri herkes içindi: Eşitlik, özgürlük ve yaşanılabilir bir dünya...

O gece, 25 Eylül'de, gecenin üçünde ateş açıldı hesapsız düşlerine...

O sabah, yani birkaç saat sonra Melek Altıntaş televizyondan öğrendi. Güvenlik güçleri Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde

Üniversite sınavlarına girip de Yıldız Teknik Üniversitesi Makina Mühendisliği'ni kazandığında tarihler 1990'ı gösteriyordu. Daha lise yıllarında sol görüşü benimsemiş, üniversitede de öğrenci hareketi içinde yer almıştı. Oysa babasıyla birlikte bütün ailesi, amcaları, dayısı asker kökenliydi. Asker olmayanlarsa ya işletme sahibi, ya bir işletmede genel müdürdü. Babası ailenin bu ilk solcusunun görüşlerine katılmasa da sessiz kalmayı yeğledi. Annesi içinse düşünceleri ne olursa olsun mükemmel bir oğuldu. "Ümit," diyordu "asla yalan söylemez, insanlara değer verir, sevecendir..."

Birkaç yıl sonra okulu bıraktı Ümit Altıntaş, ailesinin karşısına çıkıp, "Amacım," dedi, "özgür ve eşit bir dünya kurabilmek. Bunun için ne yapmam gerekiyorsa, onu yapacağım."

Kendisine bir de ömür biçmişti, yirmi yedi yıl. Türkiye'de sol görüşü savunanların yaşadığı baskıları, karşılaştıkları şiddeti göz önüne alıp hesaba oturmuş, bu rakamı bulmuştu: "Tam da hesapladığı gibi oldu, yirmi yedisini doldurmasına birkaç ay kala vurularak öldü..."

Melek Altıntaş dört yaş küçüktü Ümit'ten. Tekirdağ'da doğmuştu, babası öğretmen, annesi ev kadınıydı. Üç kardeşin en küçüğüydü. En büyükleri tekstilci, ortanca avukattı. Liseyi Bursa'da okudu, 1993'te İstanbul Teknik Üniversitesi Gıda Mühendisliği Bölümü'nü kazanıp İstanbul'a geldi: "Ümit'le öğrenci gençlik mücadelesi içinde tanıştık."

Bu tanışıklık kısa sürede dostluğa dönüşmüştü. Üçüncü sınıfta Melek de okulu bırakıp çalışmaya başladı. Son işi otomobil parçaları üreten bir fabrikadaydı: "Ne acıdır ki işyerine, işten atılma kaygısıyla eşimin bir trafik kazasında öldüğünü söyledim."

1997'nin sonlarıydı. Ümit Ümraniye Cezaevi'ndeydi. Bu ikinci kez cezaevine girişiydi, daha önce birkaç ay Bayrampaşa'da kalmış, salıverilmişti. Şubat 1998'deki görüşlerden birinde Melek'e bir şiir iletti:

Bana kızabilirsin
ateş ederken hedefi görmeden
basmamalıyım tetiğe

Melek ve arkadaşları Ümit Altıntaş'ın mezarı başında.

'operasyon' başlatmışlardı; silah kullanılmış, çok sayıda tutuklu ve hükümlü yaralanmıştı. Yola çıktı:

"Mola yerine vardığımızda Habip'in öldüğünü duydum. Başka ölüler de olduğu söyleniyordu. Eşimin, Ümit'in de aralarında olduğunu düşündüm..."

Akşama doğru Ankara'ya vardığında önce yaralılar listesine baktı, Ümit'in adı yoktu. Ölülerin listesi uzatıldı eline: "Habip Gül, Aziz Dönmez, Ahmet Devran, İsmet Kavaklıoğlu, Abuzer Çat, Zafer Kırbıyık, Mahir Emsalsiz, Önder Gençaslan, Halil Türker, Ümit Altıntaş."

Doğum yeri Erzurum yazıyordu nüfus cüzdanında Ümit Altıntaş'ın, yıl 1972. Babası astsubay Ercan, annesiyse emekli hemşire Makbule Altıntaş'tı. Her tayinde başka bir okulu okudu, liseyi Gaziantep'te... İlk çocuktu, on üç yıl sonra bir kardeşi olacak, ama ilkliğin sevdası peşini bırakmayacaktı. İlkokuldaydı, kendisine alınacak bisiklete, "Hayır," dedi. O, ansiklopedi istiyordu. Her sayfanın okunduğuna annesi tanıktı.

-yine de seni ben vurmadım-
Ama bana kızamazsın
Ben suçlu değilim
Dostluğumuzu böyle tehlikeye atıyorum diye
elimde dostluk kabı
ve ona sığmayacak bir el ele yürüme isteği var
o zaman isteğimi sen de ellerinle taşımalısın
başka nasıl evlenme teklif edebilirim ki sana
Bana kızamazsın
Benim suçum yok
Kendine kız
Fark etmeliydin önceden
ve izin vermemeliydin (ciddi değilim).

Melek şaşırdı:

"Sıcak bir dostluğumuz, kendimize bile ifade etmediğimiz özel bir yakınlığımız olsa da beklemiyordum. Sonra 'niye evlilik' diye konuşmaya başladık. Evlilik gibi özel bir tarza ihtiyacımız yoktu. Ancak cezaevinde sadece evli olanlar açık görüş yapabiliyordu. 'Değer mi' diye sorduk birbirimize. Sonunda değdiğine karar verdik..."

Birbirlerini yeterince tanıdıklarını, beklemeye gerek olmadığını düşündüler. Kararlaştırılan evlilik tarihinden kısa bir süre önce Ümit Altıntaş salıverildi. 23 Mayıs 1998'de Üsküdar Evlendirme Dairesi'nde kıyıldı nikâhları, dostları ve ailelerin katıldığı bir törenle. Ümraniye'de Ümit'in ailesinin armağanı bir eve yerleşildi. Yedi ay aynı anahtarla açtılar kapıyı. Bir kez yüksek çıkmadı birbirlerine sesleri.

"Ben çalışıyordum, bir kez bile yemek yaptığımı hatırlamıyorum. Ne yapıp ediyor, Ümit bu işi hallediyordu..."

O yılın sonunda bu kez Ankara'da bir operasyonda gözaltına alındı Ümit, bir hafta sonra da tutuklandı. İlk görüş 1999 yılbaşısındaydı. İki kadın, Melek ve Makbule Altıntaş camın arkasından süzdüler Ümit'i: "Ümit 'anne bizi biraz yalnız bırak' diyor ama annesi birkaç dakika sonra geri dönüyordu. Pek bir şey konuşamasalar da annesi onu seyretmeye doyamıyordu. Sonunda bir dahaki görüşlere ayrı ayrı gitmeye karar verdik..."

Daha ilk günlerde koğuşun darlığı sorun olmuştu. Bir yatakta dönüşümlü olarak iki ya da üç kişi yatıyordu: "Ümit, Ümraniye cezaeviyle karşılaştırıp, 'oranın on beş kişilik koğuşu büyüklüğünde bir koğuşta yüz kişiden fazlayız' diyordu."

Cezaevi yönetiminden ikinci bir koğuş istenmişti ancak yönetim yanaşmamıştı: "Hücre tipi cezaevlerini açmakta kararlıydılar. Bu cezaevlerine sevke zorlamak için de ikinci bir koğuş vermediler. Sonunda 2 Eylül'de, duvarını delerek az sayıda adli tutuklunun kaldığı yedinci koğuşa geçtiler. Hayır, söylenenler doğru değil, adlilerin haklarını gasp etmediler. Onlarla dayanışma içindeydiler. Üzerlerindeki baskıyı kaldırma uğraşında siyasiler onları destekliyordu."

Adli tutukluların bir bölümü başka koğuşlara geçmiş, yatak sorunu çözülmüştü, ama bu kez cezaevi yönetimi görüşü yasakladı: "Yönetim, 7. koğuşu boşaltın, duvarı örün, biz bir ay sonra size yeni koğuş açalım dedi, ama bu inandırıcı değildi. Aylardır yinelenen koğuş isteğini yerine getirmeyenlerin oyalama taktiğiydi. Kabul etmediler."

Görüş yasağıyla birlikte aileler cezaevinin karşısındaki parka yerleştiler. Muhtemel olaylara karşı çığlıklarını duyurmaya çalışıyor, bir an önce anlaşmanın sağlanmasını istiyorlardı. Makbule Altıntaş da oradaydı: "Güvenlik güçleri ailelerin gece-gündüz parkta kalmasına ses çıkarmıyordu. Avukatlar şaşkın 'böyle bir şey ilk kez oluyor, bunun altından iyi şeyler çıkmayacak' diyorlardı."

25 Eylül akşamı aileler parktan çıkarıldı, direnenler gözaltına alındı. Ve o gece Ulucanlar diye bilinen Ankara Merkez Kapalı Cezaevi ölüm koktu: "Bu bir operasyon değil, katliamdı. İsteseler ellerindeki imkânları kullanıp etkisiz hale getirip, öldürmezlerdi. Kısmen de gaz bombası, sis bombası ve köpüklü su kullandılar ama..."

Avukatların alınmadığı ön otopsi raporu açıklanmış, av tüfeği dahil silahların kullanıldığı, darp izlerinin cesetleri tanınmaz hale getirdiği saptanmıştı. Şimdi teşhis zamanıydı: "Ben girdim teşhise. Hem bir kez daha görmek hem de otopsi raporunda gizlenenler varsa saptamak istiyordum. Femur bölgesinde ölüme yol

Leyla Büyükdağ artık dışarıda.

musun, okumazsan bunları yapar mısın?" diyen sesi, konuşmamakta kararlılık, bu kez retinadan akan kan ve nesnelerle göz arasına giren, giderek de kalınlaşan sis...

"Karşımdakinin, o da eğer gözümde lens varsa, yüzünü görebiliyorum, ağzını açışını, dişlerini..."

Ya titreyen burun delikleri, bakışın oyunları, saçın akları?..

"Hayır, görmüyorum."

Eğer isteğine uyulup cezası ertelenmezse, yüzün hatlarını, ağzın açılışını da göremeyecek Leyla Büyükdağ. Gebze Cezaevi'nden gelen, 'okunmuştur' damgalı mektup Leyla'yı anlatıyor; yatacağı daha dört yıl dokuz ay varken, mazgal altında bırakıp güneşe çıkacağı gözlerini...

"Yüzümü güneşe ilk dönüşüm, yani doğumum 1965'e denk düşüyor."

Büyükdağlar, kalabalık bir aile. Baba çiftçi, anne ev kadını. Leyla, sekiz kardeşten büyüklerin ikincisi. Miyopluğu ise doğuştan. Dört-beş yaşlarındayken halası fark ediyor, gözlerinde bir so-

açtığı iddia edilen kurşun yarası dışında iki bacağında da diz altında üç kurşun izi vardı. Sol kasığının derisini kırık bir kemik zorluyordu. Baş bölgesi tanınmayacak haldeydi, darpla oluşan morluklarla kaplanmıştı... Ümit'in dördüncü koğuştan beşinci koğuşa geçerken vurulduğu söylendi. Kurşun ana damara geldiği ve kısa sürede öldüğü de belirtildiğine göre, bu darp izleri ölümünden sonra dövüldüğünü gösteriyor..."

Ümit Altıntaş'ın cenazesi her kent sınırında değişen, önde eskort arkada polis ekipleriyle İstanbul'a ulaştığında gece yarısıydı: "Karacaahmet'te mezarını hazırlamıştık. Ertesi gün bir törenle toprağa verecektik ama engellediler. Anne ve babasını ertesi gün çıkabilecek olaylarda başkalarının da öleceğini, bundan sorumlu olacaklarını söyleyerek ikna ettiler. Gece yarısı gömmek zorunda kaldık."

Ertesi gün bir anma toplantısı düzenlenecekti, ancak polis yine izin vermeyecek, çok sayıda kişi dövülecek ve gözaltına alınacaktı...

"Asla affetmeyeceğim onları," diyor Melek Altıntaş, acının beslediği öfkesiyle. Sorumluların yargılanacağına da inanmıyor, "Kim," diyor "Kimi yargılayacak ki?.."

"Rüyalarımda sıklıkla Ümit'in öldüğünü görür, ağlayarak uyanırdım. Çünkü onu çok seviyordum. Onu kaybetmek hayatımdaki her şeyi kaybetmek anlamına geliyordu benim için. Hayat bundan sonra tabii ki çok daha zor. Cezaevinde olduğu süre içinde de ayrıydık ama görüşüyor, bir şeyleri paylaşıyorduk. Konuşmak, sesini duymak yetiyordu. Şimdi hiçbiri yok..."

Yaşasa şiirlerin ve öykülerin yanı sıra roman yazmayı deneyecekti Ümit Altıntaş. Bir Metallica kaseti koyup walkman'ine -şu solcu müzik denenleri bir türlü sevememişti, hele de sözlerini-, Melek'e umudu ve düşlerini yazacaktı. Kahkahası koğuşun sınırını aşacaktı. Evdeyken iki kat alttaki komşuları ikisinin kahkahasının dedikodusunu yapmışlardı bol bol, üstelik de lakabı Korkunç Gülüşlü Arkadaş'tı.

Oysa şimdi Karacaahmet Mezarlığı 4. pafta, 2.997 numaralı mezarda yatıyor. Başucuna dikili tahtadaki yazı onu anlatıyor:

"Geceyle Batmayan Güneş."

ALP ATA AKÇAYÖZ: 19 ARALIK, KATLİAM GÜNÜ

Devletin ikramiyesi ölüm mü?

Söz dönüp dolaşıp bu soruya geliyor: Neden? 19 Aralık'ta cezaevi operasyonları sırasında, Ümraniye Cezaevi'nde kurşunlanarak öldürülen Alp Ata Akçayöz'ün annesi Günay, babası Kemal ve kardeşi Bülent, acının ağırlığını bu soruyla kaldırmaya çalışıyorlar... Her cevap bir 'neden' daha doğuruyor ve söz bitiyor...

Bu yüzden başka bir soru yok. Günay, Kemal ve Bülent Akçagöz anlatıyorlar:

* * *

Kemal A.: Cemal Süreya'nın bir şiiri vardır, "Her ölüm erken ölümdür". Fakat bu işkencedir, bu devletin güç denemesidir, bu

Alp Ata Akçayöz.

kendi yurttaşına zulüm yapmaktır. Ben 68 kuşağındanım. Laik, demokrat bir aile yapısına sahibiz. Uzun müddet savcılık yaptım, sonra istifa ettim, istifamın sebebi de bu çocukları kurşunlardan korumaktı, fakat sonunda yine kurşunlara muhatap oldum.

1974'te dağa taşa 'Karaoğlan' yazılıyordu, ben ne bileyim ki Karaoğlan benim çocuğumun ölümüne sebep olacak. Çocuğum hümanist bir insandı, fiziki yapısı mükemmeldi, beyni mükemmeldi... Bir suçu var mıydı, bilmiyorum, fakat bu muameleye layık değildi, son duruşmada Cumhuriyet Savcısı Mete Göktürk tahliye istedi, tahliyeye hiç taraftar olmayan 2 numaralı DGM başkanı da tahliyeden yana oldu, buna rağmen iki üye muhalif kaldı diye tekrar aynı cezaevine gönderildi.

Günay A.: Otuz dört yıllık öğretmenim. Hâlâ onurumla çalışıyorum. Bu devletin bana ikramiyesi çocuğumun ölüsü mü olacaktı? Çocuğumu ben sağ verdim ona, neden ölüsünü verdi? Oğlum devlet güvencesinde değil miydi?

Kemal A.: Benim oğlum hükümlü değil, tutukluydu; ceza hukukunun alfabesidir, hüküm giyinceye kadar masumiyet prensibi vardır, tutuklama bir koruma tedbiridir, buna rağmen niye bizi skorpiyle, tankla, tüfekle vurdular? Bunu Patagonya bile yapmaz, şimdi Avrupa Birliği'ne hangi yüzle gireceksiniz? Benim bunun hukuki mücadelesini yapmayacağımı mı sanıyorlar? Yüreğim yanıyor, Nâzım Hikmet, Abidin Dino'ya demiş ki: "Mutluluğun resmini yapabilir misin?" Acının da resmi yapılmaz, fotoğrafı çekilmez, duyan duyar...

Kemal Akçayöz.

Bülent A.: Abimin ölüm haberini aldıktan sonra savcının odasında kafamı duvarlara vuruyorum... Dört tane de polis var, insancıl tepki verirsin, kafasını tutarsın... Yok. Onların zevk aldığını hissettiğim an bunu bıraktım...

Açlık grevine katıldı abim, 25. günde kesti...

15 bin mark para yatırdık askerliği için, dört gün kala gözaltına alındı...

Kemal A.: Bunun adı Bülent'tir, mahkemeye verip değiştireceğiz.

Bülent A.: Değiştireceğiz.

Kemal A.: Öbür oğlumun adı Alp Ata'ydı, Alp yüceliğin simgesidir, Ata'yı da Atatürk'ten esinlenerek koymuşum...

Alp, 6 Şubat 1971 doğumlu. Ben stajyerdim, doğumunda Kars'taydım. Sonra tayinim çıktı, Darende'ye, Şevket Kazan o zaman adalet bakanıydı, odacı bana geldi dedi ki, "Bakan gelecek, kolonya alalım", ben dedim ki "Buraya gelen misafirlere kolonya ikram ediyor musun, sen bu işlere karışma, gelir, gider". ... Bakan geldiği zaman ayağa kalkmadım, neden? Ben o bakanı Atatürk'ün

kurmuş olduğu Cumhuriyet'in bakanı olarak kabul edemedim... İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunuyum, aldığım kültür buna müsaade etmedi...

Alp çok zeki bir insandı, fakat tahsilini tamamlamadı, Suadiye Lisesi'nden ayrıldı.

Bülent A.: Abim liseye giderken, hiçbir şekilde ders çalışmıyordu, ama fizik, kimya, matematik notları hep 7-8 oluyordu, diğer dersleri zayıftı, okumaya karşı bir eğilimi olmadı, ama bu dersleri hiç bu notların altına inmiyordu, acayip zeki bir şeydi...

Kemal A.: Genel kültürü çok zengindi, hem şiir yazıyor, hem de resim yapıyordu.

Operasyon başarılı geçti diyorlar, adı 'hayata dönüş' operasyonuymuş, hayattan göçüş operasyonu yapıyorsun, ne dönüşü ya, ne dönüşü? Diyorlar ki, ben gidemedim, realiteyle karşılaşamadım, adli morga gidemedim, eşim diyor ki, "Babasının eski savcı olduğunu duyunca, bana karşı tutumları değişti", yani bir yurttaş olduğunu düşünün, o anda cevap bile vermeyecekler... Ben savcıydım, arkadaşlarım vardı, iki gün sonra öğrenebildim, demek ki vatandaş neler çekiyor?..

Ben biliyorum öldüğünü, iki kişi kimliksiz gitmiş morga, milyonda bir ihtimal, eve geliyorum ki belki sağ der eşim, ama maalesef.

Günay A.: Ben yalnız başıma gittim, başımı duvarlara vurdum... duvarlara... Duvarın sesini duydum...

Kemal A.: Henüz otopsi raporunu almadık, aldıktan sonra konuyu gündeme getireceğim...

Bülent A.: Ben otopsiyi veren savcıyla konuştum, bana söylediği olay, yukarıdan ateş açılmış, sırtından girmiş kurşun, kasığından çıkmış...

Kemal A.: Bir yıldır hazırlandık diyorlar, kime hazırlandın sen bir yıldır, esir ettiğin adamı tekrar esaret altına alıyorsun, neden gerekli tedbiri almadın?

Adalet Bakanlığı'nın bütçe içindeki yeri binde 7'dir, isim söylemiyorum, öyle fuzuli bakanlıklar var ki, beş bakanlığın bütçesine dahil... Yüreğim yanıyor...

Günay A.: Yardım yataklığı niye götürüyor aynı cezaevine, 18 yıl almış, o bilinci özümlemiş insanın yanına koyuyor, niye?

Kemal A.: Sonra ben oraya giremiyorum, diyor. Senin devlet olarak giremediğin yere neden benim çocuğumu koyuyorsun?

Günay A.: İsyan için o kadar çok sebeplerimiz var ki... Benim çocuğum eline silah almamış, ne bir yürüyüşe ne bir eyleme katılmış, hakkı var mı buna?

Kemal A.: Daha ceza almamıştı, tutukluydu... 169.'dan yargılanmıştı efendim, çıkacaktı, yüzde yüz çıkacaktı... Şimdi hayatta olacaktı...

Hocamız vardı, Sahir Erman, dedi ki son derste, "Şimdi bu fakülteyi bitiriyorsunuz, kiminiz avukat, kiminiz savcı, kiminiz adliye makamı olacaksınız, fakat unutmayın, siz de hukuka bağlısınız". Biz böyle bir eğitimden geçmiş, bunu hayatımıza uygulamış bir kuşağız...

Günay A.: Okulu bıraktı, sonra evlendi oğlum. Önce alüminyum doğrama işi yaptı... Evlendi, bir kızı oldu, Berfin. Sonra eşiyle birlikte bir market açtı, ikinci bir iş daha yapıyor, bal ambalajlıyorlardı...

Bülent A.: Beraber çalışıyorduk, ortaktık. Çok iyi niyetliydi, işçilerimizin her şeyiyle, sağlık sorunuyla ilgilenirdi. Birinin guatr ameliyatı olması mı gerekiyor, o koştururdu. İşyerimizde 7 kişi çalışır, ama o 15 kişilik yemek hazırlatırdı, gelene gidene ikram ederdi... Çok insalcıldı. Kendisinden büyük insanlar, "Bu adam çok farklı der," onunla sohbet etmekten hoşlanırlardı... Abim kimseyi düşman olarak görmüyordu... Neden bizi buldu, bunu anlayamıyoruz biz... Abim kına yakmadı, hayatı seviyordu abim, insanları, yaşamayı... 450 kişi içinde 6 kişi ölüyor ve biri abim, neden?

4 Mart'ta askerliğim gelecek, benim yerimde olsanız ne yaparsınız? Kimden nefret edeyim, kendimden mi, devletten mi, örgütten mi?

Kemal A.: Birinci aramada polis iyi arama yapmamış, oysa evine gidip gelen biri silah saklamış. İlk alınışında altı ay cezaevinde kaldı. Çıkmasına yakın içerde demişler ki, "Sende silah var". Silah orada durdu, bana dese ya alır teslim ederim, ya atar bedelini öderdim...

Bülent A.: Abimin örgüte sempatisi vardı, ama eylem yapmış, eline silah almış değildi. Özgürlük istiyordu, adalet istiyordu, hakça bölüşüm istiyordu. Yoksa kızına, *"Senin en çok ellerini sevdim çocuk/silah yerine şeker tutan ellerini sevdim"* diye yazar mıydı?

Kemal A.: Tahliye oldu, bedelli askerlikten istifade etmek için hazırlık yapıyordu. Bir gün gelip o silahı aldılar, polis de alan çocuğu yakalamış... Oğlum, silahı vereyim de huzur içinde askere gideyim diyordu...

Günay A.: İki davayı birleştirdiler,169. madde uygulanır, 2 yıl 6 ay, tahliye edilirdi... Niye kurşunluyor benim oğlumu?

Bülent A.: Ben savcıya aynı soruyu sordum, neden abimi oraya koydular, savcı, "Evet," dedi "oraya koymaları bir hatadır"...

Kemal A.: Olayın cezai yönüyle uğraşacağız, bu hizmet kusurudur da, bununla da uğraşacağız. Bu devletin aczidir, tarihin lekesidir... Benim çocuğum için demiyorum, bütünüyle diyorum...

Bülent A.: Almanya televizyonları yorum yapmıyor, yanan insanları gösteriyor... Abim hiçbir zaman kendisini bir sıfatla tanımlamadı, öyle olsa 'bedelini ödedi' derdim, utanmazdım, yine gurur duyardım onunla, ama neden abim?

Günay A.: 400 küsur kişi... 5 kişi ölüyor, biri benim oğlum, neden? İsyan ediyorum, elbette hiçbiri ölmeseydi, hepsinin annesi vardır, hepsi insandır, isterse katil olsunlar, onlar da ölmesindi. Neden beş kişiden biri benim oğlum?

Günay A.: Ölüm oruçlarının bu son zamanında aileler devamlı Taksim'e gidelim, diyorlardı, çocuklarımız için meydanlara dökülelim, bağıralım... Hiçbir gösteriye, yürüyüşe gitmedim. Ben bu devlete, bunca hizmet etmişim... Ben devlet memuruyum, gidemem, hele de bu yaştan sonra. Güveniyordum da ben... Şimdi diyorum 'keşke gitseydim'... Nasıl anlatalım bunu biz, size?..

Bülent A.: Ben bir kere gittim, operasyonun ikinci günü, Mis Sokak'a... Artık çaresiz, gitmek zorunda hissettim... O kadar demokratik bir eylemdi ki... İnsanlar oturdular, ona bile tahammülleri olmadı, su sıktılar, üzerine saldırdılar, devlet bu ülkedeki insanları, Atatürkçüleri bile düşman olarak görüyor...

Kemal A.: Ben koğuş sistemine taraftar değilim, fakat F tipinin ancak ortak alanların fiziksel koşulları hazırlandıktan sonra kullanılmasını düşünebilirim. F tipine personelin altyapısı ve eğitimi sağlandıktan sonra geçilebilir, dağdaki çobanı getirip, bir resmi elbise giydirip, birinin karşısına koyarsan, o kendisini aslan zanneder... Ayrıca sivil toplum örgütlerinin kontrolü de yasal zemine oturtulmalı, yoksa manevi işkenceden öldürürler, değil ki fiziki işkence...

Her gün, sen vatan hainisin, sen teröristsin diye işkence yapar. Oraya girdikten sonra artık terörist falan yoktur, orada sadece cezasını çeken insan vardır. Modern ceza hukukunda da cezanın gayesi öç almak değildir, insanları topluma kazandırmak, onu ıslah etmektir... Bize hukuk fakültesinde bunun doktirinini böyle verdiler, ama bunların amacı cezaevindekileri kişiliksizleştirmek, daha kötü insan olarak topluma sunmaktır...

Günay A.: Depremden önce bir arsa aldılar, üzerine bir ev yapacaklardı... Sosyal hayatları vardı, hayatın içindeydiler...

Kemal A.: Ben görüşe bir kez avukat olarak gittim, bir jest yapıp para verdim, "Herkes avukatına para verir, ben avukatımdan para alıyorum," deyip herkesi güldürdü... Sarıldık, gülüştük, öpüştük...

Ben bir daha gitmedim...

Ben tavır koydum, bir daha bu konularla ilgilenmesin diye, gitmedim...

Günay A.: "Anne, babam niye gelmiyor?" diye sordu, "ölüm var kalım var, gelsin göreyim," dedi...

Kemal A.: Keşke gitseydim... Ona ayrıca üzüntü duyuyorum ve hayatım boyunca duyacağım...

Bülent A.: En son ben gittim görüşe, "Eğer bana bir şey olursa kızının babası sensin," dedi "Hem babası hem amcası olacaksın"...

Günay A.: Dedi mi onu, ciddi misin?

Bülent A.: Şiir yazmıştı kızına, kurdeleye bağlamış, yıpranmasın diye bir naylona sarmış... Bana verdi...

Kemal A.: Herkesle güleryüzle konuşan, tertemiz bir insandı...

Bülent A.: Herkesle konuşabiliyordu, konuşmaya başladığında insanlar ağzının içine bakıyorlardı...

Günay A.: Kızınca bile gülüyordu, onun her şeyi bambaşkaydı... Özel ve güzeldi...

EŞBER YAĞMURDERELİ: İNADINA İNAT...

Bu yazı, iki kardeşle, bir oğulun yaşadıklarına dairdir.

Bu yazı, iç mekânlara aittir ve Türkiye bir 'iç mekânlar' ülkesidir. E ve F tipleriyle, açık ve yarı açık şekilleriyle binlerce insanı zorunlu konuk kılar, hele de bir darbenin ertesiyse 'adalet' dağıtmaya daha bir heveslenir.

Bu yazıda adı geçenler Eşber Yağmurdereli, kız kardeşi Sumru Yağmurdereli ile oğul Uğur Yağmurdereli'dir. Eşber Yağmurdereli, 1978'den başlayıp bugüne kadar neredeyse kesintisiz 'iç mekân'da. Son tutukluluğu 1 Haziran 1998'de başladı ve 2 yıl 25 gündür sürüyor. Yani, toplam 15 yıldır o bir mahpus. Sumru Yağmurdereli hem içerdeki, hem dışarıdaki ağabeyini anlatıyor:

* * *

Eşber Yağmurdereli cezaevine götürülürken.

"Biz hiç sıradan abi kardeş olmadık. Karşılıklı rakı içtik, birlikte aynı türküleri söyledik. Birbirimize her şeyimizi anlatıyorduk..."

"Çok küçükken evcilik oynardık birlikte, çamurdan çok güzel, çok düzgün evler yapardı. Ben kör olmadan önceki halini hiç hatırlamıyorum, ama çok keyifli zaman geçirdik, oyunlar icat ederdik. Tortum'da Kolozkaya diye bir yer vardı, oraya çıkar şiirler okurduk. Ona mısır püsküllerinden sigara sarardım."

"Bir gün abim ve üç arkadaşı bisikletle otuz kilometre uzaktaki bir kasabaya gitmeye karar verdiler. Abim bir arkadaşının bisikletine binecek sandım. Hayır. O da bisiklet kullanacaktı ve arkadaşları ona sağ yap, sol yap diyeceklerdi. Arabaların seyir halinde olduğu bir yoldu. Çok panikledim, çok yalvardım, hatta ayaklarına kapandım, dinlemedi beni, gitti. Fırladım, babama haber verdim, o da çok panikledi. Kasabaya gittiğinde onu kahvenin önünde tavla oynarken bulmuş... Yani hep hayatın içindeydi..."

"İlk kez 5 Mart 1978'de tutuklandı."

"Cezaevine girdiğinde o otuz üç yaşındaydı, bense yirmi altı. Böyle bir duruma hiç hazırlıklı değildim, elimin bacağımın bir tarafı gitti gibi geldi. Çok kötü bir dönem geçirdim, on beş gün gibi bir sürede on sekiz kilo verdim. Bu arada sürekli sorguya gö-

türülüyordum, evimiz aranıyordu. O da Bursa'da, Bursa Cezaevi'ndeydi ama görüşemedik."

"İlk Samsun Cezaevi'nde görüştük, ben artık rahattım, durumu sindirmiştim. 'Bu adam burada,' diyordum. 'Bundan sonra yapılması gereken neyse onlar yapılacak.'"

"Bazı cezaevlerinde telefonla görüşüyorduk. Demir parmaklık, tel örgü, cam ve telefon... Yüzünü seçmek zaten mümkün değildi. Telefon süreli olduğu için zamanını ayarlayamıyorsun, yani bir hoşçakal demeden iş bitiyor, birdenbire kendini, kendi kendine konuşur buluyorsun, artık bir şey söylemek, sormak şansın yok, 'bir şey istiyor musun' diyemiyorsun..."

"1979'un Mart'ında Trabzon'a gitti."

"Babam felç geçirmişti, koltuk değneği kullanıyordu. Cezaevi müdürüne telefon edip babamı getireceğimi söylüyordum, 'Aaa, tabii, ne demek' dendi. On iki saat yol gidip cezaevine geldik, kapı duvar... Dışarıdan gördük, müdür odasında ama yok dedirtiyor, telefona bile çıkmıyor... Yaşlı ve felçli insanı götürüp görüş yapmadan dönmek... Sıkıntılıydı..."

"1979 Haziran'ında Amasya Cezaevi'ne sevk edildi. 12 Eylül'ü Mardin Cezaevi'nde karşıladı. İki yıl bu cezaevinde kaldı."

"Mardin halkı çok sıcak ve konukseverdi. İlk görüşe gittiğimde taksi şoförü para almadı, beni kapının önünde bekleyeceğini söyledi, 'Yabancısınız, konuğumuzsunuz, sizi evime götüreceğim' dedi. Gardiyanlar karşı çıktılar, 'Hayır, artık bizim konuğumuzsunuz'... Her gidişimizde arbede çıktı: Geçen sefer sizde kaldı, bu sefer bizde kalacak..."

"Abim Mardin Cezaevi'ndeyken Uğur çok küçüktü, iki yaşında falandı. Yeni yeni babasını tanımaya başlıyordu. Cezaevine girdiğimizde asla babasına sarılmaz, bir iki saat sonra etrafında dolaşmaya başlardı. Gözlerinin görmemesini kavrayamazdı, yakınlaşsın diye, 'Babana pantolonunu göster,' derdim, abim elini uzatırdı, vururdu: Elinle değil, gözünle bak. Herhalde, babasının neden cezaevinden çıkmadığını sorduğunda biz söyledik, 'Amcalar bırakmıyor' dedik. Bir görüşte ben abimle konuşurken bir baktım, o gardiyanların yanında, nereden bulmuşsa, şekerler, sakızlar, çikolatalar, cebinden çıkarıp onlara uzatmış, 'Ben size bunları vereyim, siz de bana babamı verin' diyordu."

"Abim bizi hep takım elbiseleriyle karşılardı Mardin Cezaevi'nde, sonraları bu değişti. Aynı tutumu babamda da gördüm. Ne zaman görüşe gidecek olsam, 'Prensesim, rüyamda gördüm' derdi, 'Bu kez abinle birlikte döneceksin'. Döndüğümde, hangi saat olursa olsun, babamı kapının yanında, takım elbiseleri üzerinde, bir sandalyede oturur bulurdum. Neden yapıyorsun bunu derdim, susardı..."

"Aynı davadan sekiz kişiydiler ama hepsi ayrı ayrı cezaevlerindeydi, duruşmalara getirilmiyorlardı... Birkaç kez bakanlığa başvurdum, ödenek yok dediler, ödeneği biz karşılayalım dedim, olmadı... Duruşma sekiz yıl sürdü. Yargıtay, sıkıyönetim mahkemeleri, yazışmalar... Sonunda müebbete mahkûm edildi..."

"Sinop. Abimin 15 yıllık cezaevi sürecinde en zor koşullarda yaşadığı yer. Bir duruşmadan sonra götürdüler Sinop'a, ben de arkalarından gittim. Cezaevine girerken gördüğümde dünyanın yuvarlak olduğunu keşfettiğimi düşündüm. O gün bende sinema karesi gibi kaldı: Abimin önce bacakları gitti, sonra gövdesi, en son kafası... Tanrım dedim, burası bir kuyu, abimi kuyuya gönderiyoruz... Üç hafta sonra görüşe gittim, avurtları çökmüştü, ilk defa saçları beyazlamıştı."

"O Sinop'tayken bir hafta, uykusuz, bakanlıkla cezaevi arasında gidip geldim. Cezaevleri Genel Müdürü, hücreden alınması için cezaevi müdürüne yanımda faks çekiyor, cezaevi müdürü almadım diyordu. Sonunda aynı genel müdürün bir yazısını gördüm, 'Hücreden çıkarmayın' yazıyordu. Odasının kapısını tekmeledim, adamları geldi, karga tulumba dışarı attılar..."

"Genel müdürün odasının katında, merdivenin başında bayginlık geçirdim. Tam yere düşüyordum, birisi tuttu, baktım bir hanım. Birileri daha geldi, o hanım 'Hemen benim odama götürün' dedi. Odaya aldılar, hanım 'Ben sizi izliyorum' dedi, 'ama dua edin ki yaşıyor'. 1978'de öldürülen Savcı Doğan Öz'ün eşi Sezen Hanım'mış."

"Sinop, abim açısından çok sıkıntılıydı ama üretkenlik olarak bakıldığında en önemli yer orası. İlk yazılarını orada yazmaya başladı, *Akrep* orada çıktı..."

"Sıkıntılıydı çünkü ne radyosu, ne kabartma kitapları ne de daktilosu verilmişti. Mektup bağlantımız kesilmişti, mektupları kapının altından atılıyor, okunmuyordu. İşte burada görmemesi çok önem arz ediyor, insansız kalabilirsin, ama kendin okuyabilirsin, yazabilirsin... Buna rağmen hiç hırçınlaşmadı, sakinliğini korudu. Öyle tecrit edilmişti ki, aynı dosyadan aynı cezaevinde olan arkadaşı bile onun orada olduğundan habersizdi."

"Ses de yok, insan sesine bile hasret... Müzik hiç yok zaten, bir gün getirmişler, kapısının önüne bir teyp koymuşlar, kasette de mevlut. Çok heyecanlanmış. Adam Türk müziğini, makamları çok iyi bilen bir adam, başlamış eşlik ederek volta atmaya... Teybi sökerek götürmüşler..."

"Samsun Cezaevi... Öylesine zorluklar çektik ki, abim buradan ayrılsın, bir daha gelmeyeceğim bu kente demiştim... Gitmedim."

"Abim müthiş inatçıydı, çocukluğunda da böyleydi, dirençli bir adamdı, onun uzantılarını on dört yıl cezaevinde gördük. Birçok cezaevinde, voltada dimdik yürümesinden korkuyordu yöneticiler, üstlerine geliyor gibi irkiliyorlardı. Hiç ödün vermedi."

"1989'da, Turgut Özal döneminde, Uluslararası Af Örgütü'nün kampanyasından etkilenerek özel af gündeme geldi. Bu bir özür dilemenin sonucunda gerçekleşecekti. Çok heyecanlandım, annem-babam çok yaşlanmıştı, artık aramıza dönmesini istiyordum... Reddetti, savcı bana 'Vasisi sizsiniz, siz de imzalayabilirsiniz' dedi. Konuşmam gerektiğini söyledim, o heyecanla gittim ve 'Çık' dedim. 'Duymamış olayım' dedi, 'sen bari bunu söyleme'... Sonraları da ne özel aftan yararlandı, ne de bu son girişinde olduğu gibi, başına gelecekleri bilmesine rağmen yurtdışına çıktı... Ha, şimdi içerde olması kimin umurunda diyorsanız, sanırım kendisinin umurunda."

"Asla onaylamasa, tartışmalarda uygulanmaması için çaba gösterse de Cezaevi'nin ortak kararıysa bütün açlık grevlerine katıldı... Sayısız..."

"1988'de, Aydın'da iki tutuklunun öldüğü o açlık grevinde biz Bursa cezaevinin önünde bekliyorduk. İçerden bir ambulans çıksa camlarına tırmanmaya çalışıyorduk, acaba kim, kimi götürüyorlar

diye... Uykusuz geçen bir haftanın ardından bir gün eve gitmeyi önerdi eşim, duş alırsın dedi, sonra geliriz yine. Kente döndük, eşim bir arkadaşının işyerine bıraktı beni, daha çayımdan ilk yudumu almıştım ki, yeniden kapıda belirdi. Yanında bir de avukat arkadaşı vardı, ama ikisinin de yüzü kötüydü. 'Ne oldu?' dedim, 'Yok bir şey,' dedi, 'avukat arkadaş cezaevine gidecekmiş, seni de bırakayım istedim'. Avukat cezaevinin kapısından girdi, eşim rahatladı... O zaman söyledi, Anadolu Ajansı haber geçmiş, Eşber Yağmurdereli enfarktüs geçirdi ve öldü diye... Eşim inanmamış, bizi cezaevinin kapısının önünden çekmek için polisin bir oyunu olduğunu, eğer avukatı içeri alırlarsa bilginin yanlış olduğunun görüleceğini düşünmüş. Haberi asıl veren BBC'ymiş, ajans da oradan almış... Neden, nasıl hâlâ bilmiyorum..."

"1991'de şartlı tahliyeyle salıverildiğinde insanların ona olan saygısını gördüm; sekiz yaşındaki çocuk, seksen yaşındaki adam elini öpmeye kalkışıyordu."

"1995'te salıverildikten bir ay sonra bir mitingde yaptığı konuşma nedeniyle 45 gün hapis yattı. Abime gösterilen saygı daha da arttı."

"Affın ilk kez gündeme geldiği günlerdi, bir taksiye bindim. Radyo açık, aftan konuşulmaya başlanınca şoför heyecanlandı. Sebebini sordum, infazım var abla, dedi. Bir cinayet davasına karışmış, dikkat edin dedim, infazını yakmayın, belki af çıkmaz... Yok, dedi şoför, bizim Eşber Abimiz var, o direniyor, bizi de kurtaracak..."

"Evet, 2 yıl, 25 gündür abim cezaevinde... Ceza Yasası'ndaki 17. madde değişmediği takdirde 2020'ye kadar orada kalacak..."

Babam Eşber Yağmurdereli

Biz artık yeni eve taşındık. Ev duvar kâğıtlı ve geniş. Senin resmin büfede duruyor. Evin bacasında kargalar yuva yaptı. Bunun için salonda soba yakmadık. Ondan benim odama taşındık. Sen nasılsın?

Not: Her gün arabacılık oynuyoruz. Arkada araba resmi var. Bu arabaya binmek güzeldir. Babacığım, bu arabaya bin de gel.

Uğur-Eşber Yağmurdereli.

'Görülmüştür' damgalı mektup, babanın yastığının altında bekledi... Kaç yıl? Saydı çocuk... Kaç bayram geçti, kaç bahar, kaç ayakkabı eskidi, kaç gömlek küçüldü saydı. Baba, arabaya binip gelmedi:

"Tutuklandığında 1978'in 5 Martı'ymış. Ben 25 Mart'ta doğmuşum. Babam, koğuşa gönderilen eşyalarının arasına sıkıştırılan küçük bir nottan öğrenmiş doğumumu..."

Çocuk, yani Uğur, Bursa'da büyüyecekti, annesi Şeref Nur'un yanında. Baba, yani Eşber Yağmurdereli, fotoğraflarda, mektupların son sayfalarına çizilmiş ellerde izleyecekti oğlunun büyümesini. Hücrede geçirdiği dokuz yılının tanığı Samsun, Trabzon, Amasya, Adıyaman, Mardin, Diyarbakır, Sinop cezaevlerinde çaycıya, gardiyana, yan hücredeki komşusuna anlattıracaktı:

"Ne var oğlumun üzerinde? Gülmüş mü objektife bakarken? Parmakları... Uzun mu, ince mi... Nasıl?"

Uğur hatırlayacaktı: "Babamı görmeye gitmek, bir yere gezmeye gitmek gibiydi. Babam bizden başka bir yerde oturuyor, biz de onu ziyarete gidiyoruz diyordum. Benim için bu yolculuklara çıkmak keyifli ve sevinçliydi."

Çocuk sevinçlerine, çocuk alışkanlıklarını ekliyordu Uğur. Başka bir yerin adı 'cezaevi' olarak yerleşirken aklına, büyüyordu:

"Cezaevi kavramını, ilkokula başlayacağım yıllarda, altı-yedi yaşlarımda öğrendim. Cezaevi korkunç bir yerdi artık... Sevdiğim bir insan vardı, ama o insanla sınırlı bir şeyler yaşamak zorunda kalıyordum."

Eşber Yağmurdereli, hücreden çıkarılıp Bursa Cezaevi'nin koğuşlarından birine konulana kadar baba-oğlun tenleri birbirine bayramlarda değebildi ancak. Bayram demek açık görüş demekti, dokunmak, koklamak, kazağından çekiştirebilmek, kucağa alınabilmek... "Bursa'ya geldikten sonra her hafta gidiyordum ziyarete. İnsanın babasıyla haftada bir görüşmesi, tel örgülerin arkasında..."

Anlatılmazdı. Uğur'un aklında, cezaevinin önündeki uzun kuyruklar, tek tek aramalar, kaydedilmeler, açılıp kapanan demir kapılar, düdük sesleri, "bitti" çığlıkları kaldı...

* * *

İyi ki Sumru vardı... O uzak yerlerin, uzak cezaevlerine ulaşabildiyse, halası Sumru sayesindeydi. Babasının on dört yıllık cezaevi sürecinin arkasındaki kadın. Kendisini görüşlere taşıyan, her sürgünde kardeşinin arkası sıra koşturan, avukat bulan, bir mahkûmun yakını nasıl olmalıysa öyle olan, yorgunluğun üstünde durmaksızın umut çoğaltan Sumru... Büyüdükçe, babasıyla arasında 'kişiye mahsus' diyalog Sumru üzerinden yürütülecekti. Açık görüşlerde ve sonrasında baba-oğul bir kenara çekilip fısıldaşacaklardı:

"Baba biliyor musun, halam ..... yaptı."

"Bilmez olur muyum, geçenlerde de ..... söyledi."

Onca abartısına rağmen sevgi ve vefayı örtemeyen bu dedikodu zamanları, Sumru'ya değer, bir gülüş olup geçiverirdi...

"... Dedem öykü yazıyor. Babaannem bana lazer tüfeği aldı, dürbünü bile var. Salı günü sinemaya gittik. Pazar günü de tiyatroya gideceğiz. Her gün yarım saat ders çalışıyorum. Sonra dedemle arabacılık oynuyoruz. Öğretmenim hasta, yeni öğretmen geliyor. Halam bana iki tane araba aldı. Bana hiç mektup yazmıyorsun. İlaçlarını içiyor musun? Düzenli içmeye bak. Halam bana iki araba aldı. Özel kutuları da var. Sen sigara içiyor

musun? Dedem çok içiyor. Biz her akşam çerez yiyoruz. Bu akşam da yedik..."

Mektuplar çoğalıyor, çoğaldıkça baba, oğlunu yanıbaşında buluyordu. Sumru ve Uğur, kardeşi ve oğlu, hücreye denizi, gökyüzünü, maviyi, kayısı güllerinin kokusunu akıtan iki dipsiz kuyuydu...

Sevgili Babacığım. Seni çok seviyorum. Biz vapurla geldik. Vapurumuz çok kocamandı. Okulda resim yapıyoruz. Öğretmenimiz tatile gitti. Bize Emine hemşire bakıyor. Teyzeler küçüklere bakıyorlar. Okulumuz çok iyi. Biz de çok mutluyuz. 10 Kasım'da şiir okudum. Deniz annesini istedi. Şiirini okuyamadı. Arkadaşlarımın da sana selamı var. Deniz şiirini okuyamadı. Ben çok güzel okudum şiirimi. Başhekim bile alkışladı...

... Sevgili Babacığım, sen nasılsın, iyi misin? Ben iyiyim. Halamla beraber tiyatroya gideceğiz. Halam hiç gülmüyor. Ama gülünce de çok güzel oluyor.

Babanın Anlamı

Çocuk mektuplarına o görüş günlerinin ağırlığını sızdırmayacaktı hiç. O 'bunaltıcı' hava, ince bir sızıyla hatırlanacakların arasına sıkışıp kalacaktı:

"Cezaevi, bunaltıcı havası olan bir yer. Cezaevine girince üzerini ararlar. Geçersin. Geçerken, artık görebileceğim diye sevinirsin. Bir avlu vardır, oradan bir başka yere götürülürsün, yine beklemeye başlarsın. Beklerken sona yaklaşmak müthiş bir şeydir. Çok zor bir işin, yapılamayacağı düşünülen bir işin sonuna gelmek gibidir, görüşe girmeyi başarabilmek."

Çocuk, başaramayanlar için kaygılanırdı. Çok uzaklardan gelip de görüşmesine izin verilmeyenler, bir de soyadı tutmayanlar... Yoktu ki elinde bir masal değneği, açıversin kapıları... Yoktu.

Belki tesadüftü, belki de çevresinin, hadi dili varıp söylesin 'şımartması'nın koruması, ne sokakta, ne okulda alt dudağını sarkıtıp, "Neden benim babam cezaevinde?" diye sormadı. Kimse çıkıp da çatmadı kaşını, 'komünistin oğlu' diye... Biliyordu, onun babası başkaydı:

"Babanın sözlükte tanımı neyse, benim babam o tanımlara uymaz. Birincisi, baba, fiziksel olarak dünyaya gelmemizi sağlayandır, ikincisi, babanın görevleri vardır, şöyle yapar, böyle yapar... Bunlara uymazdı babam. Babalık-oğulluktan çok arkadaşlık yaptık biz."

Yine de sünnet olduğunda ilk saatini, on yaşında da ilk müzik aleti olan mandolinini alan babasıydı: "Bir hediye alırken bile insanın içinde burukluk kalıyordu. Cezaevinde, bana bunu nasıl aldı?.. Para kazanamıyorken nasıl bana bu hediyeleri alıyor diye düşünür, üzülürdüm..."

Okumayı öğrendiğinde, *Seksen Günde Devriâlem*'i, *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'ı okumasını öneren de babasıydı. Büyüdükçe çocuk kitaplarından klasiklere geçişini sağlayan, Tolstoy, Zola'yı, Gorki'yi okunacaklar listesine aldıran da oydu. Bir kitap nasıl okunur, nasıl çözümlenir, edebi yönü ne, yazar hangi simgeyi, hangi amaçla kullanmış babasından öğrendi: "Sen çıkınca beraber gezeriz. Kitap okuruz. Ben listeyi yaptım. Dedemle ben tavla oynuyoruz. Hep 100 liraya oynuyoruz. Hep ben kazanıyorum. Bunun için dedem benimle oynamaya korkuyor. Aldığım paraları halama veriyorum. Halamda 600 lira var. Babaannemle hep balkonda oturuyoruz. Babacığım bana mektup yaz. ... Not: Yanaklarından öperim."

Çocuk, yani Uğur, büyüdü. 1 Ağustos 1991'de, yani Uğur on dördünden birkaç ay almışken, baba, ellili yaşlarına uzanırken buluştular. Eşber Yağmurdereli şartlı tahliye edilmişti. O gün, cezaevi kapısında, karşılayıcılar arasındaki oğul, birlikte yaşanacaklara dair kurulan düşlerin ilkine attı adımını:

"Sürekli konuşurduk, çıkınca ne yapacağız diye... Öncelikle hamama gidecektik. Bunca yılın kirini, maddi, somut değil, soyut olarak kirini atıp rahatlayacaktık. Bir de birlikte içeceğiz derdik. Çıktığı gün hamama gittik, akşam da oturup içtik..."

Birlikteydiler artık, demir kapısız, tel örgüsüz, camsız... Baba, "İstanbul," dedi, oğul da. Liseyi bu büyük kentin büyük okullarında, ille de babasının yanında okuyacaktı: "Babamın çıkması benim ergenlik, ilkgençlik çağıma denk düştü. Her şeyi yeni yeni anlamaya, düşünmeye, bilinçlenmeye başlamıştım. Üzerimde bü-

yük etkisi oldu. Bugün aldığım kültürün yarısından fazlasında, okuduğum kitapların dışında, onunla tartışmalarımız, bana anlattıkları vardır..."

Sanattan Vazgeçme...

Örnek mi? Türk Sanat Müziği üzerine ne biliyorsa, babasından öğrendikleriydi. Makamlar, usuller, şarkılar... Ut ve gitar çalmayı öğreten de babasıydı. Üzerine yeterince düşmediği piyanoya yönelten de... Sonraları, üniversitede mimarlığı seçmesinin sebebi de babası olacaktı:

"Ben mühendis olmak istiyordum. Babam, mimarlığın sanat boyutu da olduğunu söyledi. Aslında istediği, konservatuvara gitmemdi. Başvurdum, ama son sınavda elendim. Bir daha girmek istemedim sınava. Yani, babam, en azından yaptığım işin bir sanat tarafı olsun diye beni mimarlığa yöneltti..."

Baba-oğul birlikte yaşar da çatışma çıkmaz mı? Eşber Yağmurdereli, salıverildikten sonra oğluyla kurduğu ilişkiyi kendisinin babasıyla olan ilişkisine benzetmişti, "Zaman zaman kabullenilmiş, zaman zaman çatışmalı..."

Uğur içinse çatışma, bir yaz yağmuru gibiydi, değer geçerdi: "Çatışma doğal olarak var, ama kuşak çatışmasına dönüşmedi hiç. İki arkadaşın tartışmaları, kavgaları gibidir yaşananlar. Onun söylediğini yapmamışsam ya da benim bir isteğimi ertelemişse... Tek çatışma konusu budur..."

Yazları annesiyle birlikteydi. Babasından aldıkları hayatın bohem tarafıysa, annesinin verdikleri yaşamaya dair temel bilgilerdi. "Eğitimimde annemin büyük emeği var," diyecekti, "O doktor. Ondan tutumlu olmayı, düzenli yaşamayı öğrendim."

Salıverildikten bir ay sonra, İstanbul'da, insan hakları mitinginde bir konuşma yaptı Eşber Yağmurdereli. Düşünmek, hele de düşündüğünü konuşmak suçtu. Hakkında tutuklama kararı çıktı. 15 Mayıs 1995'ten 7 Kasım'a kadar süren firar, arkasından 40 günlük tutukluluk, oğulun 'siyaset'e, onun ne olduğuna ve ne olmadığına dair açılan yeni penceresiydi. Üstelik bu ilk de olmaya-

caktı, iki yıl sonra bir kez daha tutuklanacak, bu kez 17 gününü cezaevinde geçirecekti. Sekizinci madde, hayatlarının üzerinde ağır, bunaltıcı bir kılıçtı. Çocukluğunun babasıyla tek iletişim aracı olan mektup -bin mektup yazmıştı babasına- yetmezdi artık... Yetmedi de. Avukatlarla bağlantı kuran, babasının isteklerini ileten, imza kampanyaları düzenleyen, bir mahkûm yakınının el kitabını taşıyan olacaktı. Oldu.

"Babamın, uzun bir süredir siyasetin içinde olması şansımdı. Çok fazla insan tanıdım, her alanda, sanatta, siyasette... Kimin ne olduğunu kavrayabilmem için insanları tanımam bile yeterli oldu. Siyasi olarak, babamın sevmediğini ben de sevmem. Politikacının davranışından, ne yaptığını bundan sonra ne yapacağını kestirebiliyorum... Aslında siyasetin hain, sinsi bir şey olduğunu da öğrendim."

Evet, sinsi ve hain bir şeydi siyaset. Salıverildiğinde, bir gazete "Yağmurdereli Amerika'da PKK'lilere Konferans Verdi" diye manşet atmıştı. Oysa babasının pasaportu yoktu ve Edirne'den ötesine geçmemişti hiç. İnsanlar, devletin babasının peşine neden ve nasıl düştüğünü anlamıyorlardı. Anlaşılmayan, anlaşılmak istenmeyen bir başka şey daha vardı, neden Cumhurbaşkanı'nın özel affını reddediyordu babası? Neden içerde ya da dışarda olmak arasındaki tercihini, körlüğüne asılmadan, "Yasayı değiştirin" demekte kullanıyordu?

"Babama tepki gösteren insanların medyanın yanlış haberleriyle bir şekilde kandırıldıklarını düşünüyorum."

Tutuklanacak haberlerinin tedirginliğine, tutuklanmasının kesintilerine rağmen kendilerince düzenli bir hayat kurmuştu baba-oğul. Birlikte tatile çıkmışlar, birlikte gezmişler, birlikte okumuş ve yazmışlardı. Babasının yazdığı *Akrep* oyunu sahnelendiğinde, dersleri izin verdiğince kuliste ya da seyirciler arasındaydı oğul: "Yaşadığımız acıları unutmuştuk, bir anlamda sarmıştık yaralarımızı. İki arkadaş gibiydik ve bu yüzden benim öyle çok samimi arkadaşlarım olmadı hiç. Özlem gidermek benim açımdan kısa bir zaman almıştı. Yaşamadığımız, eksik kalan bir şey yok, ama yine de bu..."

Evet, yine de bu insanların birbirinden ayrı yaşamasını gerektirmiyordu, hele de bir baba ve oğlun. Yağmurdereli, geçen ay yeniden tutuklandı. Çankırı Cezaevi'ne götürülürken kendisine eşlik eden avukatlarla oğluna haber gönderdi: "Şimdi sınav dönemi. Gelme, derslerine çalış. Görüşe, sınavlar bittikten sonra gel..."

Oysa bu yaz, ertelenmiş bir düş gerçekleştirilecekti. Hazırlıklar neredeyse bitmek üzereydi: "Babamın hayalinde olan bir tekne projesi vardı. Denize açılacaktık. Bu yaz gerçekleştirecektik. Belki hâlâ olabilir, ben bu yaz için umudumu hâlâ kaybetmiş değilim..."

Kaç Babalar Günü uzun kuyruklarda, gardiyanların gözleri çocuk yüreğinde geçmişti. Şimdi, yeniden... Üstelik açık görüşler de yasaklıydı artık, sevgiyi babaya pervasız sunmak da... Uğur, bugün, bu Babalar Günü'nde, ayaklarına akıtıyor özlemini. Pedalına basacak bisikletinin. Selesinde kâğıt ve kalem, babasına asla tükenmeyecek bir armağan sunacak:

"İyi ki düşünüyorsun babacığım..."

SAĞMALCILAR'A HOŞ GELDİNİZ!

Ortaokul ikinci sınıftaydım ve rotamı çizmiştim, gazeteci olacaktım. İlk işimde de cezaevlerinin kadın koğuşlarına girip 'kader kurbanları'yla röportajlar yapacaktım. Hayat tersinden işledi; önce cezaevine girdim, sonra gazeteci oldum. Daha cezaevine 'düşmeden', kader mahkûmu diye bir şeyin olmadığını öğrenmiştim; sınıflar vardı, suç, sınıflı toplumun ve kapitalizmin olağan sonucuydu. Yine de cezaevi şaşırtmıştı, özellikle de adli mahkûmları... Gazetelerin üçüncü sayfalarının ortasına düşmüş bir avuç 'siyasi' kadındık ve hepimiz eğitim saatlerinde kitaplara, diğer zamanlarda insanın seyrine dalacaktık, çarçabuk büyüyecek, dahası olgunlaşacaktık...

Gülsev, Sevim, Berat, Zeynep.

Gülüyorduk, çok gülüyorduk... Peynir, zeytinden oluşan sabah kahvaltısını sözcüklerle bir kuş sütünün bile eksik olmadığı masalara dönüştürüyorduk, karavanayla gelen mercimeği, nohutu yıkayıp 'ıslah' ediyor, yine sözcüklerle tadına doyulmaz yemekler hazırlıyorduk. Hem bireydik hem de dahil olduğumuz komünün bir parçası... Örgütlerimiz dışarıda birbirine husumeti sürdürürken biz içeride aynı sloganları atıyor, aynı marşları söylüyorduk, avaz avaz... 12 Eylül öncesiydi ve biz hem kendimize hem de devrime yakınlaştığımıza inanıyorduk.

İki ayrı komünden, dört arkadaş, tam da 12 Eylül darbesinin 28. yılında Sağmalcılar Cezaevi'nde buluştuğumuzda foto muhabirimiz Vedat Arık'ı şaşırtacak kadar neşeli oluşumuz işte bu yüzdendi. Her şeye rağmen inancımız tamdı, cezaevinin bize öğrettiklerini unutmamış, yüzümüzü insandan, emekten, eşitlikten, barıştan çekmemiştik. Kederlenmedik mi? Derinden akan sızıyı ele vermemeyi de yine cezaevinde öğrenmiştik... Bu sızımıza avlunun duvarlarının izin verdiği kadarıyla görebildiğimiz gökyüzü tanıktı...

İnsanın karanlığına dair bütün izleri saklar cezaevleri... Bu yüzden olmalı Ramazan nedeniyle belediyenin avlusuna iftar ça-

dırları kurduğu, tek koğuşunun kapılarını da açtığı cezaevinin ziyaretçisi boldu. Yatıp çıkanlarla karanlığıyla yüzleşmek isteyenler hemen kendilerini ele veriyorlardı, anılarıyla yaralananların bakışları meraklı gözlerden ayrıydı, derindi, hem içeriye hem dışarıya bakıyordu.

Volta atarken takıldı gözümüze iki genç kadın. Adabına uygun dönüşleri voltanın raconuna uygundu. Sorunca saklamadılar, ikisi de yatıp çıkmıştı, biri topluma 'Hayata Dönüş' diye sunulan 19 Aralık katliamını yaşamıştı. Cezaevinin adı onlar için Sağmalcılar değil Bayrampaşa'ydı ve gülmüyorlardı. 12 Eylül ile sonrası arasındaki farktı bu, devletin eli daha ağırlaşmış, toplumun da onayıyla katliamlarını sıradanlaştırmıştı. Ben Sağmalcılar'dan tahliye olmuştum, Gülsev, Sevim ve Zeynep darbeden sonra Metris'e götürülmüşlerdi. İki genç kadının sızısı, onların sızısını da tetikledi. Gülüşlerimiz sustu.

Sonunda havalandırmamız bitti ve biz cezaevlerimize, hayata döndük!

İşte o günlere dair belleklerimizden süzülenler:

* * *

Sevim Dikçe: Küçük Partizan

Bir afişleme sonrası operasyonla 23 Mart 1980'de gözaltına alındım, siyasi şubeye götürüldüm. O dönemde işkence sistemli değildi; falaka, elektrik, kaba dayak...

4 Nisan'da tutuklandım, bir ay kadar Selimiye'de kaldıktan sonra Sağmalcılar'a götürüldüm. On yedi yaşıma yeni girmiştim, küçüktüm ama sadece bende değil, hepimizde çok büyük bir olgunluk vardı. Ne aile ne de başka bir şeyin korkusunu duyuyordum, işkenceden çıkmışsın, orada direnmişsin, daha ne olabilirdi ki? Sanki evimden çıkmışım başka bir yere gitmişim gibiydi, yabancılık hissetmedim. Küçüktüm ama yaşımdan dolayı kayırılma yaşamadım, zaten mutlaka herkes birbirini koruyordu, otuzundakiyle on yedisindekine ne yapılması gerekiyorsa aynısı yapılıyordu.

Komünümüzde (Partizan) adli hükümlüler de vardı. Hacer'i hatırlıyorum, kendisine tecavüz eden kayınpederini öldürmekten hüküm giymiş, başka bir cezaevine gönderilmeyi bekliyordu, ama bizim bütün eylemlerimize katılıyor, bize destek veriyordu. Tuttuğunu koparan, sözünün arkasında duran bir kadındı. Çoğunluğu kavga çıkarıyor, çığlıklar atıyor, böylece depresyonlarını dışarı vuruyorlardı. Benimle aynı yaşta bir seks işçisi gelmişti, frengiye yakalanmıştı ve beynine vurma durumu vardı. Onunla çok konuştum, aşağı koğuşa bir kadın satıcısı gelince onun yanına gitti. "Neden?" diye sordum, "Ben yollarda büyüdüm," dedi, "dışarı çıkınca yine o yola gideceğim". Onlarla hep konuştuk, dışarıya çıktıklarında farklı bir yol izlerlerse hem onlar adına hem bizim adımıza kazançtır diye düşünüyorduk.

12 Eylül'e az bir zaman kala koğuşumuz tarandı, ardından Selimiye'ye götürüldük. Büyük bir koğuştu, darbeden sonra operasyonlarla getirilenler oldu. Ağır işkenceden geçirilmişti hepsi. Nuriye isminde bir arkadaşı kedilerle dövmüşlerdi, yüzü gözü tırmık içindeydi. Biz slogan atıyor, darbeyi, işkenceleri protesto ediyorduk, 12 Mart döneminde içeride yatmış bir Murat Yüzbaşı vardı, "Kızlar yapmayın, sonu kötü," diyordu. Bize çok uyarıda bulundu. "Bunlar çözüm değil, ben de yaşadım," diyordu. İyi niyetliydi, gözaltında tecavüze uğrayan bir arkadaşımızın doktora götürülüp rapor almasında çok yardımcı oldu. Bir de Maşallah isimli askeri hatırlıyorum, bize yardımcı olduğu için gözlerimizin önünde dövülmüştü.

Dört ay Metris'te kaldım, cezam kesinleşti, sonra bir arkadaşımla birlikte İzmit Cezaevi'ne götürüldüm. İki buçuk yıl sonra cezaevinden çıktığımda hayata hazırdım. Şu an bir sürü insanla diyalog kurabiliyorsam cezaevinin çok etkisi vardır. İnsanları sevmeyi, onları anlamayı ve kırmamayı, yaşama atılmayı, mücadele etmeyi, tek başına ayakta durabilmeyi öğrendik.

Gülsev Toksöz: Suçum, Asker Düğmesini Koparmak!

Aralık 1979'da Bursa'da, bir operasyonda eşimle birlikte gözaltına alındım. Bir haftaya yakın Bursa Emniyeti'nde kaldık.

Beraber alındığımız insanlar elektriğinden falakasına pek çok işkence gördüler ama ben sadece tokat yedim. Sonra Sağmalcılar'a getirildim. Korkmadım, şaşırmadım, beni orada arkadaşlarımın beklediğini biliyordum. Bizim bulunduğumuz üst koğuşta kalan, kendini düşkün, deli gösteren bir kadın hatırlıyorum. Çok kötü giyiniyordu ama dikkatle izleyince iyi bir aileden geldiğini anlıyordunuz. Diğer mahkûmlar hikâyesini anlattılar, aralarındaki bağ neydi bilmiyorum, ama Tahsin Şahinkaya'nın oğlu ya da damadı öldürülmüştü ve suçu kadın üstüne almıştı. Tahliye olduktan sonra okula yeniden döndüğümde Beyazıt'ta onu gördüm, yanında çok güzel, sarışın bir kız çocuğu vardı, o da gayet bakımlı ve güzel görünüyordu. Donup kaldım, o belki beni gördü belki görmezden geldi...

Cezaevinde çeşitli suçlardan yatanlar vardı, onların içlerinde bir insan olduğunu fark ettiğim anda hayata bakış açım değişti. Olaylara daha geniş bakmaya başladım ve daha affedici oldum. Bu benim kendi arkadaşlarımla, farklı gruptaki arkadaşlarla ilişkime de yansıdı. 12 Eylül'den sonra Metris'e götürüldüğümde, siyasi görüşüme göre birarada olmamam gereken insanlarla aynı komünü paylaştım. Orada önemli olan insanların şu veya bu gruptan olmaları değil, var olan sisteme, dayatmalara karşı aldıkları tavırdı. Fahişe de olabilirdi, hırsız da, o anda dayatılana 'hayır' diyorsa, tamamdı. Evet, cezaevinde mutlaka sert olmak zorundasın ama gerektiğinde geri çekilmeyi, sağa sola kıvrılmayı bilmek durumundasın. Ben bunu Sağmalcılar'da öğrendim.

Ağustos 1980'de bir gece kadınlar koğuşu tarandı. Dakikalarca çatılardan ateş edildi, sebebini öğrenemedik, kısa bir süre sonra anladık ki, bu, Selimiye'ye götürülmemiz için bir hazırlıkmış. Zaten ardından da darbe oldu. Selimiye'de büyük bir koğuşa konduk, dışarıda operasyonlar hızlandı ve koğuş doldu. Aralarında ağır işkence görenler vardı. Sonra apar topar Metriş'e götürüldük, giderken bize, "Orası burası gibi değildir, dikkat edin, kendinizi ezdirmeyin," diye nasihatte bulundular. Metris'te bizi bir subay karşıladı, "Artık her şey bitti, siz de bir askersiniz, ona göre yaşayın. Tek sıra sayım verilecek, İstiklal Marşı okunacak," dedi. Hücreler dört

kişilikti ama biz altı kişi yatıyorduk. Hücrelerin önünde bir koridor vardı, insanları döve döve götürüyorlardı, gecenin üçünde bile işkence sesleri duyuyorduk. Önce havalandırmamız iki saatti, sonra eften püften bahanelerle 20 dakikaya indirildi. Ya çok sıcak ya da çok soğuk su veriyorlardı, itiraz ettiğimizde, "Siz burayı Galatasaray Hamamı mı zannettiniz?" diye dalga geçiyorlardı. Hayat giderek zorlaşıyordu. Partizan davasından yargılanıyordum, o davadan beraat ettim, ama işkenceci Adnan Binbaşı'yı dövme suçundan, ki dövülmeyi söylemiyor, askerin düğmesini koparma suçu diyorlardı, bir buçuk yıl ceza aldım. İzmit'e götürüldüm, sekiz ay sonra tahliye oldum. Toplam üç sene hapis yattım.

Zeynep Güneş: Siyasi Geldiii...

Şubat 1979'da Tariş işçilerinin direnişine yardım amacıyla makbuzla para toplamaktan yakalandım. İki gün karakolda, iki gün de 1. Şube'de kaldıktan sonra Selimiye'ye götürüldüm. Tutuklandıktan bir hafta sonra Selimiye'den Sağmalcılar'a sevk edildim. Kurtuluş örgütündendim. Tutuklandığımda on beş yaşımı bitireli üç ay olmuştu. Ufak olmama rağmen tutkuyla bağlı olduğum inançlarım doğrultusunda, tutuklanmak veya cezaevi deneyimini yaşamak bana göre çok doğal bir süreçti.

Avluya ilk adımımı attığımda yukarı bakıp, "Bir avuç gökyüzü," dediğimi çok net hatırlıyorum. O an için sadece Nâzım Hikmet'in şiiri aklıma gelmişti, bir avuç kadardı bizim gökyüzümüz de. Beni gören adli mahkûmlardan biri, "Siyasi geldi," diye bağırınca çok güldüm. Siyasi tutuklular olarak sayımız az olmasına rağmen adli mahkûmlar bizden korkuyorlar, çocuklarını korkutmak istedikleri zaman "Siyasiler geliyor" diyorlardı. Haklarına ve kendilerine saygılı ve ilgili yaklaşımlarımız zamanla onları da rahatlattı.

Ben Sağmalcılar Cezaevi'ni hep bir hayat okulu olarak tanımladım. Aklınızın almadığı, gazetelerden okuduğumuz zaman 'hadi canım yine abartmışlar' diye yorumladığınız birçok değişik suçu işlemiş insanla birarada 24 saat olmak durumundaydınız. Her kadın ayrı bir hikâye, ayrı bir acı veya farklı bir canavardı. Kimi

sevgilisiyle bir olup kocasını doğramış, kimi kendine tecavüz eden kayınpederini öldürmüş, kimi esrar, eroin satmış, kimi de oradaki en basit suçlardan biri olan hırsızlığı yapmıştı. Hırsızlar müdavimleriydi cezaevinin, gelişlerinden onları tanırdık, şarkılar söyleyip, göbek atarak avludan adımlarını atarlardı. Kısa sürede de tahliye olurlardı. Unutamadığım bir olay hâlâ tüylerimi diken diken eder: Bir bayram günü açık görüşte bizlere gelen tatlı, vs. gibi yiyeceklerin fazlasını erkekler koğuşuna gönderme kararı aldık ve adli mahkûmlara da onların da gönderebileceklerini bildirdik. Erkek arkadaşlarımız esrar gibi maddeleri de gönderebileceklerini düşünerek giden yiyecekleri aramışlar. Birinin içinden bir not çıkmış. Kadınlar koğuşunda yatan bir kız babasına göndermiş, bir babadan daha çok bir sevgiliye yazılabilecek, söylemekten utanacağım sözcüklerle doluymuş. Bu tespitin ardından bu kişi gereği yapılarak koğuştan atıldı.

Siyasiler olarak ilişkilerimiz çok iyiydi. Haksızlıklara karşı ortak tavır alır, bulunduğumuz ortamda insan onuruna layık bir şekilde yaşayabilmek için idareye karşı verilen mücadelede genelde ortak hareket ederdik. Komünlerimiz vardı. Sırayla temizlik, çamaşır (küçük, biraz da çelimsiz olduğum için çamaşırda durulamaya beni koyarlardı, itiraf ediyorum buna çok sevinirdim) yemek, vs. gibi uğraşıların yanı sıra eğitim çalışmaları, İngilizce dersleri, folklor gibi faaliyetlerle zamanımızı geçirirdik.

1980 Ağustos'unda Selimiye'ye götürüldük, 12 Eylül darbesini burada karşıladık. Bir süre sonra da Metris'e yerleştirildik. Hemen akabinde mahkemeye çıkarıldım ve jet hızıyla ilk celsede toplam 25 yıl ceza aldım. 1982'nin Nisan'ında Yargıtay verilen kararı bozdu, tekrar mahkemeye çıkarıldım ve beraat ettim. 12 Mayıs 1982'de de tahliye edildim. Metris'te o dönemde herkesin yaşadıklarını ben de yaşadım.

İçerde üç yıl üç ay kaldım. Solcuların içinde en küçük bendim, bu yüzden lakabım 'ufaklık'tı. Metris'te uygulamaları protesto etmek için açlık grevine girdik, o sırada ben 42 kiloydum. Arkadaşlarım nasıl dayanacağım konusunda kaygılanmışlardı. Onlara 15. gün açlık grevi hâlâ devam ediyorsa halay çekeceğim demiştim ve

gerçekten 15. gün kalktım, itirazlara rağmen halay çekmeye başladım. Diğer arkadaşların da katılımıyla hayatımızın en güzel halayını çektik. Açlık grevi 19. günde isteklerimizin kabulüyle son bulmuştu ve ben 35 kiloydum. Cezaevinde inandığınız zaman her şeye göğüs gerebileceğinizi öğrendim. Oradaki hayatınızda haksızlık, bencillik yok, dayanışma, sevgi, paylaşım var. Bunları elimden geldiğince hayatımda da uygulamaya çalıştım. İş hayatımda çalışma arkadaşlarımın hep hakkını savundum, yönetici olduğum dönemlerde kişiler arasında asla ayrım yapmadım. Onları, yaptıkları işe inanmaya, paylaşıma, haksızlıklara karşı ses çıkarmaya sevk etmeye çalıştım.

Berat Günçıkan: Komün Arkadaşım Şemsi

Sağmalcılar'a girmeme sebep olan suç, 1 Mayıs için (1980) Kurtuluş örgütüne ait bildirilerin üzerimde yakalanması, bir de basılmamış şiirlerle komünizm propagandası yapmaktı. Selimiye'ye götürüldüm, tutuklandım. Bir ay sonra da Sağmalcılar'daydım... Kısa bir koridoru geçtikten sonra gardiyanın açtığı demir kapıdan koğuşun avlusuna çıktım. Siyasi tutuklulardan iki kişi kapıda nöbetçiydi. Örgütüm komünümü belirledi. Dört beş örgütten, yirmiyi aşkın kadın bir komündeydik. İş ölümü vardı, yemek, bulaşık, çamaşır... Her şey paylaşıma açıktı. Cezaevinin yaptırımlarına karşı birlikte direnilir, marşlar, türküler söylenir, sloganlar atılırdı. Kısa süreli bir açlık grevi yaptığımızı da hatırlıyorum. Sabah ve akşamları okunan tahliye olanların ya da mahkemeye gideceklerin anonsları, her tahliye olanı uğurlarken okuduğumuz Enternasyonal Marşı bugün de kulaklarımda.

Adli mahkûmlar, suçları, davranışları insana dair bilgi edinmek için (elbet kendine dair de) bulunmaz fırsattı. Çingenelerin ekip halinde hırsızlığa çıktığını, dört kişilerse, dördünün de aynı etekten ya da kazaktan aldığını, aralarındaki kavgayı böyle önlediklerini öğrendim. Sevgilisiyle birlikte kocasını öldüren, kıvırcık ve gür saçlarıyla üst ranzada önümde oturup televizyonu izlememi engelleyen İkramiye'nin neden ikide bir camları kırdığını öğrenmem de uzun sürmedi. Sevgilisi cezaevinin teknik servisin-

deydi, cam kırmak ve takmak onların ilişkisinin devamını sağlıyordu. Adli tutuklular arasında ufak tefek bir kadın ilgimi çekmekte gecikmedi. Ne bizle ne diğerleriyle ilişki kuruyordu. Ne yapıp edip onunla arkadaş oldum. Suçunu söylemedi, ben de ısrar etmedim. Cezaevinden çıktığımda da bir süre onun evinde kaldım. İki yıl önce oğlu ve geliniyle yollarımız kesişti, oğlunun silahını yakalattığını, yine oğlunun ihtarıyla kimseyle ilişkiye geçmediğini öğrendim. Şemsi Özçelik dokuz yıl önce ölmüştü ama çocukları beni hâlâ hatırlıyordu. Buluştuk, çocuklarına beni babaannelerinin cezaevi arkadaşı olarak tanıttılar.

Sağmalcılar büyüdüğüm, insanı ve kendimi tanıdığım yerdi. Yedi ay sonra, 12 Eylül'e on gün kala tahliye oldum.

ÜMİT KANLI VE BARIŞ YILDIRIM: TUTUKLU AİLELERİ: ONLAR DA ANA

İstanbul'da Gazi Mahallesi'nde 'faili belli' cinayetlerin hemen ertesiydi. İzmir'de bir grup üniversite öğrencisi, yaşananları, 23 kişinin öldürülmesini protesto etmek için toplandılar. Pankart açıp, slogan attılar. Onlarcası gözaltına alındı.

İşte o gün, iki evin kapısı bir daha kapanmamak üzere açıldı. Bir daha yorganlar havalandırılmadı, danteller kolalanmadı, koltuk yüzleri değiştirilmedi. Açık kapılardan, iki kadın bedeni daha sızdı hayata. Biri Ayşe Yıldırım'dı, diğeri Gülter Kanlı. Çünkü İzmir'de o gün gözaltına alınan üniversitelilerden ikisi onların oğullarıydı... Çocuklarının peşine düştüler. Bir anne için göbek bağının asla kurumadığını anlattılar usul usul. Gözyaşlarının arkasına gizledikleri sorularını çıkardılar sonra... Ne-

Barış-Ayşe Yıldırım (solda), Ümit-Gülter Kanlı (sağda).

den işkence yapıldı çocuklarımıza? Devlet kim? Suç nedir? Adalet nerede?

Soruların cevapsız kaldığı yerde oğullarının fotoğraflarını uzattılar konuştukları herkese: "Bakın... Bu yüz, bu temiz yüz kime, ne zarar verebilir?"

Önce Ayşe Yıldırım konuşuyor: "Oğlum Barış, inşaat mühendisliği üçüncü sınıf öğrencisiydi. Ege Kültür ve Sanat Merkezi'nde de bağlama, gitar ve flüt dersleri veriyordu. Gazi olaylarının ertesinde, 15 Mart'ta yurt çapında bir operasyon denilerek Sanat Merkezi'nden alındı..."

Bu cümleler Barış'ı yeterince anlatmıyor. Anlamak için biraz daha fazlası gerekiyor...

Barış, 15 Ekim 1975'te Malatya'da doğdu. Okuma yazmayı kendi başına öğrendi. İkinci sınıftan başladığı ilkokulda flüt, ortaokulda gitar ve bağlama çalmayı denedi. İlkokulu bitirdiğinde İngilizce konuşuyordu. Çünkü beş dil bilen, yüksek makine teknikeri babası Fuat, "Bu ülkede kimsenin gücü benim çocuklarımı aç koymaya yetmesin," demişti. "Dil bilsinler ki bir yerden alınırlarsa diğerinde kazansınlar ekmeklerini..." Şiir yazdı Barış. On

beşinde katıldığı Cemal Süreya Şiir Yarışması'ndan gelen cevap, "Bu şiiri sizin yazdığınıza inanmıyoruz," oldu. Hem kendi yazdıklarını, hem de ünlü şairlerin şiirlerini besteledi. Atatürk Anadolu Lisesi'ndeyken Sakarya'daki tezgâhlardan aldığı kullanılmış kitaplarla müzik bilgisini pekiştirdi. On yedisinde üniversiteyi kazandı. Enstrümanları yanındaydı. Bir deneme kasedi hazırladı. Tam Grup Günışığı'yla stüdyoya girmek üzereydi ki...

"Büyük hayalleri vardı oğlumun. Mühendislik okuyacağım ama benim istediğim müzik yapmak diyordu. Fakülteyi bitirince konservatuvara yazılacak, şans dersleri alacaktı."

Barış'ın suçu ne?

"Ben bilirim ki oğlum müziğinden dolayı içerde. Bunu polis de, DGM de biliyor. Çünkü türkülerinde ülkemizin gerçeklerini anlatıyor, ülkemizin gerçeklerini bilen şairlerin şiirlerini besteliyordu."

Anne yüreği, toz kondurur mu çocuğuna? Ama gerçeğin kanunu bu, toz taşımaz üzerinde: "Çocuklarımız suçsuz. İddianamede hiçbir şey yok. Eylemi yok. Yine de 12.5 yıl verdi İzmir DGM. Yargıtay kararı bozdu. Ben ağlıyordum. Avukat, ağlama, sana senet veririm ki ilk mahkemede çıkacak dedi. Çıkmadı. Çünkü mahkeme kararında ısrarlıydı..."

Ayşe Yıldırım ev kadını. Cezaevine giren herkesi suçlu gördüğü günleri 'utanç'la örttü. Barış tutuklanıp da Buca Cezaevi'ne konduğunda ilk günler cezaevinde karşılaştığı diğer tutuklularla, ailelerle konuşmadı. Aklından şunlar geçti: "Acaba bunun oğlu katil mi? Şu kız, terörist mi? Şu..."

Oğlunun tanıştırdığı arkadaşlarına saklamayı öğrendiği kuşkuyla baktı. Barış üzülmesin diye selam verdi, gülümsedi. Onun oğlu suçsuzdu. Sonraları anladı, yaş ortalaması on altıyı geçmeyen diğerleri de oğlu kadar suçsuzdu...

İşkencenin izleri örtülmemişti ki, 21 Eylül 1995'te bir saldırının ortasında buldu kendini Barış. Tutuklular mahkemeye gidiş gelişlerinde dövülmelerini, kötü muameleyi protesto etmek amacıyla üç gündür sayım vermiyorlardı. Çünkü üç gün önce bir arkadaşları koğuşa parmakları kırılmış olarak dönmüştü. Haber dışarıya 'isyan' olarak yansıdı...

Konuşmanın tam burasında çantasından katlanıp açılmaktan yırtılmaya yüz tutmuş bir tomar gazete çıkardı Ayşe Yıldırım. "İsyan" haberinin altındaki fotoğrafta sedyede yatan, üzeri kan içindeki genç Barış'tı.

"Ben tanıyamadım. Kız kardeşi, anne bu abim dedi. Tişörtü biliyorum ama herkes herkesin bir şeylerini giyiyor... Dedim ki, başkası onun tişörtünü giymiştir ama bu benim oğlumsa zaten ölmüş..."

3 tutuklunun öldürüldüğü, 50'yi aşkın tutuklunun da yaralandığı bu saldırıda ölümden kıl payı kurtuldu Barış. Ağır yaralıydı. Ayşe Yıldırım, Ankara-İzmir yolunu nasıl aştığını anlayamadı. Hastanede, "Uzaktan da olsa bir göreyim oğlumu," dedi, göremedi.

"Oğlumun yaşadığını bile dört gün sonra, yalvararak, yakararak öğrendim. Barış'ım yeniden doğdu diyorum çünkü kafası paramparçaydı, sekiz gün, beyin cerrahisinde yattı, komada..."

O günü bir de Gülter Kanlı'dan dinleyelim: "Oğlum sayım verilmediğini, bunun sonunun kötü olduğunu söyleyip, anne bir şeyler yapın, dedi. Valiye, savcıya, Baro'ya gittik. Yine de kötü şeyler olacağını tahmin etmedim ben. Devlete güveniyordum. Kendisine emanet edilen insanları öldürebileceğini düşünmüyordum. Üçüncü gün -perşembeydi- cezaevinin yan tarafına gittik, çocuklar slogan atıyorlardı: İnsanlık onuru işkenceyi yenecek... Ambulanslar geldi, itfaiye... Devamlı siren sesleri çalıyor, biz anlamıyorduk..."

Neyi anlamıyordu Gülter Kanlı?

Yangın çıkarsa söndürecek sandıkları itfaiyenin koğuşlara su sıktığını, koğuşlara sis ve ses bombası atıldığını, özel timin altıncı koğuşa girdiğini, yedinci koğuştakilerin arkadaşları öldürülmesin diye dikkat dağıtmak amacıyla yataklarını ateşe verdiğini... Özel tim parmaklarında bozkurt işareti, ağızlarında marşlarıyla cezaevini terk ettiğinde çığlığı diğer annelerin çığlığına karıştı: "Devletin, yani bizim devletimizin resmi kıyafetli görevlilerini öyle görünce şaşırdım. Kimdi bizi yöneten?" Alevler yatışıp, avukatların ve annelerin gözyaşları dinince öğrendi Kanlı, üç kişinin öldüğünü, oğlu Ümit'in kafasına yirmi yedi dikiş atıldığını...

"Daha sonraları bir anlaşmazlıkta aracılık yapmak için cezaevine girdim. Çocuklar, arkadaşlarının öldüğü köşeyi muhafaza etmişlerdi. Kan izleri duvarlardaydı hâlâ. Tavan... Beyin parçaları tavana yapışmıştı..."

İki kadının, Ayşe Yıldırım'la Gülter Kanlı'nın yolları işte bu olaydan sonra hastane kapısında çocuklarının sağlığını öğrenmek için çırpınırken kesişti. Kan aranıyordu, kan bulunuyordu. Kan oğullarına verilmiyordu.

"İçerde doktorlarla polisler birbirine giriyordu. Doktorlar odadan çıkınca polisler durduruyordu kan ya da serum verilmesini. Doktorlar koltukaltlarında gizlice sokuyordu odaya kan torbalarını..."

Ümit, annesine anlatmıştı: "Bir ara gözlerimi açtım, nerede olduğumu anlamaya çalıştım. Bir polis yüzüme eğilip iyice bakıyorsun değil mi dedi, dışarda beni öldüreceksin... Ne olduğunu çözmeye çalışıyordum hâlâ... Yüzüme vurdu, yine kendimden geçtim... Sonra da uzun süre düşündüm, bu olay oldu mu, yoksa rüya mı gördüm... Hayır, rüya değildi..."

Sonra... Bu saldırıya açlık ve ölüm oruçları da eklenince Barış'ın bir kulağı duymaz oldu. Gözbebekleri dengesini yitirmiş sürekli hareket etmeye başlamıştı.

"O ilacı bir gün bile içmesem ayağa kalkamıyorum anneciğim. İlaçsız kalırsam gözlerimi bağlıyorum. İhtiyaçlarımı arkadaşlarımın yardımıyla karşılıyorum çünkü her yer dönüyor, dengemi sağlayamıyorum."

Ayşe Yıldırım: "Aslanlar gibiydi Barış'ım, başı bile ağrımazdı. Şimdi sağlığı gitti yavrumun. Bana verseler belki onu tedavi ettirebilirim ama vermiyorlar ki. Ne param geçiyor ne başka bir şey... Her şeyimiz geçersiz..."

Ya Sınıfta Kalırsa?..

Ümit... 21 Eylül onda hangi yaraları açtı?

"Önce ayakları ağrıyordu. Doktorlar ilerde daha da izler çıkacak dediler. Beli, böbrekleri ve başı ağrımaya başladı sonra. Unut-

kanlık başladı. Sabah akşam ağrı kesici alıyor. Cezaevinde de halk oyunları hocalığı yapıyor. Arkadaşları gülüyor, hoca bize öğretiyor ama kendisi kaskatı, hazırolda duruyor diyorlar..."

Peki, Ümit kim?

1969 doğumlu Ümit'in annesi ev kadını, babası asker emeklisi. Ailesinin doktor, mühendis ol isteklerini dinlemedi. Ege Üniversitesi Halk Müziği Konservatuvarı'na yazıldı. Başarılı bir öğrenciydi. Ege Kültür Sanat Merkezi'nde halk oyunları kursu verdi.

"O gece eve gelmedi. Öyle bir huyu yoktu, aramaya başladım. Gece on ikide kapı çaldı. Ümit elleri kelepçeli polislerin arkasındaydı. Evi aradılar, bir şey bulamadılar. Belki eşim asker olduğu için bize iyi davrandılar. Onların yanında ağlamak istemedim. Oğlum yavaşça, korkma dedi... O da işin büyüklüğünün farkında değildi. Çünkü o gün işkence yapılmamıştı henüz..."

Ertesi gün avukatlarla görüştü Gülter Kanlı. Önemli bir şey yok, evinde otur, bizden haber bekle cevabını aldı. Oğlu kendisinden bol pantolon istediğinde sebebini geç öğrendi... Bol pantolon işkencenin acılarını örtecekti. Mahkemeye, nasıl olsa salacaklar diye gitmedi. Vakti de yoktu, her gün okuldaydı. Geri kalmasın diye hocalardan ders notlarını alıyor, Ümit için dosyalıyordu. Tek korkusu oğlunun devamsızlıktan sınıfta kalmasıydı...

"On beş gün sonra cezaevinde gördüm ilk kez Ümit'i. Tanınmaz haldeydi, yürüyemiyordu..."

Suçu neydi Ümit'in?

"Çok elektrik vermişler, bir kâğıt imzalamış. Suçlarımın neler olduğunu dosya gelince öğreneceğiz anne dedi. Dosya geldiğinde, pankart asma suçu vardı, bir de bir bankamatiği yaktığı yazılıydı..."

Yakmış mı?

"Duruşmaya banka müdürü de geldi. İtfaiye daha önce onları uyarmış, elektrik kaçağı var diye... Yangın da işte bu kaçak yüzünden çıkmış ve sadece plastik tuşlar yanmış... Yine de karara eklediler... Her ne kadar aksi iddia ediliyorsa da dediler..."

Artık zamanıydı... Eşikleri aşıp çocuklarının peşi sıra yollara düştüler. Ayşe Yıldırım, Ankara'da 1996'daki ölüm oruçları sırasında DYP önündeki kalabalık arasındaydı. Coplar indi bedenine... Yolunu şaşırdı, saatlerce koştu yollarda nereye gittiğini bilmeksizin... Sırılsıklamdı. Boynuna inen cop sonra gösterdi etkisini. Aylarca sürdü tedavisi. Barış, açlık grevindeyken o da geri çevirdi önüne konan yemekleri, elli kiloya düştü. Şimdi o da oğlu gibi sadece iki kocaman gözdü... Kocası daha fazla gitme dedi... diğer çocuklarımızı düşün... O yine de kapıyı küçük oğlunun üzerine kilitleyip gitti. Gözaltına alındı.

Ya Ümit'in babası?

"Eşim altı ay oğlumu ziyarete gitmedi, kabul edemedi. Ben ağlıyordum, o ağlama diyordu, bir iki ay tutarlar bırakırlar... 21 Eylül olaylarında biri, eşine telefon et dedi, müdahale edecekler... Ettim, geldi. Onda askerliğin verdiği bir sertlik vardı, çocuklara aşırı disiplin uygulardı. O gün oğlumuzun ölümden döndüğünü, kafasına yirmi yedi dikiş atıldığını öğrenince, yüz seksen derece döndü. Şimdi oğluna öfke duyduğu o altı ay için utanç içinde. Çocuklar birtakım şeyleri öğretiyorlar ama biz, çok acı bir biçimde öğrendik..."

Baba Kanlı, o günden sonra hayata da başka türlü bakacaktı. Defalarca gözaltına alınacak ama oğlunun salıverilmesi için çabalamaktan vazgeçmeyecekti... "Oğlum," diyecekti, "bu kadar çok okuduğu için gördü birtakım gerçekleri... Kimseye bir şey yapmadı, kimseye zarar vermedi, sadece düşündü..."

Gülter Kanlı anlatıyor: "Bir de kızım var, Ümit'ten büyük... Babalarının sertliğinden dolayı ben aşırı derecede düşkündüm çocuklarıma. Oğlum biraz hastalansa, diz çöker, sabaha kadar eli elimde otururdum. Yapma anne derdi, askere gideceğim bir gün, bana gülecekler... Eşim asker ya, bizim evde tabanca vardır, oğlum bir gün bile merak edip de o tabancaya dokunmamıştır..."

Ayşe Yıldırım anlatıyor: "Polisin biri sizin bir ekonomik sorununuz yok, çocuğunuz neden böyle bir hata işledi dedi. Ben de cevap verdim, buraya karnım aç diye gelmedim, biz insanların

paylaşmasından, eşitlikten, insanca yaşamdan yanayız. Benim oğlum da bu yüzden içerde... Niye bizim fotoğrafımızı çekiyorsunuz diye sordum, bizi fişliyor musunuz? Güldüler..."

Üç buçuk yıl camların, tel örgülerin arkasından görmek bir oğlu, dokunmamak, hissetmemek? Mümkün mü?

Ayşe Yıldırım cevaplıyor: "Çok zor... Oğlum uyarmıştı, sakın mahkemelerde bana yaklaşmaya çalışma, sana vururlar, ben dayanamam diye... Son duruşmalardan birinde, bu kez ne olursa olsun, sarılacağım dedim... Kapıya diktim gözlerimi. Geldi. Fırlayıp sarıldım, dudaklarımı boynuna yapıştırdım. Düşlediğim gibi değildi, kokusunu alamadım. O sarılınamıştı bana, içim ezildi. Sonra anlattılar, çığlıklar atmışım... O şok içinde alamamışım oğlumun kokusunu... O bana sarılmamış çünkü kollarını tutuyorlarmış..."

Açlık grevleri, ölüm oruçları, açık görüş yasağı ve gidiş gelişlerde dayak yenilen sayısız mahkeme... Ceza, 12 yıl 6 ay... Yargıtay'ın bozması, mahkemenin kararında direnmesi... Ümit ve Barış'la birlikte onlarca genç insan şimdi yeniden Yargıtay'dan çıkacak kararı bekliyor... İki anne, Ayşe ve Gülter ise vazgeçmiyorlar umut etmekten. Bir gün oğulları çıkacak ve...

Gülter Kanlı, şiir defterini çıkarıyor çantasından, bir sayfa açıp okuyor:

Bir oğul büyütmeyi/seninle öğrendim
Saçlarıma yıldız yıldız aklar/seninle düştü
Seninle yüreğim büyüdü, büyüdü
Ve yüreğimdeki sevgin/ikimizi sardı ısıttı.
...
Seni çok seviyorum
Onurumsun/gururumsun/oğlum Ümit'imsin...

Ayşe Yıldırım ekliyor: "Beni oğluma hasret bıraktılar. Ben çocuğumun büyüdüğünü cezaevinde gördüm. Sakalı, tüyü cezaevinde çıktı... Ben, hiçbir şeyi yaşayamadım, bana yaşatmadılar. Ben oğluma doyamadım, bu benim oğlum diyemedim, yanımda dolaştırıp onunla gurur duyamadım..."

İSMAİL GÖKÇE'NİN ANNESİ SAADET GÖKÇE: ÇOCUĞUMU İSTİYORUM...

İsmail'den annesine:

... Beni üzen, senin çok ağlaman oldu. Ağladığını görmedim ama gözlerin seni ele veriyordu. Sana çok teşekkür ederim. Gerçekten olaylara dayandığını gördüm. Her zaman da benim annemin dayanıklı kadın olmasını dilerim...

Baba seni de biraz bitkin gördüm. Lütfen benim için biraz olsun kendini rahat bırak. Biliyorsun, bugünler de geçecek. Oğlun tekrar senin elini öpmeye gelecek...

... Civcivimizin öldüğünü duydum, ona çok üzüldüm. Keşke onu yaşatabilseydik. Gökhan, artık evin oğlu sensin, ona göre eve, anneme göz kulak ol...

...Tam kapının orda herkes tahliye olanları tekmelemeye başlıyor. Böylece, uğurlanmış oluyorlar. Neden tekmelediklerini anlama-

dım ama herhalde buradan hemen çıksın diye olsa gerek. O an o kadar güzel ki, herkes sanki onlarla birlikte tahliye olmuş gibi sevinçli ve coşkulu... Günlerim böyle geçiyor, hep dışarı çıkma özlemiyle yanıp tutuşuyorum...

Annesinden İsmail'e:

... Canım, canyoldaşım, ben iyiyim, beni merak etme. Sana layık bir ana olmaya çalışıyorum. Bir şeyler yapmaya çalışıyorum, bu da beni mutlu ediyor. Ama çaresizlik, anasını satayım çaresizlik boynumu büküyor...

... Penceresiz kaldım anne, uçurtmam tellere takıldı, hani benim gençliğim nerde? Evet bunun hesabını soracağım... Şerefsizim soracağım, cevabını da alacağım. Verecekler... Ama ne çare çocukluğunuz, gençliğiniz geçtikten sonra...

...Can oğul, canyoldaşı oğul, bayram sabahı mektup yazılırsa işte böyle oluyor...

'Görülmüştür' damgalı mektuplar gidip geliyor hâlâ, İsmail'le annesi arasında. Acı yerini öfkeye bıraktı, öfke hak aramaya.

Saadet Gökçe, otuz altısında korkularının üstüne basıp bağırdı: "Oğlumu istiyorum."

İsmail Gökçe, 18 Mart 1996 akşamı, 'ifade vermeye götürülmek üzere' evinden alındı. Ertesi sabah Nazilli Emniyet Müdürlüğü kapısında, kendisine yaklaşan teyzesine, "Korkuyorum," dedi ağlayarak. Üç gün sonra mahkemeye çıkarıldı. Bir kahveye molotof kokteyl atılmasına gözcülük yapmak ve bir aylık örgüt üyesi olmakla suçlandı. Mahkeme başkanına, "Beni bırakın n'olur," dedi "Okumak istiyorum". İsmail, lise ikinci sınıf öğrencisiydi.

Tutuklandı. Önce Aydın, sonra Buca, sonra yeniden Aydın Cezaevi'ne gönderildi.

"Evde yasak yayın bulundurmakla da suçlandı oğlum, dağda silah eğitimi aldığı söylendi. Oysa evimiz aranmadı bile... Öyle dosyalar çıkardılar ki, şaşırıp kaldık. Acaba haberimiz mi yok, dedik, bilemedik mi? O güne kadar bekçiyle bile bir alakamız olmamıştı... Anne imza attım ama neye, bilmiyorum dedi oğlum, gözlerim kapalı attım..."

Bir buçuk ay sonraydı, PTT'de çalışan baba Gökçe'nin ofisine polisler geldi. Müdür ve müdür yardımcılarının yanında, "Bu ço-

cuğun bir suçu yok," dediler. "Biz, vicdan azabı çekiyoruz." Müdür ve yardımcıları bu görüşmenin tanığı olacaklarını söylediler. Avukat defalarca mahkemeye sundu tanıkların dinlenmesi isteğini... Dinlemediler...

"Her mahkeme öncesinde valizini hazırladı oğlum, çıkacağım diye. Üç mahkeme geçti, sonra dört, beş... Artık o da kestiriyor, bitmeyecek anne diyordu, buradan çıkamayacağım..."

Molotof kokteyl atıldığı gün, İsmail'in teyzesinde olduğunu anlatan tanıkları dinledi mahkeme. Ne tanıklara 'yalancı' dendi, ne dava düştü... Birileri İsmail'e, gözcülük suçlamasını kabul etmesini söyledi, en az cezayla kurtulacağını, hatta salıverileceğini. İsmail, suçlamayı kabul etti, ceza kesinleşti: "12 yıl ağır hapis cezasının, yaşı gözönüne alınarak 9 yıla indirilmesine..."

İsmail ne olduğunu anlamadı, Saadet de. Yargıtay kararı onayladı.

Avukatları yeniden temyize başvurdu: "Kararı duyunca, avukat gömleğini yırttı, o daha çocuk diye bağırdı ama dinlemediler..."

Aylarca her görüşte ağlaştılar İsmail'le Saadet, camın iki yakasında... İsmail o küçücük bedeniyle 45 günlük açlık grevine katılıp hastalandığında, yeni yaralar açıldı Saadet'te. Oğlunun atletizm yarışmalarında kazandığı madalyalara, sazına, teşekkür ve takdir belgelerine sığındı. O oğuldu ki, okuldan tasdiknamesini istediğinde verilmemiş, "O başarılı öğrencilerimizden. Haksızlığa uğradığı ortaya çıkacak ve okula geri dönecek," denmişti:

"Birbirimize canyoldaşımız derdik ama anlamı nedir bilmezdik. Küçücük beyniyle bir dosttu bana, her şeyimdi... On yedimde evlendim ben, on sekizime girmiştim ki anne oldum. Birlikte büyüdük biz. Kocamla aramızda on yaş fark var. Oğlumla diyaloğumuz daha başkaydı... Söylesinler bana, oğlum ne yaptı da örgüt üyesi oldu? Örgüt üyesi kimdir? Bunları söylesinler bana..."

Saadet Gökçe, on ikisindeki diğer oğlunu bir başına bırakıp İsmail'in peşine düştü. Mahkemede ayağa kalkma ve oturma zamanlarını öğrendi, hangi yasanın, hangi cezayı içerdiğini, bir üst mahkemeyi, Yargıtay'ı, hatta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ni...

"İlkokul mezunu, ev kadınıyım. Oğluma bir teşekkür borçluyum. Küçücük yaşta çok şey öğretti bana. Aptallığın çözüm olma-

dığını öğretti, ağlamanın, hatta delirmenin... Acı yok artık. Ailemi toparlamaya çalışıyorum. Hâlâ birbirimize destek oluyoruz, oğlum hâlâ canyoldaşım. Artık bunun ne demek olduğunu da biliyorum..."

Saadet, İsmail'i son gördüğünde, yaralıydı. Aramada, jandarmanın ve gardiyanların pantolonlarının kemerlerinden içeriye el atmalarına karşı koymuş, "Dedektörlerinizi kullanın," demişti tutuklular. Saldırıda yaralanan 11 tutukludan biri İsmail, diğeri Utku Deniz Sirkeci'ydi.

Utku Deniz'in kafasına cop ve tahtayla vuruldu o gün. Bir başka tutuklunun gardiyanlarca kapıya sıkıştırılan ayağını arkadaşları kurtardı. Deniz, alnındaki yaralarla çıktı görüşe: "Hep böyle yapıyorlar. İstekleri tedirgin etme, koparma, yalnızlaştırma. Şiddeti bu amaçla kullanıyorlar cezaevinde."

Mahmut ve Hatice Sirkeci'nin tek çocukları Utku Deniz ise Ankara'da bir cenaze töreni öncesinde otuz beş kişiyle birlikte gözaltına alınmıştı. Yedi kişi hakkında soruşturma açılırken diğerleri salıverildi. İçlerinde Deniz'in de yer aldığı üç kişi tutuklandı. Balgat, 100. Yıl Sitesi'ndeki Ziraat Bankası'na molotof kokteyl atmakla suçlandı...

İkinci suçunu cezaevinde işledi Deniz. Fransa'da tutuklanan Dursun Karataş'ın bırakılması için, Fransa Büyükelçiliği'ne gönderilmek üzere başlatılan kampanyaya imza attı. İmzacıların listesini avukatın bürosunu basarak ele geçiren polis, mahkemeye sundu. Listeyi delil olarak kabul eden mahkeme, Deniz'in örgüt üyesi olduğuna karar verdi.

Deniz, molotof kokteyl atma suçundan beraat etti. Çünkü o gün böbrek yetmezliği nedeniyle İzmir'de ameliyat olan annesinin yanında olduğunu tanıklarla ispatladı. Ancak örgüt üyeliği 'baki'ydi. Değil mi ki, molotof kokteyl atmakla suçlanmıştı, kanıtlar yetersiz kalıp beraat etse de kanaat, kanaatti... Bir de çeşitli dergilerde yayımlanan kültür ve sanat üzerine yazıları vardı, bir yazısında da Guernica ile Şırnak'ı karşılaştırmıştı... Deniz, 12,5 yıl hapis cezasına çarptırıldı, Yargıtay cezayı onayladı...

Mahkemede Halkevleri'ne gittiğini söylemişti Deniz, hakim de neden diye sormuştu. Deniz cevapladı: "Müziği, tiyatroyu, şiiri

seviyorum." Babası sevindi, hakim suçlamaların asılsızlığını işte bu cevapla anlayacaktı. Oysa, "Senin," diye sordu hakim, "başka bir işin yok mu?" Deniz'in başka işi, onu 'potansiyel suçlu' kılan öğrenciliğiydi. Teknik Eğitim Fakültesi'nin elektronik öğretmenliği bölümünde okuyordu.

Çocukluğunda romatizma geçiren Deniz, cezaevinde de kronik astıma yakalandı. Hastalığı giderek arttı. Adli Tıp'ta bu koşullarda cezaevinde kalıp kalmayacağının, Cumhurbaşkanı'nın özel af kapsamına girip girmeyeceğinin şartları arandı. Adli Tıp, hastalığının cezaevi koşullarında da taşınabileceğine karar verdi.

Mahmut ve Hatice Sirkeci, hukuksal boşluklara, hukuki anlamda neler yapılabileceğine bakınadılar önce. Cezaevlerinde ya açlık grevleri vardı ya ölüm oruçları: "İşimiz, içerde de olsa oğlumuzun sağlıklı kalmasını, ölmemesini sağlamaktı. Deniz'in ve diğerlerinin can güvenliği için kapı kapı dolaştık. Mahkeme kapılarında, medyada, sokakta sesimizi duyurmaya çalıştık."

Seslerini çok az kişi duydu. Emekli öğretmen Sirkeci'ler geriye hukuksal boşluklara dikkat çekmek kaldığını düşündüler. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, DGM'lerin hukuki dayanaktan yoksun olduğunu, dolayısıyla bu mahkemelerde alınan kararların geçersiz kaldığını açıklamıştı: "Biz, bu karardan yola çıkarak devletin oğlumuzu haksız yere cezaevinde tuttuğuna inanıyoruz. Salıverilmesini ya da sivil mahkemelerde aynı kanıtlarla yargılanmasını istiyoruz."

Daha ilkokul üçüncü sınıfta pek çok çocuk kitabını okumuş, geride bırakmıştı Deniz. Ortaokulda klasik romanlar elindeydi... İlkokul öğretmeni annesi neşeli, bebekliğinden bu yana uykusundan gülerek uyanan oğlunu okuması için teşvik etti hep... Parasız yatılıda katıldığı şiir yarışmasında İzmir birincisi oldu...

"12 Eylül geldiğinde, herkes bir rahatlık duymuş, olabilecekleri düşünmemişti. Onlardan birisi de sanırım ben olmuştum. Büyüdükçe anlattım oğluma yaşanan acıları... Biz emekten yana olduk hep, çocuğumuzun da böyle olacağını biliyorduk... Özellikle babası, dikkat et diye uyarıyordu, önlerde yer alma... Deniz de, ne yapacaksam, çizerek, yazarak yaparım diyordu. Çocukluğunda yakalandığı romatizma nedeniyle pek ön saflarda durmuyordu."

Deniz, yazıdan önce müzikle tanıştı. Önce melodika, ardından bateri çaldı: "Mesleği gereği elektronik aletlerle ilgiliydi. O evde bir şeyler yaparken, biz keyifle izlerdik."

Sirkeci'lerin anlayamadığı oğullarının neden 'terörist' suçuyla yargılandığıydı. Gözaltına alındıktan sonra ne kendi ne de ailesinin, hatta adresini verdiği akrabalarının evi aranmıştı.

"Mahkeme heyetinin önyargıları vardı. Biz sizi seviyoruz gibi görünüyorlardı ama çocuklar ağızlarını haktan, düzenden ya da adaletten yana açtıklarında azarlayarak susturuyorlardı."

Karar açıklandığında Hatice Sirkeci sinir krizi geçirdi: "Üstümü başımı açtım ve mahkemeye ameliyat yerlerimi gösterdim. Oğlumun şahidi işte burada diye bağırdım, siz nasıl ceza verirsiniz diye... Götürün bu karıyı dediler. Eşim beni tutmaya çalıştı, 'hasta, izin verin hastaneye götüreyim' dedi. Bir kadın polis bana sarıldı, 'teyzeciğim ne olur konuşma' diye yalvardı, 'ne olur bağırma, hepsi aleyhinize bunların'. O sırada polis müdürüyle göz göze geldik. 'O benim tek çocuğum,' dedim. O anki acım gerçekten korkunçtu. Ağzımdan köpükler çıkıyordu..."

Çocukluğunda, yola çıkar da ezilir korkusuyla bisiklet, şiddete el atmasın diye de tabanca alınmayan Deniz, Aydın Cezaevi'ne götürüldü. Dört yıl dayaklarla, açlık grevleri ve ölüm oruçlarıyla, açık görüşsüz geçti... Bugün ikinci böbreği de işlevini yitiren Hatice Sirkeci alışamadı, alışmadı:

"O güzel beyni içerde çürütüyorlar. Ben bunu istemiyorum, bunun için de her şeyi göze aldım. Her şeyi yapabilirim. Kaybedecek, hiçbir şeyim yok. Cinnet safhasındayım artık."

Ve Deniz, tuttu bir şiir daha yazdı:

Önce hayallerini gömdüler gençliğin
Sonra yeni hayaller ürettiler
-Teknoloji harikası makinelerde, son model-
Herhangi bir akşamın buğusu yetmez
Yetmez hatırlatmaya geçmişi
Geçmişi yaktık artık, hatırlamıyoruz
Bile bile yok ediyoruz eski hayallerimizi
Ve intihar ediyoruz, istemeden...

BARIŞ ANNELERİ:
NE ÇOK 'BARIŞ' ADLI ÇOCUK VAR...

Paçası daha dün gibi içine kıvrılmış duran on küsur yıllık pijamada saklıydı barış. Yaldızı sökülmüş çerçevede hâlâ olanca çocukluğuyla gülümseyen fotoğrafta, kitabın arasına sokuşturulmuş bir tutam saçta, o son sabah, köşeyi dönerken sallanan elde saklıydı.

Ölüm kadar gerçekti.

Neden bu kadar Barış adlı çocuk vardı ve neden kimse Barış adlı çocuklarından utanmazdı?

İşte bu yüzden barış, düğümlenmiş halatla çekilen halayın altında kalacaktı.

Oysa acının dili yoktu, dini, toprağı, bayrağı...

İşte bu yüzden acının ateşinden doğan barış isteği en gerçek olandı.

İki ana; Asiye (solda), Nuriye (sağda).

İşte bu yüzden isimleri 'Barış Anneleri'ydi.

İşte bu yüzden şimdi, hemen şimdi anlatmalıydı:

"Adım Rahime. On yıldır İstanbul'dayım. Benim kızım, Sevgi, on dört yaşında dağa gitti. Bingöl'de yakalandı, otuz üç gün anadan doğma bekletildi. Acaba ona ne ettiler, belki... Kaç gün sonra gördüm, üzerinde yeşil bir giysi. Bir kurşun göğsüne saplanıp kalmıştı. Sırtında da kurşun vardı, bacağında ise iltihap, kronlaşmış (kronik)... Kızım dedim 'sen korkma. Sen neredesin, ben oradayım'. Operasyona götürülmek istenmiş, tehditle. Tehdit edenlerden biri itirafçıymış. Kızım 'öldürürseniz burada öldürün, ben operasyona gitmem' demiş. Duyar duymaz savcıya gittim, 'bak' dedim, 'bu adalet midir, eğer benim kızımın burnu kanarsa hepinizi sorumlu tutarım'. Sonra Diyarbakır'a getirdiler. Dört yıl oldu, hâlâ tedavi ettirmediler. Dilekçeler verdim, ta Ankara'ya kadar. Kızımı ölüme terk etmişler. Şimdi Bayrampaşa'da ama hâlâ bir tedavi görmemiş...

"Nereden olduğumuzun, nereli olduğumuzun ne önemi var? İşte bizi de evlerimizden göçtürdüler... Çocuklarımızı işkenceye aldılar. Bize terör damgası vuruyorlar, kimdir terör?.. Bir oğlum çalışmaya, bir kızım da okumaya gitti, şimdi nerededirler bilmi-

yorum. Niçin gidiyorlar? Bunun bir sebebi yok mu? Hiçbir evlat anasını babasını sıcak yuvasını terk etmez, kuru dağlarda, Allahın bayırında kalmaz...

"Bizim bir şeyimiz yoktur, ne evimiz, ne yuvamız... Çocuklarım olmadıktan sonra bana altından saray yapsalar ne olur ki? Sen olsan, ne yapacaksın? Biz, bu acılarımıza rağmen akan kan dursun istiyoruz. Şehit annelerinin sesini hep yükselttiler ama bizim sesimizi bastırdılar, oysa el ele vermeliydik. Biz kardeşlik istiyoruz. Biz barış istiyoruz..."

"Benim adım Sonsün, bizim oralarda bir çiçek ismidir. Çocuğum beş senedir cezaevinde. Bizim çocuklar kimlik için dağa gitti. Yoksa kimse gitmez dağa, oralarda sürünmez. Okulda okuyordu, alıp götürdüler. Kırk günde zor çıkardılar. mahkemeye. Ben öyle çok bilmem, nerede okuyacaktı, ne olacaktı, bilmem. Bizim cenazemiz bile yok. Bizim ki daha zor. Ev desen yok, çocuk desen, bir evden bir iki tane yok. Can hep bir değil mi? Amcamın üç çocuğu öldü, hem de evde öldürdüler, Sivas'ta Zara'da. Amcamın karısını da öldürdüler. Ölenler yine hep fakirlerin çocukları... Onların çocuklarını Öcalan öldürdüyse, bizim çocuklarımızı kim öldürdü? Biz barış istiyoruz. Ben şimdi sana soruyorum, böyle, bu kadar baskının içinde yaşayabilir mi insan?"

"Benim adım Şekernaz. Benim de oğlum cezaevinde yatıyor yedi senedir. Burada yakalandı. Tıp okuyordu. İyi bir insandır, başarılı bir çocuktur. Ben de istiyordum, bir masada otursaydı doktorluk yapsaydı... Bana soruyorlar, kaç çocuğun var diye, söylemiyorum. Çünkü altı tane var desem, belki eve gittiğimde hiçbiri kalmamış olacak. Benim daha önce altı tane çocuğum vardı, şimdi üç tane, bilmiyorum onlar da sağ mıdır, ölü müdür? İki çocuğumdan yedi senedir haberimiz yok. Biz işte böyle yaşıyoruz. Bizim bir şeyimiz kalmadı, ne çocuğumuz var, ne evimiz. Ben, kendine insanım diyen herkesten bize destek olmalarını istiyorum. Bu kadar kan akmasın, analar ağlamasın. Ne PKK'lı ne de asker anası ağlasın. Terörist iki üç eşkiyadır, nerede yaşıyorlar, kimdirler bunu kimse bilmiyor? O çocuklar ne için dağa gitmiş-

tir, kimse sormuyor? Kimseye tecavüz etmedi, hakaret etmedi, taciz etmedi...

"Diyoruz otuz bin insan öldü, yüz bin ölmesin. Biz ağladık diğer anneler ağlamasın... Madem ki kardeşiz, kardeşçe yaşamak istiyoruz. Fırsat onların elinde, barışı yarına bırakmasınlar. Bıçağın iki ağzı vardır, biri kendini biri de düşmanını keser... Biz korkuyoruz ya sonra, hapistekileri, çocuklarımızı da asarlarsa... Biz bütün insanlara barış istiyoruz. Ha benim çocuğum ha senin çocuğun, ben ağladım, sen ağlama. Cezaevindekiler için af istiyoruz. Biz acının içinde yaşadık, her şeyi biliyoruz. Siz uzakta duruyorsunuz. Çocuğun, baban gözünün önünde işkence görse sen ne yapacaksın?"

"... Benim adım Müesser. İki oğlum gitti dağa. Biri on sekizindeydi. Üniversitede, Laleli'de, tarih bölümünde okudu. Dayanamadı çıktı eve geldi, 'beni okutuyorsun ama sana yemin ederim bizlerin okullarda yeri yoktur, ben okuyamıyorum anne' dedi. Yazardı, fotoğrafçıydı, televizyoncuydu. O köstebek yaşantıyı, o dağdaki yaşantıyı kim ister? Kimse istemez, hayvan bile istemez, çünkü orası yaşantı değildir. Tercih etmiş, o güzelim dünyayı kim bırakıp dağa gitmiş. Demek ki ölümü göze almış. Niye? Her şeyden mahrum kaldığı için... Burada dört kez gözaltına alındım. Oğlum öldürüldü, on sekizinde dağa gitti, yirmi ikisinde öldürüldü. Biliyorlar, gelip oğlumu soruyorlar bana, evimi arıyorlar. Oğlum senin elinde ölmedi mi?

"Ben beş yıl gözaltında kaldım evimde, her akşam güneş battığında soruyordum, acaba güneşi görebilecek miyim, sabah olacak mı?

"Sonra küçük oğlum... Nöbetçi oldum, gece gündüz etrafında dolaştım, gitmesin, başına bir şey gelmesin diye. Bir sabah ablasıyla beraber işe gitti, akşam gelmedi. Köyde, yedi yaşında götürdüler çocuğumu, on bir yaşında da... Oradan kaçtım, buraya geldim ama ne yaptımsa yine kaybettim. On bir yaşındaydı, öz müdürü 'terörist' diyordu. Çocuk telefon edip ağlıyordu, 'anne' diyordu 'eşkıya nedir, kimdir, beni eşkıya çağırıyorlar'. 250 çocuk okuldan kaçmış,

'bırak ben de eve geleyim' dedi oğlum, ben izin vermedim. Zorla okuttum çocuğumu, kaybettim. Bir oğlum da asker benim... Nedir bu işkence, ben nasıl dayanırım? Bizim hiçbir yerde yerimiz yoktur. Benim tek varlığım çocuklarımdı, onları da kaybetmişim. En iyisi kendimi de imha edeyim. Biz memleketimize dönmeyi istiyoruz, çünkü burada yerimiz yoktur, ne işimiz vardır, ne hayatımız... Yalvarıyorum, bize yol versinler bir an evvel yalvarıyorum, köyümüze dönelim. Çok çekmişiz, hâlâ da çekiyoruz.

"Bütün annelere sesleniyorum, artık barış gelsin. Bütün acıları biz anneler çekiyoruz. Ölenler kim, yoksul Kürt ve Türklerin çocukları... Biz de çocuklarımızı yoksulluktan büyüttük, okutacaktık, kaybettik. Biz anneler hep ağlayacağız, gözümüzün yaşı hiç dinmeyecek... Yeter artık, kanı kanla yıkamasınlar..."

"Benim adım Nuriye. Benim bir oğlum dağa gitti, öldürüldü. Batman'da kaynımı öldürdüler, eşine de eziyet ettiler. Kahveye girdiler, adına devrimci kahvesi diyorlardı, gelişigüzel ateş etmişler, orada öldü kaynım. Bir kaynım da Bingöl'de öldü, o da sivildi. Oğlum da lise okudu, İzmir'e gönderdik, sınava girdi, kazandı. Döndü çünkü paramız yoktu okutmak için. Birkaç ineğimiz vardı, dedi ki, 'bunları sat beni okut'. Satsaydık, bu kez aç kalacaktık. Oğlum sabah çıktı çarşıya gitti, bir daha da gelmedi. Dağa gitti, iki yıl kaldı, sonra bir köye döndü. O köyde ajan varmış, ilaç verip yakalamışlar. Köyün dışına çıkarıp öldürmüşler. Ölüm haberini on gün sonra aldım. Binlerce insan birikti, herkes gitmek istedi, izin vermediler. Üçer kişiye izin verdiler, babası ve dayıları atla dört saat yol gittiler. Oğlumun parçalarını torbaların içine koymuşlar, katırların sırtına yükleyip, Tatvan'da bir köye getirdiler. Bana 'bu senin oğlun değil, Ermeni' dediler, 'sünnetsiz'. Dedim 'oğlum'. Bana beş tokat vurdular, 'sen yalan söylüyorsun' dediler. Camiye götürdüler yıkamak için, su vermediler, elektriği kestiler. Sonra bu fotoğraf çıktı işte gazetede...

"Ben askere de ağladım, ben cenazeleri seyrederken time, polise, askere de ağlıyorum. Ben yine barış istiyorum, yine kardeşlik istiyorum."

"Benim adım Asiye. Biri erkek altı çocuğum var. Oğlum doktor, bir kızım edebiyat öğretmeni, diğer kızım da gazeteciydi. Bir kızım da üniversiteyi kazandı, kayıt yaptıramadı. Çocuklarımın hepsi işkenceye alındı. Şimdi bir ufak çocuğum var, o da yarına kalır mı, belli olmaz. Doktor olanın cenazesini almışım, o da üç ay sonra dere kenarından çıkarıp getirdiler, kurda kuşa yem olsun diye bırakmışlar, zorla çıkarttırdık. Kızımın da ölümünü haber aldık, fotoğraftan tespit ettik ama bize vermediler. Başvurmadığımız yer kalmadı hatta içişleri bakanlığına başvurduk ama bize vermediler. Diğer üç tanesinden hiç haber almıyorum.

"Sadece benim çocuklarım değil, gidenlerin hepsi parlak çocuklardı, hepsi doktor, hakim, olacaktı. Kimse haksızdır demesin, istedikleri kardeşlikti, haklarıydı. Bu topraklar için birlikte savaşmış, birlikte kazanmışız, sonra da bizim dilimizi ağzımızın içinde tutmuşlar.

"Anne olarak, bizim yaramızın ilacı barıştır. Adalet, adalettir, terazi eşittir ama maalesef tek tarafa çalışıyor. Bizim de hakkımız var, biz de anayız. Anneler orada dertlerini anlattılar, konuştular. Sizin çocuğunuz bizim kardeşimizdir. Biz de anayız, biz de çocuğumuzu kaybettik. Neden çocuklarımızı öldürüyorlar. Çocuklarımız acaba ne istediler? Kimlik, dil, kültür istediler, vatan ikimizin vatanı, biz de özgür olalım dediler, ölümü mü hak ettiler, asılmayı mı hak ettiler? Çözüm mü bu? Bu ateşi söndürsünler, gürleştirmesinler. İnsanın elindedir bu. Bu hakaret başkalarının başına gelseydi, benim oğlum yapsaydı, ben hakkımı helal etmezdim. Kim olursa olsun bu barışa el uzatsın. Asmakla kesmekle olmuyor... Asmak kesmek olursa yüz milyon insan gider. Yazıktır, Türk gencine de yazıktır, Kürt gencine de. Yani biz, her şey kardeşçe olsun, akan kan dursun istiyoruz. Çocuklarımız sizin de çocuklarınızdır."

8. BÖLÜM

GÖZALTINDA ÖLÜMLER VE FAİLİ MEÇHULLER

SERKAN EROĞLU: GÖZÜ YILDIZLARDAYDI...

Telefondaki akraba, "Serkan kaza geçirdi," dedi. "Durumu biraz ağır..." Tıbbiyeli oldu olalı, telefonla gelen kötü haberlerin şifresini çözmüştü Aylin. Hafif yaralı demek komanın anlatımıydı, ağır yaralı ise ölümün. O gece Ankara'dan İzmir'e doğru yola çıktı. O yolculuk anlatılamazdı.

Aynı saatlerde İzmir'de anne Güniz Eroğlu, havayı yırtarak dolaşan sözcüklerden Serkan'ın hiç de kendisine söylendiği gibi ölmediğini anladı. "Ne çirkin bir ölüm," diye söylendi. Eğer Aylin tıbbiyeli olmasaydı, eğer 'kloroform'un suç ortaklığı ortaya çıkmasaydı, hep öyle hatırlayacaktı Serkan'ı, 'çirkin bir ölüm'le.

Serkan Eroğlu.

Aylin "Serkan kendini asmış," dediklerinde "Bunu bana nasıl yaparsın?" diye bağırdı, "Buna bana nasıl yaparsın, bunu..." Tercihten söz edildi, mecbur kalmaktan ya da onuru kurtarmaktan... Ama kimden, neden?

Serkan'ın ölüm haberi gazete haberlerinin arasına düştü, "Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencisi Ali Serkan Eroğlu, okulun birinci kattaki tuvaletinde asılı bulundu."

Haber gerçeği anlatmıyordu.

Tıbbiyeli Aylin habere değil, kardeşine inandı. Hani, mutfakta geceleri sigara kaçamağı yaptıkları, masada bir bardağı yerinden oynatıp, "Bunu buradan alıp şuraya koyuyorsam bir sebebi vardır, hiçbir şey sebepsiz yapılmaz," diyen kardeşine... Sonradan pişman olacaktı, "Keşke," diyecekti "katılsaydım", ama girmedi, otopside bir başına kaldı Serkan... Masa, doktor, neşter, kan... Her şey öyküsünde yazdığı gibiydi:

"...Birden kulağıma bağırtılar geliyor. Uyanmak, kurtulmak istiyorum. Ama hayır, yapamıyorum. Bağırtılar! Uğultu! 'Kes, kes, kes, kes!' diye haykıran beyaz önlüklü öğrenciler. Basamaklara çıkmışlar. Boğazları yırtılırcasına 'kes, kes, kes!' diye tempo tutu-

yorlar. Kalabalığın içinde bir uğultu yuvarlana yuvarlana büyüyor ve görevli doktor elindeki baltayı ağır ağır kaldırıyor..."

Öyküsünü nasıl bitirmişti Serkan?

"Siz siz olun, doğru dürüst ölün, kendinize sakın otopsi yaptırmayın."

Baba Eroğlu, "Bu ölüm kuşkuludur," dedi Cumhuriyet Başsavcılığı'na verdiği dilekçede. Başsavcı aldırış etmedi. "Otopsi raporunda asıya bağlı ölüm yazılı," dedi "kanında herhangi bir madde de yok..."

Neden 'bu ölüm kuşkulu'ydu Aylin?

"Serkan 27 Kasım 1997'de, yani öldürülmeden yaklaşık bir ay önce Karşıyaka'da bir sokakta, sivil bir arabadan inen sivil giyimli şahıslar tarafından zorla arabaya bindirilip Terörle Mücadele Şubesi'ne götürülmüştü..."

Serkan, 4 Aralık 1997'de Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmuştu. Sekiz saat gözaltında tutulduğunu, dayak yediğini ve tehdit edildiğini yazmıştı dilekçesine, "Öğrenci olarak öğrenci eylemlerine katılmamamı, eğer katılırsam beni yine gözaltına alacaklarını belirtip serbest bıraktılar," demişti. Eklemişti: "Eğer başıma bir şey gelirse bunun sorumlusu Terörle Mücadele Şubesi'ne bağlı polislerdir..."

On dokuzundaki Serkan, İnsan Hakları Derneği'ne de aktarmıştı bu sekiz saatlik gözaltılığını. İzmir Tabibler Odası Muayene ve Rapor Komisyonu üyesi Dr. Bülent Pişmişoğlu'nca muayene edilmiş, 'sağlıklıdır' raporu verilmişti. Yani, ölümün işi zordu...

Yine de kendince önlemler almaya başlamıştı. Örneğin, hava kararmadan evde oluyordu. Örneğin, nereye giderse gitsin birilerinin haberi oluyordu, ya ailesinin ya sevgilisinin ya da arkadaşlarının. Örneğin, babasıyla yazlık evlerine gidip toprağın hazan bakımını yapıyordu... Oysa daha geçen yaz...

"Anne ve babamız öğretmen emeklisi. Annem hâlâ özel bir okulda çalışıyor. Tek istekleri, çocuklarını en iyi yerde görmek. Hep gelecek için yaşadılar, daha çok çalışalım, çocuklarımızın hayatını garanti altına alalım istediler. Tiyatro, sinema gibi sosyal aktivitelere katılmazlardı. Biz onları eleştirdiğimizdeyse 'biz böy-

le mutluyuz, ne yapıyorsak sizler için yapıyoruz' derlerdi. Tek sığınakları yazlığımızdı, Serkan ise son bir yıldır, tiyatro çalışmaları nedeniyle ancak ara sıra gidebiliyordu..."

Serkan o gün, 23 Aralık 1997'de, evden sabah 08.10'da babası Ahmet Eroğlu'yla birlikte çıktı. Okula gitti. Sevgilisi Zeynep'i aradı, yoktu. Bir arkadaşına, okula yakın oturan Zeynep'in evine gittiğini söyledi. Sonraları Zeynep, aynı saatlerde Serkan'ı aramak için okula geldiğini anlatacaktı. Anlaşılan o ki, ayrı yollardan birbirlerini aramaya çıkmışlar ama buluşamamışlardı.

O akşam, hava kararıp da Serkan ortalıkta görünmeyince anne ve baba Eroğlu telaşlandılar. Oğullarının adeti değildi haber vermeden gecikmek ya da geceyi dışarıda geçirmek. Ahmet Eroğlu, semt karakoluna, emniyete başvurdu. Ertesi gün okulda aradı oğlunu. Öğrenci işlerine sordu, ders notlarına baktı, dersleri çok iyiydi. Ama Serkan okulda da yoktu...

24 Aralık 1997'de hazırlanan 'olay yeri keşif ve ölü muayene' tutanağında imzaları bulunan iki temizlik işçisi, saat 17.40 sıralarında okulun birinci katındaki tuvalette bir öğrenciyi asılı bulduklarını söylediler. Tutanağa göre, polise haber veren de bu iki işçiydi. Öğrenci, sırt çantasının sapıyla su borusuna (bir başka tutanakta su borusunun yerini sifon alacaktı) asılmıştı. Yüzü tuvalet girişine dönüktü. Arka cebindeki iki gözlü para cüzdanından bir öğrenci kartı, PTT telefon kartı, otobüs kimlik kartı, 3.300.000 lira ve bir adet prezervatif çıkmıştı. Kimlik kartından öğrenildi, öğrenci Ali Serkan Eroğlu'ydu.

Otopsi raporunda 'asıya bağlı ölüm' yazmasına rağmen sadece baba Eroğlu değil, demokratik kitle örgütleri de Cumhuriyet Savcılığı'na başvurdular: "Bu ölüm kuşkuludur." İki yıllık doktor Aylin, abla Aylin'in acısına yenilmedi, Serkan'ın kanında kloroform aranmasını istedi. İstanbul Adli Tıp Kurumu, Kimyasal Tahliller İhtisas Dairesi raporunu 20 Mart 1998'de hazırladı: "Ölüm şekli: ASI (solunum yoluyla bayıltarak)."

Evet, Serkan'ın kanında kloroform bulunmuştu. THİV İzmir Şubesi doktorlarından Türkcan Baykal, "Bu madde," diye açıkladı, "hayvan deneylerinde kullanılıyor. Uyku yapıyor, insanı uyuşturu-

yor, bayıltıyor". Gazetelerde "Üniversitede kuşkulu ölüm" başlıklı haberlerin yerini "Serkan öldürüldü" aldı ya da "Bayıltıp astılar".

Sorular durmaksızın çoğalıyordu. Rektör ve yardımcıları Serkan'ın babasına tuvaletlerin 24 Aralık sabahı temizlendiğini ve kabinin boş olduğunu söylemelerine karşın, neden bu konuda hizmetlilerin bilgisine başvurulmamıştı? Neden, emniyet ve olay keşif tutanağında tuvalet kapısının arkasında olduğu kaydedilen Serkan'ın çanta ve kabanı, olay krokisinde tuvalet koridorunda gösterilmişti? Çantanın kayışları koparılacak zayıflıkta değildi, kayışlardan biri ası ipi olarak kullanıldığıysa diğeri neden sökülmüştü? Kayışlar neredeydi? Bütün bu sorular cevapsız bırakıldı. Aradan bir yıl geçmesine rağmen dava da açılmadı. Savcılık, bulunmasından aylar sonra Serkan'ın kanındaki kloroformun cinayet aleti olduğunu kabul etti. Emniyet Müdürlüğü'ne yazdığı 19 Ekim tarihli yazıda, "Maktulün kanında kloroform bulunması nedeniyle olayda cinayet şüphesi doğması nedeniyle..." uzman ekiplerce araştırma yapılmasını istedi.

Daha on altısında kendinden habersiz, kendi ölümünü görüp "Otopsi" isimli öyküsünü yazmıştı Serkan. Hayata 'sebepli' tutunurken otopsi odasında ölüme bir göz atıp yürüyüp gitmişti. Yolculuğu tiyatroya ulaştırmıştı onu, edebiyata, müziğe... "Harçlıklarını biriktirip bir gitar almış, arkadaşının metod kitapçığıyla günde sekiz saat çalışıp, bir haftada çalmayı sökmüştü."

Serkan'ın tiyatro sevdası nasıl başladı?

"Lisede Galile'yi sahnelemek istediler. Oyun hazırdı ama okul yönetimi son anda yasakladı. Çünkü oyunda dine dair eleştirel sözcükler de vardı. Serkan oyunun yasaklanmasına çok üzüldü. Sonra, eski adı Ege Ansemble olan Duvara Karşı Tiyatro Topluluğu'nda yer aldı. ODTÜ şenliğine işkenceyi anlatan bir oyunla katılmışlardı. Etkileyici bir oyundu..."

Denemeler de yazdı Serkan. Halikarnas Balıkçısı'nı anlattığı denemesiyle bir de ödül kazandı. Edebiyat ve müzik hayata dair sorularını çoğaltınca yeni yolculuklara çıkıp insanı aradı. Yirmisine gelmeden, kimin için ne yazacağına karar vermişti bile. 1 Mayıs'ta bir ÖDP'lilerle yürümüştü, bir Aylin'le yan yana dok-

torların arasında. Öğrenci harçlarını protesto etti, demokratik öğretim isteyen arkadaşlarının arasında yer aldı. Sonunda yazıda karar kıldı: "Çok fazla ön plana çıkmayacağım. Eylemlerde pankart taşımak, yürümek artık pek anlamlı gelmiyor bana. Kendimi daha da geliştireceğim ve insanları daha derinden etkileyen şeyler yaratacağım..."

Aylin'e böyle söylemişti, öldürülmeden birkaç ay önce... Belki tam da bu yüzden öldürülmüştü. Bilginin ve yaratının önlenemez etkisinden korkmuştu katilleri, yeni Deniz Gezmiş'lere tahammül yoktu. Serkan'ın ahenkli tonunda, şiir okur gibi, şarkı söyler gibi konuşmasında hayata sahip çıkmanın çağrısı saklıydı. İşte bu yüzden...

Şimdi Aylin?

"Serkan'dan öncesi de vardı ama bir avuç insan sahip çıktı onlara, bir şeyler yapmaya çalıştı. İnsanlar ancak kendi çocuklarının başına da gelirse anlayacaklar ne olup bittiğini. Oysa acı gelirse bir kez geliyor, yakıp geçiyor ve tamiri de mümkün olmuyor. Serkan'ın ölümüyle sadece benim ya da ailemin değil, insanlığın kaybettiğini düşünüyorum..."

Baba Eroğlu ne olup bittiğinin farkındaydı, kötülüğün nereden geleceğinin de. Bu yüzden kanatları altında tutmaya çalışmıştı çocuklarını. Kızı doktor olunca oğlu için mühendislikte karar kılmıştı. Serkan başka yöne çevirince yüzünü yine de direnmemiş, geleceğini kendi ellerine bırakmıştı. Bir akşam, babasıyla annesinin karşısına dikilmişti Serkan: "Size haber vermem gereken bir şey var."

Onlar şaşkın ve meraklı bakarlarken Serkan sözün arkasını getirmişti: "Ben sigara içiyorum ve sizin de bunu bilmeniz gerektiğini düşünüyorum."

Baba Eroğlu -kendisi içmiyordu- zararlarını anlatmakla yetinmişti. Şimdi, 'babalık görevi'ni yerine getirememekle suçluyordu kendini, "Çocuğumu koruyamadım," diyordu. Aylin, bir sandalyeye benzetiyordu ailesini. Serkan'ın ölümüyle bir bacak kopmuştu. Sandalye sallanıyordu ve eğreti bir şeylerle tutturmaya çalışıyorlardı.

Onlara düşen, Serkan'ın katillerinin bulunmasını ve yargılanmasını sağlamaktı. Bunu sadece Serkan için değil, katledilen, okuldan uzaklaştırılan ve muhbirliğe zorlanarak tehdit edilen binlerce üniversite öğrencisi adına istiyorlardı. Bundan böyle her 24 Aralık, Serkan'la birlikte şiddetle yüz yüze gelen bütün üniversitelilere adanacaktı, bir daha gençler katledilmesin diye...

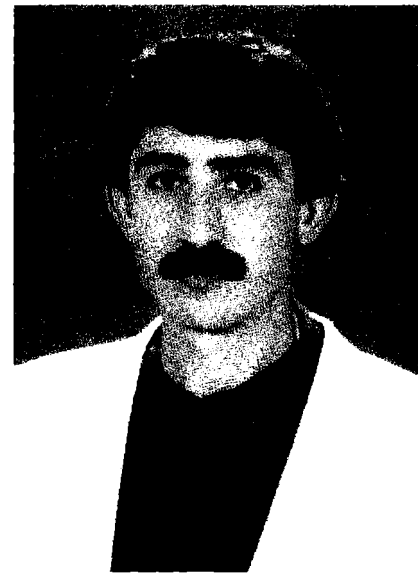
SÜLEYMAN YETER: SENDİKACININ İŞKENCEDE ÖLÜMÜ

Bıraksalar yaşayacaktı Süleyman Yeter. Yaşasa, 29 Nisan'da İstanbul Adliyesi 7. Ağır Ceza Mahkemesi'nde iki yıl önce kendisine işkence yapan polisleri teşhis edecekti. Bırakmadılar... Limterlş Sendikası eğitim uzmanı Yeter, 7 Mart 1999'da, gözaltındaki ikinci gününde işkenceyle öldürüldü.

O gün, yani 5 Mart'ta işçilerin yayın organı olan *Dayanışma* gazetesinin bürosundaydı Yeter. Birlikte gözaltına alındıkları Celal Meral şöyle anlatıyor: "Oturuyorduk. Kalabalık bir polis grubu geldi, 'arama yapacağız' dediler. Mahkeme kararını okuduk. Kimliklerimizi aldılar, arama yaptılar. Zabıt tutarlarken, Süleyman bize işaret edip, 'Tutanakta benim ismim yok,' dedi. Halbuki Süleyman'ın kimliği de polisin elindeydi. Müdahale etmesini

söyledik, o da etti ve tutanağa imza attı. Şubeye götürüldük, oradan da Haseki Adli Tıbbı'na. Darp izi olmadığına dair rapor verildi. Akşam altı gibi şubeye getirildik tekrar ve ayrı hücrelere konduk..."

Süleyman Yeter.

Aynı saatlerde, Ayşe Yeter kocasının Gebze'deki akrabalarında olduğunu düşünüyordu. Sabah evden ayrılırken, "İşin bitince sen de gel," demişti, Ayşe ise gidemeyeceğini söylemişti. Radyoda duydu, kocasının gözaltına alındığını. Doğrusu, pek dert etmedi. Daha önce de yine *Dayanışma* gazetesinin bürosunda gözaltına alınmış, birkaç saat içinde salıverilmişti Süleyman. Şimdi de öyle olurdu: "Tutuklanması küçük bir ihtimaldi. Biliyorsunuz, eğer mücadelede kararlıysanız, bu ülkede delil olmasa da tutuklanırsınız ama yine de Süleyman'ı tutuklayabileceklerine ihtimal vermedim. Yengesine gözaltında olduğunu haber verdim, sonra da annemlere gittim..."

Beş kişiydiler gözaltına alındıklarında. *Atılım* gazetesi çalışanlarından Bayram Namaz'la karşılıklı hücrelere kondular: "Yeter, benim konduğum yedi numaralı hücrenin karşısında bulunan dokuz numaralı hücrede kalıyordu. Cuma akşamı geç saatlerde sorguya götürüldü. Sabaha karşı getirildi. Titriyordu. Durumunu sordum, 'Çırılçıplak soyup buza yatırdılar, tazyikli soğuk suya soktular,' dedi. Halsizdi. Biraz uyuyacağını söyledi. Cumartesi günü öğlene doğru yeniden götürüldü ve bir daha getirilmedi..."

Yeter, bu kez dokuz numaraya değil, 3 Mart günü Gazi Mahallesi'nde gözaltına alınan Erol Elmas'ın hücresine konmuştu: "Önce yalnızdım, sonra adını sonradan öğrendiğim Süleyman Yeter'i yanıma koydular. Durumu çok kötüydü, işkenceden geliyordu.

Ayşe Yeter eşinden sonra da sendikal mücadeleyi yürüttü, tutuklandı...

Gelir gelmez uzandı. 'Neyin var?' diye sordum, yoğun işkence gördüğünü, kollarının tutmadığını, halsiz olduğunu ve uzanmak istediğini söyledi. Sonra hücrelere bakan polis geldi, 'Bir şey istiyor musunuz?' diye sordu. Süleyman su ve şeker alacağını söyledi, bana 'Kollarım tutmuyor, cebimde para var, çıkarır mısın?' diye sordu. Bir milyon lira çıkarıp polise verdim. Yirmi dakika kadar sonra, daha su ve şeker gelmeden Süleyman'ı tekrar işkenceye götürdüler. Yürüyemiyordu, kollarına girdiler. Bir daha da hücreye getirmediler. İki gün sonra polisi çağırıp, 'Götürülen Süleyman'ın montu burada kaldı,' dedim, polisler de, 'S... e. artık gerek yok,' dediler..."

Celal Meral de arkadaşını merak ediyordu, Süleyman'dan bir haber yoktu: "Öldürülebileceği gelmiyordu aklımıza. Yine de kontrol için, 'Bize Süleyman'dan para getirin,' dedik. Çok çelişkili ifadeler kullandılar, kimisi cevabı ertelemeye çalıştı, kimisi,

'Yok, buradan çıkardık, kendisi çıktı gitti,' dedi. Bizi oyaladılar. En son salı günü, mahkemeye çıkarken sorduk, 'O sizden az önce mahkemeye gönderildi,' dediler."

O gün Celal Meral ve arkadaşları şubeden mahkemeye götürülen kırk bir-kırk iki kişiden ayrı tutulmalarına, sevk otobüsünde ellerinin kelepçelenmesine bir anlam veremediler, DGM'nin arka kapısına götürülmelerine de. Mahkeme çıkışında yakınlarından duydular:

"Süleyman öldürülmüş..."

Karın Üzerindeki Şiirler...

1962'de Erzincan'da doğdu Süleyman Yeter. Kızıleniş köyünde çocuklukları birlikte geçti Altun Bad'la: "Babası, Süleyman çok küçükken ölmüştü, onu ve iki kardeşini anneleri büyüttü. Aynı sınıfta okuduk biz. Okumaya çok meraklıydı. Bizim öğretmen ilçeye gidip alışveriş yaptığında, paketlemede kullanılmış gazete parçalarını okurdu merakla. Öğretmen onun çok çalışkan olduğunu düşünüp, okumayı bırakmasın diye okul masraflarını karşılamıştı. Karın üstüne güzel şeyler yazardı, çiçeklerle, hayvanlarla, doğayla ilgili... O zamanlar büyükler 'bu çocuk çok zeki' derlerdi, 'okusa...' Sonra biz buraya geldik, daha az görüşür olduk..."

Annesi ve kardeşlerini köyde bırakıp okumak için gurbete attı kendini Süleyman. Ortaokulu Bursa'da teyzesinin, liseyi İstanbul'da Kadife yengesinin yanında tamamladı. Lisede, Süleyman'ın çalışkanlığını öğrenen bir sınıf arkadaşının ailesi karşıladı okul masraflarını. İşte o yıllardı, haksızlığı, eşitsizliği, bilgilenmenin ve düşüncenin önündeki engelleri sezdi, tarafını seçti: Sosyalist olacaktı. Yolu diğerleriyle buluştu. Birkaç adım atmışlardı ki, okul yönetimi ve polis çıktı karşılarına, Süleyman okuldan atıldı. Birkaç okul değiştirip bitirdi liseyi. Üniversiteyi kazanmasına kazandı da, neyle, nasıl okuyacaktı? Ekonomik sıkıntılar bir yana, 1980 darbesi binlerce insanın üzerine kalın, ağır ve kanlı bir perde gibi inmişti.

Arkadaşı Celal Meral'e göre Süleyman yine tercihini kullanmıştı: "Sosyalistlerin mutlu olduğu yerler vardır, Süleyman da işçiyken mutlu olmayı seçti. Kendine değil, işçi sınıfına ait olmayı seçti..."

Kartal'da Çimento Fabrikası'nda çimento boşaltma işinde başladı vardiyalı yılları Yeter'in. Mutlu Akü Fabrikası laboratuvarında kart bastı sonraları. ITT Shaup Lorenz'de, Eczacıbaşı'nda, İmanoğlu kum deposunda, Forglas'ta çalıştı. "Sendikalı olalım," dedi işçilere "Ancak örgütlenirsek başarabiliriz..."

O sıralarda Kartal Halkevi'nde yirmili yaşlarını ortalamış genç bir kadın saz kurslarına gidiyordu. Arada bir ortalıkta görülen esmer adamın işçiler arasında sevilen biri olduğunu duydu arkadaşlarından. Kendisi de 150 kişinin çalıştığı Cesur Çuval'da işçiydi. Ayşe ile Süleyman tanıştılar. Cesur Çuval işçileri toplanıp sendikalaşma kararı aldıklarında o sıralar META fabrikasında çalışan Süleyman da toplantılara katılıyor, neler yapılabileceğini anlatıyordu. Ta ki bir ustabaşının ihbarına kadar... Üyelik kayıtlarını yapıp yetki bekleyen işçiler işverenin, "Tazminatınızı alıp gidin," tehdidiyle karşılaştılar. Dört günlük direniş, sendikanın da ihanetine uğrayınca bozuldu, diğer işçilerle birlikte şimdi Ayşe de işsizdi.

META'da Süleyman'la aynı işyerinde çalışmaya başladılar. ATOM-İŞ sendikasına üyeydiler. Süleyman işyeri temsilcisi seçildi. Tam toplu sözleşme imzalanmıştı ki, 300 kişi işten atıldı, Ayşe de aralarındaydı. İşgali, işverenin 'fabrikayı kapatıyoruz' kararı, bu kararı da grev izledi. Ayşe ve Süleyman 29 Aralık 1990'da grev alanında yaptılar düğünlerini... İşçi olmanın bilincini, sendikalaşmanın önemini, ne biliyorsa hepsini Ayşe'ye aktardı Süleyman.

Ayrı iş kollarında, ayrı sendikalarda yedi yıl sürdürdüler çalışmalarını: "Ne kadar birikimi, deneyimi varsa sadece bana değil, toplantılarda yüz yüze geldiği yüzlerce işçiye aktarıyordu. Bu yüzden eve erken geldiğini, birlikte geçirdiğimiz bir hafta sonunu hatırlamıyorum. Evde kaldıysa, okumak içindi. Bir kez olsun, 'dinlenmek istiyorum' dediğini duymadım..."

Sadece Süleyman değil, hafta sonları Ayşe de işçi toplantılarındaydı. 1994'te DİSK'e bağlı TEKSİF sendikasında yönetime girdi. Küçük de olsa sitemi vardı Süleyman'a: "Neden bana zaman ayırmıyorsun?"

Ancak cezaevine ilk giren Ayşe oldu. Kâğıthane'de bir tekstil fabrikasındaki direnişin yedinci gününde gözaltına alındı, 1996 sonlarında. Aynı yılın 1 Mayıs'ına katılmakla suçlandı. Önce Eskişehir, sonra Ümraniye Cezaevi'ne gönderildi, 1 yıl 2 ay sonra tahliye edildi.

Mektuplaştılar. Süleyman, Ayşe'ye yazdı: "...Belki senden daha avantajlıyım. Çünkü bende senin gönderdiğin bir fotoğraf var. Onu bir güzelce süslemişim. Yanına kendi fotoğrafımı koymuşum. Tabii senin gönderdiğin kartlar da yanlarda süs olarak durmaktadır..."

Ayşe cezaevindeyken Süleyman da gözaltına alındı ve tutuklandı. İstanbul 7. Ağır Ceza Mahkemesi'ne yaptığı yakınmada şöyle diyordu: "Yolda, 'sen şüphelisin' diye durdurarak kimliğime baktılar ve arabaya bindirdiler. Tahminen saat 21.30 civarıydı. Arabada küfür ettiler, bir silah patladı. Şubeye getirdiler, orada hiçbir söz söylemeden bizi dövmeye başladılar. Askıya aldılar, hayalarımı sıktılar. Bana bu işkenceleri yapan şahıslar başta Bayram Kartal, Sedat Semih Ay, birbirlerine 'Oğuz, Atom, doktor...' diye sesleniyorlardı."

İşkence, Adli Tıp Raporları'nca da belgelendi. Süleyman'ın raporunda şöyle yazıyordu: "Sağ omuzdan başlayıp aşağıya doğru yayılan ve sağ el bileğinde hissizlik, subjektif ağrı ve parmaklarda hareket kısıtlılığı ve hissizlik ve sol omuzdan başlayıp aynı şekilde aşağıya doğru uzanan ve el parmaklarında, sağ ele nazaran hissizlik ..."

Gözaltında aynı sürede, benzer işkencelere uğrayan on beş kişi dava açtı. Bu davaya, yine aynı sürede gözaltında tecavüze uğradığı Adli Tıp tarafından belirlenen Asiye Güzel de katıldı. Davada, Yeter ve arkadaşlarının kendilerine işkence yapan polisleri teşhis aşamasına gelindi. Eğer yaşasaydı, 29 Nisan'da kendisini askıya alanları, hayalarını buranları mahkeme heyetine gösterebi-

lecekti. Gösteremedi, üstelik gözaltında öldürüldüğü bile bilinmeyecekti, eğer...

"Şubeye gidip gözaltındaki yakınlarını soran bir aile, polislerin kendi aralarında, Süleyman Yeter'in ölümünden bahsetmelerine tanık olmuş. İnsan Hakları Derneği'ne gidip, gözaltında bu isimde birinin olup olmadığını sormuşlar. Listede Yeter'in ismi bulununca İHD avukatlarından Eren Keskin, Fatih Savcılığı'nı aramış, savcının ilk tepkisi, 'Nereden duydunuz?' olmuş, sonra da, 'Evet olmuş, ne olmuş yani?' demiş..."

Aralarında avukat Gülseren Yoleri'nin de bulunduğu Yeter'in avukatları Fatih savcısı Fevzi Gümüşhan'la görüştüler. Savcı, Yeter'in 07.30'da öldüğünü, bir saat sonra kendisine haber verildiğini söyledi. Haber, avukat ve ailelereyse 18.00'de bildirilecekti. Avukatlar, o sırada gözaltında bulunan diğer insanların ifadesini alıp almadığını sordular savcıya. Savcı, "Niye alayım ki?" dedi, "Polis yapacağını tanıkların önünde mi yapmıştır..." Savcıya göre, Yeter'in vücudunda herhangi bir cebir ve darp izi de yoktu. Otopsi tutanağına ölüm sebebi yazılmadı.

Oysa avukat Yoleri ölümünden sonra birkaç kez gördü Yeter'i: "Dehşete kapıldım. Hâlâ inanamıyorum, bir insana bunlar yapılabilir mi? Ölümünden sonra Adli Tıp'a götürülmüş, bazı görünen bulgular işlenmiş ama ölüm sebebi rapora yazılmamış. Genelde otopsi tutanağında tahmini bir ölüm sebebi vardır, sonradan bir değişiklik olursa bu tahmin kimseyi bağlamaz. Savcılarla yaptığımız görüşmelerde de bu konuda açıklama yapmamak için özel bir çaba harcadıklarını düşündük. Aldığımız duyumlara göreyse Süleyman boğazındaki iki kemiğin kırılması sonucu boğularak öldürülmüş..."

Avukat Yoleri bu duyumu Yeter'in otopsi sonrası fotoğrafıyla pekiştirdi: "Klasik otopside vücutta üç bölge açılır, kafa, göğüs ve karın. Oysa Süleyman'ın başına dokunmamışlar. Göğüs ve karnı açılmış. Bu da ölüm sebebini burada bulduklarını gösteriyor. Süleyman'ı ölümünden sonra ilk gördüğümüzde tanık olduğumuz boynun bütününü kaplayan şişlik ve yoğun kızarıklık da böylece açıklanıyor..."

Emniyet Müdürlüğü ise bir açıklama yaparak Süleyman'ın ifadesi alınırken fenalık geçirdiğini, en yakın hastane olan Vakıf Gureba'ya gönderildiğini ve hastanede öldüğünü bildirdi. Açıklamada idari ve adli soruşturmanın başlatılacağına da yer verildi. Savcılığa suç duyurusunda bulunan, ardından Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'ne 'acil' başvuruda bulunan avukatlar, Gülseren Yoleri, Keleş Öztürk, Tahsin Ayçık, Metin Kozan ve Metin Narin hukuksal süreci izliyorlar. Ya Ayşe?

"Cezaevinden çıktıktan sonra birbirimize daha fazla vakit ayırmaya karar vermiştik. Birlikte Emirgan parkına, deniz kıyısına gidiyorduk. 'Bir gününü ayır da birlikte fotoğraf çektirelim,' diyordum, olmadı, çektiremedik..."

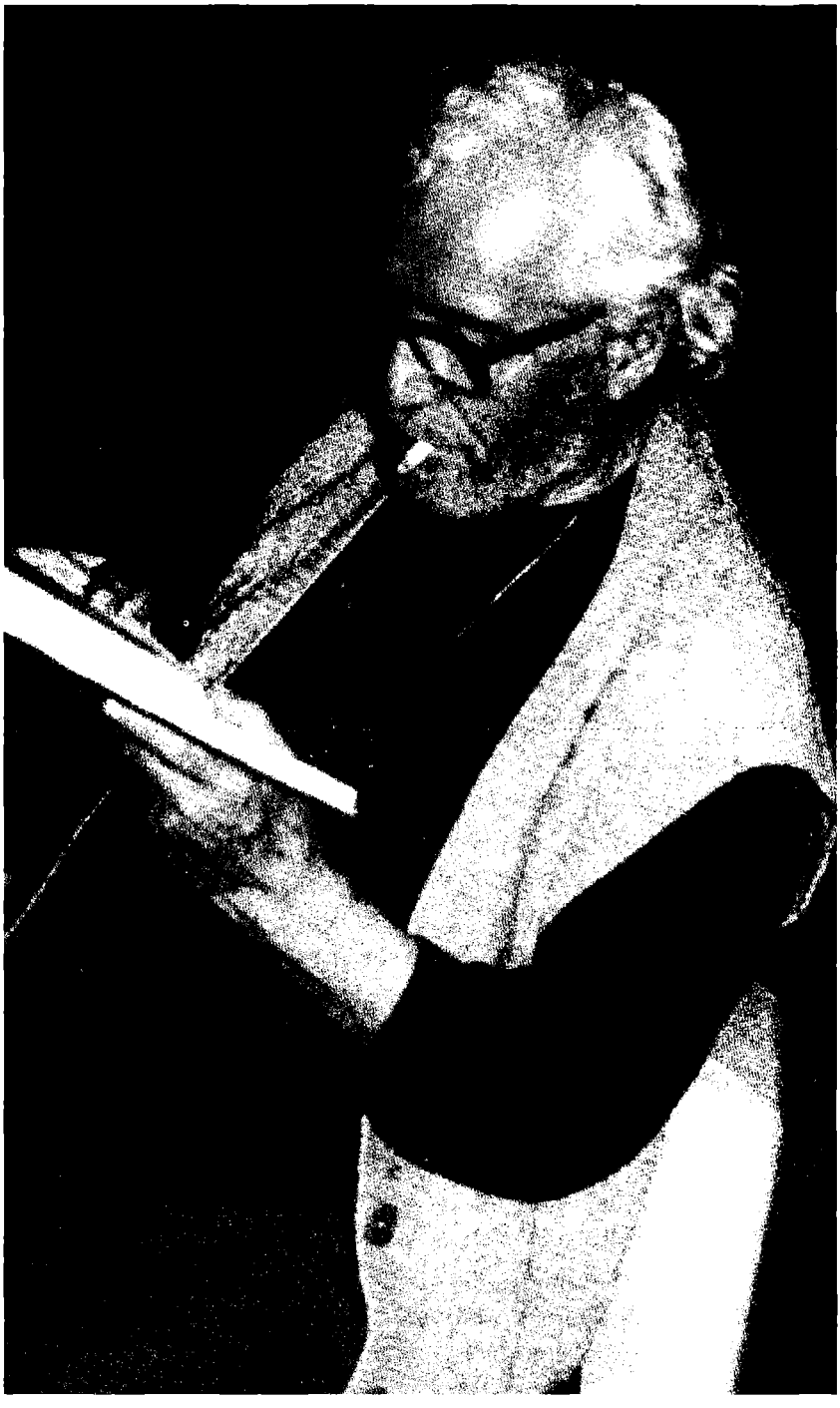
MUSA-HALE ANTER:
FAİLİ MEÇHUL DİYE BİR ŞEY YOKTUR!

"Gitmesen," dedi Hale Anter, "çocuklar senin için endişeleniyor".

Telefonun öbür ucundaki Musa Anter'di. "Yok," diye karşı çıktı. "Yetmiş küsur yaşıma gelmişim, beni öldürürlerse ne geçer ellerine?.. Öldürmezler, kıymazlar kurşunlarına..."

Kurşunlarına kıydılar. 20 Eylül 1992'de bir festival için çağrıldığı Diyarbakır'da öldürüldü Musa Anter. Beş yıl önceki yüzüyle asılı kaldı karısı Hale Anter'in anılarına. Beş yıl var ki, görüşmemiş, biri İsveç'te, diğeri İstanbul'da sadece ses olarak ulaşabilmişlerdi birbirlerine...

Musa Anter.

Musa Anter'in eşi Hale Anter ve kızı Rahşan Yorozlu.

Bir ay... Katilleri bir ay daha bekleyebilseydi, deniz kıyısında bir otelde, her çizgide yaşanmışlıkları göre göre bakacaklardı birbirlerinin yüzüne. Kırk sekiz yıllık beraberliklerinin taş çatlasa on bir yılında aynı çatıyı, aynı anahtarı; aynı yastık kılıfını paylaştıklarına gülüp geçeceklerdi.

Ama cinayet dediğin beklemezdi. Hele de savaşın, yani uyuşturucunun, silahın, petrolün yani devletlerin bekası için kurulacak onca pusu varken... Ve biz, katillerin ayakta alkışlanmasına, durmaksızın akan kana bakarken, uysal ve şaşkın, o gülüşmeler, hazin selamlar Hale Anter'le kızı Rahşan Yorozlu'ya kaldı. Hatırlamak da...

* * *

Hale Anter: O aralar Nevroz'da Dicle Talebe Yurdu'nda pilav günleri düzenlenirdi. Babamı da davet etmişlerdi. Babam da doğu kökenlidir. Van'lıdır. Orada karşılaşıyorlar rahmetli eşimle. Eşim babama çok saygı ve sevgi gösteriyor. Duyuyor ki Abdurrahman Bey'in kolejde okuyan bir kızı var, arkadaşlarına, "Dikkat edin," diyor, "O benim sözlümdür".

Bu anlatılanlar, Alman savaşı yıllarına aitti ve Abdurrahman Zapsu'nun hayalleri suya düşmek üzereydi. O, Hale için önce St.George'u, ardından da Viyana'da hukuk okutmayı planlamıştı... Savaş St. George'u kapattı, Çapa Enstitüsü ise üç yıl okumuşluğunu tanımadı Hale'nin, yeni baştan okumalıydı. Evleri Laleli'deydi. Abdurrahman Bey kızını izledi, nasıl gidiyor okula, nasıl dönüyor diye... Sabahları durakta saatlerce tramvay beklemesini görmeye dayanamadı yüreği. Üstelik Hale'nin yüzü akranları liseye giderken o yeniden ortaokul birinci sınıf sıralarında oturduğu için bulutluydu. Abdurrahman bey, "Bu böyle olmaz," dedi karısına, "bu kızı okuldan alacağız".

Bu, savaşa ikinci kez tanıklığıydı Abdurrahman Bey'in. İlk savaşta, Bitlis'te elinden yaralanıp Ruslara esir düşmüştü. Rusya'da altı ay hastanede yatmış, kendisine Rus askeri elbisesi giydiren bir hemşirenin yardımıyla Bakû'ye kaçmıştı. Hemşire, "İstakof ailesini bul," demişti. "Onlar da Türk, esirlere yardım ediyorlar." Bakû'de bir süre *Hilal-i Ahmer* gazetesinde çalışmış, biraz para biriktirince soluğu İstanbul'da almıştı.

Üsküdar'da Bülbül Deresi'ndeki köşkü bulmakta zorlanmadı Abdurrahman Bey, ama dayısı altı ay önce ölmüştü. Yengesi, "Bizim ev müsait," dedi, Arnavut seyis Osman Ağa'nın çatık kaşlarını görmezlikten gelerek, "Burada kalabilirsin". Çatık kaşlar, "Kızlar var evde," diyordu, "Etrafta bir laf olmasın". Yenge omuzlarını silkti, laf da olmadı. İkisi erkek, ikisi Çapa Muallim Mektebi'nde okuyan dört kız kuzenine eşlik etti Abdurrahman Bey. Bir gün yine iskelede karşıladığı, iki öğretmen adayı kardeşten Hidayet'e bir solukta söyledi: "Kabul ederseniz sizinle evlenmek istiyorum." Hasta yatağındaki yenge, haberi alınca, "Hep bugünü bekliyordum," diye ağladı, "Başlarında büyük yok, ben ölürsem bu çocuklar boşta kalacak diye korkuyordum".

Abdurrahman Bey, yengesi ölünce bütün aileye kol kanat gerdi germesine de, o fakülteden bu fakülteye koşmayı da bırakmadı. Bir maliye okudu bir ilahiyat. Atlar satıldı, fayton da. Osman Ağa'ya kapı göründü. Hale 1927'de Yenikapı'da doğdu, teyzelerinin çocuklarıyla birlikte, çıt çıkarmadan oynamayı öğrenerek büyüdü.

Hale Anter: Babam taassubu severdi ama sert değildi. Arkadaşları, sen abdestli namazlı adamsın, niye çocuklarını gâvur mektebine gönderdin diye sorarlardı. O da, dinlerini daha iyi öğrensinler, kendi dinlerini seçsinler diye gönderdim derdi. Bize ata, bisiklete binmesini, yüzmesini babam öğretti. Anneme bir gün bile ismiyle hitap ettiğini duymadık, *durtmir* (mirin kızı) derdi.

Abdurrahman Bey, Hale'yi Çapa Enstitüsü'nden aldıktan bir süre sonra Musa Anter, "Kızınıza talibim," diye çıktı ortaya. Hale direndi, "Hayır," dedi "Ben okuyacağım". Hukuk Fakültesi öğrencisi olan Anter atıldı. "Ben Hale'yi okutur, yetiştiririm." Evlendiler. Akşam kurslarına gitmeye başladılar birlikte. Bir yıl sonra Anter doğunca kursların arkası kesildi.

Hale Anter: Adettendi. Anter doğunca kırk gün kırk gece eğlence yapıldı. Yedi kurban kesildi. Musa'nın yüz şeklinin nasıl değiştiğini, mutluluk ifadesinin nasıl yerleştiğini Anter'in doğduğu gün gördüm. Alnımdan öptü, "Bana baba verdin, dedi, "başımın tacısın artık". Musa mı? O küçük yaşta babasını yitirmiş, babasız büyümüştü.

Anter bir yaşına geldiğinde, Cağaloğlu Kız Sanat Enstitüsü'ne girdi Hale. Ekonomik durumları iyiydi, yardımcıları, çocuğuna bakacak birileri vardı. Kucaklarında çocuk otobüse binip, "İki paso," dediklerinde şoförlerin şaşkınlığına inat, biçki dikiş, çamaşır ve yemek bölümlerini bitirdi... Aynı yıllarda Musa Anter Laleli'de Fırat Talebe Yurdu'nu açtı. Yüz yirmi öğrencisinden yirmisini mecanilere ayırdı. Anadolu'dan gelen yoksul ve kimsesiz gençlere açık tuttu, Fırat'ın ve işletmeciliğini üstlendiği Dicle Yurdu'nun kapısını. Yine de baskılar bırakmadı peşini. Komünistlik yapmakla, gençleri 'aşılamak'la suçlandı. Zamansız ve sık denetimlerin sonunda yurdu kapatmak zorunda kaldı. Bu kez Şehzadebaşı'ndaki Toros Kız Talebe Yurdu'nu işletmeye başladı. Yine peşindeydiler, bu kezki koz askerlikti. Asker kaçağı olmakla suçlandı, hangi işe el atmaya kalksa, aynı soruyla karşılaştı: "Askerliğini yaptın mı?"

Tek çare kalmıştı: köye, Akarsu'ya dönmek. Döndü. Traktör, jip alıp kendi toprağını ekip biçmeye başladı. Hale ise üç çocuğu Anter, Rahşan ve Dicle'yle birlikte Abdurrahman Bey'in evine yerleşti. Köydeki tek araçla, jandarma karakolunun telefonuyla aldılar birbirlerinin haberlerini. Musa Anter kışlarıysa Diyarbakır'daydı. Bir dostuna ait olan Turistik Otel'in işletmeciliğini üstlendi. 1949 sonlarına doğru bir haber geldi otele: "Vali Bey sizi çağırıyor."

Hale Anter: İş saati ama hemen geleceksiniz diye ısrar etmişler. Vilayetin arka kapısına götürüldüğünde anlamış Musa, bunun vali çağırması olmadığını. Kürtçülük ve bölücülükle suçlayıp tutuklamışlar. Ankara'ya gönderirken, havaalanında, uçakta kimseyle konuşmamasını tembihlemişler. Uçağın kapısında hostes biletini sorunca Musa, arkasında duran subayı gösterip, "Yaverimde," demiş. Hostesler paşa zannedip yol boyunca ikram üstüne ikramda bulunmuşlar.

Artık evde yardımcılar, çocuk bakıcıları yoktu. Sıkıntıların üzerini örtmek Abdurrahman Bey'le Hidayet Hanım'ın geniş yüreklerine kalmıştı. Salıverilen Musa Anter, yeniden köye döndü çıkışsız ve yorgun. Çocuklarsa babalarını sorup duruyorlardı. Abdurrahman Bey, damadını aradı o tek telefondan. "Senin gelmen uzayacak galiba," dedi, "Çocuklar seni özlüyor, şimdi bahar, onları sana getireyim..." Cevap coşkuluydu: "Başımın üstünde yeriniz var, buyrun..."

Rahşan Yorozlu: Anladığıma göre babam teklif edemiyor, böyle ilkel bir hayatta, 'benimle ol' diyemiyor anneme. Dedemden teklif gelince balıklama atlıyor...

Tamam, köye gidilecek de, nasıl? Tek ulaşım aracı kamyondu, onun da şoför mahalli iki ya da üç kişiden fazlasını almazdı... Abdurrahman Bey bir taksiyle anlaştı. Günlerce sürdü yolculuk, kurumuş derelerden, yıkılmaya yüz tutmuş köprülerden geçildi. Kavuşmanın ardından bilinen ama konuşulmayan anadile, Kürtçe'ye dönüldü. Çünkü nahiye müdürü, çavuş ve iki öğretmenden

başka kimse Türkçe konuşamıyordu. Evleri, semaverde çayın, tandırda kekin eşliğinde Türkçe konuşanların kahvehanesine dönüştü. Bildiği ne varsa köyün kadınlarına aktardı Hale Anter, dikişi, yemek yapmayı...

Hale Anter: Don dikmeyi öğrendiler. Pijama dikerdik, gömlek gibi giyerlerdi.

Akarsu'daki ikinci yıl gözleri hastalandı Anter, Rahşan ve Dicle'nin. Musa Anter, "Sıcaklar bastırmadan," dedi, "Sen git istersen, ben de ekinler kalkınca gelirim". Abdurrahman Bey gelip kızını ve torunlarını İstanbul'a taşıdı.

Rahşan Yorozlu: Ben üç yaşındaydım köye gittiğimizde. Orada Kürtçe'yi öğrendim. Döndüğümüzde hiç Türkçe bilmiyordum. Annemin ailesi, "Ne oldu, biz şimdi nasıl anlaşacağız?" bu kızla diye şaşırdılar.

Bir süre sonra kararını verdi Musa Anter, askere gidecekti. Önce Eyüpsultan'da Levazım Okulu'nda, sonra da Gelibolu'da tamamladı yedek subaylığını. Döndüğünde biriktirdiği paralarla yeniden Toros Kız Talebe Yurdu'nun işletmeciliğine soyundu. Abdurrahman Bey'in karşısına çıktığında tedirgin ama kararlıydı: "Müsaade ederseniz biz ayrılalım artık. Çocuklar da büyüdü, bahçeli bir ev tutalım..."

Abdurrahman Bey, hafta sonları gittikleri Suadiye Korupark'a yakın, bahçeli bir ev tuttu Anterler için. Bir hafta içinde taşındılar. Birlikteydiler artık. Hepsinde birer bisiklet, Çiçek Sinemasi'ndan Çatalçeşme Kumruyuvası'na, Nesrin Sipahi'li Caddebostan Maksim'den Korupark'a pedal çevirdiler. Evleri bütün kokulara, renklere açıktı. Van'dan, Muş'tan, Bitlis'ten, Siirt'ten, o güne kadar ne isimlerini duydukları, ne yüzlerini gördükleri insanları ağırladılar. Kimisi hafta sonu evcisi askerdi, kimisi hasta, kimisi üniversiteli... Bir üniversiteli, o hafta sonu ne yapacağını soran arkadaşına, "Ape Musalar'a gidiyorum," diyordu, arkadaşı kendisini de götürmesini istiyordu. "Aaaa tabii gel," diyordu üniversiteli. O haftanın hiç tanınmayan konuğu, ertesi hafta bir başka arkadaşını Anterler'in evinde ağırlıyordu. Bahçenin bir köşesindeki

masada asker konuklar oturuyordu, bir başka köşede Hale Anter'in St. George'den okul arkadaşları. Çocukların başını döndüren bu renk, dil, kültür zenginliğinin resmi görevlilerde, gayrı resmi bir ismi vardı: Kürt Konsolosluğu...

Bu isim, yeni ayrılıkların habercisiydi. Yeni baskılara, gözaltılarına, tutuklamalara yol açacaktı. Bir kez daha Diyarbakır yolları göründü Musa Anter'e. Hale Anter ise daha Abdurrahman Bey'in evindeyken kararını vermişti, çalışacaktı. Devlet memuru sınavlarına girdi, kazandı. İş başı yapabilmesi için İstanbul Defterdarlığı muhasebe müdürü Tevfik Demiroğlu'nun imzası gerekiyordu. Bordrosunu *Stern* dergisinin arasına koyup çıktı müdürün karşısına. Demiroğlu, "Gel bakalım kızım," dedi. "Nasılsın, Musa'dan ne haber?" Müdürün kendisinden habersiz çalışmaya kalkışmasına, sınavlara girmesine kızacağından tedirgin, "Ben bir kabahat işledim," dedi, "Özür dilemeye geldim". Kısa bir öfke bulutu gezindi müdürün yüzünde, "Kendine mukayyit ol"un eşliğinde imzaladı bordroyu. Demiroğlu, Hale'nin amcasıydı.

Hale Anter: İşe ilk gittiğim gündü. Vapurda karşımda oturan adam, *Yeni Sabah* gazetesini açmış okuyordu. Şöyle bir göz attım. "Diyarbakır'da Hilton açıldı" diye yazıyordu. O zamanlar gazeteciler yakalandığında, "Gazeteciler Hilton'da," diye yazarlardı. Acaba Diyarbakır'da kim girdi diye baktım... Aaa Musa. Dizlerimin bağının çözüldüğünü hissettim. İlk defa iş hayatına atılıyorum, değişik insanların içine giriyorum ve gazete okuyan herkes biliyor ki Musa Anter tutuklanmış. Öyle ıstırap çektim ki anlatamam...

Gazeteyi okuyan, aynı işyerini paylaşacağı bir yakını karşıladı Hale Anter'i, Karaköy'de Maliye binalarının önünde. Moralinin bozuk olduğunu görünce çıkıştı, "Ne yapmış yani, hırsız mı, katil mi?" 3 Numaralı İtiraz Komisyonu'nun başkanına çıktılar birlikte. Hale Anter dışarıda kaldı, yakını olup biteni anlattı, tedirginliğini, üzüntüsünü... Başkan, Hale'nin şefini çağırıp emir verdi: "Dairedeki bütün gazeteleri topla. Kimse gazete okumayacak. Kızcağız üzülmesin..."

Kızcağız üzülmedi. Arkadaşları, şefi, başkanı, hepsi yanındaydı. Görüş günleri pazardan alışveriş yapıp Hale Anter'in eline tutuşturuyorlardı: "Bunlar bizden enişteye hediye." On yedi yıllık çalışması süresince enişte neredeyse bütün zamanlarını cezaevinde geçirecek, ama kimse ağzına yaralayan sözcükler yerleştirmeyecekti. 12 Mart'ta olmalıydı, bir daha gözaltına alındı Musa Anter, gazeteler fotoğraflarını bastı boy boy... İlk kez işten ayrılmayı düşündü, avukat bir arkadaşına, "Atılmadan vazifeden ayrılmak istiyorum," dedi. Arkadaşı karşı çıktı. "Suçlamalara bak," dedi. "Kürtçü, bölücü, komünist diyorlar. Bu nasıl suç, komünist olan milliyetçi olamaz, milliyetçi de komünist. Suçlamaların aslı astarı yok..."

İşinde kaldı ama zorluklar yakasını bırakmadı. Kocası cezaevindeydi, üç çocuğu okuyordu ve maaş azdı... Ağabeyinin getirdiği tenekelerle yağa, arapsabununa bir şey diyemiyordu ama çocuklara biraz fazla harçlık verdi mi, "Hayır," deyip iade ediyordu. "Benim çocuklarım bu kadar kullanamaz." Ağabeyi ise annesine gidip ağlıyordu: Hale neden böyle davranıyor?

Rahşan Yorozlu: Bütün erzağımız köyden gelirdi, bir de dayım yardımcı olurdu. Teyzelerim giydirdikçe giydirirdi beni. O zorluğu bize pek hissettirmediler.

Musa Anter cezaevindeydi ama 'Kürt Konsolosluğu' kapanmadı. Hale Anter cezaevine giderken sadece eşine değil, ailesi İstanbul dışında olan bütün mahkûmlara yiyecek taşıdı. Sadece eşinin değil, ailesi, yakını uzakta olan bütün mahkûmların çamaşırlarını yıkadı. Diyarbakırlı, Hakkarili, Vanlı erkekler de hastalanan eşlerini, çocuklarını İstanbul'a Ape Musa'nın evine göndermekten vazgeçmediler. Askerler ve üniversiteliler de... Ağabeyi yakınıyordu zaman zaman, "Bu Musa seni çok üzdü, seni mahvetti..." Karşı çıkıyordu Hale: "Beni üzmedi, çocuklarımın babasıdır, iyilikseverdir," diyordu, "Başına ne geldiyse, iyiliğinden geldi..."

Rahşan Yorozlu: Babamın bir köylüsü geliyordu evimize. Biz de yiyip içiyor, yatıp kalkıyordu. Babam ona elbise, gözlük, fotoğraf makinesi almıştı. Sonradan mahkemede ihaneti ortaya çıktı...

Hale Anter sabah altıda uyanıp yedi trenine yetişiyor, akşam altıyı on geçe treniyle dönüyordu. Görev dağılımını bir gece önceden yapıyordu, kızım sen bulaşıkları yıkayacaksın, oğlum sen patatesi ayıkla, sen sobayı yak... Çocuklar için gün, bir gece önceki konukların yataklarını toplamakla başlıyor, o akşam geleceklere yemek hazırlamakla sürüyordu. Rahşan'ın bir vazifesi de hangi hastanede hangi doktoru tanıdıklarını bilmek, gelen hastaları o hastanelere götürmek, dertlerini doktora anlatmaktı. Akşamdan Hale Anter kimin nesi olduğunu anlatıyor, hangi doktora götürüleceğini saptıyordu. Bunun midesi ağrıyor, bunun gözünde bir sorunu var...

Cezaevi kapıları da unutulmamalı. Yiyecekleri yanında taşıyamayan Hale Anter, hazırladığı fileleri gösterip, "12'de Balmumcu'da olun," diyordu "Görüş var..." Buluşma biraz gecikince fileleri, çantalarıyla kalakalıyorlardı cezaevi kapısında. Kimi kez görüşemeden geri dönüyorlardı. Musa Anter paketleri almışsa, cevabı Yenice Sigarası'nın ikinci katındaki kâğıtta geliyordu: Her şey çok güzeldi...

Bütün bu koşuşturma, sıkıntı, özlem, yokluk içinde kaygısının üzerine basıp geçemiyordu Hale Anter: Aman kimse Musa'ya, bana, çocuklarıma bir laf etmesin...

Rahşan Yorozlu: Kısacası kan tükürüp kızılcık şerbeti diyecektik. Herhangi bir semtte yaşamıyorduk ki, Suadiye'deydik. Arkadaşlarımız ya orta halliler ya çok iyi hallilerdi. Aman biz onların yanında düşük olmayalım diyorduk. Yani bir taraftan da annemin burjuva hayatına devam ediyorduk. İki hayatı birden yaşıyorduk. Herkesi, her yeri biliyorduk. Hangi disko nerede, hangi sinemaya nasıl gidilir... Ama Türkiye'nin neresinde hangi cezaevi var, onu da biliyorduk.

Bilmek yetmiyordu. Rahşan Anter, Erenköy Kız Lisesi'nin kayıtlarına başarılı bir öğrenci olarak geçemedi. Matematik ve tarih hocalarının neden bu kadar sertleştiğini bir türlü kavrayamıyordu. Neden, "Sen niye okula geliyorsun, git evinde yemek pişir, bulaşık yıka, bir talebenin yerini işgal etme?" diyorlardı, neden

63 öğrencinin içinde ayağa kaldırıp, "Senin baban Kürt, senin baban komünist," diye sesleniyorlardı, anlayamıyordu. Akşamları annesine sarılıp soruyordu: Babam ne haltlar karıştırıyor? Yeraltı neresi, babam neden kazıyor yerin altını?

Bir gün teyzesine, "Ben okula gitmeyeceğim," dedi Rahşan. Annesi karşı çıktı, "Babası yok," dedi. "Bu sorumluluğu alamam." Her gittiği okulda benzer tepkilerle karşılaşacaklarını da biliyordu. "Ya üzüntüden verem olursa..." İşte bu korkuyla okuldan alındı Rahşan, türlü türlü kurslara gönderildi öğretimden geri kalmaması için...

Rahşan Yorozlu: Gitmediğim kurs kalmadı, İsveç'e yerleştikten sonra da kurslara devam ettim ve eğitimci oldum. Ama çok başka biri, çok başka bir şey de olabilirdim...

Hale Anter: Bir gün de Anter okulda kavga eden arkadaşlarını ayırmak için aralarına girmiş. Neyi paylaşamıyorsunuz, bana Kürt Anter diye bağırmış... Hocası da duymuş bu sözlerini, disipline vermiş. Gidip konuştum, efendim dedim, bu çocuk on beş on altı yaşında, babası Kürtçülükten hapse girip çıkıyor, herhalde oradan aklında kalmış, neden bu kadar büyütüyorsunuz? Yeni mezun bir çocuktu öğretmen, "Atatürk çocukları bu sözcüğü kullanmaz," dedi. Neyse, müdürle de konuşup, çocuğu zor kurtardım mektepten kovulmaktan.

Evlendiklerinde tarihler 1944'ü gösteriyordu, Musa Anter 1992 yılında öldürüldü. Bir hesap yaptılar oturup, kırk sekiz yılın on birinde beraber olabilmişlerdi. Hale Anter çocuklarının peşisıra İsveç'e yerleşmişti tam on dört yıl önce. Son görüşmeleri de beş yıl öncesine aitti. Eğer öldürülmeseydi Musa Anter, bir ay sonra deniz kıyısında bir otelde çocuklarıyla beraber baş başa bir tatil geçireceklerdi.

Hale Anter: Evlendiğimiz yıl Musa, "Senden bir ricam var," dedi. "Eve geldiğimde kapıyı iki kez çalacağım, durup bir kez daha çalacağım. İsterim ki kapıyı bana, iki elin kanda olsa bile sen açasın..."

Rahşan Yorozlu: Babam çok kıskanırdı annemi...

Hale Anter: Birlikte olduğumuz zamanlarda çok yoğun yaşardık. Evimiz o kadar kalabalık olmasına rağmen biz giyinir, süslenir, tıp balosuna giderdik, Adanalılar ya da Kayserililer gecesine... Uzun tuvaletler giyer, kürk kabımı alırdım... Ya da Fenerbahçe'ye yüzmeye giderdik. Musa Küçük Fikret'le, Basri'yle top oynardı. Çok güzel hayatlarımız da oldu yani...

Ya çocuklar? Taş çatlasın bir yıl görülen babanın yüzü, sesi unutulmaz mı, kokusu silinmez mi?

Rahşan Yorozlu: Onca ayrılıktan sonra geriye kalan üç-beş seneyi öyle yoğun yaşıyorsunuz ki. Babam çok evcil bir insandı. Sabah kahvaltı edip evden çıkar, akşam ağzı kokarak eve gelirdi. Bir restorana girmek, arkadaşlarıyla buluşmak, mümkün değildi. Ben ne severim, iğde, dut kurusu, keçi boynuzu. Onu getirirdi bana. Anneme kardeşlerime de neyi seviyorlarsa onları taşırdı. Ama fırsat vermediler ki, bunun rahatlığını, sıcaklığını yaşasın, yaşayalım...

Rahşan çekirdeksiz üzüm severdi. Okuldan geldiğinde, eğer evdeyse babası, bir tabak üzümü ayıklanmış bulurdu buzdolabında. Sevgiyi biliyordu, babasını tanıyordu artık... Bu yüzden daha altı yaşındayken annesine yönelttiği, "Nereden buldun bu babayı?" sorusu çok eski zamanlara dairdi...

Rahşan Yorozlu: Bu soruyu sorduğum zaman aklımda başka bir baba modeli yoktu ki... Çok sevdiğim bir babam vardı, bir bakıyorum, yok oluyor. Hızlı çekim gibi yani. Oysa ben sadece görmek istiyorum. Çünkü evde olduğu zaman çok veren bir baba var...

Hale Anter: Çok temiz kalpli, yardımsever bir insandı. Evliliğimizin ilk yıllarında bir kapı komşumuz vardı, eski saraylı Zerafet Kalfa. Siyah bir kadındı. Durumu bir hayli zordu. Musa bayramlarda kıyafetler, terlikler alırdı ona...

Rahşan Yorozlu: Beraber olduğumuz zamanlarda beni elimden tutup konserlere götürürdü, örneğin Safiye Ayla'ya. İlk öğ-

rendiğim şarkı, "Gelse o şuh meclise" oldu. Köpeğimiz babamla müşterek sevgimizdi. On iki-on üç yaşımda Zola'yı okuyordum. Anlamıyordum, bırakmak istiyordum ama, babamla birlikte olacağım ya...

Sırada cenaze töreni vardı. Haberi alıp geldiklerinde çoktan toprağa verilmişti Musa Anter. Otopsi raporundaki çelişkilerle, eksik ya da üzeri örtülü bilgilerle örülüydü ölüm. Mezarın başında akranı bir köylüyle karşılaştılar. Ağlıyordu:

"Nasıl bizi bırakıp gittin, içimizde bir tek sen okumuştun, şimdi bizim derdimizi kim anlatacak?"

Sonraki günlerden birisindeydi. Rahşan Yorozlu Akarsu köyünde, akrabalarının evinde okula gitmek için hazırlanan çocuklara baktı. Önlüklerini giyinişlerine, defterlerini, kalemlerini, çantalarına koyuşlarına. "Hangi kitapları okursunuz?" diye sordu. Çocuklardan biri cevapladı. "Biz okula gitmiyoruz ki." "Ama," dedi şaşırarak, "hazırlandınız..." Aynı çocuk, "Belki," dedi, "bugün okulumuz açılır. Bu yüzden hazırlandık..."

Başka soru yoktu, cevap da. Sürgünler, cezaevleri, görüş günleri, sıkıntılar, ayıklanmış çekirdeksiz üzümler, ayrılıklar, bir gün belki düşleri, fotoğraflara sığdırılan sevgiler başka soru istemiyordu. Çünkü ölüm Musa Anter'e hiç ama hiç yakışmamıştı...

(*Not:* Hale Anter 18 Aralık 1998'de öldü, Vasteras Mezarlığı'nda toprağa verildi.)

RAHŞAN ANTER YOROZLU: BABAMI KİMİN İÇİN ÖLDÜRDÜN?

O gece hiç uyuyamıyor. Sabah, telaşlı yüreğini susturmaya çabalamaktan yorgun yola çıkıyor. Babasının katiliyle buluşmaya gidiyor. Tek bir isteği var, gerçeğe ulaşmak ve kayıtlara 'faili meçhul' olarak geçen cinayetlerin faillerinin çok da 'derin'lerde olmadığını göstermek...

Buluşmaya giden 20 Eylül 1992'de, Diyarbakır'da öldürülen Musa Anter'in kızı Rahşan Anter; buluşulacak olansa, Anter'in katili beş kişiden biri, itirafları *Ülkede Özgür Gündem* gazetesinde yayınlanan, ama görmezden gelinerek gerçeğe ulaşılmasının önüne geçilen Abdülkadir Aygan. Aygan'ın itiraflarında gerçekleri anlattığı kısa sürede kanıtlanıyor. 1994'te bir kayıp olarak kayıtlara geçen Murat Aslan'ın nasıl öldürüldüğünü, cesedinin nerede

Abdülkadir Aygan da JİTEM'in infaz timindeydi.

olduğunu söylüyor Aygan; belirtilen yerde yapılan araştırmada ceset bulunuyor, DNA testi de cesedin Aslan'a ait olduğunu doğruluyor. Diyarbakır Başsavcılığı'nın açtığı davada Aygan gıyabında da olsa üç kez ömür boyu hapis cezasıyla yargılanıyor.

Peki, bu buluşma nasıl gerçekleşiyor?

Rahşan Anter'in bir arkadaşı tesadüfen Abdülkadir Aygan'la karşılaşıyor. Bir süre konuşuyorlar ve konuşmanın akışı içinde arkadaşı Musa Anter'in kızını tanıdığını söylüyor. Bunun üzerine Aygan vicdan azabı çektiğini söylüyor. "Ben tetikçi değildim, cinayeti organize ettim, ama bu katil olmadığımı göstermez," diyor, "suçsuz olmadığımı biliyorum". Aygan, Musa Anter'i daha önce tanımadığını, kimi öldürdüklerini öğrendiğinde çok üzüldüğünü de sözlerine ekliyor.

Rahşan Anter, Aygan'ın görüşme isteğini geri çevirmiyor, çünkü AİHM'de süren davada kullanılabilecek yeni bilgilere ulaşabileceğini umuyor. Aslına bakarsanız, Türkiye Musa Anter'in katledilmesiyle ilgili olarak suçu üstlenip, sorumluluğu da sahipleniyor. Cinayetin hemen ardından, o yıllarda sağ olan eşi Hale Anter'in sayısız başvurusunu cevapsız bırakan Türkiye AİHM'deki

dava için 'dostane' bir çözüm öneriyor: 15 bin avro. Anter, kendisine ulaşan tebligattan değil, bir gazete haberinden öğrendiği bu öneriyi reddediyor, "Değil 15 bin, 15 milyar avro da verseler, biz bunun peşinde değiliz," diye yakınıyor, "Biz hâlâ ne demek istediğimizi anlatamıyoruz. Babamı devletin öldürdüğünü söylüyorlar, devletin içinde binlerce adam var, bu işi Ahmet mi, Mehmet mi, kim yaptı bunu bilmek, bu adamları sanık kürsüsünde görmek istiyoruz..."

Aygan'la Anter'in görüşeceği günlerde İsveç gazetelerinde birbiri ardına yazılar ve röportajlar çıkıyor. Aygan'ın 'bir savaş suçlusu' olarak İsveç'te olduğu yazılıyor. Serbest gazeteci Eşref Okumuş, bir otel odasında, altı buçuk saat süren bir röportaj yapıyor Aygan'la. İsveç'in en çok okunan gazetelerinden *Metro*'da Jonas Hallen imzalı bir yazı yayınlanıyor. Hallen, İsveç'te yaşayan savaş suçlularının varlığını, Aygan'ın kimliği üzerinden duyurmakla kalmıyor, cinayet ve işkenceye bulaşmış bu suçluları yargılamaları gerektiğini vurguluyor. Rahşan Anter de İsveç'te 1.000'in üzerinde savaş suçlusu olduğunu doğruluyor: Arjantinli, Şilili, Afganistanlı, Türkiyeli, Iraklı, İranlı suçlular bunlar. Aygan da dahil hepsi İsveç vatandaşlığına alınmakla kalmıyor, sosyal fonlardan aktarılan paralarla da destekleniyorlar. Anter de bir İsveç vatandaşı olarak hem kendisinin hem diğer İsveçlilerin çalışarak savaş suçlularını beslemelerine itiraz ediyor. Hallen'ın yazısı üzerine Aygan hakkında soruşturma açılıyor ama bu bir davaya dönüşmüyor, çünkü dışarıda işlenmiş suçlar İsveç'te dava konusu edilemiyor...

Rahşan Anter, Aygan'dan davacı oluyor elbette, çünkü hem o İsveç vatandaşı hem de suçlu. Henüz savcılık bir karar vermiş değil, ama eğer Aygan İsveç'te yargılanırsa bu bir ilk olacak ve diğer savaş suçlularının da yargılanmasının yolu açılacak. Aygan da yargılanmayı talep ediyor, "Ben adil bir adam değilim ama," diye haber gönderiyor, "adil yargılanmayı talep ediyorum".

Buluşma gününe dönelim... Rahşan Anter her ne kadar, "Faili meçhul cinayetleri kimin işlediğinin değil, işlettiğinin peşine düşmeliyiz," dese de, Aygan'la kendisini 'kurban' olmakta eşit-

lese de, buluşma yerine tedirgin gidiyor. "Perişan haldeydim," diyor, "bir tek derdim vardı, bugüne kadar söylediklerinin dışında bir şey söylemesi. Buluşmak isterken, 'neyi öğrenmek isterse, anlatırım' diye de haber yollamıştı, yani bana yeni bir şey söyleme ümidi vermişti". Ancak yeni bir şey söylemiyor Aygan, JİTEM'e nasıl girdiğinin, Musa Anter'i kimlerin, nasıl öldürdüklerinin dışında.

Görüşmenin başında tutup, Rahşan Anter'in elini öpüyor Aygan, terliyor, defalarca özür diliyor. Aygan tek bir şey istiyor Anter'den, 'katil' diye adlandırılmamayı. "Beş çocuğum var, onlar etkileniyor, onlardan utanıyorum," diyor. Anter, önce PKK'li olan, sonra JİTEM'e geçen Aygan'a, "JİTEM'e geçeceğine neden intihar etmedin?" diye soruyor, o, "Bunu yapmak o kadar kolay değil," diye cevaplıyor, Anter, "Aramızdaki fark bu işte," diye devam ediyor, "ben olsam, kendimi vururdum".

Görüşmemiz sırasında Aygan'a verdiği sözü tutmak için çırpınıyor Anter, "Lütfen, katil diye yazmayın," diyor. O, Aygan gibi itirafçı, muhbir tiplere pek de şaşırarak bakmıyor, aslında. Çünkü daha 1960'lı yıllarda 'Kürt Konsolosluğu' diye adlandırılan Suadiye'deki evlerinde, hastalık ya da öğrencilik için İstanbul'a gelip de onlardan yardım isteyenler arasından da çıkmış muhbirler... Aygan'la görüşmesini anlayamayanlara da babasının yapısını örnek gösteriyor, "Babamı tanıyanlar bilir," diyor, "O düşmanına bile bakabilen biriydi, hadi oğlum derdi, anlat, sana bunları yaptıran neydi?"

Rahşan Anter'in umudu, davanın bundan sonraki seyrini bütün sivil toplum örgütlerinin, toplumun izlemesi, sahip çıkması. Babasını öldürenlerden biri olan Şırnaklı Hamit'in hâlâ Şırnak'ta olduğuna ve koruculuk yaptığına ilişkin ihbarların değerlendirilmesini, "Devlet için silah tutan benim için kahramandır," diyen dönemin başbakanı Tansu Çiller'in yargılanmasını istiyor. Babasından kalan bütün mirası biraraya getirip bir vakıf açmayı, çocuk okutmayı düşlüyor... Ağabeyi Anter Anter'in babasının ölümünden bu yana neden Türkiye'ye sokulmadığını, neden Yeşilköy havaalanından Belçika'ya döndürüldüğünü bilmek istiyor,

Batman'da yaşayan kardeşi Dicle Anter'in başına bir şey gelmeyeceğine inanmak istiyor. Her 20 Eylül'de gittiği babasının mezarından artık, "Affet baba, başaramadık," demeden dönmek istiyor... Sonunda şöyle diyor: "Bu benim, babamın, Kürtlerin sorunu değil, bu Türkiye'deki demokrasinin sorunu. Babamı ağzınızda sakız gibi çiğnemekten, ne iyi insan olduğunu söylemekten vazgeçin, onun ve diğerlerinin katillerini, bu cinayetleri işletenleri ortaya çıkarın."

METİN GÖKTEPE:
NE HABER HALKIMIZ...

Sazı kaleminden önceymiş. Yeni öğrendik. Bir şey daha öğrendik, hiçbir şey tesadüf değilmiş; devrime göz koyması, gazeteciliğe soyunması, ölü yatağında bile yüzünde asılı kalan gülümseyişi... Safları sıklaştıranlardan bir 'çocuk' kalmış aklımızda, büyümemeye yeminli. Onca çamurun ortasında ayakkabılarını lekeletmeden yürümüş çocuk adımlarıyla... Hiç yüz yüze gelmemişiz ama aynı denizleri paylaşmışız, aynı çıkmaz sokakları, aynı düşleri... Bir de aynı gerçeği...

O sabah, 9 Ocak 1996'da elbirliğiyle sırt çevirdiğimiz ölümlerin arasından fırlamış ismi: "Evrensel muhabiri Metin Göktepe öldürüldü." Nerede? "İstanbul'da." Burnumuzun dibinde... Nasıl? "İşkenceyle." Bu kadar mı yaklaştılar? Katiller...

Öldürülüşünden bu yana, yani on sekiz aydır, bir fotoğraf, bir kazak, oradan oraya atılan duruşmalar, tutuklanmayan katiller yerleşmiş dilimize. Oysa bilmediğimiz bir Metin daha var. İşte o Metin'i, nasıl öldürüldüğünü, katillerin nasıl birer 'kahraman' gibi sarıp sarmaladığını, Tomris Özden'le yaptığı röportajda, albay kocasının ölümünün üzerinden işte bu 'kahraman'lara nasıl dokunduğunu değil, çocuk, genç adam Metin'i anlatalım... Yok... Yine de görevlerinden bir alınıp, bir iade edilen, 'bir türlü' tutuklanmayan polislerin, o gün Eyüp Spor Salonu'nda 'birlik ve bütünlüğün' kirli yüzünü nasıl gösterdiklerini bir tanığın ağzından hatırlayalım önce:

Metin Göktepe.

"O sırada, 'Ben gazeteciyim, beni neden dövüyorsunuz,' diye bir ses duydum. Ardından, 'Gazeteciyi bu tarafa getirin,' diye bir ses daha işittim. Gazetecinin üzerine yüklendiler. Gazeteciyi, 'Ben Metin Göktepe, Evrensel Gazetesi'nde çalışıyorum,' demesi üzerine daha fazla dövmeye başladılar. O sırada Metin yere düşmüştü ama polisler vurmaya devam ediyorlardı. Metin'i döverken, 'Senin cenazeni biz gömeceğiz,' diyorlardı..."

Yukarıdaki tanığın anlatımlarına rağmen kafası karışıklara, 'devletin bekası' adına her türde katliamı 'mazur' görme eğilimlerine bir ifade de tanık 'polis'ten:

"...Bayrampaşa'da görevli Çevik Kuvvet mensubu 4-5 kişilik bir grup geldi... Belirttiğim grup ve Şuayip Mutluer, Evrensel Gazetesi muhabirini aralarına alarak dövdüler. Kısa bir süre sonra birkaç memurun Evrensel Gazetesi muhabirini sürükleyerek ve hırpalayarak tribünün içerisinde, sahaya doğru inen merdivenler hizasına bıraktıklarını gördüm..."

Biz yine de dönelim, ta Sivas'ta Gürün'ün Çipil köyüne ve 1968 yılına... Hani, tarihin asla buruşturup çöplüğüne atamayacağı, 'hemen şimdi'lerin yılına. Metin işte o yıl, 10 Nisan'da, susuz, ormansız, taş çatlasa otuz beş haneli köyde doğdu. Sekiz kardeşin sondan ikincisi, bir Alevi dedesinin, Yusuf Göktepe'nin oğlu. Annesi mi? Her duruşmaya yüreğinin tam orta yerinde oğlunun fotoğrafıyla bedenini taşıyan, acıların en dipsizini etek uçlarında mağrur ve dikbaşlı taşıyan Fadime Göktepe. Bırakalım, Metin'in çocukluğunu o anlatsın:

"...Metin köyde büyüdü. Köyü biliyorsunuz, doktor yok, bir şey yok. Metin'i de sırtlar götürürdüm yanımda... Ben çalışırken onu ağacın gölgesine yatırırdım. ... Ben koyunları sağarken Metin gelir, sağdığım sütleri hemen orada içerdi. Metin yine bir gün koşarak gelirken düştü... Dedik ki nasıl böyle yatıyor. Herhalde şaka yapıyor dedik. Ama gördük ki hakikaten bayılmış. Metin ölmüş, Metin ölmüş diye bağırarak üzerine gittik. Doktor İsmet vardı yanımızda. Yani sahici doktor değil, biz öyle derdik. Kurban olam ben Metin'e dedim. Çoban da ağladı, sızladı. Neyse Metin kendine geldi."

İki derslikli okulda, aynı sınıfı paylaştıkları Metin'den iki yaş büyük Meryem'de anlatma sırası:

"...Çok çalışkan bir öğrenciydi. O küçücük boyuyla öğretmen yardımcılığı bile yaptı. İkideyken birlere ders veriyordu. Öğretmen gelene kadar sınıfta sessizlik sağlaması gerekiyordu. Tabii çok gürültü oluyor, o da öğrencilerin ismini güya öğretmene bildirmek üzere bir kâğıda yazıyor. İşte tam yazıyor, öğretmen sınıfa geliyor. Yazdığın listeyi ver diyor. Metin 'liste yok' diyor ve yırtıp atıyor..."

Annesinin inadı olmasa babasının çocuğu olmayan kirvesine evlatlık vereceği Metin, on birinde arkasında bırakıyor Çiğil'i. Onun da yolu, kendisinden önceki kardeşleri gibi İstanbul'a çıkıyor. Anne ve baba da çocukların izini sürünce aile İstanbul'da buluşuyor. Yıl 1979. İstanbul'daki ilk gününde, o güne dek bir tek okulunu bildiği devletin öbür yüzüyle de tanışıyor Metin. Abisi İbrahim işte o günü anlatıyor:

"Bir arkadaşla buluşacaktım Metin'lerin köyden geldiği sabah. Hem arkadaşımın yanına gitmek istiyorum, hem de geldikleri bu ilk gün Metin'lerden ayrılmak istemiyorum. En iyisi dedim Metin'i de beraber götüreyim. Arkadaşımla bir kahvede görüşeceğiz. Oturduk çay içiyoruz, polis bastı. Aldılar beni arabaya attılar. Metin'i bıraktılar. Ben dedim ki, çocuk köyden yeni geldi, hiçbir yeri bilmiyor, onu da alın. Almadılar. Ben polis otosunda giderken hep Metin'i düşünüyorum, evi nasıl bulacak diye, orada evi bilen biri de yok ki götürsün. Sonra polisler evde arama yapmak üzere eve götürdüler. Baktım Metin evde. Evi bulmuş, söylemiş abimi aldılar diye. Yani o kadar zeki çocuktu..."

Doğru, zeki çocuk Metin... Ortaokulda ablası Meryem'in yazdığı bir kompozisyonla katılıyor Öğretmenler Günü yarışmasına. Yazdırana kadar Meryem'in başının etini yiyor ama sonra ikisi de unutuyorlar böyle bir yarışmaya katıldıklarını. O 24 Kasım sabahı öğretmenleri eve gelip Metin'i okula götürüyor. Tören başlıyor, sonuçlar açıklanıyor. Üçüncü, ikinci... Birinci seçilen Metin heyecan içinde okuyor kompozisyonu. Armağanı bir dolmakalem. Tören bittiğinde Meryem'in yanında gidip, 'Al,' diyor, 'bu kalem senin'".

Kışları okulda da yazları? Diğer kardeşleri gibi Metin de iş peşinde koşuyor. İki yaz Bifa Bisküvi fabrikasında boyundan büyük koliler taşıyor, bir yaz yerel bir gazetenin ilan servisinde çalışıyor, hafta sonları ağabeyinin dükkânını bekliyor. Bir yaz döneminde de seramik atölyesinde iş buluyor, abisi İbrahim ve Meryem'le beraber. İkinci ay paralarını alamayınca grev yapmaya karar veriyorlar. Patron fark edip ha bu hafta başı diyor, ha bu ay sonu... Sonunda paralarını alamadan işlerinden ayrılıyorlar.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi. Yıl 1989, Metin artık üniversiteli ve öğrenci hareketinin 'ufaklık'ı. Gözaltılar, şubeler, yirmi günlük Bayrampaşa mahpusluğu. Ve iki dost Engin ve Murtaza. Aynı şeyleri düşünen, düşleyen üç genç adam. Metin ve Engin birlikte katılıyorlar Murtaza'nın cenazesine. Murtaza'yı polis öldürüyor, bildiri dağıtırken. Yine bildiri dağıtırken kurşunlanan Engin'in cenazesindeyse sadece Metin var. Arkadaşları Sadık

Güleç, "Ve biz," diyor, "her üçü için Adli Tıp Morgu önünde bekledik. Bu üç dostun bedeni birkaç yıl aralarla aynı soğuk salona kondu, belki de aynı sedyelerde yattılar".

Metin iki dostunun yokluğuyla sürdürüyor 'başka bir dünya' düşünü. Kampus alanları yetmiyor, fabrikalara uzanıyor yüreği, atölyelere... *Gerçek* dergisi işte bu günlerde yayımlanmaya başlıyor. Metin muhabirliğe soyunuyor bu kez. Ama gözaltılar yine peşini bırakmıyor. Yüzü gözü şiş salıverildiği bir gözaltı sırasında yaşadıklarını arkadaşlarına anlatıyor gülerek: "Polis epey dayak attıktan sonra sordu, sen muhabir misin? Evet, dedim, muhabirim. Peki hangi gazete? *Gerçek*'te. Polis bir yumruk daha vurdu, ulan çalıştığın derginin adını bile doğru söylemiyorsun, onun adı gerçek değil, *Haberde ve Yorumda Gerçek*."

Sıra *Evrensel* gazetesine geliyor... Götürüp annesine gösteriyor gazetesini: "*Evrensel* gazetesi çıktığında dedim ki, 'Metin sizin bu yazı niye ters?' Bana baktı dedi ki, 'Sen ne zaman okumayı öğrendin anne?' Öğrenmedim ama, 'Ne bileyim,' dedim 'bu yazı ters, öbürleri gibi değil'. Güldü, dedi ki, 'bizimki solcu, ondan'".

Solcu 'E' de, tam da savaş, katliam, işkence haberlerinin ortasında, insandan ve emekten yana, daha yirmi sekizinde öldürüldü Metin Göktepe... Bu yüzden 'insanca yaşamak' hep öte yanında kaldı barikatları. Bir kez daha aşmayı denemeliydik... Dilimize Mahmut Temizyürek'in Metin için yazdığı şiir yerleşmeliydi usulca:

...Ne ölümler gördüm de yaşamak hırsızlık gibi geldi bana
Bulmalı derdim, bulmalı ölümün erken dilini
O da oldu. Gördüm celladımın gözlerini ve gülümsedim
Hepimize benziyordu, şaşırdım ve güldüm
Bir duvar dibiydi sanırım, ıssızdım ve soğuktu gece...

GURBETELLİ ERSÖZ: YAZI İŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜNDEN DAĞA...

Sabah toplantısı. Masanın etrafında toplananlar o günün haberlerini değerlendiriyorlar. Hangi haber manşete çekilecek, hangi haber üç sütuna yayılacak, hangi haber özetle sütununda kalacak? Gurbetelli Ersöz, gazetenin, yani *Özgür Gündem*'in genel yayın yönetmeni. Yüzünde o her zamanki ince gülüş. Toplantıdakiler, o gülüşün arkasına saklı hayata dair sızının farkındalar. Çünkü o sızının dili ortak.

"Sevinç hâlâ uzak bir ülke..."

Haber beraberinde kan kokuların sürükleyerek geliyor: "Dr. Orhan Ersöz ve gazeteci Mehmet Şenol öldürüldü."

Biri kardeşi, diğeri meslektaşı. Bir hastayı muayeneye giderken öldürüldüklerini sonra öğrenecek, çünkü haber okunmu-

Gurbetelli Ersöz.

yor artık. Harflerin arasından Çevlik süzülüyor. Çılkani'de bir baraka, bir doğum, fısıltıyla kulağına söylenen, "Bir kardeşin oldu, adı Orhan"... Sonra Bingöl depremi, Murat nehrini geride bırakıp kente göç.

Bakışları arkada kalan Orhan'a verilen söz: "Sınıfını başarıyla geçersen yazın köye gideriz."

Okul masraflarını çıkartmak için Adana sokaklarında simit satan Orhan harflerin arasında gülümsüyor hâlâ. Şimdi delikanlılık var serde, saçlarını yandan tarıyor. Mesleğini de seçmiş, doktor olacak. Neden? "Halkıma yararlı olacağım."

Ah, evet oluyor. Diyarbakır'ın Eğil'inde bir doktor artık Orhan. Ama koleranın, ishalin yanında mayına basanlar var, vurulanlar, kopan bacaklar, yangından kurtulanlar... Din, dil, ırk ayrımı yapmayacağıma...Ama ayrım var...Yemin!

Artık Orhan yok, öldü.

Gurbetelli'nin incecik gülüşünün arkasındaki sızı ateşli bir ağrıya dönüşüyor şimdi. Hayat ısrarcı, "Taşı bakalım..." Nasıl taşısın ki, daha otuzunda Gurbet, genç, çok genç...

Aradan üç yıl geçiyor. Bir başka gazetenin, *Ülkede Gündem*'in toplantı odası. Haberler hâlâ kan kokularının arasından geçerek ulaşıyor masaya. Ve yine bir ölüm. Bu kez ölen Gurbetelli. Genç, çok genç bir ölü.

Daha on yıl önce mikroskop başında bir başka geleceğin, kendisine biçtiği 'bilim kadını' olmanın peşinde koşuyordu. Çukurova Üniversitesi Kimya Fakültesi'nin laboratuzarında TUBİTAK destekli bir araştırmanın içindeydi, tarımsal atıkların örneğin pamuk sapının akaryakıta dönüştürülmesi üzerine çalışıyordu.

Projeyi birlikte yürüttükleri profesör onu şöyle anlatacaktı: "İyi bir çalışmacıydı ama dikkatsizdi. Duyarlıydı. Özveriliydi. Düşüncesini özgürce söyler, yorum yapabilirdi."

Düşünceyi özgürce söylemenin başkalarınca belirlenmiş sınırına dayandı sonra . 10 yıl ceza, 3 yıl hapis, şartlı tahliye. Gurbetelli Ersöz için bilim kadını olmak da uzak bir düştü artık. Yaratmak, üretmek ve paylaşmak... İkinci bir kapı olarak gazeteciliği seçti kendine. *Özgür Gündem*'in çevre muhabiriydi şimdi.

Rahmi Batur söze, "Tanıştığımızda Gurbetelli Ersöz çalışmaya yeni başlamıştı," diye girecekti: "Gazeteciliğe dair her şeyi öğrenmek için çaba harcıyor, işi bildiğini sandığı herkesle konuşuyordu. Mizanpajdan spot çıkarmaya her şeyle ilgileniyordu."

Bu ilgi ve öğrenme merakı kısa sürede genel yayın yönetmeni olmasını sağlayacaktı. Künyede ismini görmek, sahibi olmadıkça bir gazetede gelinebilecek 'en yüksek makam'a gelmek, karar sahibi olmak... Kolay mı sırtını dönmek bunca ışıltılı 'unvan'a. Değildi, dönemedi! Ya o unvanın bedeli, o neydi? Gurbetelli'yle birlikte istihbarat şefi olarak çalışan Yurdusev Özsökmenler yanıtlıyor soruyu: "Gurbetelli genel yayın yönetmenliğine, Musa Anter'in, Urfa temsilcimiz Kemal Kılıç'ın öldürüldüğü bir dönemde geldi. Sadece muhabirler değil, bayiler, on beş-on altı yaşındaki çocuklar da öldürülüyordu. Haberlerin nasıl olacağından çok gazetenin nasıl çıkarılacağını ve dağıtılacağını düşünmek zorundaydık. Gurbetelli bunlar için düşünce üretti ve çaba harcadı. Çok gece telefon açık bekledi sabaha kadar: Kapıyı kırıyorlar -tamam açın-, içeriye giriyorlar - kimlik isteyin-... Öbür telefondan ilgili karakolu, İçişleri Bakanlığı'nı arar, büronun başına gelenleri anlatırdı. Gözaltına alınan arkadaşların yerine başka arkadaşlar gönderirdi, onlar da alınınca diğerlerini..."

Genel yayın yönetmenliğinin bedelini anlatmaya dair Rahmi Batur'un da söyleyecekleri var: "O dönemde gazeteci olmak için bile bir şeyleri göze almak, yani cesaret gerekiyordu. Gurbetelli de cesarete fazlasıyla önem veriyordu. Bunda kişisel kaygısı yoktu. Bölgede çalışan muhabirler merkezdekilerden daha önemliydi onun için ve neredeyse hiçbir isteklerini geri çevirmiyordu. Sa-

nırım onların çok daha zor, ölüme daha yakın koşullarda çalışmasıydı bunun nedeni..."

Yazı yazmaz mı genel yayın yönetmeni? Yazar. O dönemdeki başyazılar Gurbetelli'nin kaleminden çıkmaydı. Haberle arasına giren tek perdeyi sürekli açık tutmaya çalıştı: Ne yazarsak yazalım, yeter ki gerçek olsun. Bu yüzden karşısına haberle gelen her muhabir defalarca aynı soruyu işitti: Emin misin, kaç kaynaktan doğrulattın? Kimi kez telefona sarılıp kendisi ulaşmaya çabaladı haber kaynağına. Güvensizlikten mi? Hayır, habere bulaşan kanlara eşit uzaklıkta durma isteğinden. Üç yıl öncesinin bölge muhabirlerinden biri şunları söyleyecekti:

"Üç aylık muhabirdim o genel yayın yönetmeni olduğunda. Güven veren bir insandı, haftada üç dört kez arardı, ne ihtiyacın var diye. Bölgede çalışmanın sonucuydu, haberin ne kadar önemli olduğunu fark etmezdim, olağan, sıradan, her zamanki şeyler diye düşünürdüm. Bir gün Cizre yakınlarında çatışma çıktı ve karakol yakınlarında bekleyen kamyonlar yakıldı. Fotoğraf çektim ama haberin unsurlarını tam alamadım. Gurbetelli telefonda ayrıntıların önemini anlatıp gördüklerimin, yaşadıklarımın basın tarihinde enden olaylar olduğunu anımsattı..."

Haber ayrıntılardaydı çoğu kez, hayat da. Rotatife yüklenen ölüm, işkence, kayıp, yargısız infaz, boşaltılan köy haberlerine gözyaşlarıyla eşlik etse de, walkmeninden çıkan müzik kulağını hiç terk etmedi. Pantolonunun üzerine giydiği gömlek hayatın diriliğine göndermeydi, kadın olmanın canlılığına. Üniversitedeyken kulağına açtırdığı üç küpe deliği kapanmak üzere olsa, parmakları yüzüksüz kalsa da, bileğindeki gümüş bilezik de kadınlığına dair bir ayrıntıydı. Yurdusev Özsökmenler'in 'Kadın Gurbetelli'ye ilişkin de söyleyecekleri olmalı:

"Koşullara teslim olmadı hiç. Yaratıcı ve geniş düşünen bir insandı. Bu yüzden kadınların üretim dışında yönetime de katılmalarından yanaydı. Onun döneminde haber müdürü, yazı işlerinin çoğu, büro temsilciliklerimiz, muhasebe müdürümüz hep kadındı. Bütün kadınların önünü açmak, değiştirmek ve dönüştürmek konusunda hem kararlı hem de yetenekliydi."

Ya öfke? Yüzünün ortasındaki o incecik gülüş hangi öfkeleri gizledi?

Özsökmenler cevaplıyor: "İki şey vardı Gurbetelli'yi öfkelendiren. Biri, çıkan haberlerin yalanlanmaması, eğer yalansa kanıtlanmamasıydı. Bunun yerine gazetenin dağıtımının engellenmesini, muhabirlerin gözaltına alınmasını, on beş-on altı yaşında çocukların öldürülmesini kabullenemiyordu. Diğeriyse hastalıklarının elini kolunu bağlamasıydı. Ağır migren krizleri ya da mide spazmları yaşıyordu. Bu hastalıklar onu yatağa düşürdüğünde 'neden' diye öfkeleniyordu."

Bütün gazete çalışanlarıyla birlikte gözaltına alındığında eşlikçisi öfke değil, gazetenin çıkamayacağı korkusuydu. Gayrettepe'ye kendisine giysi getiren müessese müdürü Zülküf Kışanak'a ilettiği kısacık not işte bu korkuyu anlatıyordu: "Biz çok iyiyiz. Gazetenin yayınını sürdürdüğünü öğrendik, gerisi önemli değil."

Tutuklanıp, Bayrampaşa Cezaevi'ne gönderildiğinde de aklı hâlâ gazetedeydi. Kapatma, bombalama, cinayet haberleri bölüyordu uykularını. Duruşmalarda basın özgürlüğüne dair inancını savundu hep, bir de muhalif basın olmanın bedelini ödediğini. Altı ay sonra tahliye edildiğinde koğuş arkadaşlarına, sıcak, özverili, birikimli bir insandı sözcüklerini, o hiç bilinmedik Azeri türküsünü, Bingöl yöresinin halk oyunu şaxo'yu, bir de hamurdan yapılan yöre yemeği 'zılfet'i bırakacaktı. İkinci kapısının, gazeteciliğin de yüzüne kapanmak üzere olduğunun farkındaydı. Yasalar genel yayın yönetmenliği yapmasını engelleyecekti. Gazetenin mutfağında çalıştı bir süre. Sonra bir gün, "Buralarda bir şey yapamıyorum artık," dedi "üretemiyorum, yaratamıyorum". Açabileceği üçüncü kapının gitmek olduğunu düşündü ve gitti...

Gitmek bir tercih miydi? Başka kapılarda başka geleceklere adım atamaz mıydı? "Ben Türküm, Gurbetelli ise Kürttü. Bu önemli bir ayrım," diye cevaplıyor bu soruyu Yurdusev Özsökmenler "Köyünüzün boşaltıldığını, memleketinizden koparılmak istendiğinizi, kardeşinizin, akrabalarınızın öldürüldüğünü, dilinizin konuşturulmadığını, demokratik mücadelede yer alma çabanızın boşa çıktığını gördüğünüzde ne yapardınız? Orada ol-

mak, o koşulları yaşamak lazım belki. Bazı insanlar vardır, her şeyi şiddettir, konuşması da. Gurbetelli asla böyle değildi. Gözleri gülen, incecik, hoş bir insanın bütün denemeleri boşa çıkınca kendisiyle bir kez daha yüzleşmesiyle ortaya çıkan bir son bu..."

Diyelim ki tercihti, doğru muydu? Bu soruyu yine çalışma arkadaşları cevaplıyor: "İnsanların öldürüldüğü, kaybedildiği bir dönemde gazetecilik yaptı. Onun için demokratik bir ortamda bir şeyler yapmanın imkânı yoktu artık. Bir gazeteci olarak yalnız başına sokağa çıkıp dolaşamıyordu. Düşüncelerini açıklasa ve bundan dolayı ceza alsa ilk davasından 10 yıl hapis cezası aldığı için 8 yıl daha cezaevinde kalacaktı. Artık bu tedirginliği taşımak istemiyordu. Tercihi doğru muydu? Bunun cevabını ona bırakmalıyız."

Eğer o gün bir muhabir, bir bayi ya da dağıtıcı öldürülmediyse akşamları hafif de olsa bir sevinç yayılıyordu toplantı masasına. Genel yayın yönetmeni Gurbetelli Ersöz'ün yüzündeki incecik gülüş büyüyor, büyüyordu. Tercihten söz etmek ayıp kaçıyordu böyle zamanlarda. Bütün yel değirmenleri terk edildiğinde o haber düştü masaya:

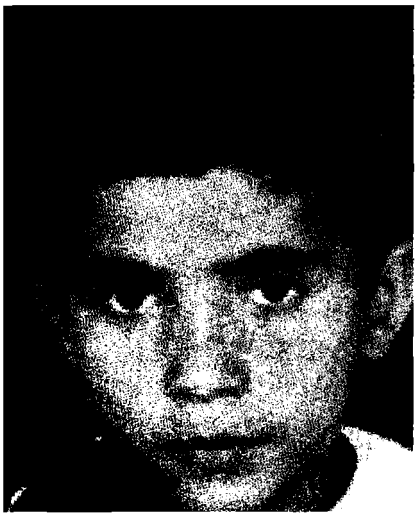
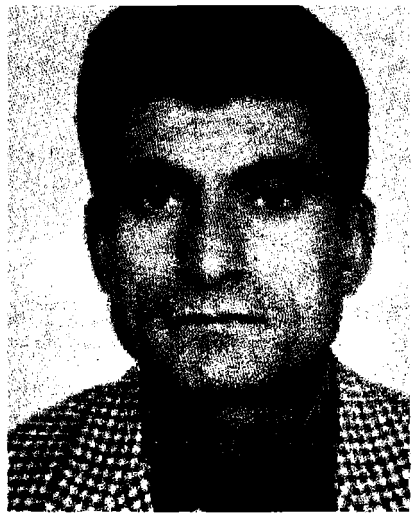
"Gurbetelli öldürüldü."

AHMET-UĞUR KAYMAZ: BABA VE OĞUL...

Kapının önü sütlü kahve renkli naylon terliklerle dolu. Çoğu taziyeye gelenlere ait ve sanki o evi, mahalleyi, hatta ilçenin hayatını simgeliyorlar. Cinayeti de. Çünkü Ahmet ile Uğur Kaymaz vurulduğunda da ayaklarında bu terliklerden vardı.

Otoritelerin, "Onlar teröristti," suçlamalarını bir anda çürütüvermişlerdi... Cinayetin üzerinden on beş gün geçmesine rağmen Kaymaz'ların evi de, hemen evin önüne kurulan taziye çadırı da kalabalık. Makbule Kaymaz karanlık gözlerle dinliyor başsağlığı dileyenleri. Silah sesleri üzerine koşup da beyaz pantolonundan tanıdığı oğlu Uğur'un yere çömelmiş, başı önüne eğdirilmiş hali bakışlarına yapışıp kalmış sanki. Otopsi raporları da doğruluyor, o an, yani Makbule bakarken Uğur'un 12 yaşındaki sırtının on

Uğur Kaymaz ve babası Ahmet Kaymaz.

santimlik bölümüne düzgün ve sıralı kurşunlar sıkılıyor... Yani, bir çatışma yaşanmıyor.

İnsanların ve ülkelerin tarihlerinde hep bir 'eğer' saklıdır, başka türlü yaşanabileceğini hatırlatır durmadan. Kaymaz'ların tarihinde bu, 1993'ü gösteriyor. Savur'un Köprülü, Kürtçe adıyla Bakaysi köyü sabaha karşı saat dörtte çevriliyor. Korucu olmayı reddeden Köprülülüler'den evlerini boşaltmaları isteniyor. Kadın, erkek, çocuk çığlık çığlığa kaçışıyor. Evler ateşe veriliyor. Ahmet Kaymaz'ın annesi altmış yaşındaki Emine, "Sen de 3 bin, ben diyeyim 2 bin asker vardı. Hepimizi köyün çıkışındaki köprünün altında topladılar. Bir komutan, 'Ateş edin,' dedi, bizim Savur'un komutanı karşı çıktı, 'Bu bölge benim emrim altında, böyle bir şey yapamazsınız. Ben bu köyün suyunu içtim, ekmeğini yedim, ihanet edemem,' dedi. O olmasaydı biz de şimdi hayatta olmayacaktık," diye hatırlıyor.

'Eğer' tam da burada saklı işte, Köprülü'de kalsalardı eğer, belki 21 Kasım yaşanmayacaktı. Köprülü'nün bereketli topraklarında, ekip biçtikleriyle yetinip gideceklerdi. Ahmet Kaymaz öldüğünde hâlâ 2 milyar borcu olan bir tankerle Irak'a gidip ölümün sınırlarında gezmeyecekti... İnsanın söylemeye dili varmıyor, ama

Kızıltepe'de öldürülmese, Irak'tan, Zaho ya da Bağdat'tan gelecekti Ahmet'in haberi. Emine Kaymaz bu düşünceyi pekiştiriyor: Köyde kalsaydık, bunların hiçbiri olmayacaktı, Ahmet de, Uğur da yaşayacaktı... Hem de bu kadar yoksullaşmayacaktık... Ahmet, Emine Kaymaz'ın sekiz çocuğundan dördüncüsü. Adını, kendisinden önce doğup bir yıl yaşayan kardeşinden almış. Bir küçüğü Ali ise 1998'de, otuz ikisinde kalp krizinden ölmüş.

Kocası ise hem oğlunun ölümüne hem de köyünden olmanın üzüntüsüne daha fazla dayanamamış, bir de kardeşinin iki oğlu, Şehmuz 'la Feyzi korucular tarafından öldürülünce hastalanmış. Kızıltepe'deki ilk aylarında kansere yakalanmış. Kısa sürede de... Ahmet, hem annesine hem kardeşi Ali'nin eşi ve yedi çocuğuna, bir de Makbule ile kendi dört çocuğuna, Uğur (on iki), Habip (on), Emine (sekiz) ve Ali 'ye (altı) bakmak zorunda kalmış. Her Irak dönüşü, çay, şeker, ne getirdiyse iki eve paylaştırmış.

Şimdi taziyeye gelip gidenlerin ayakları çekilince, iki kadın, Emine ve Makbule, çocuklarla baş başa kalacaklar, 75 milyon lira ev kirası, çocukların okul masrafı... Şimdi ellerinde bir tek, bugün yarın bağlanmasını bekledikleri Emine Kaymaz'ın yaşlılık maaşı var. Maaşın bağlanması için koşuşturan da Ahmet. Öldürülmeden iki gün önce hem emniyete hem valiliğe gidiyor evraklarıyla. Kardeşi Murat'a en anlaşılmaz da işte burası geliyor, "Teröristti, takip ediyorduk, diyorlar. Emniyete gidip geliyordu, ellerinin altındaydı. Neden o zaman yakalamadılar, neden sorgulamadılar?" diye soruyor. Öncesi de var, Ahmet sınır kapısında giriş ve çıkışlarda arabasının, üzerinin, normal aramaların dışında didik didik edilmesinden huzursuz olmuş. 1996'da PKK'ye yataklıktan tutuklanıp dokuz ay Siirt Cezaevi'nde yatıp, ceza almadan salıverildiği için deneyimi de var. Başına yeni bir iş açılmaması için avukatına gitmiş, "Eğer bir suçum varsa, gereğini yapsınlar ya da peşimi bıraksınlar," deyip, avukatından savcıyla konuşmasını istemiş. Avukat daha savcıyla görüşmeye vakit bulamadan da Ahmet öldürülmüş...

Makbule henüz otuzunda. O da Köprülü köyünden. İlkokul üçe kadar okumuş. Ablası evlenince evin işi onun omuzlarına kalmış, o da okuldan kaçmış. "Bugünkü aklım olsaydı," diyor acı-

sını aralayıp, "Kaçmazdım, okurdum". Türkçe'yi anlıyor, ama konuşamıyor. On altısında evlenmiş Ahmet'le, on sekizinde ilk çocuğunu, Uğur'u doğurmuş. Zor olmuş doğumu, karşı köydeki sağlık ocağının hemşiresi çağrılmış. Aylardan Ağustos olduğunu biliyor, ama hangi gün, hatırlamıyor. Uğur'a ismini veren, amcası Murat. Fenerbahçeli Ahmet, Rıdvan olsun diye tutturuyor, ama babası da, "Uğur iyidir, bize de uğur getirir," deyince kenara çekiliyor. İşin aslı, pek uğurlu gelmiyor Uğur, daha birinci yaşına basmadan Kızıltepe'ye göçmek zorunda kalıyorlar.

Makbule, Ahmet'in en çok her işin altından kalkan, ne kadar zorda olurlarsa olsunlar eve eli boş gelmeme halini sevmiş. Ahmet onu hep 'Leyla' diye çağırmış, ablası Bedriye'ye de, "Çok sevdiğimden böyle sesleniyorum, o benim Leyla'm," diyormuş. Kızı Emine'yi de ayrı bir yere koymuş, okulda sınıf başkanı diye onu 'başkan' diye çağırmış, birisi kızına çıkışacak olsa engellemiş, "O benim tek kızım, ona dokunmayın," demiş. Emine'yi okutmaya niyetliymiş. Ahmet, güleryüzlü, neşeli, şakacı bir adammış. Bir karıncayı incitmemiş, hiç kalp kırmamış. Eve taziyeye gelen bir öğretmen gözleri dolu dolu, Ahmet'le Uğur'u öldürülmeden bir gece önce gördüğü halleriyle anlatıyor: "Arabam yoldan çıktı, kanala girdi. Tam Ahmet'lerin evinin önündeydim. Koşup yardım etti, Uğur'la birlikte arabayı ittiler. Sonra ellerimi yıkayayım diye Uğur su getirdi, döktü..."

Makbule'ye oğlunu anlatmak zor geliyor şimdi. "Çok hürmetkârdı," diye başlıyor söze. Eve birileri gelince ona ikramda bulunmasını, ayakkabılarını çevirmesini, eline harçlık niyetine ne zaman para geçerse kardeşlerine hediye almasını özlüyor. Şiiri çok sever, çok şiir okurmuş Uğur. Hatta şiir okuma yarışmasında ödül de almış. Kafasında geleceğe dair bir avukat olmak varmış, bir de gazeteci; hangisine ulaşabilirse. Öldürülmeden birkaç gün önce, "Anne, ben bir kızı seviyorum, evleneceğim," demiş. Susturmuş Makbule, "Ayıp, amcan evlenecek önce," diye, Uğur da, "Ya amcam evlenmek istemezse," diye ısrarcı olmuş.

Makbule'den de Emine Kaymaz'dan da o geceyi anlatmalarını istemek çok zor. Makbule usul usul ağlamaya, Emine Kaymaz da

ağıt yakmaya başlıyor. Baba oğul kamyona eşya götürmek için evden çıkıp da silah seslerini duyduğunda kapıya koşuyor, oğlunu öldürülürken görüyor. İçeri koşup kaynanasına, "Onları öldürüyorlar," diyor, inanmıyor Emine Kaymaz, "Havaya ateş ediyorlardır, ne suçları var ki onların?" diyor. Evleri basılıp aranırken oğluyla torununa ölümü kondurmuyor, polisler de, "Onları Mardin'e götürdük," diyorlar. O gece altı saat emniyette sorguya çekiliyorlar, Uğur'la Ahmet'in öldüğünü eve dönünce öğreniyorlar.

Ahmet'in kardeşi Murat, "Olayın peşini bırakmayacağız," diyor, Emine Kaymaz, "Biz yandık, başkaları yanmasın". Makbule, kapkaranlık susuyor. Yarası asıl, taziyeler bitip herkes kendi kapısının arkasına çekilince kanayacak. Sonra? Köye dönüş başlamış, 60 hanelik köyün 15'inde ışıklar yanmaya başlamış ama dönenler yaşlılar... Ne yapacaklarını zaman gösterecek, daha çok da Makbule'nin her kapı önüne çıkışında, Uğur'u öldürülürken gördüğü yola bakmaya dayanıp dayanamayacağı...

HRANT DİNK:
DEMOKRAT OLMAYA ÇALIŞIYORUM

Hrant Dink, bir yazı yazdı ve başı derde girdi... Altı ay hapis cezası aldı. Suçu, 'Türklüğü tahkir ve tezyif'. Bu suçun anlamı Dink'e göre 'ırkçılık yapmak'. Eğer cezası kesinleşirse, ertelense de bu topraklarda yaşamaya niyeti yok. Aydınlar biraraya gelip destek olsalar, "Onu bırakmayacağız," deseler de, o kendi kadar bizi de korumaya kararlı: "Bir ırkçıyla aynı toprakta yaşamayın." Dink'le yazısını, cezayı, tepkileri ve birarada yaşamayı konuştuk.

* * *

Böyle durumlarda geçmiş olsun denir ya, geçer mi gerçekten?

Benim için geçmez. İnsanlar 'Türklüğü tahkir ve tezyif'i nasıl anlıyorlar, bilmiyorum, ama ben ırkçılık olarak algılıyorum ve böyle bir suçlamayı kabul etmiyorum.

Hrant Dink.

Belki de öncelikle 301. maddeyi yargılamalı...

Ben, eğer bu ülkenin yurttaşıysam, kendi yurttaşlığımı da gerekirse tahkir ve tezyif edebilirim. Çünkü ben de bu ülkenin bir parçasıyım. Bu ifade özgürlüğü içinde görülebilir. O zaman da böyle bir ceza maddesi olmaz. Ama bu aşağılama etnik anlamdaysa, evet, bence böyle bir suç olmalı ve bence ırkçılık cezalandırılmalı. Böyle bir şey ifade özgürlüğü içine asla giremez.

Maddenin kendisi bir etnisite taşıyor, 'Türklüğü tahkir ve tezyif' diyor...

Evet. Etnik anlamda bir aşağılama suç sayılmalı, ama bu bir tek etnisiteyle olmaz. Bu ülkede sayısız etnik kimlik var. Türkü, Lazı, Kürtü, Ermenisi, Çerkezi, Rumu var. Böyle bir yasaya sadece Türklüğü koymazsın, ya hepsinin adını koyarsın ya da... Irkçılığa karşı eşit ve evrensel düzeyde bir ceza kanununu bence herkes benimser.

Ve siz, yazım Türkleri değil, Ermenileri hedef alıyordu, diyorsunuz...

Evet, o yazıda hedef aldığım Türklük kimliği değildi. Ben Ermeni olarak Ermeni kimliğiyle uğraşırım, eleştiririm, iyiye gitmesini isterim... Türkiyelilikle de uğraşırım, çünkü onun bir parçasıyım, ama Türk kimliğiyle uğraşmam. Bu kimlikle bir Türk'ün uğraşması, kendini eleştirmesi ya da düzene sokması lazım. Dava konusu olan yazımda da, Ermenilere, "Türk'e olan düşmanlığın senin kanını, kimliğini zehirliyor. Öfkeyle büyüyorsun, sağlıksızsın, at bu zehri içinden," diyorum. Şimdi, ben burada 'Türk kanı zehirli' mi demiş oluyorum? Böyle algılanıyorsa, söyleyecek lafım yok!

Sabiha Gökçen'in bir Ermeni yetim olduğunu yazmanız, arkasından Ermeni sorununun 90. yılı tartışmaları şimşekleri üzerine çekmenize yol açtı. Zaman zaman derdinizi tam anlatamadığınızı düşünüyor musunuz?

Ben bir gazeteciyim ve hem Türkiye'nin, hem dünyanın en zor konuşulan konularından birinde entelektüel açılımlar sağlamaya çalışıyorum. Benim Türklere ayrı, Ermenilere ayrı, yabancılara ayrı sözüm var. Canımı sıkan, bazen Ermenilere söylediğim şeylerden Türklerin, Türklere söylediklerimden Ermenilerin vaziyet çıkarması. Oysa ben her birine eleştirel yaklaşırım, her birinin kendi kafasını karıştırmak, o statükocu, siyah beyaz duruşlardan uzaklaştırmak, "Gri alanlar var, buraya gelin," demek isterim, benim yaptığım bu.

"Buradan giderim," demek çok ağır kaçmadı mı?

Bakın, ben bir kurumun başında, üzerinde üniforması ya da makamı olan bir insan değilim, sıradan, basit bir insanım. Sıradan insanların iki gücü vardır: aklı ve duygusu. Benim de iki gücüm bu. Kendimi, aklımla bilgimi harmanladığımda ifade ediyorum. Bence bu insani bir duruş. Eğer aklanamazsam, eğer yargı süreci içinde bu olmazsa, şu kanaate varacağım ki ben ırkçılık yapmışım. O zaman da özür diliyorum sizden ve hadi eyvallah diyeceğim. Bence bir insanı aşağılamışsanız, ırkçılık yapmışsanız, artık o insanlarla yaşamamanız lazım. Esas anlatmaya çalıştığım bu, yoksa ben 3 bin yıldır bu topraklarda yaşayan bir kültürün devamıyım...

Bu sözleriniz biraz da 'öteki'ne ayna tutmak. Görülecek mi peki?

Evet, tam da bunu vurgulamaya çalışıyorum. Çünkü bu ülkede çok pervasızca ırkçılık yapılıyor. Şu an ortaya koyduğum üslûbumun insanları çok rahatsız edeceğini düşünmüyorum, çünkü muhtemelen beni kendilerinden biri olarak hissediyorlardır. Bana kızanlar da hissediyorlardır. Belki böyle bir üslûp geliştirmeliyiz, biz hepimiz aslında birbirimiziniz, hep beraberiz. Hepimizin kusurları var ve gelin önce birbirimize nerelerde hata yapıyoruz, onu tarayalım. Bu Avrupa Birliği'nin dayatması olmasın. Belki o zaman, nasıl bankayı hortumlayan bir Türk için 'Şu isimli Türk bankayı hortumladı' diye yazılmıyorsa, Musevi asıllı biri dolandırıcılık yaptığında da 'Musevi asıllı şu, şu kişiler dolandırı-

cılık yaptı' diye yazılmaz. Belki o zaman alfabede 'Ali topu Agop'a at' diye yazıldığını görürüz.

Hrant Dink kendini nasıl tanımlıyor?

Demokrat bir insan olmaya çalışıyorum. Türkiyeliyim, Türk değilim, Ermeniyim... Bildiğim bu benim...

Kimliğinizi farklılıklar ve dışlamalar üzerinden kavramanızın sürecini anlatmanızı istesem...

Gençliğimizde bütün sorunların çözümünü sınıfsal temelde görüyorduk. Şu ya da bu cemaatin sorunlarıyla tek tek uğraşmanın bir anlamı yoktu. Ama bu sınıfsal hareket içindeyken gördük ki, biz aslında başka sorunlar da yaşıyoruz. Örneğin, bir sendika seçimine giriyoruz, kulislerde, "Ama o Ermeni," diye fısıldanıyor... Askere gidiyorsun, arkadaşların çavuş oluyor, sen olamıyorsun. O zaman anladık ki bu, sınıf hikâyesiyle çözülmüyor.

O zaman da bu fısıldaşmaların altında yatanları gösterme isteği duymadınız mı?

Ümidimiz hâlâ sol çözümdeydi. Ne zaman ki büyük darbe yedik, nasıl tekrar toparlanır, mücadeleye devam ederiz noktasında, kendi kendimizi sorgularken gördük ki sorunlar bir başka mecraya, kimliğe kaymış. Kürt, Ermeni, Alevi sorunları ortaya çıkmış, o zaman biz de etimizde kemiğimizde hissetmeye başladık.

Sınıf meselesinin artık önemsizleştiğini mi düşünüyorsunuz?

Sınıf meselesi hâlâ var, ama başka sorunlar da var ve bu sorunlardan birinin çözümü diğerinin çözümü değil. Sadece kendi sorunlarınla ilgilenirsen de bir batağa saplanıyorsun, o zaman da demokrat kavramının kendisi çıkıyor ortaya. Türkiye'de azınlıkların sorununun çözülmüş olması neye yarar ki? Çok daha kötü olur...

1915'in koşulları yeniden mi yaratılmış olur?

Evet, aynı şey. Azınlıkların sorunu çözülmüş, öbürkülerin çözülmemiş olursa, çok haklı olarak Müslümanlar ortaya çıkar ve

bunlara var da bize yok mu der? Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar diye boş yere denmiyor...

Birarada mı, yan yana mı? Nasıl bir hayatı arzuluyorsunuz?

Yan yana yaşamak her zaman için sorunsuz gibi görünür, birbirinin içine girmeden... Ulus-devletin içinde de bu vardır. Ancak yan yana yaşamak devletlerin çıkarını, iç içe yaşamak bireylerin çıkarını ön plana çıkarıyor. Ve bence birey devletten önemlidir...

Tehdit alıyor musunuz?

Uzun zamandır e-postayla, telefonla tehditler alıyorum.

Önlem alıyor musunuz?

Kendi güvenliğimi alıyorum. Güvenlik kavramının kendisine de o kadar güvenmiyorum. Kendi ülkemde yaşıyorum ben. Diğer Ermeniler gibi sessizce hazır cennetlere gidebilirdim, ama kalmayı yeğledim. İyi ki solcu olmuşum, sanırım kalmama solcu olmam sebep oldu.

(Hrant Dink 19 Ocak 2007'de öldürüldü.)

AYŞE ZARAKOLU: RESMİ TARİHE İNAT

O taş avlulu evlerinin bir yanında Semir, diğer yanında Mişel oturmasaydı, Fikriye Abla'nın okuduğu *Pardayanlar* olmasaydı, büyükbabası İttihatçı Şevki Çataloğlu, "Kore aslında bir kazanım değildir, orada Türk gençleri yanlış bir taktikten dolayı heba olmuşlardır," demeseydi, belki de başka türlü yazılacaktı kişisel tarihi... Savaşın karşısında barışı, üstelik 'ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı'nı temel alıp savunmayacaktı. 'Resmi tarih'in üzerindeki örtüyü çekip, şiddetli, kanı, sürgünü, acıyı, 'belge'lemelere soyunmayacaktı.

Yazarın 'görüşlerini yayma', oyuncunun 'bilgi edinme', yayıncının da 'yayınlama' hakkına inanmasa, bir ayağı cezaevinde yaşamalara alışmayacaktı... Yani, Ayşe Zarakolu olmayacaktı...

Zarakolu'yla Türkiye'nin elli yıllık tarihine, darbelere, barış ve özgürlük mücadelelerine denk düşen hayatını konuştuk:

Ayşe Zarakolu.

Hangi kentte, kimlerle başladı 'yaşamak' serüveniniz?

Antakya'da doğdum. Annem ve babam öğretmendi. İlkokula başladığımda beş yaşındaydım ve okuma, yazmayı biliyordum. Annemin yakını Fikriye Abla'dan, öğrenmiştim. Bana ve kardeşlerime *Pardayanlar*'ı okurdu, kendisinin bir eğitimi olmadığı halde. Evimize üç-dört gazete girerdi. *Vatan, Yeni Sabah*... Onları okumaktan çok hoşlanırdım.

Belleğinizde yer edinen en önemli haber hangisiydi?

Kore Savaşı'yla ilgili haberleri okurduk ve kardeşimle bana, o çocuk dünyamızda çok korkunç gelirdi savaş. Kendi aramızda konuşurduk. Eğer bir savaş olursa kardeşim Veysi'yi (Veysi Sarısözen) nerede saklayacağımı düşünürdüm.

Antakya'da doğmuş ve büyümüş olmak nasıl yönlendirdi sizi?

Antakya binlerce yıl, bütün medeniyetlerin üstünden geçtiği, Alevisi, Süryanisi ve Hıristiyanıyla kozmopolit bir şehir. Daha beş yaşındayken benden ayrı bir dil kullanan ve benden ayrı inançları olan insanları sevmeyi öğrenmiştim. Avlularımız yan yanaydı ve bir yanımızda Alevi Semir, diğer yanımızda Hıristiyan Mişel otururdu. Damdan dama geçerek rahatlıkla birbirimizin evlerine girerdik. Orada Aleviler ve Hıristiyanlar aynı Arapça'yı kullanırlar. Üniversiteye geldiğimde, kendi ihtiyacımı görecek kadar Arapça öğrenmiştim.

Bu iç içelik hayata karşı duruşunuzu nasıl etkiledi?

Antakya'da çocukluğumu geçirdiğim çok dilli ve çok kültürlü ortam, bilincimde bir şoven olmamı önleyici barajlar yarattı. Öğretmen çocuğu olmama rağmen resmi ideolojiyi savunan biri olmadım, hep karşı çıktım.

Anneniz İstanbullu, babanız Sivaslı. Onlar kendi kültürlerinin koruyuculuğuna kalkışmadılar mı?

Annemlerin kuşağı bir anlamda kayıp kuşak. İkinci Dünya Savaşı sırasında üniversiteleri bitirip öğretmen olarak Anadolu'ya dağılmışlar. Ömürlerini Anadolu'nun o yoz döneminde geçirip tüketmişler. Kendi yeteneklerini hiçbir zaman yaşayamamışlar.

Anneniz neyi yaşayabilirdi ya da babanız?..

Annem anaokulundan beri İngilizce eğitimi görmüş bir insan. Dedem eğitimine büyük bir özen göstermiş. Dostoyevski'yi İngilizce okurdu. Farklı bir ortamda, kendisini entelektüel olarak çok iyi yetiştirebilirdi. Nihilist biri olan, pek öyle kitap okumasa da dergi ve gazetelerden politikayı iyi izleyen babam yalpalayan siyasal tutumunu sağlıklı bir noktaya oturtabilirdi. Hiçbir şey yapmasa bile iyi bir siyasal refleks gösterebilirdi. Ama Anadolu'nun o silikliği bu insanların kendi özelliklerini ortaya çıkarmalarına engel oldu.

Onlar kayıp kuşak olduklarının farkında mıydılar, bu bir iç sıkıntısına dönüşerek eve yansıdı mı?

Hayır, bize yansıyan bir yanı yoktu. Bunlar bizim belli bir bilinçten sonra yaptığımız değerlendirmeler...

Yaşayarak öğrendikleriniz eğitimle çatıştı mı?

27 Mayıs sonrası, toplumda militarizmin ön plana çıkarıldığı ve ordu adına yapılan her şeyin kutsal olduğu yıllardı. Biz de sınırlı bilgilerimizle bütün bunları sorguluyorduk. Bir keresinde, lise son sınıfta Milli Güvenlik öğretmenine, bugün bile neden ol-

duğunu bilmiyorum ama, dedemden duyduğum, çocukluğumda gazetelerden okuduklarımdan aklımda kalanları söyledim. "Kore Savaşı bir kazanım değildi. Orada birçok Türk genci yanlış bir taktikten dolayı heba olmuştur." Öğretmen çok sinirlendi ve beni sınıfta bırakmaya kalkıştı. İlk sıra dayağına çekildiğimde de cetvele vurdum ve cetvel öğretmenin yüzüne çarptı. Öğretmenlerin bize baskı yapmasını ve şiddet uygulamasını kabul edemiyordum. Hele sıra dayağına çekilmeyi...

Bu davranışınızın karşılığı ne oldu?

Büyük bir skandal oldu. Aslında hoca da çok sevdiğim birisiydi, ama ısrarla, "Ben bir şey yapmadım, bana vurmayın," dememe rağmen dinlemedi. Hem yaşım çok küçüktü hem ufak tefektim. Ezilmemek, toplum içinde kendimi koruyabilmek için bulduğum doğal bir savunmaydı isyankârlığım...

Haksızlıklara karşı çıkış nasıl bir yol açtı size?

Liseyi bitirdiğimde tek idealim hukuk eğitimi almaktı. On altı yaşındaydım ve sınavı kazanan ilk yüz kişinin arasındaydım. Ancak hiç de istediğim gibi gitmedi.

Neden?

Orhan Aldıkaçtı anayasa hukuku hocamızdı ve bize, "Bana her istediğinizi sorabilirsiniz," demişti. 141-142'nin yoğun tartışıldığı yıllardı ve biz de kardeşim Veysi'yle birlikte o günkü siyasal bilgilerimizi üst üste koyup bir soru hazırladık: "141-142 Anayasa'ya aykırı mı, bu maddeye göre TİP kapatılabilir mi?" Soruyu kürsüye bıraktım ve yerime oturdum. Hoca, soruyu okuyunca müthiş tepki gösterdi ve "Kim yazdı bu soruyu?" diye bağırdı. En arka sırada oturuyordum, kalktım. Sanıyorum, karşısında dişine göre birini görmek istiyordu, beni görünce şaşırdı. Beline kadar uzun saçları, kendisinden büyük hırkası olan bir tip... Benim yazdığıma inanmadı. "Ben okuyan, düşünen birisiyim," dedim "Sormayın diyorsanız, kâğıdımı verin geri gideyim". Hoca, "Yok," dedi, "bunun hesabını vereceksin".

Verdiniz mi?

Birinci sınavı kazanmamı engelledi, Ekim'e bıraktı. İkinci yıl da fakülteyi bırakmak zorunda kaldım.

Bu sizi ne kadar etkiledi?

Açık söyleyeyim, hayatımda hiçbir şeye 'niye böyle yaptım' dememişimdir, ama bu konuda dedim. Çünkü hukuk konusunda kendimi yetiştirip bir şeyler yapabileceğime inanıyordum.

TİP'e yakınlığınız neydi ki Aldıkaçtı'ya o soruyu yönelttiniz?

1963-1964'ler Türkiye'si birinci İşçi Partisi'nin etkin olduğu yıllardı. Bizim kuşak, Mahir'inden Deniz'ine TİP'te gözümüzü açmışızdır. Ben de insanlarla ilişki kurmayı, onlara bir şeyler verirken nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini, aynı masaya oturup bir tencereden yemek yemenin güzelliği ve gerekliliğini gecekondu bölgelerinde yürüttüğümüz parti çalışmalarında öğrendim. Parti, sonraki şekillenmelerinde gerek dünyadaki gerek Türkiye'deki gelişmelere cevap veremedi. Bizim gibi genç insanları tutamadı ve kopmak zorunda kaldık.

Sizi sol düşünceye yakınlaştıran neydi?

Öğretmen çocuğu olarak toplumsal çelişkilerin tam ortasındaydık. İlkokulda ve lisede hep bu çelişkileri yaşadık. Bu bize belli bir bilinç kazandırmıştı. Üniversitedeki ilk yıllarımdaysa daha değişik bir dünyayla tanıştım. Beyaz Saray'ın altındaki kitapçıları dolaşırdım. Edip Karahan'ın dükkânında oturur, konuşmaları dinlerdim. Onlar da bana niçin oturduğumu sormazlar, bir şeyler anlatırken benim de katılmamı isterlerdi. Orada Dersim'de yaşananları öğrendim. Bütün bunlar bilincimde 'özgürlük mücadelesi' kavramları olarak yerini aldı. Bir sıçrama noktasında bütün onların insanı nasıl biçimlendirdiğini görüyorsunuz.

TİP'ten koptuktan sonra düşüncelerinizi nerede ifade ettiniz?

Hukuğu bıraktıktan bir yıl sonra yeniden sınavlara girdim, yine hepsini kazandım. Bu kez Sosyoloji-Felsefe'ye yazıldım. Sosyalizmden farklı bir yöne savrulamazdım. Herhangi bir siyasal çizgide kendimi ifade etmesem de yıllarca sessiz bir emekçi olarak üzerime düşeni yaptım. Edebiyat Fakültesi'nde, Fikir Kulüpleri Federasyonu'na bağlı derneğin kurulması için çaba harcadım.

O dönemki siyasi yapılanmalardan, örneğin Dev-Genç'e, neden uzak durdunuz?

Dev-Genç'in ilk başlangıçta Kemalizm'den tam kopamayışı benim gibi birçok insanın bu yapı içinde yer almasını engelledi. Ancak yüreğimde, Deniz Gezmişler'i, Mahir Çayanlar'ı sonuna kadar savundum.

Neden?

Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, İbrahim Kaypakkaya... Böyle bir nesil Türkiye'ye bir daha gelmedi bence. 1971'de bir nesil katledildi. Onların acısını taşıdık ama bize yükledikleri bir görev vardı. Deniz Gezmiş ipe giderken, "Yaşasın halkların kardeşliği," demişse, biz bu sözün gereğini yerine getirmeliydik. Bu sıradan söylenmiş bir laf değildi. Onlar, devletle bir hesaplaşmaya girmişlerdi ve biz bunu sürdürmeliydik...

Siz nasıl sürdürdünüz?

Onların önünü açtığı direniş kültürüne sahip çıkarak sürdürdüm mücadelemi. Farklı platformlarda temel kaygım hep bu oldu. 12 Mart döneminde birkaç gün gözaltına alındım, Sansaryan Han'da. Fakülteyi bitirmiş ve İstanbul Üniversitesi Maliye Enstitüsü'nün kütüphanesinde çalışmaya başlamıştım. Ama memur olmak gibi bir derdim yoktu. Yaptığım her işi kendi mücadelemin bir parçası kılmaya çalıştım. Önemli olan bir mevzide yer almaktı. 12 Mart, 12 Eylül gibi değildi, devrimci kabarına belki kısa bir dönem durdu ama büyük bir ivme göstererek hareketlen-

di. 1976'ya gelindiğinde artık üniversitede çalışmanın işlevi kalmamıştı...

Bu kez hangi mevziyi seçtiniz?

Ragıp, çeviri yapıyordu. Kütüphaneden ayrılınca, "Bir yayınevi kuralım," dedim, "kafa tutan tavrımızı burada sürdürelim". Evlenmiştik ve iki çocuğumuz vardı. İki çocukla, nasıl yapacağız? İnatçı bir yanım olduğu için ısrar ettim ve 1977'de Belge Yayınları'nı kurduk.

Sizin için birlikteliğin anlamı nedir?

Bence iki insan önce arkadaştır. Bizim gibi toplumu yeni baştan inşa etmek üzere yola çıkan insanlar kendimizi birtakım kurumlara hapsederek, hapishaneyi kendi ellerimizle kurmuş oluruz. İki insan birlikte bir şey üretebildiği müddetçe arkadaştır. Hatta birlikte, birbirinin özgürlüklerini gerçekleştirebildikleri sürece vardırlar.

Çocuklarınızla ilişkinizi de aynı yaklaşım üzerine mi kurdunuz?

Cihan Deniz ve Sinan Savaş'a çok küçük yaşlarından itibaren kendilerine dayatılan her şeyi sorgulamalarını öğretmeye çalıştım. "Söyleyen ben dahi olsam, kafanızda soru işareti olsun?" dedim. "Kafanıza yatıyorsa kabul edin, yatmıyorsa sonuna kadar tartışın." Onlarla arkadaşız, hem birbirimizi eleştiririz hem de ne yapılması gerektiğine birlikte karar veririz.

Belge Yayınları'na dönersek, ilk zorluklar, ilk matbaa...

Üniversite yıllarımda da hep yayınevleriyle iç içe olmuştum. Varlık ve May Yayınları'nda çalıştım. Bu yüzden Cağaloğlu ve çevresine yabancı değildim. Yayınevini kurarken kafamızdaki hedef şuydu: Gerek dünya, gerek Türkiye bağlamında her türlü resmi tabuya karşı çıkıp yaşanan gerçeklikleri belgelemek. 12 Eylül'e kadar 15-16 kitap çıkardık. 12 Eylül'den bir süre önce *Bolivya Günlüğü*'nü redakte edip hazırlamıştık...

Düşünceye ve kitaba düşman 12 Eylül nasıl etkiledi 'Belge'yi?

Bütün sol kitaplarını yakıldığı, yıkıldığı, atıldığı ortamda biz basmayı hedeflediğimiz kitaplarda geri adım atmadık. 1982 yılında Mete Tunçay'ın *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* kitabını bastık. Kitabı toplamak üzere geldiler ama kitaplar başka bir yerdeydi ve biz, "Bitti," dedik. Sonunda kitaplar ortaya çıktı ve birlikte Emniyet'e götürüldük. Orada birkaç kişiydik. Daha sonra siyasi şubede yetkili olduğunu öğrendiğim biri masaya vurup, "Kim ulan bunu basan?" diye sordu. "Benim," deyince şaşırdı, belli ki başka türlü davranacaktı, yapamadı. Bas bas bağırmaya başladı, "Biz bir nesli mahvettik, siz neyi horlatmaya çalışıyorsunuz?" Bu olaydan dolayı dört aya yakın Metris Cezaevi'nde kaldım ve beraat ettim.

Sonrası...

1981 yılının Ocak ayında Cem-May dağıtımda da görev aldım. İlerici nitelikteki kitapların, dergilerin bulunabildiği bir yerdi Cem-May ve orada çalıştığım süre içinde bu özelliğini sürdürdü. Yasak olmadığı halde bütün kitapevleri raflarından sol yayınları indirdiği bir sırada biz inatla buna karşı çıktık. Dönem açısından, Türkiye'de yaşanan olayları açığa çıkarabilecek hangi yayın var da bunu okuyucuya ulaştırmanın kavgasını vermek zorunda hissettik kendimizi. Eleştirilere rağmen ticari kaygı gütmedim, bu yüzden de ticari bir becerim olmadı. Ama Anadolu'da birtakım insanların kitaptan kopmamasını sağladığıma ve böylece önemli bir işlevi yerine getirdiğime inanıyorum.

Gözaltına alınmanız, tutuklanmanız çocuklarınızı nasıl etkiledi?

1984'de gözaltına alındığımda geceydi. Büyük oğlum Deniz, ertesi gün Ragıp'a gelenlerin polis olduğunu anladığını söylemiş ve ilkokula yeni başlayan küçük oğluma karşı birlikte 'Ayşe Ankara'da' sırrını paylaşmışlar... Bizim evin içinde ciddiye alınmayan bir olaydı cezaevine girmem. Hiç üzerinde durmadılar çocuklar da. Bir anlamda sorumluluk bilinci de geliştirdi onlarda.

Görüşlerde nasıl davrandılar?

İçerde ne yaptığımızı, günlerin nasıl geçtiğini sorarlardı hep. 1982'de bütün çocukların rüyasıydı cezavinden annesini, babasını, ağabeyini kurtarmak... Kurdukları hayallerini mektuplarda anlatırlardı. Bir görüşte Deniz, tel örgünün arkasından konuşuyoruz, "Siz hepiniz aynı koğuşta mısınız?" diye sordu. "Evet," dedim. "Bunu öğrendiğim iyi oldu," diye konuşmasını sürdürürken konuyu değiştirdi. Ben çocuğa ne oldu diye düşünürken baktım asker gelmiş. Asker gittikten sonra, "Ben," dedi, "her şeyi hazırladım, arkadaşlarına söyle, tünel kazıyoruz". Görüş bitip içeriye girince, arkadaşlara, "Hiç umudunuzu kaybetmeyin," dedim, "Denizler, Küçükyalı'dan tünel kazmaya başlamışlar, bizi kaçıracaklar..."

12 Eylül, sizi dört ay cezaevinde tutmakla yetindi mi?

1984'te, dağıtımda birlikte çalıştığım arkadaşlardan birine yönelik operasyon sırasında bir kez daha gözaltına alındım. Otuz gün emniyette kaldım, hayatımda ilk ve tek tokadı orada yedim. Sebebi komikti. Aradıkları kişinin adresini bilmediğimi söylerdim; sigortası yok mu diye sordular. "Yoktu," dedim. Gözüm bağlı olduğu için mesafeyi göremedim, tokat yüzümde patladı, "Hem kendinize sosyalist dersiniz hem de bacak kadar çocukları sigortasız çalıştırırsınız?" Güleyim mi, ağlayayım mı, şaşırdım.

Tek tokatla yetindiler mi?

Yetinmediler tabii. Birtakım insanlara yapıldığı kadar vahşi olduğunu iddia edemem, ama sonuçta işkence işkencedir.

Salıverildikten sonra neler yaptınız?

1984'den sonra Türkiye'de önemli gelişmeler oldu. Bir yanda insan hakları mücadelesinin önü açıldı, diğer yandan da bu toprakların yanı başında kendi kimlikleri, siyasal düşünceleri için mücadele veren bir halkın sesi yükseldi. Bu gelişmeler bana, mücadele anlayışıma göre kendimi ifade etme imkânını sağladı.

Nasıl bir mücadeleydi düşündüğünüz?

Ezilen bir halkın mücadelesini desteklemek kendine devrimciyim diyen, bizim gibi Marksist olmaya çalışan insanların en te-

mel görevi. Belge Yayınları bu noktada yine önemli bir işlev üstlendi. Uzun bir aradan sonra ilk defa İsmail Beşikçi Hoca'nın kitaplarını yayımladı. Hem de meşhur SS kararnamelerinin tehdidi altında... Terörle Mücadele Yasası'ndan önce 12 kitap yayınladık, Hoca'nın ve diğer arkadaşlarının çalışmalarını. Bu kitaplar hep aynı suçlamayla karşılaştı, 'devletin bölünmez bütünlüğünü...'

Bu suçlamalar nasıl cezaya dönüştü?

Terörle Mücadele Yasası 141-142. maddeleri kaldırınca bu kitaplarla ilgili davalar düştü. Ancak, TMY'den sonra yayınladığım Beşikçi Hoca'nın *Cumhuriyet Halk Fırkası Programı ve Kürt Sorunu* kitabının yayıncısı olarak 1994 yılında 112 gün hapsedildim. Geçen yıl da Faysal Dağlı'nın *Kürtlerin İç Savaşı* isimli kitabı nedeniyle 112 gün cezaevinde kaldım.

12 Eylül darbesinin hemen ardından 40 gün yatıyorsunuz, 1994'de 112 gün. Bu, koşulların daha da olumsuzlaştığını mı gösteriyor?

Evet, koşullar TMY ile daha da olumsuzlaştı. Darbelerin olağanüstü rejimleri bugün olağan hale dönüştü. Bütün bu gelişmeleri, yaşanan savaştan soyutlamak yanlış olur. Bir savaş yürütülürken elbette ortada ne hukuk kalır, ne hak, ne de özgürlük... 1991'de Özal'ın karşısında iki önemli konu vardı, doğuda Kürt sorunu, Kürt halkının verdiği mücadele, batıda da sosyalistler... Bir asker iki cephede birden savaşmaz. Batıyı rahatlatmak zorundaydı, 141, 142'yi kaldırdı, şartlı infaz yasasıyla cezaevlerinin kapısını açtı. Terörle Mücadele Yasası'nı çıkardı, batının işini bitirdi.

Batı, sesini çıkartmadı mı?

Cezaevinde kalmak gibi bir şeyin savunulacak bir yanı yok ama sosyalist arkadaşlara bir tavır almak düşerdi. Maalesef ilk başta hiç kimse bu tavrı alamadı. Taslak hali bile çok vahimdi ve karşı çıkmak gerekiyordu. Ama 141-142'nin kaldırılmasına bir kazanım olarak bakıldı. Yani, sosyalistler ve demokratlar bu konuda da çok kötü bir sınav verdiler.

Başka hangi sınavda kötü puan aldı Türk sosyalistleri?

Türkiye'de demokrat, devrimci, aydın kesim gözünün önünde bir halkın üzerine buldozer gibi gidilmesine yeterli refleks göstermedi. Gösterenler bir avuç insandı ve öyle de kaldı. Hep söylüyorum, eğer Musa Anter ve Vedat Aydın öldürüldüğünde belli reaksiyonlar gösterilseydi, Metin Göktepe öldürülmezdi.

Sizin bir de para cezalarınız var...

Evet. Şu anda aşağı yukarı 18 kitaptan yargılanıyorum. Para cezasını yatırmadığınız takdirde bunlar 3'er yıllık hapis cezasına çevriliyor. Tabii ki mesleki dayanışma gerekiyor. Ancak sadece para cezası nedeniyle yapılan kampanyalar eksik kalıyor. Bence en önemli destek o kitaplara ve verilen mücadeleye sahip çıkmak olmalı. Merak ediyorum, İsmail Beşikçi'nin kitapları Türkiye'de acaba kaç aydının evinde var, kendisine demokratım diyen kaç yazar-eleştirmen Hoca'nın kitaplarıyla ilgili yazı yazdı? Beşikçi Hoca suskuyla boğulmak isteniyor. Cezaevinde olması olağan karşılanıyor.

Yirmi yıllık yayınevi serüveninizin karşılığı ne, nesne olarak neyiniz var?

Ben mülkiyete karşıyım. Param olsa da mülk edinmem, kafamda böyle bir refleks yok. En büyük mülküm kitaplarım, dergilerim...

Bundan sonrası...

Benim açımdan en önemli evrensel ilke yayınlama hakkıdır. Benim yayınlama, yazarın kendini ifade etme, sizlerin de öğrenme hakkınız var. Bu hakkımı sonuna kadar kullanmak istiyorum. Tarihi yalnızca egemenler yazsaydı, biz ne komünalleri tanıyabilirdik, ne Tanya'yı ne Ferhat'ı, ne de Karakış Grubu'nu. Benim açımdan önemli olan bu. Resmi tarihlere karşı, insanlık tarihine belge sunmak, egemenlerin karatttığı anları aydınlatmak...

(Ayşe Zarakolu 28 Ocak 2002'de hayatını yitirdi.)

DENİZ-SİNAN ZARAKOLU: CAN YOLDAŞIMIZ, AYŞE

Vapur hareket ettiği halde yerine oturmuyordu... Bakışları kontrolünü yitirdiğini, bedeniyle aklının başka başka yerlerde olduğunu gösteriyordu. Anlattı: Bir gece önce evleri basılmış, iki oğlu ve bir arkadaşları gözaltına alınmıştı. Hayat akacaktı yine de, Ayşe Zarakolu yayınevine gidecek, hakkında soruşturmalar açılacak, gözaltına alınacak, dağıtımı kontrol edecekti. Çocukları için kaygılanacaktı elbette, ama koruyuculuk adına da olsa duvarlar örmeyecekti. Durun demeyecekti, yapmayın demeyecekti, susun demeyecekti... Oğlu Deniz, 30 Ocak'ta Ayşe Zarakolu toprağa verilirken, mezarının başında yaptığı konuşmada, "Ben ona anne demedim," demişti, "O benim Sevgili Ayşe'm, yoldaşımdı," demişti...

Deniz ve Sinan Zarakolu.

Deniz ve Sinan, Ayşe'yi anlattılar:

* * *

Deniz: Hiçbir zaman, bir despot gibi 'değerleriniz şu olacak, bu olacak' demedi. Devrimciliği hayattan kopuk değildi...

Sinan: Şu anki boyumun yarısı kadarken Cem-may'daydık, bizim de elimize bir şeyler tutuşturuluyor, işe ortak ediliyorduk.

Sinan: Bize her akşam kitap okurdu.

Deniz: Beş yaşında bana İkinci Dünya Savaşı ansiklopedilerini okurdu. Yedi yaşımda bütün bir savaşı bilirdim. Lenin'i, Lenin Gaga olarak tanımıştım.

Sinan: Deniz, İkinci Dünya Savaşı merakını bana da bulaştırma eğilimindeydi. Ayşe anlattı, bir gün dolmuşta, bana durmaksızın soru sormuş, "İkinci Dünya Savaşı ne zaman başladı?", "Şu ne uçağıydı?"...

Deniz: Ben de abartmışım ama, Ayşe'nin anlattığı, "Hitler'in babasının adı nedir, doğum tarihi kaçtır?" diye de sormuşum...

Sinan: Sonunda şoför isyan etmiş: "Kim bu çocukların ailesi?" Sonra da Ayşe ve Ragıp'la tartışmış...

Sinan: Şöyle bir sahne hatırlıyorum, divanın üzerine oturmuşuz, ortada Ayşe, ansiklopediden cevap arıyoruz...

Deniz: Birçok kez cezaevine girdi, ama bize hiçbir zaman eksikliğini, 'bizimle ilgilenen yok' düşüncesini hissettirmedi. Anneannem hastaydı, 50 toplantının arasında ona zaman ayırırdı.

Sinan: Biz, en kötü zamanlarda bile, her cumartesiyi beraber geçirirdik. Önce Kadıköy'de mantı, sonra sinema...

Deniz: Anaokulunda ateizm propagandası yapıyormuşum...

Sinan: Darwin...

Deniz: Onu, babaannem de dahil herkese yapıyormuşum da, anaokulunda ateizmi anlatıyormuşum. Çocuklardan biri, hocaya, "Deniz Allah yok diyor," demiş, hoca da kıvırmaya kalkmış, "Bunlar sizi aşar," demiş, ben de, "Siz ansiklopedilerden okuyun da, öğrenin," diye burun kıvırmışım.

Deniz: İlkokulu bitirdiğimde Anadolu ve özel okul sınavlarına girmek istemedim. Ayşe ise din dersi problemi yaşamamam için özel okula gitmemden yanaydı, ama bana 'hayır' demedi, "Tamam, düşün, zamanı geldiğinde, istemiyorsan girmezsin," dedi... Sonra ben sınavlara girme kararı aldım...

Deniz: İkinci sınıfta hoca yazıma laf söyleyince, ben de ona bilmesi gerekmeyen sorular sormaya başlamışım, "İkinci Dünya Savaşı saat kaçta başlamıştır?" gibi... Hoca da cevap veremeyince Ayşe'yi çağırmış, "Disiplini bozuyor, öğrenciler evlerine gidip, bizim hoca da hiçbir şey bilmiyor diyorlar," diye yakınmış...

Sinan: Ayşe'nin öyle veli toplantısı gibi merakları yoktu, "Dersler nasıl gidiyor, derslerinize iyi çalışın çocuklar," gibi soruları da yoktu... Biz kendimiz yapardık...

Deniz: Benim silahlara merakım varmış, darbenin hemen öncesi, başımda mavi bere, elimde oyuncak tabancamla Küçükyalı pazarına gitmişiz. Dönüşte, yaşlı bir adamın önüne geçip, "Bu bir silahlı soygundur," demişim. Adam bir hayli sert çıkışmış, ne biçim çocuk yetiştirmişsiniz, diye. Ayşe, beni savunmak için adamla tartışmış... Darbe öncesi... Tembihliydim, tanımadığım bir insan bana, "Nerede oturuyorsun çocuğum?" diye sorsa, kesinlikle cevap vermezdim...

Deniz: Ayşe anlatırdı, Taksim'den dönüyormuşuz, kar varmış, ikimiz öne oturmuşuz, o zamanlar o kadar çok dolmuş da yok, bir çift daha binmiş, ama yer tek kişilik... Ayşe'den beni kucağına almasını istemişler, ben kesinlikle izin vermemişim, "Biz parasını ödedik," demişim. Ayşe de müdahale etmemiş, "Çocuk böyle istiyor," demiş...

Sinan: Sen bireysin, ben bireyim, ilişkimizin mantığı buydu. Anne dememiz de bu mantığın ürünüydü.

Deniz: Ailenin diğer bireyleri çok zorladı, ama biz hiç anne demedik.

Sinan: Kendi doğallığı içindeydi, biz Ragıp'ın Ayşe dediğini duymuştuk, "Annenden şunu iste", Ayşe de, "Babana söyle de..." diye başlayan cümle kurmuyordu. Biz de bu insan Ayşe, bu insan da Ragıp diye tanıdık.

Sinan: Onlar da bunu değiştirmek için bir çaba harcamadılar; bu, ikisinin de tercih ettikleri bir şeydi...

Sinan: Ayşe her cezaevine girdiğinde, ben Ankara'da diye biliyordum.

Deniz: Bir yere kadar ben de öyle biliyordum, ama sonra anlıyordum ki Ayşe cezaevinde...

Sinan: Her şeyi birlikte yapardık, bunun adı bulaşık yıkamak olurdu, ortalığı toparlamak ya da alışveriş...

Deniz: Yalan söylemeyeyim, ben pek paylaşmıyordum... Ara ara bulaşık falan yıkardım da...

Sinan: Ayşe'den son öğrendiğim, buğulama balık pişirmek, önce balık, sonra soğan, sonra limon...

Deniz: Ayşe aranıyordu, 1999 Şubat ayında, polis evi bastı, o kendisi için geldiğini sanıyordu, meğer hakkımızda bir ihbar varmış, bizi almaya gelmişler...

Deniz: Aileler çocukları gözaltına alınınca panikliyor, bu Ayşe ve Ragıp'ın yapmayacağı bir şey... Ben üç dört kez alındım, ikisi de gelmediler; sebebi üzerimizde ekstra baskı olmasına yol açmamaktı.

Sinan: Birimizin doğum günüydü, evde para da yok, kocaman bir fil almıştık. Ayşe, cebinde para olduğunda, hiçbir zaman, "Yarın şu alınacak, şu pişirilecek, para ayırmak gerek," diye düşünmezdi, "Güzel bir şeyler olsun, ondan sonrası Allah kerim," derdi...

Deniz: Bağdat Caddesi'nde dolaşıyorduk, Kızılderili çadırı beğendim, fiyatı Ayşe'nin cebindeki para kadardı, onu alsak eve dönecek paramız kalmayacaktı, ama biz çadırı aldık.

Sinan: Elimizde çadır, tren yolu boyunca yürüyüp eve döndük...

Sinan: Müzikte önümü açan oydu, istediğim enstürmanlar alınmıştı.

Sinan: Başka arkadaşların evine gittiğimizde sudan çıkmış balığa dönerdik, kapıyı sessizce, anne açardı, çocuğun koridorun sonundaki odasına geçerken, salonda belirli belirsiz, gazete okuyan baba silueti görülürdü. O izolasyonun içinden geçip, arkadaşımızın odasına girip kapıyı kapattığımızda bambaşka bir dünya başlardı. Bizdeyse oda, ev, sokak, mahalle, hepsi paylaşılırdı.

Deniz: Ayşe arkadaşlarımızla konuşur, tartışırdı, bunun en güzel göstergesi, arkadaşlarının benden bağımsız onu hastanede ziyaret etmeleriydi. Aradan ben çekilsem bile onların ilişkisi sürerdi.

Sinan: Hastalık... Bizim hem Ayşe'ye, hem Ragıp'a bir teşekkür borcumuz var. Sonuna kadar kesinlikle Ayşe'nin olumsuz, depresif bir haliyle karşılaşmadık. Trajedi senaryoları yoktu. Ragıp da, ne bizi ortada bırakacak şekilde bir şeyleri sakladı, ne de her şeyi tamamen trajediye dönüştürecek şekilde ortaya serdi. Bu ince bir dengeydi. Çünkü ikisi de insan ilişkilerini gerçekten çok iyi kavramıştı. Doktorlar odadan çıkın dediğinde bile, biz inanıyorduk ki, şimdi bir şeyler yapacaklar, sonra içeri girecek, yine bir şeyler konuşacağız, çünkü bir saat öncesinde bile sohbet ediyorduk. Ragıp da, "Biliyordum ama inanmıyordum," dedi. Paylaşma öyle zengin ve keyifliydi ki tersini düşünmeye fırsat bırakmıyordu. Hep bir projelerimiz vardı...

Deniz: Çeviri yaparken, en az tekrarla cümle kurmayı tartışırdık Ayşe'yle... Ondan çok şey öğrendim.

Sinan: Nasıl çeviri konusunda Deniz'in redaktörü ise, şiir konusunda da benim redaktörümdü, yazılan çizilen her şeyde Ayşe'nin görüşü alınırdı...

Deniz: Günlük hayatta ne öğrendiğimi anlatmak çok zor, ama insan ilişkilerinde neyin, nasıl paylaşılması gerektiğini Ayşe'nin pratiğinden gördüklerimden öğrendiğimi söyleyebilirim...

Sinan: Tek tartışma konusu edilen şey değer yargılarıydı. Dışarıdaki ve içerdeki dünyayla ilişkilerimize nereden bakacağımızı tartışırdık. Bizim müşterek noktamız değer yargılarımızdı...

Deniz: Hangi yapıda olursa olsun siyasal mücadelesinde, 'sekter'liği öne çıkmış bir insandı, inandığı doğrulardan taviz vermezdi, bu, gerektiğinde insanın başına kül tablası atacak kadardı, ama evde bu tarz sertliği yoktu... Ama diyelim ki ben Ayşe'yle paylaştığımızın dışında, yoz bir hayat yaşasaydım, Ayşe'yle hiçbir ilişkim olmazdı. En uç örneği veriyorum, MHP'li olsaydım, o evde ya ben otururdum, ya da Ayşe...

Deniz: "Ortalama zevkleriniz olmasın," derdi, "özgün bir şeyler, sıradan bir hayat yaşamayın".

Sinan: Lumpenlik en nefret ettiği şeydi.

Sinan: Emek nedir, emeğin karşılığı nedir, bunun öğretisi bile Ayşe'nin hayatından çıkmıştır...

Sinan: Cizre olayları yaşandığında, Ayşe gözlemci olarak oradaydı ve olanları bize anlatıyordu, yani gazetelerdeki manşetlerle benim manşetlerim tamamen farklıydı... Ortaokuldaydım... Sınıfta, otuz kişiysek, otuza bir, bunun tartışmasını yaptım, tarih hocası dahil hepsi bana bağnazlıkla saldırdılar, sen şöylesin, sen böylesin dediler...

Deniz: Anneanne ve babaannem de dahildir, biz ne bayramda ne de bir başka zaman el öptük... İnsanların böyle bir şey talep ettiğini, bunun normal olduğunu çok sonraları öğrendik.

Sinan: Bunun çocuksu bir keyfi de var, eğlenceye dönüşüyor, yap diyorlar, yapmıyorsun...

Deniz: Ayşe'yi hiç sinirlendirdik mi? Çoook.

Sinan: Küçükken sıkı kavga ederdik, birbirimizi hırpalamacasına... İnanılmaz kızardı...

Deniz: İlkokul yıllarıydı herhalde, Ayşe'yle zıtlaşmışız, hayata bakış konusunda... "Sen çok Stalinistsin," demişim. Sonra ben de Stalinist oldum, Ayşe'yle ben, evin Stalinistleriyiz...

Sinan: Benim saçımı uzatmama tepki duymuştu... Bu, ona göre, ne kadar modern dünyaya ait görünse de lumpen bir şeydi, buna ihtiyaç duyulmasını anlamıyordu... Kapalılığı yoktu, olmazsa olmazı yoktu, beni saçımla birlikte algılamıştı, çekindiği şey, özenti tarafı olmasıydı...

Deniz: Neden Ayşe'nin tabutunu kadınlar taşıdı? Neden erkekleri yanına yaklaştırmadılar? Bunun cevabı, Ayşe'nin bütün mücadelesinde, kadının kurtuluşuna verdiği önemde. Ayşe ne yaptıysa, bu devrimci faaliyetinin bir parçasıydı... Üniversiteden

bugüne kadar onca badireler atlatmasına rağmen bunları hep kendi kimliğiyle yaptı ve hep legaldi...

Sinan: Bunun sebebi, üzerine düşen hiçbir sorumluluğu reddetmemesiydi... Bazı aileler mücadelelerini yürütür, ama çocuklar başka bir yerlerde büyür, Ayşe bunu yapmadı...

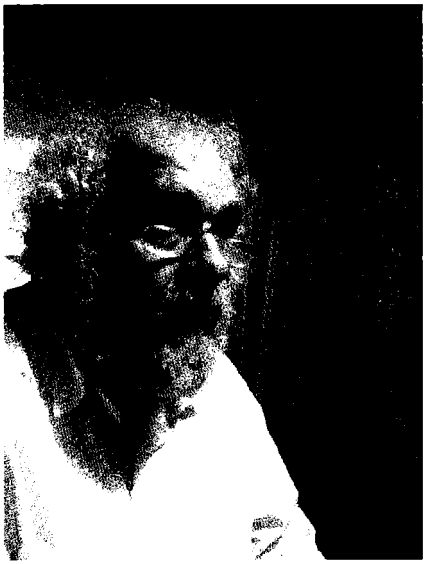
Sinan: İlişkilerimizde ön planda olan şey samimiyetti...

Sinan: Biz can yoldaşıydık, doğduk, tanıştık, arkadaş olduk, en son haliyle de can yoldaşı olduk... Hayatın her yönünü paylaştık... Şimdi düşünüyorum da, kendi hayatıma dair paylaşmadığım bir şey yok, bunu iddia ediyorum. Bu rapor verme esprisinde değildi, anlatmak büyük bir şevkti, şimdi anlatamamak da açıkçası, çok can sıkıcı...

RAGIP ZARAKOLU: EVET, BEN ANADOLU'YUM...

Yola, "Tarih nesnel olmalıdır," diye çıktı Ayşe ve Ragıp Zarakolu, 1977'de. Rosa Luxemburg, Lukacs, Gramsci gibi solun 'resmi tarih'inin dışında kalan isimlerle açtılar yayınevinin kapısını. Sovyet-Nazi paktını, Komintern'in kapatılmasını belgeleyen III. Enternasyonal'e dair kitaba 'sol' kaş çattı. Hiçbir zaman best-seller olmadı kitapları, ama sosyoloji, siyaset tarihi kürsülerinin 'dipnot'ları çokça Belge Yayınları'nın imzasını taşıdı. 12 Eylül'le iki kitap, *Lenin'in Düşüncesi* ve *Eski Sol Üzerine Yeni Düşünceler* SEKA'ya, Ayşe Zarakolu Metris Cezaevi'ne gönderildi. Tarihin bu yeni sayfasında da yolculuk ertelenmedi, Portekiz, Şili, İspanya ve Yunanistan'da diktatörlükten demokrasiye geçiş süreçlerini anlatan kitaplar baskıya verildi.

Ragıp Zarakolu.

12 Eylül yönetimi bu kitapları üzerine alınmadı mı?

Ragıp Zarakolu: Yok, alınmadılar çünkü bu, itiraf etmek, 'evet, biz de aynı şeyi yapıyoruz' demek anlamına gelecekti. O yüzden görmezden geldiler...

24 Ocak kararlarından dokuz ay sonra, bu kararları değerlendiren ilk kitap, kitapçılarda, Mustafa Sönmez imzasıyla Belge Yayınları standında yer aldı. 1985'te İnsan Hakları Derneği kurucuları listesindeydi Ragıp Zarakolu adı. Bu kez cezaevlerinde açlık grevleriyle ölüm oruçları arasında yükselen seslere kulak verildi. Yaşananlar şiir, öykü, roman olup aştı duvarları...

Ses, amacına ulaştı mı?

1985-1990 arasında 30'u aşkın kitapla cezaevlerinde bulunan 12 Eylül tutsakları, düşünce suçluları üzerinde kamuoyu oluşturmaya çalıştık. Bunda da oldukça başarılı olduğumuzu düşünüyorum. Kitaplarını yayımladığımız birçok yazar, şair daha sonra da yaratıcılıkları ve üretkenliklerini sürdürdüler, antolojilerde de yerlerini aldılar. Genç yazarlara kapılarını kapalı tutan birçok yayınevi de 12 Eylül sürecini anlatan ürünlere yer verdi. Bunların içinden de başarılı olanlar çıktı. Biz, görevimizi yaptığımızı ve amacımıza ulaştığımızı hissettik...

Sırada tabulara dokunmak vardı. 1990'da Belge Yayınları 'demokratikleşmeme' gerekçesi gösterilen sorunları gündeme getirmeye karar verdi. İlk sırayı İsmail Beşikçi'nin beş kitabı aldı...

Elinizin yanacağını bile bile neden tabulara dokundunuz?

Sistemi tabular üzerinden sorgulamak gerektiğine, bunlar aşılmadan Türkiye'nin demokratikleşmesinin mümkün olmayacağına inanıyorduk. En önemli tabu da, Türkiye'nin gündemine 1980'lerde oturan Kürt sorunuydu. 12 Eylül'den önce de bir yasak vardı ve bu konuyla ilgili tek bir kitap yayımlanmamıştı. Beşikçi'nin kitaplarıyla bu sessizliği kırmaya çalıştık...

Eliniz yandı ama...

Tabii, bu kitaplar yayınlanır yayınlanmaz yasaklandı. Hem baskıda, hem dağıtımda ciddi sorunlarla karşılaştık. Ancak namuslu ve dürüst matbaacıların katkısıyla Beşikçi'nin beş kitabını çıkarabildik. Bu alana giren edebi ürünlere de yer verdik ama bunlar da hoşgörüsüzlük ve yasaklama tavrıyla karşılaştı...

Bu edebi ürünlerden biri, Soysal Ekinci'nin şiirlerini topladığı *Çağrı*'ydı. DGM ve sivil mahkeme aynı kararda buluştu: yasak. 12 Eylül'ün boğucu atmosferini yansıtan kitap ve yazarı yargılandı. 1991'de şartlı tahliyeyle salıverilen Ekinci, ikinci kez yargılamanın yükünü taşıyamadı, intihar etti... Hoşgörüsüzlük bununla kalmadı, Haydar Işık'ın 1938 Dersim olaylarını anlatan *Memik Ağıdı* ve Kürtler'in Leyla ile Mecnun'u sayılan *Siyabend ile Xece* de yasaklandı. Aşk öyküsünün yasaklanma sebebi, 'Türk dostu' olarak bilinen Alman yazar Gunter Walraff'ın kaleme aldığı önsözdü. 1991'de, 141 ve 142. maddeler kaldırılınca bütün yasaklar da tek kararda eridi: beraat. Beşikçi ve diğer yasaklı yazarların kitaplarıyla okuyucu arasındaki duvar kalkmıştı artık... Ancak...

141-142 kaldırılırken yerinin boş bırakılmayacağını öngörmüş müydünüz?

Açıkça söylemek gerekirse o kadar önyargılı davranmamıştık. En azından kendi adıma, Türkiye'de de bir şeyler değişebilir gibi safça bir beklenti içine girdiğimi söyleyebilirim. Yayınevindeki arkadaşlar, dağıtıcılar da benim kadar iyimserdiler ki, nasıl olsa yasaklanmayacak diye işi savsakladılar ve el konan 2 bin kitabı-

mız SEKA'ya gönderildi. Savsakladılar diyorum, çünkü el koymalara karşı biz de önlemimizi alıyor, kitapları saklıyorduk.

İsmail Beşikçi'nin *Cumhuriyet Halk Fırkası 1931 Programı ve Kürt Sorunu* kitabı SEKA'da 'temiz' ve sakıncasız kâğıda dönüştürülürken Ayşe Zarakolu da 'yasak'ın yeni adı Terörle Mücadele Yasası uyarınca ilk cezaevine giren yayıncı oldu.

Bu, hukuksuzluğun yeni güzergâhı olmalı...

Evet, çünkü Terörle Mücadele Yasası'nda bile yayıncılara hapis cezası değil, çok ağır para cezası öngörülmüştü. Anayasa Mahkemesi de bu cezayı haksız bulup maddeyi iptal etmişti. Başta, DGM'ler de bu yönde karar verdiler ancak Danıştay kendini kanun koyucu kabul ederek bir yorum yaptı...

Nasıl bir yorumda bulundu Danıştay?

Yayınevi sahibinin, gazetelerin yazı işleri müdürlerine benzer bir işlev gördüğünü savunarak yayınevi sahiplerine de, basın kanununda yazı işleri müdürleri için öngörülen cezanın uygulanmasını, buna dayanarak da yayıncılara para cezası verilmesine hükmetti.

Bu hükme karşı yüzün üstünde yayıncının imzaladığı bir bildiri kaleme alındı. Cevap, TBMM'den geldi: Pardon.

Evet. Parlamentodaki milletvekilleri, "Pardon, unuttuk," dediler ve 8. maddenin yeni düzenlemesinde, yayıncıya hapis ve para cezası öngören bir yasa getirdiler...

Hukuksuzluk yasalaştırıldı yani...

Evet ama yasa iki yıl sonra çıktığı için doğal olarak bu yasalaştırmadan önceki kararın hükümsüz olması gerekiyordu. Fakat o hükümler de aynen icra edildi.

1980'li yılların sonunda, bir başka projeyi daha hayata geçirdi Belge Yayınları. Anadolu ve çevresindeki kozmopolit kültürü, bu kültürün edebi yansımalarını "Marenostrum – Bizim Deniz" dizi-

sinde topladı. *Pontus'un Yitik Kızı Tamama, Pomak Rodna, Moskof Selim, Loksandra, Hacı Manuil,* aynı coğrafyada yaşayıp da savaşların, sürgünlerin, mübadelelerin kırdığı hayatlar; Selanik, Hemşin, Girit, Diyarbakır, Ayvalık ve diğerleriyse yarası açık mekânlar olarak ulaştı okuyucuya...

Neden Marenostrum?

Sahiplenmek yerine hâlâ, 'buraya 1071'de geldik' edebiyatıyla uğraştığımız, uygarlığın kaynağını oluşturan bir coğrafyada, çok zengin bir kültür birikiminin üzerinde yaşıyoruz. Bu gerçekliği daha önce pek çok aydın da dile getirdi, Sabahattin Eyüboğlu, Halikarnas Balıkçısı, Ekrem Akurgal... Bu kültür, çok farklı kökenlerden gelen insanların ürünü ve biz anlamsız bir şekilde kavga ediyor, Karagöz'ü, mimariyi, yemekleri bölüşemiyoruz. Oysa bu ortaklıklar üzerinden ülkemizi bir barış odağı haline getirebiliriz.

Neredeyse bir yüzyıldır, düşmanlık çoğaltılırken bu mümkün mü?

Geçmişteki bazı resmi politikalardan bile destek almak mümkün. 1930'lu yıllarda, savaşan iki taraf, Yunanistan ve Türkiye, kendi aralarında bir barış kurmayı ve dostluk geliştirmeyi başarabildiler. Yine aynı yıllarda, Balkanlar'da barış politikaları gündeme getirilebildi. 1930'larda bunlar yapılabilirken, bugün neden olmasın?

Politika, bugünün politikacıları buna izin verir mi?

Türkiye hep bir düşman denizi içinde yaşamaktan şikayet ediyor ve bu bazen paranoya boyutunu alıyor. Halbuki biz, sahip olduğumuz ortaklıklar ve kültür mirasıyla çok daha farklı noktalara gidebilir, içinde bulunduğumuz sorunları aşabiliriz. Bu Kürt sorunu için de, Ermeni, Rum halkları için de böyle. Kültür esası üzerinde barışabilir, geçmişin acılarını aşabiliriz.

Geçmişin acılarına ve kültüre bu denli sahip çıkmakta, Büyükada'lı oluşunuzun bir etkisi var mı?

Yaşadığım, oluştuğum ortamlar, Ada, Beykoz, Bakırköy, Şişli, Kadıköy hep çok kültürlü yaşama alanlarıydı. Büyükada'da bir komşumuz Rum'du, diğeri Yahudi. Bakırköy'de bir Ermeni aileyle uzun yıllara yayılan bir dostluğumuz vardı. Hala-amca diyecek düzeyde bir sıcaklık söz konusuydu ve biz bundan bir kompleks ya da rahatsızlık duymuyorduk. Ayşe de Antakya'da benzeri bir ortamda yaşamıştı ve şekillenmemizde bu insanların büyük etkisi vardı. Kendimizi bu insanlara karşı da borçlu hissettik. Türkiye'de hep düşman ilan edilen, aşağılanan, dışlanan, mallarına mülklerine el konan bu insanlara haksız bir fatura ödetiliyordu. Bu insanlar için de bir şeyler yapmak, bir namus borcuydu.

Bu faturalardan birinin ödenmesi 6-7 Eylül 1955'e denk düştü. Yedi yaşındaki Ragıp, ateşler içindeki Şişli'yi korkulu gözlerle izledi... Bir Rum'la evli olan Belediye Şube Müdürü Ahmet Bey için endişelendi Zarakolu ailesi, Türkiye'nin ilk oyuncak ithalatçısı Spiro Amca için de...

Ya, Bakırköy'deki Üster Hâlâ... Ona ne olmuştu?

Ailem de o sırada arabalarıyla sokaktaydı. Akşam eve geldiklerinde, büyük tehlikeler atlattıklarını anlattılar, kurtulabilmek için pencereden "Türküz, Türküz" diye bağırdıklarını... Bu bile korkunç bir durumdu. Pek çok aile komşularını sakladılar ya da tabelalarını değiştirdiler. Alevleri hatırlıyorum, çok yakınımızdaki Rio Pastanesi yakılmıştı. Sahibi matmazel -ben çikolatayı çok seviyordum- nişanlımdı. Onun için de korktum. Daha sonra evimizin arkasına çadırlarda askeri birlikler konuşlandırıldı. Bütün bunlar çocuk dünyamda çok sarsıcıydı...

Bütün bu yaşananlar, bu vahşet, bize ne kaybettirdi?

Yaşananlar bizi yoksullaştırdı ve bu coğrafyada binlerce yıldır kazanılmış olan birlikte yaşama kültürünü kaybettirdi. Bizi yabancılar haline getirdi. Düşünün, aynı kentte yaşıyorsunuz, birbirinizi tanımıyor, tanımak istemiyorsunuz. Oysa İstanbul'da çok zengin bir edebiyat dünyası vardı. Yunanca edebiyat dergileri çıkardı ve biz onlardan bihaber yaşardık. Onlar da kendi kabukla-

rına çekildiler, hele Rum cemaatinden hiçbir şey kalmadı. Bence Rumsuz bir İstanbul katlanılabilir bir şey değil... İstanbul'u İstanbul olmaktan çıkaran bir şey bu...

Bütün bu yaşananları, geçmişin acılarını aşmaktan söz ediyorsunuz. 'Mazi' ya da 'nostalji' esası üzerinden mi aşacağız?

Bunları aşabilmek için önce bilmek ve tanımak, bir de özür dilemeyi bilmek gerekiyor. Özür dilemeyi bilmemek bizi agresif bir duruma sokuyor ve bu da hoş bir görüntü değil. Özür dilemesini bilmek insani bir erdem, insan olmada bir aşamadır. Bu düşmanlıklar sadece bizim ülkemizde değil, monolitik ülke inşa etmek isteyen pek çok ülkede yaşandı. Bizim olumsuz farkımız utanç duymayı ve özür dilemeyi bilmememiz... Tersine cinayetleri, kötü şeyleri meşrulaştırmaya çalışıyoruz...

Diyelim ki utandık, diyelim ki özür dilemenin gerekliliğini kavradık. İki sözcük onca cinayetin üzerini örtebilecek mi?

Yaşananları ne tazmin etmemiz ne de gidermemiz mümkün. Ancak özür dilemenin örneklerinden birini İspanya yaptı. Topraklarından beş yüz yıl önce kovduğu İspanya Yahudileri'nden resmi olarak özür diledi ve onlara doğal vatandaşlık hakkı tanıdı. Bizim için de, ya kendisi ya da ailesi Anadolu coğrafyasında doğmuş olan insanlara sembolik olarak yurttaşlık hakkı tanımak bir özür dileme biçimi olabilir.

'Herkes bize düşman' paranoyasının ortasında mümkün mü bu?

'Gelecekler, taşımızı toprağımızı alacaklar' paranoyasından kurtulmak gerekiyor artık. Zaten o taşlar ve topraklar uğruna milyonlarca insan öldü. Bunları tekrar tekrar tartışmanın, kim haklı, kim haksız diye sormanın da bir anlamı yok. Zar zor canlarını kurtaran az sayıdaki bu insanlar hâlâ bu coğrafyaya, bu vatana bağlılar ve hâlâ büyük bir özlemle yaşıyorlar. İçinde bulunduğumuz böylesi bir şovenist ve ırkçı atmosfer içinde sembolik bir tanımla yurttaşlık hakkı tanıyarak özür dilemek bir hayal, ama hiç olmazsa kendi toplumumuz içinde bunu tartışmak gerekiyor.

'Marenostrum' diziniz böyle bir tartışmanın yolunu açabildi mi?

Bu dizide 30'un üzerinde kitap yayımladık ve olumlu tepkiler aldık. İnsani dramları anlatma açısından edebi ürünler, soğuk rakamlardan ve incelemelerden çok daha etkili oluyor bazen. Tek bir insanın yaşadığı trajediyi -örneğin Tamama'nın yaşadıklarını- anlatmak insanların kafasındaki o sabit fikirleri, nefreti, önyargıyı aşmak açısından çok daha yararlı oluyor.

Resmi tarihin saltanatını sarsan bütün yayınlar gibi Marenostrum'un da bir bedeli olacaktı. Oldu da. 'Biz kesmeseydik, onlar kesecekti' savlarıyla beslenen bir konu, Yves Ternon tarafından kitaplaştırılan *Ermeni Tabusu* yasaklandı. Ayşe Zarakolu 2 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Gerekçe olarak "Batı Ermenistan diye sözü edilen bölgede PKK, Kürdistan diye bir devlet kurmaya çalışmaktadır" dendi. Böylece, 1977'de kaleme alınan kitap ve yayıncısı, yirmi yıl sonra 'bölücülük'le suçlandı. *Ermeni Soykırımı*'nı Yale Üniversitesi yayını olan ve uluslararası bir hukuk dergisinde yayınlanan Vahakn N. Dadrian'ın *Jenosid/Ulusal ve Uluslararası Hukuk Sorunu Olarak* izledi, bu kitap beraat etti.

Siz tabuların üzerindeki örtüyü kaldırmaya çalışırken Türk entelektüeli nasıl bir tavır aldı?

Bu iki kitap dünya basınında büyük yankılar uyandırırken Türkiye'de genel olarak bir suskunlukla karşılaştık. Türk basınında haber ve kitaplar hakkında eleştiri yazıları çıkmadı. Oysa eleştirilebilir ya da tartışılabilirdi. Sonuç olarak görmezden gelindi ve suskuyla boğulmaya çalışıldı. Kimi radikal sol dergilerde konuyu tartışmaya başlayan yazılar yer aldı ama bence bu olay bir radikallik ölçüsü olarak alınmamalı. Çünkü bu son derece hümaniter, insani temelde tartışılması gereken bir konu. Ancak böyle tartışıldığı zaman başardığımızı düşünebiliriz...

Yani...

Yani, asıl önemli olan belli bir siyasal tavrı olmayan insanların bu tartışmaya katılması... Okurdan, sessiz ama cesaretli cevaplar aldık. Pek çok insan olaylara başka bir açıdan bakmaya başladık-

larını söylediler. İnanır mısınız, bu çevirmenlerimiz açısından da böyleydi, "Hiç bu açıdan, düşünmemiştik," dediler...

Bu, az da olsa yol alındığını mı gösteriyor?

Biz belki bu alanda öncülük yapıyoruz, ama bu, bir anlamda da toplumumuzun duyduğu ihtiyacın yansıması, yani Türkiye toplumunun geldiği tıkanmanın aşılması için yaşanan sancıların bir sonucu. Biz devleti, sistemi sorgulamaya neden başladık? 12 Eylül ya da Kürt sorunu yaşanmasaydı, korkunç olaylara, milyonlarca insanın sürülmesine, köylerin yakılmasına, faili meçhullere tanık olmasaydık, bütün bunlar 1980'den bu yana Türkiye'nin gündeminde yer almasaydı, sistemi bu kadar ayrıntılı bir şekilde sorgulamak zorunda kalmazdık... Bir anlamda hayat önümüze bu sorunları getirip koydu...

Geç kalmadık mı?

Türkiye şu anda bir boğuntuya, bir batağa mahkûm olmuş durumda. Bu duruma layık olmasa da, zincirlenmiş bir vaziyette. Bunu aşması da dürüst bir şekilde kendi tarihiyle hesaplaşmasından, kendini yeniden belirlemesinden geçiyor.

Neye göre belirleyecek?

Öncelikle toplum özgürleştirilmeli. Toplumun gerçeği olan farklı inanç, farklı etnik grupların varlığını kabul etmeden de bunu gerçekleştirmek mümkün değil. Yoksa habire önümüze bir düşman koyacağız. Bu düşman bir gün komünistler olacak, bir başka gün Kürtler, bir başka gün de Müslümanlar... Ve biz her zaman bu düşmanı aslında kendimizin yarattığını inkâr edeceğiz.

Yeniden özür dilemeye dönersek, diyelim ki diledik, sizce nasıl bir Türkiye çıkacak ortaya?

Bunu becerebilirsek, Türkiye çok zengin bir kültürü özümleme yoluna girecek.

Düşmanı dosttan saymak, ötekini benden ayrı görmemek...

Yaşadıklarımıza bir bakın, korkunç... Türk-İslam sentezi öğretisi etrafında monolitik insan tipi yaratıyoruz.

Bu yıllar önce peşine takıldığımız bir sentez...

İlk imam hatipler, kendisini Cumhuriyet'in kurucusu ilan eden CHP döneminde açıldı. Aynı CHP, İslam-Türk sentezlerini bünyesine alarak 1947'de Ankara Üniversitesi'ndeki hümanist bilimcileri acımasızca tasfiye etti, Anadolu insanının bir eğitim devrimi yapmanın imkânlarını yakaladığı -her ne kadar tartışmalı yanları da olsa- Köy Enstitüleri'ni öldürdü. Aynı Cumhuriyet Halk Partisi ülkücülerin atası olan kişileri bakan yaptı. Demokrat Parti ve 27 Mayıs yönetimi de aynı yolu izledi, Demirel dönemin Turancılarının önünü açtı ve nihayet Evren, devleti Türk-İslam sentezine teslim etti. Bir anlamda resmi ideolojinin yerine bu sentez ikame edildi...

Bu ikame sırasında, Newroz'u kutlarken bir Zerdüşt inanışını yinelediğimiz, ayazmalarda pek çok din birarada aynı suları kutsadığımız, Karadeniz şenliklerinde ya da zeybeklerin diz büküşlerinde Dionysos'un izini sürdüğümüzü de unutmuştuk. Anadolu'nun felsefenin kaynağı olduğunu, hümanizmanın bu topraklarda yeşerdiğini, ilk üniversitenin iki nehir, Fırat'la Dicle arasında kurulduğunu, bütün tanrıların ve peygamberlerin bu denizlerde yıkandığını reddetmiştik... Giderek daha da yoksullaşmış, kendimizi sığ sulara bırakmıştık...

Hiç umut yok mu?

Çok zor... Böylesi bir ideoloji ve mantıkla kuşaklar yetişti, şekillendirildi. Ama aynı zamanda yeni bir yüzyılın eşiğinde, çok daha farklı değerlerle, bilgisayarın imkânlarıyla yetişen genç kuşaklar var. Bizim burada yasakladığımızı sandığımız her şeye, bilgiye, tarihe, kültüre internetle ulaşma imkânına sahipler... Bu, hapsolduğumuz dar çerçeveyi aşma bakımından olumlu bir faktör.

Ya dünya, o ne yana doğru dönüyor?

Siz habire zaman kaybederken, dünya, dünya toplumuna doğru yürüyüş yolunda. Artık ulus-devlet çağının aşıldığı bir zaman

kesitinde yaşıyoruz. Avrupa Birliği'nin oluşma sancıları da ulusal devletin çerçevesini aşma sıkıntılarından geçiyor, yani Avrupa'da azınlık haklarının, bölgesel kültürlerin gündeme gelmesi tesadüf değil... Sizin bu ölçüde güçlü ulusal üniter devletlerle bir Avrupa Birliği kurmanız da mümkün değil, onu kurmaya karar verdiğiniz vakit, elbette kendi toplumlarınız içindeki o zenginliklere de yaşama imkânı sunmak zorundasınız.

Sunsak...

Öteki toplumları tasfiye ettiğimiz için bugün istesek de en fazla iki dilli olabiliriz. Çok acı bir şey ama bugün Rum cemaati 2 binlerle ifade edilebiliyor. Yine acı bir olay, geçenlerde Karadeniz'de bir köy muhtarı açıklama yaptı, Türk-Yunan gerginliği nedeniyle psikolojik olarak taşıyamadığımız dilimizi terk ediyoruz diye... Dilleri arkaik Grekçe'ydi, yani Homeros'un anadiliyle konuşuyorlardı. Bu dil, Sicilya'da az sayıda köyde de konuşuluyor, ama İtalya, bu köylüleri tehdit olarak görmediği gibi, zaman zaman televizyonda kendi dilleriyle müzik yapmalarına imkân tanıyor...

Solun resmi olmayan tarihinden, 12 Eylül'ün acılarının ifadesine, tabuların örtüsünü kaldırmaktan azınlıklara olan borcu ödemeye, yarını kuracak ne varsa kitap kapaklarının altına sığdırmaya çalıştı Belge Yayınları. Yirmi bir yıl yasaklamalar, davalar, cezaevleri, hatta ateşler arasında geçti. 1994'de yayınevi bombalandı, pek çok kitap bu kez daha baskıya girmeden yok edildi.

Yine de bu tür yayınlarımızı sürdüreceğiz. Yahudileri, Süryaniler'i anlatacağız...

Biz görmezden gelsek, suskunlukla karşılasak da, onlarca kitap suya yazılı kalmadı. Yayıncılığın sadece ticari bir iş olmadığını, bir etiği bulunduğunu ve düşüncenin özgürce ifadesini savunan, yüz yıllık geçmişe sahip Dünya Yayıncılar Birliği Ayşe Zarakolu'nu Yayınlama Özgürlüğü Ödülü'ne değer buldu. Ayşe Zarakolu, İnsan Hakları Beyannamesi'nin ve Frankfurt Kitap Fuarı'nın ellinci yılları için ilk kez verilen bu ödülü elleriyle alamayacak belki de... Çünkü, düşünceye hâlâ pasaport yok...

EMİL GALİP SANDALCI: BAĞIMSIZ, CESUR VE ZARİF...

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edildiğinde Emil Galip Sandalcı yirmi altı yaşındaydı. İnsan hakları bir kavram olmanın ötesinde, gövdesine ve aklına sinmiş bir hayat bilgisi gibiydi. İlerideki yıllarda, 12 Eylül darbesinin gölgesinde İnsan Hakları Derneği kurulduğunda bu bilgi herkesin imdadına yetişecekti; hükümlülerin, yakınlarının, travestilerin, inançlıların, ateistlerin, kadınların, çocukların... Bu hayat bilgisinin sırrı merak ve öğrenme isteğinde saklıydı.

Emil Galip Sandalcı, Selanik kökenli bir ailenin içinde, 1922'de İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini babasının sahip olduğu Feyz-i Ati Lisesi'nde yaptı. İktisat Fakültesi'ni bitirdi, Amerika'da Michigan Üniversitesi'nde eğitim felsefesi ve eğitim tarihi mastırı

yaptı. İki yıl da Harvard'da lisansüstü eğitim aldı. Bir röportajında babasının okul sahibi olmasının kendisini eğitim öğrenimi yapmaya zorladığını söylüyordu, ancak Menderes'in imar harekâtında, Bebek'teki eski bir sarayda açılan okul yıkılmış, yeni bina bulunamayıp, Sandalcı da askere gidince okuldan tümüyle vazgeçilmişti. Ailenin yapısını anlatırken, "Tamamen laik bir aile yapısı içinde büyüdük, hiçbir dini eğitim almadık," diyordu Defne Sandalcı: "Babamın da aldığını sanmıyorum, ama ateist değildi, bir inancı vardı."

Emil Galip Sandalcı.

Çalışmaya bir reklam şirketinde başlayan Sandalcı, bir gazetede gördüğü ilanın peşine takıldı, *Tercüman* gazetesinin düzenlediği amatör fıkra yarışmasına beş yazı gönderdi. Katılmasını 'can sıkıntısı ve içimi dökme maksadıyla' diye açıkladığı yarışmayı Ahmet Kabaklı'yla birlikte kazandı. Yıl 1956'ydı. Gazeteciliği iki ayrı zaman diliminde sürdürecekti: 1956-1963 ve 1972-1980. Bu tarihlerde okur, Sandalcı imzasıyla *Tercüman, Ulus, Vatan, Yeni Sabah, Öncü, Yeni Gazete, Yeni Ortam* ve *Demokrat* gazeteleri ile *Kim, Tef, Yarın, Yedi Gün* ve *Güney* dergilerinde karşılaşacaktı.

27 Mayıs, Emil Galip Sandalcı'nın insan hakları ve demokrasi anlayışını belirginleştiren bir dönemdi. Demokrat Parti döneminde yazıları sansürden geçmiş, baskı görmüştü... Bu yüzden 27 Mayıs darbesini yapanlar Sandalcı'yı da kendilerinden sayarlarken, o, Menderes ve arkadaşlarının idamına tepki duydu. İlk ve son siyasal çıkışını Ekrem Alican'ın Hürriyet Partisi'ne kurucu ve milletvekili adayı olarak yaptı. 1961'de bu kez Yeni Türkiye Partisi'ni kuruluşunda, yine Alican'ın yanındaydı.

Devlet Planlama Teşkilatı'nda Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü yaptığı 1963-1964 yılları Sandalcı'nın devletle yüz yüze gelişinin ilk adımıydı. Bir yıl sonra, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun Türkiye'nin Sesi Radyosu'na müdür oldu, çalışanların temsilcisi olarak da TRT yönetim kuruluna seçildi. TRT'nin özerkliğinin korunmasını savunduğu toplantılardan birinde sözün bittiği noktaya geldi, tepkisini ayakkabısını masaya koyarak gösterdi: Siz onu benim pabucuma anlatın!

"Bu anayasa Türkiye'ye bir gömlek büyük geliyor." Dönemin başbakanı Süleyman Demirel bu cümleyi kurarken büyük ihtimal TRT'nin yayınlarına da dikkat çekiyordu. Çünkü TRT'de gerçekten de bağımsız bir yayıncılık yapılıyor ve dünyada yaşananlar, örneğin Vietnam Savaşı'nda olup bitenler dinleyiciden gizlenmiyordu. *Dünya Sorunları* adı altında çıkarılan kurum içi kitapların arkasındaki isim de oydu. 12 Mart'ta bir muhtırayla yönetime el koyan askerler TRT Genel Müdürlüğü'ne Musa Öğün'ü getirdiler. Bu tasarruf 1961 Anayasası'na aykırıydı ve Sandalcı dile getirmekten kaçınmadı. TRT'den kovuldu.

Hayatı boyunca dört kez tutuklanan ama hiç mahkûm olmayan Sandalcı, en uzun ve zorlu tutukluluk sürecini 1972'de yaşadı. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamını önlemek amacıyla THY'nın Boğaziçi uçağını Sofya'ya kaçırmakla suçlanıyordu. Altan Öymen ile Erdal Öz de suçlananlar arasındaydı. Askeri yönetim, "İşkence yok," diyordu. Emil Galip tutuklanmasının üzerinden aylar geçmesine rağmen falakanın izleri görülen tabanlarını gösterip sordu: "Bu ne?"

Tutuklanmasına sebep olan bu komplo, içinde traji-komik öyküler de gizliyordu. Kızı Defne, Sandalcı gözaltına alınmadan bir süre önce Ankara'daki evine gittiğinde çok şaşırmıştı. "Bu ev iki gün içinde basılır diye düşündüm. Bir yayıncı arkadaşı vardı evde, bir de cezaevinde tanıştığı genç bir insan," diyordu, "Genç olanın adı Edip'ti. Hiç unutmuyorum, çok garip bakışları vardı, babama, 'Bu kim ve neden senin evinde kalıyor?' diye sordum. 'Çok zor durumda, onun için kalıyor,' dedi".

Edip, o dönemde Sandalcı'nın evinde kalan bir başkasının daha dikkatini çekti, ısrarlı ve pervasız sorularıyla. Bu 'hostes Leyla' olarak tanınan Melek Ulagay'dı (Taylan). Bir süredir Güneydoğu'da olan, ancak şimdi örgüt arkadaşlarına Ankara'da kalacak ev arayan 'seyyar kaçak' Melek de Edip konusunda Sandalcı'yı uyardı. İki, en fazla üç hafta boyunca başında sarı peruğuyla, evin iki konuğuna hostes öyküleri anlatan Melek, sonunda bir başka arkadaşının evine taşınmaya karar verdi. Ama her gün görüşüyorlardı. Aralarındaki parola, balkona asılan halıydı. Bir sabah halının asılı olmadığını görünce bir şeylerin yolunda gitmediğini anladı. Melek önce Doğu'ya, oradan yurtdışına, mülteci olarak Hollanda'ya gitti. Sandalcı ise polis adına çalışan Edip'in tanımladığı Hostes Leyla'nın peşinde olan sorguculara hiçbir sorusuna cevap vermedi, hatta birtakım bilgileri biraraya getirerek sonuca ulaşan polislerin gösterdiği Melek fotoğrafına bakıp, "Tanımıyorum," dedi...

Ulagay, bu yaşananları anlatırken dilinin ucuna gelen şu cümleyi esirgemeyecekti: "Müthiş cesaretli bir adamdı. Şunu da belirtmekte yarar var, Sandalcı bağımsız tavrıyla o dayakları yerken konuşmadı, ama bizim anlı şanlı arkadaşlarımız onun cesaretinin onda birini gösteremediler."

Ulagay, Sandalcı'nın evinde kalırken, buzdolabının kapısını açıp da birkaç parça peynirin dışında bir şey olmadığını görünce şaşırmış, hevesle mutfağa girip tas kebabı ve pilav pişirmişti. Bu kez şaşırma sırası Sandalcı'daydı. Çünkü o yemek yemiyordu, günü peynir ve otuz fincan kahveyle geçiriyordu. Onu tanıyanların tümü de tanıktı ki, içkiyle de arası hoş değildi...

Sandalcı'yı anlatanların birleştikleri bir başka nokta, ondaki insan sevgisi ve hoşgörüydü. Kendisini cezaevine götüren tatsız deneyime rağmen, kapısını kapatmamıştı. İnsanları kırmamak ve kendisinden bir şey isteyeni asla boş çevirmemek hayatının ana felsefesi gibiydi. Sandalcı, 1980'lerin başında İstanbul'a yerleşti. Büyükada'da oturuyordu. Bir gece bir hırsızın yarattığı gürültüye uyandı. Hırsız, Sandalcı'nın ikram ettiği kahveyi içerken sohbet etmeye başladılar. Sabaha karşı konuşma bittiğinde hırsız çaldık-

larını geri vermeye, Sandalcı ise onu, çaldıklarının onda kalması gerektiğine ikna etmeye çalışıyordu.

Nili Tlabar, Sandalcı'nın halasının kızıydı, TRT'de aynı bölümde çalışıyorlardı. Adettendi, maaşlar zarflar içinde çalışanların masasına bırakılıyordu, ama bir süredir her ay bir çalışanın zarfı çalınıyordu. O ay hırsız Sandalcı'nın zarfını çalarken Tlabar'a yakalandı, bir müstahdemdi. Sandalcı, Tlabar'ı konuşup da müstahdemi ele vermesin diye odasına kilitleyecekti.

1986 yılına gelindiğinde cezaevleri açlık grevleri, ölüm oruçları ve sürgünlerle hâlâ Türkiye'nin gündemindeydi. Defne Sandalcı da bu dönemde gece çalan telefonları, Güneydoğu'dan yakınları için arayan insanları, Sandalcı'nın da neler olup bittiğini öğrenmeye çalışmasını hatırlıyordu. "Yaptırımı olan bir statüsü yoktu," diyordu, "bireysel sorumluluğuyla davranıyordu". Tutuklu ve hükümlü yakınlarıyla aydınlar biraraya gelip İnsan Hakları Derneği ile Vakfı'nın kurulmasını kararlaştırdılar. Sandalcı, İstanbul Şubesi'nin de başkanı oldu. Tutuklu annesi Melahat Sarptuna da yönetimdeydi. "O, bize çok şey öğretti," diyordu, "Hep mücadele etmemiz gerektiğini, ama bunun da bir sınırı olduğunu söylüyordu. Sokağa ne zaman ve nasıl çıkmamız gerektiğini bilmemizi istiyordu."

Derneğin ilk kurulduğu yıl, Ankara'ya bir yürüyüş düzenlenmiş, çıkan arbedede kurucu üyelerden tutuklu yakını Didar Şensoy hayatını yitirmişti. Babası istememesine rağmen cenazeye katılan Defne Sandalcı, "O gün böyle diyemezdim, böyle tanımlayamazdım, ama şimdi düpedüz şiddetten arındırılmış bir eylem organize etmişti diyebilirim," diyordu "O gün, izinsiz bir eylem olmasına rağmen kimse gözaltına alınmamıştı. Sert bir gösteriydi, çok kalabalıktı, çok çeşitli siyasal gruplar vardı ve çok müsait olmasına rağmen hiç olay çıkmamış, hem kazasız belasız atlatılmış hem de içimize sinmişti. Bunu onun harcadığı çabaya bağlıyorum."

Gazeteci Murat Çelikkan ise 16-17 davada birlikte yargılandıkları Sandalcı'dan duruşmalarda, başı dik yani 'ben haklıyım' duruşunu öğrendiklerini söylüyordu. Çelikkan'a göre, döne-

min koşullarında İHD'nin ilk etkinliklerinden 'ayrımsız genel af'ı kabul ettirmek zordu, ama o bu zoru da başarmıştı. Sonraki yıllarda yol ayrımına gelinecekti, ama Sandalcı İHD'den uzaklaşmayacaktı.

Üç kez evlenmiş, bir kızı olmuştu. Genç ve güzel kadınları sevmişti, bir de sigarayı. Onu ölüme götüren anfizem sigaranın sonucuydu. Hastalığının ilerleyen dönemlerinde de insan hakları mücadelesinden vazgeçmemişti. Cezaevlerinde baskıların arttığı bir dönemde, Aziz Nesin, Mehmet Ali Aybar, Mina Urgan ve Nasih Nuri İleri ile Pera Palas Oteli'ndeki açlık grevine katılmıştı.

10 Aralık 1993'de hayatını yitirdi. Son günlerinde ona hastalığından (anfizem) daha da acı ve zorlu gelen bir olaya, 24 Ocak'ta Uğur Mumcu'nun öldürülmesine tanık olmuştu. Güldal Mumcu'yu Şubat ayının ortalarında arayabilmiş, kendisinden önce Mumcu'nun ölmesinden duyduğu kederi dile getirmişti. Uğur Mumcu'yla dostlukları Mamak Cezaevi'nde başlamıştı. Bir öğle yemeğinde, üzerinde 'Boğaziçi' yazan kâğıttan bir uçak gelip, elindeki fasulye tabağının içine konmuştu. Sandalcı, uçağı gönderen Mumcu'yla dostluklarını, "Onun çalışma odasında benim için bir divan hep vardı," sözleriyle tanımlıyordu. Güldal Mumcu'nun belleğinde kalansa, "Beyefendi, zarif, dostlarına sakin ama insan hakları mücadelesinde çetin bir insan"dı.

Onu anlatmak bir yapbozu tamamlamak gibiydi, herkeste bir ya da birkaç parçası birbiriyle örtüşen bir Emil Galip Sandalcı vardı... Örtüşen parçalar ise 'bağımsız bir ruh' ile 'insan gibi insan'dı...

FATİH BORUCU:
HEPİNİZE MUTLULUKLAR...

Zürih gölünün kıyısında pusudaydı ölüm... Suya, şakağa dayalı tabancanın aksi vurdu. Durmaksızın genç ölü çoğaltan memleketten kilometrelerce uzakta, genç bir adam -her şeye rağmen- o memlekete hasret kendini vurdu. Mektubu, ceketinin iç cebinde bulundu:

> ... Tek üzüntüm dostlarımda yaratacağım hüzün ve şaşkınlık. Bu anlamda hayatının en büyük bencilliği bu intihar denen olay. Hiçbir insanın dostlarını bu denli üzmeye hakkı yoktur herhalde. Ve sesim duyulmasa bile onlara, kavgamı yarım bırakarak yarı yolda bıraktığım dostlara, 'bu benim mutluluğum, o anlamda, siz de mutlu olmalısınız ve beni affetmelisiniz' diyorum. Hepinize mutluluklar.

Dört yıllık mülteci hayatını, üzerine yirmi sekiz yıllık geçmişini de ekleyip noktaladı Fatih Borucu. Kimse, 'neden' diye sormadı, ne arkadaşları, ne ailesi ne de Yunanlı sarışın kadın... Fatih ölümün izini sürdüğünü sezmişti, tıpkı okuldan atılacağını sezdiği gibi...

Fatih Borucu.

Harp Okulu'nun dördüncü sınıfında, her gün biraz daha yaklaşmıştı 150 disiplin puanına. Bir gün ayakkabılarının boyasından, bir gün yatak çarşafının sarkmasından, bir diğerinde ceketinin kol ağzındaki, kendisinin bir türlü göremediği lekeden cezalar yağmıştı...

Eyüp Borucu (kardeş): Üzerlerinde çok baskının olduğunu, ülkücü takımın, manga komutanlarının kendisine ve arkadaşlarına habire disiplin cezası verdiklerini söylüyordu...

Tam da, derslere asılma kararı vermişken... Yazık olmuştu...

Eyüp Borucu: Kuleli Askeri Lisesi'nin son sınıfında, okul anlamsız gelmeye başlamıştı... Sonra önemini kavramışçasına, "Bitirmem lazım," diyordu, "Bitirmeli ve ordu içinde yükselmeliyim..."

Askeri okula gitmesini siz mi istediniz?

Mehmet Edip Borucu (baba): Hayır, hayır... Üstelik ben karşı çıktım. Yüzbaşıyken ordudan ayrıldım ben de. Dışı sizi yakar, içi beni misaliydi olup biten... Fatih'e neden istemediğimi anlattım ama dinlemedi... Yedekteydi üstelik, ama ben bu okulu istiyorum diye tutturdu...

Ortaokul müdürünün ısrarına annesinin üniforma tutkusu eklenince 1973 sonbaharında Kuleli sıralarında yerini almıştı Fatih...

Sema Borucu (anne): Böyle olacağını bilseydim, ısrar eder miydim, hiç...

Fatih'in güncesinden: "23 Eylül 1973/Pazar: Babamlar ilk olarak ziyaretime geliyorlar. Babam okulu kazandığım için bana bir saat hediye etti, fakat ömrü uzun olmadı..."

Annesinin uysal, babasının 'zekânın kaçınılmaz ifade biçimi olarak' afacan oğlu, yatılı okula alışmakta zorlanmamıştı... Hafta sonları Pınarhisar'daydı yine. Eyüp'le kavgalara bir son vermenin yaşı da gelmişti...

Eyüp Borucu (kardeş): Beşe beş var kavgalarımız vardı bizim... Babamın işten gelmesine beş dakika kala, bir patırdı koparır, gelince de Fatih'i şikayet ederdim. Babam da onu azarlardı. Bir gün tam hazırlanıyordum, saatine baktı... Beşe beş var dedi, kavga etmeyeceğim seninle... Böylece bitirdik kavgalarımızı...

Fatih'in güncesinden: "29 Ekim. İlk olarak resmi elbise altında bizi evlerimize gönderdiler. Kısımda hocaların en iyi taklidini yapan benim diyebilirim. Hocalarımızdan ed. öğretmeni Altan Haraççi'nın taklidini yapıyordum, içeri ing. öğr. Bnb. Nurettin Çam girdi. Sınıf gülmekten katılıyordu. Çavuş sınıfı bir türlü susturamıyordu.

"*Bnb.:* Kim bu gürültü yapanlar!

"*Çavuş:* Komutanım, 3595 çok güldürüyor, 3390 çok gülüyor...

"3390, Remzi Öztürk adında, lakabı 'kılkuyruk' olan biriydi. Binbaşı ikimizi çağırdı. Destekli bir tokat attı. Ben kılkuyruğun üzerine, o da benim üzerime devriliyorduk. Baktım, kıl hâlâ gülüyor. Ben de kendimi tutamadım, gülmeye başladım. Sınıf da kendini tutamadı ve kahkahalar halinde güldü.

"*Bnb.:* Oğlum, kendinize gelin, sizi tımarhaneye mi yollayayım?

"Sınıfta çıt yok, fakat Fatih ağlıyor. Bnb. beni affetti ve kılı dövdü. O çıktıktan sonra yerlere yatıyorduk. Tabii ki gülmekten. Bu olayın bir önemi, Kuleli'de ilk olarak bir subay aldatmıştım. Çünkü o ağlama, numaradan başka bir şey değildi."

Kuleli'nin son sınıfına geçtiğinde, o yaz Menteş kampından bir başka dönmüştü Fatih. Gülüşü, sözcükleri, tavırları... İlk kez sos-

yalizmden söz etmişti evde, okulda eşitlik ve özgürlükten... O yılın sonlarına doğru, ilk ihtar mektubu alıcısını bulmuştu: Oğlunuz Fatih'in görüşlerindeki değişiklikleri dikkatinize sunarız... Baba-oğul arasındaki diyaloglar tartışma sınırını aşmaya başlamıştı...

Mehmet Edip Borucu (baba): Yok, siyasi değildi tartışmamız... Bir çocuğun yapmaması gerekenler vardır... Biz de tecrübelerimizi aktarıyorduk.

Üniversite sınavlarında tıp, hukuk ya da diş hekimliğini kazansa, askeri öğrenci olarak okumayı sürdürecekti Fatih, ama tuttu, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ni kazandı. Harp Okulu'na geçti, ekonomi okumaya başladı... Sosyalizm, bir inanç olmaktan çıkıp düşünceye dönüşüyordu yavaş yavaş. Hafta sonları evci çıktığı hala evindeki odası, kitapları tanıktı buna. Ancak uzun sürmeyecek, bu kapı yüzüne kapanacaktı:

"Bu kitapları burada okuyamazsın... Eniştenin bir kariyeri var, sen bizim başımızı mı yakacaksın?"

Fatih, Mamak'ta bir gecekondu kiraladı iki üç arkadaşıyla birlikte...

Eyüp Borucu (kardeş): Ciddi ciddi örgütleniyorlardı okulda. Hatta bir de komün kurmuşlardı. Hafta sonları da durmaksızın kitap okurdu... Dedim ya, önceleri anlamsız gelen askerliğe de daha bir sıkı sarılmıştı...

Hiç kalmadan dördüncü sınıfa geçmişti Fatih... Ders notlarının tersine, disiplini sınır puana yaklaşmış, onca önlem almasına karşın, uyarılar ve cezalar sıklaşmıştı. O yaz, İzmir'e Tariş'deki işçi direnişine gitmişti birkaç arkadaşıyla... Üzerlerindeki giysi, üniformalarıydı... 'Biz de varız' demek istemişlerdi, 'Sizden yanayız...'

Yaz sonu 140'ı aşkın arkadaşıyla birlikte okuldan atıldığını öğrendi. Kırk gün geçmedi, 'kıdemli meslektaşları' yönetime el koydular. Tarih, 12 Eylül 1980'di. Katılmayı bir alışkanlığa dönüştürdüğü üniversite sınavlarının bu yılki kazancı, ODTÜ Ekonomi Bölümü'ne kaydını yaptırdı. İkinci sömestrin başında, bir forum düzenlendi ODTÜ'de. Asker üniversiteyi çevirdi, forumun konuşmacıları, dinleyicileri, kim varsa gözaltına alındı. Fatih de aralarınday-

dı. Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde işkence gördü, tutuklandı, Mamak Cezaevi'ne gönderildi. Üç- dört ay sonra salıverildi...

Eyüp Borucu(kardeş): Çıktığında, şakaklarında yanık izleri vardı... İşkence yapanlar, bozuk bir mikrofonla konuşuyorlarmış, sesleri tanınmasın diye...

Mehmet Edip Borucu (baba): Tuvalete bile gözleri bağlanarak götürülüyormuş... Süpürgeyle başına, sırtına vuruyorlarmış gidip gelirken... Sonra da 'önüne baksana yüzbaşım' diye dalga geçiyorlarmış...

Önce anne ve babasının yanına, Pınarhisar'a gitmiş, sonra da okula dönmüştü Fatih. Bir kez daha gözaltına alındı, Dev-Yol üyesi olmakla suçlandı. İşkence uzun sürdü bu kez, hapislik de. Yine Mamak Cezaevi'nde tutuldu, bir buçuk yıl...

Sema Borucu (anne): Zırhlı birlikler diye bir yere mektup yazıyorduk. Görüşe gittiğimizde yirmi atlet, yirmi kalem isterdi, şaşırırdım. Meğer arkadaşları içinmiş...

Eyüp Borucu (kardeş): Okuldaki dönem arkadaşları şimdi cezaevi görevlisiydiler. Kadın görüşçülere sarkıntılık etmelerinden yakınır, Sevil'i, kız kardeşimizi ziyaretlere götürmememi isterdi.

Salıverildiğinde hastaydı Fatih, verem teşhisi kondu. Tıbbiye'yi bitirip Tokat'ta bir dağ köyünde doktorluk yapan kardeşinin yanına gitti. Tedavi olumlu sonuç verdi...

Eyüp Borucu (kardeş): Bir odacım vardı, Mahmut. Saat dört diyordum, banyomu yak ya da çay getir. Fatih kızıyor, "Bu adam böyle davranılmayı hak etmedi," diyordu. "Nasıl davranayım?" diye soruyordum, "İnsan gibi," diye cevaplıyordu. On beş günlüğüne iddiaya girdik, onun istediği gibi davranacak, sonucu birlikte görecektik. İlk gün çağırdım, "Mahmut, bize iki çay getirir misin dedim," ya da, "Yorgun değilsen, termosifonu yakar mısın lütfen?".. Mahmut şaşırdı... İkinci gün ceketinin önünü açtı, dördüncü gün çay on dakika sonra geldi, bir hafta sonra odama sigarayla girdi... Ben kazanmıştım.

O yıl, cezaevinde, üniversite sınavlarında Ege Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler'i kazanmıştı. Tam kaydını yaptırmaya hazırlanıyordu ki...

Mehmet Edip Borucu (baba): Ankara'da on dört yaşında bir çocuğu üzerinde silahla yakalamışlar. Sorguda isim isim Fatih'e kadar uzanmışlar. Yeniden tutuklandı.

Mamak Cezaevi'nde üç ay daha kaldı Fatih. Çıktığında önce Pınarhisar'a, sonra İstanbul'a gitti. Dayısının yanında kaldı bir süre, ayakkabı ve ansiklopedi pazarladı... Cezası kesinleşmişti, örgüt üyesi olmak ve pankart asmaktan yedi yıl hapse mahkûm edildi. Yattıkları cezayı karşılıyordu, ama on beş yıl gözetim altında tutulacaktı. Pınarhisar'a, ailesinin yanına döndü. Bir konut kooperatifinde yöneticilik yaptı bir süre... Pınarhisar'a kütüphane kurmaya kalkıştı. Üniversite çağındaki pek çok gence İngilizce ve matematik dersleri verdi, ücret almadı... Pınarhisar'a kapalı kalmak, iş bulamamak, diğer davaların sonuçlarının ne olacağını bilmemek... Boğuluyordu. Nereye giderse gitsin, polis peşindeydi. Oturduğu kahve basılıyor, bir tek onun üstü aranıyordu... Yolda çevriliyor, kimlik soruluyordu.

İşte o günlerde sık sık İğne Adası'na gider oldu. Her gidişinde on beş gün kalıyor, yüzüyor, yüzüyordu... Kulağı, telefondaydı...

Sema Borucu (anne): Bana söyledi, "İsviçre'den telefon bekliyorum," dedi. "Bir gün ortadan yok olursam, sakın oğlum kayboldu diye polise bildirmeyin, İsviçre'ye gideceğim, sizi oradan ararım," diye ekledi...

O sabah bir arkadaşıyla birlikte Ege sahillerine gitti Fatih. Birlikte denize atlayacak, Meis'e kadar birlikte yüzecek, Yunanistan'dan sığınma hakkı isteyeceklerdi. Fatih sulara bıraktı kendini... Arkadaşı arkasından seslendi, "Ben geri dönüyorum," Fatih vazgeçmedi.

Sema Borucu (anne): Bana yazdı, dört buçuk saat yüzmüş. Karaya çıkınca biraz dinlenip polise teslim olmuş. Atina'ya kampa götürmüşler...

Kampta bir süre kalmış, sonra yine bir arkadaşıyla birlikte İsviçre'ye gitmek üzere kaçmışlardı. Arkadaşı sınırı geçmişti ama Fatih İtalyan polisine yakalanmıştı. Kampa geri gönderildi. Bir süre sonra tekrar denedi. Günler süren yolculuktan sonra Zürih'teydi. Mülteci kampına, arkadaşlarının yanına yerleşti, oturma izni için başvurdu.

Gönderdiği ilk mektupta, "Okumak için buradayım," diye yazdı annesine, ekonomi öğrenimi gördüğüne dair belgeler istedi. Gönderildi. Dil sorunu çıktı önüne, o İngilizce biliyordu, öğrenim dili Almanca'ydı. Çeşitli işlere girip çıktı, inşaatlarda, mutfaklarda... Hiçbiryer'li olmak zor, ama arkadaşlarının vatandaşlık hakkı için birer birer pişmanlık dilekçesi yazdığını görmek daha da zordu... Bir gün, kamp yöneticilerine kızıp, İsviçre hükümetinin mültecilere verdiği para kâğıdını yırttı. Yine de eline ne geçiyorsa, bir kısmını mektuplarının arasına sıkıştırdı...

Sema Borucu (anne): Her mektubundan ya 50 mark çıkardı, ya 20 frank...

Fatih'in yaşamak istediği hayat bu değildi... Böyle bir gelecek düşlememişti. Oturup yazdı:

> *Hapisten, işkenceden geçtim/oʃ çekmedim karanlıkta*
> *Ahhh, gurbette canımdan bezdim/ bir yaralı yalnızlıkta...*

Gizlice çıkmıştı ülkeden, gizlice dönmeye karar verdi. Almanya sınırına ulaştığında, Körfez'de savaşın başladığını, sınırdaki güvenlik önlemlerinin arttırıldığını duydu... Geri döndü...

11 Mart 1991 sabahı, Zürih gölü kıyısında, arkadaşının armağanı tabancayı sıkıca kavradı eli. Parmağı tetikteydi... Cebindeyse üç mektup vardı, biri ailesine, biri avukatına, diğeri İsviçre hükümetine... Elini şakağına taşıdı, tetiğe dokundu...

12 Eylül'ün bu topraklardan savurduğu 30 bin mülteciden biri olan Fatih Borucu, çıplak, tahta bir tabutta döndü memleketine. Vasiyeti üzerine Pınarhisar'da gömüldü. Mezarlık, evlerinin camına bakıyordu...

NİHAL DURUCA:
VURAN HEP İNSAN ELİYDİ

Türkiye'deki kişi başına milli gelir 597 liraydı. Fiyat artışı on yıl içinde yüzde yüzü aştı, dört yıl önce çıkarılan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ise bütün vaatlerine rağmen amacına ulaşmadı. ABD, başta buğday olmak üzere Türkiye'ye gıda yardımında bulundu, bunu askeri yardımla pekiştirdi. Yardımın adı Marshall'dı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, "Türkiye küçük Amerika olacak," dedi, başbakan Menderes de bu isteğin gerçekleşmesi adına demokratik hakları daha bir kısıtlamanın hukuki yollarını buldu. O günkü gazeteler başbakan Menderes'e İstanbul Fahri Belediye Başkanı unvanı verileceğini yazdılar.

* * *

Nihal Duruca (soldan ikinci).

Adım Nihal Duruca. 19 Mart 1958'de Adapazarı'nda doğdum. Dört kardeşiz, ben üç numarayım. Annem Hatice Duruca'nın dedeleri Saraybosna'dan göçmüş. Epey zenginlermiş, Adapazarı'nın büyük bölümü onlarınmış, sonra bu varlık amcalar tarafından tüketilmiş. Annem evlendikten sonra, herkesin şaşkın ve yadırgayıcı bakışları arasında pratik kız sanat okulunu bitirip terzi olmuş. Babamınsa börek, kaymak ve tekel maddeleri sattığı küçük bir dükkânı vardı. Sanırım daha okula başlamamıştım, beğenmediğimden olacak, kendimin ve kardeşimin nüfus kâğıdında soyadlarımıza 'n' harfi ekleyip Durucan yaptım. Sonraki yıllarda, nüfus cüzdanları yenilendiğinden bütün diplomalarımda Durucan yazmasının sebebini açıklamakta zorlanacaktım...

Amerika Dışişleri Bakanı Dulles, 1956'da verdiği bir demeçte, "Din ve siyaset birbirinden ayrılmaz. Dünya meselelerini hallet-mek hususunda seçeceğimiz yol, dini görüştür," dedi. Türkiye'de Cevat Rifat Atilhan başkanlığında İslam Demokrat Partisi kuruldu, iktidardaki Demokrat Parti ise ezanı Türkçe'den Arapça'ya dönüştürdü.

Ben iki yaşımdayken babam tarikatlara girip aşırı dinci olmuş, her şeyi günah görmeye başlamış, elektriği, bizim okula gitmemizi, annemin müşterilerinin makyaj yapmasını... Dükkânının kapısına kilit vurup cami cami dolaşmaya başlamış. Bu durum annemi pek şaşırtmamış, çünkü Adapazarı'nda çok yaygınmış. Dört yaşımdayken annem bizlerin geleceğini düşünüp ayrılmaya karar vermiş. Ondan sonra zorluklar başlamış... Yoksulluk, terzilikten gelen parayla

dört çocuğun bakımı ve eğitimi... Annem gözü, gönlü tok, ileriye açık bir insandı...

22 Temmuz 1967'de, Adapazarı'nda, 7.2 büyüklüğünde deprem oldu. 89 kişi öldü.

Dokuz yaşındaydım. Teyzemlerdeydik. Sokakta oynamış, akşama doğru karnımızı doyurmak için eve girmiştik. Çaylar demlenmiş, teyzemin yaptığı börekler masaya getirilmişti. Birdenbire kıyamet koptu, çaylar, börekler, masa, her şey devrildi. Ablamın kızı Nilay'ın arabası odanın içinde yuvarlanmaya başladı. Annem koşup çocuğu kucakladı. Sandım ki, toprak bizi yutacak ve bir daha içinden çıkamayacağız. Bir yandan da bildiğim bütün duaları mırıldanıyordum, sanıyorum biraz dindar eğilimim vardı o zamanlar... Dışarıya çıktığımda üç ev ve bir otel yıkılmıştı ve masmavi gökyüzü kapkara bulutlarla kaplanmıştı. Bir komşumuz vardı, Muhibe Teyze. Onun da evi yıkıldı ama o gezmekte olduğu için kurtuldu. Bize anahtarını gösterdi sallayarak ve şöyle dedi: "Anahtarı bendedur, anahtarı bendedur..." Bizim evimiz yıkılmadı ama üç ay çadırda kaldık, okullar da üç ay geç açıldı. Akşamları moralimiz yükselsin diye, bulvara doğru yürüyüşe çıkardık ama moralimiz yıkılmış evleri, zemini şekil değiştirmiş bulvarı görünce daha da bozuluyordu. Kurbağa seslerini hiç unutmuyorum, bugün de o sesi kaldıramam. İçime sonraki yıllarda da taşıdığım deprem korkusu yerleşti. Adapazarı'nda olduğum zamanlarda hep deprem olacakmış duygusu içindeydim. Hatırlıyorum da, o zaman çadır edinmek daha kolay olmuştu ve insanlar bu depremdeki kadar zahmetli koşullar altında bırakılmamıştı...

"Amerikalı evine dön", "Bizi dolarlarınızla satın alamazsınız", "Gururumuzla oynama"... Toplumsal muhalefet anti-emperyalist bir çizgideydi. Eşitlik ve özgürlük isteyen gençlik hareketi, 'harçların kaldırılması' gibi en küçük isteğinde bile zorlu bir savaş vermek durumundaydı. Süleyman Demirel başbakandı ve 1961 Anayasası'nın Türkiye'ye birkaç gömlek büyük gelmesinden yakınıyordu. 1970'li yılların başında 1 dolar resmi kurda 9, serbest piyasadaysa 15 liraydı. 15-16 Haziran 1970'te işçi hareketi kanlı biçimde bastırıldı. 12 Mart 1971'deyse ordu yönetime el koydu. De-

niz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan idam edildiler. Binlerce kişi tutuklandı, işkenceden geçirildi...

Kardeşlerim ortaokuldan terkler. Bense okumak istiyordum. Ortaokul yıllarımdı, ailemize ilk komünist girdi. Teyzemin kızı Neşe Ablam, Necati Mert'le evlendi. Necati Abi çok hayran olduğum bir insandı, çok saygı duyardım ona. Herkes tedirgindi komünist olduğu için. Hatta annem, teyzeme küsmüştü. Oysa Necati Abi çevresine karşı iyilik dolu, şakacı bir insandı. Yerilecek ya da korkulacak bir şey olmadığını görüyordum. Çok iyi bir alışverişimiz vardı, ben okumayı, o ise okutmayı severdi. Onunla birlikte okuduklarımla çevreme biraz daha farklı bakmaya başladım. Sanırım, anne ve babamın ayrı olması da beni yaşıtlarıma göre daha olgun kılmıştı. Necati Abim, 12 Mart'ta tutuklandı ve altı ay kadar içerde kaldı. Neşe Ablam onu bulabilmek için epey koşturdu...

Toplumsal muhalefete karşılık faşist gruplar güçlendirildi. Pek çok bilimci, öğrenci, sendikacı, gazeteci öldürüldü, Kemal Türkler, Abdi İpekçi, Doğan Öz, Bedrettin Cömert, Ümit Kaftancıoğlu, Cavit Orhan Tütengil... Kahramanmaraş ve Çorum'da toplu katliamlar yaşandı. 1978'de dolar 25 liraydı. Türkiye'nin dış borcuysa 4 milyar 140 milyon dolardan 13 milyar dolara yükseldi. Peynirin kilosu 80 liraydı. Bir duvarda şu slogan yazılıydı: "Ne Amerika Ne Rusya, Milliyetçi Türkiye – Falkonetti Eco Edirnekapı'ya giremez". Hacı Ali Demirel 'hemoroit' olduğu gerekçesiyle vergi borcunun ertelenmesini istedi...

1976'da, Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde okumak üzere Adapazarı'ndan ayrıldım. Bursa'da anlaşabildiğim, kendimi bulduğum bir çevrenin içine girdim. Sistemin baskısına, ekonomik güçlüklere karşı bir şeyler yapmak gerektiğini, bunların içinden ancak toplumsal mücadeleyle çıkılabileceğini düşünerek kendimce çok doğru bir kararla tavır aldım. 1979 yılında tutuklandım ve 1980 yılı Temmuz ayına kadar Sağmalcılar Cezaevi'nde kaldım.

"...Demirel'in demokratik düzene ters düşen ve şiddete başvurulmasını öven ya da bu doğrultuda kışkırtma niteliği taşıyan ko-

nuşmaları sadece havada kalmış birtakım patavatsızlıklar sayılamaz. Ekonomiyi felce uğratacak ve giderek karışıklıklara ve kardeş kavgasına yol açacak eylemler ile bu sözler bütünleştirilmiş, amaca doğru somutlaştırılmış, bir planın uygulandığı ortaya konmuştur. Demirel'den habersiz önemli hiçbir siyasal girişimde bulunamayacak bir AP milletvekili (Esnaflar Konfederasyonu başkanı ve Otomobil ve Kamyoncular Dernekleri Federasyonu başkanı olarak) Türkiye'yi Şili'leştirme doğrultusundadır..." (Prof Dr. Muammer Aksoy, 31 Mart 1979).

Annem çok özgürlükçü bir kadındı. Tabuları kırıp babama karşı tavır alabilmiş, o yıllarda, Adapazarı'nın koşullarında boşanabilmişti. Bunu becerebilmişti ama, biz çocuklarına karşı anlatamayacağım kadar yoğun bir şefkati vardı. Bizden başka bir şey düşünemiyordu hayatında. Benim üniversiteyi kazanmam onu gururlandırmıştı, çünkü ailede üniversiteli pek kimse yoktu. Benden beklentileri vardı, okulu bitirecek, ona katkıda bulunacaktım. Ben toplumsal mücadeleye yönelince çeliştik tabii ki... Bana, "Sen kurtaramazsın kızım," diyordu, "Böyle gelmiş, böyle gider"... Sivil faşist terör daha yaygındı, insanlar patır patır öldürülüyordu ve annem benim adıma endişeleniyor, bütün gücüyle beni alıkoymaya çalışıyordu. Okulu bitirip de Bursa'da kalmaya karar verince çılgına döndü. Bir gün TÖB-DER'de arkadaşlarla oturuyorduk, annem geldi ve sürükleyerek beni dışarıya çıkardı. Bir polis otosu bizi görüp durdurdu. Bir kolumdan polisler, diğerinden arkadaşlarım çekiştiriyordu. Karakola gittik, annem, "Kızımı gasp ettiler," diye yakınıyordu, bense master yapmak için Bursa'da kaldığımı, bunu anneme anlatamadığımı söylüyordum. Sonunda yanımıza bir polis verdiler bize eşlik etmek üzere, ben annemle Adapazarı'na dönecektim. Karakoldan çıkınca bir fırsatını bulup kaçtım.

"...Para babalarına karşı direnen ve haklarını almak için greve çıkan 'Ören Bayan'daki tekstil işçileri, maden işçisi kardeşleri için hünerli parmaklarıyla örtüler ve el bezleri örüyor, dantel işliyorlar. Yalnız Ören Bayan'daki kadınlar mı? Hayır. Maden-İş grevindeki işçilerin eşleri, dostları, omuzdaşları, tüm kadınlar dantelle-

rini, oyalarını, örgülerini, değerli her şeylerini greve yardım için veriyorlar..." (gazete haberi, 1980).

Anneciğim, gözleri yaşlı Adapazarı'na döndü. Bir yanda şefkatli, çocuğunu bırakmak istemeyen bir anne var, diğer yanda geleceğini kendisi belirlemek isteyen bir insan. Bir anlamda adanmışlık var, insanlık için, bu arada kendim için de bir şeyler yapmak istiyorum. Bunu anneme ve çevremdekilere anlatmak çok zordu. Annemle çok şeyi paylaşmıştık, her gün Cumhuriyet *gazetesi alırdım, eve geldiğimde birlikte İlhan Selçuk'u okurduk. Böylesine güzel paylaşımlarımız vardı. Sonra ziyaretine gittim. Ancak dönmemem için bu kez beni eve kilitledi. İlk açlık grevimi o zaman yaptım ve ilk fırsatta kaçtım. Ailemle artık hiçbir ilişkim yoktu. Bunları şimdi gülerek anlatıyorum ama gerçekten acı çektim ve çektirdim...*

12 Eylül 1980. Kenan Evren başkanlığındaki ordu darbe yaptı. Bütün partiler, sendikalar, kitle örgütleri kapatıldı. 650 bin kişi gözaltına alındı, 1 milyon 683 bin kişi fişlendi. 517 kişiye idam cezası verildi, 49 kişi asıldı. 300 kişi şüpheli şekilde öldü. 1982'de darbenin anayasası referandumla kabul edildi. Evren, idam cezasının kaldırılması yolundaki istekler üzerine, "Asmayalım da besleyelim mi?" diye sordu.

Darbeden bir ay sonra gözaltına alındım. Hemen herkes gözaltına alınıyordu, muhtarlar bile. Şubeye geldiğimizde gördüğüm manzara beni dehşete düşürdü, hiç ummadığım, orada olabileceğini düşünmediğim insanlar vardı. Bursa Emniyeti'nde, ilk akşamdan özel muameleye tabi tutuldum, yani işkenceye alındım. Ne kadar kitaplarda okusak, neler yaşanacağını bilsek de, yaşamak daha farklı. Çığlıklar... Hatta bir sabah güm diye bir ses duyduk, sonra öğrendik, yukarıdan atılan bir avukatın yere çarpan bedeninin sesiymiş. Korkunç bir zulüm, iliklerimize kadar yaşadık. Bir ay gözaltında kaldım, o zaman süre 30 gündü, sonra 90 güne çıkardılar. Bir süre Gölcük Cezaevi'nde kaldım, sonra 1979'daki davayla birleştirip Selimiye'ye getirdiler. Herkes biliyor, o dönemde yoğun bir baskı vardı. Cezaevlerinin yapılarını

değiştiriyor, yeni cezaevleri inşa ediyorlardı. Metris'in inşaatı biter bitmez oraya götürüldük.

" ...Biz 7. Koğuş'tayken, yukarıda, 8. Koğuş'ta hamile bir kız vardı. Dokuz aylık hamile. Hamilelerin sık sık tuvalete gitmesi gerekir. Müthiş güçlükler çekiyordu. Bir gün yukarıdakinin ağrısı tuttu dediler... Ağrının kaç dakikada bir geldiğini soruyorum... Bir de baktık, sancılar dört dakikada bir gelmez mi? Eh işte o zaman aklımı yitiriyorum sandım! Dört dakikada bir demek, çocuk yola girmiş, geliyor demek! Artık yukarıda mı doğuracak belli değil! O çocuk yaşar mı, yaşamaz mı belli değil! Yukarıda sancılar dört dakikada bir geliyor, aşağıda ben bağırıyorum, çocuk geliyor diye. Ama ne kadar bağırsam boşuna, bizim koğuş revir tarafı değil. Revir tarafında olan koğuşlar da bağırıyor hep bir ağızdan, doktor doktor diye!.." (*Reha İsvan - Bir Ses*, Zeynep Oral).

Artık herkes cezaevi sürecini biliyor, yaşananları... Her gün dayak, her gün işkence. O zor koşullarda elinde tek direnme aracı açlık grevi. O dönemin açlık grevleri daha zorlu, şeker yasak, şekerli su yerine ikame edebileceğin çok az şey var... Zorluklarla birlikte çok güzel şeyler de yaşadık, şimdi çok insana anlatamıyorum neden hoşnutlukla hatırladığımı... Oysa insan olma savaşı veriyorsun, o işkenceyi kırabildiğini görüyorsun... Kadınların üzerinde daha çok baskı var tabii. Bebekleriyle gelen kadınlar var, o bebekleri besleyebilme, operasyonlarda o bebekleri kollama mücadelesi veriyorsun... Annem mi? Hiçbir şey olmamış gibi geldi, "Kızım nasılsın, neye ihtiyacın var?" diye... Yaz, kış, karda yağmurda bizim yanımızdaydı, sonradan öğrendim, subaylarla karşı karşıya gelmiş, kaç kez kapılar üzerine kapanmış, ezilmekten zor kurtulmuş... Annem sadece beni değil, arkadaşlarımı da bırakmadı, elinde ne varsa, imkânları ne ise bizimle paylaştı. 1983'ün başında tahliye oldum. Annem beni almaya geldi, bana ilk sorusu ne oldu biliyor musun: "Kızım, sana kitap alalım mı?"

Emekli orgeneral Turgut Sunalp, cumhurbaşkanı ve genelkurmay başkanı Kenan Evren'le 'tam mutakabat' içinde Milliyetçi Demokrasi Partisi'ni kurdu. Gözaltında işkence görenlerin copla taciz edildiklerinin ortaya çıkmasından sonra Sunalp, "Elimizde

taş gibi delikanlılar varken neden cop kullanalım," dedi. Turgut Özal, ANAP'la siyasal arenaya katıldı. Vehbi Koç Türkiye'ye iki partinin yeteceğini söyledi, 6 Kasım 1983'te yapılan seçimleri ANAP kazandı, Turgut Özal başbakan oldu. 30 Ekim 1983'te Erzurum ve Kars'ta 7.1 büyüklüğünde deprem oldu, 1.155 kişi öldü. Başbakan Özal Red Kit, Tom-Miks ve Zagor okumayı sevdiğini söyledi. 1 Dolar: 280 TL.

Annemle birlikte Adapazarı'na döndük. Zor bir süreçti, herkes suskundu, insanlar kollarının altında Cumhuriyet *gazetesiyle sokakta dolaşmaktan korkar olmuştu. Ortalıkta ne dinleyebileceğin bir türkü, ne de bir şeyler paylaşabileceğin insanlar vardı. Korkunç bir yalnızlık... Kâbus yıllarıydı, hele de Adapazarı'nda... İşe giremedim. Nereye başvursam, form doldurtuyorlardı, form polise intikal ediyor, rapor geliyor ve kapı önüne konuyordum. Sonunda torpille bir iş buldum. Bir fabrikanın muhasebe bölümünde çalışmaya başladım. Bir süre sonra personel müdürü oldum. İşyerim küçük bir ada gibiydi, sendikayı demokrat biri olan işveren, kendisi getirmişti. Sorunları aşağıdan yukarıya birlikte çözüyorduk. İşyeri Akyazı'daydı, köylülerin dini yaklaşımları daha katıydı. Hiç bayanla çalışmamışlar, bir de minyon tipli olunca... Şaşırdılar ama tanıyınca benimle özel sorunlarını bile paylaşmaya başladılar. Babam, yirmi yedi yıl sonra eve döndü. Aradan geçen bu zaman içinde ikisi de evlenmemişti. Babam birkaç din kitabı ve bir yatakla tüp bulunan küçük bir kulübede yaşadı. Kazandıklarını hisse senedine yatırdığını sonraları öğrendik. Hisse senetleri değer kazanmış, oturduğumuz evin tam karşısında bir daire satın almış, içini bir zamanlar reddettiği eşyalarla doldurmuş ve anneme çağrı yapmıştı. Annem kabul etti.*

Türkiye 1988 yılında 5.5 milyar dolar dış borç aldı. Enflasyon oranı yüzde 75.4 olarak açıklandı. 'Komünizm' propagandası yaptığı gerekçesiyle on beş yaşında gözaltına alınan M.Ç. 1989 Ocak'ında salıverildi. 1 Mayıs'ta polis ateş açtı, Mehmet Ali Dalcı öldü. Özal'la birlikte ücretler yüzde 54 azaldı. Kazı-Kazan matbaası kuruldu. Özel Cumhurbaşkanı seçildi. Dolar 2 bin lira.

Cezaevinde arkadaşlar spor yaparken ben onlar kadar koşamıyor, 'herhalde ciğerlerim izin vermiyor' diyordum. Tahliye olduktan sonra bir gün denize girdim, çıktığımda her taraf flulaştı ve ağzımdan kan geldi. Röntgen çektirdim, ciğerlerim iyiydi ama doktora göre bir dahiliyeciye görünmeliydim. Doktor kalbimi dinledi ve teşhisi koydu, kalp kapakçığımda bir sorun vardı. Çapa'da tedaviye başladım. Bir operasyon geçirdim. Üç buçuk saat süren operasyonda, lokal olduğu için her şeyi duyuyordum. Operasyonu yapan doçent birine, "Git, falancadan kateter teli iste, bu yetersiz," diyordu, adam gidip geliyordu: "Falanca bey, vermiyor, onunla idare edecekmişsiniz." Doçent söyleniyordu: "Git ona, operasyonu yarım bırakacakmış," de. Ben bunları algılıyor ve doktora moral vermeye çalışıyordum. Sonunda tel bulundu ve operasyon tamamlandı ama bu kez kalp zarı delinmişti. Kendimden geçiyordum, bana ne olduğunu soruyordum, binde bir görünen alerjik durumdan söz ediyorlardı. Oysa ölümcül bir durummuş... Ameliyat olmam gerektiği söylendi, erteledim.

31 Ocak 1990'da Prof. Dr. Muammer Aksoy öldürüldü. 17 Ocak 1991'de Türkiye Irak'a müdahale edecek Amerikan uçaklarına İncirlik Üssü'nü açtı. Özal'ın amacı '1 koyup 20 almak'tı. HEP il başkanı Vedat Aydın öldürüldü. Dolar 7.700 lira. 13 Mart 1992'de Erzincan'da 6.8 büyüklüğünde deprem oldu, 653 kişi öldü. Nevruz kutlamalarında 38 kişi öldü. Bir araştırma 40 yılda 7.850 yayının yasaklandığını saptadı. Verem son on yılda tırmanış gösterdi.

İşyerinde altı-yedi yıl çalıştım, kenetlenmiş bir aile gibiydik. Ama sonunda bir gün, 1990 yılının sonunda işverene, "Gidiyorum," dedim. Şaşırdı. İzmir'e gittim. 8 Nisan'ı 9 Nisan'a bağlayan gece, 1991'de, evdeydik arkadaşlarımla, Karşıyaka'da... Ayrı bir depremdi üzerimize çöken, kendimden geçtim, bir zaman sonrasını hatırlamıyorum, hayal meyal geçen şeyler. Rüya gördüm sanıyorum, arkadaşlarıma anlatıyorum, "Öyleydi zaten," diyorlar. O gece evimize operasyon yapıldı, bombardıman gibi bir şey. İki güzel insan öldü: Olcay ve Ümit. Ben ve Naciye yaralandık. Arkadaşım beni arka ta-

rafa, banyoya taşımış, duşa yatırmış. Naciye ağır yaralıydı, mahkemede operasyon düzenlenen polisleri teşhis edebileceğini söyledi ama polisler mahkemeye getirilmedi ve dava kapandı. Benim ellerim, yüzüm yanmıştı, çünkü tüp patlamış, yangın çıkmış. Bir ayağım da kırıktı. Havasızlıktan da ciğerlerim patlamış. Hastaneye götürüldük, hayati tehlikeyi atlatır atlatmaz ama tedavimiz tamamlanmadan şubeye götürüldük. Tutmadılar, ellerinde kalırız diye korkmuş olmalılar... Biz Türkiye'deki ilklerdendik, Terörle Mücadele Yasası da henüz çıkmamıştı... Naciye'yle ben DGM'ye götürüldük, üzerimizde Sümerbank pijamaları, kesilmiş yanık saçlarımız kırpık kırpık... Benim ayağım alçıda, ayakkabılarımız yok... Nazi kamplarına taşınan kadınlar gibiydik... Sonra Buca Cezaevi'ne getirildik, hastaneye gidip gelip tedavimizi sürdürdük...

Çernobil faciasından sonra 130 ton radyasyonlu çay içtiğimiz açıklandı. 24 Ocak'ta Uğur Mumcu öldürüldü. 16 Mayıs 1993'te Demirel cumhurbaşkanı seçildi. 3 Temmuz'da Sivas'ta aralarında Asım Bezirci, Behçet Aysan, Nesimi Çimen'in de bulunduğu 35 aydın yakılarak öldürüldü. 5 Nisan 1994 kararları çalışanı vurdu. TBMM Faili Meçhul Cinayetler Komisyonu başkanı, devleti görevini yapmamakla suçladı.

Cezaevinde bir yanda yaralarımızı sarıyor, bir yandan haklarımız için açlık grevi yapıyorduk, isteğimiz adi mahkûmlardan ayrı bir koğuştu. Müdür Mehmet Akıncı isimli sicili kabarık biriydi. O cezaevinden uzaklaştırılana kadar 40 küsur günlü, birkaç açlık grevi yaşadık. Sonra Çanakkale, oradan da Adapazarı Cezaevi'ne getirildim. Babam, prostat kanserinden öldü. 1994 Kasım'ında tahliye oldum...

Bekâret kontrolüne gönderilen dört genç kız intihar etti. Gazi Mahallesi'nde 12 Mart 1995'te polisin halka ateş açması sonucu 18 kişi öldü. Engin Civan tutuklandı. Özallar'ın yurtdışı hesaplarının incelenmesine karar verildi. JİTEM'in çalışmalarına son verildiği açıklandı. Gözaltında kayıpların sayısı 500'ü aştı.

Çıktıktan bir ay sonra Hacettepe'de ameliyat oldum. Kalbimin o polis operasyonuna nasıl katlandığına hep şaşırmıştım.

Operasyona katılan bir komiser kalp krizinden ölmüştü, ben yaşıyordum ama artık ellerim uyuşmaya başlamıştı. 'Felç olursam daha çok uğraşacağım' dedim ve açık kalp ameliyatı oldum. Hastaneden Adapazarı'na döndüm, altı ay sokağa çıkmamam gerekiyordu. Sonra hayat normale döndü ama Adapazarı'nda yine iş koşulları yoktu, hele de şimdi... İstanbul'a göç ettim. Üsküdar'da küçük bir çatı katı tuttum, bir araştırma şirketinde çalışmaya başladım. Bir süre sonra muhasebe bölümüne geçtim. Keşke geçmeseydim... İnsanlar tam bir at yarışındaydılar, kim kimin kuyusunu kazabilirse, kim kimi amirine şikâyet edip göze girebilirse... Böyle bir yapı içinde olmak çok zordu bizim için. Çok canım sıkıldı... Baktım yapamayacağım, iş değiştirmeye karar verdim...

1996 Ağustos'unda cezaevlerindeki ölüm oruçlarında 12 tutuklu ve hükümlü öldü. 4 Kasım'da Susurluk'ta bir kamyonun Mercedes'e çarpması, devlet-mafya- ülkücü işbirliğini ortaya çıkardı. Araçta DYP milletvekili Sedat Bucak, İstanbul emniyet müdür yardımcısı Hüseyin Kocadağ ve Bahçelievler'da 7 TİP'li gencin öldürülmesinden sorumlu Abdullah Çatlı bulunuyordu. Çatlı ve Kocadağ öldü.

Annem yetmiş bir yaşındaydı ve hâlâ her işini kendisi yapıyordu. Her gün iki kez telefonla konuşuyorduk, o akşamda konuşmuştuk, bana moral vermişti... Bir süredir Oktay'la beraberdim ve bu onu sevindiriyordu. Sabaha karşı telefon ettiler, "Hasta," dediler ama inanmadım. Adapazarı'na nasıl gittim, bilmiyorum. Çocukluğumdan beri depremden sonraki diğer fobim, ya annemi yitirirsemdi. Bir daha İstanbul'a dönmedim. Annemin evdeki hatırasını sahiplenmek istedim, onun yaşadığı yerleri terk edemez, başkalarının yaşamasına izin veremezdim. İş aramaya kalkıştığımda kardeşim, "Benim güvenilir bir insana ihtiyacım var," dedi, onun ev eşyaları satılan mağazasında çalışmaya başladım. 19 Temmuz 1998'de Oktay'la evlendim. Oktay'la 1990'ların başında tanışmış, 1996'ya kadar bir daha görüşmemiştik. Sonra yine biraraya geldik...

17 Ağustos 1999'da, 03.02'de, Adapazarı, Koceli, Yalova, Gölcük ve İstanbul'u etkileyen 7.4 büyüklüğünde deprem oldu. Yaklaşık 40 bin kişi öldü. Çok sayıda ev yıkıldı. Cumhurbaşkanından başlayarak belediye imar müdürlüklerine kadar gerekli önlemleri almadıkları düşünülen ilgililer hakkında suç duyurusunda bulunuldu. Adapazarı'nın başka bir yere kurulması tartışması başlatıldı. Kent deprem kuşağındaydı ve tarım alanı üzerinde sanayileşilmiş, böylelikle de nüfusu artmıştı...

Çok sıcaktı ve bunalıyordum o gece. Salona geçip kanepeye uzandım. Tam içim geçmişti, depremi hissettim. Duvar yıkılmıştı. Oktay'a seslendim, onun da bana bağırdığını duydum ama sonra seslenişime cevap vermez oldu. Öldüğünü düşündüm. Kendime bir çıkış buldum. Biz beşinci kattaydık ve depremle ikinci kat haline gelmiştik. Yine de atlayamayacağım kadar yüksekti. Aşağıda bir kargaşa vardı ama ben sadece bizim evin yıkıldığını düşünüyordum. Yardım istedim. Bir reklam panosu bulup dayadılar. Tam inmek üzereydim, yanımda Oktay'ı gördüm, o da kurtulmuştu. Panonun üzerinden kayıp aşağıya indik. Arkama bakmadan yürüdüm. Deprem sanki dans etmişti. Benim bulunduğum solonun duvarı bir yana, Oktay'ın bulunduğu odanın duvarı bir başka yana devrilmişti. Kardeşimin mağazasıysa yerin otuz santim altına inmişti... Sadece fotoğraf albümümüzü, mektuplarımı kurtarabildik...

Düşünce suçlarını kapsam dışı bırakan, çetecilerin ve müteahhitlerin salıverilmesini öngören Af Yasası TBMM'den geçti. Cumhurbaşkanı yasayı veto etti...

Bilemiyorum... Depremle karşılaştırdığımda daha önce yaşadıklarım daha korkunçtu. İnsanın bile bile seni işkenceye alması ya da senin karşına ölüm tehdidiyle çıkması... Orada insanla yüz yüzesin. Depremde doğanın şiddeti var, arkasında yine insan eli yatıyor, ama bir fark var yine de...

Galiba, kısa ömürde çok şey yaşadım...

ÖZGÜR TÜZÜN:
O DA BİR ÇOCUKTU!

Tedirgin. İlk kez kalabalığın karşısında konuşacak. Konusu yaşından büyük, yaşadıklarından küçük, cezaevi edebiyatını anlatacak. Yer Diyarbakır. Edebiyat Günleri kapsamındaki panelin dinleyicileri arasında yaşıtları çoğunlukta ve çoğunluğun çoğunluğu ile tarihleri mekânları birbirine karışıyor. Onlar da dağa çıkmışlar, onlar da işkence görmüşler, onlar da yatıp çıkmışlar. Belki de bu, tedirginliğini birkaç cümle sonra atmasını sağlıyor. Önüne, arkasına eklediği cümleler bir yana o tek cümle, hayatlarımızın alacakaranlığına vuruyor:

"Unutulmamak için şiir yazdım."

Özgür Tüzün bu konuşmayı ceza yasasındaki değişiklikle salıverilişinin otuzuncu gününde yapıyor. Otuz gündür ayakları, el-

Özgür Tüzün cezaevinde (sol başta ayakta).

leri, gözleri dünyayı yeniden keşifte. Belleğini Diyarbakır'ın dar sokaklarıyla inatlaşarak sınıyor. Hiç yolunu kaybetmiyor, hiç çıkmaz sokaklara düşmüyor. Elbette yenilgileri de var, onun çocukluğunu bıraktığı ev, bahçe içindeydi, şimdi bir sitede, kapısını sadece bir komşunun çaldığı dairede oturuyor. Dolmuş şoförlerine ne haller olmuş, neden bu kadar sert ve kötü davranıyorlar. Bir de, çocukluk arkadaşları... Sanki yer yarılıp da yerin dibine girmişler, neredeler, ne yapıyorlar, bir türlü öğrenemiyor...

On iki yıl önce bırakıp gittiği kent ona işte böyle tuhaf oyunlar oynuyor...

Özgür anlatılacaksa, zamanı 3 Ekim 1977'ye almalı, yani doğduğu güne... Babası Elazığ, Palu'lu. Bir devlet kurumunda işçi. Hayriye'yle evlenip Diyarbakır'a yerleşiyor. İlk oğlana dede ismi veriliyor, İsmail. Özgür'e göre, kardeşlerinin ismi, Türkiye'nin siyasal tarihinin de boy aynası. İkinci oğul, 1974'te Kıbrıs Harekâtı'nın olduğu yıl, bir de 30 Ağustos'ta doğunca, Zafer olarak geçiyor kayıtlara. Onu Özgür izliyor. Babasının seçtiği isim Erdoğan, ama nüfus memuru, "Bu faşistlere ait," deyip vazgeçirtiyor ve Özgür'ü öneriyor. 12 Eylül'den hemen sonra doğan kıza Sibel, 1993 ateşkesinde doğan oğla Barış deniyor. Sonra yeniden geleneğe dönülüyor, Fatma'yı Bayram izliyor...

Özgür sert, bir o kadar da kızgın bir çocuk. İstedikleri gerçekleşmeyince başını duvarlara vuruyor. İlkokula başladığı gün, annesi 'gitme' çığlıklarına kulak kapayıp sırtını dönüp yürüyünce merdivenlere vuruyor başını, ta ki merdivenler kanına bulanana kadar... O yılın, o yaşının ilk kanı değil bu... Hayal meyal hatırlıyor annesini, annesinden dökülen kanı... "Bizim Mahalleden Vesikalık Kareler, Çocukça Şeyler" şiirinde (*Ölülerin Kentleri*, Aram Edebiyat) o geceyi anlatıyor:

> *...ilk gördüğüm ölü beden/anneme aitti/akşam erken uyumuştum, babam zamanın en büyük/parasından yüz kâğıt verip uyutmuştu/parayı uyumadan önce yastığımın altına/koymuştum/evdeki gürültüye uyandığımda gecenin körüydü/komşular/evimize doluşmuştu/ışıktan kamaşan gözlerimle/ne olduğunu anlamaya çalışıyordum/diğer kardeşlerim hıçkırıklarla/ağlıyorlardı. Yedi/yaşındaydım henüz/ anladım ama ağlamadım/yüzümdeki çocuksu/katılık dışında bir şey yoktu. Annem ölmüştü/ağlamadım..."*

Yedi yaşına kanın yanı sıra sigarayı da katıyor. Öfkesini başını duvarlara vura vura kusmaya ancak on ikisinde dur diyebiliyor. Okuldan sonraki zamanlarda su satıyor, simit, tatlı... Şimdi kimdi o kadın, ismi neydi, hatırlamıyor, babası bir kez daha evleniyor. On dört yaşının başlarında, birkaç arkadaşıyla oturup dağa çıkmanın hesabını yapıyorlar. İçlerinden biri dağdakilerle bağlantı kuruyor, ama iş yola çıkmaya gelince iki kişi kalıyorlar. Arkadaşı, "Dönün, çok küçüksünüz," ikazlarına uyup iki ay sonra Diyarbakır'ın yolunu tutuyor, ama Özgür dikleniyor. Korumak amacıyla ne zaman arkalarda bırakılsa, bir yolunu bulup yine öne geçiyor, ta ki ayaklarına kar yanığı düşene dek...

Etleri çürüyüp dökülmek üzereyken arkadaşları onu Genç'in Sivan bölgesinde, bir köye bırakıyorlar. Köylülere birkaç gün sonra geleceklerini söyleyip tedavi etmelerini istiyorlar. Ayaklarına otlardan yapılmış ilaçlar sarılıyor. Birkaç gün sonra bölgede büyük bir operasyon başlıyor. Köylüler tedirgin, gitmesini söylüyorlar, "Ya git, ya da seni ihbar edeceğiz," diyorlar. Özgür, kendisine bir çift koltuk değneği yapmalarını istiyor. Yapıyorlar. En yakın köy yarım saat uzaklıkta. Değneklere yaslanıp yürüyor. Kö-

ye ulaşıyor. Çaldığı kapıların çoğu açılmıyor, açılan bir ikisindeyse kadınlar, "Evde erkek yok;" diye içeri sokmuyorlar. "Tanrı misafiriyim," diyor, ama dinletemiyor.

Bilmediği bölgede, neredeyse boyuna yakın karda, yeniden yürümeye başlıyor. Karşısına kendi yaşlarında, eşeğiyle un taşıyan bir genç çıkıyor. Birkaç cümleden sonra anlaşıyor, hatta birbirlerine yakınlaşıyorlar. Çocuk, "Bize gel," diyor. Çocuğun köyüne gidiyorlar. Babası oğlunun yanında dikilen, kapkara dupduru gözlerle kendisine bakan yabancıyı eve almamakta kararlı, muhtara gönderiyor. Yolu kaybediyor. Geri dönüyor. Durmaksızın kapıyı çalıyor, ama açılmıyor...

"Kapının önünde köpek vardı, yarım saat o bana bakıp saldıracak an kolladı, ben ona bakıp saldıracağı anı bekledim," diye anlatıyor Özgür. İçerde, yeni edindiği arkadaşı için çırpınan oğlunun da ısrarları karşısında, "Peki," diyor adam, "bu gece kalsın, yarın muhtardan kimlik çıkarırız ona, gider".

Sabah uyandığında sonradan köy muhtarının azası olduğunu öğrendiği ev sahibi, Özgür'ü muhtarın evine götürüyor. Karısı ve çocukları açıyor kapıyı, muhtarın Genç'e gittiğini söylüyorlar. Adam, muhtarı beklemekte kararlı, eve giriyorlar... Muhtarın karısı sofra kuruyor, kuru fasulye yiyorlar. Yemeğin ortasında köpek sesleri sızıyor içeriye. Camdan bakıyor Özgür, kimseyi göremiyor. Başını odaya çevirdiğinde bakıyor ki, kendisini getiren adam yok. Dışarıdan bir ses yükseliyor: "Teslim ol." Anons tekrarlanınca muhtarın karısı üstüne atlıyor, "Evimizi topa tutacaklar, git," diye haykırıyor Zazaca. Çocuklar ağlamaya başlıyorlar.

Çıkıyor Özgür. "Ellerini yukarı kaldır," diyorlar, ama koltuk değnekleri bu emre uymasını engelliyor. Daha evden adım atar atmaz, bir subay G-3 dipçiğiyle vurup yere düşürüyor. Dövüle dövüle cemseye götürülürken görüyor, kar elbiseli yüzlerce askeri, onlarca tankı... Sonradan ortaya çıkıyor ki, kendisini ihbar eden köy azası. Niyeti muhtarı da PKK'ya yataklıktan yakalatıp yerini almak. Alıyor da, muhtar yardım ve yataklıktan 3 yıl 9 ay hapis cezasına çarptırılıyor.

Gördüğü işkenceden pek söz etmiyor Özgür. Anlaşılan diğerlerinin yaşadıklarının yanında önemsiz sayıyor. Ama Bingöl cezaevindeki birinci ayında, yaraları iyileşip de biraz kendine geldiğinde haber verdiği ailesine, "Oğlunuzun yaşaması büyük şans," deniyor. "Çünkü buraya canlı getirilen insan azdır." İkinci cezaevi, Diyarbakır. 1982'de ölüm orucunda Kemal Pir, M. Hayri Durmuş, Akif Yılmaz ve Ali Çiçek'in öldüğü 36. Koğuş'a yerleştiriliyor. 120 kişi 40 hücrede kalıyorlar. Özgür ilk günler, "Burada bir yıl kalırsam deliririm," diye düşünüyor. İlk duruşmasına giderken koğuş arkadaşları uyarıyor: "İki hakim var, biri çocuklara 'seni bırakırsam nereye gideceksin' diye soruyor, 'eve' diyeni tahliye ediyor. Ona düşersen, sorusuna 'eve gideceğim' diye cevap ver". Özgür, "Olmaz," diyor, "Bunu söylemem". Ne gençliğine ne düşüncesine yakıştırıyor, yalan söylemeyi, geçiştirmeyi. İşte o hakime düşüyor, beklenen soru geliyor, önerilen değil, düşündüğü cevabı veriyor: Dağa giderim.

On altısına bastığı günlerde de mahkemesi sonuçlanıyor. İlk karar idam, ama yaşın küçüklüğü sebebiyle cezası 20 yıla düşürülüyor. Mahkemeye her geliş gidiş bir işkence, küfürlere dipçiklerle coplar eşlik ediyor. Bartın cezaevinde hastalanıyor, teşhis: kronik bağırsak enfeksiyonu. Yüksek ateşle gelip yoğun ishalle süren bir hastalık bu. Tedavi için Ankara'ya Ulucanlar Cezaevi'ne gönderiliyor.

Aklına Bartın Cezaevi'nde kazınmış bir görüntü var, artık hiç peşini bırakmayacak. Abdullah Öcalan'ın Rusya sürecinde, yaşıtı, üstelik tahliyesine az bir zaman kalan koğuş arkadaşı Ali Aydın protesto için kendini yakıyor. Kurtarmaya çalışıyorlar, kapı ağzında, gardiyanları ambulans istemeleri için çağırırlarken Özgür anlıyor ki Ali ölü. Yine de bir umut ambulansla hastaneye gönderiyor, ama...

Cezaevindeki birinci ayında başlıyor şiir yazmaya... Çünkü daha işkencedeyken unutulma korkusuyla yüz yüze geliyor. İnsanın işkencede kalabileceğini, herkesin orada kendisini unutacağını düşünüyor. Cezaevinde bu korku daha da büyüyor. Mahkeme boyunca neredeyse her görüşe gelen ailesi zamanla uzaklaşıyor,

cezası kesilince, cezaevinden cezaevine gitmeler başlayınca görüşmeler de eksiliyor. Bazen ayda, bazen iki ayda bir görüşüyorlar. Zamanla mektuplar da azalıyor. Tek bir çıkışının olduğuna inanıyor: yazmak. Yazmak için durmaksızın okuyor. Nietzsche'yi, Baudelaire'ı, Rimbaud'u seviyor en çok. Bu arada Ulucanlar'dan Kandıra'ya, sonunda da tahliyesine tanıklık edecek Urfa Birecik'e gönderiliyor. Liseyi cezaevinde bitiriyor. İlk şiir kitabı yine o cezaevindeyken yayınlanıyor. Çıktığında onu bekleyen, panele 'şair' olarak taşıyan kitap bu: *Ölülerin Kentleri.*

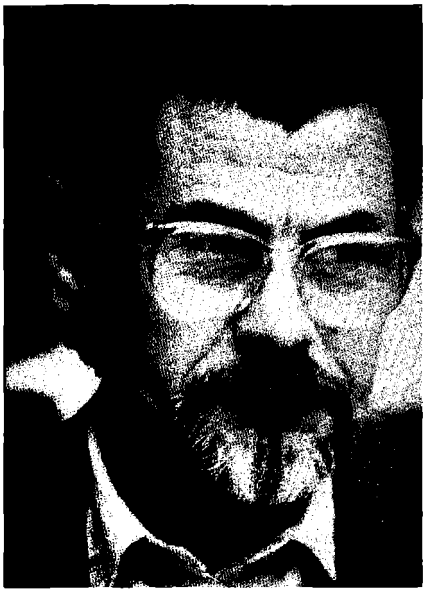
Edebiyat Günleri'ndeki panelde, içeriyle dışarıyı kıyaslıyor: "Aslında evlerimiz de cezaevi. Diyarbakır da büyük bir ev. Her yerde dört duvar... Fark içerde birkaç adımda duvardan duvara, dışarıda iki saatlik yolu durmaksızın yürümek..."

Şimdi, sınavları kazanırsa, hukuk okuyacak Özgür... Sonra...

METİN ALTIOK:
SİVAS SANIKLARI AFFEDİLEMEZ...

Babası Metin Altıok, 2 Temmuz 1993'te, Sivas'ta, Madımak Oteli'nde yakılan 37 kişiden biriydi. On yıl sonra Fazıl Say, Altıok'un şiirlerinden bir oratoryo besteledi. Konserde izleyici o müziğin şairini barkovizyonda izleyecek, sonlara doğru şairi hastanede ölümle hayat arasındaki o son anlarında görecekti... Bu görüntüler yasaklandı. Tartışma iki köşe yazarı üzerinde yoğunlaştı. Gülay Göktürk, Sivas olaylarını anmanın laik-Müslüman çatışmasının sembolü haline getirildiğinden söz etti; Ertuğrul Özkök, "Sivas'ı kaybetmek yerine, kazanmak üzerine bir anma biçimi bulalım," dedi "Kardeşlik, hoşgörü, birliktelik üzerine bir anma, çok daha güçlü bir biçimde hatırlamaktır, unutmamaktır."

Metin Altıok.

Bir yasağa arka çıkan iki yorum hem Sivas'ta yakılanların yakınlarını, hem de yaşananları kendi kişisel tarihine bir utanç olarak düşürenleri incitti. Çünkü Sivas'ta yakılanlar bir daha aynı vahşet ve utancın yaşanmaması için anılıyorlardı. Çünkü hesaplaşılmamış ve özrü bütün bir toplum tarafından paylaşılmamış bir tarih önünde sonunda ayağa dolanırdı... Metin Altıok'un kızı Zeynep, "Biz on yıldır 'dindarıyla, dinsiziyle kendi halinde Müslümanıyla, her siyasi eğilimliyle halkın şiddet karşısında birleştiği bir gün olarak' anma toplantıları gerçekleştiriyoruz," diye cevap verdi Özkök'e: "Kimi incittik acaba? Gülay hanımı ve sizi de aramızda görseydik bütün kızgınlığımıza karşın buyur ederdik doğrusu. Bu güne kadar hangi anma toplantısına AKP, ANAP, BBP... parti yöneticileri veya hükümet temsilcisi katılmak istediler de karşı çıktık ya da hangi 'Dindar Sivaslı' elini uzattı da ittik? Sizleri örnek vermeye davet ediyorum." Özkök, Altıok'un bu mektubunu yayınlamadı, cevap da vermedi. Zeynep Altıok'la kırgınlıklarını ve şair babasını konuştuk:

* * *

Bütün bu yaşananlarda siz hem babasını kaybeden, hem bu sürecin unutulmaması için çabalayan, hem de akıl dışı eleştirilere yanıt verensiniz. Bunu nasıl taşıyorsunuz?

Çok zor. Bir denge kurmak gerekiyor, çünkü üzerime düşen birkaç görev birden var. Birincisi, Metin Altıok'u yaşatmak, sanatı ile durduğu yeri belirginleştirmek ve hatırlatmak. İkincisi, Metin Altıok'un şahsında, tekrarlanmaması için talihsiz akıbetini unutturmamak. Bu tabii sadece bana düşen bir görev değil, ama ben, eğer ba-

bam olmasaydı da yine üzerime düşeni yapmaya gayret ederdim. Tabii ki birinci derecede sizin hayatınızı etkilediği için bundan bağımsız yaşayamaz oluyorsunuz ve ister istemez elinizden geleni yapmaya, tepkinizi dile getirmeye çalışıyorsunuz. Zor bir süreç, çünkü bizde sosyal bilinç çok gelişmiş değil, bu yüzden insanlar ancak başlarına böyle bir şey geldiği zaman harekete geçebiliyorlar. İnsanların Sivas'a da tepkileri var tabii ki, ama olması gerektiği kadar değil. Aydınlar, köşe yazarları, siyasiler, bu olaya sahip çıkıp hatırlatması gereken ve bunu yapması mümkün olan kişiler. Siz protestonuzu koyabiliyorsunuz, ama bunu duyurmak, kurumsallaştırmak ancak medya aracılığıyla mümkün, ama medya bize her zaman destek olmuyor...

Zeynep Altıok.

Kaç yaşındasınız?

Otuz dört. Babamı kaybettiğimde yirmi dört yaşındaydım.

On yıl, sizin açınızdan nasıl geçti?

Ben aktif ve sabırlı olabilmeye yeni yeni başlayabildim. İlk dönemlerde yoğun ve ağır duygusal etkiler nedeniyle özellikle mahkeme sürecini birebir yaşayamadım. Tabii ki olması gerekeni yaptım, ama çok aktif ve katılımcı olamadım. Bu süre içinde, babamın toplu eserlerini, Yapı Kredi Yayınları'nda *Bir Acıya Kiracı – Bütün Şiirleri* başlığı altında topladık. Bu yıl bütün düzyazılarını, kalanları toparlayıp *Şiirin İlk Atlası* başlığı altında yine Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkardık. Ben Metin Altıok anısına Dünya Yayınları'ndan çıkacak olan "Gölgesi Yıldız Dolu" adlı kitabın hazırlığı içindeyim. Desenlerinden oluşan bir sergi ile on yaşımdan itibaren bana yazdığı mektupları kitaplaştırma projeleri de var.

2 Temmuz 1993'te dünyada bir benzeri zor bulunacak bir olay yaşandı. Buna rağmen 'hoşgörü'ye çağrılanın siz olmasına öfkeleniyor musunuz?

Öfkelenmenin ötesinde çok kırıcı oluyor. Çünkü ne olursa olsun ortada bir tehdit ve tehlike var. İnsanların bunu göremeyecek kadar kör olmalarına inanamıyorum ve bu olayı sindiremiyorum. Görüşünü arkamızda hissetmek isteyeceğimiz insanların bu kadar duyarsız olmaları ise beni çok üzüyor.

Göktürk ve Özkök, sizce neden 2 Temmuz'u bütün bir toplum olarak kınayan bir anmaya çağrı yapmıyorlar da, ananların anma biçimlerine şekil vermeye çalışıyorlar?

Bir fanusta yaşadıklarını düşünüyorum. Kendi çevreleri içerisinde böyle bir tehdit hissetmedikleri için bunun ciddiyetini kavrayamıyorlar. Onları biraz daha Türkiye'nin gerçeğini görmeye ve ilgilenmeye davet etmek gerektiğini düşünüyorum. İntikam almaktan söz ediyorlar. Anlamakta güçlük çekiyorum, bu kadar kanal var, gazete var, intikam alındığını hangisinde duydunuz, hangisinde okudunuz? Ne zaman intikam alındı, kim intikam aldı?

Gülay Göktürk, "Sanki bir çevre, Sivas olaylarını tarihimize yeni bir 'Menemen Olayı' olarak geçirmeye çalışıyor," diyor...

Menemen Olayı, Cumhuriyet'in yeni kurulduğu bir dönemde meydana geldi ve ona rağmen önü alınabildi. Sivas'taki olay ise Cumhuriyetin 70. yılında oldu, neredeyse bir tam gün boyunca olaylar devam etti, devletin en üst kademelerinin haberi vardı ve önlem alınamadı. Koskoca bir Cumhuriyet hükümeti nasıl bu kadar basiretsiz olabilir? On yıl geçtikten sonra Sivas'taki esnaf rahatsız oluyormuş. Onlar bir gün olsun bir üzüntü mesajı yayınlamadılar, ama biz hiçbir açıklamamızda, hiçbir anma günümüzde düşmanca kelime etmedik. Bu, Sivaslılara değil, şeriatçılara atfedilen bir olaydır. Olay Sivas'ta ve tabii ki Sivas'ta yaşayan insanların da katılımıyla gerçekleşti, ama dava tutanaklarından, çevre illerden son derece örgütlü insanların otobüslerle geldiğini, dolayısıyla sadece Sivas'la ilgili bir olay olmadığını biliyoruz.

'Sivaslılar itham ediliyor' abartılı bir alınganlık, çünkü görüntülerden de anlaşılıyor ki, o gün orada sadece örgütlü insanlar yoktu. Kalabalığı 'örgüt' diye tanımlamak biraz da işin kolayına kaçmak değil mi? Bununla da yüzleşmek gerekmiyor mu?

Benim hiç unutamadığım ve gerçekten en rahatsız olduğum görüntü, otel yangını sırasında omzuna oturttuğu sekiz-dokuz yaşlarındaki çocuğuna bu manzarayı seyrettiren bir insandır. Bu örgüt mensubu olabilir olmayabilir, yoldan geçen birisi olabilir, kendisi olaya katılmamış da olabilir, ama çocuğuna bunu seyrettirmek hastalıktır. Beni en çok etkileyen zaten bu oldu.

Davanın sonucu size bir hukuk devletinin gereklerinin yerine getirildiğini gösteriyor mu? Karar, içinizi serinletti mi?

Hayır, serinletmedi. Bizim için göze göz dişe diş bir mantık yok. O insanların idam cezası onansa da bu olay ne unutulur, ne de kapanır. Bu bir intikam değildir, bu ders almakla ilgilidir ve böyle bir olayın tarihe geçmesi önlenemez. Ancak yakalananlar gerçek suçlular mıydı? Evet, bu insanlar katılmak sebebiyle suçlular, ama yakalanamayan, bu olayı asıl provoke eden, elebaşı olan, yönlendiren pek çok kimse var ki, kimi hâlâ yurtdışında, kimi ulaşamayacağımız mevkilerde. Bu yüzden bu dava bitmedi, bitemez. Bakın 10. yılında Sivas sanıklarının af kapsamına alınması önerildi. Bu kadar vahim ve temel bir suçun sahiplerini affetmenin düşünülmesi bile beni çileden çıkarıyor.

Fazıl Say bir şair olarak babanıza duyduğu hayranlığı oratoryoyla dillendirirken, bu tarihe de dokunmak istedi...

Fazıl Say'la tanışıklığımız var. Babası Ahmet Say, babamın arkadaşıdır, dolayısıyla biz çocukken de ailecek görüşürdük. Böyle bir eser yapmak istediğini biliyordum. Fazıl Say bu eseri babamın hayatını, şiirlerini çok derinlemesine ve analitik olarak çalışarak gerçekleştirdi. Bunun arkasında dehasının yanı sıra çok ciddi bir emek var. Ben sadece onurunu taşımakla ödüllendirildim.

Barkovizyonda babanızın hastane görüntüleri yasaklandı...

Bir sanatçının böyle bir günü unutturmaması, bunu sanatın kucaklayıcılığıyla birleştirerek gündeme getirmesi bile beğenilmedi. Başka türlü bir anma önerenler için bir oratoryo bestelenmesi bile yeterli olmadı. Bu bilinçli olarak yapılmış bir anma etkinliği de değildi, İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın her yıl aynı tarihlerde yaptığı festivalin kapanış konseriydi...

Fazıl Say'ın yasağa rağmen konseri vermesi sizce olması gereken miydi?

Ben Fazıl'ın tavrına saygı duyuyorum. Bence yakışanı buydu, ama tabii ki sonrasında tepkisiz kalacak değildik. "Çok affedersiniz, biz bu görüntüleri koymuşuz," dememiz beklenemezdi. Fazıl üzerine düşeni yaptı, eser sahnelendi.

Tek çocuk musunuz?

Evet. Bu yüzden babamla kopuk olmadık. Bunun yansımalarını sanatında da görebiliyoruz. Mektuplarla, telefonlarla birlikteliğimiz sürdü. Özellikle son iki yıl, Ankara'ya geldikten sonra, çok daha rahat görüşüyorduk.

Babanızı nasıl tanımlarsınız?

Özellikle Bingöl'de uzun bir süre kalmak zorunda olduğu için uzak geçirdiğimiz yıllar oldu. Ama bu bizim ayrı olduğumuz anlamına gelmiyordu. Çünkü o aynı sanatçı duyarlılığıyla çok kucaklayıcı bir babaydı da.

Öğretmenlik, Bingöl, Karaman..... Hepsi Metin Altıok'un tercihi miydi?

Bingöl'e gitmek tercihi değildi. Çalışmak zorundaydı, tayini Bingöl'e çıktı ve gitti. Orada çok güzel insanlarla, özel yüreklerle tanıştı. Bingöl onu, o Bingöl'ü çok sevdi, bu yüzden sonrasındaki süreç kendi tercihiydi. Ama temelde Ankara özlemi hep vardı. Sanatçı bir insanın sanat camiasından uzaklarda olması yalnızlık getiriyor. Bunu hissettiği için Ankara'ya döndüğüne çok memnundu.

Bu huyunu annesinden almış derler, ya da babasına çekmiş... Kendinizde ne kadar babanızı buluyorsunuz?

Bende ondan çok fazla şey var tabii ki. İnsanın kendisini tarif etmesi zor... Nasıl söyleyeyim bilmiyorum, ama benim kişiliğim Füsun Akatlı ile Metin Altıok sayesinde oluşmuştur. Bu anlamda yakın bir ilişki yaşayamadıysak bile pek uzak değildir, onu söyleyebilirim.

Babanızı kaybetmek, sizde neleri eksiltti?

Çok büyük bir isyan duygusu getirdi. Bir insanı ne şekilde kaybettiğiniz o kadar önemli değil ama o elli iki, siz yirmi dört yaşında iken, ilişkiniz çok daha uzun yıllara dayanabilecek, çok daha büyük kazanımlar sağlayabilecekken onu yitiriyorsunuz. Hastalık olsa insan bir şekilde üstesinden gelir ya da fazla çekmedi Allah'a şükürler olsun, der. Ama bu ölüm öyle değil, dayanma gücü verebilecek bir şeyler yok. Bende duygusal anlamda çok büyük çöküntü yarattığı tabii ki doğru. Bunun hayata bakış açınızı yönlendirmemesine, karamsarlık gibi başka duyguları beraberinde getirmemesine imkân yok.

'Babamı koruyamadım' gibi bir suçluluk duygusuna kapıldınız mı?

Hayır, çünkü benim koruyabileceğim bir yerde ve durumda değildi.

12 Eylül öncesi ve sonrasında katledilen insanların yakınlarıyla konuştuğunuzda suçluluk duygusunun yakalarını bırakmadığını görüyoruz...

Orada bir tehdit ortamı var. Uğur Mumcu'ya, Ahmet Taner Kışlalı'ya bakın... Onların tehdit altında olduğu biliniyor, korumaları var. Yakınlarının bu yüzden böyle bir duyguya kapılmaları biraz daha anlaşılır bir durum. Bizim böyle bir şeyimiz yoktu ki. Aklınızın köşesinden geçer mi? Bir insan şiirlerini okumak için Allah'ın bir vilayetine gidecek. Tek amacı orada halkla, okurlarıyla bütünleşmek, dostlarıyla hoş bir kültür etkinliğinin içinde bulunmak olacak. Sonra... Hiç kimsenin aklının köşesinden geçmeyecek bir şey...

PINAR SELEK: BARIŞMADIK!

Kafa karıştırıcı bir kadın. Hakkında herkesin bir tanımı var: anarşist, bölücü, feminist, anti-militarist... Ama o hangisi? Bütün iktidarlara ve ortaklarına, hatta iktidara göz dikenlere aynı uzaklıkta. Sakin, yumuşak ve kendinden emin. Üst üste yaşadığı sıkıntıların izi belli belirsiz. En son geçen Ağustos ayında geçirdiği trafik kazası (2003) ve ölümle hayat arasındaki sınırı zorlayışının sonucu cep telefonu kullanamıyor. Çünkü beyninde hâlâ ödem var. Ama bu Türkiye'deki 'barış hareketleri'nin ve barış aktivistlerinin izini sürdüğü, barış üzerine hem kendini, hem tarihi sorguladığı *Barışamadık* adlı bir kitap yazmasını engelleyemedi. Kitabı raflarda yerini alırken biz de Pınar Selek'le, kendisinin ve barışın tarihi üzerine konuştuk:

* * *

'Barış'ın, daha doğrusu barış mücadelesinin içine doğmuşsunuz, dedeniz TİP'li Cemal Hakkı Selek, babanız Alp Selek...

Evimize birbirinden farklı insanlar gelirdi, aydınlar, partililer, sendikalaşmak isteyen işçiler, işsizler, yoksullar... Sürekli bir tartışma ortamı vardı. Sadece evle sınırlı da değildi, babam fabrika direnişlerine, mitinglere giderken beni yanında götürürdü. Hep bunları görerek büyüdüm. Ta ki 12 Eylül'e kadar...

Pınar Selek.

12 Eylül'de kaç yaşındaydınız?

Dördüncü sınıftaydım. Aslında 12 Eylül bizim evde oldu gibi, çünkü öncesindeki hayat da bizim evdeydi. Annemin eczanesi evimizin karşısındaydı ve Behice Boran, Adnan-Nazife Cemgil oradaydı... Askerlerin evimize gelişini çok iyi hatırlıyorum. Babamı çalmışlardı, aynı anda herkes gitmiş, yok olmuştu. Bir de Bağdat Caddesi gibi lüks bir semtte oturuyorduk, çevremdeki arkadaşlarımın hiçbirinin olup bitenden haberi yoktu. Hatta Kenan Evren'in torunu bizim sınıftaydı. İkili hayat yaşamak gibi bir şeydi. Bu yüzden çok fazla çelişki ve sıkıntı yaşadım.

Hayallerinize ne oldu?

Babam TİP nedeniyle içerdeydi ama Barışçılar'la birlikte yattı. Ben masal dinlemeyi çok severim, o zaman da masalsı bir şeyler kurmuştum. Barış vardı, canavarlar onu tutsak etmişti ve ben barışı kurtarmalıydım. Ama önce çok iyi hazırlanınam ge-

rekiyordu. Beşinci sınıftan sonra okuduğum kitapların tarzı değişti, eve kapanıp Deniz Gezmiş'leri, Mahir Çayan'ları, ne buluyorsam okuyordum.

Okudukça canavar, bir kimliğe bürünmüş olmalı...

Her şey yavaş yavaş somutlaşmaya başlıyordu. Hâlâ çocukluk hayallerime tutunuyordum, ama başka bir dille konuşuyordum artık, askeriye diyordum, militarizm, kapitalizm diyordum...

Okuduklarınızı okula taşımaya kalkıştınız mı?

Tabii. Şimdi kaba geliyor, ama o zaman sosyalizm tartışmaları yapardım... Dame De Sion'da bir grup oluşturduk, duvar gazetesi çıkardık, Nâzım Hikmet'in şiirlerini koyuyordum, ama ismini yazmıyordum. Tartışmalar yüzünden disipline verildiğim de oldu...

Bu erken okumalar kafanızı karıştırmıyor muydu?

Kafamdaki soru şuydu, barış ile özgürlük sorununu nasıl yan yana getireceğiz? Şiddete şiddetle karşılık verilebileceğine inanıyordum, o zaman. Madem karşımızda militarizm vardı, şiddetle de olsa elimizi sokup barışı kurtarmalıydık. Sonra barışın ancak özgürlükle olabileceğini, özgürlüğün de ancak barışla sağlanabileceğini anladım. Dame De Sion, azınlıkların da okuduğu bir okuldu. Bize tarihin savaştan ibaret olduğu öğretiliyordu ve azınlık arkadaşlarımın rahatsızlıklarını hissediyordum. Örneğin 'Ermeniler bizi sattı' deniyordu ve ben yanımda oturan Ermeni arkadaşımdan çekiniyordum.

Babanız ve arkadaşları salıverildiğinde bu sizi sakinleştirmeye yetmedi mi?

Babamlar çıkmıştı, ama barış içerde kalmıştı.

Barışamadık'*ta, bu dönemi hep bir kederle anmsıyor ve Barışçılar'ı, "Çocukluğumun yenik kahramanları," diye tanımlıyorsunuz...*

Onlar içerdeyken bir haksızlık yapıldığında, büyük çocuklar sataştığında, "Çıksınlar, her şey düzelecek" diyordum. Yaşadığımız bütün kötülükler onların içerde olmasıyla ilgiliymiş gibi geliyordu, onlar çıkacaklardı, bütün hayat değişecekti ve bütün kötülükler bitecekti. Onlar çıktılar ve tabii ki her şey düzelmedi. Onlar tek tek hayatlarına devam ettiler, ama temsil ettikleri şey, barış gelmedi. Bu beni çok etkilemişti.

Barışamadık *bunun ürünü mü?*

Evet. Barış yenik düşmüştü, ama bunun sebebini pek anlayamıyordum, sadece masal kötü bitti diye düşünüyordum. Barıştan biraz soğumuştum. Uzaktan da olsa Türkiye'deki savaşla tanışınca, bunu durdurmak için önce anlamak gerekiyor dedim ve araştırmaya başladım.

Yanılmıyorsam, 'bombacı kız' olarak tanınmanıza yol açan olayda bu araştırmanın payı var...

Evet, araştırmanın başına bu komplo geldi ve içeri düştüm. Araştırma da elimden alındı. Cezaevinde 'Barışçılar'a mektuplar yazarak sordum: "Ne oluyor da barış deneyimleri başarısızlıkla sonuçlanıyor. Deneyimlerinize ihtiyacım var," dedim. Bir de çok tarih okudum...

Cezaevi de bu konuda iyi bir öğretmen miydi?

Cezaevinde, savaşın savaş alanında olmadığını anladım. Savaş örgütlenmesinin çok yaygın ve güçlü olduğunu, sosyal iktidarlara da dayandığını gördüm. Örgüt içi hiyerarşide de şiddet ve güçlünün güçsüzü ezme hakkı meşruydu. Sabahları bir askerler bağırıyordu "Her şey vatan için" diye, bir örgüttekiler bağırıyordu "Her şey parti için". Böylece neden barışamadığımıza cevaplar üretmeye başladım.

İktidar ilişkisi her türlü temasta yok mu, işveren-işçi, anne-çocuk...

Okumalarımı, tanıklıklarımı birleştirince anladım ki, sosyal iktidarlar da çok güçlü. Özellikle erkeklik-kadınlık durumunu, yani cinsiyetler arasındaki iktidar ilişkisini dikkate almadan yapılan bir savaş çözümlemesinin çok eksik ve yanlış olurdu. Aile, din, milliyetçilik iktidar ilişkilerini nasıl besliyor, görmek gerekiyor... Mesela "Irak'ta savaşa hayır" diyen bir sürü insan var ama "Çeçenistan'da savaşa hayır" demiyor, çünkü siyasal çıkarları var... Dolayısıyla bu çalışma, hem çocukluk hayallerime yeniden tutunmak, hem kendi durumumu konumlandırmak, hem kendimle hem onlarla hesaplaşmak anlamına geldi.

Mimar Sinan'da sosyoloji okudunuz, Fransa'da ekonomi politik eğitimi aldınız... İlk çalışma alanlarınızdan biri sokak çocuklarıydı... Ne kadar siyasal olursa olsun, Bağdat Caddesi'nde geçirilmiş bir hayat ve sokak çocuklarının arasına katılmak... Aradaki mesafe sizi korkutmadı mı?

Evet, ben steril bir ortamda yaşadım, ama onun dışına çıkmak, toplumu tanımak, onlarla iç içe geçmek istediğim bir şeydi, sosyolojiyi de bu yüzden seçtim. Hem okulda öğreniyordum hem de sokaktaydım...

Sokak çocukları size ne öğretti?

Hayatın çok acımasız olduğunu gördüm. Geceleri de sokak çocuklarının kıyafetlerini giyip onlara katılıyordum.

Şiddetle hiç karşılaştınız mı?

Beni çok iyi korudular. Yanıma küçük çocukları veriyorlardı, büyükler de bizi kolluyordu.

Neler öğrendiğinizi konuşuyorduk... Hayatınıza eşcinseller, transeksüeller, fahişeler, savaş mağdurları da girdi...

Bunlar, bana katı aidiyetler kurmamayı, ötekini dinlemek değil, tadına bakmak gerektiğini öğretti. 'Ben' gittikçe kırıldım.

Yeniden Barışamadık*'a dönersek, barış için ne gerekiyor?*

Milliyetçiler, anarşistler, sosyalistler, dinler, kocalar... Hepsi nihai özgürlük, nihai amaç için her türlü şiddeti mübah görüyorlar, bu yüzden öncelikle bu 'ama'ları kaldırmak gerekiyor. Örneğin, kadınlar zaman zaman kendilerini mağdur olarak tanımlıyorlar, bu da iktidar ilişkisini, konumlarını meşrulaştırmak oluyor. Oysa hepimiz özneyiz. Suçlu sadece iktidar değil, biz onunla suç ortaklığı yapıyoruz. Bunu görmeden, kendimizi sorgulamadan karşıt bir görüş sergileyemeyiz.

ROJBİN TUGAN: SUSKUNLUĞU AFFEDEMİYORUM

Bölünmüş bir yürek, tam bir akıl... Rojbin Tugan biraz da bu işte. Otuz yaşında. Hakkâri'nin ilk kadın avukatı, Van Barosu'nun temsilcisi. İhtimalle yakında kurulacak Hakkâri Barosu'nun da ilk başkanı olacak. Mayınlara Karşı Toplumsal Bilinç Oluşturma Grubu'nun kurucusu. Boşaltılan köylerle ilgili dava dosyalarında onun imzası var. Ne zamandır dans etmiyor, film izlemiyor, yüzmüyor... Yani ağır davalar, ağır bir hayatı da mimliyor. Evet, bu bir tercih, ama...

Rojbin'in hayatındaki bir ilk de, ailenin ilk kızı olmak. 1971'de doğuyor. O yılların kısmi esnekliği sayesinde ismi nüfus kayıtlarına tereddütsüz geçiriliyor. Rojbin 'güneşi gören' demek. Ortaokul mezunu babası yastığının altında hep bir kitapla uyuyunca

okumak çocuklara da bulaşıyor. Okul ilk yaranın açıldığı yer, Türkçe öğrenmek için harcanan çaba sınıfın memur çocuklarının hep birkaç adım gerisinde tutuyor. Oysa o iddialı, bir an önce başarmak istiyor, çünkü görüyor ki, öğretmenler hep 'başarılı' öğrencilerin safında. Dildeki farklılık, 'o ve ben'e dönüşünce tedirginliği yatıştırmak annesine düşüyor: "Onlar öyle öğrenmişler," diyor, "Onların dili bu, ama bu ayrılık yaratmaz. Eline iğne batan herkesin canı yanar". Bu bilgi sakinleştiriyor Rojbin'i. Evden çıkan bir bilgi de 'iyi ve kötü insanlar vardır'. Her insanda iyilik ve kötülüğün birarada bulunduğu düşüncesi bir lüks Rojbin için, çünkü ancak böyle bir ayrım ayakta kalmayı kolaylaştırabiliyor.

Çocukluğunu 12 Eylül kesiyor. Babası, kızına verdiği isim nedeniyle tutuklanıp Diyarbakır Cezaevi'ne götürülüyor. Hiç görüşmüyorlar. Çıktığında eski babası da değil artık, konuşmuyor. Gördüğü işkenceleri, arkadaşının yanı başında kendisini yaktığını, arkadaşlarından öğreniyor Rojbin. O cezaevindeyken doğan, yaşananlardan dolayı hemşirelerin ağız birliği ederek Kader ismini verdiği kız kardeşi, neredeyse sesini bile duymuyor babasının.

Kız Meslek Lisesi'ne yazdırılıyor ilkokuldan sonra. Öfkeyle öğreniyor dikiş dikmeyi, yemek yapmayı. Çünkü polisler babasını götürmek için eve gelip her yeri, her şeyi dağıttıklarından bu yana aklında avukat olmak var. Üniversite sınavlarında İstanbul Hukuk'u kazanıyor. Babası, dahil oldukları Ertuşi Aşireti'ni kızını okutmakta iknaya zorlanıyor, "Nasıl olsa evlenecek," deniyor, "Okuyup da ne yapacak?" Sonunda Rojbin kazanıyor, bir ilki daha başarıp Hakkâri'nin üniversitede okuyan ilk kızı oluyor.

Okula girişte sırf kimliğinde Hakkâri yazdığı için her öğrenciden daha fazla aranmasına, Bahçelievler'de oturdukları apartman dairesinin annesinin giysileri nedeniyle basılmasına, her yerde kendisini anlatmak için ayrı bir çaba harcamak zorunda kalmasına rağmen okulu bitiriyor. İstanbul onun da başını döndürüyor: deniz, dans, sinema, caddeler boyu yürüyebilmek... Evet, bir dava nasıl açılır, nasıl takip edilir, öğreniyor ama biliyor ki, Hakkâri'de avukatlık yapmak, insanları davacı olmaya ikna etmek zor... Stajını tamamlayıp İstanbul'da avukatlığa başlıyor.

Bir Ankara ziyaretinde eski CHP milletvekili dayısı Cumhur Keskin, hayalini dillendiriyor: Ben seninle birlikte avukatlık yapmak istiyorum. O gün kararını verip Hakkâri'ye dönüyor Rojbin. Gelip de büroda bir kadının oturduğunu görenler, kapıyı çekip çıkıyor önceleri, kimi "Rojbin Efendi" diye sesleniyor. O üzerine mesleğinin yıktığı erkekliği kırmak için oje sürüp makyaj yapıyor. Davalar birbirini izliyor. Her davada o biraz daha örseleniyor. "Hayatımın en acı şeyi," diyor, "insanların acılarını görüp onlara yardım edememek. Ben bu çaresizliği yüzlerce defa yaşadım. Çocuğu öldürülen anneler gelirdi, ben de onlarla ağlamak isterdim, ama ağlayamazdım. O beni karşısında bir umut, acısına bir ortak olarak görüyordu. Ben ağlarsam onun gücü azalacaktı."

Şiddetten o ve ailesi de payına düşeni alıyor, ama 2000 yılının Ocak ayı farklı. Hayallerine ortak olduğu dayısı Cumhur Keskin Van'da, bürosunda öldürülüyor. Her şeye rağmen Hakkâri'de kalmayı sürdürüyor. Nereye gitse huzursuz hissediyor kendisini. Keyfe yaklaştığı her anda Hakkâri bir borç gibi yapışıyor yakasına. Bir zamanlar, "Buradan başka bir yerde yaşayamam," dediği İstanbul, ikinci Hakkâri'si oluyor. "İnsanları affedemiyorum," diyor. "O suskunluk affedilir bir suskunluk değil. Burada hayatlarını onlar gibi devam ettirmek isteyen, huzurdan başka bir şey istemeyen insanlar var. Onlar, sanki burası yokmuş, burada hiçbir şey yaşanmıyormuş gibi hayatlarını devam ettiriyorlar," diyor. Şemdinli olaylarını İstanbul'da öğreniyor, telefonla an an izliyor olup biteni, insanların üzerlerine ateş açıldığında attıkları çığlıkları. Suskunluk daha da yakıyor canını, "İstanbul'da, Ankara'da da bir huzursuzluk olmalı, insanlar ağız tadıyla sofralarına oturamamalılar," diye düşünüyor...

Şimdi Şemdinli'de ortaya çıkan gerçeklerin üzerinin kapatılmamasının peşinde Rojbin. Mayınlara Karşı Toplumsal Bilinç Oluşturma Grubu'yla da bölgenin mayınlı alanlarını, mayın patlamalarıyla ölenleri, sakat kalanları saptamaya çalışıyor. Çalışmalarda öngörmedikleri kadar ağır manzarayla karşılaşıyor, evinin iki metre ötesine mayın nedeniyle gidemeyen insanların olduğunu görüyor. Kadına yönelik şiddeti önlemeyi de amaçları arasına katıyor.

Rojbin Tugan. Yüreğini de tamamlamak istiyor!..

ANNEM HAVVA, DARBE VE BEN

Adım Ozan. Otuz üç yaşındayım. Havva Kabadayı'nın oğluyum. O da kim mi? Dinleyin o zaman...

Trabzon'da doğmuş Havva, daha çocukken kan davasından kaçan ailesiyle birlikte Giresun'a yerleşmiş. Dedem oldukça varlıklıymış, ama kız çocuklarının okumasına izin vermemiş. Havva da evden kaçıp sınavlara girmiş, kazanmış, okumuş, öğretmen olmuş. TÖB-DER'e gidip gelmeye başlamış. Babamla tanışmış, 1973'te evlenmişler, bir yıl sonra da ben olmuşum.

Giresun küçük yer, herkes birbirini bilir, sağcısı solcusu akrabadır. Havva'yla babam Dev-Yol'cuydular. Bizim evde toplanırlardı arkadaşlarıyla, sürekli konuşurlardı, dinlemezdim, anlamazdım da...

Havva direndi, direndi ama....

Üç yaşlarında olmalıyım, bir akşam bizim evde pankart hazırlamışlar. Beni uyutunca gidip asacaklarmış. Direnmiş, uyuyamamışım, mecbur beni de yanlarına almışlar. Pankartı bir inşaata asmışlar, o arada ben ortadan yok olmuşum, Havva beni ararken, boşluğa düşmüş, ayağı kırılmış. Beş yaşlarında olmalıyım, artık devrimci kim, resmi polis kim, sivil polis ne yapar, biliyordum. O gün, Havva, bir arkadaşı ve ben Mehmet Amcalara gitmek için evden çıktık. Sivil polis de arabayla peşimizdeydi. Bir vitrinde gördüğüm oyuncağı almak istedim, Havva izin vèrmedi. Ben direttim, Havva diretti. Sonunda sivil polislerin arabasına koşup bağırdım, "Bu kadın komünist, bu kadın devrimci, bu kadın bana oyuncak almıyor, onu yakalayın". Havva'yla arkadaşı yürüyüp gittiler, Mehmet Amca gelip beni aldı.

Babam 1979'da hapse girdi. Bu kez Havva'yla TÖB-DER'e gidip gelen ben oldum. Köylerde ev ev gezip fındık toplayıcılarıyla konuşuyorlardı. Mitingler oluyordu, birlikte pankart hazırlıyorduk. Havva, babamı görmeye cezaevine gidemiyordu, beni dedem götürüyordu. Tuhaf adamdı, Milli Selamet Partili'ydi, ama geçmişte, dağa Mahir'lere (Çayan) ekmek taşımış hep, öyle bir adalet anlayışı vardı işte...

O gün balkonda oynuyordum, sokak sessizdi, kimseler yoktu. Yokuşun başında panzerleri gördüm. Sonra askerler geldiler, karşı komşumuzun kapısını yumrukladılar. Karısı cama çıktı, "Yok," dedi, gittiler. Havva seslendi kadına, niye aradıklarını sordu, "Darbe olmuş," dedi... Onun kocası galiba TKP'liydi. Havva da, evdeki diğer kadınlar da sükûnetlerini bozmadılar. Sonra aylar

geçti... Okula o yıl yazılmıştım, okumayı, yazmayı yeni yeni öğreniyordum. Bakkala gittim, ekmek almaya. Bakkal, *Yeşil Giresun* gazetesini gösterdi, "Bak," dedi, "annenin de adı var". Gazete Giresun'daki bütün solcuların isim listelerini yayınlamıştı, adreslerini de. Dayım, "Para vereyim, git, kaç," dedi. Havva dinlemedi. Okulumun tatil olmasına az kalmıştı, beni köye bırakıp, dağa çıkacak, dağdaki Dev-Yolcular'a katılacaktı.

Birkaç gün sonra Fatma Teyzelerde oturuyorduk, kapı çalındı. Fatma Teyze açtı. Askerler postallarını çıkarmadan eve daldılar. Ellerinde bir fotoğraf vardı (sonradan öğrendim, köyü basmışlar, fotoğrafı da dedemlerin evinden almışlar, dedemi de çok dövmüşler), Fatma Teyze'ye, "Havva nerede?" diye sordular, "Tanımıyorum," dedi. Biz sustuk. Tam çıkacaklardı, Fatma Teyze'nin kızı uyandı, ne olduğunu anlamadan, burnuna sokulan fotoğrafa bakıp, "Aaa, bu Nimet Abla," dedi. Havva'nın iki ismi vardı, biri de Nimet'ti, jandarmalar sorduklarında yalan söylemişti. Foyamız ortaya çıkınca Havva'yı cemseye bindirdiler, ben de atladım, beni de götürdüler, sonra aynı cemseyle geri getirdiler. Hırkası bende kalmıştı, günlerce onu kokladım. Evimiz Emniyet'e çok yakındı, hep gidiyordum, bazen görüştürüyorlardı, gövdesi mosmordu, anlıyordum ki ona işkence yapıyorlar...

Üç yıl Erzincan ve Trabzon Cezaevleri'nde kaldı, babam da eş durumundan yanına gitti. Ben dedemlerle kaldım, ziyaretine gittiğimde Havva kulağıma fısıldıyordu: "Sakın yanlış şeyler düşünme, biz hırsızlık yapmadık, yüz kızartıcı bir suç işlemedik. Biz devrimciyiz, onurlu bir mücadelenin içindeyiz." Üç yıl sonra salıverildi, beş ay birlikte kaldık, yeniden alındı. Liderlerden biri işkencede konuşmuş, Havva'nın adını vermiş. İki yıl daha yattı. O içeri gireli altı ay olmuştu ki babam salıverildi. Bir süre dedemlerle yaşadık, babam babasıyla geçinemedi, sigara parası istemek ağırına gidiyordu. Aldı beni, İstanbul'a getirdi. Önce akrabalarımızın yanında kaldık, babam pazarlamacılık yaptı, ev tuttuk. Ara sıra Havva'yı ziyarete gidiyorduk, bir gün bir haber geldi, "Havva bırakıldı". Hemen yola çıktık. O da bırakılmayı beklemiyormuş ki şaşkındı. Günlerce onunla yattım, babama izin vermedim...

Havva'yı da alıp İstanbul'a döndük, ama yine iş yoktu, babam pazarlamacılık yapmayı sürdürdü, Havva temizliğe gitti, biri engelli iki çocuğa baktı. Solculuğunun eskimesine izin vermedi hiç, işten artan zamanlarında Halkevleri'ne gitti, özellikle kadın örgütlenmelerinde çalıştı. Bugüne, insan ilişkilerine alışamıyordu, daha doğrusu alışmak istemiyordu, ama giderek yalnızlaşıyordu. 1402'liklere hakları tanınmıştı, onun da ataması yapıldı, ama tayini çıkmadı. Araya birilerini sokmaya da hiç yanaşmadı. "Madem hakkım," dedi "yapacaklardır"... "Mermer gibisin," diyordum ona bazen, onuruna çok düşkündü, düşüncelerinden hiç taviz vermiyordu... Arkadaşları günlük yaşamın içinde kayboldukça, canı acıyordu...

Lise yıllarımın ortalarında ben de devrimci harekete katıldım. Havva engellemedi, babam da. Sadece yanlışlarımda frenlemeye çalıştılar. Havva'yla çok çatışır olmuştuk, üniversiteye girmemi istiyordu, "Bu eğitimi alırsan," diyordu, "sistemi daha iyi tanırsın, daha iyi eleştirirsin, iyi eleştiremediğin bir şeyi değiştiremezsin"... O zamanlar robot yetiştiren eğitim sistemiyle ne işimiz olur diye bakıyordum, onu dinlemedim, kampus havasını koklamadım, ama cezaevindeyken dışarıdan iktisat fakültesini bitirdim.

İçeriye 1996'da girdim, on yıl kaldım, Havva görüşlere geliyordu. Ekonomik sebeplerle babamla da yollarını ayırmışlardı. Daha doğrusu, 12 Eylül'ün yerle bir ettiği ailelerden olmuştuk. 2001 yılıydı, bir görüşte Almanya'ya gideceğini söyledi, artık dayanacak gücü kalmamıştı. Orada yapamayacağını söyledim, artık eski Avrupa değildi, hayat orada da zorlaşmıştı, ırkçılık artmıştı, mutlu olamazdı. İki görüş sonra hazırlıkları tamamladığını söyledi ve Regensburg'a gitti. Bir mülteci kampına kondu. Hiç aksatmadan mektuplaştık. Mutluydu, işyerlerine temizliğe gidiyor, kalan zamanlarda Türklerin Alman sosyalistlerle birlikte kurduğu bir dernekte çalışıyordu. Aradığı eski yoldaşlık ilişkilerini orada bulmuştu...

Bir gün iş dönüşü kampın kapısında düşüp bayılmış. Hastaneye kaldırmışlar. Beyin kanaması geçiriyormuş. Ameliyat etmişler, iyileşti derken bu kez akciğer kanseri olduğu saptanmış. Doktorların söylediğine göre Almanya'ya gelmeden önce hastalanmış...

Bana bunları yazdığında hatırladım, kansere yakalanmasında da mücadele dönemlerinin payı var, Karadeniz'e giderken bir gün tipiye yakalanmışlardı, Havva tüberküloz olmuş, uzunca bir süre tedavi görmüştü, ciğerinin birini de o zaman kaybetmişti.

Haftada bir telefon hakkım vardı, bir Cuma aradım, bir alışveriş merkezinde arkadaşının kızıyla geziyor, dondurma yiyorlardı. Ertesi Cuma hastanede olduğunu söylediler, ama arkadan ağlama sesleri geliyordu, anladım. Koğuşa döndüm, Özgür'e, "Havva'yı kaybettik," dedim, birbirimize sarılıp sabaha kadar ağladık. Yine de bir umudum vardı, ama ertesi gün cezaevi müdürü Özgür'ü çağırıp söyledi... Üç gün kendime gelemedim. Tutuklu olduğum için cenazesine katılamadım. Havva 25 Aralık 2005'te, elli beş yaşında öldü, ben Şubat 2006'da tahliye oldum. Son duruşmaya kadar mahkemede hiç konuşmamış, bunu avukatlara bırakmıştım, ama o gün kalkıp, "Cezaevinde eşimden ayrılmak durumunda kaldım, annemi kaybettim, daha benden ne alacaksınız?" diye bağırdım...

Havva şimdi Gebze mezarlığında yatıyor. İki üç kez gittim, ama dayanamıyorum. Onu çok genç yaşta ve çok erken kaybettik. Yaşamaktan zevk alan biriydi, bunu hak etmiyordu. Ben içerde olmasam belki biraz daha yaşatacaktım, başım ağrıyor dese, doktora götürecektim. İçeride bunun çaresizliğini çok yaşadım.

Havva Kabadayı hep devrimciydi ve benim annemdi.

ZERRİN TÜMAY:
SESSİZ VE SİTEMSİZ

Berin geldiğinde Zerrin öleli birkaç dakika olmuştu. Şaşkınlık, acı, yakınlara haber verme, cenazeyi Türkiye'ye taşıma, bedeni toprağa yatırma... Her şey bitip de Almanya'ya, Essen'e dönünce kendisinden sekiz yaş küçük Zerrin'in dosyalarını derledi. Fotoğrafları arasında bulduğu bir dosya, Zerrin'in hiç konuşmadığı, bütün soruları cevapsız bıraktığı ama unutulmayan, ailesini paramparça eden zamana döndürdü Berin'i...

Zerrin'le 12 Eylül darbesinden bir yıl sonra, 30 Ağustos 1981'de gözaltına alınmışlardı. İki buçuk aya yakın İstanbul Gayrettepe'de birinci şubede sorgulandılar. Zerrin, Berin'in hücresine haber yolluyor, "Abla üzülme," diyordu, "fazla bir şey yok, sadece gırtlağımı sıkıp duruyorlar"... Zerrin *Politika* gazetesinin An-

1982 Metris Cezaevi, (soldan sağa) Fatma Argus, Berin Uyar, Reha İsvan, Zerrin Tümay.

kara ofisinde, İstanbul'da da DİSK'e bağlı Hür Cam İş Sendikası'nda çalışmıştı. İşkencede ısrarla TKP'li olduğunu kabul ettirmek istiyor, kocası, *Politika* gazetesinin yazı işleri müdürü Aydın Şenesen'in nerede olduğunu soruyorlardı. Kocasının yerini biliyordu, ama söylemedi...

Aydın'la Ankara'da İSTA Haber Ajansı'nda muhabir olarak tanıştıklarında yıl 1977'ydi. İkisi de öğrenciydi. Birbirlerine âşık oldular. Bir yıl sonra İstanbul'da evlendiler.

Ortaköy'de oturuyor, Cağaloğlu'nda çalışıyorlardı. Karanlık zamanlardı, evden birlikte çıkıyor, birlikte dönüyorlardı. Darbeden sonra kaçağa düştüler, sonunda da yakalandılar. Berin Uyar'a göre, "Tutkulu, ama tetikte; tutkulu, ama namlunun ucunda; tutkulu, ama mahkeme kapılarında, Metris Cezaevi'nde koğuştan koğuşa gidip gelen, desenlerle, şiirlerle süslenmiş mektuplarla daha da güçlenen bir aşktı bu". Cezaevine getirildiğinde boğazı mosmordu Zerrin'in, ama ne olduğunu, neler yaşadığını anlatmadı...

Bir gece Berin ve koğuş arkadaşları Reha İsvan, Zerrin'in ranzasından gelen tuhaf sese koştular; konuşamıyor, sağ tarafını hareket ettiremiyor, nefes alamıyordu. Haydarpaşa Askeri Hastanesi'ne götürüldü, felcin sebebi araştırılmadı, ilaçlarla geçiştirildi. Koğuşa döndüğünde küçücük kalmıştı, yürüyebiliyordu, ama konuşmakta, hareket etmekte zorluk çekiyordu. Bir yıl sonra salıverildi, artık görüş kabininin öbür tarafındaydı, her hafta ablasını ve Aydın'ı ziyarete geliyordu. Aydın salıverildiğinde Bodrum'a yerleşip bir meyhane açtılar, ama dava sürüyor, kocası için 200 yıl hapis isteniyordu. Bu arada Berin de salıverilmiş, siyasi sığınmacı olarak Almanya'ya gitmişti. Zerrin ve Aydın da cezanın kesinleşeceği kaygısıyla aynı yolu izlediler. Aydın'ı yola çıkaran cezaydı, Zerrin'i ise aşk...

Berin'le birlikte Duisburg'da, TKP'nin kontrolünde yayımlanan *Türkiye Postası* gazetesinde çalışmaya başladılar. Zerrin hem Almanca öğrendi, hem de yeni bir meslek. Her şey yoluna girmiş görünüyordu; ta ki Aydın, yakın bir aile dostuna âşık olana kadar.

Almanya'daki ilk yıllarında yüz felci geçiren Zerrin için bu ikinci şoktu, çok üzgündü, çok zayıflamıştı, çok sigara içiyordu. Berin, oyalansın diye kısa seyahatlere çıkardı kardeşini. Berlin'deki arkadaş grubuna Zerrin'i de kattı. 1992'ye Berlin'de girdi, o gece Rainer'le tanıştı. Güncesine artık yeni bir sayfa açmak istediğini yazdı, ilerleyen sayfalardaysa Rainer'e duyduğu hisleri... Sık sık Berlin'e gidiyor, Berin'e de Rainer'in kendisine değer verdiğini, güzel sevdiğini, kadın olduğunu hissettirdiğini söylüyordu. "Rainer'i de kısa bir süre önce sevgilisi terk etmişti," diyor Berin, "Bu aşk bence iki terk edilmiş yüreğin birbirlerinin yaralarını sağaltmasıyla çoğaldı, güçlendi".

20 Eylül Zerrin'in doğum günüydü, otuz beş yaşına girecekti ve Rainer de yanındaydı. Bir felç daha geçirdi. Durumu ağırdı, bazen Aydın'ın, ama daha çok Rainer'in adını sayıklıyordu. Rainer dört hafta boyunca her gün Zerrin'in yanında oturdu, elini tuttu, onunla konuştu. Berin bazı sabahlar hastaneye geldiğinde Rainer'i, eli Zerrin'in elinde yerde uyuyakalmış buluyordu. Bilinci açıldığında da Zerrin'in parmağına aşkını anlatan yüzüğü taktı. Hastane perso-

neli Rainer'in Zerrin'e iyi geldiğine inanıyor, yasağa rağmen geceleri yanında kalmasına göz yumuyordu. Sol tarafını oynatamamak, bir şey söylemek istediğinde ağzından çıkan istemsiz sesler Zerrin'i korkutuyor, bu korku gözlerinden okunuyordu.

Bu kez felcin sebebi belli olmuştu. Doktorlar Berin'e, Zerrin'in bir boğazlama yaşayıp yaşamadığını sordular, çünkü boğazın ön tarafında bulunan atardamarlar üzerinde, çene kemiklerinin altında kalacak şekilde çift taraflı parmak izi bulmuşlardı. Bu sıkıştırma sonucunda damar çeperleri birbirine yapışmış, basınçla akan kan yapışmış çeperi açmış, ancak yırtılmasına sebep olmuş, araya kan toplanmış ve kalınlaşmıştı. İşte bu kan pıhtısıydı Zerrin'in beyninin Metris'te sol, Almanya'da sağ bölgesini tahrip eden. Hasarlı kısım, kemik altında kaldığı için ameliyat yapılamıyordu, ama Zerrin'in yaşama isteği damarların kanın akışı için bir yol bulmasını sağlamıştı...

"Sol el mi, sol bacağın mı?" Doktorlar Zerrin'den bir tercih yapmasını istemişlerdi, o da yürümeyi seçmişti. Uzun bir rehabilitasyon tedavisinden sonra sol bacağının üstüne basmaya başladı, bastona dayanarak adım atabiliyordu. Taburcu edileceği gün Rainer hastanenin kapısına bir araba dayadı ve Zerrin'i alıp Berlin'e götürdü, artık birlikte yaşayacaklardı. Denge ve oryantasyon sorunları yaşayan Zerrin tek başına sokağa çıkamıyordu; Rainer onu kucaklayıp taşıyordu, oradan oraya. Bir çocukları olsun istiyorlardı, ama doktorlar izin vermiyordu, Zerrin hamileliği taşıyamazdı. Bir köpek aldılar eve, adını Ponpon koydular. Zerrin tekerlekli sandalyesiyle onu dolaştırıyor, tek elle evinin işini tamamlıyor, aksatmadığı tedavisinin sağladığı becerilerle soğan bile doğruyordu. Rainer'le resim yapıyor, birlikte İtalya, İspanya, Türkiye'ye seyahatlere çıkıyorlardı. Sonra...

Zerrin'e önce Rainer'in dahil olduğu, evlilere sadece tek başlarına katılmaları koşuluyla onay verilen Bekârlar Grubu tepki gösterdi... Rainer'e, "Yalnız gel," dendi. Zerrin engelli olduğu için dışlandığını düşünüp üzüldü. Rainer de gruptan ayrıldı, ama giderek sıklaşan aralarla evden uzaklaşmaya başladı. Zerrin diğer dostlarıyla da ilişkilerini eksiltti, içine kapandı. Berlin'den Münih'e taşınmala-

rı, bir sanayi semtinin bir sokağındaki tek evde yaşamaları Zerrin'i hayattan daha da kopardı. Akşamüstü işyerleri kapanınca gece bekçilerinden başka kimsenin kalmadığı bu ev, bu yalnızlık Rainer'le aralarında sert rüzgârlar estirmeye başladı. Rainer ufacık bir güzel söz etmediği gibi hakaretler yağdırıyordu. Birkaç kez evden ayrılmaya kalkıştı Zerrin, Rainer durdurdu, ta ki 2007 Şubat'ına kadar.

Artık geçmişe, Berin'in ve eski dostlarının yanına dönme zamanı gelmişti. Bir engellinin rahatlıkla yaşayabileceği küçük bir çatı katı dairesi tutuldu ve Zerrin hayatını eline aldı... Bir süre sonra internetten bir Alman'la tanıştı, bu üçüncü büyük aşk, haftada üç kez diyalize giren, bedeninin her yanını saran kanserle mücadele eden Dietmar'dı. Noel ve yılbaşını Dietmar ve onun dokuz yaşındaki oğluyla birlikte Köln'de geçirdi. Mutluydu... 6 Ocak 2008'de Essen'e, evine döndü... 50. yaş günü için büyük bir parti düşlemeye başladı... Artık her şey güzel olacaktı...

8 Ocak günü Berin, Zerrin'i bulduğunda yeni ölmüştü, dudaklarında tuhaf bir gülümseme vardı, kocaman açtığı kara gözleri tavana dikiliydi... Ölüm sebebi tam saptanamadı, ya yeni bir kan pıhtısıydı ya da kalp krizi... O artık aşkı terk etmişti...

Ev sahibinin arkasından kuşkulu gözlerle kapıya bakıyor. Arkada biri ya da birileri olabilir mi? Yok. Yine de kuşkusu dağılmıyor, her kapı açılışında, telefon çalışında... Ölmek kadar, katillerini kollamak da var bu denli tetikte olmasında. Çünkü A.'yı oğulları öldürecek. Çünkü A., tam dört yıldır deliksiz uyumayı unutmuşken TBMM töre cinayetlerinin önünü açan bir ceza yasası maddesini onayladı. 'Namus' uğruna kadın öldürmek bir kez daha meşrulaştırıldı. A.'yla saklandığı evde konuştuk. İki cümlesinden biri, "Adımı yazmayacaksın, değil mi?" oldu, "Buranın adresini kimseye vermeyeceksin, değil mi?" Önce verilen sözlere inanıp inanmamakta zorlandı, sonra anlatmaya koyuldu:

A., göründüğü yaşta, yani otuzunda. Siirt'in. K. köyünde doğmuş. Biri erkek altı kardeşin en büyüğü. "Ben dünyaya geldiğimden bugüne hep erkeklerin hakaretine maruz kaldım," demesinin sebebi bu. Babası, erkek doğurmayan annesi kadar, kız doğan A.'yı da hep dövmüş. K. hayvancılıkla geçinen bir köy. A. daha altısında, ağlaya sızlaya hayvanları otlatmaya gönderilmiş, eğer aklına esip de sürüyü bırakıp oyuna dalarsa dayak yemiş. Eve dönünce annesine yardım etmiş, kardeşlerine bakmış, yemek yapmış.

Okul A.'ya da, diğer kız kardeşlerine de yasaklanmış. Dokuzunun içindeyken bir gün annesini evde ağlarken bulmuş: "Anneme dedim ki, 'Senin kardeşin mi ölmüş, niye ağlıyorsun?' Kardeşi ölmüştü yeni, onun arkasından çok ağlamıştı, öbür kardeşi de öldü sandım. 'Hayır' dedi, 'baban seni amcasının oğlu Ahmet'e vermiş'. Benim için hava hoştu, evlilik ne bilmiyordum ki... Eve sandık geldi, içinde hediyeler, yine anneme sordum: 'Bayram mı olmuş, sen bunları almışsın?' O ben ne sorarsam sorayım, ne dersem diyeyim hep ağlıyordu."

A. artık evlerine daha sık gelip giden otuzundaki, o güne kadar hiç evlenmemiş Ahmet'e "amca" diyor, ta ki o cumaya kadar... Eve toplaşan kadınlar, "Seni gelin edeceğiz," diyorlar, A., "Hayır, gelin olmayacağım," deyip omuz silkiyor, ama saçlarına kına yakılmasına ses çıkarmıyor, nasıl olsa bu bir oyun, bir eğlence. Ertesi gün saçı yıkanıp elbise giydirildiğinde annesinin, teyzesinin, yengesinin ağıda dönüşen ağlaşmalarına şaşırıyor: "Teyzem giydirdi beni. Öğlene doğru erkekler geldi. Bana çarşaf giydirdiler, o zaman daha önce gördüğüm gelinleri hatırlayıp başıma geleni anladım, çığlıklar atmaya başladım. Anneme sarıldım, beni zorla ondan ayırdılar. Sürükleye sürükleye bir atın üstüne attılar, amcamın evine götürdüler. Teyzem de benimle geldi, akşam olunca, 'Ben gidiyorum,' dedi, 'şimdi Ahmet gelecek, o artık senin kocan, sana hoca nikâhı kıydı. Ahmet senin üzerini çıkaracak, üstüne çıkacak, seni öpecek, sakın ağlama, ayıptır'. Daha teyzem konuşurken ağlamaya, çığlıklar atmaya başladım. O gitmeye kalkışınca arkasından koştum. Beni kucağına aldı, o ağladı, ben ağladım..."

Teyze çıkıyor, Ahmet odaya giriyor, o aralıktan yararlanıp kaçmaya çalışan A.'yı tutup duvara fırlatıyor.

"Bizim köyde kadınlar iç çamaşırı kullanmazlar, sutyen, külot yoktur, bir pijama vardır. O benim çocuk vücudumu çırılçıplak yaptı. O tarafa bu tarafa koştum evin içinde. Çığlıklarım dışarıya gidiyormuş, abisi geldi, ona koştum 'Amca beni kurtar' dedim, ayaklarına sarıldım. Bana bir tokat attı, yere düştüm, Ahmet'e, 'Sen niye bu orospunun ağzını kapatmıyorsun?' dedi. Sonra un çuvallarının durduğu odaya götürdüler beni, çuvalların kenarına bağladılar."

Sabah, Ahmet'in annesi ve yengelerinin yüzüne döktüğü suyla gözlerini açıyor. Kadınlar Ahmet'e söyleniyorlar, A.'yı bu hale getirdi diye... Üç ay sürüyor kanaması. Ahmet her gece tecavüz ediyor, o her sabah annesine kaçıyor. Ahmet'i her gördüğünde korkuyor, çığlıklar atıyor.

A.'nın cinsel organları yara içinde kalıyor, üç ay boyunca oturamıyor, yatamıyor. Annesi Ahmet'in annesiyle konuşuyor, iyileşene kadar kızına yaklaşmasın ki, yaraları iyileşsin. Annesine kızına arka çıkacağına onu yatıştırması, "Kocandır, onun yanına git," demesi öğütleniyor; bakıyorlar A.'nın çığlıkları kesilmiyor, babası çağrılıyor. O hem annesini, hem A.'yı dövüyor, annesiyle görüşmesini yasaklıyor.

O bahar ilk kez regl oluyor. O bahar, Ahmet'le birlikte çalışmak üzere Adana'ya gidiyor: "On bir yaşımda Zeki kucağımdaydı. Bir buçuk yıl sonra Sait 'i doğurdum, bir yıl sonra da Cemal'i. Emziremiyordum, yediremiyordum, temizleyemiyordum. Ahmet kızıyor, 'Sana 250 bin lira saydım, hiçbir işe yaramıyorsun,' diye bağırıp çağırıyordu."

Kışları köyde, yazları Adana'da on beş yıl geçiyor. Akşam olmasın diye dua ediyor A. Çünkü her akşam Ahmet önce dövüyor, sonra tecavüz ediyor. Ya kafasına vuruyor, ya gözlerine... Kendisinden geçen A. kocasının tecavüz ettiğini kendisini sabahları yatakta çıplak bulunca anlıyor:

"Kimselere söyleyemiyordum. Onlara göre her şey normaldi. Ne olursa olsun Ahmet kocamdı. Onu sevmem gerekiyordu. Onu

sevmediğim için olup bitene de ben sebep oluyordum, Ahmet'in ailesi, benim ailem, herkes böyle düşünüyordu."

Ahmet'in ailesinin bir bölümünün yaşadığı Nusaybin'e gidiyorlar 1995'te. A. çocuklarını okula yazdırıyor. Dikiş öğrenip köyün terzisi oluyor. Ama Ahmet'in şiddeti ve tecavüzlerinin arkası kesilmiyor: "Yaşlandıkça daha da artıyordu şiddeti. Ablası, kardeşleri Ahmet'i, sen yaşlanıyorsun, karına baskı yapmazsan, seni istemez, başkasını sever, ona kaçar diye kışkırttılar. O da beni evden dışarı çıkartmamaya başladı."

Hem A.'nın hem de Ahmet'in ailesi, korucu. Koruculuğu kabullenmelerinin sebebi parasızlık değil. "Gönüllülerdi," diyor A., "severek yapıyorlardı bu işi". Dilini tutamayıp, "Senin de benim de babam niye bu işi yapıyorlar?" diye soruyor, "başkasının kanına karşı para alıyorlar". Ahmet öfkeleniyor, bu sözleri aktardığı babası da. Evdeki huzursuzluk daha da artıyor. İşe kayınpeder karışıyor, "Şimdiye kadar sabrettim, üç çocuğu oldu, hâlâ oğluma karılık yapmıyor," diye söyleniyor sağda solda... 1990'lı yılların sonuna doğru PKK Ahmet'i koruculuğu bırakması için uyarıyor, sonra da vuruyor. Saldırıdan yaralı kurtulan Ahmet, A.'yı sorumlu tutuyor.

Kayınpederi A.'yı ihbar ediyor: "Gelinim PKK'li," diyor.

"Cuma günüydü, namazımı yeni bitirmiş, yatmıştım. Kapı çalındı, üniformalı adamlardı, beni alıp götürdüler. On beş gün işkencede kaldım, tecavüze uğradım. Neye iftira söylemişler bilmiyorum. Ben nasıl anlatayım orayı sana. Anlatamam ki, konuşamam ki..."

Röportajın burasında sustu A. Sonra ağlama nöbetine girdi ve bayıldı... Uzun süre kendisine gelemedi. Yaşadıklarının devamını yanına sığındığı avukat anlattı:

"Sonunda savcılığa çıkarılmış, ifadesi yüzüne okununca düşüp bayılmış, çünkü yazılanların hiçbirinden haberi yokmuş. Tutuklanıp Mardin Cezaevi'ne konmuş. Gözaltında tecavüze uğradığı söylentileri yayılmış. Kocası cezaevine gelip, 'Sen artık kirlendin, seni boşayacağım,' demiş. İlk celsede beraat edip evine gitmiş, ama daha çok şiddet uygular olmuşlar. Aile meclisi top-

lanmış, 'annesi dahil' öldürmeyi düşünmüşler. Bu arada oğulları da annelerinin 'kirlendiği' ne ikna edilmiş, hatta babalarıyla birlikte birkaç kez A.'yı dövmüşler..."

A. yine de evde kalıyor, ta ki kocasının yirmi beş yaşındaki, akli dengesi bozuk kız kardeşine tecavüz ettiğini öğrenene kadar. Oğullarının kendisine ilettiği bu bilgiyi, kayınvalidesine aktarıyor, "Benim oğlum erkek, ona bir şey olmaz, senin kardeşin kirlenir," karşılığını alıyor.

Sonunda her şeyi geride bırakıp evden kaçıyor... Aile meclisi düşüncesini kesinleştiriyor: A. öldürülecek. Üç oğlu 'namusu temizlemek'le görevlendiriliyor. Şimdi A. kaçıyor, oğulları annelerini öldürmek üzere onu arıyorlar. Avukatı A.'nın gözaltında yaşadıklarından dolayı suç duyurusunda bulunmadığını söylüyor, çünkü adresinin de ortaya çıkmasından, oğullarının kendisine ulaşmasından korkuyor. A.'ya, "En çok ne istersin?" diye soruyor avukatı: "Babamın ve kocamın soyadından kurtulmak istiyorum," diye cevaplıyor. "Bir kızın olsun ister miydin?" diye soruyorum, "Evet," diyor heyecanla, sonra duraksıyor:

"Hem isterdim, hem istemezdim. Şimdi istiyorum, çünkü kızım olsaydı bana daha yakın olacaktı, beni anlayacaktı. Ama şu anki halime bakınca, iyi ki kız doğurmamışım diyorum."

EĞER İHD OLMASAYDI!..

Hiçbir şeye 'şiddet'le karşı değiller, kimseyi 'şiddet'le kınamıyorlar. Çünkü şiddetin her halini herkesten iyi onlar biliyorlar. Bir yılda 1200 kişi, şiddete ya da hak ihlaline uğradığı için kapılarını çalıyor. Yine en çok onlar eleştiriliyor, tehdit ediliyor, saldırıya uğruyor. 20 yıl içinde 14 üye ve yöneticisini 'faili meçhul' cinayetlerde kaybeden İnsan Hakları Derneği 20. yılını doldurdu. Emil Galip Sandalcı, Didar Şensoy'la 12 Eylül şiddetinin en uzun yaşandığı cezaevlerinin önünde başlayan mücadele herkesi kapsıyor, kocasından dayak yiyen kadını, işçiyi, memuru, işkence gören öğrenciyi, oğlu hapisteki anneyi, kardeşi kaybedilen ablayı, transseksüeli, Ermeni'yi, Rum'u, Türk'ü...

* * *

İHD'liler bir basın toplantısında. Şaban Dayanan (solda).

Selvi Gülmez: Oğlum Ali Gülmez 12 Eylül'de tutuklandı, Metris Cezaevi'ne götürüldü. İHD'yle cezaevinin kapısında tanıştım, sonra da hep onlarla birlikte oldum. Ali cezaevinden kaçtı, sonra yakalandı, dört yıldır da Sincan'da tek kişilik hücrede. Böbreklerinden rahatsız, ama cezaevi idaresi bir daha firar eder gerekçesiyle tedavisini engelliyor. Kızım Nergiz'i de 2001'de ölüm oruçları eyleminde kaybettim. Bütün bu sorunları yaşarken İHD bize hakkımızı ve sorunlarımıza çözüm aramakta büyük destek oldu.

Şaban Dayanan: Mersin'de 1981'de, on üç yaşında cezaevine girdim, 90 gün gözaltında kaldım, on beş yaşında çıktım. Tahliye olduğumda birtakım sorunlar yaşadım. Emil Galip Sandalcı'nın başkanlığındaki İHD tedavimde destek oldu. Okula dönmek istedim, ama dönemin askeri yönetimince 'okula alınması tehlikelidir' gerekçesiyle engellendim. İş de bulamayınca İstanbul'a geldim. On yedi yıldır İHD'de çalışıyorum. 48 defa gözaltına alındım. 11 Kasım 2001'de derneği basan silahlı bir ülkücünün açtığı ateşle yaralandım. 2002'deyse Human Rights tarafından İnsan Hakları Ödülü'ne değer görüldüm. Dönüp geriye baktığımda bazen, "İyi dayanmışız," diye düşünüyorum...

Ebru: İHD'ye 1980'li yılların sonunda katıldım. Baskılar hep vardı, bugün de var. İHD'ye ilk katıldığımda, "Bu ibnelerin burada ne işi var?" diye tepki göstermişlerdi, oysa biz belki onlardan çok daha devrimciydik...

Demet: İlk ayrımcılığı sosyalist kimliğim nedeniyle aile içinde yaşadım. 1980'li yıllarda sol hareketin içindeydim, eşcinsel kimliğim yüzünden örgütten atıldım. Önce travesti, sonra transseksüel oldum. Yeşil Barış Hareketi'nin içinde olduğum 1980'li yılların sonunda, Yeşilyurt köylülerine dışkı yedirilmesini protesto eyleminde İHD'lilerle tanıştım ve derneğe üye oldum. Önce Pürtelaş Sokak'ta, sonra Ülker Sokak'ta sıkıntılı günler yaşadık. Defalarca alındığım gözaltıların birinden sonra işkence gördüğüme dair rapor aldım ve dava açtım. Bunun üzerine dönemin başkomiseri Süleyman Ulusoy (Hortum Süleyman) bir komplo düzenledi ve tutuklanmama yol açtı. İki ay hapis yattım. Ben Hortum Süleyman hakkında açtığım davayı kazandım; o 21 yıl hapis cezasına çarptırıldı, afla çıktı. Otuz yıldır, yani kimliğimi açıkladığımdan bu yana şiddet ve ayrımcılık yaşıyorum. Bugün geçmişe göre esnemeler olsa da yükselen milliyetçilik ve İslam yine bizi tehdit ediyor.

Hürriyet Şener, İstanbul Şubesi Başkanı: 1991'den beri İHD'deyim. İlk yıllar, zaman zaman kendi eski siyasal refleks ve alışkanlıklarımla, daha sonra da İHD içerisinde olmaması gereken yaklaşım ve/veya anlayışlarla çelişkiler yaşadım. Fakat geçen yirmi yıllık zaman içerisinde hem kurum olarak hem de o kurumda yer alan kişiler olarak, insan hakları mücadelesinin hiçbir çifte standarda yer vermemesi gerektiğini, ezilen sınıf, ulus, cins ve bireyden yana taraf ama objektif olmak zorunda olduğunu öğrendik. İHD bir yandan otoritenin hak ihlallerinin karşısında dururken, öte yandan da toplumda insan hakları bilincinin oluşabilmesine çalıştı. Buna yönelik sayısız broşürle ("Haklarınızı Biliyor musunuz?", "Gözaltına Alınırsanız", "İşkenceye Uğradıysanız", vb.), panel ve konferanslarla (Kürt Sorunu, Azınlık Hakları, Çocuk Hakları, Ev İçi Şiddet, İşkence, Cezaevleri, Cinsel Kimlikler, Ça-

lışma Yaşamı, Hasta Hakları, Çevre, Düşünce Özgürlüğü, İnanç Özgürlüğü, Vicdani Ret, Militarizm, vb.) insan hakları bilincinin toplumda yerleştirilmesine gayret etti. İstanbul Şubesi'ne her yıl ortalama en az 15 ayrı konuda başvuru yapan 1.200 kişinin sorunlarıyla ilgileniyoruz. Geçen yıllar zarfında, gördük ki, bütün engellemelere ve çarpıtma çalışmalarına rağmen İHD toplum tarafından özellikle toplumun ötelenmiş, haksızlığa uğramış, belli ölçülerde dışlanmış kesimlerince tanındı, bilindi ve çare aranan bir kapı olarak kavrandı.

Y. B.: Otuz dört yaşındayım. Diyarbakırlıyım. On dört yaşında, ailemin zoruyla kendimden on altı yaş büyük bir akrabamızla evlendirildim. Ben yatılı okul sınavlarını kazanmıştım, okumak istiyordum. Evlendikten bir yıl sonra da İstanbul'a geldik. Beni dövüyor, tecavüz ediyordu; birinde makatıma altı dikiş atıldı. Ben kendimi geliştirmek istiyordum, kitap okuyordum, kızıyordu. İki kızım oldu, ama şiddeti eksilmedi. En son 2003'te bir gece kitabımı parçaladı, sonra dövdü, karakola gideceğim deyince kapıyı kilitledi. Ertesi sabah karakola gittim, savcılığa sevk ettiler, bir haftalık da rapor verdiler. Hakkında kamu davası açıldı, üç aylığına evden uzaklaştırma cezası verildi, ama yine geldi, yine dövdü, bıçakla üzerime yürüdü. Sonra hem onun hem de benim ailemin baskıları başladı, sürekli takipteydim, "Bizim ailede böyle şey olmaz," diye ölümle tehdit ediliyordum. Seyyar satıcılık yapmaya başladım çocuklarımı geçindirmek için, onu da engellediler, bütün komşularımı, arkadaşlarımı tehditle benden uzaklaştırdılar. Boşanmak için bir avukatla anlaştım, ama onu da tehdit ettiler ve ilk duruşmaya girmedi. Sonunda bir arkadaşımın önerisiyle İHD'ye başvurdum. Bir avukat bulundu ve boşandım. Ancak tehditler hâlâ sürüyor. Ailem de, 'Biz elimizi kana bulamadan, kim öldürecekse öldürsün' diye düşünüyor. Biliyorum ki şimdi ortalık yatışsın diye bekliyorlar, sonra bir fırsatını bulup öldürecekler.

Hasan Arvaz: Abim Mehmet Arvaz 1994'te köyümüz yakılınca dağa çıkıp PKK'ye katıldı. Bir yıl sonra da Bitlis yakınlarında 27 arkadaşıyla birlikte çatışmada öldü. Bir akrabamız cesedini teşhis

etti, ancak cenazeleri bize verilmedi. Askeri bölge ilan edildiği için de ailemizin gidip cenazeyi alması söz konusu değildi. Biz cenazelerin devlet tarafından kaldırıldığını düşünüyorduk. 2004'te *Özgür Gündem* gazetesinde "Burası Kosova Değil" başlıklı bir haberde, abimin öldüğü çatışmanın olduğu alanda altı toplu mezarın bulunduğu yayınlandı. Biz Bitlis Cumhuriyet Savcılığı'na başvurduk, bir ay sonra cevap verildi. İHD'lilerle birlikte cesetlerin çıkarılmasına katılmak istedik, ama izin verilmedi. Mezar 20 Ekim 2004'te açıldı, 22 Ekim'de de cenazeler DNA ve kimlik tespiti için İstanbul Adli Tıp'a gönderildi. Ancak o günden bugüne hiçbir tespit yapılmadı. Dava, AİHM'de sürüyor.

(Bugüne kadar 12 toplu mezar saptandı, Kulp'taki toplu mezardan çıkarılan 11 köylünün cesedi tespit edildi.)

Ümit Efe: 12 Eylül'de tutuklandım. 90 gün Gayrettepe'de işkence gördüm. Sesimizi, olup biteni duyuramıyorduk, haklarımızı aileler arıyordu, ama yalnızdılar. İHD işte o karanlık günlerin üzerinden doğdu. Giderek bütün insan haklarını kucaklayan, diri bir tanıklığa dönüştü. Ben İHD'de on yıl profesyonel olarak çalıştım, binlerce insanın iktidar karşısındaki gücü, siperi olduk. Bir kez ölümden döndüm, defalarca tehdit edildim, edildik. O dönemdeki genel başkanımız Akın Birdal silahlı saldırıya uğradı. En çok '96 ölüm oruçlarında etkilendim; ölüm oruçlarına karşı olmamıza rağmen eylemin sona ermesi için çok uğraştık. İHD binasında yatıp kalkıyorduk, aileler sürekli bizden bilgi almak istiyorlardı. Eylemin bittiği gün cezaevine gittik, bir aileye tam sevinçli haberi verecektik ki, çocuklarının ölüm haberi geldi. Sevinçle acı birbirine karıştı. Bir başka günde kaybedilen bir gencin, elleri arkadan bağlı bırakıldığı yerde bulunduğu haberi geldi. Gidip onu aldık, peşinde olduğumuz bir insanı sağ bulmak inanılmaz mutluluktu.

Hüseyin Yaman: Ben Tuzla tersanesinde işçiyim. Kölelik koşullarında çalıştırılmayı protesto etmek amacıyla direnişe geçmiştik. Sigortasız çalıştırılma, ücretlerin verilmemesi, güvenlik alınmaması, işçi sağlığının önemsenmemesi, tazminatlarımızın verilme-

mesi gibi sorunlarımız vardı. Polis sık sık direnişimize müdahale ediyordu. Biz 55 işçi bir aydan fazla direndik, altı kez gözaltına alındık. İHD'liler direniş sırasında ziyaretimize geldiler, orada tanıştık. Onların gelmesi apayrı bir şeydi. Çoğu işçi onları beklemiyordu, o zaman anladık ki, nerede bir insan hakları ihlali varsa, İHD'liler orada...

Hüsniye Ocak Acar: İHD'ye 1990'lı yılların başında kocam gözaltına alındığında başvurmuştum, sonra salıverildi, bir daha da uğramadım. Kardeşim Hasan Ocak 1995'in Mart'ında kaçırıldığında yine İHD'ye geldik, ondan sonra burası bizim evimiz, hak arama kapımız gibi oldu. Kardeşimi ararken de, cesedini bulduğumuzda da İHD hep yanımızdaydı. Ankara'da annem tutuklandığında, açlık grevi yaptığımızda da bizimleydiler. (Kayıp yakınları 200 hafta Galatasaray Lisesi önünde, her cumartesi, 12.00'de eylem yaptı, İHD de düzenleme komitesinde yer aldı. 12 Eylül'den bu yana, 1994 yılı yoğun olmak üzere 1.228 kişi kaybedildi.)

Raffi A. Hermann: Ben 12 Eylül darbesinin savurduğu insanlardanım. '80'e kadar *Demokrat* ve *Politika* gazetelerinde çalıştım, Ermeni kökenli tek muhabirdim. Uzun yıllar yurtdışında kaldım. Beş yıl kadar da Ermenistan'da yaşadım. Sonunda Türkiye solundan aldığım enternasyonalist ruhla, beni besleyen ülke nostaljisiyle Türkiye'ye döndüm. Her yerde, her zaman enternasyonalist ruhumu korudum ve genelleştirmelere, herkesin aynı kefeye konmasına karşı çıktım, "Hayır," dedim, "orada da billûr gibi insanlar var". Türkiye anlamında ne kadar mefhum varsa, ona karşı çıkanlara da bu düşüncelerle cevap verdim. Uzun yıllardır İHD'deyim, beş aydan bu yana da Azınlık Haklarını İzleme Kurulu'nda çalışıyorum. Bence İHD, gayri-müslimler de dahil olmak üzere bütün insanlar, bütün 'öteki'ler için korucuyu melek.

ERKEN BÜYÜYEN ÇOCUKLAR

Adana ve Mersin'de bir yılda üç yüzü aşkın çocuk gözaltına alındı, işkence gördü, tutuklandı.

Suçları daha çok taş ve slogan atmaktı. Yaşları 14 ile 17 arasındaydı. Halen 3'ü kız 51 çocuk cezaevinde, kimisi 37 yıldan yargılanıyor.

Adana Adliyesi, 7. Ağır Ceza Mahkemesi duruşma salonu önü. Duvara asılı, o gün görülecek duruşmaların listesinde yaklaşık on isim var, beşinin suç hanesinde 'örgüt' yazıyor. Yargılanacaklardan üçü tutuklu, üçü tutuksuz altı kişi uluslararası sözleşmelere göre çocuk. Yaşları 14 ile 17 arasında değişiyor. Aileler mahkeme kapısının önünde, tutuklu çocuklar aşağıda nezarethanede.

Fadile Özbay'ın 16 yaşındaki oğlu polise taş atmaktan cezaevinde.

İlk kez duruşmaya çıkacak olanlar tedirgin, avukatlarına sorular yağdırıyorlar. Cevaplar 'mahkemecilik' oyununda veriliyor. Hayali bir duruşma sahnesi yaratılıyor, avukat çocuklara duruşmada nasıl davranacaklarının provasını yaptırıyorlar.

Sadece Adana ve Mersin'de 2008 Şubat'ından bugüne 300'ü aşkın çocuk tutuklandı, şu anda 3'ü kız 51 çocuk cezaevinde. Peki, kim bu çocuklar? Adana ve Mersin'de görüştüğümüz avukatların anlattıklarını, tahliye olmuş, duruşmalarının sonucunu bekleyen iki çocuk ile tutuklu çocukların aileleri doğruluyor. Çocukların hemen hepsi, 1990'lı yılların ilk çeyreğinde korucu olmayı reddettikleri için köyleri yakılan ve sürülen ailelerin çocukları. Yine hemen hemen hepsi şimdi bulundukları kentlerde doğsalar da geçmişleri, yoksulluk ve yoksunluk olarak peşlerini bırakmıyor. Mersin'de, daha sonra provokasyon olduğu belgelenen bayrak yakma olayından sonra artan milliyetçi saldırılar da çocuklarda doğal bir refleks yaratıyor: Beni burada istemiyorlar! Anmalarda, cenazelerde, protestolarda ya da kutlamalarda polise, panzere taş atan, otomobil yakan, molotofkokteyli ve slogan atanlar da işte bu çocuklar...

* * *

Okuma İsteğini Yitirdi

Hemen hemen hepsi okuyor ve çalışıyor. Ağustos 1994 doğumlu F.Ö.'nün sorgulama tutanağında, 'işyeri' adresi olarak verilen adres "Alsancak Lions İlköğretim Okulu No: 335". Firaz yaklaşık iki aydır cezaevinde. Avukat olmayı düşlerken polis panzerine taş attığı gerekçesiyle 10 yıla yakın ceza alabilir. Y. A ise 17 yaşında ve üç ay, on gündür cezaevinde. Y., Adnan Özçelik Anadolu Lisesi'ni 15. olarak kazanmış, ama kimliği ve 1 Mayıs'ta gözaltına alınması nedeniyle okulda baskı görmüş, MHP'li öğrenciler tarafından dövülmüş. Babası Ahmet Akgül oğlunun burs sınavını da kazandığını, baskıları bertaraf edemeyince, aklında 'neden' sorusuyla, kaydını devlet okuluna aldırdığını, bu arada okuma isteğini yitirdiğini söylüyor.

Tedavi Göremiyor

Ş.Ö, sedef hastası ama üç aydır tedavi göremiyor, çünkü o da Pozantı Cezaevi'nde. Meslek lisesinin kaportacılık bölümünde okuyor, bir kaportacıda da çalışıyordu. Annesi Fadile Özbay, ilk kez duruşma salonunda gördü oğlunu, kafasındaki şişlikleri, ayağını sürüyerek yürümesini. Cezaevindeki ilk görüşteyse ağlayarak anlattı yaşadıklarını, nasıl dövdüklerini, kafasına nasıl vurduklarını. Ş. 16 yaşında. O da taş atmaktan suçlanıyor, ama annesi amcasından dönerken gözaltına alındığını, polisin yerde bulduğu bir eldiveni eline zorla giydirdiğini ve diğer eylemciler arasına kattığını söylüyor.

Yüzü aşkın çocuğun ilk sorgulamasında bulunan avukat Cemşit Tabak'ın tespiti, çocukların örgütü bilmediği, slogan ve taş atmayı bir oyun olarak gördükleri... Bu yüzden, verilen cezaların ağırlığını anlamakta zorlanıyor.

* * *

ÇOCUKLAR ANLATIYORLAR:

'Küfredip Dövdüler'

Adım V.Ç, 15 yaşındayım. Adana'da yaşıyorum. İki kez gözaltına alındım. İlkinde taş atmakla suçlandım. Polis yolda durdu-

rup önce sırtıma baktı, sonra kalbimi dinledi, terli değildim ama kalbim çok çarpıyor diye taş attığıma karar verdiler.

İkincisinde sabah evden alıp, Terörle Mücadele'ye götürdüler. Bu sefer kundakçılıkla suçladılar. Daha evimizin önünde, çamura yatırıp dövmeye başladılar. Şubede fotoğraflar gösterip tanıyıp tanımadığımı sordular, tanımadığımı söyleyince yine dövdüler, küfürler ettiler, 'terörün piçi' dediler.

Sabah yediden gece üçe kadar şubede kaldıktan sonra Adli Tıp'a götürdüler. "Yolda dövdüğümüzü söylersen, geri döner daha fazla döveriz," dediler. Polisler de muayene odasına girdiler, ben karnımı açtım, morluklar vardı ama doktor görmezden geldi. Mahkemede salıverildim, ama hakkımda 37 yıl istiyorlar.

Boş yere 37 yıl yatmak istemiyorum. Onların beni suçladığı tarihte ben orada bile değildim. Salıverilince okuluma döndüm, arkadaşlarım, öğretmenlerim eskisi gibi davranıyorlar, ama polis peşimi bırakmıyor.

'Suçum Gündem *gazetesi satmaktı'*

Adım Y.K. 16 yaşındayım. Mersin'de yaşıyorum. Ailem Şırnaklı. Köyümüz yakıldığı için daha ben doğmadan buraya gelmişler. Ben, 2008'in 29 Mart'ında gözaltına alındım. Terörle Mücadele'ye götürüldüm, dövüldüm, hakarete uğradım. Adli Tıp'a gittik, polisler, "Bu siyasi," deyince bir de doktor vurdu. Suçum *Gündem, Demokrasi* gibi gazeteler satmaktı. Beni şubede üç dört gün daha beklettiler, her yeni geleni benimle aynı dosyaya kattılar. Sonunda mahkemeye çıkarıldık ve tutuklandım. Pozantı Cezaevi'ne götürüldüğümde çırılçıplak soyuldum. Ellerime on beşer kez pimapen copla vuruldu. Sonra da morarmasın diye suya tuttular.

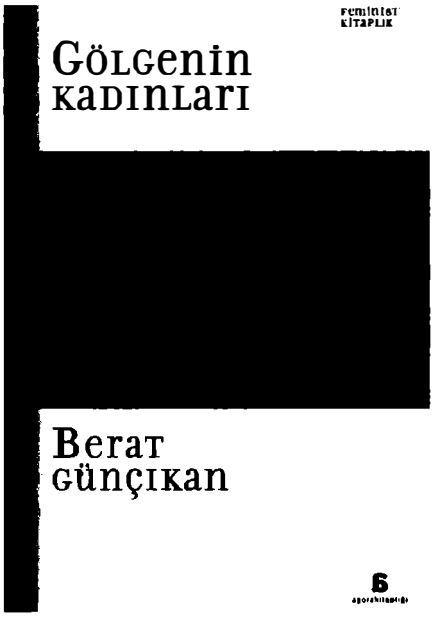
Sonradan öğrendim ki bu her gelene yapılan bir uygulamaymış. Cezaevinde de dayak ve küfür vardı, sayımda gelir, pat küt vururlardı. Gece 12'de gelip aramızdan birini 'karanlık oda'ya götürüyorlardı. Gardiyanlar benim de burnumu ve parmağımı kırdılar. Asker kulesine taş atmakla suçlayıp bir arkadaşımın üzerine sıcak su döktüler, oysa kule bizim koğuşumuza çok, ama çok uzaktı.

Koğuşlar 6 kişilikti ama biz 12 kişi kalıyorduk. Avlu sabahtan akşama açıktı, bazı arkadaşlar volta atardı, ama ben volta atmayı sevmedim. Boncuk işi yaptım, bileklik, cüzdan, çerçeve... Bilekliğe kelepçe ve kuş desenleri işledim. Ailemiz idareye para yatırırdı, biz de o paradan alışveriş yapardık, bir top kek, bir bağ boncuk 2 liraydı. Yemeklerimiz güzeldi, sabah kahvaltıda peynir, yumurta, reçel, bal, zeytin vardı, öğlen ve akşamları genellikle barbunya ve pilav çıkıyordu. Yemeklerimizde et vardı, ama sadece kemiği. Kütüphaneden kitap alıyor, okuyorduk. En son, yazarı kim bilmiyorum, *Kürtler*'e başlamıştım, çok kalındı, bitiremedim. Kütüphanede açık saçık kitaplar da vardı ama ben hiç okumadım. Diğer koğuştaki arkadaşlarla duvardan duvara, kanalizasyondan kanalizasyona haberleşiyorduk. Bazen yazdığımız mektubu sabuna sarıp öteki avluya atıyorduk. Haftada bir gün, bir saat spor yapıyor, futbol ya da voleybol oynuyorduk. Duruşmaya giderken yediden dokuza kapı altında bekletiliyor, adliyede de nezarethanede tutuluyorduk. İki kişilik yerde sekiz-on kişiyi bekletiyorlardı.

Duruşmayı beklerken cezaevinden yanımızda götürdüğümüz ekmek, domatesleri yiyorduk... Mahkemeye gidiş ve dönüşte ellerimizi kelepçeliyor, iteleyip kakalıyorlardı. Davam sürüyor, altı yıl üç ay istiyorlar. Bakalım ne olacak? İçerdeyken pek bir şeyi özlemedim, ama dışarıda en çok gardiyanlarla dalga geçmeyi özledim. Sayımda gardiyan dik dur diyordu, ben bile bile kendimi gevşetiyordum. O tokat atıyordu, ben eğiliyordum, tokadı arkadaki arkadaşıma geliyordu. Arkadaşım kızmıyordu, biz hiç kavga etmiyorduk, çünkü kardeş gibiydik.

Görüşlerde ailemizle Kürtçe konuşmamız yasaktı, konuştuğumuz an, telefon kesiliyordu. Ben konuşuyordum, onlar kesiyordu...

б

Meral Çelen, Selçuk Uraz, Selçuk Baran, Magdelena Rufer, Şayeste Ayanoğlu, Saynur Güzelson, Elif Sorgun, Nilüfer Saygun, Tolga Tiğin, Nasip İyem, Suat Derviş... Yazar, şair, ressam, müzisyen, oyuncu... Toplumsal zora kulak asmayan, kendilerini gerçekleştirmek adına sert ve hızlı adımlar bu kadınları durduran hep bir erkek oldu. Kendi yaratıcılıklarını âşık oldukları erkeklerin daha kolay ve rahat üretebilmeleri için bir daha kullanmamak üzere terk ettiler. Çoğu pişman olmadı, ama zamanı geri alabilmek mümkün olsaydı hemen hepsi başka bir yoldan yürümeye hazırdı...

Aziz Nesin, Ulvi Uraz, Ayhan Bayhan, Sabahattin Eyüboğlu, Sami Ayanoğlu, Halim Şefik, Cemal Süreya, Adnan Saygun, Oğuz Aral, Nuri İyem, Reşat Fuat Baraner... Şair, karikatürist, müzisyen, yazar, ressam... Vardılar ve kendinden vazgeçmenin ne demek olduğunu hiç anlayamadılar...

Gölge sükunet değil, üşümenin adıdır ve bunu kadınlar iyi bilir...

BERAT GÜNÇIKAN

DEVLETİN ŞİDDET TARİHİ

Deneyimli gazeteci Berat Günçıkan, kitabın sunuşuna şöyle başlıyor: "Ortaokul birde olmalıydım, mesleğimi seçtim, ilk adımımı da belirledim. Gazeteci olacak, cezaevine girip kadın mahkümlarla röportaj yapacaktım. Hayat tersten işledi, önce cezaevine girdim, sonra gazeteci oldum." Nitekim Günçıkan'ın gazetecilik serüveni, ortaokuldayken öngördüğü kendi hayat tahayyülüne uygun bir seyir izliyor. Hayat onu Adana'dan İstanbul'a, Batman'dan Kars'a, devletin ağır elinin izinin görüldüğü hemen her yere götürüyor.

Zaten Günçıkan'ın bu kitapta derlenen ve hemen hemen yirmi beş yıla yayılan bir sürede yapmış olduğu haberleri ve röportajları biraraya getirildiğinde, Türkiye'de hem solun tarihi, hem de devletin sola uyguladığı şiddetin bir haritası çıkıyor ortaya. Bu haritada TKP'liler de var, 12 Mart ve 12 Eylül darbesinin hayatlarını altüst ettiği insanlar da, öyle ya da böyle Kürt hareketine katılanlar ile yakınları da.

Yapılan çoğu röportaj, şiddet yaşanan süreçlerin dışında bütün bir hayatı da kapsıyor. Bu da devletin muhalifler kadar bütün toplumu sindirme, bunun için de sürekli bir düşman yaratma arzusunu belgeliyor. Hayat öyküleriinden çoğu kez yoksulluk, baskı, inat ve elbette direniş sızıyor.

Yoksulluk ve baskı zulmü unutturmuyor, mücadele ve direniş ise umudu diri tutuyor... Dünyanın her köşesinde olduğu gibi Türkiye'de de...

ISBN 978-605-403-077-7

Kapak fotoğrafı: Süreyya Martin

BERAT GÜNÇIKAN

DEVLETİN ŞİDDET TARİHİ